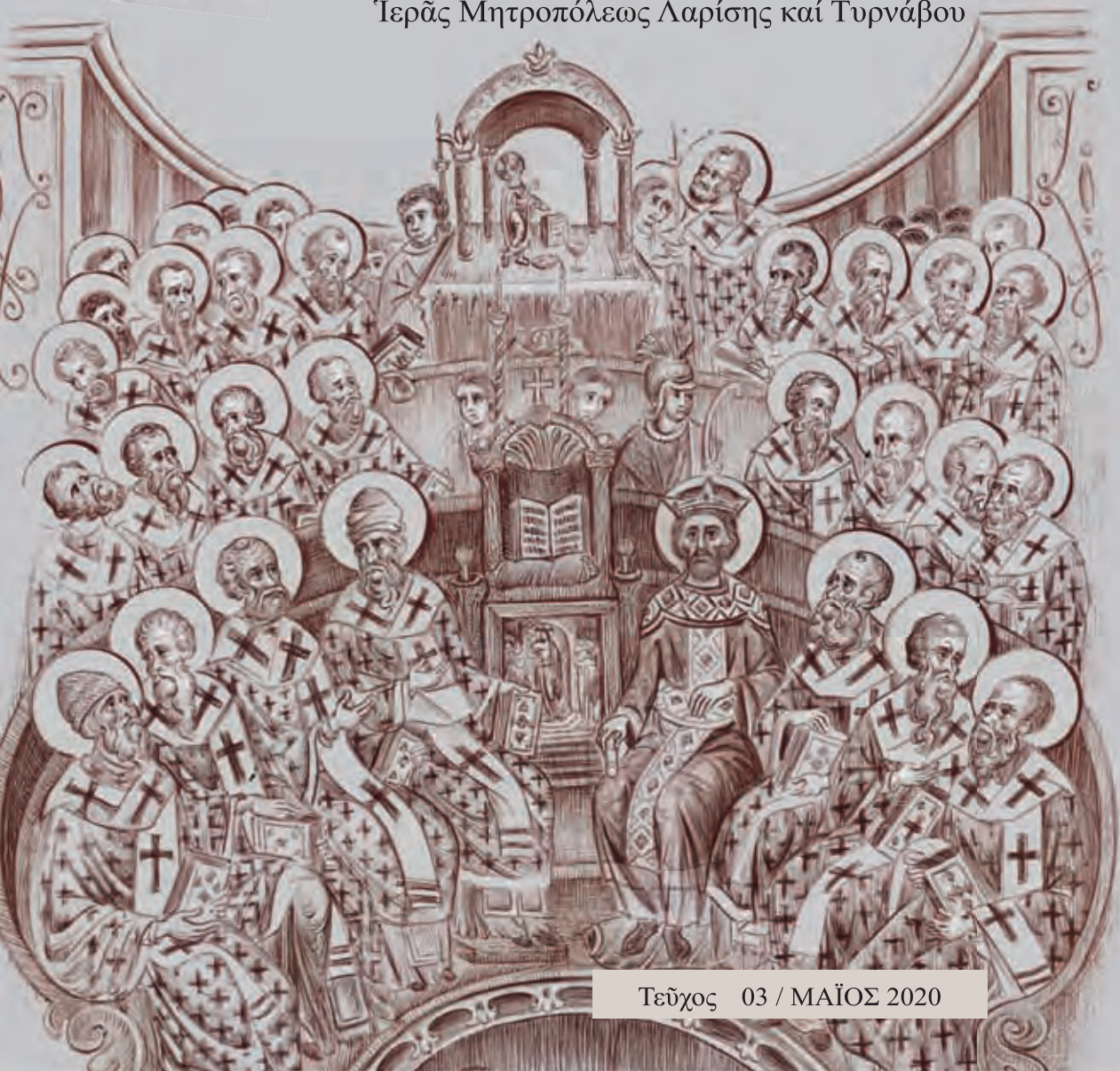

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

Έξαμηνιαία περιοδική έκδοση
Έρας Μητροπόλεως Λαρίσης και Τυρνάβου

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 03 / ΜΑΪΟΣ 2020

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 03 / ΜΑΪΟΣ 2020 / 10,00 €

ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΝ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ:

ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης καί Τυρνάβου Ἱερώνυμος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ:

Πρωτ. Θεμιστοκλῆς Α. Μουρτζανός

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Σ. Μπαλατσούκας, Κ. Σπανός, Ν. Παπαθεοδώρου, Ἄ. Χρυσοβέργης

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Ἰωαννίνων 3, 413 34, Λάρισα

ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: 2410 61 76 85 καί 6945 152 571 / e-mail: info@imlarisis.gr

Τό περιοδικό ἀναρτᾶται ἠλεκτρονικά στόν ἰστότοπο www.imlarisis.gr καί στό Facebook στό προφίλ ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

Συνεργασίες γίνονται δεκτές σταλμένες σέ ἠλεκτρονική μορφή

Οἱ θέσεις καί ἀπόψεις τῶν συγγραφέων τῶν κειμένων εἶναι προσωπικές καί δέν ἀπηχοῦν κατ' ἀνάγκη τίς θέσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης

ΘΕΜΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρῆστος Παπανικολάου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιάννης Πέτρου

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ: Βασίλης Μαλισιόβας

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Λυχνία Α.Ε.

ISSN: 2654-0223

Περιεχόμενα

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ Α.Θ.Π. ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
Κ.Κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

7

EDITORIAL: «Τρισεύομεν καί περισεύομεν»
Μητροπολίτης Λαρίσης καί Τυρνάβου Ίερώλυμος

9

ΜΕΡΟΣ Α΄ Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

† ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΕΛΕΝΤΗΣ (1931-1975), ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ
*Ἡ Ἐνότης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ δὴ
μεταξὺ τῶν φορέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας*

13

ΙΕΡΟΘΕΟΣ ΒΛΑΧΟΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ
«Ἐκκλησία συστήματος καὶ Συνόδου ἔστιν ὄνομα»

39

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Β. ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ
*Γρηγορίου πρεσβυτέρου Καισαρείας Καππαδοκίας,
Λόγος εἰς τοὺς ὀσίους τινί (318) θεοφόρους Πατέρας,
καὶ εἰς Κωνσταντῖνον τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα*

47

ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΟΥΛΟΥΛΗΣ
Ὁ Ἅγιος Κυπριανὸς Λαρίσης ὁ θαυματουργός

59

ΜΕΡΟΣ Β΄ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΕΖΑΚΗΣ
Οἱ γυναῖκες στό χῶρο τῆς Θεσσαλίας τὸ 13ο αἰῶνα

85

ΣΥΜΕΩΝ ΜΟΝΑΧΟΣ ΝΕΖΕΡΙΤΗΣ
Μαρτύριον ἀγνώστου Νεομάρτυρος Γεωργίου ἐν Τυρνάβῳ (1809)

93

ΦΑΝΗ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ
*Ἡ θεματολογικὴ κατάταξη καὶ ἐξέλιξη τῶν σταμπωτῶν τοῦ Τυρνάβου μέσα
ἀπὸ τίς πάντες τοῦ Λαογραφικοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου Λάρισας*

105

ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΝΟΣ

*Ἡ μνεία τοῦ Μητροπολίτη τῆς Λαρίσης
στά Ὑπομνήματα Ἐκλογῆς Ἐπισκόπων τὴν περίοδο 1647-1800*
121

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΘ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ι. Ν. Ἁγίου Νικολάου Λαρίσης. Ἱστορική διαδρομή
133

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

*Ἡ ἀνέγερση τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου 1948-1965.
Τὰ γεγονότα ὅπως καταγράφηκαν ἀπὸ τὴν ἡμερίδα «Ἐλευθερία»*
147

Δρ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΠΑΝΟΣ

*Ἐνα συνοδικό γράμμα γιὰ τὴ μὴ ξύλευση στὸν Λόγγο
τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος (Οκτώβριος 1798)*
167

ΜΑΡΙΑ Β. ΜΠΑΤΣΙΛΑ

*Ὁ ἀπὸ Καρπάθου καὶ Κάσου Ἐλασσῶνος Σωφρόνιος Ἀργυρόπουλος
(31.5.1897- 22.10.1900)*
175

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΣ

ΑΡΧΙΜ. ΤΙΜΟΘΕΟΣ Γ. ΑΓΓΕΛΗΣ

*Ἀπόηχος τῆς ἱερατικῆς διακονίας τοῦ Ἀρχιμ. Ἰακώβου Σχίζα,
μετέπειτα Μητροπολίτου Λαρίσης, στὴν Κερατέα τῆς Ἀττικῆς
(1943-1946)*
181

ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ

*Μνήμη Τάκη Γλούπα.
Ὁ φωτογράφος τῆς Λαρίσης. 100 χρόνια ἀπὸ τὴν γέννησή του*
171

ΦΩΤΗΣ ΚΕΡΜΕΛΙΔΗΣ

Ἄγγελος Μαργαρίτης
219

ΜΕΡΟΣ Δ'

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ
«Χρηστότητα ἐκδιδαχθεῖς»

*Στὴν Ἱερὰ Μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου,
προστάτη τοῦ νομικοῦ κόσμου τῆς χώρας μας*
223

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΑΝΤΑΣ
Σχέση ἐκκλησίας-κοινωνίας: ἀπὸ τίς παραδοχές στὶς προκλίσεις
233

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΧΡΟΝΗΣ
Ποιμαντική προσέγγιση τῶν ἀσθενῶν. Ἡ περίπτωση τῶν καρκινοπαθῶν
237

ΒΑΡΒΑΡΑ Γ. ΒΑΣΙΛΑΚΗ
Διαζῦγιο: μία ὄχι εὐκόλη καὶ πρόχειρη λύση
251

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ
*Ἡ ἔνταξη τοῦ ἀνθρώπου στὴν σύγχρονη Ἐκκλησία
καὶ ἡ ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος*
267

ΜΕΡΟΣ Ε΄

ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΑ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Δρ ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ
Γέροντας Αἰμιλιανός ὁ Μετεωρίτης καὶ Ἀγιορείτης
277

Δρ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ
*Ἡ Χριστοκεντρικότητα καὶ ἡ Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανείων
στὴν ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς Ἐκκλησίας*
289

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΟΥΚΑΡΑΣ
*Ἀγιολογικά κείμενα τῆς Βυζαντινῆς περιόδου.
Δύο ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ Λειμωνάριο τοῦ Ἰωάννου Μόσχου*
301

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ
Οἱ ἐξ Ἀγαρηνῶν νεομάρτυρες καὶ ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος Καπούας
307

Δρ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΟΡΜΠΙΑΣ
Ὅσιος Νικηφόρος ὁ λεπρός: Ἀπὸ τὸ περιθώριο στὴν ἀγιότητα
315

ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄
ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟ

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ
Μήνυμα στην Ανάσταση του Κυρίου
329

ΑΡΧΙΜ. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΑΠΑΡΗΣ
Σχόλιο στην έορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου
331

ΑΡΧΙΜ. ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ ΜΠΛΕΤΣΑΣ
Σχόλιο στην Κυριακή των Βαΐων
335

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΚΑΤΖΩΝΑΣ
Σχόλιο στην Κυριακή του Θωμά
339

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΠΑΣΤΟΥΝΗΣ
Ανάληψη: Η μόνη βεβαιότητα είναι η αγάπη του Χριστού
343

ΜΕΡΟΣ Ζ΄
ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

ΟΠΟΥ Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΕΚΕΙ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ
Χρονικά Οκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2019
Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020
347

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΧΑΤΖΗΒΡΑΑΜ
Γιά την 25η Μαρτίου
357

Δρ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ (ΝΤΙΝΟΣ) ΑΥΓΟΥΣΤΗ
Ευαγόρας Παλληκαρίδης - Ο τραγουδιστής της λευτεριάς
361

ΠΡΩΤΟΠ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΚΑΝΑΣ
Η χριστιανική μαρτυρία στην εποχή της ύψηλης τεχνολογίας
377

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ιερώτατε Μητροπολίτα Λαρίσης και Τυρνάβου, εν Αγίω Πνεύματι αγαπητέ αδελφέ και συλλειτουργέ της ημών Μετριότητος κύριε Ιερώνυμε, χάρις ειη τη υμετέρα Ιερότητι και ειρήνη παρά Θεού.

Μετὰ πλείστης χαράς ἐλάβομεν τὰ ὑπὸ τῆς υμετέρας λιαν ἀγαπητῆς Ιερότητος προφρόνως ἀποσταλέντα τῇ ἡμετέρα Μετριότητι πρῶτον και δεῦτερον τεύχη τῆς νέας ἑξαμηνιαίας περιοδικῆς ἐκδόσεως τῆς καὶ ὑμᾶς Ιερᾶς Μητροπόλεως, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀχιλλίου Πόλις», ἅπερ και μετ' ἐνδιαφέροντος διεξήλθομεν, παραπέμφαντες αὐτὰ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Βιβλιοθήκην, πρὸς ἐμπλουτισμὸν αὐτῆς και ὠφέλειαν τῶν μελετητῶν.

Ἐκφράζοντες διὰ τῶν μετὰ χεῖρας Πατριαρχικῶν ἡμῶν ἀδελφικῶν Γραμμάτων τῇ υμετέρα Ιερότητι τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ τιμητικῇ ἀποστολῇ τοῦ περιοδικοῦ τούτου, συγχαίρομεν ὀλοθύμως διὰ τὴν μέριμναν και πρωτοβουλίαν τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ και εὐχόμεθα ὑγείαν και δαψιλὴ τὴν ἀνωθεν ἐνίσχουσιν ἐν τε τῇ ζωῇ, ἐν τῇ ποιμαντορίᾳ και ἐν ταῖς καρποφόροις πνευματικαῖς ὑμῶν ἐνασχολήσεσιν.

Εἶπσαν παρά τοῦ Κυρίου ἡμῶν τὰ ἔτη τῆς υμετέρας Ιερότητος ὅτι πλείστα, ὑγιεινὰ και σωτήρια.

β' Μαρτίου '1

Ἐκ τῆς ἀγαπῆς ἐν χειρὶ ἀδελφῆς

ΤΡΙΣΣΕΥΟΜΕΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΣΕΥΟΜΕΝ

Όσο περνάει ο καιρός και πληθαίνουν τά τεύχη του περιοδικού μας, όσο αυξάνεται τό προς δημοσίευση ύλικό, όσο κατατίθενται από έπαίοντες αξιόπιστες προτάσεις για τίν εξέλιξή του, τόσο συναυξάνεται ή αίσθηση τής ευθύνης μας έναντι Θεού και ανθρώπων, μέσα από τό πρωτόγνωρο για τίν έπαρχιακή μας Μητρόπολη έγχείρημα. Τονίζαμε στό προηγούμενο τεύχος ότι τό περιοδικό μας δέν είναι κομμάτια άψυχο χαρτί, αλλά κατάθεση ψυχής από όλους όσοι συμμετέχουν στή δημιουργία του και αναζήτηση πορείας ζωής από όσους συμμετέχουν στή μελέτη του. Κι αυτό αποδεικνύεται καθημερινά στήν πράξη. Όχι επειδή τό περιοδικό μας πλέον παραπέμπεται από έπιστημονικά συγγράμματα και έργασίες, αλλά διότι καταγράφεται ή ικανότητά του νά προβληματίζει και νά αντιπαλαίει ιδεοληψίες και προκαταλήψεις.

Τρίτο τεύχος. Τά δύο πρώτα όφειλετικά στους δύο μεγάλους Άγίους και συμπολιούχους τής πόλης μας, τής Λάρισάς μας, Άχίλλιο και Βησσαρίωνα, Άρχιεπισκόπους και Πολιούχους Λαρίσης. Τό τρίτο καθηκόντως στή μάνα μας, τίν Έκκλησία. Όχι για άλλο λόγο, αλλά για νά δώσουμε άφορμές νά ελέγξουμε τί συνείδησή μας και νά διερευνήσουμε τίν αυτόσυνειδησία μας ως Όρθόδοξοι, ιδίως τίν ευθύνη μας έναντι τής Έκκλησίας πού μās προσφέρει τή σωτηρία, τί Θέωση, τί Χάρη!

Δέν τό άφιερόνουμε τό τεύχος μας γενικά στήν Έκκλησία, αλλά στήν ένότητά της. Αυτό πού πολλοί δηλώνουν ότι διακυβεύεται στίς ήμέρες μας. Παράξενη λέξη: «διακυβεύεται». Δηλαδή, παίζεται στά ζάρια, στους κύβους. Κι από ποιούς παίζεται στά ζάρια; Από εκείνους πού στό όνομα τής Έκκλησίας δρούν και ενεργοούν έναντίον Της. Από εκείνους πού άσχολοούνται μέ τίν Έκκλησία, αντί νά τίν ζούν. Από εκείνους πού παίζουν μέ τίν Έκκλησία, αντί νά τίν σεβαστούν. Έχουν χορτάσει τά αυτιά μας από κηρύγματα διχαστικά, συνθήματα μίσους, έπιχειρηματολογία ανακόλουθη πού, κάνοντας λίψη του ζητουμένου, έπιχειρεί νά δικαιώσει τίν άμαρτία και νά τίν καθιερώσει ως άρετή, και μάλιστα, ίσοπεδώνοντας όποιον τολμήσει και μιλήσει λογικά, θεολογικά, ίεροκανονολογικά...

Όρισμένοι στίς ήμέρες μας αυτοχρίονται και αυτοθαναμάζονται ως άθηντικοί έκφραστές έκκλησιαστικότητας, τίν ίδια στιγμή πού διαπράττουν τίν υπέρτατη άμαρτία, τί βλασφημία κατά του Άγίου Πνεύματος, τό όποιο έπιμένει νά τούς άγνοεί. Και ή βλασφημία τους στοχεύει τίν Έκκλησία τής Χάρι-

τος, προσπαθώντας να καθιερώσουν θεσμικό τμήμα της καί χαρισματικό, ώστε με ασφάλεια να κτυπούν τό πρώτο έπικαλούμενοι ότι ανήκουν στό δεύτερο. Κι όλ' αυτά, ενώ στό Σύμβολο τής Πίστεως, όσοι Όρθόδοξοι, έπιμένουμε να όμολογοϋμε τήν Έκκλησία ως Μία! Συνήθεις στόχοι τής έμμανοϋς χολής πού έκτοξεύουν συκοφαντικά: οί Σύνοδοι τής Έκκλησίας μας, οί Έπίσκοποι, καί μάλιστα οί τά πρώτα, κυρίως στήν εϋθύνη, φέροντες, όσοι τολμοϋν να φελλίσουν λόγο διαφωνίας μαζί τους. Κύριο χαρακτηριστικό τής διεστραμμένης θεολογικής τους σκέψης είναι ότι αντί να διεκδικοϋν τόν άνωθεν φωτισμό τού ήγεμόνα νοϋ, ώστε με κριτήρια οϋρανοϋ να διερμηνεύουν τά επί τής γής, «ώς εν οϋρανῶ καί επί τής γής», διεκδικοϋν τό ακριβώς αντίθετο. Μέ έπιμονή στόν σκοτασμό τού νοός να διεκδικοϋν με άπολυταρχική νοοτροπία τά σκύβαλα τής γής, στά όποια θέλουν να ύποτάξουν αυτούς πού από τόν Θείο Ίδρυτή καί Δομήτορα τής Έκκλησίας, τόν Χριστό μας, έχουν τήν έντολή να ποιμαίνουν τά πρόβατά Του «κηρύσσοντες αυτοίς πάντα όσα ό Κύριος ενετείλατο» καί όχι άπαράδεκτα φλναφήματα ή έξυπνακισμούς ανθρώπων!

Γιά όλους εκείνους μās προειδοποιεί ό Στ' Κανόνας τής Άγίας Β' Οικουμενικής Συνόδου, περιέχοντας έναν περιήρημο όρισμό: «(...) Αίρετικούς δέ λέγομεν, τούς τε πάλαι τής εκκλησίας άποκηρυχθέντας, καί τούς μετά ταϋτα ύφ' ήμῶν αναθεματισθέντας: προς δέ τούτοις, καί τούς τήν πίστιν μὲν τήν ύγιή προσποιουμένους όμολογεῖν, άποσχίσαντας δέ, καί αντισυνάγοντας τοίς κανονικοίς ήμῶν έπισκόποις (...)». Έρμηνεύει ό Ζωναράς τόν Κανόνα: «(...) Αίρετικούς δέ πάντας καλεῖ τούς παρὰ τήν όρθόδοξον πίστιν δοξάζοντας, κἄν πάλαι άπεκηρύχθησαν, κἄν προσφάτως, κἄν παλαιαίς αίρέσεσι κοινωνῶσι, κἄν νέαις (...) αλλά καί τούς άποσχίσαντας εκ τῶν ιδίων έπισκόπων, καί εκείνοις αντισυνάγοντας, κἄν δοκῶσιν όρθοδοξεῖν.». Έπεξηγεῖ ό Βαλσαμών: «Οϋκ έπαύσατο ποτε ό πόλεμος ήμῶν Σατᾶν δια συκοφαντίας μολύνων τās ύπολίψεις τῶν αγαθῶν ανθρώπων, καί μάλλον τῶν έπισκόπων». Καί αυτό ή αυτοσυνειδησία τής Έκκλησίας μας τό όνομάζει αίρεση!

Έπειδή είμαστε νεώτεροι στήν Αρχιερωσύνη, κρίνουμε σκόπτιμο να δώσουμε τόν λόγο σε κάποιους από αυτούς πού έχουν καθιερωθεῖ στή συνειδηση τής Έκκλησίας ως εκφραστές τού Θείου θελήματος, ως «γενόμενοι καί τρόπων μέτοχοι» διάδοχοι τῶν Άποστόλων. Δύο κείμενα ισχυρά περι ένότητας τής Έκκλησίας. Τό πρώτο από έναν Έπίσκοπο πού τώρα εύρίσκεται στή Θριαμβεύουσα Έκκλησία συμβασιλεύοντας καί συνδιαιώνίζοντας με τόν Αρχιποίμενα Χριστό: ή εισήγηση περι ένότητας τής Έκκλησίας ή όποία παρουσιάστηκε στήν τακτική Συνεδρίαση τής Ίεράς Συνόδου τής Ίεραρχίας τό 1972 από τόν

Μητροπολίτη Χαλκίδος κυρό Νικόλαο Σελέντη. Τό δεύτερο ἀπό ἕναν Ἐπίσκοπο τῆς Στρατευομένης ἐπί γῆς Ἐκκλησίας, ἀπό τούς ἰσχυρότερους ἐκφραστῆς τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας: «Ἐκκλησία συστήματος καὶ συνόδου ἐστὶν ὄνομα», ἄρθρο τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ναυπιάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου κ. Ἱεροθέου. Καί κοντά σέ αὐτά τὰ δύο ἄρθρα, πολλὰ ἄλλα πού διδάσκουν τὴν υπέρβαση τῆς ἀγάπης ὡς ἀντίδοτο στοὺς θιασῶτες τοῦ μίσους, πού ἐκκλησιοποιοῦν καὶ δέν διαιροῦν, πού ὑπουργοῦν τό «εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσεν»!

Τό λοιπόν, προσευχή, μετάνοια, ἐκζήτηση τοῦ Θεοῦ Ἠλέους, ὥστε νά μή φθάσουμε ποτέ νά κατηγορηθοῦμε ὅτι ἐξαιτίας μας σχίσθηκε ὁ ἄρραφος χιτῶν τοῦ Χριστοῦ! Γιά νά μὴν ἀκούσουμε ποτέ τό «οὐαὶ δι' οὗ τό σκάνδαλον ἔρχεται» (Ματθ. 18, 7)! Γιά νά μὴ γίνει ἡ συκοφαντία «ἀνεκτὴ συνήθεια» στὸν ἐκκλησιαστικό χῶρο. Γιά νά μὴν ἀφορᾷ σέ ἐμᾶς ἡ κατηγορία τοῦ Κυρίου ὅτι «δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται τό ὄνομά μου τοῖς ἔθνεσιν» (Ρωμ. 2, 24). Γιά νά μᾶς ἀναγνωρίζει ὁ Ἅγιος Θεός ὅτι πορευόμαστε τὰ διαβήματά μας κατὰ τό λόγιόν Του καί μόνον!

† Ὁ Λαρίσης καὶ Τυρνάβου Ἱερώνυμος

ΜΕΡΟΣ Α΄

Ἡ Ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας

* * *

† ΝΙΚΟΛΑΟΣ (ΣΕΛΕΝΤΗΣ) (1931-1975)
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Ἡ Ἐνοthῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ μεταξὺ τῶν Φορέων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐοῦςιας

Εἰσηγήσεις ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας
(Νοεμβριος 1972)

Εἰσαγωγή

Θεωρῶ ὡς ἰδιαιτέραν εὐλογίαν τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ τὴν ἱεράν διακονίαν τῆς παρούσης ὥρας. Διὰ τοῦτο τὸν δοξάζω καὶ τὸν εὐγνωμονῶ. Ὅφειλω ὁμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι αἰσθάνομαι δυσκολίαν τινὰ εὐρισκόμενος ἐνώπιον τόσων ἁγίων Ἱεραρχῶν. Τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι εἶναι ἡ παρούσα διακονία σταυρός τις δι' ἐμέ. Ἐφ' ὅσον μοι ἀνετέθη αὐτή, λαμβάνω τό θάρρος νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιον Ὑμῶν καὶ νὰ παρουσιάσω εἰς τὰς Ὑμετέρας Σεβασμιότητας ἀπλὰς σκέψεις ἐν εἴδει εἰσηγήσεως, ἐπὶ τοῦ ἀνατεθέντος θέματος: Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἔκφρασις αὐτῆς εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ διοικητικὸν τομέα τῆς ἐπισκοπικῆς διακονίας. Εἰς τοῦτο μέ βοηθεῖ καὶ ἡ διαβεβαίωσις ὅτι «τό θεῖον οὐ πλῆθει δῶρων θεραπεύεται, ἀλλὰ προαιρέσεως θερμοῦτι».

Ζητῶ τὴν ἐπιεικῆ κρίσιν Ὑμῶν καὶ εὐχαριστῶ Ὑμᾶς θερμῶς ἐκ τῶν προτέρων, διότι θὰ ἔχετε τὴν ὑπομονήν νὰ μέ παρακολουθήσετε.

Τὸ προταθέν τοῦτο θέμα ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, νομίζω ὅτι εἶναι ζωτικόν. Ἀποτελεῖ ὄντως «ἐν τῶν ἀνωτάτων ζητημάτων καὶ πρώτων», κατὰ τὴν ὠραίαν ἔκφρασιν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Δέν εἶναι μόνον ἡ σημερινή κατάσταση,

κατά τήν ὁποίαν «διά τό πληθυνθῆναι τήν ἀνομίαν ἐφύγη ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν» (Ματθ. 24, ' 12). Δέν εἶναι μόνον τό πολλακίς λεγόμενον ἡ ἀδυναμία συναντίσεως ἡμῶν εἰς ἓν σημεῖον, εἰς «τό αὐτό φρονεῖν» διά βασικά ζητήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ζωῆς, ἀπῆνα ἐπιβάλλουν τήν μελέτην παρομοίου θέματος.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀπό τῆς ἰδρύσεώς της ἀπέδιδεν εἰς τό θέμα τῆς ἐνότιότητός της τήν πρώτην θέσιν. Πῶς εἶναι δυνατόν νά μή σημειωθῆ ὅτι ἡ ἀγωγή τοῦ Κυρίου εἰς τόν κῆπον τῆς Γεσθημανῆ, ἔχει σχέσιν καί συνδέεται ἀρρήκτως μέ τήν ἐνότιτητα τῆς Ἐκκλησίας; Εἶναι δέ γνωστόν ἀπό τάς ἀρχαϊκᾶς πηγᾶς τοῦ Χριστιανισμοῦ ὅτι οἱ πρῶτοι Χριστιανοί εἶχον διαρκῆ μέριμναν διά τήν ἐνότιτητα αὐτῶν. Καί τοῦτο ἦτο πολύ φυσικόν, διότι ἡ Ἐκκλησία χωρίς ἐνότιτητα, τεμαχισμένη, εἶναι τι τό ἀδιανόητον. «Οὐδέν γάρ τῷ Θεῷ περισπούδαστον ὡς τό ἠνωθῆαι καί συνδεδέσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις. Διά γάρ τοῦτο πάντα ἐγένετο, διά τοῦτο καί Θεός ἄνθρωπος γέγονε καί πάντα ἐκεῖνα ἐπραγματεύσαντο, ἵνα ἡμᾶς συναγάγῃ», κατά τόν ἱερόν Χρυσόστομον.

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι μέ πλευράς τοῦ θεματός μας ἠσχολήθησαν πολλοί ἀξιόλογοι καί σύγχρονοι θεολόγοι, ὅπως οἱ κ.κ. Π. Τρεμπέλας,, Ἰ. Καρμίρης, Μ. Σιώτης, Κ. Μουρατίδης, Ἀθ. Γεβτιτς, Ἰ. Ζηζιούλας κ.ά., τοὺς ὁποίους εἶχομεν ὑπ' ὄψει.

2. Η ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Ἡ ἀρχή τοῦ θέματος ἡμῶν ἀνάγεται εἰς αὐτό τό πρόσωπον τοῦ σαρκωθέντος Λόγου. Ἡ ρίζα τοῦ ζητήματος τούτου εἶναι τό πρόσωπον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐτός ὁ Θεάνθρωπος ἔθεσε τό θεμέλιον τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότιότητος. Τά ἱερά κείμενα μαρτυροῦν ἐπανειλημμένως περὶ αὐτοῦ: *Ματθ.* 16, 18· *Ἰω.* 10, 16· *Ἰω.* 15, 1 καί ἔξῃς, *Ἰω.* 17 κλπ.

Εἰς τό τελευταῖον τοῦτο χωρίον (*Ἰω.* 17, 11), τό ὁποῖον ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου, γράφεται ὁ τρομερός λόγος: «ἵνα ὡσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς». Αὐτό τό «καθὼς» τί ἄβυσσον νοημάτων κρύπτει ὁμολογουμένως!

Ὁ ἐρχόμενος ἐπὶ τό πάθος Κύριος προσεύχεται, ὅπως οἱ Μαθηταί του, ἡ Ἐκκλησία Του, παραμένον ἠνωμένοι μετ' Αὐτοῦ καί μεταξύ των καί εἶναι διά τῆς ἀγάπης καί τῆς ὁμοφροσύνης ἐν σῶμα, ὅπως εἶναι ἐν ὁ Μονογενῆς Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ οὐρανοῦ Πατρός καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ὁ λόγος αὐτός τοῦ Κυρίου ὑποχρεώνει ἡμᾶς καί καλεῖ, ἵνα «ὁ δεσμός τῆς ἀγάπης ἡμῶν εἶναι τόσον ἀρραγῆς, ὥστε νά ἔχωμεν μίαν συνάφειαν ἀδιάσπαστον καί ἀκατάσχετον». Εἰς τήν

λέξιν «καθώς» ἴσως νά δίδωμεν μίαν ἔννοιαν ποσοτικήν –τόσον πολύ– ἢ ποιητικήν –τοιαύτην ἐνότητα– ἢ ἐντάσεως –τόσον ἀπέραντον, τόσον ἀπροσδιόριστον, τόσον ἀφάνταστον. Ὅλοι αὐτοί οἱ ἀνθρώπινοι προσδιορισμοί μαζί δέν ἡμποροῦν νά μᾶς ἀποδώσουν εἰ μί μίαν ἀμυδράν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ «καθώς», τό ὁποῖον εἶναι μία νέα πραγματικότητα. Αὐτό τό «καθώς» εἶναι τό μέγα καί ἀποκεκρυμμένον μυστήριον, τό ὁποῖον καινοποιεῖ τά πάντα. Ἀπομακρυνόμεθα ἐπομένως κάθε ἀνθρωπίνου προσδιορισμοῦ ἐνότητας. Ὑπερπηδάται ἡ ψευδής ἀνθρωπίνη ἐνότης, διότι μέ τό Τριαδικόν «καθώς» τά πάντα καινίζονται ἐντός τῆς Ἐκκλησίας. Δέν εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἷς ἀνθρώπινος ὀργανισμός, μέ συντονισμένας διοικητικάς ἐνεργείας, μέ ἐν κέντρον ἐκκλησιαστικόν εἰς κάποιον σημεῖον τῆς γῆς, καί μέ ἐν συμβούλιον κεντρικόν, τό ὁποῖον ὑπάρχει εἰς ὠρισμένον τόπον. Ἡ δύναμις τῆς εἶναι ἐκτός χώρου καί χρόνου, εὐρίσκεται εἰς τήν δύναμιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Τριαδικοῦ «καθώς». Τοιοῦτοτρόπως κέντρον τῆς ἐκκλησίας γίνεται ἡ ἅγια Τράπεζα τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας, ἐφ' ὅσον εἰς αὐτήν πραγματοποιεῖται κατ' ἐξοχήν ἡ ἐνότης αὐτῆς, ὅπως καί εἰς τήν συνέχειαν θά εἴπωμεν.

Ὅπως «ἡ γῆ αὐτομάτη καρποφορεῖ» (Μάρκ. 4, 28), ἀρκεῖ ὁ σπόρος νά πέσῃ εἰς τήν γῆν καί νά ἀποθάνῃ, οὕτω καί ἡ Ἐκκλησιαστική ἐνότης. Μόλις οἱ πιστοί καί δὴ τά στελέχη καί οἱ ταγοί αὐτῆς ἀποθάνουν ὡς πρὸς τόν κόσμον καί τήν ἁμαρτίαν, συνταφοῦν μετά τοῦ Χριστοῦ, ἡ νέα Εὐα, ἡ Ἐκκλησία, «ἀκόπως» βαστάζει τό δῶρον τῆς ἐνότητας, τό ὁποῖον ἄνωθεν καταβαίνει. Τότε γίνεται μία Θεοφάνεια. Γίνεται ἡ ἀληθῆς φανέρωσις τῆς ἁγίας Τριάδος. Ὁ ἐωρακῶς ἠνωμένην Ἐκκλησίαν ἐώρακε τήν Παναγίαν Τριάδα, θά ἡμπορούσαμε νά εἴπωμεν. Καί τότε πιστεύει εἰς τόν Ἰησοῦν καί Σωτῆρα, διότι ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἠνωμένης ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί διοικήσεως διακρίνει οὐχί ἀνθρωπίνην δεξιότητα ἀλλά τήν Χάριν τῆς Τριαδικῆς ζωῆς. Ἀναλογιζόμενοι τό χωρίον Ἰω. 17, 11, σκεπτόμενοι καί μελετῶντες τό «καθώς» τοῦ Κυρίου, καταλαμβανόμεθα ἀπό ἱερόν ῥιγος. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀνάγκη καί νά κινητοποιῆ ἡμᾶς εἰς ἰσχυράν κραυγήν καί θερμὴν ἱκεσίαν, ἵνα πραγματοποιηται ὁλοέν καί περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς τούς ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι εἴμεθα ἐπιφορτισμένοι νά διατηρήσωμεν καί νά δεῖξωμεν εἰς τόν σημερινόν διεσπασμένον κόσμον «τὴν ἐνότητα ἐκεῖνην ἣτις κέκτηται διδάσκαλον τὴν ἁγίαν Τριάδα», κατὰ τὴν ὥραϊαν παρατήρησιν τοῦ ἁγίου Ἰσαάκ τοῦ Σύρου.

Ἡ ἐνότης λοιπόν τῆς Ἐκκλησίας κατάγεται καί ἀπορρέει ἐξ οὐρανοῦ. Πηγὴ καί πρότυπόν τῆς εἶναι ἡ ἀκατάλυτος ἐνότης τῆς Παναγίας Τριάδος. Ἐρευνῶντες ὅμως τόν λόγον τοῦ Θεοῦ, παρατηροῦμεν ὅτι καί οἱ οὐρανοβάμο-

νες Ἀπόστολοι, οἱ ἀκολουθήσαντες τὰ ἴχνη τοῦ Κυρίου, ἀγωνίζονται μέ ὄλας τῶν τὰς δυνάμεις ὑπὲρ διατηρήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος.

Καί ἰδοὺ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος προτρῆπει τοὺς Χριστιανοὺς ὅπως οἰκοδομοῦνται ἐπὶ τοῦ ζῶντος λίθου, τοῦ ἐκλεκτοῦ καὶ ἐντίμου, τοῦ Κυρίου, ὥστε νά εἶναι ἡ Ἐκκλησία «οἶκος Θεοῦ πνευματικός» (Α΄ Πέτρ. 2, 5). Ἡ εἰκὼν τῆς «οἰκοδομῆς» συμβολίζει τὴν στενὴν καὶ ὀργανικὴν ἔνωσην τῶν χριστιανῶν μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ μετ' ἀλλήλων. Ἡ ἔνωση ὁμως αὕτη κατορθοῦται μόνον διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀπ. Πέτρος συνιστᾷ εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν.

Τὴν ἰδίαν εἰκόνα χρησιμοποιοῖ καὶ ὁ ἄλλος κορυφαῖος, ὁ Παῦλος. Εἶναι γνωστὸν εἰς πάντας πόσον ἐκοπίασεν ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Α΄ Κορ. 3, 9, γράφει ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἶναι «Θεοῦ οἰκοδομί». Χρησιμοποιοῖ τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν διὰ νά τονίσῃ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι δηλαδὴ «οὐ χρή διασπᾶσθαι, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴητε οἰκοδομί», κατὰ τὴν εὐστοχὸν παρατήρησιν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκνοῦ. Συνιστᾷ δέ εἰς τοὺς Κορινθίους νά ζητοῦν ἀπὸ τόν Θεόν νά τοὺς δώσῃ τὰ χαρίσματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα συνεργοῦν «πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας» (Α΄ Κορ. 14, 12).

Ἀπὸ τὰς λοιπὰς ἐκκλησιολογικὰς εἰκόνας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, διὰ τῶν ὁποίων τονίζεται ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας (φυτεία, νύμφη Χριστοῦ, νέος Ἀδάμ) ὑπογραμμίζομεν ἰδιαίτερος τὴν παραβολὴν τοῦ σώματος, τοῦ ὁποίου κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός (Α΄ Κορ. 12, 12 καὶ ἐξῆς).

Ὁ «θεολόγος τῆς ἐνότητος», ὅπως ἐχαρακτηρίσθη ὁ Παῦλος, δι' ὅλων τῶν δυνάμεων του εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ πολλοὶ ἀποτελοῦν τὸ «ἐν σῶμα Χριστοῦ» καὶ κάτι περισσότερον ἀκόμη. Εἰς τὰ χωρία Γαλ. 3, 28 καὶ Β΄ Κορ. 11, 2, ὁ ἱερός συγγραφεὺς μᾶς βεβαιώνει ὅτι ὅλοι οἱ πιστοὶ γινόμεθα «εἷς», αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ «εἷς Κύριος», Θεὸς κατὰ Χάριν. Δέν εἶναι ἄσκοπον νά ἐνθυμηθῶμεν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ ἅγιον Συμεὼν τόν Ν. Θεολόγον, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς περιφίμους ὕμνους του μᾶς τονίζει αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τόσον ἐντόνως καὶ προσθέτει, ὅτι καὶ τὸ κάθε μέλος ἡμῶν γίνεται ὁ ὅλος Χριστός. Συγχρόνως ὁμως καὶ ὅλοι μαζί οἱ πιστοὶ ἠνωμένοι μέ τόν Κύριον εἴμεθα τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τὸ χωρίον Ἐφ. 4, 5 ὁ Ἀπ. Παῦλος γράφει: «Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἕν βάπτισμα». Μέσα εἰς τὴν πρότασιν αὐτὴν, καθὼς παρατηροῦν οἱ εἰδικοί, ὑπογραμμίζονται οἱ παράγοντες ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. (Ἰδὲ Π. Μπρατσιώτη, Ὁ Ἀπ. Παῦλος καὶ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήνα, 1959).

Ἄς πλησιάσωμεν τὸ χωρίον μέ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν. Πρῶτος παράγων ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἶναι ὁ «εἷς Κύριος». Οὕτως οἱ πολλοὶ «ἐν σῶμα ἐσμέν ἐν

Χριστῷ, ὁ δέ καθείς ἀλλήλων μέλη». Ἐπομένως εἶναι ἀδιανόητον νά ἀποσχίζονται ἀλλήλων οἱ πιστοί, ἀφοῦ «ὁ Χριστός μεμέρισται». Τότε παύουν νά εἶναι πιστοί, δέν εἶναι χριστιανοί. Καί διά νά εἴπωμεν μέ τόν ἱερόν Χρυσόστομον, «αὐτός ἡ κεφαλή, ἡμεῖς τό σῶμα· μή δύναται μέσον τι εἶναι κεφαλῆς καί σώματος διάστημα κενόν;». «Ὡσπερ ἐν τοῖς σώμασιν οὔτε ἀπέρρηκται ἀλλήλων τά μέλη, ἀλλ' ἔν σῶμα τό πᾶν ἐστιν ἐκ διαφόρων συγκείμενον... οὕτω καί παρ' ἡμῖν τῷ κοινῷ τοῦ Χριστοῦ σώματι, οἱ πάντες ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ», σημειώνει ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός.

Δεύτερος παράγων ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας κατά τόν Ἄπ. Παῦλον εἶναι ἡ «μία πίστις». Ἡ φράσις, κατά τήν παρατήρησιν τῶν ἐρμηνευτῶν (*Π. Μπρατσιώτη*, μνημ. ἔργον) εἶναι συνώνυμος πρὸς τὰς ἐκφράσεις «ὑγιαίνουσα διδασκαλία» ἢ «καλή διδαχή», διότι καταπολεμεῖται ἀπό τόν Ἄπ. Παῦλον τό «έτεροδιδασκαλεῖν» καί ζητεῖται νά εἶναι οἱ πιστοί «ὅμαμοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ» ὅπως θά γράφη ἀργότερα ὁ Τερτυλλιανός. Γνωρίζομεν πόσον αὐστηρῶς ὁμλεῖ ὁ Ἀπόστολος δι' ὅσους περὶ τήν πίστιν «ἐναυάγησαν» ἢ «ἀπό τῆς πίστεως ἀπεπλανήθησαν» καί «ἀνθίσταντα τῇ ἀληθείᾳ (*Α' Τιμ. 1, 19 καί 4, 1 καί 6, 10, Β' Τιμ. 3, 8*).

Ἀξίζει ὅμως νά παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ πίστις δέν εἶναι μόνον ἡ ὁμολογία τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἐπιπλέον καί ἡ νοπή ἐκείνη δύναμις, τήν ὁποίαν εἶχον οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, οἱ φίλοι τοῦ Κυρίου διά τῆς ἐν Χριστῷ βιώσεως καί διά τῆς Θείας Κοινωνίας. Εἶναι δηλαδή ἡ πίστις καί ἐν εἶδος ἐσωτερικῆς γνωριμίας τῆς ψυχῆς μετά τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως ὁ ἔχων τήν μίαν πίστιν δέν εἶναι δυνατόν παρά νά αἰσθάνεται τόν ἕνα Κύριον.

Σχετικά μέ τήν πίστιν αὐτήν, τήν μίαν, εἶναι καί αἱ προτροπαί καί παρακλήσεις τοῦ δεσμοῦ Παύλου, καθὼς τὰς βλέπομεν εἰς τὰς ἐπιστολάς τῆς αἰχμαλωσίας. «Πληρώσατέ μου τήν χαράν, ἵνα τό αὐτό φρονῆτε, τήν αὐτήν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι, τό ἐν φρονοῦντες» καί «στίκετε ἐν ἐνί πνεύματι, ἐν μιᾷ ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ Εὐαγγελίου». (*Φιλ. 2, 2 καί 1, 27*).

Τρίτος παράγων ἐνότητος ἐκκλησιαστικῆς εἶναι τό «ἐν βάπτισμα» (*Εφ. 4, 5*). Διά νά πραγματοποιηθῇ ἀληθῆς ἐκκλησιαστική ἐνότης καί ἐν Χριστῷ κοινωνία, εἶναι ἀνάγκη νά πραγματοποιηθῇ ἡ συνταφή τοῦ σπόρου (τοῦ ἀνθρώπου) εἰς τόν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διά τῆς ταφῆς εἰς τό ὕδωρ τῆς βαπτίσεως καί τῆς ἀναδύσεώς του ἀπό τήν ἱεράν κολυμβήθραν, ἐνδεδυμένος ὁ πιστός τόν φωτεινόν χιτῶνα, τό ὑπέροχον ἔνδυμα, τόν Χριστόν, ἐνοῦται πραγματικῶς μέ τοὺς ἀδελφούς του.

Συντελεστίς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἶναι ὄντως τά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καί ἰδιαίτερος τό βάπτισμα καί ἡ θεία Εὐχαριστία, ἡ ὁποία ὑπο-

νοείται εις τό 4, 5 τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς. «Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα».

Ἡ Ἐκκλησία ἀνέκαθεν, ὡς ἄνθρωπος ἠθέλη νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὀργανικὴν ἐνότητα ὅλων τῶν πιστῶν, ἔφερον εἰς τό μέσον τὰ δύο αὐτὰ Μυστήρια. Ἡ θεία Εὐχαριστία, ὡς μέσον ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἀπ. Παῦλον εἰς τό *Α΄ Κορ.* 10, 16. «Τό ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν· Τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν· ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμὲν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν».

Ἡ πρώτη ὁμῶς Ἐκκλησία ὅχι μόνον εἶπε καὶ ἐδίδαξε περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἀλλὰ καὶ ἐπραγματοποίησεν αὐτήν. Οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἐπίσκοποι οἰκουμενικοὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐφρόντιζον νὰ ἐνσαρκώσουν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ὅσα τὰ χεῖλη τῶν ἔλεγον. Ὁ λόγος λοιπὸν περὶ Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος μεταξύ τῶν φορέων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἐσαρκώθη εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Ἐδῶ ἡ Ἐκκλησία ὁμιλεῖ «δι' ὧν πράσσει». Καὶ ἡ πράξις αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας συνάδει μὲ τό κήρυγμά της καὶ τὴν Χριστολογικὴν διδασκαλίαν της. Τό παράδειγμα τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν εἶναι καὶ πάλιν τόσον εὐγλωττον. «Ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσόλυμα ἱστορῆσαι Πέτρον» καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ πλησίον τοῦ ἐν Χριστῷ ἀδελφοῦ Πέτρου ἡμέρας δεκαπέντε. Ἐκεῖ συνήντησε καὶ τὸν Ἰάκωβον, ὅπως ἀναφέρει ἡ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολή (1, 18-19). Καὶ καθὼς σημειώνει ὑπέροχα τό χρυσοῦν στόμα τῆς Ἀντιοχείας, «ἰσότιμος ὢν αὐτῷ (τῷ Πέτρῳ) ἀνέρχεται οὐχ' ὡς μαθησόμενός τι παρ' αὐτοῦ, οὐδ' ὡς διόρθωσίν τινα δεξόμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μόνον, ὥστε ἰδεῖν καὶ τιμῆσαι τῇ παρουσίᾳ». Αὐτὴ ἡ ἀδελφικὴ ἐπικοινωνία, πόσον σφυρηλατεῖ τὸν δεσμόν τῆς ἀγάπης καὶ πόσον αὐξάνει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας!

Ἀκόμη ἐκεῖνο «τό ὁμοθυμαδόν» τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων (2, 46) καταγράφεται ἀπὸ τὸν ἱερόν συγγραφέα πρωτίστως διὰ νὰ ἐξαρθῇ αὐτὴ ἡ θαυμαστικὴ ἐνότης τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας δηλαδὴ. Εἰς τὴν θαυμαστικὴν αὐτὴν λέξιν ἔχομεν ὅλον τό μεγαλεῖον τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, τὴν ἔνωσιν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν καρδιῶν ὅλων. Ἐμφανίζονται οἱ πιστοὶ αὐτὴν τὴν θαυμασίαν συμφωνίαν τῆς ψυχικῆς τῶν δυνάμεως, ὅχι διότι διέθετον μίαν ἀπλὴν συμπάθειαν μεταξύ τῶν, ἀλλὰ διότι μέσα εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἐταυτίζετο ἡ ζωὴ τῶν, ἡ ἀγάπη τῶν, τό εἶναι τῶν, ὁ Κύριός τῶν. Μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν γράφεται τό «ὁμοθυμαδόν». Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ διευκρίνισις τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «οὐχ ὁμοῦ δέ, ἀλλ' ὁμοθυμαδόν εἶπεν. Ἐπειδὴ ἓν ὁμοῦ μὲν εἶναι τινες, οὐ μὴν δέ ὁμοθυμαδόν, διηρημένους

ταῖς γνώμας» (Π. Τρεμπέλα, *Υπόμνημα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, σελ. 121). Ἦνωμένοι οἱ Χριστιανοὶ ἐδῶ, ἐπειδὴ τὴν ζωὴν των, τὴν ψυχὴν των, τὴν καρδίαν των, τὰ πάντα κατέχει ὁ εἷς Κύριος. Δέν εἶναι λοιπὸν ἡ ἀπλῆ ὁμοφωνία τῶν γνωμῶν, ἡ καλυτέρα μαρτυρία τῆς θείας προελεύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν ἔξω κόσμον, ἀλλ' ἡ δι' ἄλλου τινὸς τρόπου «ξένου» ὁμοφωνία τῶν ψυχῶν: ἡ διὰ τοῦ «καθῶς», ἡ διὰ τοῦ Τριαδικοῦ τρόπου, συγκρότησις τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐμφανίζεται ἡ «ξένη ὁμοφωνία» καὶ ἡ ἀνευθεῖς μαρτυρία, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὸν κόσμον καὶ ὡς φιλόανθρωπος καὶ παντοκράτωρ Πατὴρ, κατευνάζων τὰ πνεύματα ἐκ τῆς συγχρόνου βαβυλωνίας, σώζει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτο εἶναι τὸ χαρμόσυνον μῖνυμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ πραγματοποίησις ὅμως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἰς τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν, ἐμφανίζεται καὶ εἰς ἕτερον σημεῖον. Ἡ σύγκλησις τῆς ἀποστολικῆς Συνόδου (*Πράξ.* 15, 6 καὶ ἐξῆς) καὶ ἡ συνεξέτασις οὐχὶ μετὰ θυμοῦ, ἀλλὰ διὰ συζητήσεως πολλῆς τῶν ἀντιθέτων ἀποψεων, ὁμιλεῖ τρανῶς διὰ τὴν προσπάθειαν πρὸς τὴν ἐνότητα τοῦ ἀρχεγόνου Χριστιανισμοῦ. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔχομεν μίαν διαφωνίαν μετὰ τῶν ἀγίων ἐκεῖνων ἀνδρῶν, ὡς εἶναι γνωστόν. Ἐπειδὴ ὅμως δέν τοὺς διακρίνει σκληρότης εἰς τὴν σκέψιν των καὶ ἀκαμψία, ἐμπλεοὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπάρχοντες, ἀφήνουν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ Ἐκεῖνος εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τοὺς καθοδηγεῖ. Περικόπτουν τινὰ οἱ μὲν διαφωτιζόμενοι, προχωροῦν εἰς ἄλλον σημεῖον οἱ δὲ πειθόμενοι καὶ διὰ τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας φθάνουν εἰς μίαν συμφωνίαν, εἰς τὴν γνωστὴν διατύπωσιν τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου, τὴν ὁποίαν ὁ ἱερός συγγραφεὺς τῶν *Πράξεων* καταχωρεῖ εἰς τὸ 15^{ον} κεφάλαιον τοῦ βιβλίου: «Ἀπέχεσθε εἰδωλοθυτῶν καὶ αἵματος καὶ πνικτῶν καὶ πορνείας» (15, 20). Ἀξίζει, νομίζομεν, ὅπως ὑπογραμμισθῇ καὶ ἡ κάτωθι ἀλήθεια, σχέσιν ἄμεσον ἔχουσα μὲ τὸ θέμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καὶ διαφωτίζουσα τοῦτο: Αἱ σχετικαὶ μὲ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐκφράσεις τῆς ἁγ. Γραφῆς, ὅπως αἱ προαναφερθεῖσαι ἢ καὶ ἄλλα (π.χ. «πάντες οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά» (*Πράξ.* 2, 44) κ.λπ., ἀποτελοῦν πρωτίστως τὸ κάτοπτρον τῆς ἠνωμένης ἀρχαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐλέχθη, συγχρόνως ὅμως εἶναι καὶ ἡ ἔκφρασις ἑνὸς προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ τὴν ἀρχεγονοῦ Ἐκκλησίαν.

Τοὺς ἱεροὺς συγγραφεῖς Ἰωάννην, Λουκᾶν καὶ Παῦλον καὶ οἰονδήποτε ἄλλον τὸ περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος θέμα τοὺς κατακαίει καὶ φλέγει, διὰ τοῦτο καὶ τὸ θίγουν. Προβάλλουν τὸ δέον εἰς τοὺς πιστοὺς. Ὑπογραμμίζουν τὴν ὑπάρχουσαν ἐνότητα καὶ τὴν ἐξαίρουν. Ἡ ἔξαρσις ὅμως αὐτῆ ὑποκρύπτει καὶ μίαν ἀνησυχίαν διὰ τὸ εὐθραυστον τοῦ ἀντικειμένου. Ἴσως καὶ διὰ τὴν

παρατηρουμένην ἤδη κάμψιν ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁμιλοῦμεν περισσότερον περὶ τοῦ θέματος τῆς ὑγείας εἰς στιγμὰς ἀσθενείας, ὅπως περὶ εἰρήνης εἰς καιροὺς ἀσταθεῖς καὶ ἐμπολέμους. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἐνότις ὑπῆρξε τὸ διαρκές πρόβλημα τοῦ Ἰσραὴλ, τῆς Χάριτος, τῆς Ἐκκλησίας. Πάντοτε ἐτίθετο καὶ πάντοτε θά τίθεται μέχρι τελειώσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς αὐξήσεως αὐτοῦ «εἰς τὸ μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Εφ. 4, 13).

Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης, τὰ ὅποια προσεπάθησα νὰ ὑπομνήσω, πιστεύω ὅτι δεικνύουν πόσον τὸ θιγόμενον θέμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἀποτελεῖ ζήτημα ζωτικόν καὶ φλέγον εἰς τὰς σελίδας τοῦ θεοπνεύστου βιβλίου, τῆς Ἁγ. Γραφῆς.

3. ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Ὡς παρατηρήθη, ἡ ἀρχαϊκὴ Ἐκκλησία διέθετεν ἀξιοπρόσεκτον εὐαισθησίαν εἰς τὸ θέμα τῆς ἐνότητός της. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ θεωροῦν τὴν ὑλοποίησιν καὶ σάρκωσιν τῆς Τριαδικῆς ἐνότητος ὡς τι βασικόν. Ἡ ψηλάφησις τῆς συμφωνίας αὐτῆς εἰς τὰς γραπτάς πηγὰς τῶν πρῶτων αἰῶνων μ.Χ., εἰς τὸ ἦθος καὶ τὴν ἀτμόσφαιραν τῶν κεμένων τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν καὶ τῶν μεταγενεστέρων αὐτῶν.

Ἦδη οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες φρίττου καὶ συγκλονίζονται ἀναλογιζόμενοι τὴν διάσπασιν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς οἰκογενείας τοῦ Θεοῦ. Αἱ προτροπαὶ τῶν Πατέρων τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἐπιγραμματικά. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔχουν ἔλθει εἰς συναίσθησιν τοῦ ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ ἀλήθεια μὲ τὴν ζωὴν καὶ ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ διατήρησις τῆς Τριαδικῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν γνῶσιν τῆς αἰωνιότητος (Ιω. 7, 3), διὰ τοῦτο ὑψώνουν τὴν φωνὴν μὲ ἓνα ἀπόλυτον τρόπον.

Φυλαχθῆτε, σαλπίζου, ἀπὸ τὴν διάσπασιν. Ὡς νὰ ἔλεγον φυλαχθῆτε ἀπὸ τὸ χάσμα τῆς ἀβύσσου, ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν θάνατον! «Μὴ διασπῶμεν τὰ μέλη» γράφει χαρακτηριστικῶς ἡ Α΄ Κλήμεντος ἐπιστολή. Καὶ ἐπειδὴ ἐμνήσθημεν τοῦ ἁγίου ἐκείνου ἐπισκόπου, ἃς ὑπομνήσωμεν τὸ παράδειγμά του, διότι εἶναι χαρακτηριστικόν. Οὗτος, ἐπίσκοπος Ρώμης, πληροφορεῖται ὅτι ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου ἔχει ταραχὴν καὶ διενέξεις. Δὲν μένει ἀπαθής. Αἰσθάνεται ὅτι εἶναι μέλος τοῦ ἐνός σώματος, ἀδελφός τῆς μιᾶς οἰκογενείας. Συμπάσχει λοιπόν ἡ «προκαθημένη τῆς ἀγάπης» μὲ τὴν ἀδελφὴν ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου. Καὶ ἐπειδὴ συμπάσχει, σπεύδει, ὡς ἀδελφός, ἰσόψυχος καὶ οὐχὶ ὡς Κριτής, νὰ εἴπῃ λόγον ἀγάπης, ὥστε νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ διασπασθεῖσα ἐνό-

της. Τοιαύτας αδελφικές και μέ χριστιανικήν σεμνότητα παρεμβάσεις και παρουσίας επισκόπων ἔχομεν καί ἄλλας εἰς τήν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν. Ὁ Ἅγ. Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος στέλνει σειράν ἐπιστολῶν εἰς ἄλλας τοπικάς ἐκκλησίας (Ρώμης, Σμύρνης, Φιλαδελφείας κ.ἄ.) οὐχί μόνον ἵνα διατηρηθῆ ἡ Ἐκκλησιαστική ἐνότης ἀλλ' ἵνα καί προαχθῆ ἔτι περισσότερο ἀυτή καί ἀναπτυχθῆ ὡς δένδρον εὐσκιόφυλλον καί πολύκαρπον.

Πρόκειται περὶ μαρτυρίας τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως. Καί ἡ ἀξία αὐτῆς γίνεται σημαντικότερα, ἐάν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐπεκυρώθη ἀπό μίαν ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν μαρτυρίαν, τήν τοῦ αἵματος. «Ἐν πίστει», γράφει, «καί ἀγάπῃ, παραινῶ, ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ σπουδάσατε πάντα πράττειν, προκαθημένον τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ καί τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων καί τῶν διακόνων, τῶν ἐμοί γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίας Ἰησοῦ Χριστοῦ... Πάντες οὖν ἐν ὁμονοίᾳ ἀλλήλους ἀγαπήσωμεν καί μηδεὶς κατὰ σάρκα βλεπέτω τόν πλησίον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Μηδέν ἔστω ἐν ὑμῖν, ὃ δυνίεται ἡμᾶς μερίσαι· ἀλλ' ἐνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ ὑποτασσόμενοι τῷ Θεῷ δι' αὐτοῦ ἐν Χριστῷ. Πάντες ἐπὶ τό αὐτό ἐν τῇ προσευχῇ ἅμα συνέρχεται, μία δέσιν ἔστω κοινή, εἷς νοῦς, μία ἐλπίς, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει τῇ ἀμώμῳ, τῇ εἰς Χριστόν Ἰησοῦν, οὗ ἄμεινον οὐδέν ἐστι. Πάντες ὡς εἷς, εἰς τόν ναόν τοῦ Θεοῦ συντρέχετε, ὡς ἐπὶ ἐν θυσιαστήριον, ἐπὶ ἓνα Ἰησοῦν Χριστόν, τόν Ἀρχιερέα τοῦ ἀγεννήτου Θεοῦ» (Μαγν. Β. ΕΠ, 2,6 καί 2, 94-5). Ὁ Θεοφόρος πατήρ φρονεῖ ἀκόμη ὅτι ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀνά τήν οἰκουμένην συνίσταται εἰς τήν σύμπτωσιν τῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ, τ.έ. «ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ γνώμη» κατὰ τήν ὠραίαν ἐκφρασιν συγχρόνου μελετητοῦ (Ι. Ζηζιούλα, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ καί τῷ ἐπισκόπῳ*, Ἀθῆναι 1965, σελ. 139). Ἡ κάθε τοπική Ἐκκλησία ἔχουσα τόν ὅλον Χριστόν εἶναι ἡ φανέρωσις τῆς ὅλης καθολικῆς ἐκκλησίας.

Ὅπως μέ τούς πιστούς, ὁ καθείς Χριστωθεῖς, εἶναι ὁ εἷς Κύριος καί ὅλοι Χριστωθέντες εἶναι τό σῶμα τοῦ ἐνός Κυρίου. Οὕτω καί μέ τās τοπικάς Ἐκκλησίας, δέν εἶναι τό τμήμα τῆς ὅλης ἐκάστη τοπική Ἐκκλησία, ἀλλ' ὅλα μαζί, μέ τήν θαυμαστήν σύμπτωσιν των εἰς τόν ἓνα Κύριον, ἀποτελοῦν τήν ἀνά τόν κόσμον Καθολικήν Ἐκκλησίαν. Καί Καθολική Ἐκκλησία δέν εἶναι τό ἄθροισμα τῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῇ σκίνωσις καί ὑπαρξις τοῦ ὅλου Κυρίου (TOTUS CHRISTUS) κατὰ τόν ἱερόν Αὐγουστίνον, τῆς μᾶς ἐνσαρκωμένης ἀληθείας. Εἶναι μεγάλη ὑπόθεσις νά ἀποκτήσῃ τήν συνειδήσιν αὐτήν ὁ ἐπίσκοπος καί ἡ τοπική Ἐκκλησία, ὅτι δηλαδή, εἶναι ἡ μυστική φανέρωσις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τήν κατανόησιν τῆς ἀληθείας ταύτης βοηθεῖ πολὺ καί τό ἅγιον Δισκά-

ριον και ή «αναφορά», εις τίν όποίαν ύπογραμμίζεται ότι τίν θυσίαν προσφέρει όλόκληρος ή Έκκλησία του Χριστου και ουχι μεμονωμένως ή τοπική Έκκλησία. Τότε αυτη (ή τοπική Έκκλησία ή ή Γ. Μητρόπολις) αναλόγως του βαθμου τής θεολογικής επιγνώσεως και ώριμότητος της, θά δώση περισσότερον ή όλιγότερον τίν μαρτυριαν τής σωζούσης αληθείας εις τόν κόσμον και εις τās τοπικές Έκκλησίας.

Όταν ή ζωή μου, ή έλπίς μου, ή φιλοδοξία μου, όλα αναφέρωνται εις τόν Χριστόν και σκοπός μου εινα εις, να γίνη τό θέλημα του ενός Κυρίου εντός μου, τότε ευθύς άμέσως τό ήθος μου εκφεύγει των όρίων του επαρχιωτισμου, του φατριασμου, του παρασυναγωγικου και τοποθετείται εις τά πλαίσια του καθολικου. Τότε δέν σταθμεύω εις τά πρόσωπα, τά όποια ερχονται και παρερχονται, δέν πνίγομαι εις τās άτομικές πικρίας και τās επιθέσεις, αλλά προχωρώ από τό «παρά φύσιν» εις τό «κατά φύσιν» κατά τόν άγ. Μάξιμον, από τόν τεμαχισμόν εις τόν χωρον τής κοινωνίας. Τότε Ίερουργων τό Μυστήριον τής Θ. Ευχαριστίας εις τίν επισκοπίν μου και συγχρόνως δεχόμενος εντός μου τίν Παναγίαν Τριάδα, ώστε εκ τής ενουκίσεως αυτης να αισθάνωμαι ότι ιεουργείται και εντός μου τό μυστήριον τής σωτηρίας μου, θά ζω εντός τής άτμοσφαιρας του μυστηριου τής κοινωνίας των άγιων. Έχων ό επίσκοπος βαθυτάτην συνείδησιν του «εις Κύριος, μία πίστις, εν βάπτισμα», εντός αυτων εύρίσκει όλους τούς πιστεύοντας. Και πέραν τούτου, τότε και μόνον τότε, αξιοποιούνται και αι επισκέψεις ήμων εις τούς αδελφούς Μητροπολίτας, αι όποια εινα αναγκαϊαι και πρέπει να γίνωνται. Τότε εκφεύγουν αυται τής τυπικότητος και γίνονται ως βλαστάνουσαι από τό κλίμα τής αμπέλου τής ζωής, από τόν ένα Κύριον και αρχίζουν και τελειώνουν μετά του πνεύματος τής Χάριτος του ενός Κυριου Ίησοϋ.

Ταυτα έξ άφορμής τής ισχυράς κραυγής του Θεοφόρου Επισκόπου Αντιοχείας. Εινα όμως γνωστοί εις όλους ήμās και οι άγωνες άλλου φλογεροϋ έργατου τής εκκλησιαστικής ενότητος τής περιόδου αυτης, του άγ. Ειρηναίου, επισκόπου Λουγδούνου.

Ήγωνίσθη σθεναρώς κατά των «καταστροφών» τής ενότητος τής Έκκλησίας. Εις τό έργον του «Έλεγχος ψευδωνύμου γνώσεως» μεταξύ άλλων γράφει και τά εξής: «Τούτο τό κήρυγμα παρειληφύια και ταύτην τίν πίστιν, ως προέφαμεν, ή Έκκλησία, καιπερ εν όλω τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, επιμελώς φυλάσσει, ως ένα οϊκον οϊκοϋσα· και όμοίως πιστεύει τούτοις, ως μίαν ψυχίν και τίν αυτην έχουσα καρδιαν, και συμφώνως ταυτα κηρύσσει και διδάσκει και παραδίδωσιν, ως ένα στόμα κεκτημένη. Και γάρ αι κατά τόν κόσμον διάλεκτοι

άνομοιοι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καί ἡ αὐτή. Καί οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἰδρυμένα Ἐκκλησία ἄλλως πεπιστεύκασιν ἢ ἄλλως παραδιδόασιν, οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, οὔτε ἐν Κελτοῖς, οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολάς, οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε ἐν Λιβύῃ, οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἰδρυμένα· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος, τό κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἷς καί ὁ αὐτός· οὕτω καί τό κήρυγμα τῆς ἀληθείας πανταχῇ φαίνει καί φωτίζει πάντας ἀνθρώπους τούς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν (B.E.Π. 5, 116).

Διακαίς πόθος τοῦ ἁγίου ἦτο ὅπως ἡ ὅλη Ἐκκλησία (TOTA ECCLESIA) διατηρηθῆ μακράν τῆς λύμης τῶν αἱρέσεων. Τοῦτο δέν εἶναι ἀνάγκη νά ἀναπτυχθῆ ἰδιατέρως.

Ὀλίγον ἀργότερον ἔχομεν καί εἰδικόν σύγγραμμα ἀναφερόμενον εἰς τό θέμα. Πρόκειται περὶ τοῦ DE UNITATAE τοῦ ἁγ. Κυπριανοῦ (Κ. Δρατσέλα Δρ. Θ. Ἀθῆναι 1968 σελ. 31, 36). Εἰς αὐτό γράφει ὁ ἱερός πατήρ: «Ὁ ἐχθρὸς διασπᾷ τὴν ἐνότητα... αὐτὴν τὴν ἐνότητα ὀφείλομεν σταθερῶς ὅπως κρατῶμεν καί ὑπερασπιζόμεθα, ἰδίᾳ ἡμεῖς οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι προεδρευόμεν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνάξεων... ὁ διασπῶν τὴν ἐνότητα, δέν τηρεῖ τὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ, δέν κρατεῖ τὴν πίστιν, δέν κατέχει τὴν ζωὴν καί τὴν σωτηρίαν». Μὲ πόσους τρόπους ἀγωνίζεται ὁ ἱερός συγγραφεὺς νά συγκινήσῃ τούς καταλυτὰς τῆς ἐνότητος. Διὰ τοῦτο προσθέτει: «Ὁ γνωρίζων καί ἀγαπῶν τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης δέον ὅπως «παύσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κακοῦ τῆς διχονοίας». Βλέπει ἀκόμη ὁ ἁγ. Κυπριανὸς τό μυστήριον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καί τὸν ἀδιάσπαστον δεσμόν τῆς συνδετικῆς ὁμοιοῦς εἰς πλεῖστα σημεῖα τῶν ἁγ. Γραφῶν. Οὕτως ὑπενθυμίζει τὸν ἄρραφον χιτῶνα τοῦ Κυρίου καί λέγει «μὴ σχίσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ τίνος ἔσται». Καί ἀλλοῦ σημειώνει ὅτι «ὁ χωρίζων καί διαιρῶν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ δέν δύναται νά κατέχῃ τὸν χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ».

Ἀνατρέχει πολλάκις ὁ ἱερός πατήρ καί εἰς τὴν Π. Διαθήκην. Εἰς ἐν σημεῖον φέρει εἰς τό μέσον τὴν Ραάβ, διὰ τῆς ὁποίας εἰκονίζεται ἡ Ἐκκλησία καί λέγει: «Τὸν δὲ πατέρα σου καί τὴν μητέρα σου καί τούς ἀδελφούς σου καί πάντα τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου συνάξεις πρὸς σεαυτὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ σου. Καί ἔσται πᾶς, ὃς ἂν ἐξέλθῃ τὴν θύραν τῆς οἰκίας σου ἔξω, ἔνοχος ἔσται, ἡμεῖς δὲ ἀθῶοι τῷ ὄρκῳ σου τούτῳ» (Ἰησ. Ναυῆ 2, 18-19). Ἀναφερόμενος ἄλλοῦ εἰς τὸν Δαβὶδ παρομοιάζει καί πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν μὲ οἶκον, ἐστὶν ὁμοιοῦς καί σημειώνει ὅτι «ὁ Θεὸς κατοικεῖ μονοτρόπους ἐν οἴκῳ» (Ψάλμ. 86, 6).

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων εὐκόλως διακρίνεται καί πάλιν ὁ συνεχὴς ἀγὼν τῶν ἁγ. Πατέρων διὰ τὴν διατήρησιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἡ

θλίψις των διά τό σχίσμιον τοῦ ἀρράφου χιτῶνος τοῦ Κυρίου καί ἡ ταραχή των διά τό μικρόβιον τῆς διχονοίας καί τοῦ διχασμοῦ.

Δέν ἀντλοῦν ὅμως τά ἐπιχειρήματά των ὑπέρ τῆς ἐνότιτος μόνον ἀπό τίν ἁγ. Γραφίν. Λαμβάνουν παραδείγματα καί ἀπό τίν λειτουργικῆν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, μέ τά ὁποῖα ζητοῦν νά σταθεροποιήσουν τίν ἐνότιπτα τῶν ψυχῶν.

Τό Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὡς μέσον ἐνότιπος τῶν πιστῶν καί ὡς οὐσιαστικός συντελεστής ἐκκλησιαστικῆς ἐνότιπος πολὺ εὐστόχως ἀναφέρεται συχνάκις ἀπό τόν ἱερόν Χρυσόστομον.

Γράφει ὁ ἱερός πατήρ: «Μνημονεύομεν οὖν διαπαντός τούτων τῶν ῥημάτων, ἀγαπητοί, καί τῶν ἁγίων φιλημάτων καί τοῦ φρικωδεστάτου ἀσπασμοῦ τοῦ πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο γάρ συμπλέκει τὰς διανοίας ἡμῶν καί ποιεῖ σῶμα γενέσθαι ἐν ἅπαντας, ἐπειδὴ καί ἐνός σώματος μετέχομεν οἱ πάντες. Κεράσωμεν οὖν ἑαυτούς εἰς σῶμα ἓν, οὐ τὰ σώματα ἀλλήλοις ἀναφύροντες, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ συνάπτοντες. Οὕτω δυνησόμεθα μετὰ παρησίας ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης τραπέζης» (P.G. 49, 382). Ἦδη πρὸ πολλοῦ ἡ Διδαχὴ τῶν 12 Ἀποστόλων ἀναφέρεται εἰς τίν λειτουργικῆν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καί ζητεῖ δι' αὐτῆς νά βοηθήσῃ τοὺς χριστιανούς νά ἀντιληφθοῦν ὅτι εἶναι ἓν· «ὥσπερ, γράφει, τό κλάσμα τοῦ ἄρτου ἦν διεσκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὀρέων καί συναχθέν ἐγένετο ἓν, οὕτω συναχθίτω σου ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τίν σὴν Βασιλείαν» (Διδαχὴ Δώδεκα Ἀποστόλων 9, 4 BEP 2, 218).

Δέν ὑστερεῖ ὅμως καί ὁ προαναφερθεὶς πατήρ εἰς εἰκόνας σχετικὰς χρησιμοποιοῦν τίν ἁγίαν Τράπεζαν ὡς κέντρον τῶν σκέψεῶν του διά νά ἀναφερθῆ εἰς τό προσφιλές του θέμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότιπος. «Ἐπικοινωνήσαμεν, γράφει, τραπέζης πνευματικῆς· κοινωνήσωμεν καί ἀγάπης πνευματικῆς... Πολλοὶς οὐχὶ τράπεζα μόνον, ἀλλὰ καί τό πόλεως εἶναι μᾶς, ἤρκεσεν εἰς φιλίαν - ἡμεῖς δέ ὅταν καί πόλιν τίν αὐτὴν ἔχωμεν, καί οἰκίαν τίν αὐτὴν καί τράπεζαν καί ὁδόν καί θύραν καί ρίζαν καί ζωὴν καί κεφαλὴν καί ποιμένα τόν αὐτόν καί βασιλέα καί διδάσκαλον καί κριτὴν καί δημιουργόν καί πατέρα καί πάντα ἡμῖν ἧ κοινά, τίνος εἴημεν συγγνώμης ἄξιοι ἀπ' ἀλλήλων διαιρούμενοι;» (P.G. 57, 386, 409).

Καί προχωρεῖ εἰς θαυμασίας σελίδας καί ἀπαραιμίλλου ὠραιότητος κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τίν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότιπτα. «Αἰδέσθητι τοῖνυν», τονίζει ὁ Χρυσόστομος, «αἰδέσθητι τίν τράπεζαν ταύτην, ἧς κοινωνοῦμεν ἅπαντες, τόν δι' ἡμᾶς σφαγέντα Χριστόν, τό θῦμα, τό ἐπ' αὐτῆς κείμενον. Ἀπσταί κοινωνοῦντες ἁλῶν, οὐκέτι, εἰσί λησταί, πρὸς οὓς ἂν κοινωνήσωσιν, ἀλλὰ μεταβάλ-

λει τόν τρόπον ἢ τράπεζα, καί τούς τῶν θηρίων ἀγριωτέρους, προβάτων ἡμερωτέρους ποιεῖ· ἡμεῖς δέ τοιαύτης τραπέζης μετέχοντες, τοιαύτης κοινωνοῦντες τροφῆς, ὀπλιζόμεθα κατ' ἀλλήλων... Καί πῶς δυνησόμεθα τοῦτον καταλυῖσαι τόν πόλεμον φησίν; Ἐν ἐννοίῃσιν... ὅτι τό μέλος τοῦ Χριστοῦ διαβάλλεις, ὅτι τās σάρκα κατεσθίεις τās σās... Ἀδελφός ἐστι σός, τās αὐτάς σοι ἔλυσεν ὠδίνας, μέλος ἐστί σόν, ἐπί τήν αὐτήν ἐκλήθη τράπεζαν». (P.G. 60, 465).

Ἐάν ἀδελφοί, τονίζωμεν εἰς τούς Χριστιανούς ὅτι ἀναγκαῖα προϋπὸθεσις τῆς θείας μεταλήψεως εἶναι ἡ συνδιαλλαγή καί ἡ εἰρήνη μετά τοῦ ἀδελφοῦ χριστιανοῦ, φέροντες εἰς τό μέσον τόν λόγον τοῦ Κυρίου» «ἄφες ἐκεῖ τό δῶρον σου, ἐάν μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός ἔχει τι κατά σου» (Ματθ. 5, 23-24), πόσῳ μᾶλλον ὁ λόγος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καί τό προαναφερθέν κείμενον τοῦ πιστοῦ Του οἰκονόμου καί λειτουργοῦ, θά πρέπη ἡμᾶς τούς ἐπισκόπους νά ἀπασχολοῦν καί συγκλονίζουν, τούς καθ' ἑκάστην ἡμέραν σχεδόν προσερχομένους εἰς τήν ψυχοτρόφον τράπεζαν;

4. Η ΕΝΟΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Δύο ἀπό τās βασικᾶς εἰκόνας, μέ τās ὁποῖας παρομοιάζεται ἡ Ἐκκλησία, εἶναι ἡ τοῦ σώματος καί ἡ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Τό μυστικόν τοῦτο σῶμα τοῦ Χριστοῦ, διά τῆς δυνάμεως τοῦ ἑνός καί παναγίου Πνεύματος, περιλαμβάνει καί περικλείει ἐντός αὐτοῦ πάντας τούς πιστεύοντας εἰς τόν Χριστόν Ἰησοῦν, τόν «νέον Ἰσραήλ». Ἐν τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τό διά τῆς Πεντηκοστῆς κυθῆν ἐπί τῆς γῆς. Μία ἡ Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου, μία ὅμως εἶναι καί ἡ ἐνότης αὐτῆς, ἥτις πραγματοποιεῖται, διά τῆς Χάρτος τοῦ Παρακλήτου καί διά τῆς μεταστοιχειώσεως τοῦ ἀνθρώπου, διά τῶν δακρύων τῆς μετανοίας του.

Ἡ Ἐκκλησία καί ἡ ἐνότης αὐτῆς εἶναι τι, τό ὁποῖον ἐκ τῆς φύσεώς του εἶναι ἄσχιστον, ἀτεμάχιστον καί ἄτρωτον, ἐφ' ὅσον ὁ Χριστός εἶναι «ὁ μελιζόμενος καί μή διαιρούμενος» κατὰ τήν λειτουργικὴν διατύπωσιν. Εἶναι βεβαίως δυνατόν, ὁ ἄνθρωπος χρώμενος κακῶς τῆς ἐλευθερίας του νά αὐτοδικασθῆ, νά χωρισθῆ μόνος του ἀπό τήν Ἐκκλησίαν, ἀλλά μέ τοῦτο δέν δύναται νά τεμαχίσῃ ἢ νά διαρῆσῃ τόν Χριστόν. «Μεμέρισται ὁ Χριστός;» (Α' Κορ. 1, 13). Ὁ Κύριος μερισμούς καί κατατμήσεις δέν γνωρίζει. Παντοῦ καί πάντοτε εἶναι «εἷς καί ὁ αὐτός». Διά τόν λόγον τοῦτον καί ἡ Ἐκκλησία Του, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι «μία, ἁγία, καθολικὴ καί ἀποστολικὴ ἐκκλησία». Εἶναι ἡ Ἐκκλησία ὅλων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀληθῶς καί ὀρθῶς πιστεύουν εἰς Χριστόν. Οὕτω κατανοοῦμεν καλύτερον τόν λόγον τοῦ Θεοφόρου Πατρὸς «ὅπου ἂν ὁ

Χριστός, ἐκεῖ καί ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία» (Σμυρν. 8, 1).

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυρίου καί ἐκ τῆς λογχευθείσης πλευρᾶς αὐτοῦ ἐκπιγάσασα, ἡ Ἐκκλησία, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς πορείας ἀπετελεῖτο ἀπὸ μίαν μικρὰν ομάδα πιστῶν. Τούτους, τοὺς μαθητὰς καὶ Ἀποστόλους, ὁ θεῖος Διδάσκαλος, ἐξαπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα «κηρῦξαι τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει (Μαρκ. 16, 15). Εἰς τοὺς Δώδεκα εἶπεν ὁ Κύριος· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν» (Ματθ. 28, 19).

Εἰς τὴν ἐντολὴν αὐτὴν τοῦ Κυρίου ἔχομεν τὴν μορφήν τοῦ ἔργου τῶν ἁγ. Ἀποστόλων. Τὸ «πορευθέντες» διαγράφει τὸ ἔργον τῶν Μαθητῶν εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς «πορείας». Καὶ οἱ Μαθηταί, ὡς πιστοὶ καὶ φρόνιμοι οἰκονόμοι, ἐξέρχονται διὰ τὴν πνευματικὴν σποράν. Πορεύονται, «ἀφθόνως πᾶσι τὸν λόγον καταστειροῦσιν». Κατακτοῦν τὴν ὑπ' οὐρανόν· «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν». Κηρύττουν, βαπτίζουν, ἰδρύουν τὰς πρῶτας τοπικὰς Ἐκκλησίας. Ἡ παραμονὴ τῶν «νυμφαγωγῶν» ἁγίων δὲν ἦτο δυνατόν νά παραταθῆ ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὰς τοπικὰς Ἐκκλησίας. «Αἱ χῶραι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμόν ἥδη» (Ιω. 4, 35) καὶ «ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι» (Ματθ. 9, 37).

Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ στηρίζουν τοὺς νεοφωτίστους εἰς τὴν νέαν ἐν Χριστῷ ζωὴν, ἐμπιστεύονται αὐτοὺς εἰς τὴν «Θεόρρητον χάριν» καὶ εἰς τοὺς ἐκπροσώπους καὶ διαδόχους αὐτῶν. Οὗτοι οἱ «πρεσβύτεροι-ἐπίσκοποι», συνεχίζουν τὸ ἀποστολικὸν ἔργον. Κηρύττουν, βαπτίζουν, προΐστανται τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Τὴν κίνησιν καὶ πορείαν διαδέχεται ἢ εἰς ἓνα τόπον τοποθέτησις καὶ ἐγκατάστασις τοῦ ἐπισκόπου. Παρατηροῦμεν ἓνα συγκεκρισμὸν «ὀδοιπορικοῦ» καὶ «μὴ ὀδοιπορικοῦ» διακονήματος εἰς τὸν ἐπίσκοπον. Ὁ Παῦλος, ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν αἰσθάνεται συνδεδεμένος καὶ μὲ τὰς τοπικὰς Ἐκκλησίας Ἑλλάδος καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ἐνδιαφέρεται ἰδιαζόντως διὰ τὰς «λυχνίας» τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπειτα οἱ ἅγιοι Τιμόθεος καὶ Τίτος χειροτονοῦνται ἐπίσκοποι Ἐφέσου καὶ Κρήτης μὴ προερχόμενοι ἀπὸ τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι εἶναι φυσικόν νά αἰσθάνωνται συνδεδεμένοι καὶ μὲ τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπηρετήσαν προηγουμένως.

Διὰ τῶν ἀναφερθέντων, καθίσταται φανερόν ὅτι τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ ὁ ἐπίσκοπος μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας δύναται καὶ ὀφείλει νά θεωρῆ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑπεύθυνον οὐχὶ μόνον τῆς λαχούσης αὐτῷ ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ τῆς πέραν ταύτης, τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος εἶναι σαφῆς

ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου. «Τόν τῆς ἐκκλησίας προεστῶτα», γράφει, «οὐκ ἐκείνης μόνης κίδεσθαι δεῖ τῆς παρά τοῦ Πνεύματος ἔγχειρισθείσης αὐτῷ, ἀλλά καί πάσης τῆς κατά τήν οἰκουμένην κεμένης» (P.G. 50, 602). Ἐκτός τούτου, ἐπειδή ἀπό τῆς Πεντηκοστῆς «καινουργεῖται ἡ συμφωνία πρὸς σωτηρίαν», δέν δύναται ὁ ἐπίσκοπος νά πραγματοποιήσει τό ἔργον αὐτοῦ, ἐάν ἀπομονοῦται καί ἀποξενοῦται τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καί δέν ἐνδιαφέρεται διά τήν πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας του τοιαύτην.

Εἰς τήν Θεῖαν Λειτουργίαν ἡ Ὁρθοδοξία αὐτό διδάσκει, ὅταν ἐντέλλεται ὅπως προσευχώμεθα πρῶτον «ὑπέρ τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν καί τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως» καί ὕστερον ὑπέρ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, τῆς πόλεως καί ἐνορίας ἡμῶν. Ἐάν ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος δέν διαθέτῃ αὐτήν τήν καθολικὴν συνειδησιν καί δέν αἰσθάνεται ὅτι εἶναι μία χορδή τῆς μουσουργικῆς κιθάρας τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἥτις μυστικῶς δίδει τά ἀπνηχίματα τῆς θείας οἰκονομίας εἰς τόν κόσμον, ἀλλ' ἀποκόπτει τήν Μητρόπολιν του καί ἑαυτόν τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων, ζῶν ἐντός χώρου ἀσφυκτικοῦ, ἐντός κλίματος ἀπομονωτισμοῦ, καταβιβάζει τήν Ἐκκλησίαν εἰς τά πλαίσια τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καί τοῦ θρησκευτικοῦ συλλόγου.

Ὅτι εἶναι μία ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καί μία ἡ ἐνότις αὐτῆς, καθίσταται φανερόν εἰς τήν εὐχαριστιακὴν τράπεζαν. Ἡ ἐντονος χρησιμοποίησις τοῦ Μυστηρίου τῶν Μυστηρίων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλεται, ἐκτός τῶν ἄλλων, καί εἰς τήν δημιουργίαν τῆς συνειδήσεως, ὅτι οἱ πολλοὶ διά τῆς Θείας Κοινωνίας γίνονται ἐν μέ τόν ἕνα Κύριον. «Ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἄρτος ὁ ζῶν» διά τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐσθιόμενος γίνεται ἡ κατ' ἐξοχὴν περιληπτικὴ τῶν «πολλῶν» πραγματικότης κατὰ τήν διαβεβαίωσίν Του «ὁ τρώγων μου τήν σάρκα καί πίνων μου τό αἶμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ» (I. Ζηζιούλα, μν. ἔργον σελ. 43).

Ὁ Θεοδώρητος Κύρου διδάσκει ὅτι «οἱ ἐσθιόντες τοῦ Νυμφίου τά μέλη καί πίνοντες αὐτοῦ τό αἶμα, τῆς γαμικῆς αὐτοῦ τυγχάνουσι κοινωνίας» (P.G. 81, 128).

Μία εἶναι ἡ ἐνότις τῆς Ἐκκλησίας, διότι ὡς εὐστόχως παρατηρήθη, «αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι κατὰ τήν Θεῖαν Εὐχαριστίαν των, ἀποκαλύπτουν τόν ἕνα Χριστόν καί ταυτίζονται κατ' οὐσίαν πρὸς ἀλλήλας. Ἡ ἐνότις αὐτῶν ἐν τῇ ταυτότητι ἐξεδηλοῦτο τόσον χρονικῶς διά τῆς ταυτότητος πρὸς ὅ,τι ἐδίδασκεν ὁ Κύριος καί οἱ Ἀπόστολοι (Ἀποστολικὴ διαδοχὴ Ἐπισκόπων), ὅσον καί τοπικῶς διά τῆς ταυτότητος πρὸς ὅ,τι ἐβίουν καί ἐδίδασκον αἱ λοιπαὶ ἀνά τόν κόσμον Ἐκκλησίαι (Συνοδικὸς θεσμός). (I. Ζηζιούλα, σελ. 147).

Οὕτω κατανοοῦνται καλύτερον τά δίπτυχα τῆς Θ. Λειτουργίας καί ἡ μνημόνευσις ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου «πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων» εἰς τό ἅγιον

Δισκάριον. Μέ τόν τρόπον αὐτόν ἀντιλαμβανόμεθα πληρέστερον τόν λόγον τοῦ ἁγ. Διονυσίου ὅτι ἡ Θεία Εὐχαριστία χαρίζει τήν «ἔνθεον ὁμοτροπίαν» καί τήν «ἐνοειδῆ θέωσιν».

Ἀξίζει εἰς τό σημεῖον αὐτό νά ὑπογραμμισθῇ καί ἡ μαρτυρία τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου. Ὁ ἱερός Πατήρ βλέπει εἰς τό μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας τήν συντριβήν τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ὁ διάβολος (ἐκ τοῦ ρ. διαβάλλω) εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἀντιτίθεται πρὸς κάθε ἔνωσιν καί σύνδεσμον, διότι ἔργον αὐτοῦ εἶναι νά διαορῇ καί ἀποχωρίξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τόν Θεόν καί ἀπὸ τόν πλησίον αὐτῶν. Ἡ τέλεισις τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶναι καί μία ἀντικειμενική νίκη κατὰ τοῦ Σατανᾶ. Ἡ Θεία Εὐχαριστία συντελεῖ εἰς τήν «καθαίρεσιν» τοῦ ἐχθροῦ. «Κύριε, ὄπλον κατὰ τοῦ Διαβόλου τόν σταυρόν Σου ἡμῖν δέδωκας» ψάλλει ἡ Ἐκκλησία καί πολύ δικαίως, διότι μέ τήν σταυρικὴν Του θυσίαν ὁ Ἄδης ἐπικράνην, ἐνεπαίχθη, ἐδεσμεύθη, ἐνεκρώθη, κατηργήθη. Ἡ «ὁμόνοια τῆς πίστεως ἡμῶν», κατὰ τήν ἔκφρασιν τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου, καταλύει τήν τυραννίαν τοῦ Σατανᾶ. Γράφει οὗτος εἰς τοὺς Ἐφεσίους: «Σπουδάσατε οὖν πυκνότερον συνέχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ καί εἰς δόξαν. Ὅταν γάρ πυκνῶς ἐπὶ τό αὐτό γίνεσθε, καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καί λύεται ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ὑμῶν τῆς πίστεως» (Εφ. 13). Δέν κοινωνοῦμεν λοιπόν τῶν ἀχράντων μυστηρίων μόνον διὰ τό «καλόν τῆς ψυχῆς μας», ὅπως συνήθως λέγομεν, ἀλλὰ διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἡ Ἐκκλησία καί οἱ πιστοὶ παρά τὰς διαφορὰς των συζοῦν «ἐν ἐνὶ Πνεύματι καί μιᾷ καρδίᾳ» ὡς «εἷς ἄνθρωπος» καί συντελοῦν οὕτως εἰς τήν συντριβήν τοῦ πονηροῦ, τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἐνότητος. (πρβλ. π. Ἰω. Μάγντορφ, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τόν ἁγ. Ἰγνάτιον τόν Θεοφόρον*).

Αὐτὴ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος ἐνταῦθα, ὡς πηγάζουσα καί ἀπορρέουσα ἐκ τῆς Παναγίας Τριάδος ἐκτός τοῦ ὅτι εἶναι μία, δέν εἶναι ἐξωτερικὴ ἢ μηχανικὴ, οὔτε τυπικὴ ἢ ἀρνητικὴ. Εἶναι ἀντιθέτως πνευματικὴ καί ὀργανικὴ, ζωτικὴ καί δημιουργικὴ, δυναμικὴ καί ἐξελικτικὴ. Τοῦτο τονίζει καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διὰ τῶν ὄρων «οἰκοδομῆς» καί τῆς «αὐξήσεως». Προχωρεῖ καθημερινῶς ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα φθάσῃ «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Εφ. 4, 13).

Εἰς τὰς προαναφερθεῖσας εἰκόνας τῆς «ἀμπέλου» εἰς τόν Ἰωάννην καί τοῦ «σώματος» εἰς τόν Παῦλον παρατηροῦμεν τήν ὑπάρχουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα. Δι' αὐτῶν γίνεται φανερόν ὅτι ἡ Ἐκκλησία διαθέτει ἤδη ὅλα τὰ ἀναγκαῖα καί σωτηριώδη μέσα διὰ τόν ἄνθρωπον. Ἡ ἀγωνία ὁμῶς τῆς Γεσθημανῆ καί τό αἶτημα τῆς ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου, καθὼς ἐπίσης καί αἱ

προτροπαί τῶν Ἀποστόλων καί Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, δηλώνουν τήν ἀνάγκη τῆς αὐξήσεως καί προαγωγῆς τῆς ἐνότητος.

Ὁ Ἱερός Χρυσόστομος λέγει σαφῶς ὅτι «πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, ἕως ἄν ἔχη τήν κεφαλὴν, αὕξει» (P.G. 62, 34). Ἡ αὐξησις αὕτη, ἥτις εἶναι «ἐπιχορηγία» τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀναφέρεται καί εἰς τό θέμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καί θά συντελεῖται πάντοτε μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. (Πρβλ. Στ. Παπαδόπουλος, *Πατέρες, αὐξησις τῆς Ἐκκλησίας, ἅγιον Πνεῦμα*, Ἀθῆναι 1970).

Οὕτως ἰκετεύει καί ὁ λαός τοῦ Κυρίου κατά τήν φορικτὴν ὥραν τῆς Θείας Λατρείας, ὑπὲρ τῆς ἐνότητος· «εἰρήνευσον τά πλήθη τοῦ λαοῦ σου, κατάργησον τοὺς πολέμους, παῦσον τά σχίσματα τῶν ἐκκλησιῶν, τὰς τῶν αἰρέσεων ἐπαναστάσεις ἐν τάχει κατάλυσον» ἀναγιγνώσκομεν εἰς τήν Θεϊαν Λειτουργίαν τοῦ Ἀδελφοθέου. Εἰς δέ τήν τοῦ ἁγ. Μάρκου ἰκετευόμεν τόν Πανοικτίρμονα Θεόν, ὅπως μᾶς «συνάψῃ» καί δωρήσῃ ἡμῖν τήν δωρεάν, «ὅπως ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ καί συνειδήσει ἀγαθῇ ἀσπαζόμεθα ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, μὴ ἐν δόλῳ, μὴ ἐν ὑποκρίσει, μὴ τήν τοῦ ἀλλοτρίου κεκτημένοι προαίρεσιν, ἀλλὰ ἄμωμον καί ἄσπιλον, ἐν ἐνὶ πνεύματι, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καί τῆς ἀγάπης, ἐν σῶμα καί ἐν πνεῦμα, ἐν μιᾷ πίστει, καθὼς καί ἐκλήθημε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ἡμῶν, ὅπως καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τήν θεϊαν καί ἀπέραντον στοργήν». (Ι. Μ. Φουντούλη, *Θεῖα Λειτουργία Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καί Θ. Λειτουργία τοῦ Ἀπ. Μάρκου*, Θεσ/κη, 1970).

Οἱ κατά τόπους προεστοί -ἐπίσκοποι, χειριζόμενοι τήν ἐξουσίαν τοῦ ἐνός Κυρίου, ὅστις δι' αὐτῶν καί ἐν αὐτοῖς ἐνεργεῖ, ἐφ' ὅσον ἐκφράζουν τήν ἐνότητα τῆς πίστεως καί ἀγάπης, τοῦ δόγματος καί τῆς διοικήσεως εἰς τήν εὐχαριστιακὴν σύναξιν, ὀφείλουν νά συντελοῦν εἰς ὁμοφωνίαν, ἐπὶ θεμάτων ἐκκλησιαστικῆς φύσεως καί κατευθύνσεως. Εἶναι ἀναγκαῖον ὅπως συνεργάζωνται ἐν ἀμοιβαίῳ εἰς τήν διαποίμανσιν τοῦ ποιμνίου των, ἰδίᾳ σήμερον ὅπου ὁ θρησκευτικὸς ἀποχρωματισμὸς τῶν ἀνθρώπων ἐμφανίζει μίαν ἔξαρσιν.

Ἐὰς ἔλθωμεν ὁμως εἰς πλέον συγκεκριμένα σημεῖα τοῦ θέματος ἡμῶν. Ὅτι ὑπάρχει σήμερον κρίσις ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος δέν ὑπάρχει λόγος νά συζητηθῇ. Χρειαζεται ὁμως νά ἐπισημανθοῦν καί ὑπογραμμισθοῦν τά στοιχεῖα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνδέχεται νά ὀφείλεται ἡ ὑπάρχουσα κρίσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος.

Τινὰ ἐξ αὐτῶν ἴσως εἶναι καί τὰ κάτωθι:

1^{ον}) Ἡ κρίσις ἐνότητος ἴσως νά ὀφείλεται εἰς λόγους ἱστορικούς. Ὡς λαός ἑλληνικὸς, μέ τόν γνωστὸν μεσογειακὸν χαρακτήρα, ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων χαρακτηριζόμεθα ὑπὸ πολλῶν ἀρετῶν. Τινές ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ προσαρμοστικό-

της, ή ταχεία αντίληψις, ή έφρσις πρὸς συνεχιῖ βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ή φιλοτιμία, ή φιλοξενία κ.ά. Σφραγιζόμεθα ὅμως καί μέ πολλὰς ἔλλειψεις. Εἰς αὐτάς διακρίνομεν τὴν ἔλλειψιν σεβασμοῦ εἰς τοὺς θεσμοὺς, τὴν ἔλλειψιν συστήματος καί ὀργανωτικότητος εἰς τὴν ἐργασίαν, τὴν μὴ ἀναγνώρισιν τοῦ ἄλλου, τὴν ἰδέαν ὅτι ἡμεῖς γνωρίζομεν τὰ πάντα καί οὐδεὶς ἄλλος, ἐπομένως ὅσοι εἰργάσθησαν πρὸ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ α΄ ἢ β΄ τομέως τῆς ζωῆς εἶναι σχεδὸν μηδέν καί ἀπὸ ἡμᾶς ἀρχίζει ἡ ἱστορία. Σφραγιζόμεθα ἐπίσης μέ τό πάθος τοῦ φθόνου κ.λπ. Ταῦτα διασποῦν τὴν ἐνότητα καί ψύχουν τὴν ἀγάπην.

2^{ov}) Ἡ ἔλλειψις ἐνότητος ἴσως νά ὀφείλεται ἀκόμη καί εἰς λόγους διαφορετικῆς ἐκκλησιαστικῆς νοοτροπίας, ἥτις ὑπάρχει μεταξύ ἡμῶν. Εἶναι γνωστόν ὅτι πολλοί ἐξ ἡμῶν εἰσῆλθομεν εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν διακονίαν προερχόμενοι ἀπὸ τὸ α΄ ἢ β΄ περιβάλλον. Τοῦτο ὑπῆρξεν δι' ἡμᾶς ἐν εἶδος σχολῆς θρησκευτικῆς. Ἦνδρώθημεν ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ περιβάλλοντος, ἐποτίσθημεν ἀπὸ τὴν νοοτροπίαν του. Τό κλίμα ὅμως τοῦτο τό θρησκευτικόν, τό ὅποῖον μᾶς ἐγαλούχησεν, ἀλλοῦ ἢτο περισσότερον μοναστικόν ἢ παραδοσιακόν, ἀλλοῦ τελετουργικόν ἢ κοινωνικόν ἢ κάπως ἄλλως. Ἀποτέλεσμα τούτου ἡ διάφορος νοοτροπία, ἥτις μᾶς χαρακτηρίζει. Εἰς τοῦτο ἴσως νά ὀφείλεται καί ἡ διάφορος περὶ ἐκκλησίας καί ἀποστολῆς αὐτῆς ἀντίληψις τῶν διαφόρων φορέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Πολλάκις τονίζεται περισσότερον ἢ ὀλιγότερον, εἰς τὴν περὶ ἐκκλησίας ἀντίληψιν, τό παραδοσιακόν ἢ τό κοινωνικόν ἢ ἄλλο τι στοιχεῖον αὐτῆς.

3^{ov}) Ἄλλος λόγος τῆς κρίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἶναι ἡ ἔλλειψις ἀγαθοῦς διαλόγου μεταξύ τῶν ἐπισκόπων. Πολλάκις λέγομεν ὅτι διαφωνοῦμεν δι' ἓν θέμα, ἐνῶ ἔχομεν μᾶλλον ταύτισιν εἰς τὰς ἀπόψεις ἡμῶν. Ἡ ἔλλειψις ὅμως διαλόγου δέν ἐπιτρέπει νά ἀνακαλυφθῇ αὐτή ἡ ταυτότης τῶν ἀντιλήψεων ἐπὶ τοῦ α΄ ἢ β΄ συζητουμένου ζητήματος.

Ἐπάρχει λοιπὸν ἀνάγκη ἀληθοῦς διαλόγου, οὐχὶ ἀρθρογραφίας πολεμικῆς, ἀλλὰ συζητήσεως, λόγου καί ἀντιλόγου, ὅστις θά διεξαχθῇ οὐχὶ μετὰ θυμοῦ, ἀλλὰ μετὰ σταθερότητος καί πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Ὑπάρχουν ἐνίοτε μεταξύ ἐπισκόπων ὀξύταται διαφωνία. Οὐδόλως παράδοξον. Νά συζητηθοῦν ὅμως αὐτά, ἔστω καί ἐάν χωρισθῶμεν κατόπιν τῆς συζητήσεως ἄνευ συμφωνίας. Ὁ διάλογος αὐτός τῆς ἀγάπης θά εἶναι ἐν οὐσιαστικόν βῆμα πρὸς συμφωνίαν. Τότε θά δυνάμεθα νά λέγωμεν ὅτι ἐκεῖνο τό ὅποῖον μᾶς ἐκφράζει δέν εἶναι ἡ ἀντιπάθεια ἀλλ' ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, δέν εἶναι ἡ πολεμικὴ διάθεσις, ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία εἰρηνικῆς συνεργασίας. Ἀπομένει βεβαίως ὡς πρόβλημα ὁ τρόπος δημιουργίας ἀληθοῦς διαλόγου. Διότι διάλογος σημαίνει ὑπομονὴν νά

ἀκούσης τὰς ἀπόψεις τοῦ ἄλλου καί νά προσέχης τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα. Διάλογος δέν σημαίνει τό νά διδάσκη τις τούς ἄλλους, οἵτινες ὡς μαθηταί πειθαρχικοί δέν θά ἐκφέρουν ἀντιθέτους ἀπόψεις. Ἀκόμη, διάλογος –πολύ περισσότερον– δέν σημαίνει νά μὴ ἀπαντᾷ τις εἰς τὰ προταθέντα ἐπιχειρήματα τοῦ συνδιαλεγομένου του, ἀλλ' ἐν ἀδυναμίᾳ εὐρισκόμενος νά προσκολλᾷ ἐπιθετόν τι εἰς τόν διαφορετικῶς σκεπτόμενον, ὅπως τοῦ «φανατικοῦ» ἢ τοῦ «οἰκουμενιστοῦ» καί νά ἀποχωρῇ ἀπό τὴν τράπεζαν τοῦ διαλόγου. Τοῦτο εἶναι ἀπαράδεκτον καί εἶναι ἀκόμη δείγμα ὑπαναπτύκτου ἀτόμου.

4^{οῦ}) Μένει πάντοτε ὁ βασικός παράγων διασπάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἢ ἁμαρτία, ἢ πεπτωκυῖα φύσις ἡμῶν, ἢ μὴ ἀναγεννημένη καί ἐν Χριστῷ μεταμορφωμένη καρδιά ἡμῶν. Δέν θά ἔπρεπε νά λησμονῆται ὅτι τότε εἰς τὴν Βαβέλ, «κατεργάσθη ἡ ἀφωνία» καί ἡ σύγχυσις πρὸς τιμωρίαν, διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐφ' ὅσον ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας εἶναι ὁ διχασμός καί ἡ ἀσυμφωνία, ἢ ὑψωσις φραγαμῶν καί ἡ ἀσυνεννοησία, ἢ ἔλλειψις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος τί ἄλλο δηλοῖ εἰ μὴ τὴν ἀπουσίαν τοῦ θεοῦ φωτός, διὰ τοῦ ὁποίου «καινουργεῖται ἡ συμφωνία πρὸς σωτηρίαν»; Ὁ Ἄπ. Παῦλος εἶναι τόσο σαφῆς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Γράφει εἰς Κορινθίους: «ὅπου γάρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καί ἔρις καί διχοστασία, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καί κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;» (Α' Κορ. 3, 3).

Εἰς τό σημεῖον αὐτό ἄς τονισθῇ καί ἡ πανουργία τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Διάβολος, ὡς ἐλέχθη, διαβάλλει, διαρρεῖ κάθε σύνδεσμον καί κάθε κοινωνίαν καταδικάζων τόν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀκραίαν πτωχείαν τοῦ δαμιονικοῦ αὐτοαπομονωτισμοῦ (Π. Εὐδοκίμων, *Ἡ πάλη μέ τόν Θεόν*, μετάφρασις Ἰ. Κ. Παπαδοπούλου, σελ. 96). Πέραν ὅμως τούτου πολλάκις ὁ πονηρός τὴν ἀλαζονείαν καί τὴν οἰανδῆποτε ἀστοχίαν ἡμῶν τὴν περιβάλλει ἐκεῖνος (ἴσως καί ἡ συσκοτισμένη διάνοια ἡμῶν) μέ τό ἔνδυμα τῆς εὐσεβείας. Γίνεται, δηλαδή «ἰδεολογική ἀρετή» ἢ ἀστοχία ἡμῶν καί ἐνῶ νομίζομεν ὅτι εἴμεθα συντελεσταί ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, μέ τὴν στάσιν τὴν ὁποίαν τηροῦμεν, στήν πραγματικότητα εἴμεθα καταλυταί αὐτῆς. Μόνον ἢ «συμμόρφωσις» ἡμῶν εἰς τόν θάνατον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ διαλύει καί καταργεῖ τὴν τυραννίδα τῶν παθῶν, τῆς συγχύσεως, τῆς διασπάσεως, τοῦ Ἄδου. Αὐτός ὁ θάνατος ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἀποβαίνει «ζωηφόρος θάνατος» διότι μᾶς μεταβιβάζει ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν καινὴν γῆν, εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, εἰς τό Τριαδικόν «καθώς».

Ἡ Ἐκκλησία τότε, χωρὶς νά εἶναι ἐν μονολιθικόν συγκρότημα τύπου ὁλοκληρωτικῶν καθεστώτων, εἶναι πολλαπλότης ἐν ὁμοιοῖα, εἶναι μοναὶ πολλαὶ εἰς τόν αὐτόν οἶκον τοῦ Οὐρανίου Πατρὸς, εἶναι εἷς «παράδοξος τόκος», ὅστις

συντελείται διά τῆς ἁγιαστικῆς δυνάμεως τοῦ Παρακλητοῦ, σωστικός καί σωτήριος διά τόν κόσμον.

5^{ον}) Ἀναφερόμενοι εἰς τά αἴτια τῆς διασπάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνόητος θά πρέπει νά σημειώσωμεν τελευταίως καί τίν ἐπίδρασιν τοῦ κόσμου ἐπί τῆς Ἐκκλησίας. Δυστυχῶς ὀφείλομεν νά ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ κόσμος ὡς διάσπασις καί ὡς νοοτροπία μονωτισμοῦ καί διχασμοῦ, ἔχει ἐπιδράσει διαβρωτικῶς ἐπάνω εἰς τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας καί εἰς τούς φορεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Πόσα θεολογικά κεφάλαια ὑπάρχουν εἰς τίν Ὁρθοδοξίαν σήμερον, τά ὁποῖα ὅμως ἐργάζονται μεμονωμένως; Ἡ ἀποξένωσις καί ἡ μόνωσις δέν σφραγίζει μόνον τούς ἐκτός τῆς αὐλῆς ταύτης εὐρισκομένους, ἀλλά καί τούς ἐντός τῆς μάνδρας τοῦ Χριστοῦ ζῶντας.

Ταῦτα ὡς πρός τά πιθανά αἴτια τῆς σημερινῆς κρίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνόητος.

Δέν ἔλειψαν βεβαίως αἱ μεταξύ ἡμῶν συζητήσεις περὶ τῆς ἀξίας καί τῆς ἀναγκαιότητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνόητος. Ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἴσως ἔλειψεν εἶναι ἡ μετά πίστεως θερμῆς κραυγή ἐκ βαθέων πρός τόν Ὑψιστον διά τό δῶρον τοῦτο. Μόνον μέ ἰσχυράν ἰκεσίαν αἴρονται τά ὄρη τῶν δυσκολιῶν καί ἀνοίγεται ἡ ὁδός τῆς βαθυτέρας γνώσεως ἀλλήλων. Τότε ἐπιδημεῖ ἡ Δύναμις τοῦ Ὑψίστου, ἥτις ὡς «καυστική» τίν οἰανδήποτε ἀπεχθῆ ὕλην κατακαίει καί ὡς «ῥυπτική» ἀποπλύνει τοῦ ῥύπου τῆς προκαταλίψεως τὰς φρένας καί κτίζει καθαρὰς καρδίας. Φωτίζει ὁ Κύριος, ἵνα ἡ γνώσις τῶν ἀδελφῶν γίνεται οὐχί μέ τρόπον διανοητικόν καί θεωρητικόν, ἀλλά βιωματικόν καί ὑπαρξιακόν. Καί τότε ἐρμηνεύονται πολλὰ ἐνέργεια καί σκέψεις ἀλλήλων ἢ καί ἀντιδράσεις βίαιαι, αἵτινες δέν οἰκοδομοῦν τό σῶμα.

Ἡ ἐκ μέρους ἡμῶν βαθυτάτη κατανόησις τῆς ἀπολύτου ἀξίας τῶν ἄλλων εἰς τίν ζωὴν ἡμῶν τίν προσωπικὴν καί τίν ἐπισκοπικὴν θά βοηθήσῃ τὰ μέγιστα εἰς τίν διάνοξιν τῆς ὁδοῦ πρός ἐνόητα μέσα εἰς τό σῶμα τῶν ἐπισκόπων. Ἐκαστος ἐπίσκοπος ὀφείλει νά ἐννοίσῃ καλῶς ἢ ὅτι θά εἶναι μέ τούς ἄλλους ὀρθοδόξους ἀδελφούς ἐπισκόπους εἰς ἀληθῆ κοινωνίαν ζῶν ἢ θά ἀπομείνῃ μόνος καί νεκρός.

Τοῦτο, βεβαίως σημαίνει ἀκόμη ἀποφυγὴν τῆς εἰδωλοποιήσεως ἡμῶν καί συνεχῆ πορείαν πρός τίν Βασιλείαν τῆς Παναγίας Τριάδος. Δέν ὑπάρχει ζωὴ ἐν μονάδι. Ἀξιοσημείωτος ἡ παρατήρησις ὅτι τό βαθύτερον νόημα τοῦ 6^{ου} Κανόνος τῆς Δ΄ ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου, διά τοῦ ὁποῖου ἀπαγορεύεται τό «ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι», εἶναι τό ἀδύνατον ὑπάρξεως ἐκκλησίας κατ' ἄτομον. (Μητρ. Μίλητουπόλεως Στυλ. Χαρκιανάκη, *Τό ἀλάθη-*

τον τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 86) καί ἐπομένως καί τῆς σωτηρίας κατ' ἄτομον. Προρισμός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἁγιασμός του καί ἡ διά τῶν ἄλλων πορεία του πρὸς τόν οὐρανόν. Ὅφειλομεν νά ἀναγνωρίσωμεν τούς ἄλλους. Ὅτι δηλαδή οἱ ἄλλοι δέν εἶναι ἀπλᾶ ἐξαρτήματα τῆς προσωπικῆς μας εὐτυχίας, ἀλλ' ἡ οὐσία τῆς υπάρξεως ἡμῶν. Ατενίζοντες τόν ἄλλον μέ ὀφθαλμούς Χριστοῦ, ἐντός τῶν πλασιῶν τοῦ Τριαδικοῦ «καθώς», θά διαπιστώσωμεν ὅτι οὗτος δέν εἶναι ἡ «κόλασις», ἀλλά ὁ Παράδεισος, εἶναι ἡ «χαρά μας» κατὰ τὴν ὠραίαν ἔκφρασιν τοῦ Ἁγ. Σεραφεῖμ τοῦ Σαρῶφ.

Ἡ Ἐκκλησιαστική ἐνότης δέν εἶναι ἐνότης μονάδων, ἀτόμων, ἀλλά ἐνότης προσώπων. Καί ὅταν λέγωμεν «πρόσωπον», ἐννοοῦμεν βεβαίως τόν ἄνθρωπον εὐρισκόμενον εἰς κοινωνίαν μέ τούς ἄλλους συνανθρώπους του καί τόν Δημιουργόν του, τόν ἄνθρωπον ἐντός τοῦ χώρου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐνότης λοιπόν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι προσωπική. Εἶναι μία συμμετοχή εἰς τὴν «πανήγυριν τῶν πρωτοτόκων». Εἶναι ἡ ἐκκλησιαστική ἐνότης μία ἀπόρρητις καί μία παραίτησις, ἀπομάκρυνσις καί υπέρβασις κάθε ἀτομικῆς αὐθαιρεσίας, εἶναι μία ἀπελευθέρωσις τῆς υπάρξεως ἡμῶν ἀπό κάθε ἀτομικὴν καί βιολογικὴν κατάστασιν καί μία «μεταποιήσις» καί «μεταστοιχείωσις» ἡμῶν ἐν Χριστῷ διά τῆς υπακοῆς εἰς τό θέλημά Του τό Ἅγιον, ὡς εὐστόχως παρατηρήθη. Ἀγωνιζόμενοι ὅπως μεταμορφωθῶμεν ἀπὸ ἀπρόσωπα βιολογικά ἄτομα εἰς πρόσωπα ἀναγεννημένα ἐν Χριστῷ, ἐξασφαλίζομεν τὴν ποθητὴν ἐνότητα. Ὅπου υπάρχει ἡ προσωπική ἐνότης δέν ἔχει θέσιν ὁ ὁδοστρωτήρ τῆς μαζοποιήσεως καί ἰσοπεδώσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ ἄλλου. Ὑπάρχει χώρος δι' ὅλους. Ζῶμεν τὴν ἐνότητα ἐν διαφοροποιήσει. Τὴν ἐνότητα «μέσα εἰς τό πολλαπλοῦν κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς Τριαδικῆς κοινωνίας. Ὁ Θεός, ἕνας καί ταυτοχρόνως τριάς» (Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ πάλιν μέ τόν Θεόν*, σελ. 96).

Τότε δέν θά ἰσχύη τό «ὅστις δέν συμφωνεῖ μέ τὰς ἀπόψεις μου εἶναι ἐχθρὸς μου», διότι κηρύσσομεν πόλεμον ψυχρὸν ἢ θερμὸν κατ' αὐτοῦ. Τότε ἀντιθέτως δέν θά μᾶς φοβίζει ὁ ἀντιτιθέμενος. Θά ἰστάμεθα ἡρεμοὶ πλησίον του, θά τελῆται ἡ λειτουργία, ἦτις καλεῖται διάλογος. Θά δίδονται διευκρινίσεις. Θά κρημνίζονται τὰ τεῖχη τοῦ φραγμοῦ. Θά διαλύονται οἱ πάγοι τῆς ψυχρότητος. Θά οἰκοδομῆται ἡ συμφωνία βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς καί σταθερῶς. Πρὸς ἄρσιν παρεξηγέως ὀφείλω νά εἶπω ὅτι προσερχόμενοι εἰς διάλογον δέν σημαίνει ὅτι δέν θά ἔχωμεν πεποιεθῆσεις καί ἰδίας γνώμας. Δέν θά ἔχωμεν ὅμως προκαταλήψεις. Ἡ ἀγάπη ἡμῶν πρὸς τόν ἄνθρωπον, ἀφοῦ διαποτίζει τό εἶναι μας, θά μᾶς βοηθῆ νά σκεπτόμεθα ὅτι οὐδεὶς εἶναι τέλειος καί ἐπομένως ὀφείλομεν, ἔχομεν χρέος νά εἴμεθα ἀνοικτοί, νά δεχώμεθα τόν ἄλλον, ἔστω ἐάν

αυτός ό άλλος έχει αντιθέτους απόψεις από ήμᾶς.

Καί διά νά προχωρήσωμεν ἔτι περισσότερον, ἄς σημειώσωμεν καί τοῦτο. Πολλάκις μεταξύ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ἐμφανίζονται τινες ἔχοντες ἰδιατέραν εὐαισθησίαν περί τό δόγμα. Οἱ τοιοῦτοι εἶναι πάσης τιμῆς ἄξιοι. Διά νά κάμωμεν ὅμως μίαν συσχέτισιν μέ τό θέμα μας, ὀφείλομεν νά εἴπωμεν ὅτι καλόν εἶναι οὔτοι τίν ἰδίαν εὐαισθησίαν νά ἐπιδεικνύουν δι' ὅλα τά δόγματα καί δι' ὅλα τά θέματα τῆς πίστεως. Καί νομίζομεν ὅτι ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἡ στηριζόμενη εἰς τό Τριαδικόν «καθώς» ἔχει ἄμεσον σχέσιν μέ τό δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος, τό ὁποῖον εἶναι πρῶτιστον καί κεφαλαῖωδες.

Λέγοντες ἐκκλησιαστικῆν ἐνότητα δέν ἐννοοῦμεν τίν ἀπουσίαν ἀντιθέσεων ἀνθρωπίνων, ἐννοοῦμεν νά μή αἰσθανώμεθα ξένοι ὁ εἷς ἐπίσκοπος πρὸς τόν ἄλλον. Ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐνός νά μή μᾶς ἀρήνη ἀδιαφόρους ἢ τό χειρότερον νά εὐχαριστῆ τόν ἄλλον. Ὁ λαϊκός ἢ ὁ κληρικός, ὅστις τέρπεται μέ τᾶς ἀστοχίας καί ἀποτυχίας τοῦ ἐπισκόπου του καί δέν θρηνεῖ ὡς θά ἐθρῆνει τᾶς ἀποτυχίας τοῦ φυσικοῦ του πατρός, οὗτος δέν εἶναι ἀπλῶς χωρισμένος ἀπό τόν φορέα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἐντελῶς ξένος πρὸς αὐτόν.

Ἐκκλησιαστική ἐνότης δέν σημαίνει μόνον ἀπουσίαν διχασμοῦ τοῦ σώματος, ἀλλά κυρίως σημαίνει τό βαθύτερον ἐκεῖνο αἶσθημα ὅτι ἀνῆκομεν ὀργανικῶς, ὄντολογικῶς, εἰς ἓν σῶμα μετά τῶν ἄλλων, εἰς τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Εἶναι πρόβλημα ἡ ἐκκλησιαστική ἐνότης σήμερον. Μάλιστα. Δέν χρειάζεται ὅμως καί νά πανικοβαλλώμεθα ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ προβλήματος τούτου. Ἡ ἐκκλησιαστική ἐνότης εἶναι ὄντως ἓν πρόβλημα, ἓν δέον, εἷς ἀντικειμενικός σκοπός, ἓν τέλος. Οὕτως ὅμως τίθεται τό ζήτημα ἐξ ἀρχῆς τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἅγια Γραφή καί ἡ Ἱερά Παράδοσις, ὡς εἶδομεν, ὁμλοῦν καί διακηρύσσουν ὅτι ἀνέκαθεν ὑπῆρχε τοῦτο. Πάντοτε ἡ Ἐκκλησία εἶχε τό πρόβλημα τῆς ἐνότητός της. Ἡ δημιουργία συνειδήσεως ὅτι ὅλοι «ἓν σῶμα ἐσμεν καί ὁ καθείς ἀλλήλων μέλη» ὑπῆρξεν ὁ διαρκῆς ἀγὼν τῆς Νύμφης τοῦ Χριστοῦ. Ἄς συνεχίσωμεν καί ἡμεῖς τόν ἀγῶνα τοῦτον τόν καλόν, ὅπως ἔκαμαν ὅλοι οἱ γνήσιοι οἰκονόμοι τῶν Μυστηρίων τοῦ Θεοῦ.

5. ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ σημερινή κατάσταση τοῦ κόσμου ἐνθυμίζει τίν Βαβέλ. Ποικίλα διασπάσεις εἰς ὅλα τά σημεία τῆς γῆς καί εἰς ὅλας σχεδόν τᾶς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς διαπιστώνονται καθημερινῶς. Ὁ ἄνθρωπος τῶν ἡμερῶν μας σφραγίζεται μέ τό αἶσθημα τῆς μονώσεως. Εἶναι ὡσάν νά εὐρίσκε-

ται ἐντός κρυσταλλίνου χώρου, ὅστις διαθέτει ὅλας τὰς ἀνέσεις, δὲν ἔχει ὅμως τὰ μέσα οὐσιαστικῆς ἐπικοινωνίας καὶ ψυχικῆς συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἄλλων. Ἡ κατάσταση αὕτη δημιουργεῖ τὰς παρατηρουμένας τάσεις πρὸς ἐπικοινωνίαν καὶ ἐπαφὴν εἰς διεθνή πλαίσια (δημιουργία διεθνῶν ὀργανισμῶν καὶ ποικίλων συνομοσπονδιῶν).

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ζητεῖται ἡ συμβολή τῆς Ἐκκλησίας. Δύναται αὕτη νὰ εἴπῃ διὰ τῆς ζωῆς της τί τὸ οὐσιαστικόν; Βεβαίως!

Διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν μυστηρίων της, διὰ τῆς διαποσιμάνσεως καὶ διοικήσεώς της προχωρεῖ εἰς τὴν ἐνοποίησην τῶν διεστώτων, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὰ τὰ ὑπάρχοντα διοικητικὰ λειτουργήματα εἶναι ἀντίτυπα καὶ μυστικά ἀποτυπώσεις τοῦ μόνου καὶ κατ' ἐξοχὴν λειτουργοῦ, τοῦ ἐνός Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ καθεὶς ἐξ ἡμῶν, ὡς ἐπίσκοπος, εἶναι βεβαίως κυρίαρχος εἰς τὴν Ἱερὰν Μητροπόλιν του καὶ διὰ τῶν Ἱερῶν Κανόνων εἶναι κατωχυρωμένα αἱ δικαιοδοσίαι του (β' Κανὼν Β' Οἴκουμ. Συνόδου, γ' - ε' Κανόνες ἐν Σαρδικῇ Συνόδῳ), δὲν εἶναι ὅμως ποτέ νοπτόν νὰ εἶναι ἀπομεμονωμένος καὶ νὰ μὴ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν.

Μεμονωμένα καλαὶ προσπάθειαι δὲν ἱκανοποιοῦν. Ἐκτός τόπου καὶ ὁ ὅρος «μεμονωμένα καλαὶ προσπάθειαι» εἶναι ἀπορριπτέος ἐκκλησιολογικῶς. Διότι, ἐάν εἶναι ἀπομεμονωμένα, εἶναι ξένα πρὸς τὸ ἦθος καὶ τὸ «κανόν» τῆς Ἐκκλησίας, ὡς προδιεγράψαμεν. Παύουν ἀκόμη νὰ εἶναι καὶ καλαὶ καὶ ἐκκλησιαστικά αἱ προσπάθειαι αὗται, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν δὲν σφυρηλατεῖται τὸ ἐν Μυστήριον, τὸ ὁποῖον ἐνώνει καὶ ζωοποιεῖ τὰ πάντα.

Ὅφειλομεν νὰ μάθωμεν (ὅπως γράφει ὁ Ὁριγένης) τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀρμονίας. Διότι, ὅπως εἰς τὴν μουσικὴν, ἐάν αἱ χορδαὶ εἶναι ἀρμονικῶς διατεταγμένα, τὸ ὄργανον ἀποδίδει τὸν γλυκύν ἦχον τοῦ ἄσματος, ἐνῶ ἐάν ὑπάρχη μία παρήχησις εἰς τὴν λύραν, ὁ ἀποδιδόμενος ἦχος εἶναι δυσάρεστος καὶ ἡ γλυκύτης τοῦ ἄσματος καταστρέφεται. Οὕτω συμβαίνει καὶ μέ τοὺς ἀγωνιζομένους διὰ τὸν Θεόν. Ἐάν ἔχουν μετὰξὺ των διαιρέσεις, ὅ,τι κάμουν θὰ ἀπαρέσκη εἰς τὸν Θεόν, τίποτε δὲν θὰ εὖρη χάριν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν Του, ἔστω καὶ ἐάν προσφέρουν παντοειδῆ δῶρα (*Ομιλ. 26 εἰς τοὺς Ἀριθμούς*).

Δὲν νομίζομεν ὅτι λύεται τὸ θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος δι' ὅσων προσεφέρθησαν διὰ τῆς εἰσηγήσεως ταύτης. Ὡς μεθοδολογία λύσεως τοῦ προβλήματος «ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότης» θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθοῦν. Μία ὁδὸς ἀκόμη πρὸ τὴν λύσιν, τὴν ποθητὴν ὑφ' ὅλων ἡμῶν, ἅς εἶναι καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες πρακτικοὶ τρόποι ἐπικοινωνίας καὶ ἐνότητος μετὰξὺ τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων καὶ τοῦ Διοικητικοῦ Κέντρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

1^{ov}) Έπαφαί καί ἐπισκέψεις μεταξύ τῶν ἀδελφῶν ἐπισκόπων ἐν εἰλικρινεῖα καί ἀφελότητι καρδίας. Ἐννοοῦμεν ἀληθῆ ψυχικὴν ἐπαφήν, ἥτις πολλάκις ἀντικαθίσταται μέ τὴν τυπικὴν καί ὑπηρεσιακὴν τοιαύτην. Ὁ λόγος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «τῆς φιλαδελφίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε» ἄς ἀντηχῆ πάντοτε ἐντὸς τῶν καρδιῶν ἡμῶν. (Κοιναί ἐπαφαί καί εὐκαιρία συμπτνευματισμοῦ καί συμ-προσευχῆς, ἐκτὸς τῶν πανηγύρεων, ὥστε νά ἀναζωογονηθῆ ἡ ἀρχαία παρά-δοσις τῆς Ἐκκλησίας).

2^{ov}) Συνέδρια καί συνεργασίαι μεταξύ ὁμῶρων Ἱ. Μητροπόλεων (Συνέδρια κληρικῶν, θεολόγων, καθηγητῶν κ.λπ.). Ὅταν συνεχώμεθα εἰς αὐτά μέ πνεῦμα ἀδελφοσύνης, ἀλληλοσεβασμοῦ καί διακονίας τοῦ ἑνός σώματος, ὡς ἰσόψυχοι «τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι», τότε θά προκύπτῃ μέγιστον καλόν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπίσης εἰδικαί ἐκπαιδεύσεις κληρικῶν ὁμῶρων Ἱ. Μητροπόλεων, ἀσχολουμένων μέ εἰδικά ἱεραποστολικά ἔργα ὡς π.χ. ἐνοριακά κέντρα νεόπτος καί ἀγροτολέσχας, ἐξομολόγησιν, Κατηχητικά Σχολεῖα, κατασκηνώσεις κ.λπ.

3^{ov}) Ἀντιμετώπισις εἰδικῶν προβλημάτων ἀπὸ ὁμάδα ἐπισκόπων μέ κοινόν ἐνδιαφέρον δι' ἐν ἀντικείμενον. Λόγου χάριν: Τό θέμα Τουρισμός νά συνεξε-τασθῆ ἀπὸ Ἱ. Μητροπόλεις, αἵτινες διαθέτουν μεγάλα τουριστικά κέντρα π.χ. Ὑδρα, Μύκονος, Σκιάθος, Κέρκυρα κ.λπ). Ἀκόμη νά ἐξετασθῆ ἀπὸ κοινοῦ ἡ ποιμαντικὴ ἀξιοποίησις τῶν Ἱερῶν Προσκυνημάτων, δεδομένου ὅτι ὁ κόσμος ἔρχεται πρὸς αὐτά καί διακατέχεται ἀπὸ ἰδιαίτεραν πνευματικὴν διάθεσιν (π.χ. Ἱερόν Προσκύνημα Εὐαγγελίστριας Τήνου, Ἁγίου Νεκταρίου Αἰγίνης, Ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσου Εὐβοίας, Ἁγίων Ἰονίων νήσων κ.ἄ.).

4^{ov}) Εἰς ἐνότητα ἐκκλησιαστικὴν ἐντὸς τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου θά ἐβοήθει πολὺ καί ἡ συμπαράστασις τῆς ἀγάπης ἡμῶν εἰς τὰς κατὰ καιροὺς ἐν θλίψει καί δοκιμασίᾳ εὐρισκομένης ἱεράς Μητροπόλεις. Μέ τοῦτο ἐννοοῦμεν τὰς ὑπὸ τῶν πλημμυρῶν καί σεισμῶν καί λοιπῶν δεινῶν δοκιμαζόμενας ἐκκλησιαστι-κάς ἐπαρχίας.

Νά κινητοποιήσωμεν τοὺς Χριστιανούς ἡμῶν διὰ κάτι τό ὅποιον εἶναι πέραν τῶν ὁρίων ἡμῶν. Δέν χρειάζεται νά εἶναι εἰς τό Πακιστάν οἱ δοκιμαζόμενοι. Πολὺ περισσότερο νά κινηθῶμεν, ὅταν εἶναι εἰς ὀλίγην χιλιόμετρικὴν ἀπόστασιν ἀπὸ ἡμᾶς. Τοῦτο εἶναι πολλαπλῶς ὠφέλιμον καί διὰ τοὺς εὐεργε-τουμένους ἀλλὰ πρωτίστως διὰ τοὺς δίδοντας. Οἱ πιστοὶ ἀντιλαμβάνονται τότε τί σημαίνει Ἐκκλησία, τό τί ἐστὶ «σῶμα Χριστοῦ». Καί ἐπιστρέφουν εἰς τὴν ἰδικὴν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησίαν περισσότερο ἀνοικτοὶ διὰ νά προσφέρουν καί προσφερθοῦν εἰς τὰ ἔργα αὐτῆς. Εἰς τό σημεῖον τοῦτο ἄς ἀναφερθῆ καί ἡ ἀνάγκη συνεργασίας καί ἐπαφῆς μεγαλυτέρας μέ τὰς τοπικάς Ἐκκλησίας

Κρήτης, Δωδεκανήσου κ.λπ. Ἐπι δέ καί μέ τά Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς ὡς καί μέ τό Ἅγιον Ὅρος.

5^{ον}) Εἰς ἐνότητα θά ᾔτο δυνατόν νά βοηθήσῃ καί ὁ ὀργανισμός τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Αἱ μόνιμοι Συνοδικαί Ἐπιτροπαί (Μ.Σ.Ε.), ἐάν λειτουργήσουν ἐντατικώτερον, ὅπως οἱ γνωστοί ἐπιτελικοὶ ὀργανισμοί, θά τροφοδοτήσουν πνευματικῶς τά προκεχωρημένα φυλάκια τῆς Ἐκκλησίας καί θά συνδέουν τοὺς πάντας στενότερον. (Μέ αὐτά ἐννοοῦμεν τὴν προσφορὰν πνευματικοῦ ὕλικου ὄχι μόνον διὰ τὰ Κατηχητικά Σχολεῖα, ὅπως γίνεται ἄχρι τοῦδε, ἀλλὰ καί βοηθήματα δι' εἰδικὰ φροντιστήρια στελεχῶν τῶν Ἱ. Μητροπόλεων, δι' εἰδικὰς ἐβδομάδας ἀντιαιρετικὰς, ναυτικὰς, ἐργατικὰς, ἀντιβλασφημικὰς κ.λπ., βοηθήματα διὰ Κατασκηνώσεις, Κέντρα Νεότητος, Μητέρας κ.λπ.).

Ἀξίζει εἰς τό σημεῖον τοῦτο νά προστεθῇ καί ὁ ρόλος τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ἐντύπου. Τὰ Ἐκκλησιαστικά περιοδικὰ «Ἐκκλησία», «Ἐφημέριος», «Φωνὴ Κυρίου» νά εἶναι ὄντως ἐφόδια πνευματικοῦ ἀγῶνος. Θά ἠθέλαμεν νά ᾔσαν περισσότερον προγραμματισμένα. Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία καί αὐτή θά ἐβοήθει μέ τὴν ἔκδοσιν καί ἄλλων εἰδικῶν φυλλαδίων, π.χ. ἀγνόπητος, ἀντιβλασφημικοῦ περιεχομένου κ.λπ. Ἀκόμη καί τά σύγχρονα ὀπτικοακουστικά μέσα διὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καί τῶν Μ.Σ.Ε. νά εὐρίσκωνται εἰς τὰ Πνευματικά Κέντρα τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἡ ἀλληλοβοήθεια αὕτη θά αὐξάνῃ τὴν ἀγάπην ὄλων ἡμῶν, θά σφυρηλατῇ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, θά φυγαδεύῃ τὴν ἀπομόνωσιν, θά βοηθῇ νά ἐννοοῦμεν ὅτι οἱ πάντες ἀλλήλων μέλη ἐστὶν ὡς σῶμα Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀδελφοί ἐν Χριστῷ ἀγαπητοί,

Εἰς τό τέλος πάντων τούτων, «ἐνός ἐστι χρεία». Καί τοῦτο νομίζομεν ὅτι εἶναι ἢ κατὰ Θεόν «σχολία». Εἶναι ἀνάγκη ὀλίγον νά ἡσυχάσωμεν, νά ἡρεμήσωμεν καί νά ὀρμάσωμεν περισσότερον θεολογικῶς ἐντός τῆς ἀτμοσφαιράς τῆς θείας Λειτουργίας. Ἐκεῖ, ζῶντες ὑπὸ τό κράτος τῆς καθοδηγήσεως τοῦ Πνεύματος τῆς ἀληθείας, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καί τῶν θεοφόρων Πατέρων, οἱ ὅποιοι διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀμέριμον μέριμναν πασῶν τῶν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, θά φθάσωμεν εἰς ὀρισμένας σωτηρίους διαπιστώσεις. Θά διαπιστώσωμεν ὅτι βαδίζομεν ἀργά, διότι βιαζόμεθα πολὺ, ὅτι εἴμεθα εἰς ἀγωνίαν, διότι εἴμεθα τρομερῶς ἐνημερωμένοι περὶ πολλῶν, ὅτι ἔχομεν ἐνίοτε μίαν ἀπραξίαν οὐσιαστικὴν, διότι εἶναι πολλὰ τά ἐπὶ μέρους ἔργα ἡμῶν. Στῶμεν καλῶς ἐντός τῆς ἀτμοσφαιράς τῆς Θεῆς Λειτουργίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡμῶν. Τοῦτο δέν εἶναι στάσις. Εἶναι ἢ πλέον δυναμικὴ κίνησις. Ἡ δράσις τῆς Ὀρθο-

δοξίας αναδύεται από τὴν κατὰ Θεὸν ἁγίαν Τράπεζαν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θεΐας Εὐχαριστίας. Τοῦτο τὸ μυστήριον, τοῦτο τὸ σημεῖον, εἶναι ἡ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ ζωὴ της ἀναδύεται ἐκ τοῦ ζωοδόχου τάφου τοῦ Παθόντος καὶ Ἀναστάντος Κυρίου.

Δὲν ὑπάρχει σήμερον ἀνάγκη νὰ πραγματοποιηῖται ἀπλῶς τὸ καλόν, ἀλλὰ τοῦτο τὸ καλόν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γίνεται ἐντὸς τῆς βασιλείας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Πάντα τὰ ἄλλα εἶναι καταδικασμένα, ὅσον καὶ ἂν διαθέτουν ἐπιφάνεια στίλβουσαν καὶ θεωροῦνται ἐκπληκτικά.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, αὐτὸς ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδίᾳ οἱ ἐπίσκοποι αὐτῆς εἶναι ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸ χρέος, ὅπως εὕρισκεται ὁ νοῦς αὐτῶν ἐμβαπτισμένος εἰς τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν εἰρήνην. Οὕτω θὰ δίδωμεν τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καὶ ἰσορροπίας, ἥτις πηγάζει ἀπὸ τὴν Παναγίαν Τριάδα. Τότε ἡ ἄκτιστος Χάρις, ἥτις δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι μᾶς προσεφέρθη, θὰ οἰκονομῇ τὰ πάντα καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶ «σῶμα Χριστοῦ».

ΙΕΡΟΘΕΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ

«ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΥ ΕΣΤΙΝ ΟΝΟΜΑ»

Τό χωρίο «Ἐκκλησία συστήματος καί συνόδου ἔστιν ὄνομα», πού ἔθεσα ὡς ἐπικεφαλίδα στό κείμενό μου αὐτό, τό ὁποῖο ἔγραφα κατά παράκληση τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Λαρίσης καί Τυρνάβου κ. Ἰερωνύμου, ἀνήκει στόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο, ἕναν μεγάλο Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος δίδασκε, παρά τίς ἐκκλησιαστικές περιπέτειες πού περνοῦσε, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὄνομα πού δηλώνει σύστημα καί σύνοδο.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καί τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως σέ ἕνα σῶμα ὅλα τά μέλη, παρά τίν ποικιλία τῶν λειτουργιῶν τους, ἔχουν ἐνότητα μέ τά ἄλλα μέλη, ὁπότε ἰσχύει ἡ ποικιλία ἐν τῇ ἐνότητι καί ἐνότητα ἐν τῇ ποικιλίᾳ, τό ἴδιο ἰσχύει καί μέ τίν Ἐκκλησία. Πολλά εἶναι τά μέλη της, μία εἶναι ἡ κεφαλὴ της, ὁ Χριστός. Τά μέλη ζοῦν σέ ἐνότητα μεταξύ τους, γι' αὐτό καί τό ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι «σύστημα» καί «σύνοδος».

Δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ἡ θεία Λειτουργία, κατά τόν ἱερό Χρυσόστομο, εἶναι «σύνοδος οὐρανοῦ καί γῆς», ἀφοῦ ὅλοι συνερχόμαστε σέ μιά ἐνότητα μεταξύ μας γιά νά συμμετάσχουμε σέ αὐτήν, ἥτοι κληρικοί, μοναχοί, ἱεροψάλτες, ἐπίτροποι, νεωκόροι, ἱερόπαιδες, λαός. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι χρησιμοποιοῦμε τούς ὄρους Ἱερά Σύνοδος, Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος, Συνοδικές Ἐπιτροπές κ.λπ. Ἀνίκουμε σέ ἕνα Σῶμα, τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, μέ ἰδιαίτερα καθήκοντα καί ἀρμοδιότητες.

Αὐτός ὁ τρόπος λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας συγκροτεῖ τίν ἐνότητά της, ἡ ὁποία μπορεῖ νά εἶναι καί ἐξωτερική, ἀλλά κυρίως συγκροτεῖται ἀπό τίν χαρισματική ἐσωτερική ἐνότητα, δηλαδή τίν ἐνότητα σπίν πίστι καί σπίν μυστηριακή ζωή.

Αὐτό εἶναι σημαντικό γιά τίν ἐνότητα, γιατί σήμερα μερικοί ὁμιλοῦν γιά

ένότητα στην Ἐκκλησία, ὥστε νά μὴν ὑπάρχη δῆθεν διάσπαση, καί μέ αὐτό στην πραγματικότητα ἐννοοῦν μιά «διπλωματική» καί ἐξωτερική ένότητα πού λειτουργεῖ σέ βάρος τῆς ἐσωτερικῆς-χαρισματικῆς ένότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Ποιά, λοιπόν, εἶναι τά στοιχεῖα ἐκεῖνα πού συγκροτοῦν τήν ένότητα τῶν μελῶν στην Ἐκκλησία; Στήν συνέχεια θά τονισθοῦν κάποια στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν τήν βάση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ένότητας.

1. Συνοδικό καί ἱεραρχικό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας

Τό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι αὐτό πού ἐκφράζει τήν ένότητά της, καί, βεβαίως, γιά νά εἶναι πραγματικό πολίτευμα, πρέπει νά εἶναι συνοδικό καί ἱεραρχικό. Τό συνοδικό εἶναι ἀπό ὅλους κατανοητό, ὅτι, δηλαδή, συνεργόμαστε ὅλοι μαζί γιά νά ἐπιλύσουμε ἕνα θέμα, ἀλλά τό ἱεραρχικό δέν θέλουν πολλοί νά τό κατανοήσουν.

Ἄς λάβουμε ὡς παράδειγμα τήν συγκρότηση τῆς Πολιτείας. Ἡ ένότητα σέ μιά Πολιτεία καί σέ ἕναν διοικητικό ὄργανισμό διαπνέεται καί ἀπό τήν συνοδικότητα, ἀφοῦ συνέρχονται ὅλα τά μέλη ἀπό κοινού γιά νά ἀποφασίσουν, ὅπως στήν Βουλή τῶν Ἑλλήνων, ἀλλά συγχρόνως διαπνέεται καί ἀπό τήν ἱεραρχικότητα, ἀφοῦ διαφορετικοί εἶναι οἱ ρόλοι κάθε μέλους τοῦ Κοινοβουλίου, ἦτοι τοῦ Προέδρου, τοῦ Ἀντιπροέδρου κ.λπ. ἢ ενός διοικητικοῦ ὄργανισμοῦ. Ἔτσι, ἡ συνοδικότητα δέν καταργεῖ τήν ἱεραρχικότητα, γιατί τότε θά ἦταν ἕνας λαϊκισμός, οὔτε ἡ ἱεραρχικότητα καταργεῖ τήν συνοδικότητα, γιατί αὐτό θά ἦταν μιά ἀπολυταρχία.

Αὐτός ὁ συντονισμός καί ἡ συνύπαρξη μεταξύ συνοδικότητας καί ἱεραρχικότητας συγκροτεῖ τήν ένότητα τῆς Ἐκκλησίας. Σέ τοπικό ἐπίπεδο ὑπάρχει ἡ συνοδικότητα, ἀφοῦ ὅλοι οἱ Κληρικοί, μοναχοί, λαϊκοί πού ἔχουν βαπτισθῆ στό ὄνομα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἀνήκουν σέ μιά τοπική Ἐκκλησία, συμμετέχουν ὅλοι στήν θεία Λειτουργία, προσεύχονται, κοινωνοῦν τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά διατηρεῖται καί ἡ ἱεραρχικότητα, ἦτοι εἶναι ὁ Μητροπολίτης, ὁ Πρωτοσύγκελλος, οἱ Ἱεροκήρυκες, οἱ Ἱερεῖς, οἱ Διάκονοι, οἱ Μοναχοί, οἱ ἐπίτροποι, οἱ ἱεροψάλτες, οἱ νεωκόροι, οἱ κατηχητές, οἱ κατηχούμενοι, τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Κανείς δέν ἀντικαθιστᾷ κάποιο ἄλλο μέλος, καί ἔτσι ὑπάρχει ἀρμονία μέσα στην θεία Λειτουργία.

Αὐτό ἐπεκτείνεται καί στην Διοίκηση κάθε Ἱερῶς Μητροπόλεως. Κεφαλή της εἶναι ὁ Μητροπολίτης, ἔπονται ἱεραρχικά, ὁ Πρωτοσύγκελλος, οἱ Ἱεροκήρυκες, οἱ Ἐφημέριοι, τά Ἡγουμενοσυμβούλια κ.λπ. Ὅλοι συμμετέχουν στό ἐνιαῖο

Σώμα του Χριστού (συνοδικότητα) και ό κάθε ένας βρίσκεται σέ μιά ιεραρχική διαβάθμιση. Αυτό τονίζεται από όλους τούς Πατέρας τής Έκκλησίας.

Έτσι, ή ένότητα τής Έκκλησίας στηρίζεται σέ αὐτήν τήν καλή σχέση μεταξύ συνοδικότητας και ιεραρχικότητας. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἀποφεύγεται τόσο ή Ρωμαιοκαθολική ἀπολυταρχία, ὅσο και ή Προτεσταντική ἀναρχία.

2. Ἡ Ἱεραρχία κατά τόν ἅγιο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη

Ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἔχει γράψει, μεταξύ τῶν ἄλλων, δύο σημαντικά ἔργα, μέ τίτλο «περί οὐρανίας Ἱεραρχίας» και «περί ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας». Τά ἔργα αὐτά εἶναι πολύ σημαντικά γιά τήν λειτουργία τής Έκκλησίας και τήν ένότητά της, γι' αὐτό ἔχουν ἐπιηρεάσει πολύ τόσο τούς μεταγενεστέρους Πατέρας τής Έκκλησίας ὅσο και ὅλη τήν ζωή τής Έκκλησίας. Ὁ μεγάλος αὐτός Πατέρας τής Έκκλησίας, γιά νά περιγράψῃ τήν σχέση μεταξύ τοῦ Θεοῦ και τῶν δημιουργημάτων, στά ὅποια δημιουργήματα συγκαταλέγεται και ὁ ἄνθρωπος, πού εἶναι ὁ μικρόκοσμος μέσα στόν μεγαλόκοσμο ὅλης τής δημιουργίας, νοητῆς και αἰσθητῆς, χρησιμοποιεῖ τήν εἰκόνα τοῦ ἡλίου.

Ὁ Θεός εἶναι ὁ ἥλιος τής δικαιοσύνης πού στέλλει τίς ἀκτίνες Του σέ ὅλη τήν δημιουργία, εἶναι ή Θεαρχία, δηλαδή «ή ἀρχή τής θεώσεως». Ὁ Θεός ἔχει πολλά ὀνόματα, μεταξύ αὐτῶν εἶναι τό «ἀγαθός» και τό «καλός». Μέ τό ὅτι εἶναι «ἀγαθός» κινεῖται πρὸς τήν κτίση, σκορπώντας τίς ἐνέργειές του, και μέ τό ὅτι εἶναι «καλός» ἔλκυει ὅλη τήν κτίση στόν Ἐαυτό Του διά τοῦ κάλλους, τής ὁμορφιάς Του. Αὐτό ἔχει σχέση μέ τό ὅτι ὁ Θεός εἶναι «ἔρως» και «ἔραστόν», και ὡς ἔρως κινεῖται πρὸς τόν ἄνθρωπο και ὡς ἔραστό ἔλκυει στόν Ἐαυτό Του τά δεκτικά τοῦ ἔρωτος.

Μετά τόν Θεό πού εἶναι ή «Θεαρχία», ἥτοι «ή ἀρχή τής θεώσεως», ὑπάρχουν οἱ «Θεωνμίες», ἥτοι τά ὀνόματα τοῦ Θεοῦ, οἱ ἐνέργειές Του, και ὑπάρχουν οἱ «Ἱεραρχίες», δηλαδή ή μετοχή στίς «θεωνμίες», τόσο ή οὐράνια Ἱεραρχία, οἱ τάξεις τῶν ἀγγέλων, ὅσο και ή ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία, οἱ τάξεις τῶν μελῶν τής Έκκλησίας, οἱ ὅποιες μετέχουν κατά διαφόρους βαθμούς τής θεώσεως.

Ὁ Θεός ὡς «ἀγαθός» στέλλει τίς ἀκτίνες τής δόξης Του στήν οὐράνια και ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία και σέ ὅλη τήν κτίση, και ὡς «καλός», ἔλκυει ὅλους, διά τοῦ κάλλους Του, σέ Αὐτόν. Έτσι γίνεται ή κίνηση τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν κόσμο και ή ἐπιστροφή ὅσων ἀνταποκρίνονται διά τοῦ κάλλους Του στόν Θεό, και ἔτσι ἐπέρχεται ή ένότητα τοῦ Θεοῦ σέ ὅλη τήν κτίση.

Στήν «οὐράνια και ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία» ὑπάρχει «ιερά τάξη», και ή κάθε τάξη δέχεται ἀναλόγως τήν ἀκτιστή ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ἀκόμη ὑπάρχει

καί «ή ιερά ἐπιστήμη», δηλαδή ή θεία γνώση πού ἀποκτᾶ κανείς κατά μέθεξη καί κατά ἀναλογία μέ τήν «τάξη» στήν ὁποία βρίσκεται. Ἐπί πλέον ή «ιερά ἐνέργεια», δηλαδή ή θεία Χάρη πού ἐνεργεῖ ἀνάλογα σέ κάθε τάξη, ἄλλους καθαρίζει, ἄλλους φωτίζει καί ἄλλους τελειώνει, καί αὐτή ή ἐνέργεια λέγεται καθαρτική, φωτιστική καί τελειοποιός.

Ἔτσι, κάθε «ιερά τάξη» στήν «οὐράνια καί ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία» κατά ἀναλογία συνδέεται μέ τήν «ιερά ἐπιστήμη», ἥτοι τήν «ιερά γνώση» καί «τήν μέθεξη τῆς ἐνεργείας» κατά ἀναλογία, ὅποτε ὑπάρχει ή καθαρση, ὁ φωτισμός καί ή τελείωση-θέωση τῶν μελῶν τῆς οὐράνιας καί ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας. Ὅσοι δέν θέλουν νά μετάσχουν σέ αὐτήν τήν διαδικασία, βρίσκονται ἔξω ἀπό τήν ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία, ὅπως καί τά πονηρά πνεύματα εἶναι ἔξω ἀπό τήν οὐράνια Ἱεραρχία.

Τό σημαντικό εἶναι ὅτι ὁ Θεός κινεῖται πρὸς τόν ἄνθρωπο καί τήν κτίση καί προκαλεῖ θαυμασμό, ὅποτε ἐλκύει πρὸς τόν Ἐαυτό Του ἀναλογικά καί ἱεραρχικά κάθε τάξη καί ἔτσι διατηρεῖται ή ἐνότητα τῶν κτιστῶν, καί πρὸς τά ἄνω καί πρὸς τά πλάγια.

Πολλοί μιλᾶνε γιά ἐνότητα στήν Ἐκκλησία, ἀλλά αὐτή ή ἐνότητα δέν εἶναι ἐξωτερική, κατά κάποιον τρόπο σωματιακοῦ τύπου, ἀλλά εἶναι χαρισματική, ὅταν λειτουργῆ ή «ιερά τάξη», «ή ιερά ἐπιστήμη» - «ή ιερά γνώση» καί «ή ιερά μέθεξη», καί ὅταν τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας δέχονται τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ καθαρτικῶς, φωτιστικῶς καί τελειωτικῶς, καί ἀνέρχονται πρὸς τόν μόνον «καλόν κάγαθόν», τόν Τριαδικό Θεό, ὁ Ὅποιος εἶναι ή «Θεαρχία», ἥτοι ή «ἀρχή τῆς θεώσεως».

3. Ἀποκάλυψη καί μέθεξη τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ

Μέχρι τώρα σημειώθηκε ὅτι ή ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας προέρχεται ἀπό τήν ἐσωτερική ζωή της καί ἐπεκτείνεται καί ἐξωτερικά. Γιά νά γίνη αὐτό κατανοητό πρέπει νά δοῦμε τό μυστήριο τῆς Ἱερωσύνης ἀπό ἄνω πρὸς τά κάτω, ὅπως δόθηκε ἀπό τόν Θεό.

Τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς οἱ Ἀπόστολοι ἔλαβαν τό Ἅγιον Πνεῦμα, ἔγιναν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἔφθασαν στήν θέωση. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς διδάσκει ὅτι συνδέεται στενά ή ὄραση τοῦ θείου Φωτός, μέ τήν ἔνωση καί κοινωνία μέ τόν Θεό καί τήν πνευματική γνώση τοῦ Θεοῦ. Στήν συνέχεια οἱ Ἀπόστολοι χειροτόνησαν τοὺς Διακόνους καί τοὺς Πρεσβυτέρους, καί καθόρισαν τίς ἀρμοδιότητές τους στήν Ἐκκλησία, πράγμα πού καθορίσθηκε ἀπό τήν Ἐκκλησία καλύτερα στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες μέ τίς Τοπικές καί Οἰκουμενικές Συνόδους.

Σήμερα ἡ Ἱερωσύνη κατανοεῖται περισσότερο ἀπό τὰ κάτω πρὸς τὰ ἄνω, διηλαδῆ πρῶτα γίνεται κανεὶς Διάκονος, ἔπειτα Πρεσβύτερος καὶ σπὴν συνέχεια Ἐπίσκοπος γιατί ἔτσι φανερῶνεται εὐκρινέστατα ἡ μήση στό μυστήριό τῆς Ἱερωσύνης, ἀφοῦ, κατὰ τὸν ἅγιο Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη, οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης, ἦτοι τοῦ Διακόνου, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου, συνδέονται στενά μέ τὰ μυστήρια τῆς καθάρσεως, τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς θεώσεως. Ἔτσι, ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ δίδεται στοὺς θεουμένους καὶ αὐτοὶ πὴν διατυπώνουν μέ κτιστὰ ρήματα, νοήματα καὶ εἰκονίσματα στὰ πνευματικά τους παιδιά γιά νά ἀνέλθουν καὶ αὐτοὶ μέ διαφόρους βαθμούς σπὴν θεοσπτία.

Μελετῶντας κανεὶς προσεκτικά τὰ κείμενα τῶν ἁγίων Πατέρων, καταλαβαίνει ὅτι ὑπάρχει μιὰ λεπτή καὶ οὐσιαστική διάκριση μεταξύ δογμάτων καὶ ὄρων. Τό δόγμα εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στοὺς Προφῆτας σπὴν Παλαιά Διαθήκη ἀσάρκως καὶ στοὺς Ἀποστόλους τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν σαρκί, καὶ στοὺς Πατέρας διά μέσου τῶν αἰῶνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Αὐτό τό δόγμα, τό ὁποῖο εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στοὺς φίλους Του, διατυπώνεται μέ ὄρους, μέ «κτιστὰ ρήματα» γιά νά τεθοῦν τὰ ὄρια μεταξύ δόγματος-ἀποκαλύψεως καὶ στοχασμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπόρροια τῆς φιλοσοφίας.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς σπὴν ἀρχή τοῦ «Ἀγιορειτικοῦ Τόμου» κάνει πὴν διάκριση μεταξύ τῶν κηρυττομένων δογμάτων, πού ἦταν γενικῶς παραδεκτά καὶ ἀπό ὄλους ἀναγνωρισμένα καὶ ἦταν μυστήρια τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ βλέπονταν μόνον ἀπό τοὺς προφῆτας ἐν πνεύματι, καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας, πού εἶναι τὰ ἐπηγγελμένα ἀγαθὰ στοὺς ἁγίους σπὴν μέλλοντα αἰῶνα, τὰ ὁποῖα δίδονται καὶ προορῶνται διά τοὺς ἀξίους νά βλέπουν, καὶ αὐτὰ τὰ βλέπουν μετρίως ὡσάν σέ ἀρραβῶνα. Δόγματα, λοιπόν, εἶναι οἱ ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ στοὺς φίλους Του, τοὺς Προφῆτες, τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Ἁγίους.

Ἡ ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ἐμπειρία τῆς θεώσεως καὶ αὐτοὶ πού μετέχουν τῆς θεοποιουῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ χαρακτηρίζονται θεούμενοι. Αὐτοὶ πού μετέχουν τῆς Ἀποκαλύψεως ἀπέκτησαν ἐμπειρική γνώση τοῦ δόγματος, πού εἶναι ἡ φανέρωση τῆς ἀκτίστου δόξης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀκτίστου Βασιλείας Του, καὶ σπὴν συνέχεια καθορίζουν ἐν Συνόδῳ τὰ ὄρια μεταξύ ἀληθείας καὶ ψεύδους, πού γίνεται μέ τοὺς ὄρους.

Κατὰ συνέπεια ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ πού δίνεται στοὺς θεουμένους δείχνει ὅτι ὑπάρχει ταυτότητα ἐμπειριῶν στοὺς Προφῆτας, Ἀποστόλους καὶ Πατέρας, ἀλλά αὐτή ἡ ταυτότητα ἐμπειριῶν διατυπώνεται διαφορετικά ἀπό τὸν καθένα, ἀνάλογα μέ τὰ ιδιαίτερα χαρίσματά του. Ὅμως, ὅταν οἱ θεούμενοι

συνέλθουν σέ μιά Τοπική ή Οικουμενική Σύνοδο, τότε θέτουν τά ὅρια μεταξύ ἀληθείας καί πλάνης καί ἀποκοτῶν καί ταυτότητα ὁρολογίας. Ἔτσι μποροῦμε νά καταλάβουμε τήν διάκριση μεταξύ τοῦ δόγματος, πού εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀκτίστου δόξης τοῦ Θεοῦ στούς θεόπτας, καί τῶν ὄρων, πού εἶναι ἡ διατύπωση τοῦ δόγματος μέ κτιστούς ὄρους.

4. Ὁρθοδοξία καί αἰρέσεις

Ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας διασφαλίζεται ἀπό τήν Χάρι τοῦ Θεοῦ διά τῶν θεουμένων ἀγίων μέ συγκεκριμένες πράξεις. Στό βιβλίο τῶν «Πράξεων τῶν Ἀποστόλων» ὑπάρχουν πολλά παραδείγματα. Σέ ἕνα χωρίο γράφεται: «Ἦσαν δέ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καί τῇ κοινωνίᾳ καί τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καί ταῖς προσευχαῖς. Ἐγένετο δέ πάση ψυχῇ φόβος, πολλά τε τέρατα καί σημεῖα διά τῶν ἀποστόλων ἐγένετο. Πάντες δέ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπί τό αὐτό καί εἶχον ἅπαντα κοινά» (Πράξ. 2, 42-44).

Στό χωρίο αὐτό, πού παρουσιάζει τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας μετά τήν Πεντηκοστή, φαίνεται ὅτι τά στοιχεῖα τῆς ἐνότητας τῶν Χριστιανῶν ἦταν ἡ διδαχή τῶν Ἀποστόλων, ἡ κοινωνία μεταξύ τους, ἡ κλάση τοῦ ἄρτου-θεία Εὐχαριστία καί οἱ προσευχές. Δέν ἦταν μόνον ἡ θεία Εὐχαριστία τό κέντρο τῆς ἐνότητας, ὅπως ἰσχυρίζονται μερικοί στίς ἡμέρες μας, ἀλλά καί ἡ διδαχή τῶν Ἀποστόλων, ἡ κοινωνία μεταξύ τους καί οἱ προσευχές. Συγχρόνως, οἱ πρῶτοι Χριστιανοί ἔβλεπαν «πολλά τε τέρατα καί σημεῖα» πού γίνονταν ἀπό τοὺς Ἀποστόλους, καί οἱ πιστεύοντες ζοῦσαν μαζί σέ ἕναν τόπο καί εἶχαν τά πάντα κοινά.

Μέ ἄλλα λόγια ἡ πρώτη Ἐκκλησία λειτουργοῦσε, ὅπως σήμερα λειτουργοῦν τά ὀργανωμένα Μοναστήρια, στά ὁποῖα γίνεται τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, οἱ μοναχοὶ προσεύχονται διαρκῶς στόν Θεό, ἔχουν κοινωνία μεταξύ τους, ἀκοῦν θεόπνευστη διδαχή καί ἔχουν ὅλα τά ὑλικά κοινά.

Ἡ ἐνότητα, λοιπόν, τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι ἀπλῶς ἐξωτερική, ἀλλά ἐσωτερική-χαρισματική. Αὐτό καταγράφηκε ἔντονα στίς εὐχές τῆς θείας Εὐχαριστίας, τῶν Μυστηρίων καί τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Εἶναι τό *lex credendi* (κανόνας πίστεως), πού στηρίζεται στήν Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στούς Ἁγίους, καί τό *lex orandi* (κανόνας προσευχῆς), πού ἐκφράζεται στήν προσευχή τῆς Ἐκκλησίας. Ἀποκάλυψη καί προσευχή, πίστη καί μυστήρια, σφουρηλατοῦν τήν ἐνότητα τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ διχοτόμηση μεταξύ τοῦ *lex credendi* καί τοῦ *lex orandi* διασπᾶ καί τήν ἴδια τήν ἐνότητα τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπίσης, ἡ ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν συγκροτεῖται μέ τόν συνδυασμό μεταξύ

theologia gloriae (θεολογία τῆς δόξης) καί theologia crucis (θεολογία τοῦ σταυροῦ). Ἡ θεολογία τῆς δόξης εἶναι ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ, καί ἡ θεολογία τοῦ σταυροῦ δείχνει καί τίς προϋποθέσεις γιά τήν ἀνάβαση στήν Πεντηκοστή, ἀλλά καί τήν διαφύλαξη αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας. Ὅταν κανεῖς θέλῃ νά μετέχῃ τοῦ μυστηρίου τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, χωρίς τό μυστήριο τοῦ σταυροῦ, δέν ἔχει ἀληθινή ὀρθόδοξη ζωή καί ἐπιφέρει τήν διάσπαση τῆς ἐνότητας. Βίωση τῶν Μυστηρίων, χωρίς τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις, δηλαδή χωρίς τήν βίωση τοῦ σταυροῦ, ὡς καθάρσεως, φωτισμοῦ καί θεώσεως, εἶναι διάσπαση τῆς ἐνότητας τῶν Χριστιανῶν.

Ἀπό αὐτήν τήν διάσπαση μεταξύ τοῦ *lex credendi* καί τοῦ *lex orandi* καί μεταξύ τῆς *theologia gloriae* καί τῆς *theologia crucis* δημιουργοῦνται οἱ αἰρέσεις καί τά σχίσματα πού διασποῦν τήν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν καί ὄχι τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καί δέν διασπᾶται ποτέ, ἀλλά οἱ αἰρετικοί ἀπομακρύνονται ἀπό αὐτήν.

5. Οἱ Ἱεροί Κανόνες

Τά ὅσα ἐγράφησαν ἕως τώρα δείχνουν τήν χαρισματική ἐνότητα πού ὑπάρχει, καί πρέπει νά ὑπάρχῃ στήν Ἐκκλησία καί μέ αὐτήν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐνότητα τῶν μελῶν τῆς.

Ὅμως, ἡ ἁμαρτία τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας τούς ἀπομακρύνει ἀπό τόν Ἥλιο τῆς δικαιοσύνης, τόν Χριστό, πού εἶναι ἡ κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας, ὅποτε οἱ τελοῦντες ἐν ἁμαρτία καί μί μετέχοντες τῆς καθαρτικῆς, φωτιστικῆς καί θεοποιῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ διασπῶνται ἀπό αὐτήν τήν ἐνότητα, οὔτε δέχονται τήν ἐνέργεια τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, οὔτε ἐλκύονται ἀπό τό κάλλος Του. Πρόκειται γιά τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τήν ἐκκλησιαστική Ἱεραρχία, κατά τόν ἅγιο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη. Ὁ κόσμος πού βρίσκεται ἔξω ἀπό τήν Ἱεραρχία δέν μετέχει στήν Θεοείδεια, στόν Θεό, ὅποτε βρίσκεται στό σκοτάδι.

Αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν σκοτασμό τοῦ νοῦ, πρέπει νά ἐπιστρέψουν, διά τῆς μετανοίας, στήν «Ἱεραρχία» καί τήν «Θεαρχία». Αὐτό τό ἔργο κάνει ἡ Ἐκκλησία μέ τό μυστήριο τῆς μετανοίας. Καί ἐπειδή ἡ μετάνοια δέν εἶναι κάτι ἰδεατό καί ἰδεολογικό, γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία ἔχει θεσπίσει τούς Ἱερούς Κανόνες γιά τήν καλή συγκρότηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητας.

Οἱ Ἱεροί Κανόνες πρέπει νά ἐρμηνεύονται μέσα ἀπό αὐτήν τήν ἐκκλησιαστική προοπτική, ὅτι, δηλαδή, συγκροτοῦν τό συνοδικό καί τό ἱεραρχικό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας, θέτουν τίς ἀρμοδιότητες στά μέλη τῆς, ἀναφέρονται στήν καλή διοργάνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, θεραπεύουν τά σχίσματα,

ἐπαναφέρουν στήν Ἐκκλησία τούς αἰρετικούς πού ἔχουν ἀπομακρυνθῆ ἀπό αὐτήν, καί τελικά θεραπεύουν τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας, μέ τήν μέθεξη τῆς καθαρτικῆς, φωτιστικῆς καί τελειοποιουῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι σημαντικό νά σημειωθῆ ὅτι οἱ θεοφόροι Πατέρες τῶν Τοπικῶν καί Οἰκουμενικῶν Συνόδων πού θέσπισαν τούς ἱερούς Κανόνες ἐκινουῦντο ἀπό τήν φωτιστική ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γι' αὐτό οἱ Κανόνες δέν εἶναι νομικά κείμενα, παρά τήν νομοτεχνική διατύπωσή τους, ἀλλά εἶναι καρπός τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀφ' ἑνός μὲν γιά νά διακρατοῦν τούς Κληρικούς, Μοναχούς καί Χριστιανούς στήν χαρισματική ἐνότητα, ἀφ' ἑτέρου δέ γιά νά ἐπαναφέρουν τούς ἐκτροχιασθέντας στό συνοδικό καί ἱεραρχικό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτό φαίνεται καθαρά στόν 102^ο Κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καί ὅταν τόν διαβάσῃ κανεὶς, βλέπει ποιό εἶναι τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν Ποιμένων της.

Ἡ μέθοδος τῆς Ἱατρικῆς Ἐπιστήμης καί ἡ ὅλη ὀργάνωση ἑνός Νοσοκομείου, ὅπως καί τά φάρμακα καί οἱ ἄλλες ἐνέργειες πού χρησιμοποιοῦν οἱ Ἱατροὶ ἀποβλέπουν στήν ἴαση καί τήν θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ἴαση τοῦ σώματός του. Κατά παρόμοιο τρόπο καί ἡ μέθοδος τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας καί ἡ ὅλη ὀργάνωση τῆς Ἐκκλησίας ἀποβλέπει στήν ἴαση τῶν μελῶν της, ὥστε νά διασφαλίζεται ἡ καλή ὀργάνωσή της, μέ σκοπό τήν κατά διαφόρους βαθμούς μέθεξη τῆς ἀκτίστου Χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἀπό ὅλα αὐτά συμπεραίνεται ὅτι τό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι συνοδικό καί ἱεραρχικό· ἡ ἱεραρχία εἶναι χαρισματική κατάσταση, ὅπως ἀναλύεται ἀπό τόν ἅγιο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη· τά δόγματα εἶναι οἱ Ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ στους ἁγίους καί οἱ ὅροι εἶναι ἡ καταγραφή τῆς Ἀποκαλύψεως· ὑπάρχει στενή σχέση μεταξύ τοῦ *lex credendi* καί τοῦ *lex orandi* καί μεταξύ τοῦ *theologia gloriae* καί *theologia crucis*· καί τέλος, οἱ ἱεροὶ Κανόνες, οἱ ὁποῖοι ἐρμηνεύονται θεολογικά καί ἐκκλησιολογικά, συγκροτοῦν τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Νομίζω ὅτι ὅλη ἡ θεωρία τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη περί «Θεαρχίας» καί «Ἱεραρχίας», «περὶ οὐρανίας καί ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας», περὶ καθάρσεως, φωτισμοῦ καί τελειώσεως-θεώσεως, εἶναι ἡ μόνη ἀποτελεσματική διδασκαλία γιά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Κάθε ἄλλη θεωρία ἐνότητας πού στηρίζεται σέ ἐξωτερικές διεργασίες εἶναι στήν οὐσία διασπάσεις καί ἀλλοιώσεις, γιατί ἐνότητα μποροῦν νά ἔχουν καί οἱ αἰρετικοὶ καί οἱ σχισματικοὶ μεταξύ τους καί ὅλοι οἱ παράνομοι. Ἡ σχέση μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου, μεταξύ Κληρικῶν, Μοναχῶν καί Λαϊκῶν πρέπει νά στηρίζεται στό χαρισματικό στοιχεῖο, δηλαδή στήν διδασκαλία «Περὶ ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας» τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ «Λόγος εις τούς όσιους τινί (318) θεοφόρους Πατέρας, καί εις Κωνσταντίνον τόν εύσεβέστατον βασιλέα»¹

Ο πρεσβύτερος Γρηγόριος, ό όποίος κατά πάσα πιθανότητα έζησε τόν 10ο αιώνα (περί τό 940)², έγραψε έναν καί μοναδικό λόγο στους 318 Θεοφόρους Πατέρες τής Α΄ Οικουμενικής Συνόδου, ή όποία συνήλθε μέ πρωτοβουλία του αυτοκράτορα Μεγάλου Κωνσταντίνου στή Νίκαια τής Βιθυνίας (Μάιος 325), γιά νά πάρει θέση στά όσα διακήρυττε ό Άρειος ένάντια στή θεότητα του Χριστού καί νά προλάβει τί διάσπαση τής ένότητας τής Έκκλησίας. Ανάμεσα στους θεοφόρους Πατέρες πού συμμετείχαν στή Σύνοδο ήταν καί ό αρχιεπίσκοπος Λαρίσης άγιος Άχιλλιος, ό όποίος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στήν καταδίκη του Άρείου, όπως φαίνεται καί από τίς τιμές μέ τίς όποιες τόν περιέβαλε ό Μέγας Κωνσταντίνος μετά τό τέλος των έργασιών τής Συνόδου, άναγνωρίζοντας τήν προσφορά του³. Έπομένως ό έγκωμισμός στους 318

¹ Ο λόγος βρίσκεται στόν 111ο τόμο τής PG, σ. 419-440. Έξεδόθη επίσης από τόν J. Comperpass, *Georgs Presbyter Lobrede auf die 318 Väter des Konzils v. Nikaia und Konstantin der Grosse*, Bonn 1908, σ. 17-31. Βλ. επίσης Fr. Halkin, *Bibliotheca Hagiographica Graeca Supplément, Appendices et Tables*, Société des Bollandistes, [Subsidia Hagiographica 8a], Bruxelles 1957, vol. II, σ. 174, άρ. 1431. Hans-George Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen reich*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1959, σ. 545.

² KARL KRUMBACHER, *Ιστορία τής Βυζαντινής Λογοτεχνίας* μεταφρασθεΐσα υπό Γεωργίου Σωτηριάδου, τόμος Α΄, έν Αθήνας 1897, σ. 338. κατ' άλλους έζησε τόν 9ο αϊ. βλ. λήμμα «Γρηγόριος πρεσβύτερος», *ΘΗΕ*, τόμ. 4ος, σ. 828-829.

³ Γιά τί συμμετογή του άγίου Άχιλλίου στήν Α΄ Οικουμενική Σύνοδο βλ. ANNA ABRAMEA, Άγιοι έπίσκοποι του έλλαδικου χώρου πού έζησαν ή καθιερώθηκαν κατά τούς 8ο-10ο αιώνες, μέ ειδική αναφορά στόν άγιο Άχιλλιο Λαρίσης, στό: *Οί ήρωες τής Ορθόδοξης Έκκλησίας, Οί νέοι άγιοι, 8ος-16ος αιώνας*, έπιστημονική έπιμέλεια Έλεωνόρα Κούντουρα-Γαλάκη, Έθνικό Ίδρυμα Έρευνών, [Ινστιτούτο Βυζαντινών Έρευνών], Διεθνή Συμπόσια 15, Αθήνα 2004, σσ. 47-61 καί ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Β. ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ, «Τότε δή καί ό μέγας έν βασιλεύει Κωνσταντίνος αυτόν υπεδέξατο». Η συνάντηση Μεγάλου Κωνσταντίνου καί άγίου Άχιλλίου», *Θεσσαλικά Μελετήματα 4*

Πατέρες τῆς Α΄ Οἰκουµενικῆς Συνόδου εἶναι καί ἐγκωµιασµό στό πρόσωπο τοῦ δικοῦ µας προστάτη καί πολιούχου τῆς πόλης τῆς Λάρισας ἀγίου Ἀχιλλίου.

Ὁ λόγος τοῦ Γρηγορίου ἔχει τίν ἐξῆς δοµή:

A. ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ἡ αἰτία συγγραφῆς τοῦ λόγου (σ. 420, 1-17).

B. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ (σ. 420, 18-437, 12).

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐδραιώνει τόν Χριστιανισµό (σ. 420, 18-421, 19).

Ἡ ἐµφάνισις τοῦ Ἀρείου καί τῶν αἰρετικῶν διδασκαλιῶν του (σ. 421, 20-424, 19).

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἅγιος Ἀλέξανδρος, ἀποπειρᾶται ἀνεπιτυχῶς νά μεταστρέψει τόν Ἀρειο (σ. 424, 20-52).

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος συγκαλεῖ τήν Α΄ Οἰκουµενική Σύνοδο (σ. 425, 1-428, 27).

Ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας προσφωνεῖ –ἐκ µέρους τῶν συµµετεχόντων Πατέρων– τόν αὐτοκράτορα (σ. 428, 28-429, 5).

Ὁ ἐναρκτήριος λόγος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (σ. 429, 6-32).

Οἱ ἀποφάσεις τῆς Α΄ Οἰκουµενικῆς Συνόδου καί τό θαῦμα τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Συνοδικοῦ Τόµου (σ. 429, 33-432, 50).

Ὁ ἅγιος Σπυρίδωνας κατατροπώνει ἕναν φιλόσοφο, ὑπερασπιστή τῶν θέσεων τοῦ Ἀρείου (σ. 433, 1-35).

Ἡ λήξις τῶν ἐργασιῶν τῆς Α΄ Οἰκουµενικῆς Συνόδου καί ἡ ἀπόδοσις τιµῶν ἀπό τόν αὐτοκράτορα στούς θεοφόρους Πατέρες (σ. 433, 36-436, 14).

Τό θαῦμα κατὰ τήν ἡμέρα ἀναχώρησις τῶν θεοφόρων Πατέρων (σ. 436, 15-30).

Οἱ θεοφόροι Πατέρες σώζουν τόν ναό τους, κατὰ τή διάρκεια ἀραβικῶν ἐπιδροµῶν στή Νίκαια (σ. 436, 30-437, 12).

Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (σ. 437, 13-440, 13).

Οἱ θεοφόροι Πατέρες ἀξιώνονται τιµῆς ἀπό τόν ἴδιο τόν Θεό-Παραδείγματα

Ὁ Γρηγόριος ξεκινᾷ τόν λόγο μέ ἕνα γνωστό στούς ἐκκλησιαστικούς ρήτορες τρόπο: δηλώνει πῶς συνέθεσε τόν λόγο κατόπιν παρότρυνσις ἑνός πνευματικοῦ πατέρα ἢ ἐπισκόπου⁴. στή συγκεκριµένη περίπτωσις κατόπιν προ-

(2014), σσ. 231-239.

⁴ Συνήθιζεται οἱ ρήτορες νά ἀναφέρουν στό προοίµιο πῶς προέβησαν στή συγγραφί τοῦ λόγου τους μετά τίν ἀνάθεσις πού τοὺς ἔγινε ἀπό κάποιον σηµαῖνον πρόσωπο τῆς ἐποχῆς τους (συνήθως τόν αὐτοκράτορα ἢ τόν πνευματικό τους πατέρα ἢ τόν διδάσκαλό τους) βλ. TH. PRATSCH, «*Der hagiographische Topos*», *Griechische Heiligenviten in mittelbyzantinischer Zeit*, [Millennium Studies

τροπής του επισκόπου Νικαίας⁵, ό όποιος ήθελε νά έχει στά χέρια του κάτι γραπτό γιά τά όσα διεξήχθησαν στήν έδρα τής μητροπόλεως του πριν από πολλούς αιώνες καί χάραξαν τήν ιστορική πορεία τής Έκκλησίας.

Τό κύριο μέρος του λόγου ξεκινά μέ μιá σύντομη ιστορική αναδρομή στά γεγονότα πού προηγήθηκαν τής σύγκλησης τής Α΄ Οικουμενικής Συνόδου. Συγκεκριμένα από τό χρονικό εκείνο σημείο όπου ό Μέγας Κωνσταντίνος έγινε ένας από τούς δυό καίσαρες τής Τετραρχίας, διαδεχόμενος τόν πατέρα του Κωνσταντίο Χλωρό. Τήν ίδια εποχή φοβεροί διωγμοί κατά τών Χριστιανών εξαπολύονταν από τόν Αύγουστο τής Δύσης Μαξιμιανό καί τόν διάδοχό του Μαξέντιο, αλλά καί από τόν έτερο Αύγουστο τής Ανατολής Λικίνιο. Ό Μέγας Κωνσταντίνος, «ό φιλοχρηστότατος βασιλεύς» (σ. 421, 1-2), κατά τόν Γρηγόριο, άφου κατάφερε νά έξουδετερώσει τά υπόλοιπα μέλη τής Τετραρχίας καί νά καταστεί άδιαφιλονίκητος ήγέτης τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας⁶, μετέφερε τήν πρωτεύουσα του κράτους στήν Ανατολή ιδρύοντας τήν Κωνσταντινούπολη. Ταυτόχρονα, προχώρησε σέ μέτρα ενίσχυσης τής χριστιανικής θρησκείας καί

Τ], Walter de Gruyter-Berlin-New York 2005. Ένδεικτικά αναφέρω τόν Νικαίτα Δαβίδ Παφλαγόνα (10ος αι.), ό όποιος συνθέτει έγκωμιαστικό λόγο στήν έορτή τής ανακομιδής τών λειψάνων του άγιου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, κατόπιν παραγγελίας του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου (905-959): «Λόγος εις τήν επάνοδον του τιμίου λειψάνου του εν άγίοις πατρός ήμών Ιωάννου αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως του Χρυσοστόμου», ed. FRANÇOIS HALKIN, *Douze récits Byzantins sur Saint Jean Chrysostome*, Société des Bollandistes, [Subsidia Hagiographica 40], Bruxelles 1977, σ. 487» καί τόν άνώνυμο (13ος αι.) τής Διασκευής του Βίου του άγιου Αχιλλίου, ό όποιος συνέθεσε τόν έγκωμιαστικό του λόγο μέ προτροπή του λόγιου μητροπολίτη Λαρίσης Θωμά Γοριαντή (μέσα 1264-άρχές 1273): «Βίος καί πολιτεία καί μερικά θανάτων διήγησις του εν άγίοις πατρός ήμών αρχιεράρχου καί θαυματουργού Αχιλλίου μητροπολίτου Λαρίσης», εκδ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ό άγιος Αχιλλιος Λαρίσης. Ό αρχικός ανέκδοτος βίος (Θ΄ αι.) καί ή μεταγενέστερη διασκευή του (Π΄ αι.). Ανέκδοτα ύμνογραφικά κείμενα (Ιωσήφ Ύμνογράφου, Μανουήλ Κορινθίου, Αναστασίου Γορδίου), Ακαδημία Αθηνών, [Κέντρο Έρεύνης του Μεσαιωνικού καί Νέου Έλληνισμού], Αθήνα 1990, σ. 149, 17-19.

⁵ Ό Γρηγόριος έγραψε τόν λόγο μάλλον κατά παραίνεση του μητροπολίτη Νικαίας Άλεξάνδρου (α΄ μισό του 10ου αι.), ενός λογίου άνδρα εκείνης τής εποχής, ό όποιος άνηκε στόν κύκλο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ του Πορφυρογέννητου (913-959) καί διετέλεσε καθηγητής ρητορικής στό Πανεπιστήμιο τής Κωνσταντινούπολης πριν τό 944. βλ. Ι. Χ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, λήμμα «Άλεξάνδρος», *ΘΗΕ*, τόμ. 2ος, σ. 111.

⁶ Στίς 18 Σεπτεμβρίου 324 ό Λικίνιος ήττήθηκε κατά κράτος από τίς δυνάμεις του Μεγάλου Κωνσταντίνου, στά περίχωρα τής Χρυσούπολεως, καί δραπέτευσε στή Νικομήδεια. Έλπίζοντας πώς ό Μέγας Κωνσταντίνος θά τηρούσε τήν υπόσχεση πού είχε δώσει στήν άδερφή του Κωνσταντία όπι θά σεβασθεί τί ζωή του νικημένου συζύγου της, παραδόθηκε στόν νικητή. Ό Μέγας Κωνσταντίνος πιστεύοντας πώς ό Λικίνιος θά εξακολουθούσε νά είναι ένας επικίνδυνος αντίπαλος, άκόμη καί αιχμάλωτος, έδωσε τί διαταγή άπαγχονισμού του. Μετά από σαράντα περίπου χρόνια ή ρωμαϊκή αυτοκρατορία ένοποιούνταν πλέον κάτω από τήν έξουσία ενός ικανότατου ήγέτη, βλ. Πολύμνια Αθανασιάδη-Fowden, «Ό Μέγας Αίών (324-395)», *Ιστορία του Έλληνικού Έθνους*, τόμ. Ζ΄, σ. 33.

τῆς προστασίας τῶν θρησκευτικῶν δικαιωμάτων τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Χριστιανοί μποροῦσαν πλέον μετά ἀπό αἰῶνων διωγμούς νά λατρεύουν ἀφοβα τόν ἀληθινό Θεό: «Καί ἦν ἰδεῖν τῶν τε πιστῶν ἐκ τοῦ διωγμοῦ τήν ἀνάκλησιν [...] πάντων ἐν παρηρησίᾳ δοξολογούντων τόν Κύριον» (σ. 421, 16-19), σημειώνει χαρακτηριστικά ὁ Γρηγόριος.

Γιά τήν πρόοδο καί τήν ἐπικράτηση τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ὁ «πιστότατος βασιλεὺς» χαϊρόταν (σ. 421, 20), ἀλλά ὁ «μισόκαλος ἐχθρός», δηλ. ὁ διάβολος, «οὐδέ ταύτην ἤνεγκε τήν ἐπί τά κρείττονα τῶν ἀνθρώπων ἐπίγνωσιν» (σ. 421, 34-36). Καί ὅπως παλαιότερα φθόνησε τήν χωρίς πόνον καί λύπες ζωή τῶν Πρωτοπλάστων καί ἐνέσπειρε διά τοῦ ὄφρους τήν παρακοή στήν ἀκοή τους, ἔτσι καί τώρα, μί ἀνεχόμενος τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης στήν οἰκουμένη πού ἐπέβαλε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καί τήν ἐλεύθερη πλέον λατρεία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἐνέσπειρε πνεῦμα Πύθωνος⁷ σέ ἕναν ἀπό τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας, τόν Ἄρειο. Γρηγόρα ὁ Ἄρειος μεταβλήθηκε σέ ὄργανο τοῦ Διαβόλου «κενοδοξία καί φιλαργυρία τοῖς ὅπλοις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ του διαβόλου κατεχόμενος» (σ. 421, 45-47).

Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐκεῖνη τήν ἐποχή ἦταν ὁ ἅγιος Ἀλέξανδρος⁸ «ὁ ἐν προέδροις πάναντος καί τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων ὑπέρμαχος» (σ. 424, 2-3), ἄξιος διάδοχος τῶν προκατόχων του στὸν θρόνον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρέων Πέτρου⁹, «τόν ἐν μάρτυσι νικηφόρον, καί ἐν ἀρχιερεῦσιν ἰσαπόστολον» (σ. 421, 48), καί Ἀχιλλᾶ¹⁰. Κατά τόν Γρηγόριο ὁ Ἄρειος δυσφόρησε μέ τήν ἐκλογή τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου, ἐνός ἀνθρώπου ἀμειπτου καί ἠθικά ἀκέραιου. Καί ἐπειδὴ δέν μποροῦσε νά τόν κατηγορήσει γιά τό ἦθος του, «κατὰ τῶν δογμάτων τοῦ ὀσίου ὀπλιζέται» (σ. 424, 10-11). Ἔτσι, ὁ ἅγιος ἀρχιεπίσκοπος γρήγορα βρέθηκε ἀντιμέτωπος μέ τίς αἰρετικές διδασκαλίες τοῦ φρενοβλαβῆ Ἀρείου, ὁ ὁποῖος: «κτίσμα καί ποιῆμα τόν Υἱόν ἐλοιδώρησε» (σ. 424, 15-17). Καί ἐπειδὴ ἀντιλήφθηκε πῶς αὐτές σύντομα θά ἐξαπλώνονταν «ὡς

⁷ Βλ. *Πράξ.* 16, 16. Πρόκειται γιά τό δαιμόνιο τῆς μαντείας-βλ. ΛΟΥΚΑΣ ΦΙΛΗΣ, λήμμα «Πύθων», *ΘΗΕ*, τόμ. 10ος, σ. 738-739.

⁸ Πρόκειται γιά τόν ἅγιο Ἀλέξανδρο Α΄, ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας (313-328). Βλ. λήμμα «Ἀλέξανδρος», *ODB*, vol. I, σ. 56 (*The Oxford Dictionary of Byzantium*, Prepared at Dumbarton Oaks, ed. A. Kazhdan, I-III, Oxford University Press 1991).

⁹ Ὁ ἅγιος Πέτρος Α΄ (300-311) μαρτύρησε κατὰ τή διάρκεια τοῦ διωγμοῦ τοῦ Μαξιμιανοῦ. Βλ. πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ, λήμμα «Πέτρος», *ΘΗΕ*, τόμ. 10ος, σ. 362-363.

¹⁰ Πρόκειται γιά τόν ἅγιο Ἀχιλλᾶ, ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας (312-313) καί διάδοχο τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ Α΄. Ὁ ἅγιος Ἀχιλλᾶς ἦταν αὐτός πού χειροτόνησε πρεσβύτερο τόν αἰρεσιάρχη Ἄρειο. Βλ. ΒΑΣ. Ι. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ, λήμμα «Ἀχιλλᾶς», *ΘΗΕ*, τόμ. 3ος, σ. 536.

δίκην ἱερᾶς νόσου» σέ ὁλόκληρο τόν χριστιανικό κόσμο (σ. 424, 20-21) –ἴδη Αἴγυπτος, Θηβαΐδα καί Λιβύη εἶχαν μολυνθεῖ– προσπάθησε μέ προσωπικές παρανέσεις, ἀλλά καί μέ τήν ὀρθή ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς νά τιθασεύσει τόν ἀπίθασο Ἄρειο. Δυστυχῶς ὅμως οἱ παρανέσεις τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου δέν βρῆκαν καμιά ἀνταπόκριση ἀπό πλευρᾶς Ἀρείου.

Ὁ ἅγιος ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τότε προχώρησε στίς ἐπόμενες κινήσεις προκειμένου νά ἐξουδετερώσει τόν Ἄρειο καί τίς διδασκαλίες του. Κατέφυγε στόν Ἰησοῦ Χριστό καί μέ δάκρυα στά μάτια, νηστεία καί ἀγρυπνία ζήτησε τή βοήθειά Του. Ταυτόχρονα πληροφορήθηκε τούς ἐπισκόπους τῆς περιφέρειᾶς του γιά τίς αἵρετικές διδασκαλίες καί τούς κάλεσε νά τόν συνδράμουν στόν ἀγῶνα του ἐναντίον τοῦ Ἀρείου, ἐνῶ ἐνημέρωσε καί τόν ἴδιο τόν αὐτοκράτορα.

Ἡ ἀντίδραση τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὑπῆρξε ἄμεση. Καλεῖ σύγκληση τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου στή Νίκαια τῆς Βιθυνίας «πρός ἐξέτασιν τῶν εἰς αὐτούς ἠκόντων, καί φανέρωσιν μέν τῆς ἀληθοῦς καί ἀμέμπτου πίστεως, ἐκτομίν δέ καί παντελεῖ ἀφανισμόν τῆς δαμονιώδους των κακοδόξων αἰρέσεως» (σ. 424, 50-52). Στούς Πατέρες πού κλήθηκαν νά πάρουν μέρος στή Σύνοδο ὁ Γρηγόριος τονίζει ὅτι δέν θά ἀναφερθεῖ ὀνομαστικά (ἴσως γιά νά δείξει τήν καθοριστική συμβολή στήν καταδίκη τοῦ Ἀρείου, ἀνεξαιρέτως, ὅλων των συμμετεχόντων κι ὄχι συγκεκριμένων προσώπων τά ὁποῖα γνωρίζουμε πῶς διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο, ὅπως ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ ἅγιος Σπυρίδων, ὁ ἅγιος Ἀχιλλῆος καί ὁ ἅγιος Νικόλαος).

Ὅμως, στή συνέχεια θεωρεῖ σκόπιμο νά ἀναφερθεῖ σέ κάποιους ἀπό αὐτούς οἱ ὁποῖοι διακρίνονταν γιά τά ἀποστολικά τους χαρίσματα ἢ ἔφεραν τά στίγματα τοῦ Χριστοῦ στό σῶμα τους, ὅπως ὁ ὄσιος Ἰάκωβος, ἐπίσκοπος Νισίβεως¹¹, ὁ ὁποῖος θεράπευσε πολλούς ἀρρώστους, ὁ ὄσιος Παῦλος, ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας¹² καί ὁ ὄσιος Παφνούτιος ὁ Αἰγύπτιος¹³. Ὁ «τῶν

¹¹ Ὁ ὄσιος Ἰάκωβος ὑπῆρξε διδάσκαλος καί συνεργάτης τοῦ ὁσίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου. Πῆρε μέρος στίς ἐργασίες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί ἀναδείχθηκε σέ ἕναν ἀπό τούς ισχυρότερους πολέμους τοῦ ἀρειανισμοῦ. Βλ. Α. Κ. Α., λήμμα «Ἰάκωβος», *ΘΗΕ*, τόμ. 6ος, σ. 633.

¹² Ὁ ὄσιος Παῦλος ὁ Ὁμολογητής συνελήφθη ὑπό Λικανίου καί ὑπέστη σκληρά βασανιστήρια. Μετεῖχε στήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο ἔχοντας τά στίγματα τοῦ μαρτυρίου. Βλ. Β. Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, λήμμα «Παῦλος», *ΘΗΕ*, τόμ. 10ος, σ. 213.

¹³ Ὁ ὄσιος ἐπίσκοπος Παφνούτιος, Αἰγύπτιος στήν καταγωγή, κατά τή διάρκεια τοῦ διωγμοῦ τοῦ Μαξιμιανοῦ, καταδικάστηκε νά δουλεύει στά μεταλλεῖα. Ὡς ὁμολογητής ἦταν ἴδιον γνωστός, γι' αὐτό καί κλήθηκε νά συμμετάσχει στίς ἐργασίες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐκεῖ διατύπωσε τήν ἀποψη πῶς ἔπρεπε μετά τή χειροτονία νά ἀπαγορευεῖται ὁ γάμος, βλ. Β. Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, λήμμα «Παῦλος», *ΘΗΕ*, τόμ. 10ος, σ. 236.

ἀγαθῶν ἀντίπαλος» (σ. 425, 39) δὲν ἔμεινε ἀδρανής· καὶ ὅπως κατέστησε τὸν Ἰούδα προδότη, ἔτσι καὶ μέσα στὴ Σύνοδο τῶν Ἁγίων Πατέρων κατάφερε νὰ εἰσαγάγει «λύκους Ἰσραβας δοραῖς προβάτων ἐγκεκρυμμένους» (σ.428, 1-2), τὸν Μινοφάντη Ἐφεσου, τὸν Πατρόφιλο τὸν ἀπὸ Σκυθοπόλεως καὶ τὸν Θεωνᾶ Μαριμαρικῆς¹⁴.

Ὅλα ἦταν ἔτοιμα πλέον γιὰ νὰ ξεκινήσει ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἐντύπωσι στὸν ῥήτορα προκάλεσε ὁ τρόπος πού ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ὑποδέχθηκε τοὺς ἁγίους Πατέρες. Τοὺς πλησίασε «ὄφρῦ συνεσταλμένη καὶ πρῶν τῷ βήματι» (σ. 428, 19-20), τοὺς ἀσπίαστικε καὶ «χαριέντως προσομιλεῖ» (σ. 428, 21), ἐνῶ σέ ἔνδειξη μεγάλου σεβασμοῦ πρὸς τὸ πρόσωπό τους δὲν κἀθεται σέ θρόνο ὑψηλό, ἀλλὰ σέ ἓνα χαμηλότερο κάθισμα σέ σχέση μὲ τὰ ἔδρανα τῶν συμμετεχόντων Πατέρων.

Ἐξ ὀνόματος τῶν θεοφόρων Πατέρων προσφώνησε τὸν αὐτοκράτορα ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας¹⁵. Γνώστης τῆς ρητορικῆς ὁ Γρηγόριος –μὲ ἀξιοποίηση τῆς «ἠθοποιίας»– ἀποσύρεται ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ προσκῆνιο καὶ παραχωρεῖ τὴ θέσι του στὸν ἴδιο τὸν Εὐθύμιο, στοιχεῖα πού προσδίδουν στὸν λόγο θεατρικότητα καὶ ζωντάνια, φανερόνουν κάποια ὑπερβολὴ πάθους καὶ ἀνανεώνουν ταυτόχρονα τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀκροατῶν ἢ ἀναγνωστῶν τοῦ λόγου¹⁶. Ὁ Εὐθύμιος στὸν σύντομο λόγο του εὐχαριστεῖ τὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὰ μέτρα πού ἔλαβε ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἐπι-

¹⁴ Στὶς ἐργασίες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου πῆραν μέρος καὶ 20 ἐπίσκοποι στὸ πλευρὸ τοῦ Ἀρείου μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς δύο Εὐσεβίους, Νικομηδείας καὶ Καισαρείας. Τρεῖς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐπισκόπους ἀναφέρει ὁ Γρηγόριος. Ὁ Σωκράτης ὁ Σχολαστικός σπιν «Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία» ἀναφέρει ἐκτὸς τοῦ Θεωνᾶ, καὶ τοὺς Εὐσέβιο Νικομηδείας, Θεόγνι Νικαίας, Μάμυ Χαλικιδόνος καὶ Σεκοῦνδο Πτολεμαῖδος (βλ. *Socrates' Ecclesiastical History: According to the Text of Hussey*, Introduction by William Bright, Wipf and Stock Publishers, 2003, σ. 16, [I. 8]).

¹⁵ Ὁ Εὐστάθιος Ἀντιοχείας ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐπικεφαλῆς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπέναντι στὴν αἵρεσι τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Ἀρχικὰ ὑπηρέτησε ὡς ἐπίσκοπος Βεροίας τῆς Συρίας (323/4-326) καὶ σπὶ συνέχεια, πιθανότατα ἀπὸ τὸ 328/329 ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας. Μετὰ τὸ τέλος τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου φαίνεται πὼς συγκρούστηκε σκληρὰ μὲ τὸν ἀρειανίζοντα Εὐσέβιο Καισαρείας καὶ μᾶλλον ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἐξορίστηκε ἀπὸ τὸν Μεγάλο Κωνσταντῖνο σπιν Τραϊανούπολι (330), ὅπου καὶ πέθανε, πρὶν τὸ 337-βλ. π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΛΩΡΟΦΕΚΥ, λῆμμα «Εὐστάθιος», *ΘΗΕ*, τόμ. 5ος, σ. 1088-1089. *ODB*, vol. II, σ. 1088-1089.

¹⁶ Γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῆς «ἠθοποιίας» βλ. H. LAUSBERG, *Handbook of Literary Rhetoric A Foundation for Literary Study*, ed. David E. Orhon and R. Dean Anderson, Brill, Leiden, Boston-Koln 1998, σ. 366-367 (μὲ παραπομπές σέ πηγές)· ΛΟΓΓΙΝΟΣ, *Περὶ ἤφρους*, ed. with Introduction and Commentary by D. A. Russel, Oxford, Clarendon Press 1964, σ. 50, 20-52, 13· ΘΑΝΑΣΗΣ ΝΑΚΑΣ-ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ, «Βυζαντινὴ Ρητορικὴ καὶ Σχηματικὸς Λόγος», εἰσήγησι στὸ Συνέδριο: *Ἐκκλησιαστικὴ Ρητορικὴ καὶ Ὑμνογραφία. Ἱστορία καὶ Ποιητικὴ, Ἀφιέρωμα σπὶ πενήντα χρόνια ἀπὸ τὴν ἱδρύσι τῆς Ὀρθόδοξης Ἀκαδημίας Κρήτης*, Ἐταιρεία Κρητικῶν Σπουδῶν-Ἴδρυμα Καρυομένου, Πύργος Ἀλικιανοῦ, 30.08.-01.09.2018 (πρὸς δημοσίευσιν).

κράτησι τοῦ ὀρθόδοξου δόγματος. Ἐπιγραμματικά ὁ Εὐστάθιος θά διατυπώσῃ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα: «Πατὴρ δοξολογεῖται, Υἱὸς συμπροσκυνεῖται· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταγγέλλεται¹⁷. Τριάς ὁμοούσιος, μία θεότης ἐν τρισὶ προσώποις καὶ ὑποστάσεσι κηρύττεται» (σ. 428, 38-41) καὶ θά καταγγεῖλῃ τίς κακοδοξίαι τοῦ Ἄρειου: «Τὸν γάρ μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον ἀποστερεῖν τῆς ὁμοουσιότητος τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐντρέπεται, καὶ τῇ κτίσει τὸν Κτίστην ὁ κτιστολάτρης συναριθμεῖν ἐπιείγεται»¹⁸ (σ. 428, 51-54). Στὸ τέλος τοῦ σύντομου, ἀλλὰ περιεκτικοῦ λόγου ὁ Εὐστάθιος προτρέπει τὸν αὐτοκράτορα νά ἀποβάλλῃ τὸν Ἄρειο ἀπὸ τῶν κόλπους τῆς Ἐκκλησίας –σέ περίπτωση πού δέν μετανοήσει– ἐπισημαίνοντας τοὺς κινδύνους πού θά προκύψουν γιὰ τὸ ποίμνιο, ἀφοῦ λόγῳ τῆς «θολερᾶς αὐτοῦ λογοθωπείας» (σ. 429, 4) εἶναι πολὺ εὐκόλο ὁ ἀπλὸς πιστὸς νά παρασυρθεῖ.

Ἀκολούθως τὸν λόγο ἔλαβε ὁ αὐτοκράτορας. Ἀπέναντι στοὺς Πατέρες στέκεται μὲ σεβασμὸ, ὅπως ἓνας «φιλοπάτωρ υἱὸς» (σ. 429, 9). Μέλημά του νά σταματήσουν τέτοιου εἴδους διχόνοιες στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατ' ἐπέκτασι τῆς αὐτοκρατορίας, εἰδικά σέ μιὰ ἐποχὴ εἰρήνης κατὰ τὴν ὁποία ἔπαυσαν οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν καὶ κατατροπώθηκαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ κράτους. Γιὰ τὸν Μεγάλον Κωνσταντῖνον εἶναι φοβερό νά βλέπῃ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν «τὴν ἀπλήν οὕσα καὶ ἄτεχνον» (σ. 429, 19), τῆς ὁποίας ἡ δύναμις στηρίζεται σέ ἔργα καὶ ὄχι σέ λόγους, νά ἀνατρέπεται «ἀδολοσχία καὶ τοικιλία ῥημάτων» (σ. 429, 20-21), ἀπὸ ἀμετροέπειαν, δηλαδὴ, καὶ ῥητορικὰ τεχνάσματα καὶ σοφίσματα. Ζητεῖ ἄμεσα νά ξεκαθαρίσῃ τὸ θέμα ἀπὸ τοὺς Πατέρες, διαβεβαιώνοντάς τους γιὰ τὴν ἀμέριστη συμπαράστασι στὸ ἔργον τους.

Μέ τὴν ἐνθάρρυνσι τοῦ Αὐτοκράτορα οἱ Πατέρες προχώρησαν στὴν ἐξέτασι τῶν ζητημάτων πού ἔθεσε ὁ Ἄρειος, καὶ στὴν ἀποσαφήνισι τοῦ ὀρθόδοξου δόγματος. Ἡ τεκμηρίωσι τῶν θέσεων πού διατύπωσαν οἱ θεοφόροι Πατέρες, βασίστηκε κατὰ κύριον λόγον στὸ μέσον πειθοῦς πού ὀνομάζουμε «ἐπίκλησι στὴν αὐθεντία». Χωρὶα τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, δηλαδὴ, ἀξιοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοὺς ἐκκλησιαστικὸς ἄνδρες πρὸς

¹⁷ Πέρα ἀπὸ τὸ ἰσοκόλο-πάρισον καὶ τὸ ὁμοιοτέλετον, εἶναι χαρακτηριστικὰ καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῶν ῥημάτων ἀπὸ τὸν Γρηγόριον. Καὶ τὰ τρία ῥήματα (δοξολογεῖται-συμπροσκυνεῖται-καταγγέλλεται) ἔχουν τὸν ἴδιον ἀριθμὸν συλλαβῶν (5), ἐνῶ εἶναι καὶ συνώνυμα. Εἶναι πασιφανὴς ἡ προσπάθεια τοῦ ῥήτορα νά ὑπερασπιστεῖ, καὶ μὲ τὴν χρῆσιν σχημάτων λόγου, τὴν ἰσότηταν τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος.

¹⁸ Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ πρόθεσις τοῦ Γρηγορίου εἶναι νά ὑπερασπίσῃ ἐμφαντικὰ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα γιὰ νά γίνῃ ἀντιληπτὴ ἀπὸ ὅλους ἡ αἵρετικὴ διδασκαλία τοῦ Ἄρειου, χρησιμοποιεῖ τὸ ἐτυμολογικὸ σχῆμα μὲ τὴν ἐπανάληψιν λέξεων μὲ τὴν ἴδια ἐτυμολογικὴν ρίζαν (κτίσει-Κτίστην-κτιστολάτρης).

ἐπίρρωση τῆς θέσης τους, «περὶ τοῦ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ» (σ. 429, 37-38). Ἀμέσως μετὰ ἡ Σύνοδος ἀπέρριψε τὶς διδασκαλίαι τοῦ Ἄρειου, ἀφόρισε τὸν ἴδιο καὶ προχώρησε στὴ σύνταξιν τοῦ «Θείου Συμβόλου», μὲ τὸ ὁποῖο ἄρθρο πρὸς ἄρθρο «τό παρ' ἐκάστης αἰρέσεως ἀντικείμενον φρόνημα καταργήσαντες» (σ. 429, 45-46) ἔδωσαν λύσιν σέ ὅλα τὰ δογματικῆς ὑφῆς ἀνακύψαντα θέματα.

Ἐνα ἀκόμιν πρὸς διευθέτησιν θέμα παρέμεινε ὁ καθορισμὸς τῆς ἡμέρας τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ἀφοῦ δὲν εἶχε ὀριστεῖ μέχρι τότε κοινὴ ἡμέρα ἑορτασμοῦ. Ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς ἀσάφειας ἄλλοι γιόρταζαν τὸ Πάσχα «ἐν προθύροις τῆς ἀγίας των νηστείων τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέρας» (σ. 432, 3-5), ἄλλοι στό ἐνδιάμεσο τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ἀγῶνα, καὶ γενικότερα ὁ καθένας καθόριζε τὴν ἡμέρα πού νόμιζε ὅτι ἔπρεπε νά ἐπιτελεῖ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ κορυφαίου αὐτοῦ γεγονότος. Μὲ τὸν φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οἱ ἅγιοι Πατέρες σέ συνεργασία μὲ τὸν αὐτοκράτορα ἔδωσαν λύσιν καὶ σέ αὐτὸ τὸ ζήτημα «κοινὴν ἄγειν ἅπαντας τὴν ἀγίαν τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν» (σ. 432, 13-15). Ἀφοῦ λύθηκε καὶ τὸ θέμα αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάποια ἀκόμιν, τὰ ὁποῖα ὁ Γρηγόριος προσπερνᾷ στό πλαίσιο τῆς «οἰκονομίας» τοῦ λόγου, ἡ Σύνοδος προχώρησε στὴ συγγραφὴ τοῦ σχετικοῦ τόμου μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς. Ὁ τόμος ὑπογράφηκε σχεδόν ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμετέχοντες¹⁹. Μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τόμου σχετίζεται κι ἓνα θαῦμα τὸ ὁποῖο ὁ ρήτορας ἐπιθυμεῖ νά διατηρήσει στὴν ἱστορικὴ μνήμην «εἰς καύχημα μὲν τῶν πιστευσάντων, πρὸς ἐντροπὴν δὲ τῶν ἀπιστούντων» (σ. 432, 27-28). Δύο ἀπὸ τοὺς συμμετέχοντες στὴ Σύνοδο ἐπίσκοποι, ὁ Χρῦσανθος καὶ ὁ Μουσώνιος, πέθαναν πρὶν τὴν ὀλοκλήρωσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τόμου. Οἱ ὑπόλοιποι Πατέρες ὅμως ἐπιζητοῦσαν τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου καὶ ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς ὁσίους Πατέρες, παρόλο πού δὲν βρισκόνταν ἐν ζωῇ. Ἀπέθεσαν λοιπὸν τὸν σφραγισμένον τόμον στὶς σορούς τῶν δύο ἁγίων καὶ πέρασαν τὴ νύκτα ἐκεῖ προσευχόμενοι στὸν Θεό. Τὸ πρωὶ ἀνοιξαν τὸν κλειστὸ τόμον καὶ διαπίστωσαν πὼς ὑπῆρχαν οἱ ὑπογραφές τῶν δύο κεκοιμημένων ἁγίων ἐπισκόπων.

Πρὶν φθάσει στό τέλος τοῦ λόγου τοῦ ὁ Γρηγόριος ἀναφέρεται καὶ σέ ἀκόμιν ἓνα περιστατικὸ πού συνέβη κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου, καὶ ἀφενὸς τοῦ προκάλεσε ἐντύπωση, ἀφετέρου δὲ ἀποτελεῖ τεκμήριον τῆς

¹⁹ Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἐρμεῖας ὁ Σωζομενός, (*Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, PG 67, σ. 68): «πέντε δὲ μόνοι οὐ προσεδέξαντο, τῆς λέξεως ὁμοουσίου ἐπιλαβόμενοι· Εὐσέβιος τε ὁ Νικομηδείας ἐπίσκοπος, καὶ Θεόγνης Νικαίας, Μάρης Χαλιπηδόνας, Θεωνᾶς Μαριμαρκῆς καὶ Σεκοῦνδος Πτολεμαίδος».

υπερίσχυσης τῶν θεόπνευστων θέσεων τῶν ἁγίων Πατέρων ἔναντι τῶν δῆθεν λογικῶν τοποθετίσεων τοῦ Ἀρείου καί τῶν ὀπαδῶν του. Κάποιος φιλόσοφος²⁰ προσπάθισε νά υπερασπισθεῖ τίς διδασκαλίες τοῦ Ἀρείου μέ λογικοφανῆ ἐπιχειρήματα, ἀλλά ἀπέναντί του στάθηκε ἕνας ἀπό τούς ἁγίους Πατέρες, ὁ ὁποῖος ἦταν γνωστός «οὐ τῆ τοῦ κόσμου σοφία, ἀλλά τῆ ἀγγελικῆ πολιτεία» (σ. 433)· ὁ ἅγιος αὐτός δέν ἦταν ἄλλος ἀπό τόν ἅγιο Σπυριδῶνα²¹, ἐπίσκοπο Τριφυθούτου. Ἡ διαμάχη μεταξύ του φιλοσόφου καί τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνα ἔληξε μέ τόν ἅγιο νά προστάξει τόν φιλόσοφο νά μείνει ἄφωνος: «Σιώπα, πεφίμωσο», μιμούμενος τόν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὁποῖος μέ τόν ἴδιο λόγο εἶχε προστάξει τή θάλασσα νά γαλινέψει²². Ὁ φιλόσοφος κατάλαβε τότε τό λάθος του καί ζήτησε ἀπό τούς θεοφόρους Πατέρες νά τόν συγχωρήσουν. Οἱ Πατέρες τόν συγχώρησαν, καί ἔτσι αὐτός πού μέχρι πρῖν ἀπό λίγο ἦταν «τῆς ὀρθοδοξίας κατήγορος» ἀναδείχθηκε «συνήγορος τῆς ἀληθείας» (σ. 433, 29-30)²³.

Μέ τό τέλος τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος παρέθεσε τράπεζα στους Πατέρες καί ἀφοῦ ἔδωσε στόν καθένα ἕνα μεγάλο χρηματικό ποσό γιά τίς ἀνάγκες τῶν ἐπισκοπῶν τους, καί εἰδικά τῶν νοσοκομείων καί τῶν πτωχοκομείων πού συντηροῦσαν, τούς ἀπύθνε ἕναν τελευταῖο εὐχαριστήριο, αὐτή τή φορά, λόγο. Γιά μιᾶ ἀκόμη φορά ὁ Γρηγόριος ἀξιοποιῶντας τό σχῆμα τῆς ἠθοποιίας ἀποσύρεται καί ἀφήνει τόν ἴδιο αὐτοκράτορα νά ἀπευθυνθεῖ στους θεοφόρους Πατέρες, ἐπιδιώκοντας ἴσως νά τονίσει μέ αὐτόν τόν τρόπο τόν καθοριστικό ρόλο τοῦ αὐτοκράτορα σπίν καταδίκη τοῦ Ἀρείου, ὄχι τόσο μέ τή συμμετοχή του στίς ἐργασίες τῆς Συνόδου, ὅσο μέ τήν ἔμπρακτι ἐμπιστοσύνη στά μέλη τῆς Συνόδου καί τήν πρόθεσή του νά ἀποδεχθεῖ τίς ἀποφάσεις τους. Στή συνέχεια ἀσπιάσθηκε μέ μεγάλο σεβασμό καθέναν ξεχωριστά ἀπό τούς Πατέρες, καί εἰδικότερα ὄσους ἔφεραν ἔντονα πάνω στό σῶμα τους τά σημάδια τῶν τελευταίων διωγμῶν, καί ἀνεχώρησε γιά τήν Κωνσταντινούπολη.

²⁰ Ὁ Μανουήλ Γλυκᾶς μᾶς πληροφορεῖ πῶς ὁ φιλόσοφος ὀνομαζόταν Εὐλόγιος: «τόν ἄμαχον ἐκεῖνον Εὐλόγιον Ἑλληνα ὁ μέγας καί ἀπλούς τῷ λόγῳ Σπυριδῶν ἐχειρώσατο» (*Βίβλος Χρονική*, PG 158, σ. 33-34).

²¹ Ὁ Γρηγόριος φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖ τό ὄνομα τοῦ ἁγίου ἐπισκόπου πού κατατρόπωσε τόν φιλόσοφο. Γιά τόν πρωταγωνιστικό ρόλο τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος σπίν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο καί τό ἐπεισόδιο μέ τόν φιλόσοφο βλ. ΣΥΜΕΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ, *Βίος καί πολιτεία τοῦ ὀσίου πατρός ἡμῶν Σπυριδῶνος ἐπισκόπου Τριφυθούτου*, PG 116, κεφ. ΙΔ'-ΙΕ', σσ. 432-436.

²² Βλ. *Μᾶρκ.* 4, 39.

²³ Στό συγκεκριμένο στίχο παρατηροῦμε ὅτι ὁ ρήτορας χρησιμοποιεῖ τό χιαστό σχῆμα σέ συνδυασμό μέ τό ἰσόκωλο ἢ πάρισο, τήν ἀντίθεση καί τό ἐτυμολογικό (κατήγορος-συνήγορος). Πρόκειται γιά ἕνα μικρό δείγμα τῶν ρητορικῶν ἱκανοτήτων καί δεξιοτήτων τοῦ Γρηγορίου.

Ἦρθε ὁμως ἡ στιγμή νά ἀναχωρήσουν ἀπό τή Νίκαια μετά τόν αὐτοκράτορα καί οἱ θεοφόροι Πατέρες. Ἀκόμη καί αὐτή τή στιγμή τά θαυμαστά περιστατικά δέν σταμάτησαν. Κατά τήν ἀναχώρησή τους ἐπρόκειτο νά ἀναπέμψουν μιὰ τελευταία προσευχή γιά νά ἔχουν καλό ταξίδι ἐπιστροφῆς, ἀλλά καί γιά τή σωτηρία τῆς πόλης πού τούς φιλοξένησε κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου. Στό σημεῖο πού συγκεντρώθηκε ἡ χορεία τῶν ἁγίων Πατέρων, σπῖν ἀνατολική εἴσοδο τῆς πόλης, πηγές ἐλαίου ἀνέβλυσαν, μαρτυρῶντας μέχρι καί σήμερα, κατά τήν ὁμολογία τοῦ Γρηγορίου, τά ἀποτελέσματα τῆς προσευχῆς τῶν ἁγίων αὐτῶν ἀνδρῶν: «ἦτις μέχρι ἡμῶν φαινομένη, δεικνυσι τῶν τότε προσευχῶν τά ἔγκαρπα ἀποτελέσματα» (σ. 436, 28-30).

Ἡ εὐνοια καί ἡ προστασία τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς τήν πόλιν τῆς Νίκαιας φανερώνεται καί σπῖν ἐποχή τοῦ Γρηγορίου. Ἀπόδειξη ἓνα ἄκομη θαυμαστό περιστατικό. Σέ κάποια ἀπό τίς ἀραβικές ἐπιδρομές ἐκείνης τῆς περιόδου ὁ ἀρχηγός τῶν ἐπιδρομῶν προσπάθησε νά τελέσει μέσα στόν ἱερό Ναό «τῆς μαγείας τά βδελυκτά μιάσματα» (σ. 436, 46-47), ἀλλά παρεμποδίστηκε ἀπό κάποιο νυχτερινό ὄραμα καί ἀπειλές πού δεχόταν κατά τή διάρκεια τῆς ἡμέρας, ἀντιληπτές μόνον ἀπό τόν ἴδιο.

Στόν ἐπίλογό του ὁ Γρηγόριος ἀναφέρεται σπῖν τιμῆ πού ἀξιώθηκαν οἱ συμμετέχοντες στή Σύνοδο Πατέρες ἀπό τόν Θεό. Τίς ψυχές τῶν ἁγίων ὁ Θεός ἀξίωσε μέ οὐράνιες ἀπολαύσεις, ἀλλά καί τά σώματά τους δέν ἄφησε χωρίς δόξα. Ὁ θάνατος τούς ὁμοίαζε μέ φυσικό ὕπνο καί τά σώματά τους παρέμειναν ἀδιάλυτα, γι' αὐτό καί εἶναι πάρα πολλοί οἱ αὐτόπτες μάρτυρες πού ἀντικρίζοντας τίς λάρνακές τους, νιώθουν ὅτι προσκυνοῦν κοιμώμενους ἀνθρώπους κι ὄχι νεκρούς. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρει τό λείψανο τοῦ ἁγίου Λεοντίου Καισαρείας²⁴ τό ὁποῖο ὁ ἴδιος ὁ Γρηγόριος προσεκύνησε, καί τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, τοῦ Φωτιστοῦ τῆς Ἀρμενίας²⁵, πού βρῆκε τά λείψανα τῶν μαρτύρων Ριμμίας καί Γαϊανῆς²⁶ καί ὀδήγησε σπῖν πίστι τόν εἰδωλολάτρη βασιλιά Τιρι-

²⁴ Ὁ ἅγιος Λεόντιος ἔζησε τό α΄ μισό του 4ου αἰ. καί διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο σπῖν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο καί τήν καταδίκη του Ἀρείου - βλ. λήμμα «Λεόντιος», *ΘΗΕ*, τόμ. 8ος, σ. 227.

²⁵ Ἡ ἀναφορά στόν Γρηγόριο Α΄ τόν φωτιστή τῆς Ἀρμενίας γίνεται, καθώς χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος ἀπό τόν Λεόντιο Καισαρείας τό 294 ἢ 302. Ὁ Γρηγόριος δέν ὑπῆρξε μόνο φωτιστής τῶν Ἀρμενίων, ἀλλά καί ὁ πρῶτος ὀργανωτής τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας.-βλ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ, λήμμα «Γρηγόριος ὁ Α΄», *ΘΗΕ*, τόμ. 4ος, σ. 814-816.

²⁶ Οἱ δύο ἅγιες μαρτύρησαν κατά τόν διωγμό τοῦ Διοκλιτιανοῦ καί πρὸς τιμῆ τους ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Φωτιστής ἔκτισε ναό τους, στό κτίσιμο τοῦ ὁποίου βοήθησε καί ὁ μεταμελημένος βασιλιάς Τιριδάτης. βλ. Η. DELEHAYE (ed.), *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles 1902, σ. 90-94- ἱερομ. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΣΙΜΩΝΟΠΙΕΤΡΙΤΗΣ, *Νέος Συναξαριστής τῆς Ὁρθο-*

δάτη. Τό λείψανο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ συνονόματός του πρεσβύτερος, διασώζεται ἀκέραιο, «μίτε τᾶς τρίχας ἀπορριψάμενον, μίτε τοὺς ὄνυχας ἀποβαλόμενον [...] μύρων εὐωδίας ἀνάπλεων» (σ. 440, 4-6). Κι ὅλα αὐτά καταλήγει ὁ Γρηγόριος γίνονται «εἰς καύχημα τῶν πιστῶν, εἰς ἔπαινον τῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν» (σ. 440, 9-10).

Ἄπό τίς σύντομη παρουσίαση τοῦ λόγου τοῦ Γρηγορίου τοῦ πρεσβυτέρου γίνεται ἀντιληπτό πῶς ὁ ρήτορας, ἀξιοποιῶντας ὄχι μόνο τή θεολογική του παιδεία ἀλλά καί τίς ρητορικές του ικανότητες, κατάφερε νά πετύχει τόν στόχο του, τόν ἐγκωμασμό δηλαδή τῶν θεοφόρων Πατέρων τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καί νά ἀνταποκριθεῖ στό αἶτημα τοῦ ἐπισκόπου της Νίκαιας, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναθέσει στόν Γρηγόριο τή συγγραφή τοῦ συγκεκριμένου λόγου.

δόξου Ἐκκλησίας, τόμ. 1ος, Σεπτέμβριος, Ὁρμούλια 2001, σ. 345-347.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΟΥΛΟΥΛΗΣ
Δρ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ (1318-1332/33): ΤΟ ΕΓΚΩΜΙΟ ΤΟΥ (1362) ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΤΩΝΙΟ ΛΑΡΙΣΗΣ (1333-1363) ΚΑΙ Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ*

Ο μνηστροπολίτης Λαρίσης Κυπριανός (1318-1332/33) εἶναι μετά τόν ἅγιο Ἀχίλλιο ὁ δεύτερος ἅγιος ἐπίσκοπος τῆς βυζαντινῆς Λάρισα, Μητροπόλεωσ Δευτέρωσ Θεσσαλίας. Λεπτομέρειεσ τοῦ βίου του περιγράφει ὁ διάδοχός του μνηστροπολίτης Λαρίσης Ἀντώνιοσ (1333-1363), σημαντικός λόγιος καί συγγραφέασ τοῦ 14ου αἰ., ὁ ὁποῖοσ ἐξεφώνησε τό 1362 πρόσ τιμίν του ἕνα ἐγκώμιο¹. Εἶναι μία ἀπό τίς δεκαοκτώ ἐορταστικέσ ὁμιλίεσ πού συνολικά συνέγραψε². Κατατάσσεται στόν ταξινομημένο κατάλογο ὁμιλιῶν του μεταξύ ἐορτῶν ἁγίου Οἰκουμενίου (3 Μαΐου, ἐκ παραδόσεωσ) καί Μεταμορφώσεωσ (6 Αὐγουστού)³.

Τό ἐγκώμιο εἶναι ἰδιαίτερο ἀγιολογικό κείμενο, στό ὁποῖο ὁ διάδοχοσ μνηστροπολίτης ἐξαίρει τόν προκάτοχό του στή μνηστροπολιτική ἔδρα τῆσ Λαρίσης, Λαρισαῖο στήν καταγωγή, ἡ ὁποία στήν ἐποχή τουσ μεταφέρθηκε στά Τρίκαλα, ὅπου παρέμεινε στούσ ἐπόμενουσ τέσσερισ αἰῶνεσ. Ἐξ αὐτοῦ τό κείμενο

* Τό παρόν ἀφιερῶνω στή μνήμη τοῦ μακαριστοῦ μνηστροπολίτη Λαρίσης Ἰακώβου Σχίζα (1960-1968). Ὅφειλω εὐχαριστίεσ στόν συνάδελφο κ. Δημήτρη Καλομοιράκη γιά πληροφορίες πού μοῦ ἔδωσε σχετικά μέ τοῦσ Ἰσχυαστέσ τοῦ Ἁγίου Ὅρουσ.

¹ Πρὸβλ. Τίν ἀρχική ἔκδοση Σταῦροσ Γ. Γουλούλης, *Ἀντωνίου Λαρίσης, ἐγκώμιο εἰσ τόν ἅγιο Κυπριανό Λαρίσης. προλεγόμενα - κείμενο - μετάφραση*, Λάρισα 1991, 59-76. Ἐπίσης βλ. τίν τελική κριτική ἔκδοση Βασίλειοσ Ψευτογκάσ, *Ἀντωνίου ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης, Λόγοι θεομηστροκοί, δεσποτικοί, ἀγιολογικοί*, Ἐκδ. Οἶκοσ Κυρομάνοσ, Θεσσαλονίκη 2002, 340-374. (Στό ἔξῃσ θά ἀναγράφεται στίσ ὑποσημειώσεῖσ ὡσ *Ἐγκώμιο* μέ παραπομπή καί στίσ δύο ἐκδόσεῖσ, τοῦ Β. Ψευτογκά καί Στ. Γουλούλη.

² Βασίλειοσ Ψευτογκάσ, *Ἀντωνίου Λόγοι*, σελ. 59 κ.έ.

³ Σταῦροσ Γουλούλης, *Ἀντωνίου Λαρίσης, ἐγκώμιον*, σσ. 20-21.

γίνεται ιστορικό, αποδίδει τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικράτησαν στην Θεσσαλία, εξαρτώμενη με ειδική αυτόνομη σχέση από το Ρωμαϊκό (Βυζαντινό) κράτος, όταν οι δύο ιεράρχες εφάρμοσαν πολιτικές στην πράξη. Το παράδειγμα του Κυπριανού είναι μέρος της προσπάθειας του συγγραφέα να ανανεώσει την κοινωνία του και ταυτόχρονα να δηλώσει την παρουσία του Βυζαντίου στη Θεσσαλία, να δείξει πώς αντιμετωπίζονται τα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα με πνευματικούς όρους, τον τελευταίο βυζαντινό αιώνα. Έτσι μετατρέπεται σε ένα μικρό ιστορικό Χρονικό της Μητροπόλεως Λαρίσης.

Ο συγγραφέας υπήρξε παλαιός Άγιορείτης, προερχόμενος από τη μονή Λαύρας, κέντρο άγιορειτικής λογιότητας και Ήσυχασμού του 14ου αι.⁴. Έρχεται, αφού διαδέχεται τον Κυπριανό, στα Τρίκαλα το 1333, δεκαπέντε χρόνια πριν από τον έρχομό των Σέρβων στη Θεσσαλία (1348)⁵, κρατώντας τη θέση του πάνω από 30 χρόνια. Τελευταία φορά αναφέρεται σε έγγραφο της 21ης Μαΐου 1363⁶. Πρέπει να έκανε σπουδές στο νομικό σύστημα του Βυζαντίου, αφού ήταν διορισμένος από τον αυτοκράτορα ανώτατος δικαστής, Καθολικός κριτής Ρωμαίων⁷. Υπήρξε φίλα προσκείμενος στη δυναστεία των Παλαιολόγων, ειδικά του αυτοκράτορα Ανδρονίκου Γ' (1328-1341), όπως και της συζύγου του Άννας της Σαβοΐας, τους οποίους ιδιαίτερα εξαιρεί⁸. Αλλά η έσωτερική πλευρά αυτής της σχέσεως είναι ένας βαθύτατος πόνος που νιώθει για την παρακμή και κυρίως τη διαίρεση του Ρωμαϊκού κράτους⁹. Πλίν όμως ελπίζει και μεταδίδει την πίστη του στο ποίμνιό του. Πρέπει να ένιωθε ότι ζούσε τις τελευταίες ημέρες της ζωής του. Άλλωστε μετά τον Μάιο του 1363 δέν καταγράφεται σε άλλο έγγραφο.

Τό κέντρο δράσεως των δύο μητροπολιτών είναι τα Τρίκαλα και όχι η Λάρισα και η Ανατολική Θεσσαλία, η οποία μετά το 1204 κατέχεται για λίγα χρόνια

⁴ *Εγκώμιο*, σ. 371, 7-14. σ. 74.562-568.

⁵ *Εγκώμιο*, σ. 367.15, 368.21-23. σ. 74.510, 519-520.

⁶ Νίκος Βέης, «Σερβικά και βυζαντινά γράμματα Μετώρου», *Βυζαντινός Β'*, 1911, 1-100, 15, στχ. 12.

⁷ Nikos A. Bees, «Zur Schiftstellerei des Antonios von Larissa», *BNI*, XII (1936), 300-319, 309-314. Paul Lemerle, «Documents et problèmes nouveaux concernant les Juges généraux», *Δελτίον ΧΑΕ*, Δ', 4 (1964-1965), 29-44, 34-35, όπου βιβλιογραφία. Πρβλ. Ch. Giros, V. Kravari, J. Lefort, K. Smyrliis, *Actes de Vatopedi*, II: de 1330 à 1376, Archives de l' Athos, 22, Paris, 2006, 242 -252 (1351), 252-257 (1356).

⁸ *Εγκώμιο*, σ. 362.4-14, 370.9-371.2. σ. 69.395-401, 74.552-558.

⁹ *Εγκώμιο*, σ. 362.10-14. σ. 70.401-404: «...βαχύτατον τμήμα τό υπό Ρωμαϊκής διεξαγόμενον δεξιās, μυρίοις καθυποβεβλημένον υπάρχει κακώσεσι. Μαστίζεται γάρ ποκίλλως και τυραννείται και εις αιχμαλωσίας πολυτρόπους άπάγεται».

ἀπό τούς Φράγκους¹⁰. Ἡ Δυτική παρέμεινε ἐλεύθερη¹¹. Περί τό 1210 τή Λάρισα κατέλαβε ὁ Μιχαήλ Α΄ Ἄγγελος τῆς Ἠπείρου καί ἔκτοτε βρίσκεται κάτω ἀπό τήν κηδεμονία τοῦ κράτους τῆς Θεσσαλονίκης-Ἠπείρου, ἢ ὑπό ἓνα ἡμιανεξάρτητο θεσσαλικό κράτος (1267-1318), ἐξαρτώμενο μέ φιλή σχέση ἀπό τό Βυζάντιο, τό ὁποῖο ἀναγνώριζε τόν τοπικό ἡγεμόνα ὡς ἀξιωματοῦχο του, σεβαστοκράτορα, μέ ἔδρα τή Νεοπάτρα (Μητρόπολις Νέων Πατρῶν). Ἡ ἡγεμονία θά ἐξαλειφθεῖ, ὅταν ἡ πόλι πέσει στους Καταλανούς (1319)¹². Τό 1318 σημειώθηκε διάλυση τοῦ ὑπάρχοντος πολιτικοῦ καθεστῶτος στή Θεσσαλία, καί κυριάρχησε ὁ Στέφανος Γαβριηλόπουλος σέ Τρίκαλα καί Κεντρική Ἑλλάδα. Θά λάβει καί αὐτός τό ἴδιο ἀξίωμα τοῦ σεβαστοκράτορα ἀπό τόν βυζαντινό αὐτοκράτορα περί τό 1325¹³. Τό 1333 εἰσέβαλε στή Θεσσαλία ὁ βυζαντινός

¹⁰ Donald Nicol, *The Despotate of Epiros, (1204-1267)*, Blackwell, Oxford, 1957, 35-41 [=Τό Δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου, μετάφραση Περικλῆ Λέικκα, Ἀνάπτυπον ἐκ τῆς Ἠπειρ. Ἑστίας, Ἰωάννινα 1974, 35-37, 39]. Πρὸβλ. τήν πρῶτη πηγὴ, Ἐρρίκου τῆς Βαλενσιέν, *Ἡ ἱστορία τοῦ αὐτοκράτορα Ἐρρίκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (συνέχεια τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Βιλλαρδουίνου)*, Μετάφραση Κώστα Ἀντύπα, εἰσαγωγή Γιώργου Σαραφισανού, ἐκδόσεις Χατζηνικολῆ, Ἀθήνα 1987, 108-111.

¹¹ Νικίτας Χωνιάτης, ἐκδοσι Βόννης, 638.

¹² Paul Magdalino, *The History of Thessaly (1266-1393)*, University of Oxford, 1976, 214-218. A.G.C. Sawvides, «Splintered Medieval Hellenism: The Semi-autonomous State of Thessaly (A.D. 1213/1222 to 1454/1470 and its Place in History», *Byzantion* LXVIII.2 (1998), 406-418, 412-413.. [=Περί τοῦ βυζαντινοῦ κρατιδίου τῆς Θεσσαλίας, *Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Λαρισαϊκῶν Σπουδῶν, Λάρισα, 20-21 Μαρτίου 1993, Λάρισα 1994, 73-80*].

¹³ Donald Nicol, *The Despotate of Epiros*, 80, 101-103.

στρατός και τήν κατείχε ως τό 1348¹⁴. Μεταξύ 1348-1356, όταν τή Θεσσαλία κατέλαβαν οί Σέρβοι, εκδιώχθηκε όπως και λίγο αργότερα επί τοπάρχη Νικηφόρου Β΄ Όρσίνη (1356-1359) απομακρύνθηκε για λίγο από τοπικούς κύκλους, μέχρι να επιστρέψει οριστικά με απαίτηση του λαού. Όμοίως όταν εξουσιάζει τή Θεσσαλία ό Συμεών Ούρεσης Παλαιολόγος (1359-1370) φέρων τόν τίτλο του βασιλέα, πάλι με έδρα τά Τρίκαλα¹⁵, συνυπάρχει με τόν μπροπολίτη Άντώνιο.

Στόν μεταγενέστερο τίτλο του Βίου ό Κυπριανός αναφέρεται ως «Θαυματουργός». Για τόν συγγραφέα τό χάρισμα αυτό είναι ύπαρκτό αλλά δευτερεύον, όπως θά δειχθεί. Τό πρωτεύον είναι πώς πολιτεύθηκε στις δυσκολίες τής εποχής ένας συντοπίτης τών άκροατών, Λαρισαίος στην καταγωγή, άξιος ήγέτης και ποιμενάρχης, προερχόμενος από ιερατική οικογένεια.

Ό πατέρας του Κυπριανού ήταν ιερέας, ή δέ οικογένειά του έδινε κληρικούς στή Μπρόπολη¹⁶. Δέν είχε πολλές μετακινήσεις στή ζωή του, έζησε σχεδόν άποκλειστικά στή Θεσσαλία. Έγινε μοναχός κοντά στή Λάρισα, στή Μαρμαριάνη (τότε Μαρμαριάνοι ή Μαρμαριανοί), πέρασε λίγο στό Άγιον Όρος, στην περιοχή τών εκβολών του Πηνειού, μετά πάλι στή Μαρμαριάνη, για να εκλεγεί επίσκοπος Λαρίσης. Δέν διέμενε όμως ποτέ ως μπροπολίτης στην πόλη του πού παρήκμαζε. Έγκαταστάθηκε μετά τό 1318 στά Τρίκαλα, τή θεσσαλική μεγάλη πόλη του 14ου αι., έλέγχοντας αρκετές επισκοπές στά όρια τής σημερινής Θεσσαλίας και πιό νότια.

Τό 1362 ό Άντώνιος έπιτελεί δύο σημαντικές πράξεις: οργανώνει τή Σκήπη τών Μετεώρων και ανακαινίζει τόν καθεδρικό ναό τών Τρικάλων αφιερωμένο στόν Άρχάγγελο Μιχαήλ (ή Ταξίαρχος), εκφωνώντας ταυτόχρονα τό εγκώμιο εις τόν ανακηρυγμένο πλέον ως άγιο Κυπριανό¹⁷. Τό κείμενο αναγνώσθηκε στόν κληρο τών Τρικάλων πιθανώτατα με τήν επίσημη αναγόρευσή του ως άγιου, άφου τότε τόν τιμούσε για πρώτη φορά επίσημα. Στην αρχή (initium) τονίζει ότι έπειγόταν από πολύ καιρό (πόρρωθεν) να άποδώσει τό προσωπικό

¹⁴ Μελπομένη Κατσαροπούλου, *Ένα πρόβλημα τής ελληνικής Μεσαιωνικής Ιστορίας. Η σερβική επέκταση στην Δυτική Κεντρική Ελλάδα στα μέσα του ΙΑ΄ αι.*, ΑΠΘ-Έπετ. Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας τής Φιλοσοφικής Σχολής, Παράρτημα άρ. 3, Θεσσαλονίκη 1989, 51-54.

¹⁵ Για τή Θεσσαλία στό ά΄ τέταρτο του 14ου αι. βλ. Στ. Γουλούλης, *Έγκώμιο* σ. 27 κ.έ., όπου βιβλιογραφία. Βασίλειος Ψευτογκάς, *Άντωνίου λόγοι*, 12 κ.έ., όπου βιβλιογραφία.

¹⁶ *Έγκώμιο*, Β. Ψευτογκάς, σ. 342.1-5. Στ. Γουλούλης, σ. 59.29-32.: «πατρίς τούνυν... ή τών Λαρισαίων πόλις. Γένος τό έκ πατέρων θεϊον τε και ιερατικών και του χοροϋ τής ειρημένης συμπληρωτικών μπροπόλεως. Ό γάρ εις φώς τούτων προαγαγών τῶ τής ιερωσύνης κεκόσμητο άξιώματι».

¹⁷ Σταύρος Γουλούλης, «Τά έγκαίνια του επισκοπικού ναού του Άρχαγγέλου Μιχαήλ στα Τρίκαλα και ή αναδιοργάνωση τής τοπικής Έκκλησίας (1362)», *Τρικάλινα* 26 (2006), 219-229.

του χρέος (όφειλή) στον προκάτοχό του, κάτι που δεν είχε καταφέρει λόγω δυσκολιών¹⁸. Το εγκώμιο δεν είναι τυπική άγιολογική εξιστόρηση, παρελθοντική, αλλά ένα δυναμικό κείμενο, λόγω της συμμετοχής του όμιλου, αφού όλος ο κόσμος του Κυπριανού, κληροδοτήθηκε στον Αντώνιο, στην ουσία ολοκληρώνοντας το έργο του. Δεν είναι ούδέτερο το πρόσωπο που εξιστορεί, ούτε απλός προκάτοχος. Θεωρεί πως μαθήτευσε στα ίχνη του, διδάχθηκε από αυτόν, εφόσον είχε να κάνει με ίδιους ανθρώπους, ίδιες καταστάσεις, ίδια προβλήματα που διαρκούσαν δεκαετίες. Έτσι υπήρξε ο διδάσκαλός του¹⁹ κατά μία έννοια, ο προστάτης του²⁰, το παράδειγμά του στη ζωή του. Η έξαρση του νέου αγίου επiscopόπου της Μητροπόλεως είναι συνυφασμένη με την ανακαίνιση του ναού, τον οποίο και οι δύο εφρόντισαν, ένα μέρος από την κοινή τους ζωή. Παρήχθη δηλαδή μία Ιστορία της Μητροπόλεως Λαρίσης λίγο πρό του 1318 έως το 1362.

Σχολιάζοντας τον Βίο του αγίου Κυπριανού και τις προεκτάσεις του στή δική του ζωή ο Αντώνιος όμιλεί για μία διαρκή κρίση. Όλα είναι αποτέλεσμα πολιτικής διαίρεσης λόγω θανάτου του ήγέτη, όπως συνέβη τον 14ο αϊ. Πεθαίνει ο κληρονόμος του κράτους της Θεσσαλίας (περί το 1318) και ύφίσταται την κρίση ή Θεσσαλία²¹, πεθαίνει και ο Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος (1341) και τότε ρωμαϊκό κράτος ταλανίζεται²². Τη διαίρεση και τον εμφύλιο πόλεμο, ολοκλη-

¹⁸ *Εγκώμιο*, σ. 340.1-4.. σ. 60.5-7: «ἀλλά μοί πόρρωθεν ἐπειγομένῳ τὴν ὀφειλὴν ἀποδοῦναι τῷ θεῷ Κυπριανῷ... Μικροῦ γάρ ἀποσφώνητον αὐτόν ἐκινδυνεύομεν παρελθεῖν...».

¹⁹ *Εγκώμιο*, σ. 345.11, 355.12-13, 364.2-3. σ. 61, 61.95, 66.269, 70.430.

²⁰ *Εγκώμιο*, σ. 341.3, 345.11, 346-347, 353.11-12, 365.21. σ. 59. 10, 60.95, 62.130, 65.235, 71.469.

²¹ *Εγκώμιο*, σ. 351.21. σ. 64.184: «θανάτου τομῆ τοῦ τὴν δεσποτεῖαν ἔχοντος».

²² *Εγκώμιο*, σ. 362.7-8. σ. 69-70.399-400: «ένός δέ θάνατος βασιλέως».

ρώνει ή έναντίωση στόν μητροπολίτη Κυπριανό στά 1318²³. Άκολουθει ή Λάρισα τής παρακιμής, όταν έκδηλώθηκε «αυτονομιστική» κίνηση, ό πληθυσμός έφυγε κατά μεγάλο μέρος, δέν ανανεώθηκε, ή πόλη κατέστη «αοίκητος», άκατοίκητη, όπως τίν άφησε ό Κυπριανός καί τί βρήκε ό Αντώνιος²⁴.

Περιγράφει τόν βίο του άγιου Κυπριανού από τί γέννησί του στή Λάρισα, τί σταδιοδρομία του, τίν απομάκρυνσή του από τίν πόλη του, έως τόν θάνατό του, τά θαύματά του έν ζωή ή μετά θάνατον. Άλλά τό πιό μεγάλο θαύμα ήταν ότι κατάφερε νά αναστηλώσει τόν καμμένο ναό, παρόλο πού τόν άφησε ήμιτελή. Σ' αυτό τό σημείο παίρνει τί σκυτάλη ό συγγραφέας, μιλώντας πλέον γιά τό πώς κατάφερε νά φέρει εις πέρας τό έργο, ήθελε από τίν πρώτη του ήμέρα στά Τρίκαλα νά τόν ολοκληρώσει. Έτσι περιγράφει τόν δικό του βίο ως συνεχιστής του βίου του προκατόχου του, μεταξύ άλλων τίν έξορία του, τίς ταλαιπωρίες του άνάλογες μέ εκείνου, άποτέλεσμα των δυσμενων έξελίξεων πού είχαν πλήξει τί Θεσσαλία από παλαιότερα. Η σκέψη του άκοσμου ναού τόν ακολουθούσε συνεχώς. Έτσι μόλις εύρηκε ευκαιρία πού επικράτησε ειρήνη επί βασιλεία Συμεών (1359 κ.ε.)²⁵, τό 1362, επέφερε τίν ανακαίνιση του ναού καί του άφιερώνει όλη τίν προσπάθεια, τιμώντας τον επίσημα πλέον ως άγιο. Γι' αυτό είναι σαν νά εκφωνεί ποιμαντορικό λόγο, ίσως τό κύκνειο άσμα του, μέ ένωμένο πλέον τόν λαό του, στήν τοπική Έκκλησία.

Τό άποτέλεσμα είναι ότι δημιουργεί ένα έξαιρετικό ρητορικό κείμενο πού σκοπεύει νά προκαλέσει έντυπώσεις, όχι νά καταγράψει Ιστορία στίς πραγματικές διαστάσεις της, αξιολογώντας μέ ειδικό τρόπο τά γεγονότα. Λόγω έκτακτων συνθηκών πού έζησε από χρόνια προβλήματα ταυτίστηκε μέ τόν προκατόχο του, τόν τιμᾶ στόν υπερθετικό βαθμό μέ τό πού δηλώνει πώς συνεχίζει τό έργο του. Τότε ένιωθε ότι ήταν ή αρχή μιᾶς καινούργιας εποχής, επιτέλους γίνεται υπέρβαση τής πολύχρονης κρίσεως. Ίσως αυτός ήταν ό κύριος στόχος του, νά δείξει πώς συνέβαλε σέ αυτή ένα εκκλησιαστικό πρόσωπο, πρότυπο γιά όλους.

* * *

²³ Έγκώμιο, σ. 347.7-8. σ.62.135: «καί γάρ καί τής βασιλικής αρχής τά χαλινά εκ μακροῦ ό τόπος άπεσκευάσατο».

²⁴ Έγκώμιο, σ. 353.32, 366.7. σ. 65.252-253, 483.

²⁵ Έγκώμιο, σ. 372.9-10. σ. 75.586: «ειρήνη γάρ έβραβεύθη τοῖς πράγμασιν...».

Ὁ συγγραφέας εἶναι συμπρωταγωνιστής, τό παρόν πού βιώνει ἀνανεωμένο χρῆσιμεύει νά τό ἀντιδιαστείλει μέ τό παρελθόν. Ἦ καί ἀντιστρόφως. Περιγράφοντας μέ μελανά χρώματα τό παρελθόν τοῦ Κυπριανοῦ καί τό δικό του, τά ἰσορροπεῖ στό τέλος. Ἐν καί τό κείμενο εἶναι βαρύ, ἐξελίσσεται αισιόδοξα: ἐπιτελεῖται ἡ ἀνανέωση στό παρόν, τά ἐγκαίνια τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Τρικάλων. Στά θλιβερά γεγονότα πού περιγράφει, ἀντιπαραθέτει τίς μαρτυρίες πού τόν ὀδήγησαν νά πιστεύει σπὴν ἀγιότητά του. Ὡς διάδοχη κατάστασις ἐνδιαφέρθηκε νά μάθει λεπτομέρειες ἀπό τή ζωὴ τοῦ προκατόχου. Στά Τρίκαλα ὁ Ἀντώνιος βρῆκε στοιχεῖα ἀπό τή ζωὴ τοῦ Κυπριανοῦ, ὅλη τὴν πορεία του ἀπὸ τῆ Λάρισα, τὴν πατρίδα του, μέχρι τὸν ἀπόηχο τῶν τελευταίων του στιγμῶν²⁶. Οἱ μαθητὲς του τὸν ἔθαψαν καί τὸν ἐπένησαν γιὰ πολὺ καιρὸ²⁷. Ἡ ζωὴ τοῦ τιμώμενου ἦταν ἄξια ἀρχιερέως, ἀφοῦ ὅσο ζοῦσε φρόντιζε νά καταρτίξει τό ποίμνιο μέ «εὐλογίες, ὑποθήκες, πνευματικές διδασκαλίες»²⁸. Ἀλλὰ καί μετὰ τὴν ταφὴ του ἔδειχνε τὴ θαυμαστὴ παρουσίαν του²⁹.

Εἶναι τό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τέτοιο, τό ἴδιο συνέβη μέ τὴν ἀνακίρυξη τῆς ἀγιότητας τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ (14 Νοε. 1359) τό 1360/61 μέ ἐνέργειες τοῦ μαθητῆ του πατριάρχου Καλλίστου (1350-1354, 1355-1363)³⁰.

Ὁ Ἀντώνιος περισσότερο θεωρεῖ τὸν τιμώμενο ὡς παράδειγμα ὑπομονῆς, χωρὶς νά ἐπιμένει πολὺ σέ παράθεση θαυμάτων, κι ὅπου ἀναφέρει τέτοια, παραθέτει τίς μαρτυρίες συγκεκριμένων προσώπων πού τοῦ ἔδωσαν τά στοιχεῖα. Ἡ νομικὴ του καλλιέργεια ἐδῶ τίθεται σέ πρᾶξιν.

Ἀναφέρει αὐτοὺς πού ὑπῆρξαν μάρτυρες στὰ τρία θαύματα πού σχολιάζει μέ τὴ σειρά: 1. Ἐναν ἀνεψιὸ τοῦ Κυπριανοῦ, τὸν ὁποῖο εἶχε ἄδικα φυλακίσει καί εἶχε κατασχέσει περιουσίαν του ὁ τοπάρχης (Στέφανος Γαβιλόπουλος): εἶδε σέ ὄνειρο τὸν ἅγιο νά τοῦ ἐπισηαίνει τὴν τιμωρία τοῦ Θεοῦ, τό ὁποῖο σπὴ

²⁶ Ἐγκώμιο, σ. 352.16-19. σ. 64-65.218-221: «...εὐφροσύνης μὲν αὐτός ἐπὶ τῇ διαστάσει (ἀποβίωσι) πλήρης ὑπάρχων καὶ ἡδονῆς, εἰ καὶ νόμου φύσεως οὐκ ὀλίγα τῶν ὀφθαλμῶν ἀπέσταξε δάκρυα, ὡς τῶν περιόντων τινὲς τῇ ἐκείνου μεταστάσει παρόντες ἐσημειώσαντο καὶ ἡμῖν διετράνωσαν...».

²⁷ Ἐγκώμιο, σ. 353.15-19. σ. 65.238-341: «τοῖς κόλποις ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν παρεδόθη τῆς γῆς».

²⁸ Ἐγκώμιο, σ. 352. 21-23. σ. 65.222-224.

²⁹ Ἐγκώμιο, σ. 355.15. σ. 66.261-263: «πόνους καὶ διαφοροὺς καμᾶτους τὰ κατ'αὐτὴν εἰς ἐπίδοσιν ἤγαγε. Τρίκει αὕτη ἦν... καὶ τό πλῆθος τῶν ἀριθμῶν τῶν θαυμάτων ἀκούειν καὶ ὄραν παρεσκευάσεν». Πρβλ. Ἐγκώμιο, σ. 355, στχ. 13-17. σ. 66. 270-273: «Ἐν τοίνυν τῇ Τρικκαῶν ἐκκλησίᾳ .. τοῦ ἱεροῦ σκίνους τὴν κατάθεισιν σχόντος καὶ ἐξ αὐτοῦ τῆς σοροῦ τῶν θαυμάτων ἀεὶ πηγαζόντων καὶ ἡμεῖς ἀρρόμεθα καθ'ἐκάστην καὶ ἀπερ ἀκούομεν καὶ ὀρώμεν κρύπτειν οὐχ ὅσιον κρίνομεν».

³⁰ Ζητήθηκε περὶ τό 1360-1361 μία ἐκθεση ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς παράγοντες τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τὰ θαύματά του, βλ. Jean Meyendorff, *Introduction à l'etude de Gregoire Palamas*, Paris 1959, 168-170. Στ. Γουλιούλης, *Ἀντωνίου Λαρίσης ἐγκώμιο*, 26, ὅπου βιβλιογραφία.

συνέχεια περιέγραψε σέ «οικειωτάτους» καί «φιλάτους»³¹. Ἐξ αὐτοῦ ἔδειξε ἔκτοτε «εὐμένεια» καί στόν διωκόμενο ἄνθρωπο καί τήν Ἐκκλησία. 2. Ἐναν νερό νεωκόρο, τόν ὁποῖο ἔστειλε στή γυναίκα τοῦ διοικητῆ τοῦ Φαναρίου Μιλιαρᾶ νά τῆς πει ὅτι ὁ σύζυγός της θά πεθάνει, ἐφόσον καταπάτησε γῆ τῆς ἐπισκοπῆς καί παρά τίς συστάσεις του δέν ἔδινε ἀποζημίωση³². 3. Ἐναν κληρικό ὀνόματι Δανιήλ Λογγίνο³³, ὁ ὁποῖος τόν βεβαίωσε γιά τήν προσευχή πού ἔκανε νά δοθεῖ τέλος γιά μιᾶ γυναίκα, ἡ ὁποία μᾶλλον ἐκδιδόταν (μέ ἀστούς;) ἀπέναντι ἀπό τό ἐπισκοπεῖο καί στήν ὁποία εἶχε κάνει ἐπανειλημμένως συστάσεις.

Ἀλλά ἐκτός ἀπό αὐτά ἀπό τό περιβάλλον τοῦ Κυπριανοῦ τοῦ μετέφεραν πώς: 1. εἶχε προβλέψει ὅτι τό κακό, ἡ πυρκαϊά, θά πλῆξει τήν πόλη καί τό μετέφερε σέ κάποιους³⁴. Ἔβλεπε ὡς πνευματικός τί γενική κατάσταση πού ἄρχιζε ἀπό τήν τοπική ἡγεσία τοῦ σεβαστοκράτορα Στεφάνου Γαβριλοπούλου. 2. εἶχε προβλέψει (προεῖρητο) «τί βελτίωση τῶν πραγμάτων, τήν ἀπαλλαγή ἀπό τήν τυρανίδα, τήν ἐλευθερία τῆς Ἐκκλησίας»³⁵, δηλαδή τόν ἐρχομό τοῦ αυτοκράτορα Ἀνδρονίκου Γ΄ (1336).

Τά παραπάνω συγκροτοῦν μία ἀπλή καταγραφή πνευματικῶν ἐμπειριῶν. Παραθέτει ὁμως καί θαύματα ἰάσεων πού ἀναζητοῦν οἱ λαϊκές μάζες καί συνέβαιναν στόν τάφο του δίπλα στόν ναό τῶν Ταξιαρχῶν στά Τρίκαλα. Τό «ιατρεῖον» ἦταν κοντά στόν ναό³⁶. Τά μαρτυροῦσαν οἱ Πιστοί: τήν ἴαση νοσημάτων, ἀκόμη καί βαρῶν, ἀλλά καί τήν πρόνοιά του γιά τήν «εὐμάρεια» τοῦ βίου των, ἐφόσον παρῆγε βοήθεια γιά τήν «ἀφορία» τῆς γῆς, τήν ξηρασία (αὐχμός), τίς καιρικές μεταβολές πού καταστρέφουν (τροπές καί ἀλλοιώσεις καί φθορές) τήν ἀγροτική παραγωγή, εἰδικά τήν οἰνοπαραγωγή³⁷. Ἦδη οἱ πιστοί συνήθιζαν νά παίρνουν σκόνη ἀπό τόν τάφο του, ἔλαιο ἀπό τήν κανδήλα του καί νά κάνουν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματός του³⁸.

³¹ Ἐγκώμιο, σ. 357.12-13, 27-28. σ. 67.302-303, 314-315.

³² Ἐγκώμιο, σ. 359.5-6. σ. 68.336-337, πού πιθανόν ταυτίζεται μέ ἕναν ἱερέα, υἱό ἑνός πρόσφυγα ἱερέα ἀπό τί Νεοπάτρα πού τόν ἀνέθεσε στόν ναό τῶν Ταξιαρχῶν, βλ. σ. 373. 27-29. σ. 76.623-625.

³³ Ἐγκώμιο, σ. 359.21 κ.έ., 360.22-24. σ. 68.349 κ.έ., 371-373.

³⁴ Ἐγκώμιο, σ. 364.27-365.1. σ. 71.452-453: «οἷς ἐθάρρει προηγορέυσεν».

³⁵ Ἐγκώμιο, σ. 361.13 κ.έ. σ. 69.389 κ.ε.: «...ταῦτα προεῖρητο τῷ μεγάλῳ...τά τῶν προορησίσεων...».

³⁶ Ἐγκώμιο, σ. 374.16. 76.639: «οὐ πόρρω τό ἱατρεῖον».

³⁷ Ἐγκώμιο, σ. 362.15 κ.έ., 364.2-9. σ. 70.405 κ.έ., 430-434.

³⁸ Ἐγκώμιο, σ. 374.10-12. σ. 76.635-636, 640-641.

Ὁ κατάλογος τῶν ἰάσεων κλείνει στό τέλος τοῦ ἐγκωμίου μέ μία ὁμορφη σκηνή, ἀφιερωμένη στόν νέο καλύτερο κόσμο πού διαφανόταν: τήν θαυματουργική ἐπέμβαση τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ νά ἀποκτήσει παιδί ἡ πρεσβυτέρα ἱερέως τῶν Τρικάλων, μετά ἀπό ἀποβολές πού εἶχε ὑποστεῖ³⁹. Ὅτι ἕνα νεογέννητο ἀλλάζει τή βαριά ἀτμόσφαιρα! Ἐλπίδα γιά ἕναν καινούργιο κόσμο, ἀπάντηση σέ ὅσα εἶπε στήν ἀρχή ὅτι τό κακό στή Θεσσαλία ἀρχίζει ἀπό τόν θάνατο, ὅταν πέθανε ὁ (ἀνήλικος) ἡγέτης τῆς (1318)! Εἶναι ὁ κυκλικός νόμος τῆς φθορᾶς καί ἀνανέωσης, τόν ὁποῖο ἐφαρμόζει στό ἐγκώμιο.

Ἀλλά τό «μέγα θαῦμα» γιά τό ὁποῖο καταθέτει πλήρη στοιχεῖα (τό 1/3 τοῦ ἐγκωμίου) εἶναι ἡ ἀναστήλωση τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν πού κάπκε λίγο πρῶ τοῦ 1332/33, ὅπως καί ὅλη ἡ πόλη τῶν Τρικάλων, καί ὀλοκληρῶνεται μέ τήν ἀνακαίνισι τοῦ 1362. Ὁ Κυπριανός, παρά τήν οἰκονομική στενότητα, κατάφερε νά τόν λειτουργήσει πάλι τελῶντας νέα ἐγκαίνια, λίγο πρῶν ἀποβιώσει (1332/33)⁴⁰, ἀφοῦ παρενεβλήθη «βραχύς» χρόνος⁴¹, λόγω βραχείας νόσου⁴². Ὅταν περὶ τό 1362 ὁ Ἀντώνιος ἀποφάσισε νά ἀνακαινίσει τόν ἡμιτελῆ ναό, ὁ ἴδιος ἐρμηνεύει ὡς θαῦμα τοῦ ἁγίου ὅταν εἶδε τόν ἅγιο Κυπριανό στό ὄνειρό του νά τοῦ ὑποδεικνύει «ὡά τέτταρα τῶ τάφω ἐπικείμενα δεδωκώς, ἅ καί φαγεῖν ἐνετεῖλατο», ἀλλά ἐδῆλωναν ἀντίστοιχους σάκους μέ ἀσβέστι πού χρειαζόταν νά γίνουν τοιχογραφίες καί τούς ἔδωσε ἕνας λαϊκός μέσω ἑνός ἱερέα⁴³. Τό θεώρησε ἀμέσως ὅτι ἦταν δείγμα τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ἁγίου γιά τόν λαό: «ἐκεῖνον προνοούμενον ἔχειν ἔργου παντός εἰς ἐπίδοσιν τῆς Ἐκκλησίας...»⁴⁴. Ὁ ναός ἐπὶ Κυπριανοῦ ἐσωτερικά βρισκόταν ἀπλῶς σέ ὑποφερτή κατάσταση στή σκεπή καί τούς μαυρισμένους τοίχους⁴⁵, ἀλλά πλέον ἐπὶ Ἀντωνίου ὀλοκληρώθηκε ἐσωτερικά στήν ὀροφή καί μέ νέες τοιχογραφίες⁴⁶.

³⁹ Ἐγκώμιο, σ. 373.17-374.12. σ. 76.616-636.

⁴⁰ 1) Ἐγκώμιο, σ. 364.22 κ.έ., 365.16. σ. 71.447 κ.έ., 71.465-466: «καί τό πάντων κυριώτατον, καθιέρωσις ἀξία τοῦ δεδωκότος τίν χάριν τοῦ Πνεύματος». 2) Ἐγκώμιο, σ. 366.1-2. σ. 72.477: «ἀπίρητιστο μέν γάρ αὐτῶ τά τῆς οἰκοδομίας καί ἱερᾶς καθιδρύσεως».

⁴¹ Ἐγκώμιο, σ. 365.18. σ. 71.466-467: «βραχύς ὁ ἐν μέσῳ χρόνος».

⁴² Ἐγκώμιο, σ. 352.13-14. σ. 64.216: «βραχεία τινί νόσῳ».

⁴³ Ἐγκώμιο, σ. 372.16-373.2. σ. 75-76.590-606.

⁴⁴ Ἐγκώμιο, σ. 373.3-4. σ. 76.603-604.

⁴⁵ Ἐγκώμιο, σ.372.11. σ. 75.587-588: «τά τῆς ὀροφῆς ὑπῆρχεν ἡμιτελῆ» ἢ στχ. 367.1-3. 72.499-500: «ὀροφῆς γάρ προσποιούσης ἔτ' ἦν ἐνδείξ καί τά τῆς ἱστορίας ἀπιμαύρωτο ἐκ τρίτου ταύτην καταφλέξαντι». Πρβλ. καί στχ. 372.7-9. 74.584-585.

⁴⁶ Ἐγκώμιο, σ. 373.6-7. σ. 76.606-608: «Ἀπέλαβε γάρ τόν ἄνωθεν κόσμον τό ἱερώτατον τέμενος καί εἰκόσιν οὐκ ὀλίγαις ὡς ἐν βραχεί κεκαλλώπισται».

Ὁ ἅγιος Κυπριανός βρισκόταν πολύ κοντά σέ ὄσους εἶχαν ἀνάγκη. Ἐτάφη ἀπό τούς μαθητές του δίπλα στόν ναό τῶν Ταξιαρχῶν, κι ὁ τάφος του ὑπῆρχε στήν ἴδια θέση 30 χρόνια ἀργότερα. Ὅμως δέν φαίνεται ἄν ἔγινε ἀνακομιδή λειψάνων ἢ ὄχι.

Μέ τήν παράθεση θαυμάτων τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ ὁ συγγραφέας δέν ἐπιμένει πολύ σέ θαυματουργικές, ἰαματικές ὅπως θέλει ὁ δοκιμαζόμενος λαός, ιδιότητες. Κι αὐτό τό στοιχεῖο τό ἀξιοποιεῖ, ἀφοῦ τό βιώνουν οἱ πιστοί. Ἀναφέρεται πιό ἀναλυτικά σέ γεγονότα πού ἔζησε ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος, στά ὁποῖα ὑπῆρχε αὐστηρός ἰδίως πρὸς τήν ἡγεσία. Διπλαδὶ βλέπει τό θέμα πολιτικά. Εἶναι μέρος τῆς ἀντίληψης τῶν πραγμάτων πού ἔχουν καί ὁ ἐγκωμαζόμενος καί ὁ ἐγκωμιάζων γιά τήν παρακμή τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ὁ πρῶτιστος ἀγώνας τοῦ Κυπριανοῦ ἦταν ὅτι ἀντέδρασε πνευματικά ἐκεῖ πού οἱ πολιτικές συγκυρίες τόν μετέβαλαν σέ θῦμα. Ὅφειλεται στήν κακή νοοτροπία ἡγετῶν καί μέρους τοῦ λαοῦ νά μὴν ἀναγνωρίζουν τόν ποιμενάρχη τους, νά τόν διώχνουν ἢ νά καταπατοῦν τά δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας πού ἐκπροσωπεῖ. Ὁ Ἀντώνιος, ὅταν ἦλθε στή Θεσσαλία «νεωστί ἐπιδημηκῶς μετά τήν τοῦ ἐκείνου μετάστασιν», βρῆκε τά πράγματα τῆς ἐπισκοπῆς «δισπασμένα καί παρ' ἄλλων κατεχόμενα»⁴⁷. Καί οἱ δύο ἦταν πιστοί στόν αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποῖου τόν ἐρχομό στά Τρίκαλα ὁ Κυπριανός θεωροῦσε σίγουρο, δέν ταυτίσθηκαν μέ τά τοπικά καθεστῶτα πού μετέβαλλαν τήν φιλί σχέση μέ τό Βυζάντιο σέ ἀσυδοσία.

* * *

Μέ τά στοιχεῖα πού συγκέντρωσε δίνει μία εἰκόνα τῆς πορείας του ἀπό τή Λάρισα μέχρι τά Τρίκαλα.

Ὅταν ἀπεβίωσε ὁ πατέρας του, μετέβη στή Μονή ἁγίου Δημητρίου Μαρμαριανῶν (ἢ Μαρμαριανῶν), ἀνώτερη «κατά πᾶν εἶδος φαινόμενον, τῶν ἐν τῇ τῆς πατρίδος ἐπαρχιῶν τό ἀσύγκριτον ἔχουσαν, ἀλλά καί κατά τόν ἀφανῆ πλοῦτον, τήν πνευματικὴν πολιτείαν» τῶν μοναχῶν. Ἦταν ἡ μεγαλύτερη μονή τῆς Μητροπόλεως. Ἐκεῖ ἐκάρη μοναχός καί μετὰ χειροτονήθηκε ἱερέας⁴⁸. Ἡ μονή αὐτή σχετίζεται μέ τή Μαρμαριανή Λάρισας (Μαρμαριάνοι ἢ Μαρμαριανοί) (σήμερα ἐπίσημα Μαρμαρίνη)⁴⁹. Ἡ ἐπιλογή του νά μονάσει κοντά στήν

⁴⁷ Ἐγκώμιο, σ. 367.5-7. σ. 72.502-505.

⁴⁸ Ἐγκώμιο, σ. 342.12-17. σ. 60.38-42.

⁴⁹ Σταῦρος Γουλούλης, «Ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Δημητρίου Μαρμαριανῶν Λαρίσης: Προ-

πατρίδα του πιθανόν οφείλεται στο ότι ενδιαφέρεται για την πόλη του. Λόγω οικογενειακής παράδοσης έχει πατριωτική συνείδηση, αφιερώνεται και προσφέρει στον τόπο του.

Η Μαρμάριανη βρίσκεται σε κεντρική οδό προς Ανατολική Όσσα μέσω Βέσαινας (Δέσιανη)⁵⁰, στο κέντρο μιας περιορισμένης οικονομικής περιοχής, βασικής για την άμυνα του θεσσαλικού κάμπου⁵¹, που άκμαζε ήδη από την αρχαιότητα⁵². Κοντά λειτουργούσαν μέχρι και τον 6ο αιώνα τά περίφημα λατομεία του πράσινου λίθου, που έδωσαν και το όνομα «Μαρμαριάνοι». Η θέση του σημερινού οικισμού της Μαρμάριανης, όπως και όλη η περιοχή στις νότιες πλαγιές των βουνών Όσσας και Όλύμπου έχει το προνόμιο να επιτρέπει την

σπάθεια έντοπισμού», *Ιστορικογεωγραφικά* 7 (1997-1998), Θεσσαλονίκη-Γιάννινα 2000, 121-144. Σταύρος Γουλούλης, «Μαρμάριανη-Μονή Μαρμαριανών (ή Μαρμαριανών)», *Πρακτικά 4ου Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών, Λάρισα 12-13 Απριλίου 1997, Η Λάρισα: όψεις της ιστορίας της περιοχής*, Όμιλος Φίλων Θεσσαλικής Ιστορίας - Βιβλιοθήκη Θεσσαλικών Μελετών αρ. 8, Λάρισα 2002, 139-145. Μέχρι σήμερα ο ναός του χωριού είναι αφιερωμένος στον Άγιο Δημήτριο.

⁵⁰ Τόν 12ο αιώνα η Βέσιανα έχει 100 Έβραίους κατοίκους (διπλαδί 15-20 νοικοκυριά) κατά τον Βενιαμίν Τουδέλν (1161-1163) βλ. M.N Adler, *The Itinerary of Benjamin of Tudela, critical Text, Translation and Commentary*, London, Oxford University Press, 1907, 11: «Vissena, where there are about 100 Jews, at their head being the chief rabbi...» [= Βενιαμίν Τουδέλης, *Τό βιβλίον των ταξιδιών στην Ευρώπη την Ασία και την Αφρική (1159-1173)*, Στοχαστής, Αθήνα 1994, 34-35, 63-64]. Άννα Άβραμέα, *Η Βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι του 1204. Συμβολή εις την ιστορικόν γεωγραφίαν*, Έν Αθήναις 1974, 156, όπου βιβλιογραφία.

⁵¹ Σήμερα η έθνική οδός μέσω Τεμπών δίνει αίσθηση πρωτεύουσας οδού που συνδέει Λάρισα-Μακρυχώρι-Τέμπη. Παλαιότερα όμως δεν ήταν μόνον αυτή πρωτεύουσα οδός, αλλά και η άλλη μέσω Αγίας (και Μαρμάριανης). Η οδός άρχιζε από τη σημερινή «οδό Αγίας» της Λάρισας, προεκτεινόμενη μέσω του νεότερου Αεροδρομίου που την έκοψε ή και τελικά εξαφάνισε. Ο λόγος που αναπτύχθηκε η οδός Λάρισα-Αγία είναι ότι δεξιά και αριστερά της οδού αυτής οι εκτάσεις πλημμύριζαν από τον Πηνειό ή τό Ασμάκι που κατέληγε στη Βοιβηίδα (Κάρλα). Προς την ανατολική παραλία υπήρχαν οδικοί διέξοδοι είτε μέσω Πηνειού και Τεμπών, είτε με τό Μεγάλο Ρέμα του Συκουρίου, είτε μέσω του Ρέματος της Μαρμάριανης (γνωστό σε δθωμανικές πηγές ως Ντεϊρ-μέν Ντερé). Όλη η κλειστή περιοχή βόρεια-δυτικά της Μαρμάριανης, από τό Γεντίκι μέχρι νότια του όρεινου άντερείματος του Μακρυχωρίου, διπλαδί ο κάμπος του Συκουρίου-Ευαγγελισμού, είναι αρκετά μεγάλος σε έκταση, σε μεγαλύτερο ύψόμετρο από τον κάμπο της Λάρισας. Είναι μία προστατευμένη από τη φύση τοποθεσία με μικρά βουνά, προεκτάσεις της Όσσας και Όλύμπου. Τό Παλαιόκαστρο Πορναρίου (πρόποδες Κισσάβου) (ύψοι. 565 μ.), και τό Παλαιόκαστρο Μαρμάριανης (ύψοι. 700 μ.) είναι κάστρα που προστάτευαν τους κατοίκους που ζούσαν στα πεδινά μέρη, βλ. Κώστας Θεοδωρόπουλος, «Κάστρα πρωτοβυζαντινών χρόνων στο ανατολικό τμήμα του Νομού Λάρισας», *Πρακτικά 5ου (23.10.1999) και 6ου (8.5.2004) Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών*, Όμιλος Φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας, Βιβλιοθήκη Θεσσαλικών Μελετών, 9, Λάρισα 2010, 149-160.

⁵² Δέν είναι τυχαίο ότι έδω ή αρχαία μυθολογία ήθελε τη δράση μυθικών ήρώων, θεών και φυλών όπως οί Λαπίθες, αλλά και πληθυσμών όπως οί Αιινάτες, βλ. Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, *Έλληνικά έθνη κατά την Εποχή του Χαλκού*, μετάφραση από τά γαλλικά Νατάσα Παπαδοπούλου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2018, 110-112, όπου πηγές και βιβλιογραφία.

ανάπτυξη χειμαδιών. Η παρακαείμενη λίμνη Βοιβνίδα/Κάρλα θά παρείχε άφθονη τροφή σέ ψάρια (όπως συνέβαινε μέχρι τό 1962 όταν άποξηράνθηκε), ίκανή νά ενισχυθεί μία μεγάλη μονή, ή μεγαλύτερη ίσως τής Θεσσαλίας, άφοϋ οργανώνεται στά τέλη τοϋ 12ου αϊ. ως βασιλική πατριαρχική, έχοντας πολλά μετόχια⁵³.

Η μονή Άγίου Δημητρίου είχε ρόλο νά δίνει στελέχη στή Μητρόπολη καί τήν κοινωνία τής Λάρισας. Παντοϋ δίπλα σε κάθε Μητρόπολη ύπήρχε τουλάχιστον μία μονή, συνήθως πατριαρχική, ή όποία μόρφωνε καί καλλιεργούσε τά μελλοντικά στελέχη τής τοπικής Έκκλησίας καί ταυτόχρονα έπιβεβαίωνε τήν παρουσία τής Κων/πολης στήν έπαρχία. Στή μονή αυτή ό μελλοντικός μητροπολίτης Λαρίσης διέπλεσε τήν πολιτική άφοσίωση στήν Κων/πολη, τόν αυτοκράτορα, τί δυναστεία τών Παλαιολόγων, τότε υπό τόν Άνδρόνικο Β΄ Παλαιολόγο (1282-1328) καί τό Πατριαρχείο.

Ταυτόχρονα ενισχύεται νά αύξησει τς πνευματικές άναζητήσεις του, άποφασίζοντας νά μεταβεί στό Άγιον Όρος, προφανώς μέ τή σύμφωνη γνώμη τών συμμαναστών του, γιά νά ζήσει κοντά σέ πιό έμπειρους πνευματικούς όδηγούς⁵⁴. Βρέθηκε σέ κάποια μονή ή σκήτη (πόλις), όπου ζούσαν «άνδρες» μέ άνώτερη πνευματική κατάρτιση. Μέσω αυτών: «πνευματικού ήξιώθη έν τῷ θείῳ Όρει χαρίσματος καί τήν διάνοιαν έφωτίσθη καί άνδρασι συνεγένετο πλουσίον άπολαύσας τών τοϋ θείου Πνεύματος χαρισμάτων καί παρ' αυτών

⁵³ Γιά τά μετόχια κάνει λόγο ή Συνοδική διάγνωση τοϋ 1318, βλ. Miklosich - Müller, *Acta et diplomata medi aevi sacra et profana*, IV, 88. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register des Patriarchats im Konstantinopel*, Wien 1981, 386, σελ. 108-111: «...έσονται δέ όμοίως αυτή καί οι παρά τοϋ μέρους ταύτης άνεγερθέντες ναοί καί όσοι εις τό έξής άνεγερθήσονται κατά τόν εκείσε τόπον καί τά όρια τών μετοχίων τής μονής καί τών λοιπών κτημάτων...».

⁵⁴ Έγκώμο, σ. 343.23-24, 344.14-16. σ. 60-61.64, 80: «ό δέ πόθος τό θειον Όρος καταλαβείν... έν τούτω τοίνυν γενόμενος καί πόλιν ευρών τή αυτού κατάλληλον άγωγή».

ἐμυήθη τά πολλοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκβάντα»⁵⁵. Δέν πρέπει νά μετέβη μόνος, γιατί στήν ἐπιστροφή του στή Θεσσαλία συνοδεύεται ἀπό δύο ἄλλους μοναχοῦς⁵⁶, μᾶλλον Μαρμαριανίτες πού εἶχαν ἀναχωρήσει μαζί ὡς ομάδα. Οἱ μοναχοί δέν κινοῦνται ποτέ μόνιμοι τους, ὅταν τελοῦν ὑπό εὐλογία.

Ποιοί ἦταν ὅμως αὐτοί καί πῶς τούς συνάντησε ὁ Κυπριανός; Εἶναι δυνατόν νά μῖν πῆγε ἐκεῖ συστημένος; Κόμιζαν κάτι νέο, μία ἀνανεωμένη διδασκαλία, ἢ ἦταν παραδοσιακοί Ἀγιορεῖτες; Κρίνουμε ὅμως μέ βάση αὐτό πού κατανοεῖ, δηλαδή αὐτό πού ἦδη ἐξέφρασε ὁ Ἀντώνιος, ὁ ὁποῖος ἦταν παλαιός Ἀγιορείτης μοναχός ζώντας (πρὸ τοῦ 1333) στή μονή Μεγίστης Λαύρας⁵⁷. Ἦταν μία γενιά μεταγενέστερος τοῦ Κυπριανοῦ, ἀλλά ἡ Λαύρα ἦταν στό κέντρο τῆς ἀγιορείτικης νηπτικῆς παράδοσης τοῦ 14ου αἰ., μέ τούς γνωστούς «Ἡσυχαστές»⁵⁸. Ὅσα περιγράφει γιά τούς «Ἄνδρες» ἀναφέρονται σέ προδρομους αὐτῶν⁵⁹. Ἀλλά θεωρεῖ ὅτι τέτοιοι Ἀγιορεῖτες γίνονταν «θεοὶ κατὰ μέθεξιν»⁶⁰. Ἀπό τά πνευματικά χαρίσματα τους ἐπιλέγει νά ἐξάρει τόν πόλεμό τους κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους «δι' ἀγώνων καί πάλης»⁶¹. Ἰδιαίτερα δίνει ἔμφαση ὅτι τόν προετοίμασαν γιά τά ὅσα δύσκολα θά συναντοῦσε ἀργότερα στή Θεσσαλία: «...παρ' αὐτῶν ἐμυήθη τά πολλοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκβάντα»⁶².

Θά πρέπει ὁ Κυπριανός νά μετέβη στό Ὅρος πρὸς τά τέλη τοῦ 13ου αἰ. ἢ καί ἀρχές 14ου αἰ., ὄντας ἱερέας, δηλαδή περίπου 30 ἐτῶν, ὅπως ἐπέβαλλαν οἱ κανόνες. Συνηυπολογίζονται τά ἔξῃς: α) ἀπεβίωσε σέ γεροντική ἡλικία τό 1332/33, μετά ἀπό μία δεκαπενταετῆ παραμονή στή Μητρόπολη Λαρίσης (1318 κ.ε.)⁶³. β) ἔγινε ἐπίσκοπος σέ ὥριμη ἡλικία (π.χ. 50-60 ἐτῶν) τό 1318, ἀφοῦ εἶχε ἦδη διατελέσει ἡγούμενος ἐπί πολλά χρόνια στόν Ἅγιο Νικόλαο στίς ἐκβολές τοῦ Πηνειοῦ καί στόν Ἅγιο Δημήτριο Μαρμαριανῆς (βλ. στή συνέχεια). γ) Τό ἀνωτέρω σχέδιο συντονίζεται μέ μία σημαντική ἀλλαγὴ πού εἶχε συντελε-

⁵⁵ Ἐγκώμιο, σ. 345.11-15. σ. 61.95-98.

⁵⁶ Ἐγκώμιο, σ. 344.20-21. σ. 61.84-85: «δυσὶν ἐταίροις τίν ἀρετίν».

⁵⁷ Ἐγκώμιο, σ. 371.7-14. σ. 74.562-568.

⁵⁸ Τόν 14ο αἰ. οἱ Ἡσυχαστές ὀργανωμένοι μέ ἐπικεφαλῆς τόν Γρηγόριο Σιναῖτη, εἶχαν διοχετευθεῖ σέ ἐπαρχίες τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου καί ἐκτός αὐτοῦ.

⁵⁹ Paul Magdalino, *The History of Thessaly*, 310.

⁶⁰ Ἐγκώμιο, σ. 344.10-12. σ. 61.76-78.

⁶¹ Ἐγκώμιο, σ. 344.2-4. σ. 61.70-72.

⁶² Ἐγκώμιο, σ. 345.15. σ. 61. 98.

⁶³ Ἐγκώμιο, σ. 352.3, 252.13-15. σ. 64.208: «τὴν ἄπονον αὐτῶ προξενούσαν ζωὴν καί ὄντως μακροαῶνα», 216: «τό ὑποληφθέν τοῦ σαρκίου δαιπανᾶται».

σθει εκείνη τήν περίοδο από τόν νηπτικό πατριάρχη Ἀθανάσιο Α΄ (1289-1293), 1304-1309) καί ἐπηρέασε τό Ἅγιον Ὅρος, μετά τήν ὀδυνηρή ἐμπειρία ἀπό τόν Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο (1258-1282) νά δεχτεῖ τήν Ἑνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν στή Σύνοδο τῆς Λυῶν (1274)⁶⁴. Πνευματικός διδάσκαλος τοῦ ἐκ μονῆς Ἐσφιγμένου Ἀθανασίου Α΄, ὅπως καί τοῦ μεγάλου νηπτικοῦ συγγραφέα ἀγίου Θεολίπτου Φιλαδελφείας (+1321), ἦταν ὁ Νικηφόρος ὁ Ἡσυχαστής (+1296) διαμένων στήν περιοχή τῶν Καρεῶν⁶⁵, ὅπου τό Πρωτάτο, ἡ κεντρική διοίκηση τοῦ Ἁγίου Ὅρους, τόπος διακίνησης νέων δεδομένων.

Ὁ συντονισμός τοῦ Κυπριανοῦ στήν ἀνανέωση τοῦ Ἁγίου Ὅρους μέ τή συνεργασία αὐτοκράτορα καί πατριάρχη ἀνοίγει νέον ὀρίζοντα στό νά ἐρμηνευτοῦν οἱ ἐπόμενες κινήσεις τοῦ νέου ἱερέα, ὁ ὁποῖος φαίνεται νά προβάλλει ὡς πρόσωπο ἐμπιστευμένο ἀπό τήν Κων/πολη, δηλαδή πιστός στόν Ἀνδρόνικο Β΄, ὥστε νά συμβάλει στό μέτρο τῶν δυνατοτήτων του, στή διευθέτηση τῶν ἰδιαίτερων προβλημάτων τῆς αὐτονομημένης Θεσσαλίας. Δηλαδή ἐντάχθηκε σέ «πρόγραμμα» ἀποκτίσεως πατερικῆς ἐμπειρίας στήν ἀντιμετώπιση κοσμικῶν ζητημάτων πού ἀφοροῦσαν στήν Ἐκκλησία, ἄσχετα ἂν γι' αὐτό κλήθηκε ἀπό πρῖν ἢ προέκυψε ἀργότερα. Δέν παρέμεινε ἐξάλλου πολύ, ἀφοῦ οἱ Μαρμαριανίτες, νιώθοντας τήν ἔλλειψή του, τοῦ ζήτησαν μετά ἀπό «βραχύν χρόνον» νά ἐπιστρέψει στή μονή⁶⁶. Συνεχίζοντας τήν οἰκογενειακή παράδοση, ἦταν ἐμπιστευμένος νά γίνεῖ ἀνώτερο στέλεχος τῆς Ἐκκλησίας, ἐπομένως ἔπρεπε νά ἀποκτήσει τίς καλύτερες πνευματικές προϋποθέσεις. Διακρινόταν ἀπό τότε ὡς ἡγετική μορφή, τόν παρακολουθοῦν ἐκτός ἀπό τοὺς δύο «ἐταίρους» στήν ἀρχή, μοναχοί καί κληρικοί σέ ὅλη τή ζωή του. Θά πρέπει νά μυήθηκε στά προβλήματα τῆς συνύπαρξης μιᾶς αὐτόνομης κοινωνίας, ὅπως ἡ Θεσσαλία, μέ τό Βυζάντιο. Δηλαδή πῶς νά ἀντιμετωπίζει τίς δυσμενεῖς πολιτικές καταστάσεις μέ πνευματική στάση.

Ἐπέστρεψε τότε στήν «ἀρχική λυχνία», τή μονή του, ἀλλά ἀνέλαβε τήν «προστασία» τῆς μονῆς Ἁγίου Νικολάου στίς ἐκβολές τοῦ Πηνειοῦ. Πρέπει νά ἦταν μετόχι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἔχον προορισμό, τονίζει ὁ Ἀντώνιος, τά

⁶⁴ Πέραν τῆς πολιτικῆς ὑπάρχει παράδοση ἐπέμβασης μέ θύματα μοναχούς, βλ. Ἰωάννης Ἀναστασίου, «Ὁ θρυλούμενος Διωγμός τῶν Ἀγορειτῶν ὑπό Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου καί τοῦ Ἰωάννου Βέκκου», *Ἀθωνική Πολιτεία, Ἐπί τῇ Χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὅρους*, Θεσσαλονίκη 1965, 208-257, 256.

⁶⁵ Δημήτρης Καλομοιράκης, «Πρωτάτο: ἡ ἔρευνα, τό μνημεῖο καί οἱ πάτρωνές του», *Κληρονομία*, 22 (1990), 73-104, 88-90, 103, ὅπου βιβλιογραφία.

⁶⁶ *Ἐγκώμιο*, σ. 344.17-22. σ. 61.82-85.

«ἀγαθά» τῆς θάλασσας⁶⁷. Ἡ νέα συμφωνία θά εἶχε στόχο νά ἐνισχυθεῖ ἡ οἰκονομική σταθερότητα τῆς μονῆς Μαρμαριανῶν. Ἡ ἀποστολή του, φαίνεται, ἐπέτυχε καί ὕστερα, ἀφοῦ ἀπεβίωσε ὁ προκάτοχος ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μετά ἀπό πολύχρονη ἀσθένεια⁶⁸, ἐξελέγη αὐτός ἡγούμενος παραμένοντας ἀρκετό χρονικό διάστημα «συχόν χρόνον»⁶⁹.

Ὅσο ὁ Κυπριανός ἦταν ἡγούμενος, πρὸ τοῦ 1318, ὀρίσθηκε ἐπίτροπος (πρέσβυς) τοῦ ἀνίλικου υἱοῦ τοῦ ἀποθανόντος περὶ τὸ 1313 σεβαστοκράτορα Ἰωάννη Β΄ τῶν Νέων Πατρῶν⁷⁰. Ταυτόχρονα τὴν ἴδια περίοδο στή Λάρισα δέν ὑπῆρχε κάποιο διάστημα μητροπολίτης, κατὰ Ἀντώνιο λόγω μὴ ἄμεσης ἐποπτείας τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας⁷¹. Ἐπιπλέον, κληρικός ὢν, θεωρεῖ ὅτι ἡ μὴ ἀνάδειξη μητροπολίτη Λαρίσης ὀφείλεται καί σέ δαμιονική ἐνέργεια⁷², ἐμπαθεῖς καταστάσεις συγγνοῦ συμφέροντος, πλεονεξίας. Ἀκόμη, ἡ παλαιά πολιτική τοῦ ἐνωτικοῦ (φιλοδυτικοῦ) Μιχαὴλ Η΄ εἶχε διχάσει τὴν τοπική Ἐκκλησία μέ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ 1274, σέ ἀντίθεση πρὸς τὴν ὁποία οἱ σεβαστοκράτορες τῶν Νέων Πατρῶν εἶχαν δώσει μάχες πραγματικές μέ τὸν στρατό τοῦ Ἐνωτικοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Η΄, καί σέ σύνοδο (1276) στή Νεοπάτρα συνέδραμαν νά καταδικαστεῖ ἡ Ἐνωσις⁷³. Ἐντοπίζονται καί θρησκευτικά αἷτια τῆς ἐπιδίωξης αὐτονομίας, ἐφόσον οἱ Παλαιολόγοι ἦταν γενικῶς φίλοι τῆς Δύσεως. Οἱ Θεσσαλοὶ δέν ἤθελαν τὸ βυζαντινὸ κράτος, λόγω τῶν ὑποχρεώσεων πού εἶχε μία τέτοια ἐξάρτησις σέ δύσκολη ἐποχή, δέν ἤθελαν καί τὸ Πατριαρχεῖο.

⁶⁷ *Ἐγκώμιο*, σ. 346.3-12. σ.62.113-122: «Ἐντεῦθεν καί ἐπὶ ἀρχικὴν λυχνίαν... ἄξιος κρίνεται καί φροντιστήριον ἐγχειρίζεται...ἢ δὴ Πηνειὸς παραρρεῖ καί θάλασσα καί τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ δεξιούται». Γιά τὴν ταύτιση βλ. P. Magdalino, *The History of Thessaly*, 96-97.

⁶⁸ *Ἐγκώμιο*, σ. 346.15-23. σ. 62.122-130.

⁶⁹ *Ἐγκώμιο*, 347.4. σ. 62.132-133.

⁷⁰ *Ἐγκώμιο*, σ. 347.9-348.3. σ. 62.137-141. Ἀντώνιος Ρίζος, «Γύρω ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους Λαρίσης Κυπριανὸ (+1332/33) καί Ἀντώνιο (+post 1363) καθὼς καί μερικὲς πληροφορίες καί σκέψεις γιά τὴν Θεσσαλία τῆς ἐποχῆς τους», *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο*, 34 (1998), 139-144, 139-140, ὅπου πηγές καί βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ θέματος, στὴν ὁποία κυρίαρχη ἄποψη εἶναι ὅτι τὸ 1318 πέθανε ὁ ἴδιος Ἰωάννης Β΄ τῶν Νέων Πατρῶν.

⁷¹ *Ἐγκώμιο*, σ. 347.6-8, 350.11-12. σ. 60.62, 63.134-135: «Ἐπεὶ δὲ καί χρόνος ἰκανὸς ἐμέτρει τῇ ἐκκλησίᾳ Λαρισσαίων τὴν τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος στέρνησιν...ἀποίμαντον εἰς τὸ διηνεκές διαμένειν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν...».

⁷² *Ἐγκώμιο*, σ. 350.10-13. σ. 63.174-177.

⁷³ Ὁ τότε ἐπίσκοπος Τρίκκης ἦταν ὑπέρμαχος τῆς Ἐνώσεως καί φυλακίστηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Β΄, βλ. Paul Magdalino, *The History of Thessaly*, 166-167. Πιθανόν αὐτὸς δέχθηκε τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου τῆς Λυῶν, ὅπως ἐμφανίζεται σχετικῶς, ἐκπροσωπώντας τὸν μητροπολίτη Λαρίσης πού εἶτε ἀπουσίαζε ἢ ἦταν χηρεύουσα ἡ Μητρόπολις. Λάρισα καί Τρίκινη γίνονται ἐνιαῖες μέ τὸν Κυπριανὸ (1318 κ.ε.).

Υπήρχαν οί φιλοβυζαντινοί κύκλοι αλλά καί αὐτοί πού ὁ Ἀντώνιος ἀποκαλεῖ «Ἄλλους», ἀντίστοιχα φίλοι (προσκειμένοι) καί ἀντίπαλοι (αὐτονομιστές) πρὸς τὴν Κων/πολη⁷⁴. Δέν εἶχαν καλή σχέση γενικά οἱ Θεσσαλοὶ μὲ τοὺς Παλαιολόγους, καί τότε καί ἀργότερα⁷⁵. Ὁ Κυπριανὸς ἦταν ἔμπιστος καί στὴν τοπικὴ ἐξουσία (μὲ κέντρο τὴ Νεοπάτρια) καί στὴν Κων/πολη, στὴν ὁποία ἀνῆκε λειτουργικά, ἀφετέρου εἶχε ἄμεση ἐπαφή μὲ τὴν πραγματικότητα τῆς Λάρισας, χιρεύουσα ὡς Μητροπόλεως. Πιθανόν εἶχε συμφωνηθεῖ νά τὴν ἐλέγχει ἐπὶ τῆς οὐσίας, τύποις ὅμως θά ὑπῆρχε ἀντιπρόσωπος τῆς τοπικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία κάποια στιγμή, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε χρόνια δέν ἐνεργοποιήθηκε ἐπὶ τοῦ θέματος, τελικά ὁμόφωνα ἐξέλεξε τὸν ἱερομόναχο καί ἡγούμενο Κυπριανὸν⁷⁶, ἐφόσον διμυσουργοῦσε μὲ τὴν πολιτικὴν του πολιτικὴς ἰσορροπίης ἀνάμεσα στίς δύο ὁμάδες.

Τό κενό τῆς τοπικῆς ἐξουσίας καί ἡ διαφωνία ἀναδύθηκε, ὅταν ταυτόχρονα πέθανε καί τό ἀνήλικο τέκνο τοῦ Ἰωάννη Β΄, οἱ δέ Λαρισαῖοι, ὑπέρμαχοι τῆς αὐτονομίας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴ δυναστεία τῶν Παλαιολόγων, ἀντέδρασαν, ὅταν ὁ Κυπριανὸς εἶχε ἀναχωρήσει γιὰ τὴ χειροτονία του στὴ Κωνσταντινούπολη, κι ὅταν ἐπέστρεψε, δέν εἶχε πλέον δυνατότητα νά εἰσέλθει στὴν πόλη.

Τὴν ἀκριβὴ εἰκόνα δίνει μὲ σαφήνεια ὁ Ἰωάννης ΙΓ΄ Γλυκὺς, ὁ ὁποῖος στὴ συνοδικὴ ἀπόφαση τοῦ Αὐγούστου 1318 ἀντιγράφει τὴν ἔκθεση πού τοῦ ἔστειλε ὁ ἴδιος ὁ νεοχειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Κυπριανὸς, ὁ ὁποῖος πίστευε τότε ὅτι ὑπῆρχε προοπτικὴ νά ὑπάρξει «εἰρηνικὴ κατάσταση»⁷⁷. Ὁ Ἀντώνιος περιγράφει γεγονότα στίς διαστάσεις πραγματικοῦ ἐμφυλίου: ὅταν ὁ (ἀνήλι-

⁷⁴ Ἐγκώμιον, σ. 348.1-2. σ. 62.140-141: «Ἦν δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὲρ τοὺς Ἄλλους τὰ τῆς προσβείας (=ἐπιτροπείας) ἐμπιστευθεὶς...». Ἀντώνιος Ρίζος, «Γύρω ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους», 139-141, ὁ ὁποῖος σημειώνει ὡς αἰτία μεταξὺ ἄλλων, π.χ. ἀντίθεση στὸν φιλοδυτικισμὸ τῶν Παλαιολόγων, ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ δέν ἤθελαν στρατιωτικὲς ὑποχρεώσεις στό Βυζάντιο. Προβλ. τὴν ἄποψη τοῦ Κυπριανοῦ ὅπως μεταφέρεται στό πατριαρχικὸ ἔγγραφο τοῦ Ὀκτωβρίου 1318 γιὰ τὴν κατοχὴ τῶν δικαιωμάτων τῆς Μητροπόλεως ἀπὸ τοὺς Ἄλλους, τοὺς κατέχοντες τὴ Λάρισα, βλ. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 384, σπχ. 49-50: «...αὐτῶν δὴ τῶν πρωτοτύπων ὑπ' ἄλλοις ὡς ἔφασαν, εὕρισκομένων, οὕτω τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος».

⁷⁵ Ἀντώνιος Ρίζος, «Γύρω ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους», 140-141.

⁷⁶ Ἐγκώμιον, σ. 348.3-4. σ. 62.141-142: «...κρίσει πάντων τῶν τῆς ἐπαρχίας...».

⁷⁷ Miklosich - Müller, *Acta*, IV I, 79-80. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 354-356: «...ὁ ἱερωτάτος μητροπολίτης Λαρίσης ἔγραψε καί ἀνήνεγκεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ... Σύνοδον, ὡς ἐκ τῆς ἐπι συμβάσεως εἰς τὸν ἐκεῖσε τόπον συγχύσεως καί ἀνωμαλίας ἀπὸ τῆς μάχης ἐμποδίζεται καί οὐδὲν ἔχει ἐπ' ἀδείας καταλαβεῖν εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν ἀγνωστὴν μητροπόλιν Λαρίσης... ἀπῆλθε δὲ διὰ τοῦτο καί εὕρσκεται εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν ἀγνωστὴν ἐπισκοπὴν Χαρμαίνης, ἐν στερήσει εὕρισκομένην ἀρχιερέως καί ἐξήτησεν, ἵνα ἐπιτραπῇ συνοδικῶς, ὥστε πρὸς καιρὸν, μέχρις ἂν διπλοστί τὰ τῆς μάχης διαλυθῇ, καί εἰρηνικὴ πάλιν κατάστασις εἰς τὸν ἐκεῖσε γέννηται τόπον...».

κος) διάδοχος πέθανε, ή έπαρχία διαιρέθηκε «εις διαφόρους αρχάς», «φθορά πραγμάτων, αφαιρέσεις βίων, δημεύσεις, έξορμια, άπειλαι, θάνατοι... τοιούτοις επιβιατηρίους (ύποδοχή)... δεξιώσασθαι»⁷⁸, με αποτέλεσμα ο νέος μητροπολίτης να ύποσσει ταλαιπωρίες, «άπολις, αλήτης, άστεγος, συκοφαντούμενος, άπειλούμενος»⁷⁹. Η όλη κατάσταση δέν ήταν μόνον έναντίον του, αλλά μία γενική αντίπαράθεση παρατάξεων: όπαδοί και αντίπαλοι της άυτονομίας από τήν Κωνσταντινούπολη.

Η πρώτη λύση για να παραμείνει σέ έπαφή με τί Λάρισα δόθηκε με άδεια από τί Σύνοδο του Πατριαρχείου, υπό τόν πατριάρχη Ίωάννη ΙΓ' Γλυκύ, να έγκατασταθεί προσωρινά στην έπισκοπή Χαρμαίνης τόν Αύγουστο του 1318⁸⁰.

Η Χάρμαινα (έκ του σλαβικού *chorin na*= οϊκος, έκκλησία) αναφέρεται και στην έπόμενη άπόφαση του Ίωάννη ΙΓ' (Οκτώβριος 1318), άν και για τελευταία φορά από τόν 10ο αι. πού καταγράφεται ως έδρα έπισκοπής υπό τόν Λαρίσης⁸¹. Στο έγγραφο αυτό, σχετικό με τό θέμα της μονής Άγίου Δημητρίου Μαρμαριανών πού ο Κυπριανός ήθελε να έξαρτήσει από τί Λάρισα, ο ίδιος ο πατριάρχης Ίωάννης ΙΓ' δηλώνει ότι ο έπίσκοπος Χαρμαίνης είναι πλησιοχωρών προς τί μονή Άγίου Δημητρίου Μαρμαριανών και τί Λάρισα⁸². Η Χάρμαινα τόν 13ο αι. είχε στην περιοχή της μοναστηριακά ιδρύματα, τά όποια έπώπτευσε αρχιμανδρίτης, όπως ο Θεοδόσιος, ο όποιος όμως τό 1275 χάρισε τί μονή της Παναγίας πού κατείχε επί 40 χρόνια (1235-1275) στή σταυροπηγιακή μονή Όξείας Έπισκέψεως Μακριντίσσης⁸³. Βρισκόταν κοντά στον «Κίς-

⁷⁸ Έγκώμιο, σ. 350.6 κ.ε. σ. 63.172 κ.ε.

⁷⁹ Έγκώμιο, σ. 352.8-10. σ. 64.212-214.

⁸⁰ Miklosich-Müller, *Acta*, I, 79-80. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 354-357: «έν τή τοιαύτη της Χαρμαίνης έπισκοπή διάγειν και τά τή αρχιερωσύνη αυτού ανήκοντα διαπράττεσθαι...».

⁸¹ Νόννα Παπαδημητρίου, «Η έπισκοπή Χαρμ(αι)νής ή Χαρμ(αι)νών (I'-ΙΔ' αιών)», *Αντίδορον Πνευματικών, Τιμητικών Τόμος Γερασίου Ιω. Κονιδάρη*, Αθήνα 1981, 378-389, 388: στο σγυλιώδες γράμμα πατριάρχη Φιλοθέου του 1371 δέν αναφέρεται πλέον ή έπισκοπή Χαρμαίνης.

⁸² Ότι ή μονή και ή έπισκοπή βρισκονταν σέ κοντινή άπόσταση διαπιστώνεται από τό έγγραφο του Οκτωβρίου 1318, βλ. Miklosich - Müller, *Acta*, I, 88. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 386, σγ. 99-102: «άπέχεν δέ ταύτης τόν τέ νυν μητροπολίτην Λαρίσης ... έτι δέ και τόν πλησιοχωρούντα της Χαρμαίνης έπίσκοπον...».

⁸³ Miklosich - Müller, *Acta*, IV, 426, 429: «Εκδοτήριον Θεοδοσίου ιερομονάχου επί μονιδίω της Παναγίας τῶ εις τήν Χάρμαιναν διακειμένο υπό τούς πρόποδας του Κισσάβου. ...Θεοδόσιος ιερομόναχος, αρχιμανδρίτης της των Χαρμενιτών χώρας και ήγούμενος ών του όντος μονιδίου... καλουμένης Παναγίας...». Πρβλ. ό.π., Miklosich - Müller, *Acta*, IV, 339 (χρυσόβουλλο Μιχαήλ Η Παλαιολόγου): «...άνεφερον και ότι ή εις τήν Χάρμαιναν διακειμένη μονή της... Παναγίας άνετέθη εις μετόχιον παρά του ιερομονάχου Θεοδοσίου...».

σαβο» (για την ακρίβεια η Παναγία ήταν κάτω από τους πρόποδες του Κισσάβου), όπου κοντά ζούσαν περίοικοι⁸⁴, αλλά πέραν αυτού δεν υπάρχει άλλη ένδειξη⁸⁵. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η Χάρμαινα έκειτο κοντά στον Κισσαβο, πιθανόν στα όρια της αρχαίας Μαγνησίας, εξ ου και η σχέση με το Πήλιο και τη μονή Μακρινιτίσσης. Έξαιτίας του ότι τις Ν.Α. περιοχές του Κισσάβου την ίδια εποχή (10ος-14ος αι.) κατείχε η επισκοπή Βεσαίνης με έδρα τη Βέσαινα (Δέσιανη-Άγιά)⁸⁶, η επισκοπή Χαρμαίνης προτάθηκε ότι κατείχε τον Δυτικό Κισσαβο ή την Β. Ανατολική περιοχή της⁸⁷. Παραμένει άκομψη άδιευκρίνιστη η θέση της, αλλά έτσι όπως αποτυπώνεται από τις υπάρχουσες πηγές δεν είχε δυνατότητες και δεν αναφέρεται ποτέ έκτοτε. Η παρακμή της παρακείμενης Λάρισας την συμπαρέσυρε.

Στή Λάρισα, τον ναό του Αγίου Αχιλλίου παρέμειναν κάποιοι πού τους αποκαλεί «ληστές», οι οποίοι ενέπιπταν στις «κεφαλές» (προκρίτους) στους «περιόντες» (στά περιχώρα)⁸⁸, έννοώντας μάλλον την τυραννία. Έπομένως, παρά τον έμφυλιο, υπήρχαν άκομψοί κάτοικοι για ένα διάστημα, άσχετα αν εκκλησιαστικώς είχαν κηρύξει «αυτοκέφαλο» και δεν υπάκουαν στον πατριάρχη.

Έκτοτε η περιοχή της Λάρισας συνεχώς έφθινε, έχανε πληθυσμό. Η Λάρισα αποκαλείται «έρημη» και «άοίκητος» (άκατοίκητη) δύο φορές, όταν έφυγε ο Κυπριανός (μετά το 1318) και όταν έφθασε ο Άντώνιος (1333)⁸⁹. Για το πώς έννοείται όμως ο διπλός χαρακτηρισμός, υπάρχει ζήτημα αν είναι υπερβολή, αλλά πάντως έχοντας βάση σε μία ύπαρκτη κατάσταση. Η στασιμότητα ειδικά στην Ανατολική Θεσσαλία αλλά και στη Δυτική ως ένα σημείο, όφείλεται σε πολλούς λόγους, είτε δημογραφικούς, δηλαδή φυσική φθορά του πληθυ-

⁸⁴ Miklosich - Müller, *Acta*, IV, 429: «τεσσαράκοντα γάρ ήδη χρόνους κεκοπίακα εν τῷ τοιούτῳ μονιδίῳ καθὼς καὶ οἱ ἐποικοὶ τῆς ἐκείσε χώρας γινώσκουσι».

⁸⁵ Άννα Άβραμέα, *Η Βυζαντινή Θεσσαλία*, 180-181, με βάση το έγγραφο του 1275.

⁸⁶ Άννα Άβραμέα, *Η Βυζαντινή Θεσσαλία*, 156-157. Νίκος Νικονάνος, *Βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς Θεσσαλίας. Από τὸ 10ο αἰὼνα ὡς τὴν κατάκτηση τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1393. Συμβολὴ στὴ βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ*, ΥΠΟ-Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, Ἀθῆναι 1979, 16-27.

⁸⁷ Νόννα Παπαδημητρίου, «Η επισκοπή Χαρμέ(αι)νης», 388-385 (Δυτικός Κισσαβός). Πρβλ. για τις επισκοπές Βεσαίνης και Χαρμαίων, Νεκτάριος Δρόσος, *Οἱ ἐπισκοπές Βεσαίνης, Χαρμαίων καὶ Κατρίας: ἡ ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια Ἁγίας κατὰ τὴ βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ περίοδο*, διδ. διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2013, 137-144, 144 κ.ε., 178 (=τοποθετεῖ τὴν ἐπισκοπὴ Χαρμαίνης στὸν Ἀνατολικὸ Κισσαβο), ὅπου βιβλιογραφία.

⁸⁸ *Εγκώμιο*, σ. 366.7-17. σ.7 2.482-490.

⁸⁹ 1) *Εγκώμιο*, σ. 353.30-354.2. σ. 65.251-255. 2) *Εγκώμιο*, σ. 366.7-17. σ. 72.482-490.

σμοῦ⁹⁰, είτε ιστορικές συντυχίες, ὅπως τό πέρασμα τῶν Καταλανῶν καί ἡ διαχείμασή των τό 1311, μεταξύ Ὑόσσης (Κισσάβου) καί Ὀλύμπου στήν περιοχὴ τῶν Τεμπῶν⁹¹, ἀλλά ὅπωςδήποτε συνετέλεσαν οἱ ἐμφύλιες διαμάχες, ἐπιδρομές ἀλλογενῶν, πειρατῶν, καί ἦταν ἐπόμενο νά φύγουν οἱ περισσότεροί κάτοικοι ἢ καί νά μὴν ἔλθουν νέοι⁹². Ἡ πόλη παρήκμασε καί περὶ τό 1350 προσδιορίζεται ἀνευρεθεῖς θησαυρός νομισμάτων, ἀπό κάποιον Λαρισαῖο φεύγοντας ἀπό μία μισο-ἔρημη πόλη, μέ τὴν ἐλπίδα νά ἐπιστρέφει⁹³. Ὁμοίως ἡ Χάρμαινα (ἢ Χαρμενιτῶν χώρα), ἡ προσωρινή διαμονή τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ, κοντά στὸν Κίτσαβο, εἶναι ἀμφίβολο ἂν εἶχε συγκρατήσει κατοίκους, διηλαδὴ ἀγροτοποικίες.

Ὁ νεοχειροτονηθεὶς Κυπριανὸς βρέθηκε στήν ἀνάγκη νά ἀντιμετωπίσει τὴ Μονὴ Ἁγίου Δημητρίου Μαρμαριανῶν ὡς μητροπολιτικὴ (ἐπισκοπικὴ τῆς Λάρισας) ἀπὸ πατριαρχικὴ πού ἐθεωρεῖτο. Τό καθεστῶς τῆς ἦταν ἀμφίβολο, ἐφόσον ὁ αὐτοκράτορας Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος τὴν εἶχε παραδώσει στή Μητρόπολη μέ χρυσόβουλλο (πρὸ τοῦ 1282 ὅταν ἀπεβίωσε), τό τελευταῖο ἀπὸ μιά σειρά ἀντικρουμένων ἀποφάσεων αὐτοκρατόρων, γεγονός πού ἀναφέρεται στήν ἀπορηπτικὴ ἀπάντηση τοῦ πατριάρχη Ἰωάννη Γλυκύ⁹⁴. Δέν ἀναρεῖ τὸν ἑαυτό του ὁ Κυπριανός, ἐφόσον τό καθῆκον του ἦταν νά στηριξεῖ τὴ νέα θέση του μέ τὴν πλοῦσια μονὴ κοντά στήν ἐπισκοπὴ Χαρμαινῆς μέ βάση τὴν ἀρχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου περὶ «οἰκονομίας», ἡ ὁποία εἶχε ἐφαρμογὴ καί στοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν σωτηρία, ὅταν ὑπῆρχαν δυσκολίες, τοῦ λαοῦ. Ἄλλωστε γιὰ Πατριάρχη καί βασιλιά ἐργαζόταν σέ ὅλη τὴ ζωὴ του.

Χωρὶς κάποιον στήριγμα οἰκονομικὸ ἢ πολιτικὸ ἦταν ἐπόμενο ὅτι ἀντὶ γιὰ

⁹⁰ Γεώργιος Τερεζάκης, «Ὁ ρόλος τῆς δημογραφικῆς κρίσης τοῦ 14ου αἰῶνα στή σύνθεση καί τὴ διασπορὰ τοῦ πληθυσμοῦ στό θεσσαλικὸ χῶρο», *Βυζαντινὸς Δόμος*, ὑπό ἐκδοση. Εὐχαριστῶ πολὺ τὸν κ. Τερεζάκη πού μοῦ παρεῖχε πρόθυμα νά μελετήσω τό ὑπό ἐκδοση ἄρθρο του.

⁹¹ Φρανθίσκο ντέ Μονκάδα, *Ἐκστρατεία τῶν Καταλανῶν καί Ἀραγωνέζων κατὰ Τούρκων καί Ἑλλήνων*, μετάφραση Ἰουλία Ἰατριδῆ, Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθῆνα 1984, 258-259. Ὁ Πηνειὸς καί οἱ θάλασσα στίς ἐκβολές του θά ἔδινε μέ τὰ ψάρια του σημαντικὸ μέρος τῆς διατροφῆς σέ πρωτεῖνες καί δέν θά στηριζόταν στοὺς ἐντοπίους, ἰδίως ὄσους ἦταν ποιμένες, οἱ ὁποῖοι εἴτε θά ὑποτάχθηκαν εἴτε θά ἐφύγαν.

⁹² Ἀντώνιος Ρίζος, «Τὸ δουλεμπόριο, ἡ ἐρήμωση τῆς Ἀνατολικῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸν 14ο αἰ. καί οἱ Ὀθωμανοί», *Τὰ Ἱστορικά*, 50 (2009), 59-72.

⁹³ Γιόρκα Νικολάου, Νομισματικὴ κυκλοφορία στή Βυζαντινὴ Θεσσαλία (6ος-14ος αἰ.), *Ὀβολός 7 (=Πρακτικὰ Συνεδρίου τῆς Γ΄ Επιστημονικῆς Συνάντησης)*, Ἀθῆνα 2004, 571-588, 585, σημ. 79, ὅπου βιβλιογραφία.

⁹⁴ Miklosich - Müller, *Acta*, I, 85-88. H. Hunger - O. Kresten, *Das Register*, 378 (c) = *Chrysobullos Logos des Kaisers Michael VIII. Palaiologos unbekanntem Datums* = Dölger, *Regesten* 2064a, 282, σχ. 41-45: «Προέτεινον οἱ τοῦ Λαρίσσης καί χρυσόβουλλον ἕτερον τοῦ βασιλέως τοῦ πατρὸς τοῦ κρατίστου τοῦ ἁγίου μου αὐτοκράτορος».

μία περιθωριακή αγροτική περιοχή χωρίς μέλλον κατέληξε στα Τρίκαλα, έδρα του Στεφάνου Γαβριηλοπούλου. Έδω έζησε αρκετά χρόνια⁹⁵. Ο μητροπολίτης μετέβη στην πύο προστατευμένη πόλη στή Θεσσαλία, έδρα του πύο Ισχυροϋ, ανεξάρτητου από τίν Κωνσταντινούπολη. Δέν απέφυγε κι έδω αντιπαραθέσεις μέ τόν τοπάρχη (σπίν ούσία κυριαρχοϋσα οίκογένεια)⁹⁶, αλλά και μέ ανθρώπους του: «φιλεί συνεξομοιοϋσθαι τῶ ἄρχοντι τό ύπύκοον...»⁹⁷.

Τό πατριαρχείο έμπιστευόταν τόν Κυπριανό ότι θά φέρει σταθερότητα σπίν περιοχή, τί διχασμένη στα πολιτικά, τά όποία επηρέαζαν και τά εκκλησιαστικά. Η διαίρεση έμφανιζόταν πάλη αργότερα, όταν επί βυζαντινού ήγεμόνα Νικηφόρου Όρσίνη (1356-1359) πού διαδέχθηκε τούς Σέρβους κατηγόρησαν τόν Άντώνιο σέ θέματα πίστewος «...περί τά εύσεβή και τῶ θεῶ ἀρεστά»⁹⁸. Υπήρχε ή ίδια πολιτική πραγματικότητα ανθρώπων πού δέν ήθελαν σχέσεις μέ τούς Παλαιολόγους τώρα, κάτι πού αντιμετώπισαν και ό Κυπριανός και ό Άντώνιος υπό διαφορετικές συνθήκες.

Ό Κυπριανός αναδείχθηκε ανώτερος στή συνείδηση του Άντωνίου, όπως και του λαοϋ, επειδή πρωτίστως έδειξε μεγάλη ύπομονή στις πολύ κακές συντυχίες τής έποχης, κράτησε αντιστάσεις σπίν κοινωνία τής Θεσσαλίας, άσκησε χρηστή διοίκηση.

Η Μητρόπολη Λαρίσης και ή Ίερουσαλίμ των Μακκαβαίων

Η ταύτιση του Άντωνίου μέ τόν προκάτοχό του Κυπριανό ήταν ύπαρξιακή και πνευματική λόγω του επισκοπικού χαρίσματος, όμως ό ίδιος τίν καλύπτει θεολογικά. Έπέτυχε νά οργανώσει ένα έντελως πρωτότυπο άγιογραφικό κείμενο, καλλιές και μέ άπογη αττική διάλεκτο, αλλά και ιδιοφυές ως προς τί σύλληψη, χάρη στο πρότυπο πού χρησιμοποιεί, έγκιβωτισμένο τόσο από τόν βίο του Κυπριανού όσον και από τόν δικό του. Η ζωή τους επαναλαμβάνεται στα ίδια στερεότυπα, αλλά μέσω μίας βιβλικής-ιστορικής θεώρησης, τίν όποία συνήθιζαν οί Βυζαντινοί συγγραφείς, τίν τυπολογία⁹⁹.

⁹⁵ Έγκώμιο, σ. 352.12-13. σ. 64.214-215: «χρόνους σϋκ όλίγους οϋτω διαθλῶν τόν βίον άνιεί».

⁹⁶ Έγκώμιο, σ. 356.3-5. σ. 66.291-292.

⁹⁷ Έγκώμιο, σ. 358.11-13. σ. 67.329

⁹⁸ Ψευτογκās, Άντωνίου λόγιοι, 18-20, 370.5-6. 74.548-552.

⁹⁹ Τόν 14ο αί., όπως δείχνουν τά μεγάλα εικονογραφικά σύνολα σέ Κωνσταντινούπολη, Θεσσαλονίκη και Μυστρα, ή εικονογραφία έχει άφομοιώσει τίν τυπολογία μέ μία σειρά θεμάτων όπως ή «Ρίξα του Ίεσσαί», ή Σκηνή του Μαρτυρίου, ό Ναός του Σολομώντος, ιερά σκεϋή του Ναοϋ, ή

Στήν Παλαιά Διαθήκη περιέχονται ιστορικά γεγονότα καί λατρευτικά σύμβολα («τύποι», προτυπώσεις), τά όποια δημιουργοῦν ιστορικά «ἀντίγραφα», πρῶτα στήν Καινή Διαθήκη, στόν νέο Ἰσραήλ, τήν Ἐκκλησία, καί μετά στό κράτος τοῦ Θεοῦ, τό κράτος τοῦ Κωνσταντίνου. Ὅταν ἔλεγαν, βέβαια, «τύπους» (καλούπια), ἐννοοῦσαν σύμβολα, τά όποια εἶχαν ὡς περικάλυμμα γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἔναν ἱερό «τόπο», ὅπου καλυπτόταν τό Θεῖον: ἡ «Ρίζα Ἰεσσαί», τό γενεαλογικό δένδρο τοῦ Δαβίδ, φύτρωσε τόν βλαστό βασιλέα Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ στάμνος ἐνέκλεισε τό μάνα ἐκ οὐρανοῦ, ἡ Κιβωτός τόν θεῖο Νόμο, ἡ Σκηνή τή θεία Δόξα. Τελικά ἡ γίννη, ἡ ἀνθρώπινη δομή περι-κλείοντας τή Θεότητα, ἀσφαλῶς πρῶτα ἡ Θεοτόκος, ὑποδήλωναν ἐν τέλει τό Κράτος, δίκευ προστασίας γιά τήν Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τό πρότυπο τῆς εἰδικῆς θεώρησης πού ἔχει ὁ Ἀντώνιος (πορεία ἀπό τόν διχασμό καί τή διαίρεση στήν ἐπανένωση, ἀνανέωση), εἶναι ἡ Ἱστορία τῶν Μακκαβαίων πού ἀγωνίστηκαν νά ἀποκαταστήσουν τόν Ναό τοῦ Θεοῦ καί τήν Ἱερουσαλήμ ἀπό τούς Ἐθνικούς. Στά Βιβλία Α΄-Β΄ (Α΄ Μακκ., κεφ. 1-6 καί Β΄ Μακκ., κεφ. 1-10) δίδεται τό ἴδιο σχέδιο. Πεθαίνει ὁ μονάρχης, τό κράτος διαρεῖται, ἕνας ἐκ τῶν ἐπιγόνων του ἔχει τόν κακό ρόλο νά διώξει τόν λαό τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀντίδραση ἀκολουθεῖ, ὁ νέος ἡγέτης τοῦ λαοῦ ἐκδιώκει τούς κυρίαρχους τῆς δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν. Ὁ Ἀντίοχος Δ΄ Ἐπιφανής (175-164 π.Χ.) διαρεῖ τόν ἐβραϊκό λαό σέ φίλους του (ἐλληνίζοντες) καί ἐχθρούς, προσπαθώντας νά καταργήσει τήν ἰουδαϊκή λειτουργία τοῦ Ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ (167 π.Χ.). Ὁ Ἰούδας Μακκαβαῖος, μετά ἀπό ἀγῶνα, καταλαμβάνει τήν Ἱερουσαλήμ, ἀποκαθαίρει τόν βεβηλωμένο ναό καί τελει τά ἐγκαῖνια τοῦ Ναοῦ τῶν Ἑβραίων τό 163 π.Χ.

Ἡ ἱστορία τοῦ Κυπριανοῦ καί ἡ ἱστορία τοῦ Ἀντωνίου ἔχουν πολλά κοινά σημεῖα. Ἐνας πρῶτος κύκλος ἱερῶν γεγονότων εἶναι ὡς τό 1332/33, καί μετά, ἐπί Ἀντωνίου, ἐπανάληψη τῆς ἱστορίας τῶν Μακκαβαίων ἕνας ἐπόμενος κύκλος πού ὀλοκληρώνεται τό 1362. Τό πρότυπο (Α΄ Μακκ. 1-10) κάνει λόγο γιά τόν θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου πού προκάλεσε διάσπαση τοῦ κράτους του σέ μικρότερα, ὅπως αὐτό τοῦ Ἀντιόχου Δ΄ Ἐπιφανοῦς, αὐτό πού ἐπέφερε τό μεγάλο κακό στόν Ἰσραήλ. Παρομοίως ὁ θάνατος τοῦ ἀνίλικου τοπαρχῆ (1318) καί τοῦ Ἀνδρονίκου Γ΄ (1341) ἐπέφεραν διάσπαση. Ἡ Ἱερουσαλήμ κατέστη «ἀοικητος» (Α΄ Μάκκ. 3.45), ὑπῆρχαν ὅμως κάτοικοι Ἐθνικοί (Α΄ Μάκκ. 1.52) καί τό «κατάλειμμα» (Α΄ Μάκκ. 3.35). Ὁ ὑπόλοιπος λαός ἔφυγε. Ὅμοιος καί

στάμνος, ἡ ράβδος Ἀαρών, ἀλλά κυρίως ἡ Κιβωτός τῆς Διαθήκης.

ή Λάρισα έγινε «αοίκητος», από τόν λαό τοῦ Θεοῦ, παρόλο πού δέν ὑπῆρξε κυριολεκτικά ἀκατοίκητη. Εἶναι αὐτοί πού δέν δέχονταν τό πατριαρχεῖο καί τό Βυζάντιο. Ὑπάρχουν ὅπωςδήποτε καί ἄλλα σημεῖα πού διαπιστώνεται ἡ ἀναλογία ἀνάμεσα στό πρότυπο καί τά ἀντίγραφα¹⁰⁰. Συνολικά ἡ ἀρχική δυσμενής κατάσταση ἔχει εὐτυχές τέλος, τήν ἀνανέωση.

Ἡ χρήση ἑνός «τύπου» συνηθιζόταν ἀνεκάθεν σέ ἀγιολογικά κείμενα, γιά νά δομηθεῖ ἕνα κείμενο συγκροτημένο, εὐανάγνωστο. Ἀλλά ἕνας ἐκκλησιαστικός ἄνδρας βλέποντας τί ροή τῆς Ἱστορίας μέ τήν ἱερατική σύλληψη τῆς ζωῆς ὡς Μυστήριο, τί συλλαμβάνει ὄχι ἀκριβῶς μόνον ὡς κίνηση πρὸς τά ἔμπροσ, ἀλλά καί ὡς διεπόμενο ἀπό τήν ἐπανάληψη ὁμοίων καταστάσεων, δηλαδή ὡς σπείρα. Ἐπαναλαμβάνεται (γιά τόν ἄνθρωπο) ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ στόν Κόσμο πού εἶναι αἰώνια καί πού ἀπαντᾷ στίς προηγηθεῖσες προσβολές τοῦ φυσικοῦ κακοῦ, τί φθορά, τήν ἁμαρτία, τί διαίρεση καί ἀποστασία, ὅσα ἐπιρρεάζουν ἀλλά δέν δαμάζουν τόν ἀντιπρόσωπο τῆς Ἐκκλησίας. Τό Μυστήριο ἐφαρμόστηκε πρῶτα στήν Ἱστορία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰσραὴλ, συνεχίζεται καί στόν νέο Ἰσραὴλ, τό κράτος πού περικλείει τήν Ἐκκλησία. Οἱ τύποι τῆς παλαιᾶς Διαθήκης συμβολίζουν τό κράτος πρόνοιας, ἔχοντας διαρκῆ ἰσχῦ, ἄρα ἐσχατολογική προοπτική.

Ἡ ἀναγωγή στήν τυπολογία εἶναι μία βιωματική ἀντίληψη γνωστή στή βυζαντινὴ προφορική καί συγγραφική (ἐγκωμιαστική-αὐτοκρατορική) παράδοση¹⁰¹, ἀλλά σέ τέτοια ἔκταση, δηλαδή μία ὁλόκληρη ἱστορική διήγηση νά δημιουργηθεῖ πλήρες ἱστορικό-ἀγιογραφικό σενάριο (ἐπιλογές ἀπὸ τί ζωὴ τῶν Κυπριανοῦ καί Ἀντωνίου) δέν ἔχει ἐντοπισθεῖ, ἐξ ὧσων εἶναι εὐρέως γνωστά. Ἐπιλέγονται γεγονότα τῆς ζωῆς των πού συνάδουν ὡς πρὸς τό πνεῦμα, δηλαδή τήν ἀναφορά των σέ κοινὸ πρότυπο, τήν ἱερά Ἱστορία. Μεταξύ ἄλλων ὀφείλεται στό ὅτι ἀντιμετώπιζε καί ὁ ἴδιος ὁ Ἀντώνιος δυσκολίες, τίς ἴδιες ἢ τά ἀποτελέσματα τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετώπιζε ὁ προκάτοχος του, προερχόμενα ἀπὸ τό κοινὸ ποιῆνιο.

Ἀλλά τά ἴσα πρὸς τρίτον, τήν Παλαιὰ Διαθήκη, εἶναι καί μεταξύ των. Μέ

¹⁰⁰ Σταῦρος Γουλούλης, «Ἡ ᾠοίκτης Λάρισα καί ἡ ἀνασπίλωση τοῦ καθηδικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ Τρικάλων (c. 1332, 1362): Βιβλικά ἀρχετύπα καί ἱστορικά ἀντίτυπα», *Βυζαντινά* 29 (2009), Θεσσαλονίκη 2010, 163-198, 170-175. Ἐντοπίζονται κοινὰ σημεῖα: 1) ὁ θάνατος τοῦ ἡγεμόνα καί ἡ διαίρεση τοῦ κράτους, 2) ἡ ἀποστασία τοῦ λαοῦ καί ἡ τιμωρία του, 3) διωγμοί καί ἐρήμωση τῆς πόλεως, 4) ἀναχώρηση καί ἀγώνας τοῦ ἡγεμόνα, 5) Τελευταῖοι λόγοι, θάνατος ἡγεμόνα, 6) τελικὴ μάχη, 7) κάθαρση καί ἐγκαίνια, 8) πτώση μετάνοια τοῦ τυράννου.

¹⁰¹ Σταῦρος Γουλούλης, *Ρίζα Ἰεσσαί, ὁ σύνθετος εἰκονογραφικὸς τύπος (13ος-18ος αἰ.)*, Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, Θεσσαλονίκη 2007, 283 κ.ε.

βάση τί λογική αὐτή οἱ Βίοι τῶν Κυπριανοῦ καί Ἀντωνίου νοοῦνται ὡς παράλληλοι. Ὁ Ἀντώνιος ὡς λόγιος πρέπει νά ἐπηρεάστηκε ὡς πρὸς τὴν τεχνική τοῦ ἐγκωμίου ἀπὸ τὸν Πλούταρχο, πού ἔγραφε ἀνεξάρτητους βίους Ἑλλήνων καί Ρωμαίων κατὰ ζεύγη, λόγῳ κοινῶν ἱστορικῶν ἀναλογιῶν πού παρουσίαζαν¹⁰². Ὅπως ὁ Πλούταρχος, δέν κάνει ἀφηρημένη γενική ἱστορία, ἀλλὰ βιογραφική, ὁμοίως ὁ Ἀντώνιος οἰκοδομεῖ τὰ γεγονότα μέ βάση τὰ πρόσωπα. Ἡ διαφορά εἶναι ὅτι ὁ μέν ἐθνικός συγγραφέας εἶναι βιογράφος-ἱστορικός, ὁ δέ Ἀντώνιος εἶναι ἐκκλησιαστικός δημιουργός, ἐπίσκοπος πού προβάλλει τὰ βιώματά του, τί διαρκή νίκη τοῦ Θεοῦ στήν Ἱστορία.

Ὡς ἐκ τούτου ὑπό τό κριτήριον τοῦ Θεοῦ ὁ συγγραφέας ἄλλα γεγονότα τὰ ἐξαίρει, τὰ μεγεθύνει, ἄλλα τὰ ὑποβαθμίζει ἢ καί τὰ ἀποκρύβει, δέν ἐνδιαφέρουν στήν κατασκευή πού δημιουργεῖ. Π.χ. συνήθως δέν ἀναφέρει ὀνόματα, ἰδίως ὅταν κάνει ἀρνητική κριτική καί γενικά τηρεῖ ἕναν γριφώδη νοηματικό λόγο, γιά νά μὴ θίξει ἄμεσα πρόσωπα καί καταστάσεις εἴτε τῆς ἐποχῆς Κυπριανοῦ εἴτε τῆς ἐποχῆς του. Εἶναι μία μορφή λογοκρισίας, σιωπῆς πού προκαλεῖ ἢ βία σέ ὅσους τὴν ὑποστοῦν, ἐδῶ διακριτικῆς καί ὄχι φοβικῆς. Ἐπομένως μπορεῖ νά γίνῃ δεκτό ὅτι ὡς πρὸς τό ἀποτέλεσμα, τὴν ἐπιλογή τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ εἶναι μία μορφή Ἱστορίας προκατασκευασμένης. Δέν εἶναι ὁμοῦς στόν πυρῆνα τῆς ἰδεολογία, ἀλλὰ ἱερά ἱστορία, βιοματική. Γεγονότα πού ἀναβιώνουν ὡς πρὸς τὴν ποιότητα, δηλαδή διέπονται ἀπὸ τὴν ἀνανέωση (renovatio).

Οἱ δύο ἱεράρχες τῆς Λαρίσης δέν ὀρίζουν μεταξύ τους ἕνα διπολικό σχῆμα, μία διαρχία, ὅπου ὁ νεώτερος ἀπλῶς ἔρχεται νά διαδεχθῇ τὸν παλαιότερο. Κάτι τέτοιο θά κατέληγε ὡς ἀνεπίτρεπτο γιά ἀγιολογικό κείμενο, ἀνταγωνιστικό, θά ἦταν σάν νά ἐξαίρεται ὁ ἐγκωμιάζων ἀντί γιά τό ἐγκωμιαζόμενο, νά τὸν ἐπικαλύπτει. Ἐνῶ συμβαίνει τό ἀντίθετο, ὑπῆρξε μακροχρόνια σκέψη¹⁰³ καί προετοιμασία νά τιμηθῇ ὁ ἅγιος ἐπίσκοπος μέ κάθε ἐπισημότητα, μέ τὴν ἀνασπίλωση τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν, σέ ἕνα ἔργο πού ἐκεῖνος ἄρχισε μετὰ τὴν καταστροφικὴ πυρκαϊά. Μέ τὸν παραλληλισμὸ τῶν δύο συνεχόμενων Βίων, δύο παράλληλων κύκλων τῆς Ἱστορίας, γίνεται ταυτόχρονα προβολὴ στή ρίζα τῶν μυστηρίων, τὴν ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ, τὴν οἰκογένεια τῶν Μακκαβαίων. Τό διπολικό σύστημα συμπληρώνεται ἀπὸ ἕναν τρίτο πόλο, μία ἱστορικὴ πηγή τοῦ Μυστηρίου τῆς εὐσεβείας πού παρακάμπτει τί διαρχία

¹⁰² Γιά τί χρῆσις ἀρχαίων συγγραφέων καί εἰδικά τοῦ Πλουτάρχου βλ. Ψευτογκᾶς, Ἀντωνίου λόγοι, σ. 401.

¹⁰³ *Ἐγκώμιο*, σ. 372.7-11. σ. 75.584-585: «τοῦ τοίνυν καλλωπισμοῦ τοῦ... ναοῦ... ἐκ μακροῦ πόθου τρέφων».

από τήν ὁποία διέπεται ἡ λογική του συνεχῶς διχαζόμενου κόσμου. Εἶναι μία τριαδική θεώρηση πού συνθέτει τήν ἐξέλιξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας: Ὁ λαός τοῦ Θεοῦ στερεῖται ἀπό διοίκηση, ὑποτάσσεται σέ δυνάστες, εἴτε ἄλλοδαπούς εἴτε ἡμεδαπούς, ἀλλά ἀποκαθίσταται καί γίνονται τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ ἐπαναφορά στήν ἐνότητα ἢ τά ἐγκαίνια εἶναι βιωματικό σύμβολο ἐνότητας.

Ὁ Ἀντώνιος, ἐπίσκοπος ὧν, βλέπει τήν ἐνότητα τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας, πού εἶναι ἐνότητα ζωντανῶν, ἀλλά καί νεκρῶν (Πεντηκοστή), ἐνότητα τοῦ παρόντος μέ τό παρελθόν, τῆς νέας γενιᾶς πρὸς τήν παρελθούσα, προοιωνίζοντας τό μέλλον, τήν τελεία ἐλευθερία. Ὅσοι ἀντιδρουσαν, ἔφτασαν στό σημεῖο νά διώκουν τόν ἅγιο Κυπριανό, ὅπως καί τόν ἴδιο, ἀλλά ἡ μετενόησαν ἢ χάθηκαν ἀπό τό προσκίνιο. Ὁ λαός μέ τόν ἡγέτη ἔνωμένοι πορεύονται στό μέλλον. Ὁ Κυπριανός ταπεινώθηκε, βρέθηκε ἐκτός μητροπολιτικῆς ἔδρας, ἀλλά συγκράτησε ἔνωμένο τό ποιμνιο, συμπαραστάθηκε στά προβλήματα, ἀναστήλωσε τόν καμμένο ναό τῶν Τρικάλων, παρέδωσε τό πνεῦμα του περιστοιχισμένος ἀπό τά πνευματικά παιδιά καί τόν πιστό λαό. Τό ἴδιο καί ὁ Ἀντώνιος, ἐξορίστηκε ἀπό μία διχασμένη ἡγεσία, ἀλλά πάντα ἔνωσε τόν λαό. Κάποια στιγμή, ὅταν ἔλειπε ὁ τοπικός ἡγεμόνας (Νικηφόρος Ὁρσίνης, περὶ τό 1359) σέ ἐκστρατεία, ἔνωσε ὅλη τή Θεσσαλία ὑπό τήν σκέπη του¹⁰⁴, ἐφόσον ἦταν ἡδη δικαστικός λειτουργός (καθολικός κριτής τῶν Ρωμαίων).

Τό μείζον γεγονός γιά τόν Ἀντώνιο εἶναι ἡ ἀνανέωση, μέσα ἀπό τήν ἐνότητα, τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης. Ἐνότητα τῶν παρελθόντων γενεῶν, κάτω ἀπό κοινή στέγη, τόν καθεδρικό ναό τῶν Τρικάλων, τόν ὁποῖο ἀναστήλωσε πρῶτα ὁ Κυπριανός καί ὀλοκλήρωσε ὁ Ἀντώνιος ἐν πνεύματι εἰρήνης.

Ἡ «Πνευματική» θεώρηση τῆς Ἱστορίας σέ σχέση μέ τήν ἀρχιερατεία Κυπριανοῦ καί Ἀντωνίου μπορεῖ κάλλιστα νά σημαίνει ὅτι τό ἐγκώμιο καί ἡ ἀνακίρυξη τῆς ἀγιότητας τοῦ προκατόχου του, ἐορτή πού ἐπικρατήσε στή συνέχεια (μεταξὺ 3ης Μαΐου καί 6ης Αὐγούστου, βλ. πῶ πάνω σημ. 3), ἔγινε τίς ἡμέρες τῆς Πεντηκοστῆς του 1362, στίς 5 Ἰουνίου ἢ λίγο πρὶν ἢ λίγο μετὰ¹⁰⁵.

* * *

¹⁰⁴ Ἐγκώμιο, σ. 371.22-372.2. σ. 575-579.

¹⁰⁵ Σταυῖρος Γουλούλης, «Τά ἐγκαίνια τοῦ ἐπισκοπικοῦ ναοῦ», 221 (βλ. σημ. 17).

Ὁ μητροπολίτης Ἀντώνιος στό ἐγκώμιο εἰς τόν ἅγιο Κυπριανό ἐξαίρει στήν ἐποχή του στήν οὐσία ἕναν νέο τύπο ἀγίου: ἐπιτελής στήν Ἐκκλησία, ἔχει ἀσκητικές ἐπιρροές, εἶναι θύμα τῆς πολιτικῆς. Ὁ ἀφανής, μυστικός, παραλληλισμός, τόσον τοῦ προκατόχου του ὅσον καί τοῦ ἰδίου μέ τόν ἐπαναστάτη Ἰούδα Μακαββαῖο πού καί ἀγωνίστηκε πολιτικά, ἐπέβαλε τήν εἰρήνη, καί ἐγκαινίασε τόν Ναό τοῦ Ἰσραήλ, ἐκφράζει στήν πράξη μιά εἰλικρινῆ πολιτική θεολογία, γίνεται παράδειγμα στό μέλλον λόγω τῶν συνεχῶν κύκλων τῆς Ἱστορίας. Ὁ Κυπριανός μέ ὅσα ὑφίσταται ἐπίσκοπος ὦν, βιώνει ἕνα μαρτύριο συνειδήσεως. Οἱ ἀσκητικές του ἀφετηρίες ἀπό τό Ἅγιον Ὅρος στή στροφή ἀπό τόν 13ο στόν 14ο αἰώνα, ἡ μύηση πού ἔζησε ἐκεῖ καί πού βρῆκε ἐφαρμογή στή συνέχεια στήν ἀναρχή Θεσσαλία, διατυπώνονται ἀπό τόν ἐξ Ἁγίου Ὅρους (Λαυριώτη μοναχό), Ἀντώνιο, ὁ ὁποῖος πλησιάζει, ἂν καί δέν συμμετέχει πιό ἐνεργά, στό κίνημα τοῦ Ἡσυχασμοῦ. [Οἱ Ἡσυχαστές ἀπό τή δεκαετία τοῦ 1320 μέ ἐπικεφαλῆς τόν Γρηγόριο Σιναΐτη ἀπέκτησαν ὀργάνωση, κοινωνική ἀποστολή, ὁ καθένας μέ τόν τρόπο του¹⁰⁶]. Προβάλλεται ἕνας ἅγιος ἐκκλησιαστικός ἀνὴρ πού ἀγωνίζεται στά πολιτικά καί κοινωνικά θέματα, κατά τῆς πολιτικῆς αὐθαιρεσίας σέ σημεῖο νά ἐπεμβαίνει γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς ἠθικῆς τάξεως περισσότερο πρὸς τή μεριά τῆς ἡγεσίας, πρὸς τήν ὁποία εἶναι αὐστηρός, καί ὄχι τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων¹⁰⁷.

Δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ἡ ἴδια περίπτωση πολιτικῆ τηρεῖται ἀπό τόν ἡσυχαστή Γρηγόριο Στυλίτη ἢ Πολίτη (Βυζάντιο), ὅταν περὶ τό 1335 ἐμφανίζεται ἐρχόμενος ἀπό τό Ἅγιον Ὅρος, πιθανώτατα ἐλκόμενος ἀπό τήν παρουσία τοῦ Ἀντωνίου, πολύ κοντά στά Τρίκαλα, στοὺς Σταγούς (Καλαμπάκα), εἰσάγοντας ἕναν πιό γνήσιο μοναχισμό, ἀσκητικό καί κοινοβιακό. Ὁ Γρηγόριος, ἰδίως ὅμως ὁ μαθητής του Ἀθανάσιος Μετεωρίτης, ἦταν γνωστοί τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτη, διαμένοντας μέ τήν ομάδα του σέ σπηλιά στόν Στύλο τῶν Μετεώρων, ἀλλά ὁ ἴδιος κήρυξε δημόσια σέ Θεσσαλούς «ἄρχοντες καί ἀρχομένους», ὅπως καί

¹⁰⁶ Βλ. Ἀγγελικὴ Δελνίκου, *Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης. Ἡ δράση καί ἡ συμβολή του στή διάδοση τοῦ ἡσυχασμοῦ σά Βαλκάνια. Ἡ σλαβικὴ μετάφραση τοῦ βίου τοῦ κατὰ τό ἀρχαιότερο χειρόγραφο*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2004.

¹⁰⁷ Γι' αὐτό καί τό Ἅγιον Ὅρος τῶν Ἡσυχαστῶν, πού θεωρεῖ πηγὴ αὐτῆς τῆς προσπάθειας, τό βλέπει ὄχι ὡς εἰδικό χωρὸ, βλ. *Ἐγκώμιο*, σ. 343.26-344.8. σ. 60-61.65-73: ὅπου «οὐ φαντάζεται Θεὸς ἀνθρώποις διὰ πυρὸς καί βροντῶν, τῶν φωνῶν τε καί νεφέλης καί αὔρας λεπτῆς», δηλαδὴ δίνοντας νέους νόμους στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὡς τόπο ὅπου διδάσκεται «ὁ ἀγῶνας καί ἡ πάλη» πρὸς τό κακὸ «...Χριστοῦ τοῦ τὰ ὄπλα αὐτοῦ ἐγχειρίζοντος τὰ πνευματικά πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων καί πᾶν ὑψος ταπεινοῦντος εἰς τὴν ὑπακοήν Αὐτοῦ». Πιθανόν ἀπαντᾷ σέ μιά πιό ἐγκυκλοπαιδικὴ πρόσληψη κάποιων συγχρόνων τῆς νηπιτικῆς παράδοσης χωρὶς ἄμεσες κοινωνικὲς ἀλλαγές.

στὴν Κωνσταντινούπολη¹⁰⁸. Ἦθελε νὰ συνδράμει στὴν πολιτικὴ εἰρήνη.

Ὁ Ἀντώνιος ἀνακηρύσσει ἕναν νέο ἅγιο-προστάτη τῆς Μητροπόλεως, ἀλλὰ πρῶτα τὸν ἀποκαθιστᾷ ἠθικά (βιωματικά) καὶ ἱστορικά. Τὰ πνευματικά προβλήματα, τὰ ἴδια πού ἐξῆσε καὶ μόνος του, τὸν κάνουν νὰ εἶναι εἰδικὸς μάρτυρας ὑπερασπίσεως-ἀναγορεύσεως τῆς ἀγιότητας τοῦ Κυπριανοῦ. Τὰ προσόντα του προβάλλονται στὴν πολιτικὴ ἀκαταστασία. Εἶναι μέρος μᾶς ποιμαντικῆς ἐλέγχου τῆς κοινωνίας: ὁ ἅγιος γίνεται ὁ ἐπίσκοπος πού ἐνώνει, προστατεύει, προμηθεύει, ἀλλὰ καὶ πατάσσει τὰ σκάνδαλα. Αὐτὲς τὶς ιδιότητες φέρουν διαχρονικά οἱ ἅγιοι ἐπίσκοποι, ἀλλὰ τώρα ἀπειλεῖται ἡ συνοχὴ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Θεσσαλίας ἀλλὰ καὶ τῆς Ρωμανίας λόγω ἐπιβουλῶν (βλ. σμ. 9). Ἐρμηνεύει τὸν ἅγιο μὲ ὄρους τοῦ χαρίσματος τῆς θεολογίας, πού θεωρεῖται τὸ ἀνώτερο στὴν Ἐκκλησία, πῶς κατάφερε νὰ μεταμορφῶνει τὴν ἄρνηση καὶ μὴ συνεργασία μέρους τοῦ λαοῦ σὲ ἀποδοχὴ καὶ συνεργασία, καὶ ὄχι τὸσον τῶν θαυματουργικῶν ἰάσεων. Εἶναι ἕνας τρόπος ἀντιμετώπισης τοῦ κοινωνικοῦ κακοῦ λόγῳ κατάρρευσης τοῦ συστήματος.

Μέ τὴν ἀνακήρυξη τῆς ἀγιότητας τοῦ Κυπριανοῦ καὶ τὴ συγγραφὴ ἀγιολογικοῦ κειμένου, σάν προσωπικὴ ἀρχιερατικὴ ἐγκύκλιο, ἀπευθύνεται στό ποιμνιο καὶ σὲ ὅλη τὴ Ρωμοσύνη νὰ υπερκεράσει τὴ χρόνια κρίση σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο ἀλλὰ καὶ ὡς κοινωνία.

¹⁰⁸ Δημ. Σοφινός, *Ὁ ὁσῖος Ἀθανάσιος ὁ Μετεωρίτης, Βίος, ἀκολουθία, συναξάρια*, Μετέωρα 1990, § 9, σ. 134 (Ἀθανάσιος): «Ὁμιλίσας... Γρηγορίῳ τῷ Σιναΐτη...». (Γρηγόριος) § 18, σ. 139: «...ἄρχοντές τε καὶ ἀρχόμενοι...», §: 24, σ. 142: «...μεγιστάνοις, ...τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς βασιλεῦσι».

ΜΕΡΟΣ Β΄

Τοῦ Τόπου μας

* * *

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΕΖΑΚΗΣ

ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΟ 13ο ΑΙΩΝΑ

Εισαγωγή

Η πραγματοποίηση μελετών, που νά ἐστιάζουν στήν κοινωνικο-οικονομική κατάσταση ἐπιμέρους πληθυσμιακῶν ομάδων κατά τήν ὕστερη βυζαντινή περίοδο, εἶναι ιδιαίτερα δύσκολο ἐγχείρημα, ἀφοῦ γιά τίς περισσότερες περιοχές ἐλλείπουν οἱ κατάλληλες πηγές, δηλαδή τά ἔγγραφα, δημόσια καί ιδιωτικά, που νά περιέχουν πληροφορίες δικαιοπρακτικῆς, περιουσιακῆς καί γενικότερα οικονομικῆς φύσης. Μία περιοχή, γιά τήν ὁποία διατηρεῖται κάποια ἀρχαιακή τεκμηρίωση βυζαντινῆς ἐποχῆς, εἶναι ὁ χώρος τῆς Θεσσαλίας. Ὅπως θά φανεῖ παρακάτω, ὁ τομέας τῆς γενικότερης κοινωνικο-οικονομικῆς ἱστορίας τῆς περιοχῆς ἀφίνει ἀκόμη πολλά περιθώρια γιά ἐκτενῆ ἔρευνα καί μελέτη ἐπιμέρους ζητημάτων.

Πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ὅτι ἡ μελέτη τῶν γυναικῶν παρουσιάζει δυσκολίες λόγω τῆς φύσης τῶν πηγῶν κατά τήν ὕστερη βυζαντινή περίοδο. Ἡ αὐτοκρατορική νομοθεσία, τά ἀγιολογικά κείμενα καί ἄλλα ἱστορικά ἔργα εἶναι προῖόντα ἀνδρικῆς ἔκφρασης. Ἐλάχιστα εἶναι τά γραπτά κατάλοιπα γυναικῶν, ὅπως οἱ νεαρές που ἐξέδωσαν αὐτοκράτειρες καί ἡ «Ἀλεξιάδα», τό ἔργο τῆς Ἄννας Κομνηνῆς¹. Οἱ πηγές εἶναι περισσότερο διαφωτιστικές γιά τίς γυναῖκες στήν ἀριστοκρατία, γεγονός που ὀφείλεται στήν κοινωνική προέλευση τῶν

¹ Βλ. ἀναλυτικά Κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Ἡ θέση τῆς γυναίκας στή βυζαντινή κοινωνία*, Ἀθήνα 1993, 11.

λογίων της εποχής και στην σχέση τους με την υψηλή άριστοκρατία². Σε αυτό το πλαίσιο, στόχος της παρούσας μελέτης είναι η ένασχόληση με τις πολιτικές, οικονομικές και θρησκευτικές δραστηριότητες των γυναικών στο χώρο της Θεσσαλίας καθώς και με την θέση τους στα πλαίσια της οικογένειας διαρκούντος του 13ου αιώνα. Η αποτύπωση του ρόλου των γυναικών στο τοπικό κοινωνικό οικοδόμημα μπορεί να συμβάλει στην πληρέστερη κατανόηση της παρουσίας τους στον ιδιωτικό και δημόσιο βίο και στην αποκάλυψη συγκεκριμένων κοινωνικών αναγκών. Έξιςου σημαντική είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων για τις γυναίκες όπως αυτές αποτυπώνονται από το ύφιστάμενο αρχειακό ύλκó. Τó εν λόγω ζήτημα μπορεί να συσχετισθεί με τά ισχύοντα κοινωνικά στερεότυπα και να συμβάλει στο να εξακριβωθεί σε ποίο βαθμό οί συγκεκριμένες αντιλήψεις επηρέαζαν την παρουσία των γυναικών σε όλες τις εκφάνσεις των κοινωνικών τους δραστηριοτήτων.

II. Η περίπτωση της Θεσσαλίας

Στή βυζαντινή οικογένεια οί γυναίκες είχαν τό ρόλο της συζύγου, της μητέρας ή της θυγατέρας. Όφειλαν με την παρουσία τους να ενισχύσουν την σταθερότητα της οικογενειακής ομάδας³. Οί Alexander Kazhdan και Ann Wharton Epstein εκλαμβάνουν την έντονη παρουσία των γυναικών ως ένδειξη χαλάρωσης των παραδοσιακών ένδοικογενειακών δεσμών. Άν και οί οικογένειες παρέμειναν πατριαρχικές, ενισχύθηκε η παρουσία των γυναικών⁴. Η Έvelyne Patlagean κατέδειξε ότι από τόν 9ο-10ο αιώνα τό ιδεώδες μοντέλο ήταν οί γυναίκες νοικοκυρές-μητέρες, με παράλληλη ενίσχυση του παραγωγικού ρόλου της οικογένειας⁵. Τό γεγονός αυτό έδωσε κύρος στις γυναίκες της άριστοκρατίας, λόγω της ανάγκης για εξασφάλιση της οικογενειακής συνέχειας.

Τά διαθέσιμα δεδομένα για τό χώρο της Θεσσαλίας αποκαλύπτουν την ύπαρξη μιας άριστοκρατίας, η οποία, άν και κατά περιόδους ήρθε σε σύγκρου-

² M. MULLET, «Aristocracy and Patronage in the literary circles of Comnenian Constantinople», M. ANGOLD (ed.), *The Byzantine Aristocracy IX to XIII Centuries*, Oxford 1984, 178.

³ Βλ. Α. ΚΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ, *Ό θεσμός της οικογένειας στην Ήπειρο κατά τόν 13ο αιώνα*, Αθήνα 1990, 128.

⁴ Βλ. Α. Ρ. ΚΑΖΧΔΑΝ, Α. W. ΕΡΣΤΕΙΝ, *Άλλαγές στον Βυζαντινό Πολιτισμό*, (Μετάφραση: Ανδρέας Παππάς), Αθήνα 1997, 163.

⁵ Βλ. Ε. ΡΑΤΛΑΓΕΑΝ, *L'histoire de la femme deguisee en moine et l'evolution de la sainteté feminine a Byzance*, *Studi Medievali* 17 (1971), 597-623 [= *Structure, Famille, Chrétienté a Byzance*, Variorum Reprint, London 1981, XI].

ση με την Κωνσταντινούπολη, την ίδια στιγμή, επιδίωξε τη νομιμοποίησή της με την επικύρωση των προνομίων της από τον αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης, όπως προκύπτει από το χρυσόβουλο του Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου, μετά το θάνατο του Ιωάννη Α΄ Δούκα. Την εποχή που μας απασχολεί, η αριστοκρατία ήταν συγκροτημένη σε τάξη και προσπαθούσε να διασφαλίσει τον κλειστό της χαρακτήρα με γάμους που γίνονταν μεταξύ των μελών της. Ένδεικτική είναι η μαρτυρία του Γρηγορά για τον Ιωάννη Β΄ Δούκα, η οποία αναδεικνύει τη σημασία της οικογένειας για τη διασφάλιση των κληρονομικών δικαιωμάτων των τέκνων⁶. Συνεπώς, ο γάμος είχε σημαντικές πολιτικές και οικονομικές προεκτάσεις.

Σε αυτό το πλαίσιο, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην περίπτωση της συζύγου του Ιωάννη Α΄ Δούκα, μετέπειτα μοναχής Ύπομονης, η οποία προερχόταν από τη βλαχική οικογένεια των Ταρωνάδων, ήγυετο οἴκο μεταξύ των ὀρεινῶν κτηνοτροφικῶν πληθυσμῶν⁷. Χαρακτηριστική είναι η πληροφορία του Παχυμέρη, σύμφωνα με την οποία το κύρος του Ιωάννη Α΄ Δούκα, σε μεγάλο βαθμό, καθορίστηκε από το γάμο του με την κόρη του Ταρωνᾶ⁸. Φαίνεται ότι τα πρώτα χρόνια μετά το θάνατο του συζύγου της, η χήρα του Ιωάννη Α΄ Δούκα, ως μοναχή Ύπομονή πλέον, αναζήτησε την προστασία του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου, θέλοντας να διασφαλίσει για τους γιούς της την εξουσία στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας, όπως προκύπτει από το χρυ-

⁶ *Nicephori Gregorae Historiae Romanae*, L. SCHOPEN, I. BEKKER (eds), I, Bonnae 1829-30, 249: ...είχε γάρ ἀσθενῶς τνικαῦτα τὰ περὶ Θετταλίαν πραγμάτων τοῦ διέποντος ἐκεῖ τὴν ἀρχὴν νέου τε ὄντος τὴν ἡλικίαν καὶ ἀπειρῶς ἔχοντος ἐς πραγμάτων μεγάλων διοίκσιν καὶ ἄλλως νόσῳ δαπανωμένου μακρᾷ καὶ ὅσον οὐδέπω τεθνήξεσθαι μέλλοντος καὶ ἅμα αὐτῷ καταλύσειν τὴν μέχρι αὐτοῦ διαδοχὴν τὴν τῶν προγόνων καὶ σεβαστοκρατόρων ἀρχῆς.

⁷ Δὲν εἶναι γνωστό τὸ λαϊκὸ τῆς ὄνομα. Προέρχεται ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Ταρωνάδων, οἱ ὅποιοι ἀνῆκαν στὴν τοπικὴ ἀριστοκρατία καὶ εἶχαν σχέσεις μὲ ὀρεινοὺς πληθυσμοὺς. Ὁ Paul Magdalino θεωρεῖ ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ οἰκογένεια, ἡ ὁποία ἐμπλεκόταν μὲ τὴν οἰκονομία τῆς Πίνδου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ λειτουργεῖ ὡς ἐνδιάμεσος ἀνάμεσα στὴν κεντρικὴ ἐξουσία καὶ τοὺς ὀρεινοὺς πληθυσμοὺς. Βλ. ἀναλυτικὰ P. MAGDALINO, *Between Romania: Thessaly and Epirus in the Later Middle Ages*, *MHR* 4 (1989), 87-110. P. L. P. 27515. D. POLEMIS, *The Douka: A contribution to Byzantine prosopography*, London 1968, 97. D. J. GEANAKOPOLOS, *Emperor Michael Palaeologus and the West 1258-1282, a study in Byzantine-Latin relations*, Harvard Univ. Press 1959, 69. X. NTAM-ΠΛΙΑΣ, *Ἡ Ἱστορία τῆς Θεσσαλίας τὸ 13ο αἰ. μ.Χ.*, Θεσσαλονίκη 2002, 96-97. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ἡ Θεσσαλία ὡς ἀνεξάρτητο κράτος (1266/ 67-1289/ 90). Ἡ δικαυβέρνησή της ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Α΄ Δούκα, κτίτορα τῆς μονῆς Πόρτα-Παναγίας Πύλης Τρικάλων», *Τρικαλινὰ* 30 (2010), 164.

⁸ *Georges Pachymères relations historiques*, A. FAILLER (ed.), I, Paris 1984, 117: εἶχε δὲ καὶ τὸν ἐκ νοθείας υἱὸν Ἰωάννην, μετὰ τοῦ οἰκείου λαοῦ τὰ μέγιστα συναρῶμενον· ἐκεῖνος καὶ γὰρ ἦδη καθ' αὐτόν, τῆ τοῦ Ταρωνᾶ θυγατρὶ συνῶν, λαὸν ἔξαπτον ἔχων δυνατὸς ἦν καὶ μόνος στρατηγεῖν καὶ προσικτάσθαι.

σόβουλο τοῦ 1289 ὑπὲρ τῆς μονῆς τῆς Λυκουσάδος (Θεομίτορος τῆς Ἐλεούσης), τὴν ὁποία ἱδρύσει ἡ ἴδια. Ἡ προσπάθεια τῆς Ὑπομονῆς νὰ συνδέσει τὴ μονὴ τῆς Λυκουσάδος μὲ τὴν οἰκογένειά της γίνεται περισσότερο κατανοητὴ ἂν ἀναλογιστοῦμε τίς διατάξεις τοῦ χρυσοβούλου πού ἐξασφαλίζουν τὴν ἀκεραιότητα τῆς περιουσίας καὶ ὀρισμένες φοροαπαλλαγές⁹. Μὲ τὸ συγκεκριμένο τρόπο, ἡ οἰκογένεια τῶν Δουκῶν ἐξασφάλιζε τὴν ἀκεραιότητα τῆς περιουσίας της, καθιστώντας τὴν ἀναπαλλοτριωτὴ, πρακτικὴ διαδεδομένη ὅσον ἀφορᾷ στὴ μεταβίβαση περιουσιακῶν στοιχείων, ἂν ἀναλογιστοῦμε ὅτι μεταξύ 12ου καὶ 15ου αἰῶνα, σὲ ἄλλες περιοχές, οἱ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας προέβαιναν σὲ ἀνάλογες ἐνέργειες γιὰ τὴν διασφάλιση τῆς οἰκογενειακῆς τους περιουσίας¹⁰. Ἐνδιαφέρον ὅμως προκαλεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι, παρόλο πού ὁ οἶκος τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰωάννη Α΄ Δούκα ἔχει ὡς ἕδρα τὴς Νέες Πάτρεις, ἡ χήρα του προτιμᾷ νὰ ἱδρύσει μίαν μονὴ κοντὰ στὸ Φανάρι τῆς δυτικῆς Θεσσαλίας, ἀντὶ στὴν πρωτεύουσα τῆς ἡγεμονίας τους. Ἡ ἐπιλογὴ αὐτὴ τῆς Ὑπομονῆς πιθανῶς συνδέεται μὲ τοὺς ἰδιαίτερους δεσμούς πού θὰ τὴν συνέδεαν μὲ τὴ δυτικὴ Θεσσαλία, λόγῳ

⁹ F. MIKLOSICH, J. MÜLLER, *Acta et Diplomata graeca aevi sacra et profana*, V, Vienna 1890, 254-255: ἡ μέντοι τῷ περιποθίτῳ συμπενθέρῳ τῆς βασιλείας μου, τῷ σεβαστοκράτορι ἐκεῖνῳ Κομνηνῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκα κατὰ κόσμον χρηματίσασα σύζυγος, εἶτα τὸν μοναδικὸν ζυγὸν ὑποδύσα Κομνηνὴ κυρὰ Ὑπομονὴ ἢ Δούκαινα, τὸ τῆς βασιλείας καλῶς ἐπεγνωκυῖα δικαίωμα, καὶ ὡς οὐκ ἔστιν ἐν βεβαίῳ τὴν τῶν προσόντων ἀποφέρεισθαι κτῆσιν, οὔτε μὴν καθ' ἓνα τῶν ἐν βίῳ, οὔτε μοναστῶν καταγῶγιον, εἰ μὴ τὸ κῆρος ἐπιθεῖν τούτοις βασιλικά διατάγματα, διαπέμπεται τε πρὸς τὴν ἡμετέραν βασιλείαν, καὶ τῇ παρ' αὐτῆς συστάσει σεβασμίᾳ μονῇ τὸ κῆρος τῶν ἐνυπαρχόντων αἰτεῖται διὰ χρυσοβούλλου προσγενέσθαι τῆς βασιλείας μου.

¹⁰ Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ μόλις πέντε τυπικὰ γυναικείων μοναστηριῶν, τὸ ἓνα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ τὴν Παλαιολόγεια περίοδο. Πρόκειται γιὰ τὰ τυπικὰ τῶν μονῶν Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης, Λιβός, Ἁγίων Ἀναγύρων, Χριστοῦ Φιλανθρώπου καὶ Θεοτόκου Βεβαίας Ἐλπίδος, πού βρισκόνταν ὅλες στὴν Κωνσταντινούπολη. Βλ. σχετικὰ στὰ P.G. τ. 127, στ. 991-1128· H. DELEHAYE, *Deux typica byzantines d'époques des Paléologues*, Brussels 1921, 18-105, 106-136, 136-140· P. MEYER, Bruchstücke zweier «τυπικὰ κτητορικὰ», *Byzantinische Zeitschrift* 4 (1895), 45-58. Εἶναι ἐμφανές ὅτι οἱ ἱδρύτριες εἶχαν στόχο νὰ συνδέσουν τίς μονές μὲ τίς οἰκογένειές τους. Ἡ Μονὴ Κεχαριτωμένης προέβλεπε τὴν ἀποδοχὴ δωρεῶν περιουσίας ἀπὸ συγγενεῖς τῶν μοναχῶν ἢ καὶ ἄλλους. Ὁρίζεται ὅτι ἡ ἀκίνητη περιουσία τῆς μονῆς ἦταν ἀναπαλλοτριωτὴ. Ἡ Μονὴ τοῦ Χριστοῦ Φιλανθρώπου εἶχε πολυτελῆ οἰκίματα, ἐνῶ ἡ Μονὴ Λιβός προικοδοτιῖθη ἀπὸ τὴ Θεοδώρα Παλαιολογίνα. Στὴ Μονὴ Βεβαίας Ἐλπίδος, ἡ Θεοδώρα Συναδινῆ Παλαιολογίνα μεταβίβασε σημαντικὰ περιουσία. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ, οἱ ἀριστοκράτες ἐξασφάλιζαν τὴν ἀκεραιότητα τῆς περιουσίας τους, καθιστώντας τὴν ἀναπαλλοτριωτὴ. Παράλληλα ἔβρισκαν τρόπον ὥστε τὴν περιουσία αὐτὴ νὰ διαχειρίζονται συγγενεῖς τους. Ἡ Εἰρήνη Δούκαινα στὸ τυπικὸ της προέβλεπε ὅτι τὰ πολυτελῆ διαμερίσματα πού ἀνίγειρε δίπλα στὴ μονὴ, μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθῶν ἀπὸ τὴν κόρη της, τὴν Ἄννα, καὶ τίς γυναῖκες ἀπογόνους τῆς Ἄννας. Βλ. σχετικὰ A. LAIOU, «Observations on the Life and ideology of Byzantine Women», *Byzantinische Zeitschrift* IX (1985), 59-102 [= *Gender, Society and Economic Life in Byzantium*, Variorum Reprint, Brookfield 1992, II]· A.M. TALBOT, «Late Byzantine Nuns: By choice or necessity?», *Byzantinische Forschungen* 9 (1985), 103-117.

της καταγωγής της από τους Βλάχους της Πίνδου.

Από την άλλη, μία σειρά έγγραφων που σχετίζονται με το χώρο του Βελεστίνου αποκαλύπτουν σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο που δομείται η οικογένεια και για το ρόλο των γυναικών στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα τά ̓τη 1271 και 1272. Καταρχάς, αποτυπώνεται η ύπαρξη δεσμών συγγένειας, αν αναλογιστούμε τις περιπτώσεις του Νικόλαου Βάρδα, αδερφού της συζύγου του Μιχαήλ Μαρτίνου, της Άννας, και του Ιωάννη Κατζιδώνη, αδερφού του Κωνσταντίνου Κατζιδώνη. Οι συγγενικοί δεσμοί έχουν επιπτώσεις στο κληρονομικό σύστημα και την παροχή προικίων εκτάσεων. Συγκεκριμένα, η έκταση που κατείχε ο Ιωάννης Κατζιδώνης ήταν δίπλα σε εκείνη του Κωνσταντίνου Κατζιδώνη, όπως αναφέρεται στο πατριαρχικό έγγραφο, τό 1272¹¹ και την πωλητήρια πράξη του Ιωάννη Κατζιδώνη¹², γεγονός που μάλλον οφείλεται στο ύφιστάμενο κληρονομικό σύστημα που συνήθως διέθετε στα τέκνα τη γονεϊκή περιουσία με βάση την αρχή της ίσομοιρίας. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι σέ αυτή την περίπτωση ο Ιωάννης Κατζιδώνης κατείχε έκταση που αντιστοιχούσε στα 3/4 μίας άλμυρωτικῆς όλοκοτιναραίας, γιά την όποία έλαβε τό ποσό των 6.75 υπερπύρων, την στιγμή που ο Κωνσταντίνος Κατζιδώνης κατείχε έκταση μίας άλμυρωτικῆς όλοκοτιναραίας¹³. Στην περίπτωση του Μιχαήλ Μαρτίνου, τό οικόπεδό του ήταν δίπλα σε αυτό του Νικολάου Βάρδα, του αδερφού της γυναίκας του της Άννας, και, στό πωλητήριο έγγραφό του, δηλώνεται ότι πρόκειται γιά προικώ¹⁴. Φαίνεται ότι δέν υπήρχαν κωλύματα εκμετάλλευσης των προικίων εκτάσεων από την πλευρά του συζύγου, χωρίς, ώστόσο, νά δίνονται περαιτέρω πληροφορίες, πέρα από τό γεγονός ότι επρόκειτο γιά μία κάθετα διευρυμένη οικογένεια, όπως προκύπτει από την παρουσία των δύο ανήλικων θυγατέρων, της Ειρήνης και της Έλένης. Έπιπλέον, και σέ αυτή την περίπτωση, τά διαθέσιμα στοιχεία ανταποκρίνονται στό

¹¹ MM IV 365: *...τό εξ αγορασίας περιελθόν αυτώ άμπέλιον από του Κατζιδώνη Ιωάννου τό ποσούμενον εις όλοκοτιναριάν άλμυρωτικίν μίαν παρά τρίτον εν τη τοποθεσία του Βελεστίνου. εξ αγορασίας έτερα όλοκοτιναρία εν τη αυτη τοποθεσία του αυταδέλφου αυτού Κωνσταντίνου του Κατζιδώνη.*

¹² MM IV 41: *...άμπελίου του εν τη περιοχῇ του Βελεστίνου διακειμένου του πλησίον Κωνσταντίνου του Κατζιδώνη, του έμου μέν του Ιωάννου αυταδέλφου...*

¹³ Πρόκειται γιά μονάδα μέτρησης που ίσοδυναμούσε μέ ένα μόδιο γῆς. Βλ. σχετικά E. SCHIL-BACH, *Byzantinische Metrologie*, München 1970, 60-61.

¹⁴ MM IV 400: *...τό γονικόν μου της Άννης άμπέλιον τό εν τη περιοχῇ του Βελεστίνου διακειμένον τό ποσούμενον εις όλοκοτιναρέαν μίαν άλμυρωτικίν, τό πλησίον του Νικολάου Βάρδα, του έμου μεν του Μιχαήλ γυναικαδέλφου...*

ισχύον κληρονομικό σύστημα, δεδομένων αφενός της γειτνίασης της έκτασης που ἐδόθη ὡς προικῶ στήν Ἄννα μέ ἐκείνης τοῦ ἀδερφοῦ της, τοῦ Νικολάου Βάρδα, καί ἀφετέρου τῆς ἰσομοιρίας, ἀφοῦ κάθε τεμάχιο ἰσοδυναμοῦσε μέ μιὰ ἀλμυριωτική ὀλοκοτιναραία.

Τό περιεχόμενο τῶν ἐγγράφων θέτει ἕνα ἀκόμα ζήτημα, σχετικά μέ τό ρόλο τῶν γυναικῶν ἐντός τῆς οἰκογένειας. Τουλάχιστον σέ δύο περιπτώσεις, οἱ φόβοι γιά πιθανή παραβίαση τῶν συμφωνιῶν ἀποδίδονται κυρίως στήν ἐπιρροή τῶν γυναικῶν στούς συζύγους τους. Συγκεκριμένα, στά πωλητήρια ἐγγράφα τοῦ Μιχαήλ Μαρτίνου καί τοῦ Ἰωάννη Κατζιδῶνη γίνεται λόγος γιά τίς συζύγους τους, τήν Ἄννα καί τήν Εἰρήνη ἀντίστοιχα, οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται ὡς φορεῖς πιθανῶν ἀντιδράσεων στό μέλλον, ὅσον ἀφορᾷ στή νομιμότητα τῶν παραχωρήσεων, γεγονός πού ἀποδίδεται στή γυναικεία φύση πού, στίς συγκεκριμένες περιπτώσεις, ἐμπειριέχει τά στοιχεῖα τῆς πονηρίας καί τῆς ἀπάτης¹⁵. Οἱ πιθανές ἐνστάσεις τῶν γυναικῶν καί οἱ φόβοι γιά ἀκύρωση τῶν παραχωρήσεων δικαιολογοῦνται, ἂν ἀναλογιστοῦμε τό νομοθετικό πλαίσιο τῆς ἐποχῆς, ἰδιαίτερα σέ περιπτώσεις ἐκτάσεων πού ἀποτελοῦσαν προικῶ, ὅπως δηλώνεται μέ σαφήνεια γιά τό ἀμπέλι τοῦ Μιχαήλ Πανάρητου. Ἡ προίκα ἀνῆκε κατά κυριότητα στίς γυναῖκες καί δέ μπορούσε νά ἀπαλλοτριωθεῖ χωρίς τί συναίνεσή τους. Ὁ βασικός της ρόλος ἦταν νά ἐξασφαλίσει οἰκονομικά τίς γυναῖκες καί τά παιδιά τους. Ἡ διαχείριση καί ἡ ἐπικαρπία τῆς προίκας περιέρχονταν στούς ἄνδρες, ὡστόσο, οἱ γυναῖκες μπορούσαν νά καταφύγουν στό δικαστήριο, ἂν ἔκριναν ὅτι ὁ σύζυγός τους ἦταν κακός διαχειριστής¹⁶. Ἐν προκειμένῳ, ἡ Ἄννα καί ἡ Εἰρήνη ἀποποιοῦνται τοῦ δικαιώματός τους νά διεκδικήσουν τά ἀμπέλια, παρέχοντας ἕνα πέπλο νομιμότητας στίς ἐν λόγῳ παραχωρήσεις. Πάντως, ἀνεξάρτητα ἀπό τό νομικό καθεστῶς τῶν ἐκτάσεων, οἱ γυναῖκες ἐμπλέκονταν ἐνεργά σέ οἰκονομικές δραστηριότητες, τουλάχιστον στά πλαίσια τῆς διαχείρισης καί διάθεσης τῆς οἰκογενειακῆς τους περιουσίας.

III. Συμπεράσματα

Οἱ γυναῖκες στό χῶρο τῆς Θεσσαλίας κατεῖχαν ἕνα σημαντικό τμήμα τῆς

¹⁵ MM IV 400: *...ιδικῶς δέ ἐγώ ἡ Ἄννα ἀποβάλλομαι πᾶσαν καί παντοῖαν γυναικείαν ἀσθένειαν καί ἀπάτην*, IV 410: *...ιδικῶς δέ ἐγώ ἡ Εἰρήνη ἀποβάλλομαι πᾶσαν καί παντοῖαν γυναικείαν ἀσθένειαν καί ἀπάτην...*

¹⁶ Βλ. Α. LAIOU, «The role of women in Byzantine society», *JÖB* 31 (1981), 233-260 [=Gender, Society and Economic Life in Byzantium, Variorum Reprint, Brookfield 1992, I]

ἔγγειας ἰδιοκτησίας καί ἀντιλαμβάνονταν τόν ἑαυτό τους ὡς ἓνα ἀναπόσπαστο τμήμα τῆς οἰκογένειάς τους. Ἐν προκειμένῳ, φαίνεται ὅτι οἱ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας εἶχαν ἐπίγνωση τῆς ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς τους καί τοῦ ρόλου πού τοὺς ἀποδίδονταν, γεγονός πού ἀναδεικνύεται ἀπό τίς πρωτοβουλίες πού πῆρε ἡ Ὑπομονή, προκειμένου νά ἐξασφαλίσει τήν πολιτική ἐπιρροή καί τά οἰκονομικά συμφέροντα τῆς οἰκογένειάς της.

Ἀπό τήν ἄλλη, στίς γυναῖκες τῶν κατώτερων κοινωνικῶν στρωμάτων ἀποδίδονταν ἀρνητικά χαρακτηριστικά, ὅπως τό στοιχεῖο τῆς πονηρίας. Ὡστόσο, παρά τήν ἰσχύουσα κοινωνική ἰδεολογία, ἀναλάμβαναν σημαντικές πρωτοβουλίες σέ οἰκονομικό ἐπίπεδο, ἰδιαίτερα μέ τό θεσμό τῆς προίκας καί, κατ' ἐπέκτασιν, μέ τίς δυνατότητες πού εἶχαν ὅσον ἀφορᾷ στή διαχείριση καί διάθεση τῆς οἰκογενειακῆς τους περιουσίας.

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΝ ΤΥΡΝΑΒΩ (1809)

Κατὰ τὴν διάρκειά μας ἐρευνητικῆς ἀναδιφίσεως στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Ἁγιορειτικῆς Μονῆς Ἁγίου Παντελεήμονος - Ρωσικοῦ πρὸς συγκέντρωσιν νεομαρτυρολογικῶν κεμένων (ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Καταλόγου Λάμπρου¹), ὁ ἑλληνομαθὴς βιβλιοθηκᾶριος μοναχὸς π. Ἡλιανὸς λίαν εὐγενῶς μᾶς ὑπέδειξε ἕνα παλαιὸν φάκελλο – τὸν ὁποῖον ἀνέσυρε ἐκ τῆς θέσεως ὅπου ἐναπόκεινται τὰ σπαράγματα χειρογράφων κωδίκων – φέροντα ἀρίθμησι L043528.

Σὲ αὐτὸν τὸν φάκελλον², ἕνας παλαιότερος βιβλιοθηκᾶριος – πιθανῶς ὁ ἑλληνιστὴς Ρῶσσος βιβλιοθηκᾶριος μοναχὸς Ματθαῖος³ – εἶχε ἀναγράψει ρωσιστὶ μὲ παχὺ μολύβι, χρώματος μπλέ, τὰ ἑξῆς: «Μαρτύριον τοῦ ἁγ. νεομάρτυρος Νικήτα στὶς Σέρρες». Ἐντὸς τοῦ ὑπῆρχε ἕνα μονόφυλλον ἔγγραφο καὶ ἕνα τεῦχος 6 φύλλων (τριάδιον). Τὸ δωδεκασέλιδο τεῦχος περιεῖχε πράγματι τὸ μαρτύριον τοῦ Νεομάρτυρος Νικήτα Σερρῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφήν τοῦ φακέλλου. Ἄλλὰ γι' αὐτὸ τὸ ἔγγραφο θὰ γράψουμε, σὺν Θεῷ, ἄλλοῦ. Ἐδῶ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ τὸ ἕτερον μονόφυλλον ἔγγραφο.

¹ Σπ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἑλληνικῶν Κωδίκων*, τ. Β', Ἐν Κανταβρυγιά τῆς Ἀγγλίας, 1900.

² Ἐνα μεγάλο φύλλο χαρτιοῦ διπλωμένο κατάλληλα σχηματίζει φάκελλο διαστάσεων 320X220 χιλ. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀναγεγραμμένην ἐπὶ τῆς μᾶς πλευρᾶς τοῦ διεύθυνσι, ποῦ ἀργότερα διεγράφη μὲ τὸ ἴδιο παχὺ μολύβι μπλέ χρώματος ποῦ ἀναφέρεται παρακάτω, κάποτε θὰ περιεῖχε ἐπιστολὴ ἐκ Ρωσίας πρὸς τὸν Ἡγούμενον τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος Μακάριον Σούσκιαν. Σῶζονται δὲ ἀκέρααι οἱ δύο σφραγίδες, πᾶνω σὲ κόκκινο κερί, ποῦ ἐσφράγιζαν τὴν καταλλίλως διπλωμένην στενὴν πλευρᾶν τοῦ.

³ Περὶ αὐτοῦ βλ. ἐνδεικτικῶς: LORA A. GERD, «Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ μοναχοῦ Ματθαίου, βιβλιοφύλακα τῆς Ἱ. Μ. Ἁγ. Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὁρους», *Ἁγιον Ὁρος καὶ Λογισύνη, Πρακτικὰ Ἡ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου Ἁγιορειτικῆς Ἑστίας*, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 373-384.

Πρόκειται περι ενός απλού φύλλου χαρτιού, δίχως υδάτινες γραμμές και υδατόσημο, διαστάσεων ύψους 286 και πλάτους 193 χιλ. Φέρει δύο κάθετες και δύο οριζόντιες προς την γραφήν διπλώσεις, που, σύμφωνα με την τότε συνήθεια, όπως έδιπλωνε εσημάτιζε την έξωτερική πλευρά φακέλλου έπιστολής διαστάσεων ύψους 80 και πλάτους 112 χιλ. Σ' αυτήν την επιφάνεια έγγραφη ή διεύθυνσις της έπιστολής και κατόπιν έσφραγίσθη με κερύ κοκκίνου χρώματος, ελάχιστα ίχνη του οποίου ακόμη διακρίνονται· άφησε όμως ή αποσφράγισις σχετική φθορά στο χαρτί.

Η διεύθυνσις έχει ως εξής⁴:

Τῷ σεβαστῷ μὲ καὶ πατρὶ ἀγίῳ καθηγουμένου
του ἱερου κηνοβίω ροσκόν κηρίω κηρίω
ππ γερασίου ιερομοναχου προσκνηπιτως
δοθίτου
εἰς ἅγιον ὄρος.

Πρόκειται γὰ μίαν ανώνυμη και άχρονολόγητη έπιστολή, άπευθυνομένη στον ήγούμενον της Μονής Αγίου Παντελεήμονος - Ρωσικού⁵ ιερομόναχον Γεράσιμον⁶, στην όποίαν εκτίθενται τὰ άφορωντα στο μαρτύριον ενός άγνώ-

⁴ Μεταγράφουμε ως έχει ακριβώς.

⁵ Περι της ονομασίας *Ρωσικόν* της Αθωνικής Μονής Αγίου Παντελεήμονος έχουν γραφή πολλά κατά καιρούς, τὰ όποία συνδέονται με την γνωστή έθνοφυλετική διένεξι μεταξύ των Έλλήνων και Ρώσων μοναχών της Μονής. Η σημερινή Μονή εκτίσθη στην παράλιο θέσι παλαιού μετοχίου της (άρσανα) στις άρχές του 19^{ου} αϊ. Η παλαιά της, άθέατη εκ της θαλάσσης, θέσι είναι όπου το *Παλαιομονάστηρον*, στην ενδοχώρα της Αθωνικής χερσονήσου. Η νέα Μονή επανιδρύθη και εκτίσθη, τῇ φροντίδι της Γ. Κοινότητος του Άθω και μερίμη του Οικουμενικού Πατριαρχείου, με τις πλούσιες χορηγίες του Φαναριώτου Ηγεμόνος Μολδοβλαχίας Σκαρλάτου Καλλιμάχη, με πρώτον ήγούμενον και κοινοβιάρχην της (Αύγουστος 1803) τον έναρτερον ιερομόναχον Σάββα τον Πελοποννήσιον († 14 Απριλίου 1821), που προήρχετο εκ της πλησιοχώρου Ξενοφωντικής Σκήτεως Εύαγγελισμού της Θεοτόκου. Η νέα σφραγίδα της Μονής έφερε κύκλω της την έπιγραφήν: + ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΚΟΙΝΟΒΙΟΥ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ * ΩΩΕ *

⁶ Ο ήγούμενος Γεράσιμος (1772-1875), κατά κόσμον Γεώργιος, κατήγετο από το χωριό Έβδομιστά (παραφθορά του ονόματος Κρόμιστα) της Δράμας. Σε ήλικία 28 ετών έγινε ρασοφόρος μοναχός (με το όνομα Γρηγόριος) στην πλησιοχώρον Μονήν Παναγίας Εικοσφορινίσσης Παργαίου, όπου και χειροτονήθη ιερεύς. Έν έτει 1804 πήγε στο Άγιον Όρος, όπου και έγκατεστάθη αρχικώς στην Σκήτη της Αγίας Άννης, γενόμενος μικρόσχημος (με το όνομα Γαβριήλ). Αφού διέμεινε επί ένα έτος στο Κουτλουμουσιανό Κελλι του αγίου Νικολάου, έγκατεβίωσε οριστικώς στην νεότευκτον Μονήν του Αγίου Παντελεήμονος, όπου και εκάρη μεγαλόσχημος (με το όνομα Γεράσιμος) υπό του καθηγουμένου Σάββα, ο όποιος λίγο προ του θανάτου του τον ώρισε διάδοχόν του. Λόγω των ταραχών της Έλληνικής Έπαναστάσεως ήναγκάσθη, μετά των άλλων

στου ἀλλαχόθεν νεομάρτυρος, τοῦ ἐν Τυρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας μαρτυρήσαντος Γεωργίου⁷.

Ἡ ἐπιστολιμαία αὐτὴ νεομαρτυρολογικὴ μαρτυρία ἐρείδεται σὲ σχετικὴ διήγησι τοῦ ὀγδοικοκταετοῦς παπποῦ τοῦ ἐπιστέλλοντος, ὁ ὁποῖος ἐν ἔτει 1809 – ὁπότε καὶ ἔλαβε χώραν τὸ μαρτύριον τοῦ Γεωργίου – εὕρισκετο στὸν Τύρναβο τῆς Θεσσαλίας. Τὸ ἴδιο ἔτος ἐγκατεστάθη στὴν Λάρισα, πατριδα τοῦ ἀωνύμου συγγραφέως τῆς παρούσης ἐπιστολῆς. Μετὰ παρέλευσιν ἀδήλων ἐτῶν ὁ συγγραφεὺς ἄκουσε ἀπὸ τὸν παπποῦ του νὰ διηγῆται τὸ σχετικὸ γεγονός.

Ὁ χρόνος συγγραφῆς τῆς παρούσης ἐπιστολῆς πρέπει ἀσφαλῶς νὰ τοποθετηθῆ στὰ ἔτη ἡγουμενείας τοῦ Γερασίμου, δηλαδὴ μετὰ 1830 καὶ 1875, χωρὶς ὅμως νὰ μπορῆ νὰ προσδιορισθῆ ἀκριβέστερα τὸ χρονικὸ πλαίσιο συντάξεώς της. Προδήλιως ὅμως, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ κείμενο, ἔχουν παρέλθει ἱκανὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ παπποῦ τοῦ συγγραφέως. Ὅπως δὲ ἄγνωστος συγγραφεὺς γνωρίζει καλῶς τὸν ἡγούμενον Γεράσιμον καὶ δὲν τὸν προσφωνεῖ στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς· ἀρχίζει ἀμέσως τὴν ἐξιστόρησιν, ὡσὰν νὰ τοῦ εἶχε ἀπὸ πρὶν ὑποσχεθῆ προφορικῶς ὅτι θὰ τοῦ ἔστειλε τὴν διήγησι τοῦ μαρτυρίου.

Ὡς μίᾳ μικρᾷ συμβολῇ στὴν νεομαρτυρολογικὴ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύουμε ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐν λόγῳ ἐπιστολὴν. Ἐκρίναμε ὅμως σκόπιμη τὴν διπλῆ δημοσίευσί της: Πρῶτον, κατ' ἀκριβῆ μεταγραφῇ της ἐκ τοῦ χειρογρά-

πατέρων, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Μονὴν ἐπὶ ἑννέα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἔζησε στὴν Ὑδρα καὶ τὴν Πελοπόννησο. Μὲ τὴν ἐπιστροφὴν του στὸ Ἅγιον Ὄρος (1830) ἐξελέγη ἡγούμενος τοῦ Ρωστικοῦ, ἀλλ' ἡ ἐπίσημη πατριαρχικὴ ἐπικύρωσις τοῦ διορισμοῦ του ἐγένε μετὰ τρία ἔτη (1833) ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου Α'. Ὁ Γεράσιμος ἦταν αὐτὸς ποῦ ἐπέτρεψε (1839) τὴν ἐγκαταβίωσι καὶ Ρώσσων στὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος – μὲ τὴν σύμφωνη γνώμη τῶν ἐναρέτων καὶ ἐγγραμμάτων Προϊσταμένων τῆς Μονῆς, ἱεροδιακόνου Βενεδίκτου τοῦ Συμαιοῦ καὶ ἀρχιμανδρίτου Προκοπίου Δενδρινοῦ – γεγονός ποῦ τὸν κατηξίωσε διαχρονικῶς στὴν συνείδησι τῆς ρωστικῆς ἀδελφότητος. Διεκρίθη ὡς ἡγούμενος γιὰ τὴν πνευματικότητα καὶ πατριότητά του, τὴν ὁποῖαν ἐπιβεβαιώνουν πολλὰ περιστατικὰ τοῦ βίου του (βλ. *Ρωσικὸν Ἀθωνικὸν Πατερικὸν τοῦ 19-20 αἰῶνα*, ἐκδ. Ἰ. Μ. Ἁγίου Παντελεήμονος, Ἅγιον Ὄρος 2013, σσ. 44-49). Κατὰ τὸν μακαριστὸν Γέροντα Δανιὴλ Κατουνακῶτη «ὁ Καθηγούμενος Γεράσιμος, ἂν καὶ ἦτο ἀκριβέστατος κατὰ τὴν κοινοβιακὴν ἀγωγίην, ἦτο ὅμως ἀγράμματος», διὸ καὶ ἐν τῇ ἀπλότητι του δὲν μπόρεσε νὰ διαβλέψῃ τοὺς κινδύνους τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ, ποῦ ὑπείπληθε στὴν διεθνικὴ ἀδελφότητα τῆς Μονῆς (Δανιὴλ μοναχοῦ ἀγιογράφου, *Ἱστορικὴ Μελέτη περὶ τῆς ἀναφύσεως διαφορᾶς ἐν τῇ κατ' Ἄθῳ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος*, Ἐν Πάτραις 1927, σ. 13). Ἐκοιμήθη στὶς 10 Μαΐου 1875. Τὸν διεδέχθη κατόπιν ἐκλογῆς ὁ Ρώσσοις ἱερομόναχος Μακάριος Σούσκιν († 1889), ὁπότε καὶ ἡ διοίκησι τῆς Μονῆς πέρασε ὀριστικῶς στὰ ρωσικὰ χεῖρα.

⁷ Ὁ ἄγνωστος νεομάρτυς Γεώργιος δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸν γνωστὸν νεομάρτυρα Γεώργιον τὸν ἐκ Ραϊμάνης, ποῦ ἐμαρτύρησε καὶ αὐτὸς στὸν Τύρναβο ἐπὶ Βελῆ Πασᾶ κατὰ τὸ ἔτος 1818, Μαρτίου 5 (πρβ. *Συναξαριστὴς Νεομαρτύρων (1400-1900 μ.Χ.)*, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1984, σ. 339). Βλ. ἐπίσης Δ. ΒΑΛΑΗΣ, «Οἱ διδάσκαλοι τῶν σχολείων τῆς Ραϊμάνης (1764-1836)» ΕΕΘΣΘ 9 (1999), σσ. 36-41.

φου (για λόγους ἐπιστημονικῆς δεοντολογίας) καί, δεύτερον, μὲ ἀποκατάστασι τῆς ὀρθογραφίας καὶ τῆς στίξεως, καθὼς καὶ παραγραφοποίησι τοῦ κειμένου (πρὸς εὐχερεστέρα μελέτη). Ἡ σκυτάλη ἐρεύνης καὶ ὁ περαιτέρω σχολιασμός ἐπὶ τοῦ κειμένου ἐπαφίενται στοὺς μελετητὰς καὶ εἰδήμονας τῆς ἀγιοτόκου Θεσσαλίας...

Κριτικά Σύμβολα:

- / = Ἀλλαγὴ στίχου κειμένου
- || = συμπλήρωσις ὑπὸ τοῦ γραφέως στὸ διάχωρον
- { } = συμπλήρωσις ὑπὸ τοῦ γραφέως στὴν ῥαν
- [] = συμπλήρωσις ἡμετέρα ἐφθαρμένων γραμμιάτων
- < > = προσθήκη ἡμετέρα
- () = ἀνάπτυξις συντομογραφιῶν ἡμετέρα
- () — = διαγραφὴ λέξεως-φράσεως ὑπὸ τοῦ γραφέως

**Μαρτύριον ἀγνώστου Νεομάρτυρος
Γεωργίου τοῦ ἐν Τυρνάβῳ (1809)**

(Ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἱ. Μ. Ἀγίου Παντελεήμονος-Ρωσσικοῦ
Ἁγίου Ὁρους.

Τιμῆμα σπαραγμάτων χειρογράφων κωδίκων, φάκελλος L043528)

Α΄

(ἀκριβῆς μεταγραφὴ)

Μονόφυλλον.

286X193 χιλ. Δύο κάθετες καὶ δύο ὀριζόντιες πρὸς τὴν γραφὴν διπλώσεις.

/φ. 1α/

* Εἰς τὰ 1809 ἤλθεν ὁ παλλπούς|| μου ἀπὸ τὴν πατριδα μου ||ῆτις|| εἶναι ἡ λάρσσα ὃ δὲ παπούς μου ἦτον /² 80: ἐτῆς ἄνθρωπος ἀπλούστατος. ὅς τις μάς ἐδιδίθη τὰ ἐξῆς. τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἦτον εἰς τὸν πλν-/β³σίον τῆς λαρήσσης τήρ-ναβον λεγόμενον· οὐ μικρὰ κἀκεῖνη πολιτεία ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας /⁴ ὀσπίτια με παρὰ ὀλίγα ὀσπίτια τῶν τουκῶν. καὶ ! ἐκεῖ ἦτον πασιὰς ὃ υἷος τοῦ παλαιοῦ ἐκεῖνου /⁵ ἀλλῆ πασιὰ, βελὶ πασιὰς λεγόμενος. ἔξω ἀλλπὸ|| αὐτῶν δύο

πολιτιῶν εἶναι χωρία ἑπτὰ ἢ ἑννέα δὲν ἐνθυμοῦ ^{/6} λεγόμενα κισιρλιὰ, μόνον ἀπὸ τούρκους κατοικούμενα, κ(αι) αὐτοὺς ἐπισίμως βαρβάρους· ἐκ τούτων διερχόμενοι ^{/7} τινες τὸν γιτονεύοντα ἐκεῖ καὶ τῶν χριστιανῶν ἐκεῖ κάμπον ἀπαντῶσι ἓνα παιδίον ἕως δεκαπέντε ^{/8} χρόνων· καὶ ἡτὸ|| ἐπέρνωσι εἰς τὰ ἐκεῖ αὐτῶν χωρία αἰχμάλωτον. καὶ δὴ βιαίως τὸ σουντεῦουσι· οἱ γονεῖς τοῦ ^{/9} παιδίου, ἐρευνόντες ἀκριβῶς, ἔμαθον τὴν τοῦ παιδὸς αὐτῶν δυστυχίαν. ἐπῆγα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ ^{/10} παρατηρήσαντες καιρὸν, τὸ ἐπῆραν ἐκεῖθεν, νὰ τὸ ὑπάγουν εἰς τὴν πατριδα αὐτῶν φοβούμενοι ^{/11} τοὺς βαρβάρους τούρκους γίτονας. ἂν μὴ μαθόντες ὑπάγουν καὶ καύσουν ὅλως τὸ χωρίον αὐτῶν, εὔρον ^{/12} εὐλογον, νὰ ὑπάγουν τὸ παιδίον εἰς τὸν τήρναβον, ὅπου ἦτον πασιὰς ἀρβανίτης, ὅτι τὸ γένος ἐκεῖ-^{/13}νο εἶναι εἰς τοὺς χριστιανούς πολλὰ ἐλεήμιονον καὶ διαφθενταί, εἰς δὲ τοὺς ὀσμανλίδας πάντα ^{/14} ἀντιφερόμενοι κ(αι) δυσάρεστοι. ὅθεν, καὶ τὸ ἐδέχθη ἡδὲ πασιὰς|| καὶ ἐβουλήθη κ(αι) ἠθέλησε, νὰ τὸ διαφθεντεύσῃ ἂν ^{/15} δυνηθῇ. ὅθεν ἐκεῖνοι ὡς τὸ ἔχασαν ἔφεραν τὸν ἡκόλλισμον ἄνω κ(αι) κάτω, κ(αι) μαθόντες ἡδὲ εἰνα|| εἰς τὸν τήρνα-^{/16}βον ἔτρεξαν ὡς λέοντες ὀριόμενοι εὔρον ὅμως τὸν βελιπασιὰν κραταιὸν διαφθεντὴν ὅς τις ^{/17} καὶ ἀτίμως τοὺς ἀπεδίωξεν ὡς βαρβαρικῶς καὶ τυρανικῶς πειράζουσαν τὸν βασικὸν ῥαγιάν, ὅθεν ^{/18} πηγένοντες ὀπίσω ἀσίκωσαν ὅλων τῶν χωρίων ὅλην τὴν ~~ἐν νομισίαν~~ τὴν βαρβονομικὴν συμμορῖ-^{/19}αν, καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ παλατιὸν μὲ ὅλην τὴν βαρβαρικὴν αὐτῶν μανίαν, ἢ νὰ τοῦ τῶν δόση ἡ|| νὰ ὑπά-^{/20}γουν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸν σουλτάνον νὰ τὸν προδόσουν ὡς προδότην τῆς βαρβαροθηρσκειᾶς των, ἡαὐτὸς|| ὡς φρόνη-^{/21}μος τι κάμνει; φυλάττει καὶ τὸ αξιοπρεπὲς τῆς ἀξίας του καὶ τὴν ἀσφαλειὰν του ἀπὸ τῆς ἐνδεχομένης βα-^{/22}σιλικῆς καταυτοῦ ὀργῆς καὶ τὸν μάρτυρα ἀπὸ τῆς ἐνδεχομένην ἀπόλιαν τῆς ψυχῆς. τοὺς λέγει ἐγὼ τὰς ^{/23} ἀνώπιτους ἀπειλὰς ὑμῶν δὲν τοὺς φοβοῦμαι, ἐδὼ εἶναι δικαστήριον βασιλικόν. ἂς κριθῇ εἰς τὸ βασιλικὸν ^{/24} κριτήριον κ(αι) ὅταν εὐρεθῇ κ(αι) ἦλθε μόνος ἡτου|| νὰ γένη μουσλιμάνος δικαίως ἐπάρετέ τον ἢ δὲ καὶ ὁ-^{/25}μολογεῖ τὴν πί[στ]ην του ἐδὼ ἐμπροσθέν μου ὅτι σὰς προστάζει ὁ νόμος σας κάμετε· ὅθεν ἐρωτῶμεν^{/26}ος ὁ νέος ἐφών[α]ξεν ὅτι ἐγὼ χριστιανὸς ἐγεννήθην κ(αι) χριστιανὸς θέλω νὰ ἀπεθάνω οἱ δὲ τοῦ ἐπρό-^{/27}βανον τὴν π[ε]ριτομίν. κ(αι) ἐκεῖνος ὅταν ἐγὼ ἡμῖν εἰς τὰς χεῖρας σας (ἦτον εἰς τὰς χεῖρας) τί δυσκο-^{/28}λία ἦτον εἰς ἐσὰς ἢ τὴν φύσιν|| μου ἢ τὴν κεφαλὴν μου νὰ κόψετε· τοῦτο ἐκεῖνοι ἀκουσουςαντες τόσον ^{/29} ἠγριώθησαν ὥστε κ(αι) ὁ πασιὰς τοὺς εφοβήθη· μὴ τύχη καὶ κάμουν τὸ μελετώμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν ^{/30} κίνη||μα των|| καὶ γυλλί||ζει τὸν λόγον τροπολογικώτερα κ(αι) τοὺς λέγει. αἰ : νὰ τὸ παιδὶ ὅπου θεληματικῶς δὲν ἦλ-^{/31}θεν ὡς ἐσεῖς ψεύδεσθε τί εἰς τὸν νόμον σας γράφει· ὁ νόμος

γράφει ὅτι ὅποιος εἰς τὸ βασιλικὸν ^{/32} κριτήριον καταφρονεῖ καὶ ὑβρίζει τὴν πίστιν μας νὰ τὸν καίωμεν καὶ ἔτζει πέρονετε εἰς τὸν λεμὸν ^{/33} ἄνθρωπον Ἰτοὺς λε ο πασιᾶς||. να εἶπον ἐκεῖνοι. τότε ὁ ἴδιος πασιᾶς τοῦ λέγει ῥωμαῖκα ἄντε μωρὲ γεώργη ^{/34} ἔτζει σοῦ ἦτον γραμένον νὰ γένης ἡμάρτυρας|| νὰ πάγης μωρὲ ἡμεῖ τὸν ἀγιόν σας γεώργη. ὁμοίως καὶ ^{/35} τοῦ πασιᾶ οἱ ἄλβανῖται ὅπου τὸν ὑπάγεναν ἡεῖς τὴν|| πυρκαϊᾶν οὕτω τὸν ἐπαραθάρουν ὥστε ὁ-^{/36}που ὦ τοῦ θαύματος δὲν εχρηάσθη ἄλλην συμβουλήν καὶ παρακινήσιν πνευματικῶν ἡῖ|| χριστιανῶν, ὅθεν ^{/37} ἔξωθε ἡπῆς|| πολιτείας ἐκεῖνης εἶναι ἕνας ποταμὸς τὸν χεμόνα δὲν λείπει νὰ τρέχη ὀλιγον νερὸν τὸ καλο-^{/38}καίροι ὅταν βρέχει κατευάζη πολλὴ καὶ διαποῦτο τὸ ὀνομάζουον ξηραῖ οἱ ἐντόπιοι. ἐκεῖ λοιπὸν ^{/39} εἰς τὸν τὸν ξηροποταμὸν ἔμπηξαν ἐν στύλον ἐσύνξαν πλῆθος φρυγᾶνων ὅπου ἔχει ἐκεῖ καὶ ^{/40} ξῖλα ὡσαύτως καὶ τοῦ ἐρωτήσαν ἐκεῖ οἱ ἄπιστοι ἀπὸ τὰ δύο ἡῖ|| ἔρχεσε μὲ ἡμᾶς ἡ ὑπάγεις εἰς τὸν στῦλο ^{/41} ἐφώναξε μὲ μεγάλην Π {Π ἡφωνῖν|| τὸ χριστιανὸς εἶμα} ⁸ καὶ ὑβρίσας τὴν θρησκείαν ἡαυτῶν|| ἐπῆγε ἡσπάσθη τὸν στῦλον κ(αἰ) εὐθύς ἐκεῖνοι ἡδεῖσαντες αὐτὸν|| ἔδω-^{/42}καν φωτίαν εἰς τὰ φρούνα ὅπου ὑποῦτο ἡ φλώξ ὡς εἰς τῆς βαβλῶνος τὴν κάμινον καὶ ἐστέκετο ^{/43} τριῶν φυλῶν τὰ πλῆθη ἐκεῖ. οἱ ἐχθροὶ του καὶ ἄλβανῖται τοῦροκοὶ τοῦ πασιᾶ καὶ οἱ φίλοι τοῦ χριστοῦ ^{/44} τοῦ μάρτυρος χριστιανοὶ. εἰς δόξαν οὖν τοῦ Μάρτυρος κ(αἰ) εἰς παρηγορίαν ἡκαῖ|| χαρμονὴν τῶν ἐκεῖ εὐ-^{/45}ρεθέντων χριστιανῶν. καὶ εἰς ἐντροπὴν καὶ αἰώνιον αἰσχύνην τῶν ἀσεβῶν ἔγινεν ἕνα ^{/46} θαῦμα χαριέστατον ὁ μάρτυς εἶ||χεῖ μαλία μακρυὰ καὶ πολλὰ καὶ ἡ φλώξ ἐνώ δὲν τοῦ ἔγγι-^{/47}ξε καθόλου. (ἡ φλώξ) ἀναβαίνου εἰς τὸ φος τὰ μαλία τοῦ μάρτυρος τὰ συναύψου εἰς τὸ ὑψος ὥστε ^{/48} οἱ πιστοὶ σκιρτῶντες ἐδόξαζον τόν. ᾧ πρέπει δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

/φ. 1β/ Ἡ διεύθυνσις τῆς ἐπιστολῆς:

Τῷ σεβαστῷ μὲ καὶ πατρὶ ἀγίῳ καθηγουμένου
του ἱεροῦ κηνοβίῳ ροσκόν κηρίῳ κηρίῳ
ππ γερασίου ἱερομοναχοῦ προσκηνιτωσ
δοθίτου
εἰς ἅγιον ὄρος.

⁸ Διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ ὁ συγγραφεὺς παραπέμπει στὴν συμπλήρωσί του στὴν κάτω ἀριστερὰ ᾧαν τοῦ ἐγγράφου.

Β΄

(Αποκατεστημένον κείμενον)

/φ. 1α/

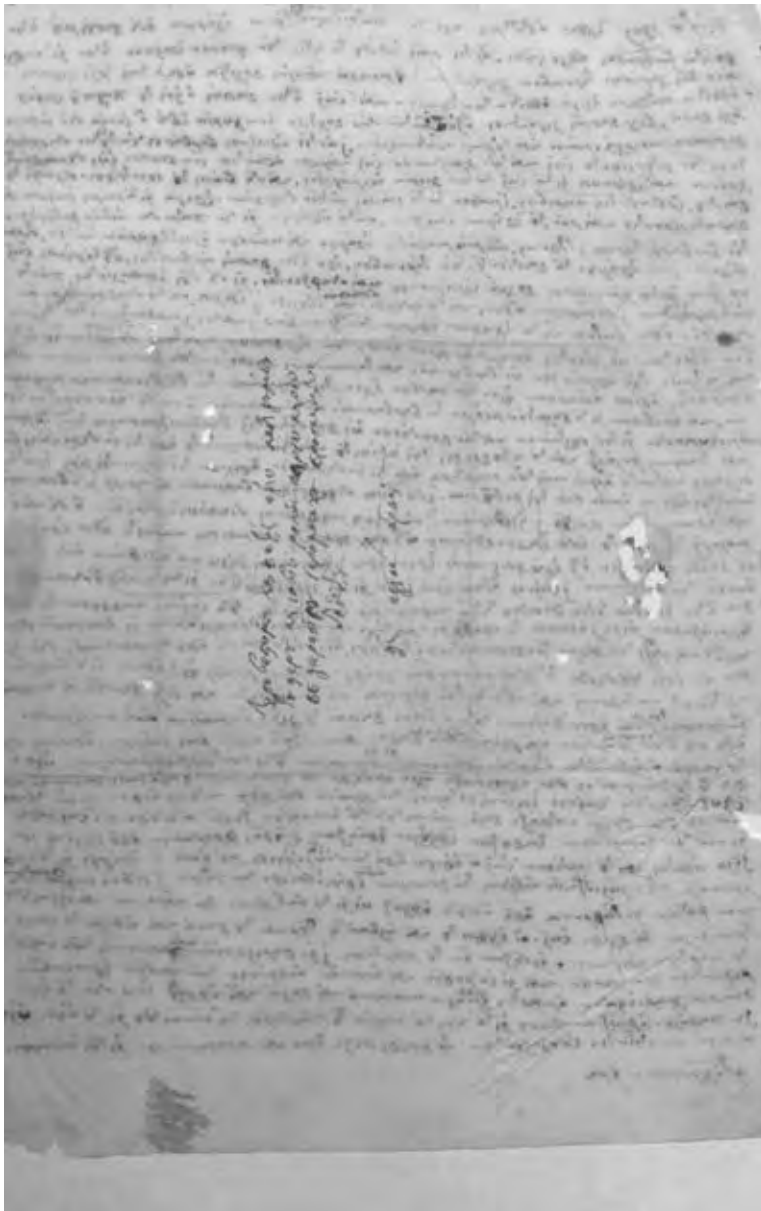
* Εἰς τὰ 1809 ἦλθεν ὁ παππούς μου ἀπὸ τὴν πατρίδα μου, ἥτις εἶναι ἡ Λάρ<ι>σα. Ὁ δὲ παππούς μου ἦτον 80ετῆς ἄνθρωπος ἀπλούστατος, ὅστις μᾶς ἐδιη<γί>θη τὰ ἑξῆς:

Τὸν χρόνον ἐκείνον ἦτον εἰς τὸν πλησίον τῆς Λαρίσης Τύρναβον λεγόμενον. Οὐ μικρὰ κἀκείνη πολιτεία ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ὀσπίτια μὲ παρὰ ὀλίγα ὀσπίτια τῶν Του<ρ>κῶν. Καὶ ἐκεῖ ἦτον Πασιᾶς ὁ υἱὸς τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου Ἀλῆ Πασᾶ, Βελῆ Πασιᾶς λεγόμενος. Ἐξω ἀπὸ αὐτῶν <τῶν> δύο πολιτειῶν εἶναι χωρία ἑπτὰ ἢ ἑννέα, δὲν ἐνθυμοῦ<μαι>, λεγόμενα Κισιρλιά, μόνον ἀπὸ Τούρκους κατοκούμενα, καὶ αὐτοὺς ἐπισίμως βαρβάρους.

Ἐκ τούτων διερχόμενοι τινες τὸν γειτονεύοντα ἐκεῖ καὶ τῶν Χριστιανῶν ἐκεῖ κάμπον ἀπαντῶσι ἓνα παιδίον ἕως δεκαπέντε χρόνων, καὶ τὸ ἐπαίρωνσι εἰς τὰ ἐκεῖ αὐτῶν χωρία αἰχμάλωτον, καὶ δὴ βιαίως τὸ σουντεύουσι. Οἱ γονεῖς τοῦ παιδίου ἐρευνῶντες ἀκριβῶς, ἔμαθον τὴν τοῦ παιδὸς αὐτῶν δυστυχίαν. Ἐπῆγα<ν> εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα καί, παρατηρήσαντες καιρὸν, τὸ ἐπῆραν ἐκείθεν, νὰ τὸ ὑπάγουν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν. Φοβούμενοι τοὺς βαρβάρους Τούρκους γείτονας, ἂν μὴ μαθόντες ὑπάγουν καὶ καύσουν ὅλως τὸ χωρίον αὐτῶν, εὔρον εὐλόγον νὰ ὑπάγουν τὸ παιδίον εἰς τὸν Τύρναβον, ὅπου ἦτον Πασιᾶς Ἀρβανίτης - ὅτι τὸ γένος ἐκεῖνο εἶναι εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πολλὰ ἐλεήμιον καὶ διαυθενταί, εἰς δὲ τοὺς Ὀσμανλίδας πάντα ἀντιφερόμενοι καὶ δυσάρεστοι.

Ὅθεν καὶ τὸ ἐδέχθη ὁ Πασιᾶς καὶ ἐβουλήθη καὶ ἠθέλησε νὰ τὸ διαυθεντεύσῃ, ἂν δυνηθῇ. Ὅθεν ἐκεῖνοι, ὡς τὸ ἔχασαν, ἔφεραν τὸν κόσμον ἄνω καὶ κάτω. Καὶ μαθόντες ὅτι εἶναι εἰς τὸν Τύρναβον ἔτρεξαν ὡς λέοντες ὠρνούμενοι. Εὔρον ὁμῶς τὸν Βεληπασιᾶν κραταῖον διαυθεντίν, ὅστις καὶ ἀτίμως τοὺς ἀπεδίωξεν ὡς βαρβαρικῶς καὶ τυραννικῶς πειράζουσαν τὸν βασι<λι>κὸν ῥαγιαῖν.

Ὅθεν πηγαίνοντες ὀπίσω ἀσίκωσαν ὅλων τῶν χωρίων ὅλην τὴν βαρβ<αρ>ονομικὴν συμμορίαν καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ παλάτιον μὲ ὅλην τὴν βαρβαρικὴν αὐτῶν μανίαν, ἢ νὰ τοῦ<ς> τὸν δώσῃ ἢ νὰ ὑπάγουν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸν Σουλτᾶνον νὰ τὸν προδώσουν ὡς προδότιν τῆς βαρβαροθηρσκειᾶς των. Αὐτὸς ὡς φρόνιμος τί κάμνει; Φυλάττει καὶ τὸ ἀξιοπρεπὲς τῆς ἀξίας του καὶ τὴν ἀσφάλειάν του ἀπὸ τῆς ἐνδεχομένης βασιλικῆς κατ' αὐτοῦ ὀργῆς καὶ τὸν

Μάρτυρα ἀπὸ τὴν ἐνδεχομένην ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς. Τοὺς λέγει· «Ἐγὼ τὰς ἀνοήτους ἀπειλὰς ὑμῶν δὲν τὰς φοβοῦμαι. Ἐδῶ εἶναι δικαστήριον βασιλικόν. Ἴς κριθῆ εἰς τὸ βασιλικὸν κριτήριον καί, ὅταν εὐρεθῆ καὶ ἦλθε μόνος του νὰ γένη Μουσ<ου>λαμᾶνος, δικαίως ἐπάρετέ τον. Ἡ δὲ καὶ ὁμολογεῖ τὴν πίστιν του ἐδῶ ἔμπροσθέν μου, ὅ,τι σᾶς προστάζει ὁ νόμος σας κάμετε».

Ὅθεν, ἐρωτώμενος ὁ νέος, ἐφώναξεν ὅτι «ἐγὼ Χριστιανὸς ἐγεννήθην καὶ Χριστιανὸς θέλω νὰ ἀπεθάνω». Οἱ δὲ τοῦ ἐπρόβανον τὴν περιτομίν. Καὶ ἐκεῖνος· «Ὅταν ἐγὼ ἤμην εἰς τὰς χεῖρας σας, τί δυσκολία ἦτον εἰς ἐσᾶς ἢ τὴν φύσιν μου ἢ τὴν κεφαλίν μου νὰ κόψετε;». Τοῦτο ἐκεῖνοι ἀκούσαντες τόσον ἠγριώθησαν, ὥστε καὶ ὁ Πασιᾶς τοὺς ἐφοβήθη, μὴ τύχη καὶ κάμουν τὸ μελετώμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν κίνημά των. Καὶ γυρίζει τὸν λόγον τροπολογικώτερα καὶ τοὺς λέγει· «Αἶ, νὰ τὸ παιδί, ὅπου θεληματικῶς δὲν ἦλθεν ὡς ἐσεῖς ψεύδεσθε. Τί εἰς τὸν νόμον σας γράφει;». «Ὁ νόμος γράφει ὅτι, ὅποιος εἰς τὸ βασιλικὸν κριτήριον καταφρονεῖ καὶ ὑβρίζει τὴν πίστιν μας, νὰ τὸν καίωμεν». «Καὶ ἔττι παίρνετε εἰς τὸν λαμῶν ἀνθρωπον», τοὺς λέ<γει> ὁ Πασιᾶς. «Ναί», εἶπον ἐκεῖνοι.

Τότε ὁ ἴδιος Πασιᾶς τοῦ λέγει ῥωμαῖκα· «Ἄντε, μωρὲ Γεώργη! Ἐττι σοῦ ἦτον γραμμένον, νὰ γένης Μάρτυρας, νὰ ἴπᾶγης, μωρέ, μὲ τὸν ἅγιόν σας Γεώργη». Ὅμοίως καὶ τοῦ Πασιᾶ οἱ Ἀλβανῖται, ὅπου τὸν ὑπάγεναν εἰς τὴν πυρκαϊάν, οὕτω τὸν ἐπαραθάρρυναν, ὥστε ὅπου, ὦ τοῦ θαύματος, δὲν ἐχρειάσθη ἄλλην συμβουλὴν καὶ παρακίνησιν Πνευ<μα>τικῶν ἢ Χριστιανῶν.

Ὅθεν ἔξωθεν τῆς πολιτείας ἐκεῖνης εἶναι ἕνας ποταμὸς· τὸν χεμῶνα δὲν λείπει νὰ τρέχη ὀλίγον νερόν, τὸ καλοκαίρι ὅταν βρέχη κατευάζει πολὺ καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὀνομάζουν Ξηραὶ οἱ ἐντόπιοι. Ἐκεῖ λοιπόν, εἰς <αὐ>τὸν τὸν ξηροποταμὸν ἔμπηξαν ἔν<α> στύλον, ἐσύν<α>ξαν πλῆθος φρυγάνων, ὅπου ἔχει ἐκεῖ, καὶ ξύλα ὡσαύτως καὶ τοῦ ἐρωτῆσαν ἐκεῖ οἱ ἄπιστοι· «Ἄπὸ τὰ δύο ἢ ἔρχεσαι μὲ ἡμᾶς ἢ ὑπάγεις εἰς τὸν στύλο<ν>». Ἐφώναξε μὲ μεγάλην φωνὴν τό· «Χριστιανὸς εἶμαι»· καὶ ὑβρίσας τὴν θρησκείαν αὐτῶν ἐπίγη ἡσπίασθη τὸν στύλον καὶ εὐθύς ἐκεῖνοι, δῆσαντες αὐτόν, ἔδωκαν φωτίαν εἰς τὰ φρύ<γα>να, ὅπου ὑποῦτο ἢ φλόξ ὡς εἰς τῆς Βαβ<ου>λώνος τὴν κάμινον. Καὶ ἐστέκετο τριῶν φυλῶν τὰ πλῆθη ἐκεῖ· οἱ ἐχθροὶ του καὶ Ἀλβανῖται Τοῦρκοι τοῦ Πασιᾶ καὶ οἱ φίλοι τοῦ Χριστοῦ τοῦ Μάρτυρος Χριστιανοί.

Εἰς δόξαν οἶν τοῦ Μάρτυρος καὶ εἰς παρηγορίαν καὶ χαρμονὴν τῶν ἐκεῖσε εὐρεθέντων Χριστιανῶν, καὶ εἰς ἐντροπὴν καὶ αἰώνιον αἰσχύνην τῶν ἀσεβῶν ἔγινεν ἕνα θαῦμα χαριέστατον· ὁ Μάρτυς εἶχε μαλλία μακρὰ καὶ πολλὰ· καὶ ἢ φλόξ ἐνῶ δὲν τοῦ ἐγγίξε καθόλου, ἀναβαίνου<σα> εἰς τὸ <ῦ>πος τὰ μαλλία

τοῦ Μάρτυρος τὰ συνα<ν>ύψου εἰς τὸ ὕψος, ὥστε οἱ πιστοὶ σκιρτῶντες ἐδόξα-
ζον τὸν <Θεόν>· ἜϞ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

/φ. 1β/ Ἡ διεύθυνσις τῆς ἐπιστολῆς:

Τῷ σεβαστῷ μοι καὶ πατρὶ ἀγίῳ καθηγουμένῳ
τοῦ ἱεροῦ κοινοβίου Ρωσικὸν κυρίῳ κυρίῳ
παπα Γερασίμῳ Ἱερομονάχῳ, προσκυνητικῶς δοθίτω.
Εἰς Ἅγιον Ὄρος.

Ἑμνολογικὸν ἐπίμετρον

Ἀπολυτίκιον

Ἦχος γ'. *Θείας πίστεως.*

Μάρτυς γέγονας * σὺ τοῦ Κυρίου *
ὀλοκαύτωμα * πυρὸς ἐν στύλῳ *
ἀνδρειοφρόνως αὐτὸν ἀσπασάμενος *
καὶ παρηψία Χριστὸν ὁμολόγησας *
Ἄγαρηνῶν πᾶσαν πλάνην κατήσχυνας. *
Νῦν κραταίωσον * πιστῶν Θεσσαλῶν τὸ πλήρωμα *
Γεώργιε Μαρτύρων Νέων καύχημα.

Κοντάκιον

Ἦχος γ'. *Τὴν ὠραιότητα.*

Πῶς ἀνδρικότατα * τὸ πῦρ ὑπέμεινας! *
Βασάνου στύλον σου * πῶς κατεφίλησας! *
Ὅτι ἠγάπησας Χριστὸν Νυμφίον μακρότατα. *
Νεώτατος ἐπάλασας * καὶ ἐξόχως ἠρίστευσας. *
ὄθεν καὶ ἐδόξασας * τοῦ Χριστοῦ σου τὸ ὄνομα. *
Αὐτοῦ ἡμῖν τὸν πόθον, Γεώργιε, *
ὑπάναγον νῦν τοῖς τιμῶσι σε. *

Μεγαλυνάρια

Σὺ τῆς Θεσσαλίας τερπνὸς βλαστὸς
καὶ Τυρνάβου χώραν ἀγίας μαρτυρικῶς
πάντων τὰς καρδίας, τῶν σὲ τιμώντων πόθῳ,
ἀνάνημον ἐνθέως, Μάρτυς Γεώργιε.

Ἄψον ταῖς καρδίαις σῶν ὑμνητῶν,
νέε παιδομάρτυς, φῶς καὶ πῦρ τὸ ἐρωτικόν,
ἅπερ ἤγαγόν σε Χριστὸν ὁμολογῆσαι
πιστόν τε ἀναδείξει Μάρτυν Γεώργιε.

Πάσχων πάθος πάλαι ὑπὲρ Χριστοῦ
πυρὶ κατεφλέχθης ἠφανίσθης σωματικῶς·
λάμπεις ὡς φωσφόρος νῦν ἐν τῷ Παραδείσῳ
ψυχῆς ἀθίκτου, Μάκαρ, τῆ ὠραιότητι.

ΦΑΝΗ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ - ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ,
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΟΣ

Η ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΤΑΜΠΩΤΩΝ ΤΟΥ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΝΤΕΣ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ

Η τυποβαφική αποτελεί τήν τεχνική διακόσμησης ύφασμάτων μέ χρή-
ση ξυλότυπων (ξύλινων σφραγίδων) καί πινέλων. Στή Θεσσαλία τά
εργαστήρια τυποβαφικής, τά μπασματζήδικα, μαρτυροῦνται στή Λάρισα καί
τά Τρίκαλα, ἤδη ἀπό τόν 18ο αἰ. Ἡ προμηχανική τεχνική τῆς τυποβαφικής
διατηρεῖται στούς ἐπόμενους αἰῶνες κυρίως στόν Τύρναβο, μιά πόλη μέ
κυρίαρχο τό χριστιανικό στοιχεῖο καί σπουδαῖο βιοτεχνικό παρελθόν κυρίως
στός τομεῖς τῆς ἐριουργίας, τῆς ὑφαντουργίας καί τῆς βαφικῆς.

Ὁ Σπυρίδων Παγανέλης, δημοσιογράφος πού ἀκολουθεῖ τά στρατεύματα
τῶν Ἑλλήνων κατά τήν Προσάρτηση γράφει: «...τό ὕφασμα ἐξερχόμενον τῆς
χειρός τοῦ ὑφαντουργοῦ, εἴτε παραδίδεται λευκόν εἰς τήν ἐμπορίαν εἴτε ἐμπι-
στευόμενον εἰς τās χείρας βαφέως (δηλαδή σταμπωτοῦ) ἐξέρχεται θαυμασίως
βεβαμένον διά χρωμάτων, ἅτινα λέγουσιν ἀνεξίτηλα. Μέγας κλάδος ἐμπορίου
καί ὑφαντουργίας εἶναι τά ὑφάσματα, ἅτινα καλούμενα ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ
τῶν χρωμάτων καί τῆς διατάξεως τῶν ποικιλιμάτων «γιαργανοκαρδιαῖς» κατα-
ναλίσκονται εἰς προετοιμασίαν νυφικῶν ἐφαπλωμάτων ἢ τοιούτων ἀπλῶς. Τά
χρησιμεύοντα πρὸς στρωσίν τῶν σοφάδων, «μντέρια», κατασκευάζονται ἐπί-
σης εἰς Τύρναβον εἶναι δέ ἀρίστης ποιότητος, μέ λαμπρούς χρωματισμούς καί
διακλαδώσεις ὀλίγας ὄχι πολυσυνθέτους» (Παγανέλης, 1882). Καί συνεχίζει:
«εἶναι περιέργον πῶς ἀπαιδεῦτοι χωρικοί οὐδεμίαν ξυλογραφίας ἔχοντες
γνώσιν, χαράσσουν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἀρμονικὰς γλυφάς, αἵτινες διά τῆς βαφῆς
ἀποτυποῦνται ὕστερον εἰς τό ὕφασμα. Πόσο ὠραῖα ἄνθη, ὅποιοι κλάδοι,
ὅποια ποικιλία σχήματος καί ἀναλογία ἀποστάσεως παρατηρεῖται εἰς τά

ξυλογραφήματα των βαφών του Τυρνάβου, οίτινες, αυτοδίδακτοι και αυτοί εργάζονται εξαιρετως τας βαφάς, συμπληροῦντες τὴν παραγωγὸν βιομηχανία τῆς πατρίδος των».

Τό συγκεκριμένο παράθεμα περιγράφει πολύ παραστατικά και με ακρίβεια τὴν μεγάλη ἀκμή, σπὴν ὁποία εἶχαν φτάσει τὰ τυποβαφεία τοῦ Τυρνάβου ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ. Κατὰ τὸν 20ό αἰ. στὸν Τύρναβο λειτουργοῦν τὸ ἐργαστήριο σταμπωτῶν τοῦ Γεωργίου Σαῖνη καὶ τὸ ἐργαστήριο τῶν Θεμιστοκλῆ καὶ Παναγιώτη Ἰωαννίδη. Τὰ δύο τυποβαφεία ἀκμάζουν σπὴν δεκαετία τοῦ 1930 καὶ διαγράφουν φθίνουσα πορεία ἕως τῆ δεκαετία τοῦ 1980.

Καθὼς στὸ πρῶτο τεῦχος τῆς περιοδικῆς ἐκδοσης «Ἀχιλλίου Πόλις» ἔχει παρουσιαστῆ ἀναλυτικὰ ἡ παραδοσιακὴ τεχνικὴ τῆς τυποβαφικῆς καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς, σπὴν παροῦσα ἐργασία θὰ γίνῃ μιά ἀπόπειρα παρουσίας τῶν διακοσμητικῶν σχεδίων καὶ μοτίβων τῶν σταμπωτῶν τοῦ Τυρνάβου μὲ ἀναγωγή στὶς κυριότερες θεματολογικὲς ἐπιρροές πού δέχτηκαν. Ἐν συνεχείᾳ θὰ παρουσιαστοῦν ἐνδεικτικὰ πάντες, ἐπιτοίγια καλύμματα, μὲ ἀντιπροσωπευτικὰ σχέδια, ἀπὸ τῆ συλλογὴ σταμπωτῶν ὑφασμάτων τοῦ Λαογραφικοῦ-Ἱστορικοῦ Μουσείου Λάρισας.

Τὰ διακοσμητικὰ θέματα

Τὰ διακοσμητικὰ θέματα τῶν σταμπωτῶν εἶναι κυρίως φυτικά, νατουραλιστικά ἢ σχηματοποιημένα, καθὼς καὶ γεωμετρικά μοτίβα σὲ εὐφάνταστες συνθέσεις. Οἱ μορφοτύποι συνδυάζονται καὶ δημιουργοῦν περίτεχνα γεωμετρικά, γραμμικά ἢ φυτικά πλαίσια πού ἐγκλείουν τὸ κεντρικὸ θέμα. Ἐπίσης, ἀποδίδονται μορφικά, παραστατικά θέματα μὲ ἔμπνευση κυρίως ἀπὸ τὸ ζωικὸ βασίλειο, τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία καθὼς καὶ ἀπὸ ἔργα τῆς λαϊκῆς φιλολογίας. Ζῶα, πουλιά, ἀνθρώπινες φιγούρες, λαϊκοὶ ἥρωες, κτίσματα καὶ τοπία, ὁ κόσμος τῆς θάλασσας ἀλλὰ καὶ «Ὁ Φρίξος καὶ ἡ Ἑλλή», «Ὁ Κίττος καὶ ἡ Σταυρούλα», «Ὁ Μεγαλέξανδρος» ἀποτελοῦν ἰδιαίτερος δημοφιλῆ θέματα πού τίς περισσότερες φορὲς συμπληρώνονται ἀπὸ ποικίλα ἄλλα μοτίβα, ὡς παραπληρωματικὰ στοιχεῖα.

Πολλὰ θέματα ἀποτυπώνονται στὸ ὑφασμα «ἀπὸ μνήμης», μὲ βάση ἤδη ἀποτυπωμένα γνωστὰ θέματα ἢ τὴν προσωπικὴ ἔμπνευση καὶ τὰ ἐρεθίσματα τῆς κάθε σταμπώτριας. Σπὴν περίπτωσι αὐτῆ ἡ ἀπόδοσι εἶναι κάπως ἀφελής καὶ ἀπλοϊκὴ. Αὐτὸ εἶναι ἴδιον κυρίως τῶν σταμπάτων τοῦ ἐργαστηρίου Σαῖνη, πού εἶναι καὶ τὸ παλαιότερο, καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς Ἰωαννίδης εἶχε σπουδάσει

στό Σχολείο τῶν Τεχνῶν καί εἶχε εἰσαγάγει νεωτερισμούς τόσο σέ ἐπίπεδο τεχνογνωσίας ὅσο καί στό θεματολόγιο.

Τά περισσότερα, ὥστόσο, θέματα προέρχονται ἀπό τό γνωστό παραδοσιακό θεματολόγιο τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης, καί φέρουν πλούσιους συμβολισμούς. Χαρακτηριστικά εἶναι ὁ δικέφαλος ἀετός, τό φίδι, ἡ γλάστρα, τά ἀντωπά πουλιά, τό δέντρο τῆς ζωῆς. Φυλακτικά καί ἀποτροπαικά σύμβολα, μοτίβα πού συμβολίζουν τήν ἀφθονία, τήν εὐγονία, τήν καλή τύχη, τή γονιμότητα, τή συντροφικότητα, τήν ἀσυντρόφευτη ζωή, τήν αἰωνιότητα ἀποδίδονται σέ διάφορες συνθέσεις μέ εὐχετική ἢ ἀποτρεπτική διάθεση.

Εἶναι σύνηδες τό ἴδιο σχέδιο νά ἀπαντᾶται σέ προϊόντα διαφορετικῶν τεχνικῶν (π.χ. κέντημα, ὑφαντό), γεγονός πού καταδεικνύει πῶς τά μοτίβα προέρχονται ἀπό ἀντιγραφές ἀπό ἄλλα δημιουργήματα, ἀπό λαϊκές φυλλάδες τῆς ἐποχῆς (π.χ. Ὁ Τάσος καί ἡ Γκόλφω) ἢ ἀπό καλλιγραφίες, τυπωμένα δηλαδή σχέδια τοῦ ἐμπορίου. Οἱ γνωστές λαϊκές διηγήσεις πού κυκλοφοροῦσαν τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰῶνα σέ φυλλάδια εἰκονογραφημένα μέ λαϊκότερες λιθογραφίες, ἦταν τό κίνητρο τῆς ἐμπνευσης καί τό πρότυπο τῆς ἀντιγραφῆς τῶν θεμάτων αὐτῶν στά ὑφαντά, τά κεντήματα ἀλλά κυρίως τά σταμπωτά.

Ὅταν ἡ σχεδιαστική ἀπόδοση τῶν μοτίβων εἶναι ρεαλιστική, τότε αὐτά διατηροῦν τήν ὀνομασία τοῦ ἀντικειμένου πού ἀπεικονίζουν, π.χ. «ἀγκινάρα», ἐνῶ, τά σχηματοποιημένα θέματα ἔχουν συμβολικές ὀνομασίες, π.χ. «καμβάς». Συνήθως, ἡ ὀνομασία τοῦ σχεδίου δίνει τό ὄνομά της σέ ὀλόκληρη τή σύνθεση τοῦ σταμπωτοῦ. Ἔτσι, ἕνα μαξιλάρι μέ παρατακτικά ἀποτυπωμένες ἀγκινάρες ὀνομάζεται μαξιλάρι «ἀγκινάρα». Οἱ ὀνομασίες τῶν μοτίβων-θεμάτων εἶναι ἕνας κώδικας, μέ τόν ὁποῖο ὁ βιοτέχνης ἐπικοινωνεῖ μέ τούς βοηθοῦς του κατά τή διεκπεραίωση τῆς ἐργασίας.

Ἐπάρχουν σταμπωτά εἶδη (τραπεζομάντιλα, παπλώματα, μποξάδες), τά ὁποῖα, κοσμοῦνται μέ κεντρικό συνήθως κυκλικό γεωμετρικό θέμα πλασιωμένο μέ ὑποθέματα, μοτίβα καί μπορντοῦρες. Οἱ κουρτίνες, οἱ μαξιλαρομάνες, τά μπαουλόπανα καλύπτονται μέ ἴδια ἢ διαφορετικά μοτίβα, σέ ἐπαναλαμβανόμενη διάταξη. Τά τετράγωνα μικρά μαξιλάρια φέρουν ἕνα καί μόνο κυκλικό σχέδιο ἐνῶ τίς μαντίλες περιτρέχουν στενές φυτικές μπορντοῦρες καί οἱ γωνίες τους τονίζονται μέ πρόσθετο φυτικό μοτίβο ἢ μέ μορφές ἀνθρώπων, καίκια κ.ἄ. Οἱ πάντες φέρουν σύνθετες παραστάσεις, ἀρκετές φορές πολυπρόσωπες καί ἀφηγηματικές.

Στά περισσότερα σταμπωτά οἱ συνθέσεις διέπονται ἀπό αὐστηρή συμμετρία, μέ τονισμένο τό κέντρο καί τίς γωνίες τους. Ἐπάρχει ἕνας διακοσμητικός

φόρος όπου κυριαρχεί ο «φόβος του κενού» (horror vacui), ίδιον της αρχαίας ελληνικής τέχνης αλλά και των παραδοσιακών χειροτεχνημάτων. Ειδικότερα στις πάντες, στις όποιες συνήθως παρουσιάζονται τοπία με μία σύμπτυξη του φυσικού, δημιουργείται έξωπραγματική αίσθηση και όλα –καΐκια, σπίτια, ζώα, μορφές ανθρώπων, ρυάκια, βουνά– συνυπάρχουν σέ έναν κόσμο παραμυθιού αποδεκτό, μέ ένα άλμα πέρα από τί λογική. Αυτό τό συναντάμε μόνο στά λαϊκά δημιουργήματα.

Πολλά θέματα και μοτίβα ιδίως του έργαστηρίου Σαΐνη πού εΐναι τό παλαιότερο, ήταν γνωστά και σέ άλλα εργαστήρια σταμπάτων του Τυρνάβου. Κι αυτό είτε γιατί οί τεχνίτες σκάλιζαν καλούπια γιά διάφορες βιοτεχνίες είτε γιατί οί σταμπώτριες εΐχαν τί δυνατότητα νά μεταφέρονται από τό ένα εργαστήριο στό άλλο. Οί ονομασίες των κοινών θεμάτων άλλαζαν πολλές φορές από εργαστήρι σέ εργαστήρι και άλλοτε έμεναν όμοιες. Συχνά, όρισμένα κοινά σχέδια και μοτίβα δέν εΐναι δυνατόν νά ταυτιστούν μέ τό εργαστήρι παραγωγής.

Μετά τίν πρώτη δεκαετία του 20ού αι. τά σταμπάτα γίνονται πιά έλκυστικά, μέ πιά πλούσια σχέδια και χρώματα, κυρίως λόγω της χρήσης χημικών σταθερών χρωμάτων και της παρουσίας ποικίλων σέ σχέδια βιομηχανικών έμπρημέ στό έμπόριο και ντόπιων χειροποίητων από νέα «φιλόδοξα» εργαστήρια. Τότε έμφανίζονται οί ανθρώπινες μορφές, εκτός από τους ήρωες της λαϊκής μυθολογίας, π.χ. παιδιά πού παΐζουν, «ή χηναρού» κ.ά. Φυσικά, ποτέ δέν εγκαταλείφθηκαν τά σταμπωτά μέ τά φυτικά σχέδια, άλλοτε σέ νατουραλιστική και άλλοτε σέ σχηματοποιημένη απόδοση. Η αλήθεια εΐναι πώς ή ανανέωση τίν εποχή αυτή έρχεται κυρίως από τό εργαστήρι του Θεμιστοκλή Ίωαννίδη, τό όποιο λειτουργεί νεωτερικά, εμπλουτίζοντας τόσο τίν παραδοσιακή τεχνογνωσία όσο και τό παραδοσιακό θεματολόγιο. Στην πορεία και τά άλλα εργαστήρια ακολουθούν τά νέα αισθητικά κελεύσματα της εποχής.

Η κατανάλωση καλαίσθητων σταμπωτών ειδών εϋνοείται από τί διάθεση αναζητήσης «άγαθών» πού καλλιεργείται στους ανθρώπους κατά τις δεκαετίες από τό 1900 μέχρι 1940, χρόνια μέ οικονομία μάλλον σταθερή και κατάσταση ήρεμη στή χώρα, εκτός από τίν έμβόλιμη ταραχή των Βαλκανικών πολέμων. Αυτό πού παρατηρείται και στά δύο μεγάλα εργαστήρια κατά τίν εξέλιξη τά χρόνια αυτά εΐναι ή τάση του δημιουργού νά ισορροπεί –κατά τό δυνατόν– τίν παράδοση μέ τόν νέο αισθητικό περιγυρο.

Μετά τό 1940 μέ τόν εκφυλισμό της τεχνικής και τίν σταδιακή γιά διάφορους λόγους υποχώρηση της παραγωγής προκύπτουν, ιδιαίτερα στό εργαστήρι της Μαρίκας Σαΐνη-Άλμπάνη, παράλληλα μέ τά γνωστά θέματα νέες συνθέσεις μέ

τόλμη νά μεταφέρονται μοτίβα από μία σύνθεση στήν άλλη –π.χ. τό μπουστό του Μέγα Άλέξανδρου μέ τό άκόντιο από τό κεντρικό θέμα τής πάντας στό κέντρο τραπεζομάντιλου– χωρίς νά βλάπτεται όμως ή αισθητική τής όλης σύνθεσης.

Οί σταμπωτές πάντες του Λαογραφικού Ίστορικού Μουσείου Λάρισας

Οί σταμπωτές πάντες –τα έπιτοίγια καλύμματα– άποτελούν έξαιρετικά δείγματα τής άνθησης των τυποβαφείων του Τυρνάβου. Μέσα από τήν πληθώρα, τήν ποικιλία των μοτίβων τους καί συνήθως τήν άφρηγματικότητα των παραστάσεων τους μπορεί κανείς νά παρατηρήσει στοιχεία πού αναλύθηκαν παραπάνω για τά σχέδια των σταμπωτών καί τήν εξέλιξή τους (άκμή-άρχές 20ού αί.). Από πλευράς τεχνικής, οί πάντες, ως επί τό πλείστον, είναι σταμπωτές καί ζωγραφιστές, καθώς τό κεντρικό θέμα άποδίδεται μέ τό πινέλο, ενώ τό σταμπωτό μοτίβο χρησιμοποιείται παραπληρωματικά.

Θά παρουσιαστούν ένδεικτικά κάποιες από τίς πάντες τής συλλογής του Λαογραφικού Ίστορικού Μουσείου Λάρισας, οί πιά αντιπροσωπευτικές σύμφωνα μέ τί θεματολογική τους κατάταξη.

1. Θέματα από τό ζωικό βασίλειο

Άπό τό 1900-1910 καί έξής οί πλούσιες φυτικές συνθέσεις αντικαθίστανται από κεντρικές μορφές ζώων χωρίς προοπτική άπόδοση.

Πάντα «Ελάφι»

Διαστάσεις: Μήκος 1,27 μ., πλάτος 0,80 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Θεμιστοκλή Ιωαννίδη, Τύρναβος, 1920-1930

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3772.

Περιγραφή: Ένα μεγάλο έλαφι άποτελεί τήν κεντρική μορφή τής σύνθεσης. Γύρω του άποδίδεται πλούσια βλάστηση. Κάτω δεξιά άποτυπώνεται ποτάμι και άριστερά άγρίμι τοῦ δάσους, πού παραμονεύει. Τό σχέδιο, έντονα έπηρεασμένο από τή δύναμη και τήν όμορφιά τής φύσης, περιτρέχει γραμμική έπαναλαμβανόμενη μπορντούρα. Η σύνθεση προέκυψε από τόν συνδυασμό έννιά ξυλότυπων.

Πάντα «Παγώνι»

Διαστάσεις: μήκος 1,92 μ., πλάτος 0,86 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Άλιμπάνη, έργο Μαρίκας Σαΐνη-Άλιμπάνη, Τύρναβος 1950-1960.

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3809.

Περιγραφή: Στο κέντρο άπεικονίζεται φανταχτερό παγώνι με πλουμιστά πολύχρωμα φτερά. Τή σύνθεση συμπληρώνουν, έπιπλέον, μικρό χωριό, χελιδόνια στον ούρανό, συστάδα δέντρων, πλούσιος φυτικός περίγυρος και στο έδαφος πολύχρωμο φίδι. Η πληθωρική σκηνή, με τά πολλά παραπληρωματικά μοτίβα, άντιπροσωπευτικό δείγμα horror vacui, περιβάλλεται από άλλεπάλλυλες σειρές πυκνής γεωμετρικής και γραμμικής μπορντούρας, ώστε νά δημιουργείται ή άίσθηση κάδρου, πού προβάλλει τό κεντρικό θέμα.

Πάντα «Γαΐδουράκι και αναβάτης»

Διαστάσεις: μήκος 1,80μ., πλάτος 1,87 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Άλμπάνη, έργο Μαρίκας Σαΐνη-Άλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960
Αρ. Γενικού Μητρώου: 3419.

Περιγραφή: Έντυπωσιακή σέ μορφική απόδοση είναι ή πάντα μέ κεντρικό θεματικό μοτίβο ένα μικρό γαΐδουράκι μέ τόν αναβάτη του. Τά ποικίλα παραπληρωματικά μοτίβα (σπίτια, καράβια, ποτάμι, χελιδόνια συστάδες δέντρων, σκυλιά, λαγοί, μικρό άλογο), διάσπαρτα, χωρίς λογική θέση στό τοπίο, αποκαλύπτουν τήν προσπάθεια τής σταμπώτριας νά καλύψει κάθε κενό (Horror Vacui), τεχνοτροπία συνήθης τής λαϊκής καλλιτεχνικής αντίληψης.

2. Θέματα φυτικά

Τό παλαιότερο είδος σταμπωτής πάντας, λέγεται «σεφτάς» και προέρχεται από τούς κεντημένους σεφτάδες του 19ου αιώνα. Σέ μεταξωτό κουκουλάρικο τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο ύφασμα σταμπώνονταν φυτικά σχέδια, τά όποια χρωματίζονταν μέ τό πινέλο και έν συνέχεια κεντιόνταν μέ πούλιες και τριτίρι. Βελούδινο επίρραπτο πλαίσιο τόνιζε τό περιγράμμα. Οί σταμπωτοί σεφτάδες γίνονταν σέ βαμβακερό κάμποτ ύφασμα, ένδ, ως έπί τό πλείστον, τό βελούδινο πλαίσιο αντικαθιστούσε σταμπωτή μπορντούρα.

Πάντα «Σεφτάς»

Διαστάσεις: Μήκος 0,50 μ., πλάτος: 0,60 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Αλιμπάνη, έργο Μαρίκας Σαΐνη-Αλιμπάνη, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικού Μητρώου: 4643.

Περιγραφή: Κεντρικός ρόδακας σε σχηματοποιημένη απόδοση περιβάλλεται από φυτικά μοτίβα του σχεδίου «άγκινάρα». Κυριαρχεί τό βαθύ κόκκινο. Περιμετρικά φέρει επίρραπτο βελούδινο πλαίσιο.

Πάντα «Σεφτάς»

Διαστάσεις: Μήκος 1,80 μ., πλάτος 0,85 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Θεμιστοκλή Γιωαννίδη, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3794.

Περιγραφή: Φυτικά μοτίβα παρατακτικά αποδοσμένα επαναλαμβάνονται και πλασιώνονται από φυτική σχηματοποιημένη μπορντούρα.

3. Θέματα μέ τοπία

Ἡ ἔμπνευση καί ἡ διάθεση τῶν λαϊκῶν δημιουργῶν ἐκφράζονται ὅπως καί σέ ἄλλα εἶδη παραδοσιακῶν χειροτεχνιμάτων στήν ἀπεικόνιση ὑπαρκτῶν ἢ φανταστικῶν τοπιῶν στό σταμπωτό ὕφασμα.

Πάντα «Ἡ Γρίμα»

Διαστάσεις: μήκος 0,84 μ., πλάτος 0,85 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και Ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Άλμπάνη, ἔργο Μαρίκας Σαΐνη-Άλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3408.

Περιγραφή: Στίν πάντα ἀποδίδεται πολύ ἀφαιρετικά ἡ τοποθεσία Γρίμα, γνωστή ὡς «Μάτι» στόν Τύρναβο. Ἀπεικονίζεται λόφος, μέ πλούσια βλάστηση, ποτάμι, ἄνθη, σπίτια, μικρά ζῶα. Ἐπάνω, μπλέ οὐρανός μέ ἥλιο καί χελιδόνια. Τό κεντρικό θέμα πλασιώνουν μεγάλα κόκκινα σχηματοποιημένα ἄνθη, συμμετρικά ἀποδοσμένα στίς τέσσερις γωνίες. Παραπληρωματικά μοτίβα σέ ἐλεύθερη διάταξη καλύπτουν τόν κενό χῶρο: λουλούδια, χελιδόνια, μικρά ζῶα, ἀνωπιά ἐλάφια, πολύχρωμες πεταλοῦδες.

Πάντα «Τῶν Γύφτων»

Διαστάσεις: μῆκος 1,60 μ., πλάτος 0,76 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική : Σταμπωτή καί ζωγραφιστή

Ἐργαστήριο: Σαΐνη-Ἀλμπάνη, ἔργο Μαρίκας Σαΐνη-Ἀλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960

Ἄρ. Γενικοῦ Μητροῦν: 3409.

Περιγραφή: Τρεῖς δεσπόζουσες ἐπαναλαμβανόμενες γλάστρες σέ ἐξωπραγματικό μέγεθος καί ὀριζόντια διάταξη ἀποτελοῦν τό κεντρικό θέμα τῆς πάντας. Διάφορα ἄλλα παραπληρωματικά σχέδια, ὅπως γυναῖκα μέ χῆνες, σκυλιά, μικρά ἄνθη μέ μίσχο, σπίτι σέ ἄλσύλλιο, ἀγόρι μέ πατίνι, διανθίζουν τή σύνθεση. Ἐπάνω οὐρανός μέ λαμπερό ἥλιο καί χελιδόνια. Περιμετρικά, τριπλή μπορντούρα μέ γραμμικά καί γεωμετρικά μοτίβα. Τίς πάντες μέ τό συγκεκριμένο σχέδιο τίς προτιμοῦσαν κυρίως τσιγγάνοι ἀγοραστές, οἱ ὅποιοι ἕως καί τήν παρακμή τοῦ χειροποίητου σταμπωτοῦ, παρέμεναν οἱ πιο πιστοί πελάτες τῶν ἐργαστηρίων.

4. Θέματα με μορφές ήρώων (Ιστορία, Μυθολογία, Λαϊκή Φιλολογία)

Στίς αρχές του 20ού αιώνα κάνουν τήν εμφάνισή τους πάντες με μορφές ήρώων τής αρχαίας ελληνικής ιστορίας καί μυθολογίας ή ήρωες τής λαϊκής φιλολογίας καί εἶναι ιδιαίτερα δημοφιλείς. Τίς περισσότερες φορές ἀπεικονίζον ζευγος νέων νά στέκει ἀγκαλιασμένο, ἄλλοτε μέ ἀρχαιοπρεπή ἔνδυμασία, ὡς «Κίτσοσ καί Σταυρούλα» στό ἐργαστήριο σταμπωτῶν Σαῖνη, ἄλλοτε ὡς «Φρίξος καί Ἑλλη» στό ἐργαστήριο Ἰωαννίδη. Ὡστόσο, ἡ ποικιλία καί ὁ πλοῦτος τῶν παραπληρωματικῶν στοιχείων καθῶς καί ἡ διαφορετική παρουσίαση τοῦ ζευγαριοῦ κάθε φορά, καθιστοῦν τίς συνθέσεις μοναδικές.

Πάντα «Κίτσοσ καί Σταυρούλα»

Διαστάσεις: μήκος 1,84 μ., πλάτος 0,87 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή καί ζωγραφιστή

Ἐργαστήριο: Σαῖνη-Αλμπάνη, ἔργο Μαρίκας Σαῖνη-Αλμπάνη, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικοῦ Μητρώου: 1442.

Περιγραφή: Ὁ Κίτσοσ καί ἡ Σταυρούλα μέ ἀρχαιοπρεπή ἔνδυμασία σέ κεντρική θέση μέσα σέ περιβάλλον μέ πλούσια βλάστηση, συστάδες δέντρων, χελιδνία καί πεταλοῦδες στόν οὐρανό. Διάφορα παραπληρωματικά μοτίβα ὅπως μικρός οικισμός, ἄνθη, σκυλί, διανθίζουν τό θέμα πού περιτρέχει γεωμετρική καί γραμμική μπορντούρα. Οἱ τέσσερις γωνίες τοῦ πλαισίου φέρουν ἐπιπλέον τμήματα γεωμετρικῆς μπορντούρας σέ σχῆμα ἑλλιπτοῦς τετραγώνου.

Πάντα «Τάσος και Γκόλφω» - «Ο άρραβόνας»

Διαστάσεις: μήκος 1,66 μ., πλάτος 0,78 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Σαΐνη-Αλμπάνι, δημιουργία Μαρίκας Σαΐνη-Αλμπάνι, Τύρναβος 1950-1960

Αρ. Γενικού Μητρώου: 3424.

Περιγραφή: Ένα από τα συννηθέστερα κεντρικά θέματα σε πάντες αποτελεί «Ο Τάσος και η Γκόλφω» καθώς το λαϊκό βουκολικό δράμα ενέπνευσε τις δημιουργίες της ύφαντικής, της κεντητικής, της τυποβαφικής και της ζωγραφικής. Έδω, ο Τάσος και η Γκόλφω, με παραδοσιακές ένδυμασίες, απεικονίζονται καθισμένοι και πλαισιωμένοι από συστάδες δέντρων και πλούσιο φυτικό διάκοσμο. Παραπληρωματικά μοτίβα όπως άνθη, πεταλούδες, πουλιά, σκυλιά, μικρό χωριό, ποτάμι με βάρκες και ψάρια συμπληρώνουν την όμορφη του φυσικού τοπίου. Στο βάθος, ο ήλιος ξεπροβάλλει από την όροσειρά. Στις δύο στενές πλευρές ταινιά με επαναλαμβανόμενα άνθηνα μοτίβα, ενώ περιμετρικά αποδίδονται τέσσερις σειρές γραμμικής και φυτικής σχηματοποιημένης μορφοτύρας.

Πάντα του Μεγαλέξανδρου

Ἡ προσωπικότητα καί τά στρατιωτικά κατορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐπηρέασαν τήν λαϊκή συνείδηση καί τό καλλιτεχνικό αἰσθητήριο τῶν λαϊκῶν δημιουργῶν πού ἐκφράστηκαν μέ ποικίλους τρόπους στά ἔργα τῆς λαϊκῆς χειροτεχνίας. Ἡ σταμπωτή πάντα μέ τή μορφή τοῦ Μεγαλέξανδρου ἔφιππου ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν ἱστορημένων σταμπωτῶν καί χρησιμοποιήθηκε σέ πολλά ἑλληνικά σπίτια ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἕως περίπου τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1960.

Ὅσον ἀφορᾷ στό θεματικό πρότυπο τῆς πάντας εἰκάζουμε ὅτι ἡ μορφική ἀπόδοση τοῦ ἔφιππου Μεγαλέξανδρου ἔχει ὡς πρότυπο ἀντιγραφῆς λαϊκή λιθογραφία τῆς ἐποχῆς. Ἀναμφίβολα, ἐπιρροή ἔσκησε καί ἡ εἰκονογράφηση τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καί τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, πού ἀποδίδονται ἔφιπποι καί ἔνστολοι νά σκοτώνουν μέ τό κοντάρι τους τόν φοβερό δράκο καί τόν τσάρο τῶν Βουλγάρων ἀντιστοιχῶς. Μάλιστα, σέ ἀρκετές σταμπωτές πάντες στήν κορυφή τοῦ κονταριοῦ πού κρατᾷ ὁ Μεγαλέξανδρος σχηματίζεται τό σῆμα τοῦ σταυροῦ, λεπτομέρεια πού καθιστᾷ ἐμφανῆ τήν ἐπίδραση αὐτή. Τό κοινό πρότυπο, ὡστόσο, δέν περιορίζει τήν λαϊκή φαντασία καί ἔκφραση μέ ἀποτελεσματικό ἀπό τά τυποβαφεῖα τοῦ Τυρνάβου νά δημιουργοῦνται θαυμάσιες καί μοναδικές συνθέσεις μέ παραλλαγές θεματικῶν μοτίβων ὡς πρός τή σύνθεση.

Διαστάσεις: μήκος 2,10 μ., πλάτος 0,98 μ.

Υλικό: Βαμβακερό κάμποτ

Τεχνική: Σταμπωτή και ζωγραφιστή

Έργαστήριο: Θεμιστοκλή Ίωαννίδη, Τύρναβος 1920-1930

Άρ. Γενικοῦ Μητρώου: 3252.

Περιγραφή: Στο κέντρο τῆς πλούσια σύνθεσης ὁ ἔφιππος Μεγαλέξανδρος μέ ἀρχαιοπρεπή ἐνδυμασία, περικεφαλαία, ἀσπίδα καί δόρυ. Ὁ Βουκεφάλας, ἔτοιμος γιά ἐξόρμηση στή μάχη, μοιάζει νά μὴν πατᾶ στό ἔδαφος. Τά δύο ποτάμια, ὁ Τίγρης καί ὁ Εὐφράτης, ἀποδίδονται σέ διαγώνια διάταξη. Στὴν ἄνω ἀριστερή πλευρά, τὸ ζευγος τῶν ἐρωτευμένων νέων, ὡς παραπληρωματικό στοιχείο. Τὸ ζευγος αὐτὸ ὀνομάζεται, κατὰ περίπτωση, «Φρίξος καί Ἴλλη» ἢ «Ἀλέξανδρος καί Ρωξάνη». Τὸ μοτίβο συμπληρώνει ἐρωτιδέας καί φτερωτὴ γυναικεία μορφή, «ἡ ψυχὴ», σύμφωνα μέ τὸν Θεμιστοκλή Ίωαννίδη. Κάτω δεξιά, ἀποδίδονται ἐλάφια καί μικρὴ κατοικία. Συστάδες δένδρων, ἄνθη καί πλούσιες φυτικές συνθέσεις συμπληρώνουν τὴν παράσταση μέ κατάδηλο τὸν «φόβο τοῦ κενοῦ». Τὸ θέμα πλαισιώνει μπορντούρα μέ φυτικά σχηματοποιημένα μοτίβα. Ἡ συγκεκριμένη πάντα ἀποτελεῖ τὴν πλουσιότερη σέ παραπληρωματικὰ στοιχεῖα σταμπωτὴ πάντα τοῦ ἐργαστηρίου Θ. Ίωαννίδη. Γιά τὴ σύνθεση τοῦ σχεδίου συνδυάσθηκαν συνολικά σαράντα ὀκτώ ξυλότυποι.

Συμπέρασμα

Καθὼς προκύπτει ἀπὸ τὴν παραπάνω παρουσίαση καί ἀνάλυση τῶν σχεδίων, εἶναι ἀναμφισβήτητο, πὼς τὰ σταμπωτὰ του Τυρνάβου μέ τὰ ἔντονα φωτεινὰ ἀνεξίτηλα χρώματα ἀποτελοῦν μοναδικὰ δείγματα τῆς ἑλληνικῆς παραδοσιακῆς χειροτεχνίας. Ὅσον ἀφορᾷ στὶς διακοσμητικὲς συνθέσεις, τὰ τυρναβίτικα σταμπωτὰ δέχονται πολλές καί ποικίλες ἐπιδράσεις, ἐνῶ διαμορφώνονται ἀνάλογα μέ ἄλλα εἶδη παραδοσιακῶν δημιουργημάτων ἀκολουθώντας τὶς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις, τὴ μόδα τῆς ἐποχῆς καί τὶς προτιμίες τῶν ἀγοραστῶν. Εἰδικότερα, οἱ πάντες, τὰ ἐπιτοίγια καλύμματα, ἀνταναικλοῦν τὴν περίοδο ἀνθηπσης τῶν τυποβαφείων καθὼς παρουσιάζουν αὐτοσχεδιασμό, πού τούς προσδίδει μοναδικότητα, καθὼς καί διακοσμητικὸ καί θεματολογικὸ πλοῦτο. Κυρίως, ὅμως, ἀποδεικνύουν, ὅπως καί τὰ ὑπόλοιπα σταμπωτὰ εἶδη, πὼς ἡ λαϊκὴ δημιουργικότητα, ἔκφραση καί ἔμπνευση ὀδηγεῖται, σέ κάθε περίπτωση, ἀπὸ τοὺς ἀγραφους νόμους τῆς παράδοσης.

Ένδεικτική Βιβλιογραφία

Βαφειαδάκη, Α. (1997), «Οί σταμπωτές δημιουργίες των Τυρναβίτικων έργαστηρίων», *Τά Έλληνικά Σταμπωτά, 18ος-20ος αι.* Αθήνα, έκδ. ΚΑΠΟΝ.

Γουργιώτης, Γ. (2000), «Ο Βυζαντινός Τύρναβος», *Μικρά Μελετήματα*, Αθήνα, έκδ. ΚΑΠΟΝ.

Γουργιώτη, Λ. (1997), «Βιοτεχνιών συνέχειες. Τά σταμπωτά Τυρνάβου», *Τά Έλληνικά Σταμπωτά, 18ος-20ος αι.* Αθήνα, έκδ. ΚΑΠΟΝ.

Καλοκαυροῦ, Φ. (2018), *Χρωματίζοντας παραδοσιακά σταμπωτά-Από τίς συλλογές τοῦ Λαογραφικοῦ-Ιστορικοῦ Μουσείου Λάρισας*, Λάρισα.

Παγανέλης, Σ. (1882), *Όδοιπορικές σημειώσεις, ΙΙ, Θεσσαλία*, Τυπογραφείο Ένώσεως.

Σακέρογλου, Α. (1991), «Σταμπωτά τοῦ Τυρνάβου. Τέχνη Έλληνική», *Πρακτικά Πρώτου Συνεδρίου Τυρναβίτικων Σπουδών*, σσ. 281-286, έκδ. Δήμου Τυρνάβου.

Η ΜΝΕΙΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΣΤΑ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1647-1800

Η χρονική περίοδος, στην οποία θα παρουσιάσω τον τίτλο του μητροπολίτη της Λάρισας (1647-1800) δέν καλύπτει όλη την περίοδο ύπαρξης της Μητρόπολής μας. Τό άρθρο μου αξιοποιεί τό περιεχόμενο του κώδικα της Μητρόπολης¹, οί καταγραφές του οποίου καλύπτουν τί χρονική περίοδο 1647-1868². Στά φύλλα του κώδικα αυτού εἶναι καταχωρισμένα ποικίλα έγγραφα καί ανάμεσά τους πολλά ύπομνήματα ἐκλογῆς ἐπισκόπων της μητροπολιτικῆς ἐπαρχίας του Λαρίσης. Στά ύπομνήματα αυτά, ὁ μητροπολίτης της Λάρισας ἀναφέρεται ὡς ὁ ἀρμόδιος γιά τί ἐκλογή ἑνός ἐπισκόπου, προκειμένου νά πληρωθεῖ κάποια κενή ἐπισκοπική θέση.

Παρατηρώντας τά ύπομνήματα διαπιστώνουμε ὅτι οί διάφοροι συντάκτες τους δέν ἀναφέρουν τόν μητροπολίτη μέ τόν ἴδιο πάντα τίτλο. Ἀπό τά 62 ύπομνήματα της ύπό μελέτη περιόδου, σέ περισσότερα ἀπό τά μισά (33) ὁ μητροπολίτης ἀναφέρεται ὡς «ὑπέρτιμος καί ἔξαρχος Δευτέρας Θεσσαλίας καί πάσης Ἑλλάδος», ὅπως ἦταν ὁ πλήρης τίτλος του. Πρόκειται γιά τά ὑπ' ἀριθ. 3, 7, 9, 21-28, 30-33, 36, 38- 43, 46, 47, 49, 50, 52, 54, 56-59 καί 62. Σέ δύο ἀπό αυτά, τά ὑπ' ἀριθ. 24 (1686) καί 25 (1687), ἐπί Μακαρίου, ἀναφέρεται ὡς «Λαρίσης καί Τρίκκης», ἐπειδή, προφανῶς, ἡ ἔδρα του μητροπολίτη ἦταν στά Τρίκαλα ἤδη ἀπό τό 1318, καί σέ ἕνα, τό ὑπ' ἀριθ. 56, ἀναφέρεται καί ὡς «πανιερώτατος καί θεοπρόβλητος».

¹ Πρόκειται γιά τόν κώδικα 1472 της ΕΒΕ.

² Πολλά ύπομνήματα του κώδικα αυτού ἔχουν δημοσιευθεῖ στους τόμους του *Θεσσαλικῶ Ἡμερολογίου*. Ἐδῶ παραπέμπουμε μόνο σπίν ἐκδοσι ὁλόκληρου του κώδικα. Βλ. Δημήτριος Γ. Καλούσιος, *Ὁ κώδικας της Μητροπόλεως Λαρίσης ΕΒΕ 1472: 1647-1868*, Λάρισα 2009 (ὡς 4ο παράρτημα του *Θεσσαλικῶ Ἡμερολογίου*).

Σέ 13 ύπομνήματα ό μπτροπολίτης άναφέρεται μόνο ώς «πανιερώτατος και λογιώτατος». Πρόκειται για τά ύπ' άριθ. 1, 2, 4, 17-20, 29, 34, 35, 51, 53 και 55. Σέ ένα από αυτά, τό ύπ' άριθ. 18 (1673), επί Ίακώβου, ό μπτροπολίτης αναφέρεται ώς «Λαρίσσης και Τρίκιης». Στο ύπ' άριθ. 37 αναφέρεται ώς «πανιερώτατος και σεβασμιώτατος αυθέντης και δεσπότης».

Σέ 15 ύπομνήματα ό μπτροπολίτης αναφέρεται άπλως ώς «πανιερώτατος». Πρόκειται για τά ύπ' άριθ. 5, 6, 8, 10-16, 44, 45, 48, 60 και 61.

Τέλος, σέ δύο ύπομνήματα, τά ύπ' άριθ. 34 και 37, ό μπτροπολίτης αναφέρεται ώς «πανιερώτατος και σεβασμιώτατος».

Για τίν άκριβή είκόνα τών όσων αναφέρονται, παραθέτω άμέσως παρακάτω, άποσπάσματα τών 62 ύπομνημάτων, όπου γίνεται μνεία του μπτροπολίτη τής Λάρισας³.

1) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ζητουνίου (Λαμίας) Γρηγορίου (Μάρτιος 1647), αναφέρεται ότι «ό πανιερώτατος και λογιώτατος αυθέντης και δεσπότης, μπτροπολίτης Λαρίσσης, κύριος Παΐσιος» φρόντισε για τίν έκλογή του⁴.

2) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Ανθήμου (1647), αναφέρεται ότι ή έκλογή του έγινε «προστάξει του πανιερωτάτου και λογιώτατου αυθεντός και δεσπότη, μπτροπολίτου Λαρίσσης κυρίου κυρίου Παΐσιου»⁵.

3) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ραδοβισδίου Μωυσέως (1647), αναφέρεται ότι «ό πανιερώτατος αυθέντης και δεσπότης τής άγιωτάτης μπτροπόλεως Λαρίσσης, υπέρτιμος και έξαρχος Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Έλλάδος κυρός Παΐσιος» φρόντισε για τίν έκλογή του⁶.

4) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου τής Λιτζάς και Άγράφων Ανθήμου (1647), αναφέρεται ότι «ό πανιερώτατος και λογιώτατος αυθέντης και δεσπότης, μπτροπολίτης Λαρίσσης κύριος Παΐσιος» φρόντισε για τίν έκλογή του⁷.

5) Στο ύπόμνημα έκλογής του επισκόπου τής Σκιάθου και Σκοπέλου Ίωσήφ (Ιανουάριος 1648) αναφέρεται ότι ή έκλογή του έγινε μέ τί φροντίδα του «πανιε-

³ Εκτός από τόν κώδικα τής Μπτροπόλεως Λαρίσσης, ύπομνήματα επισκόπων ύπάρχουν και στον κώδικα τής Τρίκιης (ΕΒΕ, 1471), τόν όποίο δημοσίευσε ό Δημήτριος Γ. Καλούσιος, σέ 5 συνέχειες στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* [τόμοι 48 (2005)-52 (2007)].

⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 196-197.

⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 194-195.

⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 195.

⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 196.

ρωτάτου αὐθέντου καί δεσπότη, μητροπολίτου Λαρίσσης κυροῦ Παΐσιου»⁸.

6) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Καλλίστου (1648) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καί δεσπότη, μητροπολίτου Λαρίσσης κυροῦ Παΐσιου»⁹.

7) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Δημητριάδος Τιμοθέου (15.4.1651) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε μέ τή φροντίδα «τοῦ πανιερωτάτου ἀφέντου καί δεσπότη τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Παΐσιου»¹⁰.

8) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Λοιδωρικίου Συμεῶνος (1652) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης, καί αὐθεντός κυρίου Παΐσιου»¹¹.

9) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Λιτῆς καί Ἀγρῶν Ἰακώβου (Νοέμβριος 1657) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Παΐσιου»¹².

10) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Δαβίδ (8.4.1659), ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης Διονυσίου»¹³.

11) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Νεοφύτου (7.4.1659), ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης Διονυσίου»¹⁴.

12) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ (Δομοκοῦ) Συμεῶνος (1659), ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης κυροῦ Διονυσίου»¹⁵.

13) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ Ἰωάσαφ (1663), ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προστάξει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολί-

⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 183.

⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 182.

¹⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 183-184.

¹¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 183-184.

¹² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 16.

¹³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 18.

¹⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 17.

¹⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 184-185.

του Λαρίσσης κυρίου Διονυσίου»¹⁶.

14) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Παγκρατίου (Οκτώβριος 1663), αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή του πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου αγίου Λαρίσσης Διονυσίου»¹⁷.

15) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Παγκρατίου Β΄ (1668) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προστάξει του πανιερωτάτου μητροπολίτου ήμων Λαρίσσης κυρίου Διονυσίου»¹⁸.

16) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ραδοβισδίου Καλλινίκου (Δεκέμβριος 1669) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προστάξει του πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης κυρού Διονυσίου»¹⁹.

17) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου της Σκιάθου και Σκοπέλου Ίωάσαφ (9.8.1671) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου και λογιωτάτου ήμων αυθεντός και δεσπότης της άγιωτάτης μητροπόλεως»²⁰.

18) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Γερμανού (21.3.1673) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου και λογιωτάτου (...) μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης και Τρίκκης, κυρίου, κυρίου Ίακώβου»²¹.

19) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Γαρδικίου Ανθίμου (14.3.1674) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου και λογιωτάτου (...) δεσπότης της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης»²².

20) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ζητουνίου Μελετίου (Μάρτιος 1674), αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου και λογιωτάτου (...) ήμων αυθεντός και δεσπότης της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης»²³.

21) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Μητροφάνη (9.1.1681) αναφέρεται ότι η έκλογή του έγινε «προτροπή και άδεια του πανιε-

¹⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 19.

¹⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 20-21.

¹⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 22.

¹⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 23.

²⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 24.

²¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 25.

²² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 26.

²³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 27.

ροτάτου (...) μητροπολίτου Λαρίσσης υπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Μακαρίου»²⁴.

22) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Ἀρσενίου (24.3.1681) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῆ καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου καί λογιωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης κυρίου κυρίου Μακαρίου, υπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος»²⁵.

23) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ (Δομοκοῦ) Ἀνθίμου (1683) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῆ καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου καί λογιωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης κυρίου κυρίου Μακαρίου, υπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος»²⁶.

24) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Γαρδικίου Φιλοθέου (Ἰανουάριος 1686) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῆ καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης καί Τρίκκης, υπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου Μακαρίου»²⁷.

25) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῶν Σταγῶν Ἀρσενίου (Ἀπρίλιος 1687) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῆ καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης καί Τρίκκης, υπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος κυρίου Μακαρίου»²⁸.

26) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Δημητριάδας Καλλινίκου (13.10.1688) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προτροπῆ καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου Μακαρίου»²⁹.

27) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Ἱερεμία (19.1.1689) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῆ καί ἀδεία τοῦ πανιε-

²⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 28.

²⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 28-29.

²⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 29.

²⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 30.

²⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 32.

²⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 32-33.

ρωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου κύρ Παρθενίου»³⁰.

28) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Λιτζᾶς καὶ Ἀγραῶν Γρηγορίου (17.1.1690) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προτροπῆ καὶ ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος»³¹.

29) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Λιτζᾶς καὶ Ἀγραῶν Διονυσίου (1.8.1693) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προτροπῆ καὶ ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη (...) τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης»³².

30) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Φιλοθέου Β΄ (25.10.1698) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προσταγῆ καὶ ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου (...) μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου Παρθενίου»³³.

31) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Κλίμεντος (3.2.1700) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προτροπῆ καὶ ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντος καὶ δεσπότη τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου Παρθενίου»³⁴.

32) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Σεραφεῖμ (Μάρτιος 1705) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προτροπῆ καὶ ἀδεία (...) τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη καὶ γέροντος μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Θετταλίας Δευτέρας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Παρθενίου»³⁵.

33) Στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Λοιδωρικίου Νεοφύτου (24.12.1706) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή του ἔγινε «προτροπῆ καὶ ἀδεία (...) τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότη καὶ γέροντος μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Θετ-

³⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 33-34.

³¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 34-35.

³² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 36-37.

³³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 38.

³⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 42.

³⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 43.

ταλίας Δευτέρας και πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Παρθενίου»³⁶.

34) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Γαρδικίου Παγκρατίου (Σεπτέμβριος 1707) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε μέ τί φροντίδα «κατά χρέος τοῦ πανιερωτάτου καί σεβασμιωτάτου λογιωτάτου αὐθέντου καί δεσπότης μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κυρίου κυρίου Παρθενίου»³⁷.

35) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουίνου Νικηφόρου (Ιούλιος 1710) ἀναφέρεται ὅτι γιά τίν ἐκλογὴ του «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος ἡμῶν αὐθέντης καί δεσπότης καί μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κύριος κύριος Παρθένιος»³⁸.

36) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουίνου Ἰωαννικίου (Μάρτιος 1716) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἔγινε ἀπό τούς ὑποκειμένους στόν «πανιερώτατον καί λογιώτατον αὐθέντη καί δεσπότη καί γέροντα μητροπολίτη τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Παρθενίου»³⁹.

37) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουίνου Γερασίμου (24.12.1716) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα διά σπουδὴν κατεβάλλετο, ὁ πανιερώτατος καί σεβασμιώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κύριος κύριος Παρθένιος»⁴⁰.

38) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Παρθενίου (16.12.1720) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο, ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμος καί ἐξαρχος Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κύριος κύριος Γαβριήλ»⁴¹.

39) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουίνου Ἀνθίμου (21.12.1720) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔγινε «προσταγῆ καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου, καί δεσπότης, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας, καί πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου Γαβριήλ»⁴².

³⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 43-44.

³⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 44-45.

³⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 45-46.

³⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 46.

⁴⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 47.

⁴¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 48.

⁴² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 49.

40) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Θουμακοῦ Διονυσίου (21.10.1727) αναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προσταγῆ καὶ ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότης μπτροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μπτροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Γαβριήλ»⁴³.

41) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Διονυσίου (Ἰανουάριος 1732) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προσταγῆ καὶ ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότης μπτροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μπτροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Γαβριήλ»⁴⁴.

42) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Ἄνανια (8.9.1738) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προσταγῆ καὶ ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότης μπτροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μπτροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Ἰακώβου»⁴⁵.

43) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Κωνσταντίου (2.2.1739) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προσταγῆ καὶ ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καὶ δεσπότης μπτροπολίτου, τῆς ἀγιωτάτης μπτροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Ἰακώβου»⁴⁶.

44) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Τρίκκης Κωνσταντίου (5.4.1739) ἀναφέρεται ὅτι «ὁ πανιερώτατος δεσπότης μπτροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μπτροπόλεως Λαρίσσης κύριος Ἰάκωβος, πατριαρχικῆ καὶ συνοδικῆ ἀδεία, καὶ ἀποφάσει (...) ἔκρινεν εὐλογον εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν μετενεγκεῖν τὴν πολιτείαν Τρίκκην» καὶ ἡ ἐκλογή του ἔγινε «ἀδεία καὶ προτροπῆ τῆς πανιερωτάτης» του⁴⁷.

45) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου των Σταγῶν Φιλοθέου (5.9.1749) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προτροπῆ καὶ ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου δεσπότης μπτροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μπτροπόλεως Λαρίσσης, κυρίου κυρίου Ἰακώβου»⁴⁸.

46) Στο υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Γαρδικίου Ἄνανια

⁴³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὀ.π., σ. 50.

⁴⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὀ.π., σ. 50-51.

⁴⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὀ.π., σ. 51.

⁴⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὀ.π., σ. 52-53.

⁴⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὀ.π., σ. 53-54.

⁴⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὀ.π., σ. 54-55.

(29.12.1751) αναφέρεται ότι η έκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αυθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερτίμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁴⁹.

47) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ζητουίνου Μακαρίου (12.6.1752) αναφέρεται ότι η έκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αυθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερτίμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁵⁰.

48) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Θεοδοσίου (14.3.1758) αναφέρεται ότι η έκλογή έγινε «προστάξει και άδεια του πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσσης κυρίου Μελετίου»⁵¹.

49) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου της Τρίκκης Άμβροσίου (2.4.1764) αναφέρεται ότι η έκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αυθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερτίμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁵².

50) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου της Λιτζάς και Άγράφων Διονυσίου (28.10.1766) αναφέρεται ότι η έκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αυθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερτίμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου Μελετίου»⁵³.

51) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Ζητουίνου Άμβροσίου (12.4.1771) αναφέρεται ότι «φροντίδα κατεβάλλετο ό πανιερωτάτος, και λογιώτατος αυθέντης και δεσπότης, μητροπολίτης της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κύριος κύριος Μελέτιος»⁵⁴.

52) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Θαυμακοῦ Κυρίλλου (14.10.1773) αναφέρεται ότι η έκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου, και λογιωτάτου δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως

⁴⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 55-56.

⁵⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 56.

⁵¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 15.

⁵² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 56.

⁵³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 59.

⁵⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ό.π., σ. 60.

Λαρίσσης, υπερέτιμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁵⁵.

53) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ Εὐγενίου (5.4.1777) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, κύριος κύριος Μελέτιος (...)» καί «τῆ ἀδεία αὐτοῦ» ἔγινε ἡ ἐκλογή⁵⁶.

54) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Παΐσιου (10.3.1778) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερέτιμος καί ἔξαρχος Δευτέρας Θετταλίας, καί πάσης Ἑλλάδος κύριος κύριος Μελέτιος (...)» καί «τῆ ἀδεία αὐτοῦ» ἔγινε ἡ ἐκλογή⁵⁷.

55) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Γαρδικίου Παΐσιου (7.5.1783) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί λογιώτατος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης κύριος κύριος Μελέτιος (...)», γιά τίν ἐκλογή του⁵⁸.

56) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισδίου Παρθενίου (5.8.1783) ἀναφέρεται ὅτι «φροντίδα κατεβάλλετο ὁ πανιερώτατος καί θεοσρόβλητος αὐθέντης καί δεσπότης, μητροπολίτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερέτιμος καί ἔξαρχος Δευτέρας Θετταλίας, καί πάσης Ἑλλάδος κύριος κύριος Μελέτιος (...)» καί «τῆ ἀδεία αὐτοῦ» ἔγινε ἡ ἐκλογή⁵⁹.

57) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῶν Σταγῶν Παΐσιου (11.5.1784) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προτροπή καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καί δεσπότη, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερέτιμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Μελετίου»⁶⁰.

58) Στό υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Ἀνθίμου (1.7.1786) ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐκλογή ἔγινε «προτροπή καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καί δεσπότη, μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσσης, υπερέτιμου καί ἐξάρχου Δευτέρας Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου Μελετίου»⁶¹.

⁵⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 60-61.

⁵⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 61-62.

⁵⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 62.

⁵⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 65.

⁵⁹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 65-66.

⁶⁰ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 66-67.

⁶¹ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 67-68.

59) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου του Λοιδωρικού Διονυσίου (1.6.1793) αναφέρεται ότι η έκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης, υπερτίμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου Διονυσίου»⁶².

60) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου της Λιτζᾶς και Ἀγράφων Δοσιθέου (16.7.1793) αναφέρεται ότι η έκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου αθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης κυρίου κυρίου Διονυσίου»⁶³.

61) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου της Τρίκης Γαβριήλ (6.6.1796) αναφέρεται ότι η έκλογή έγινε «προτροπή και άδεια του πανιερωτάτου δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης, κυρίου κυρίου Διονυσίου»⁶⁴.

62) Στο υπόμνημα έκλογής του επισκόπου της Περιστερᾶς Παΐσιου (26.7.1800) αναφέρεται ότι «ἐπειδή του πανιερωτάτου και σεβασμιωτάτου αθέντου και δεσπότη, μητροπολίτου της άγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης, υπερτίμου και έξάρχου Δευτέρας Θετταλίας και πάσης Ελλάδος, κυρίου κυρίου Διονυσίου, ἔδοξε (...) χειροτονῆσαι ἐπί ψιλῷ ὀνόματι ἐπίσκοπον της πάλαι ποτέ διαλαμφάσης ἐπισκοπῆς Περιστερᾶς (...) ἐπιταγῆ της αὐτοῦ πανσεβάστου πανιερότπου» έγινε η έκλογή του Παΐσιου⁶⁵.

⁶² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 69.

⁶³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 71-72.

⁶⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 110-111.

⁶⁵ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 112-113.

I. Ν. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ Ίστορική διαδρομή

Φέτος συμπληρώνονται 163 χρόνια συνεχούς παρουσίας του ιεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου στή θρησκευτική ζωή τῆς Λάρισας. Ὁ ναός αὐτός βρίσκεται στό κέντρο μιᾶς μεγάλης συνοικίας, τοῦ παλιοῦ Παράσχου μαχαλά καί θεωρεῖται, μετά τόν μητροπολιτικό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, ὁ σημαντικότερος ναός τῆς πόλεως. Μέ τό κείμενό μας αὐτό θά προσπαθήσουμε νά καταγράψουμε τήν ἱστορική διαδρομή τῶν εὐκτίριων οἰκῶν τῆς συνοικίας αὐτῆς ἀπό τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, δίδοντας ἰδιαίτερη ἔμφαση στόν πρῶτο ναό, ὁ ὁποῖος οἰκοδομήθηκε τό 1857, κατεδαφίσθηκε τό 1973 καί στή θέση του ἀνεγέρθηκε ὁ σημερινός ὑπέρολαμπρος ναός τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Σύμφωνα μέ τά μέχρι σήμερα γνωστά ἱστορικά στοιχεῖα πού διαθέτουμε, κατά τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας τίς θρησκευτικές ἀνάγκες τῆς χριστιανικῆς κοινότητας τῆς Λάρισας, ἡ ὁποία εἶχε αἰσθητά μειωθεῖ καί εἶχε περιοριθεῖ ὡς ἐπί τό πλεῖστον στόν Τρανό μαχαλά¹, ἐξυπηρετοῦσε μόνον ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Ἀλλά καί αὐτός, γιά διάφορους λόγους², δέν εἶχε πάντοτε συνεχῆ λειτουργική παρουσία καί ὑπῆρχαν μεγάλα χρονικά διαστήματα κατά τά ὁποῖα ὁ ἐκκλησιασμός ἀναγκαστικά γινόταν στήν Ἁγία Μαρίνα ἢ σέ ναούς πλησιόχωρων μικρῶν οικισμῶν. Ὅμως κατά τήν ὕστερη Τουρκοκρατία ἐντοπίζουμε διάσπαρτα στήν πόλη μικρά παρεκκλήσια, τά ὁποῖα δέν θεωροῦνται ἐνοριακοί ναοί. Λειτουργοῦσαν μόνον κατά τίς ἑορτές τῶν ἁγίων στούς ὁποί-

¹ Ὁ Τρανός μαχαλάς κάλυπτε ἐδαφικά τόν λόφο τῆς Ἀκροπόλεως, τόν λόφο τοῦ Φρουρίου ὅπως ἐσφαλμένα ὀνομάζεται σήμερα, καθώς στό σημεῖο αὐτό δέν ὑπῆρξε ποτέ φρούριο, κάστρο ἢ ἔστω κάποια φρουριακή κατασκευή. Ἀπό τούς κλασικούς χρόνους στόν λόφο αὐτό βρισκόταν ἡ Ἀκρόπολη τῆς ἀρχαίας Λάρισας, ἀργότερα τό ἀρχαῖο θέατρο, κατά τούς βυζαντινούς χρόνους ὁ ναός τοῦ Ἁγ. Ἀχιλλίου καί κατά τήν Τουρκοκρατία τό Μπεξεστένι, ἡ κλειστή ἀγορά τῶν Ὀθωμανῶν.

² Παπαθεοδῶρου Νικόλαος, «Ιερός Ναός Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης. Ίστορική διαδρομή 15 αἰῶνων», περ. *Ἀχιλλίου πόλις*, τεῦχος 01, Μάιος 2019, σελ. 103-144.

ους ἦταν ἀφιερωμένα, ἀπό τούς ἱερεῖς τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, οἱ ὅποιοι σέ κάποια χρονικά διαστήματα παρατηροῦμε ὅτι ὑπερέβαιναν τούς δέκα, σύμφωνα μέ τόν κώδικα 1472 τῆς μπτροσπόλεως Λαρίσης, ὁ ὁποῖος βρῖσκεται στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν.

Τό παρεκκλήσι τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου

Στίς ἱστορικές πηγές γιά πρώτη φορά ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχε μαχαλάς τοῦ Ἁγίου Νικολάου στή Λάρισα, χωρίς ὅμως ἄλλα στοιχεῖα. Ἡ ἀναφορά αὐτή ἐντοπίσθηκε σέ κατάστιχο τό ὁποῖο βρῖσκεται στή μονή Μεταμορφώσεως τῶν Μετεώρων καί χρονολογεῖται στά μέσα του 18ου αἰώνα³. Ἡ ὀνομασία τῆς ὡς συνοικίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὑποδηλώνει ὅτι θά πρέπει νά ὑπῆρχε τίν περίοδο ἐκεῖνη κάποιος λατρευτικός χῶρος στήν περιοχή, πιθανόν παρεκκλήσιο τοῦ ἁγίου, τό ὁποῖο κατά τίν περίοδο τῶν «ὀρλωφικῶν» (1769), ὅταν ὁ ναός τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου πυρπολήθηκε ἀπό τόν μανόμενο μουσουλμανικό ὄγλο, πολύ πιθανόν νά ὑπέστη καί τό παρεκκλήσιο ὀλοκληρωτική καταστροφή, ἀπό τίν ὁποῖα φαίνεται ὅτι δέν ἀνένηψε.

Στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα ἡ ἴδια περιοχή τῆς Λαρίσης εἶναι γνωστή σάν Παράσχου μαχαλάς, πιθανῶς ἀπό τό ὄνομα κάποιου ἰδιοκτίτη τῶν κτιμμάτων τῆς περιοχῆς. Σύμφωνα ὅμως μέ μιά ἄλλη προφορική παράδοση, Παράσχος ὀνομαζόταν κάποιος μοναχός ὁ ὁποῖος εἶχε ἰδρύσει στήν περιοχή αὐτή σχολεῖο «κοινῶν γραμμάτων», στό ὁποῖο μάλιστα δίδασκε καί ὁ ἴδιος. Ὁ Παράσχος μαχαλάς ἀποτελοῦσε μιά ἀπό τίς ἕξι χριστιανικές συνοικίες τῆς Λαρίσης κατά τόν τελευταῖο αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας, καί οἱ χριστιανοί γιά τίς λατρευτικές τους συνάξεις εἶχαν τό παρεκκλήσιο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τό ὁποῖο καί σώζεται μέχρι σήμερα στήν ὁδὸ Ροῖδου, λίγα μέτρα νοτιοανατολικά τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου. Πότε κτίσθηκε τό παρεκκλήσιο αὐτό δέν μᾶς εἶναι γνωστό. Πάντως τό 1826 ἐξυπηρετοῦσε τούς χριστιανούς τῆς συνοικίας, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ κώδικας τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου, ὁ ὁποῖος καλύπτει γεγονότα τῆς περιόδου 1811 ἕως 1881, καί βρῖσκεται στό Μουσεῖο Μπενάκη⁴. Μάλιστα στόν ἴδιο κώδικα διασώθηκαν καί τά ὀνόματα δύο

³ Σπανός Κώστας, «Ἐνα μετεωρίτικο χειρόγραφο τοῦ 18ου αἰ.», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, τόμ. 8, Λάρισα (1985) σελ. 19 καί 26.

⁴ «Ἡ Λάρισα τῆς περιόδου 1810-1881. Στοιχεῖα ἀπό τόν Κώδικα τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου», *Πρακτικά τῆς Ἡμερίδας τοῦ "Ὁμίλου Φίλων τῆς Θεσσαλικῆς Ἱστορίας" καί τῆς "Λαογραφικῆς Ἐταιρείας Λαρίσης" ἐν ἔτει 1988, Δεκεμβρίου 13*. Ἐκδόσεις "Θετταλός", Λάρισα, 1994.

ιερών που εξυπηρετούσαν τό παρεκκλήσιο, του παπα Ἄθανασίου τό 1839 καί του παπα Γεωργίου τό 1856. Αρχιτεκτονικά ὁ ναῖσκος αὐτός ἦταν ἕνα μικρό, ἀπλό, μονόχωρο, δρομικό κτίσμα, χωρίς ἐμφανῆ ἐξωτερικά θρησκευτικά σύμβολα, γιατί αὐτή ἦταν ἡ ἀπαίτηση τῶν Ὀθωμανῶν κατακτητῶν, καί διατήρησε τήν ἀρχιτεκτονική του μορφή μέχρι σήμερα, μέ σημαντικές ὅμως παλαιότερες ἀλλά καί πρόσφατες ἀνακαινίσεις.

Εἰκ. 1. Ὁ Ἱερός Ναός τοῦ Ἁγ. Νικολάου. λεπτομέρεια ἀπό τόν πίνακα τοῦ Ἀγίνωρα Ἀστεριάδη «Πολιτεία».

Ὁ πρῶτος ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου

Τό 1857, σέ κοντινή ἀπόσταση ἀπό τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Ἄθανασίου, οἱ χριστιανοί τῆς συνοικίας Παράσχου, ἐπωφελοῦμενοι καί ἀπό τίς φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις τῶν Τούρκων (Tanzimat)⁵ κατά τήν περίοδο ἐκείνη, ἔκτισαν τόν ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὁ ὁποῖος ἦταν γιά τήν ἐποχή του ὁ μεγαλύτερος στήν πόλη, ἀφοῦ ἀκόμη καί ὁ μητροπολιτικός ναός τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου ἦταν μικρότερος σέ μέγεθος καί ὑποδεέστερος σέ λαμπρότητα. Ἡ ἀπόδοση τοῦ ναοῦ στή λατρεία τοῦ Ἁγίου Νικολάου δέν ἀποκλείεται νά ἔχει σχέση μέ τήν ἀναφερόμενη κατά τόν 18ο αἰῶνα παρουσία στήν ἴδια περιοχή, συνοικίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἡ τελετή θεμελίωσης τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἔγινε στίς 30 Μαΐου 1857. Τό ἀναφέρει ὁ θεμέλιος λίθος ὁ ὁποῖος ἀνευρέθηκε κατά τήν κατεδάφισή του τό 1970, μέ σκοπό τήν κατασκευή τοῦ σύγχρονου ναοῦ καί ἔχει ὡς ἐξῆς: “Σεπτός οὗτος Ναός Ἁγίου Νικολάου ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐπὶ Ἀρχιερατεύοντος Στεφάνου Μητροπολίτου Λαρίσσης. Κ. Κ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ χειρουργοῦ, Κ. καί Ι. Ἄθ. ΚΑΛΠΑΚΑ, 1857

⁵ Ὁ ὄρος Tanzimat σημαίνει μεταρρύθμιση καί ὑποδηλώνει μιά σειρά διαταγμάτων τά ὁποῖα ἐκδόθηκαν τό 1856 ἐκ μέρους τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί εἶχαν ὡς βάση τήν ἀναδιοργάνωση τῶν σχέσεων της μέ τούς ἀλλόθρησκους ὑπηκόους της.

Εικ. 2. Ὁ Ἱερός Ναός τοῦ Ἁγ. Νικολάου μιά χειμωνιάτικη ἡμέρα. Φωτογραφία τοῦ Τάκη Γλούπα. 1948.

ΜΑΪΟΥ 30⁶. Ἀρχιτέκτονες πιθανολογεῖται ὅτι θά πρέπει νά ἦταν οἱ Γ. Γ. Δημητρίου, ὅπως συμπεραίνεται ἀπό ἀφιερωματικές ἐπιγραφές πού ὑπάρχουν σέ τρεῖς εἰκόνες τοῦ 1859, οἱ ὁποῖες συντηρήθηκαν πρόσφατα καί ἀναφέρουν: «Δέσις τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Γ. Γ. Δημητρίου Ἀρχιτεκτόνων, 1859, Αὐγ. 27».

Μόλις δύο χρόνια μετά τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ, ὁ Ρῶσος ἀρχιμανδρίτης Πορφύριος Οὐσπένσκι, κατά τήν περιοδεία του στή

Θεσσαλία, πέρασε καί ἀπό τή Λάρισα. Στίς 5 Ἀπριλίου τό ἀπόγευμα, πού συνέπεσε νά εἶναι ἡ Κυριακή των Βαῶν τοῦ 1859, ἐπισκέφθηκε τόν ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου γιά νά παρακολουθήσει τήν Ἀκολουθία τοῦ Νημφίου. Ἰδού πῶς περιγράφει στό ὄδοιπορικό του τόν ναό: «Στίς ἕξι τό ἀπόγευμα ἐπισκεφθίκαμε τόν νέο ναό πού εἶναι ἀφιερωμένος στόν Ἅγιο Νικόλαο τόν θαυματοργό. Εἶναι κτισμένος τό 1857 καί ἀκόμη δέν ἔχει στρωθεῖ μέ μαρμαρίνες πλάκες. Τό ἐσωτερικό του εἶναι ὁμορφο. Ἐξί καί ἕξι κίονες ἀπό κάθε πλευρά ὑποστηρίζουν τήν τετραγωνισμένη ὀροφή του. Ἀνάμεσα ἀπό τούς κίονες, πάνω ἀπό τίς ἡμικυκλικές ἀψίδες, ἀπεικονίζονται οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι, ὅπως καί στόν ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Κρυστάλλινοι πολυέλαιοι καί πολλές ἀνάγλυφες γυάλινες λαμπάδες κρέμονται στή μέση του ναοῦ καί πάνω στους κίονες σπρίζονται τά ὀλοκαίνουρα στασίδια. Οἱ εἰκόνες ἀγιογραφίθηκαν πρόσφατα

⁶ Τό κείμενο αὐτό τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ θεμελίου λίθου τό δημοσίευσε στήν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» τό 1970 ὁ δημοσιογράφος καί συγγραφέας Βάσος Καλογιάννης. Ἡ τύχη τῆς ἐπιγραφῆς ἀγνοεῖται. Ὁ ἀναφερόμενος μιτροπολίτης Λαρίσης Στέφανος Β΄ ὁ Κυδωνιεύς θίβησε στή μιτρόπολη ἀπό τό 1853 μέχρι τό 1870. Μετά τόν θάνατό του ἐνταφιάσθηκε στόν προαύλιο χώρο ἀνατολικά τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, τό δέ μνημα του ἔφερε ἐπιτάφιο ἐπιγράμμα τό ὁποῖο εἶχε συνθέσει ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου τῆς Λαρίσας Ἰωάννης Οἰκονομίδης-Ἀρβανίτης. Τά ἄλλα ὀνόματα πού ἀναγράφονται στήν ἐπιγραφή, προφανῶς ἀναφέρονται στους ἐπιτρόπους τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου, οἱ ὁποῖοι ἦταν ὅλα ἐξέχοντα μέλη τῆς χριστιανικῆς κοινότητας. Ἐνας Γεωργιάδης Κωνσταντῖνος ἀναφέρεται στόν Κώδικα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, ὁ Ἀναστάσιος χειρουργός εἶναι ὁ Ἀστεριάδης Ἀναστάσιος, θεῖος τοῦ δημάρχου Ἀχιλλέα Ἀστεριάδη καί τοῦ φαρμακοποιοῦ Κωνσταντῖνου Ἀστεριάδη, ὁ ὁποῖος ἦταν ἰατρός, καί ὁ Ἀθανάσιος Καλπάκας ἀναφέρεται καί αὐτός στόν Κώδικα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου.

στὴν Ἀθήνα. Ἡ τέχνη τους εἶναι μέτρια. Τὰ πρόσωπα εἶναι μεγάλα σὲ σύγκριση μὲ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα. Στεναχωρήθηκαν γι' αὐτὴ τὴν ἀπόκλιση τῶν ἀγιογράφων ἀπὸ τὰ ἀρχαία πρότυπα τῆς ὀρθόδοξης εἰκονογραφίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Λαζάρου⁷ λυπήθηκε γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἐνορίτες δὲν ἄκουσαν τὴ συμβουλή του καὶ δὲν ἀντέγραψαν τὶς μοσχοβίτικες εἰκόνες»⁸.

Σὲ ἐφημερίδα τῆς Λαμίας τοῦ 1860 ἀναφέρεται ἡ ἐξῆς εἴδησι: «Μὲ λύπην μας πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ μητροπολίτης Λαρίσης [Στέφανος Β'], ἐναντίον τῶν ἱερῶν καθηκόντων του ὡς ἀρχιερέως, δὲν ἐπέτρεψε νὰ τελεσθῆ ἀγρυπνία τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς τὸν ἐν Λαρίσῃ ὁμώνυμον ἱερὸν ναόν, ἵνα μὴ ὁ ἦχος τῶν κωδῶνων ἐνοχλήσῃ τὰς ἀκοὰς τῶν Ὀθωμανῶν...»⁹.

Σαραντα χρόνια μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ 1897, ἔχουμε μιά μαρτυρία ὅτι ἔγιναν ἐργασίες ἐπεκτάσεως τοῦ ναοῦ. Ἡ Ἀμαλία Παπασταύρου ἀναφέρει ἐπὶ λέξει στό βιβλίον της «Ἡμερολόγιον τοῦ πολέμου τοῦ 1897»: «Τὴν ἐσπέραν τῆς Μ. Πέμπτης [10 Ἀπριλίου 1897] μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Πολυὺ ἀταξία

Εἰκ. 3. Τὸ παλιὸ κωδωνοστάσιόν του καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Σχέδιο τοῦ Ἀγίνουρα Ἀστειράδης, 1926

⁷ Ὁ Λαζάρου ἦταν πρόξενος τῆς Ρωσίας στὴ Λάρισσα καὶ συνοδὸς τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ Οὐσπένσκι κατὰ τὴν περιήγησίν του στὴν πόλιν. Τὸ ρωσικὸ προξενεῖο στεγαζόταν τὴν περίοδο ἐκεῖνη σὲ κτίριο ποῦ βρισκόταν πίσω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ἐπὶ τῆς σημερινῆς ὁδοῦ Παπαναστασίου.

⁸ Porf. Uspenskij, «Περιήγησι στὶς μονὲς τῶν Μετεώρων τὸ 1859», μετάφρασι ἀπὸ τὰ ρωσικὰ Εὐαγγελία-Ἀντωνία Σαμαρᾶ, σὺλγια Κώστας Σπανός, *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιον*, τόμ. 43 (2003) σ. 258. Ὃταν ὁ Οὐσπένσκι ἀναφέρει μοσχοβίτικες εἰκόνες ἐννοεῖ τὶς μεγάλες δεσποτικὲς εἰκόνες ποῦ εἶχε παραγγεῖλει τὸ 1802 ὁ μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος Καλλιάρης γιὰ τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου ποῦ εἶχε κτισθῆ τὸ 1794, μερικὲς ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουν διασωθῆ μέχρι σήμερα. Βλ. Φαρμακίδης Ἐπαμεινώνδας, *Ἡ Λάρισσα. Ἀπὸ τῶν μυθολογικῶν χρόνων μέχρι τῆς προσαρτίσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα* (1881). *Τοπογραφικὴ καὶ Ἱστορικὴ μελέτη*, Βόλος (1926), σελ. 193-194.

⁹ Πρόκειται γιὰ τὴν 5η Δεκεμβρίου 1859, παραμονὴ τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐφ. *Φάρος τῆς Ὀθρου*, Λαμία, φύλλον τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1860.

έπεκράτει, διότι εἶχον ρίψει τό ἐμπρόσθιον μέρος ὅπως τίν αὐξήσωσι, καί τοῦτο κατ' ἀπαίτησιν τοῦ πρίγκιπος Νικολάου, οὗ ἔφερε τό ὄνομα. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ἡ αὐξήσις ἐγένετο δι' ἐξόδων τοῦ πρίγκιπος ἢ μᾶλλον διά ρωσικῶν χρημάτων... Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία αὐξάνεται δαπάναις τοῦ Δήμου καί ὅπως προληφθῆ ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ἐπιθυμίας τοῦ πρίγκιπος»¹⁰. Ἡ περιγραφή αὐτή ὑποδηλώνει ὅτι ἡ ἀρχική ἀρχιτεκτονική δομή τοῦ ναοῦ ἦταν ἀπλή τρίκλιτη βασιλική καί κατὰ τό 1897 ἐπεκτάθηκε δυτικά κατὰ μήκος καί προστέθηκε γυναικωνίτης, μέ ἀποτέλεσμα τό δυτικό τμήμα τοῦ ναοῦ νά προεκταθεῖ καί ἐκατέρωθεν πρός τά πλάγια, γιά νά ὑπάρχει ἡ δυνατότητα πρόσβασις στόν γυναικωνίτη.

Κάποια χρονιά ἡ πανήγυρη τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγ. Νικολάου ἀναβλήθηκε!. Διαβάζουμε στήν ἐφημερίδα «Σάλπιγξ» στό φύλλο τῆς 3ης Δεκεμβρίου τοῦ 1900: «Ἀναβολή ἐκκλησιαστικῆς ἐορτῆς. Ἐπειδή τίν προσεχῆ Τετάρτην 6 Δεκεμβρίου, ἐορτήν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, συμπίπτει καί ἡ ἐβδομαδιαία ἀγορά, τό Ἐκκλησιαστικόν Συμβούλιον τοῦ ἐνταῦθα φερωνύμου Ἱεροῦ Ναοῦ ἀνέβαλε τόν ἐπίσημο πανηγυρισμόν τῆς ἐορτῆς ταύτης διά τίν προσεχῆ Κυριακή».

Τόν Μάιο τοῦ 1902 ἡ Ἐκκλησιαστική Ἐπιτροπή ἀνέθεσε στόν ζωγράφο-ἀγιογράφο Νικόλαο Ἀργυρόπουλο τίν ἀνακαίνισις τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ μέ ἀγιογραφίες βυζαντινῆς τεχνοτροπίας¹¹.

Ἀπό τοπική ἐφημερίδα τοῦ 1906 μαθαίνουμε ὅτι τό ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀρχισε νά εὐπρεπίζεται: «Μετά πολλῆς δραστηριότητος ἐξακολουθεῖ ἡ ἐσωτερική ἐπιδιόρθωσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, χάρις εἰς τάς ἐνεργείας τῶν ρεκτῶν ἐπιτρόπων του. Πρὸ ἡμερῶν δέ ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ εἷς τῶν σοφατζήδων κατέπεσεν ἐξ ἀρκετοῦ ὕψους καί ὀλίγου δεῖν νά μείνει ἄπνους»¹².

Τό 1906 διορίζεται ὡς ψάλτης στόν ναό ὁ ζωγράφος-ἀγιογράφος ἀπό τή γειτονική Νίκαια Νικόλαος Ἀργυρόπουλος, πού ἀναφέρθηκε πῶ πάνω. Στή συνέχεια συνεχίζει ἡ ἐφημερίδα: «Ὡς δέ πληροφοροῦμεθα, ὁ κ. Ἀργυρόπουλος ἐγκατασταθεῖς πλέον ἐν τῇ πόλει μας, θά κοσμήσῃ τόν ἀνωτέρω ναόν δι' ἐκτάκτων ἀγιογραφιῶν, ἐφ' ᾧ καί συγχαίρομεν τούς ἐπιτρόπους αὐτοῦ διά τόν

¹⁰ Παπασταύρου Ἀμαλία, *Ἡμερολόγιον τοῦ πολέμου ἀνευρεθέν ἐν Λαρίσῃ ἀπό 1-14 Ἀπριλίου 1897, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (1897)*, σελ. 22-23. Σημειωτέον ὅτι ὁ πρίγκιπας Νικόλαος, ἀδελφός τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου, ἐρχόταν κάθε φθινόπωρο στή Λάρισα, ὅταν γίνονταν τά μεγάλα γυμνάσια τοῦ στρατοῦ καί προτιμοῦσε νά ἐκκλησιάζεται στόν Ἅγιο Νικόλαο.

¹¹ ἐφ. *Ὀλυμπος*, Λάρισα, φύλλο τῆς 17ης Μαΐου 1902.

¹² ἐφ. *Μικρά*, Λάρισα, φύλλο τῆς 22ας Μαρτίου 1906.

ὄντως ἐπιτυχῆ τοῦτον διορισμόν»¹³.

Στά χρόνια πού ἀκολούθησαν ὁ ναός καλλωπίσθηκε καί συμπληρώθηκε μέ εἰκόνες, ἱερά σκεύη, προσκυντήρια καί ἄλλες συμπληρωματικές ἐργασίες, μέχρι λίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν κατεδάφισί του.

Περιγραφή τοῦ ναοῦ

Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου κατὰ τὸν 20ό αἰῶνα ἦταν μιά τρίκλιτη βασιλική, τῆς ὁποίας ἡ κάτοψη εἶχε τὸ σχῆμα τοῦ κεφαλαίου γράμματος T ἀνεστραμμένου. Ἀνατολικά ὑπῆρχε κεντρικὴ ἡμικυκλικὴ κόγχη, πάνω ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε κατασκευασθεῖ ἕνα χαρακτηριστικὸ σύμπλεγμα τριῶν παραθύρων. Δυτικὰ βρισκόταν ἡ κεντρικὴ εἴσοδος τοῦ ναοῦ. Μέ τὴν παρεμβολή δύο βαθμίδων, ὁ πιστός εἰσερχόταν ἀπ' εὐθείας στὸν κυρίως ναό, τὸ δάπεδο τοῦ ὁποίου βρισκόταν χαμηλότερα ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς αὐλῆς. Ἀπὸ τὶς προεκτάσεις τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἡ βόρεια ὀδηγοῦσε μέ ξύλινα σκαλοπάτια στὸν γυναικωνίτη, ἐνῶ στὴ νότια στό ἰσόγειο στεγαζόταν τὸ γραφεῖο τῶν ἱερέων, τὸ ὁποῖο ἐπικοινωνοῦσε μέ τὸ δυτικὸ κλίτος τοῦ κυρίως ναοῦ, ἐνῶ πάνω του ἐπεκτεινόταν ὁ γυναικωνίτης.

Τὸ ἐσωτερικὸ του χωριζόταν σὲ τρία κλίτη, ὅπως ἀκριβῶς τὸ περιγράφει καὶ ὁ Οὐσπένσκι, μέ τὴν παρουσία ἕξι κτιστῶν κιόνων σὲ κάθε πλευρά. Στὸ κέντρο τῆς ἐπίπεδης ὀροφῆς ὑπῆρχε ζωγραφισμένη ἡ μορφή τοῦ Παντοκράτορα, ἐνῶ ὁ ὑπόλοιπος χώρος εἶχε τὴ μορφή ἑναστρου οὐράνιου θόλου. Πάνω ἀπὸ τοὺς κίονες ἀπεικονίζονταν σὲ μέταλλα σχήματος ὠσειδοῦς οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι. Στὴ διακόσμηση τοῦ ναοῦ συνέβαλαν δύο προσκυντήρια, ὁ ἄμβωνας, ὁ δεσποτικὸς θρόνος καὶ τὸ τέμπλο. Ἦταν ὅλα ἀπλά, ξύλινα καὶ λευκά χρωματισμένα. Τὸ τέμπλο ἦταν ψηλό, ἐμπλουτισμένο μέ ἥπια νεοκλασικὰ στοιχεῖα καὶ τὴ λευκότητά του διέκοπταν ἡ Ὁραία Πύλη, οἱ πλάγιες θύρες καὶ οἱ δέκα μεγάλες δεσποτικὲς εἰκόνες. Πάνω ἀπὸ τὶς τελευταῖες, σάν ἐπίστεψη, ὑπῆρχαν ἀντίστοιχα μαῦρες ὀρθογώνιες ἐπιφάνειες μέ σύντομες εὐαγγελικὲς ρήσεις σὲ χρυσαφὶ χρῶμα. Ψηλά, πάνω ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη ὑπῆρχε τεράστιος σταυρός, ὁ ὁποῖος συντηρήθηκε καὶ ἀνήκει σήμερα στὰ κειμήλια τοῦ ναοῦ.

Τοιχογραφίες ἀρχικὰ δὲν ὑπῆρχαν. Μεταπολεμικὰ μόνον ἀγιογραφήθηκε ἡ κεντρικὴ κόγχη τοῦ Ἱεροῦ Βήματος μέ τοιχογραφία, ἡ ὁποία ἀπεικόνιζε ψηλά

¹³ ἔφ. «Μικρά», Λάρισα, φύλλο τῆς 10ης Σεπτεμβρίου 1906.

Εικ. 4. Οί ιερείς του Άγ. Νικολάου π. Ἐμμανουήλ, π. Ἀπόστολος Νταφόπουλος, π. Ἀθανάσιος Παπαθεοδώρου, ὁ νεωκόρος τοῦ ναοῦ καί ὁ πρωτοψάλτης Ἀντώνιος Μοσχίδης κατά τό 1960.

τὴν Πλατυτέρα καί πιο κάτω, μέχρι τὸ ἔδαφος, ἔξι ὁλόσωμους ἱεράρχες (οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καί οἱ ἅγιοι Ἀθανάσιος, Νικόλαος καί Ἀχίλλιος). Τὴν ἴδια περίοδο ἀγιογραφήθηκε καί ἡ κόγχη τῆς Προθέσεως μέ τὴν παράσταση τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Οἱ τοιχογραφίες αὐτές εἶχαν φιλοτεχνηθεῖ ἀπὸ τὸν ἀγιογραφικὸ οἶκο τῶν Παπαμερκουρίου-Γκίνη¹⁴ τῆς πόλεως μας.

Στοὺς πλάγιους τοίχους, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ μεγάλα παράθυρα, ἦταν ἀναρτημένες σέ κάθε πλευρά, τρεῖς πολὺ μεγάλες εἰκόνες οἱ ὁποῖες παρίσταναν σκηνές ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, καί ἦταν ἐλαιογραφίες προσαρμοσμένες σέ κάδρα. Ἡ τεχνικὴ τῶν εἰκόνων τοῦ ναοῦ ἦταν ἐπηρεασμένη ἀπὸ δυτικὰ πρότυπα, μέ τὴ χαρακτηριστικὴ φυσικὴ ἀπόδοση τῶν προσώπων, τὴν ὥρα-όπτα τῶν χαρακτηριστικῶν καί τὴν προσεγμένη προοπτικὴ τοῦ βάθους. Δέν γνωρίζουμε τὸν ἀγιογράφο, οὔτε τὴν τύχη αὐτῶν τῶν εἰκόνων.

Ὁ φωτισμὸς τοῦ ναοῦ ἦταν ἐπαρκὴς χάρι στὰ πολλὰ παράθυρα ποὺ διέθετε καί στὶς τρεῖς πλευρὲς του, στὶς δύο πλάγιες καί στὴ δυτικὴ, τὰ ὁποῖα γιὰ λόγους ἀσφαλείας καλύπτονταν ἀπὸ μεταλλικὰ κιγκλιδώματα.

¹⁴ Ἀρχικὰ οἱ δύο αὐτοὶ ζωγράφοι-ἀγιογράφοι δούλευαν ξεχωριστά. Ὁ Χρυσόστομος Παπαμερκουρίου προπολεμικὰ εἶχε τὸ ἐργαστήριό του στὴ γωνία τῶν σημερινῶν ὁδῶν Παπαναστασίου-Ἡπείρου-Ψαρῶν. Προσετέθη ἀργότερα στὸ ἴδιο ἐργαστήριο καί ὁ Παντελὴς Γκίνης. Μεταπολεμικὰ, ὅταν Παπαμερκουρίου καί Γκίνης συνέχισαν τὴν συνεργασία, θυμᾶμαι ὅτι τὸ ἐργαστήριό τους βρισκόταν στὴν βορειοανατολικὴ γωνία τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Παπαναστασίου καί Παπαευραζῆ.

Εικ. 5. Ὁ Ἱερός Ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου λίγο πρὶν τὴν κατεδάφισί του.

Φορητές εἰκόνες

Ὁ ναός διέθετε πολλές φορητές εἰκόνες, προερχόμενες ἀπὸ τὰ προσκυνητάρια, τὸ τέμπλο καὶ τὸ Δωδεκάορτο. Δέν γνωρίζουμε καί ἐδῶ τοὺς ἀγιογράφους. Ὁ Οὐσπένσκι ἀναφέρει ὅτι ἀγιογραφήθηκαν στὴν Ἀθήνα. Σήμερα ἔχουν διασωθεῖ ἀρκετές ἀπ' αὐτές, περίπου 90, χάρι στὴν προσπάθεια τοῦ προϋσταμένου τοῦ ναοῦ καὶ Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Μητροπόλεως π. Ἰγνατίου Μουρτζανοῦ, καθὼς καὶ τῶν ὑπολοίπων μελῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου, καὶ ἔχουν συντηρηθεῖ. Ἀπὸ μιά ἐρασιτεχνική μελέτη τῶν φορητῶν εἰκόνων πού ἔγινε, ἔχουν βγεῖ ὀρισμένα συμπεράσματα:

– Ὅσον ἀφορᾷ τὴ χρονολογία οἱ περισσότερες εἶναι τοῦ 1859, δηλ. ὅταν εἶχε πλέον κατασκευασθεῖ ὁ ναός καὶ ἄρχισε νά καλλωπίζεται. Οἱ παλαιότερες πού ἐντοπίσθηκαν εἶναι μόνον δύο, τοῦ ἔτους 1793. Οἱ νεώτερες φθάνουν μέχρι τὸ 1945.

– Πολλές προέρχονται ἀπὸ δωρεές πιστῶν, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων ἀναφέρονται. Ἦδη ἔχουμε ἀναφέρει τοὺς ἀρχιτέκτονες Γ. Γ. Δημητρίου. Ἐπίσης εἶναι ὁ πρόξενος τῆς Ρωσίας στὴ Λάρισα Γ. Λαζάρου, ὁ μετέπειτα δήμαρχος Χρῆστος Γεωργιάδης καὶ ὁ χειρουργός Ἀναστάσιος [Ἀστεριάδης], οἱ ὅποιοι ἦταν οἱ πρῶτοι ἐπίτροποι τοῦ ναοῦ, ὁ φαρμακοποιός Φώτης Παπαζήσης, ἡ Βασιλικὴ Νικ. Νικόδημου καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

– Στὶς περισσότερες δέν ἀναφέρεται ὁ ἀγιογράφος. Σέ μία ἔχει τὴν ὑπογρα-

φή του ό ζωγράφος-άγιογράφος από τί Νίκαια τῆς Λάρισας Νικόλαος Ἀργυρόπουλος, ἡ όποία καί συνοδεύεται από τίν χρονολογία 1902. Ὑπογεγραμμένες εἶναι όδες οί εἰκόνες από τό άγιογραφικό έργαστήριο τών Παπαμερκουρίου-Γκίνη, οί όποίες χρονολογικά ανάγονται στήν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου.

– Αἰσθητικά οί εἰκόνες εἶναι λαϊκῆς τεχνοτροπίας, μέ έντονα χρώματα, άγιογραφημένες από άπλούς τεχνίτες, πολλές μέ άνορθόγραφες έπιγραφές καί μόνον έλάχιστες ξεχωρίζουν γιά τίν τέχνη τους. Ἦταν εἰκόνες λειτουργικῆς χρήσης, γι' αυτό καί όρισμένες έχουν καταστραφεί από τόν χρόνο ἢ από τίν προσπάθεια τών ύπευθύνων τοῦ ναοῦ νά προσαρμοσθοῦν σέ διάφορα τοξωτά πλαίσια.

Τό Κωδωνοστάσιο

Νοτιοανατολικά καί σέ μικρή άπόσταση από τόν ναό εἶχε κτισθεῖ τό 1893, ψηλό τετραώροφο, πέτρινο κωδωνοστάσιο νεοκλασικοῦ ρυθμοῦ, τό όποιο κατέληγε σέ μιά ψηλή κωνοειδῆ-πυργοειδῆ απόληξη. Ἀρχιτεκτονικά διέφερε από τίν άπλή μορφή τῆς παρακειμένης βασιλικῆς. Ἡ άποδοχή τοῦ τοπικοῦ τύπου γιά τίν άνέγερσή του δέν ἦταν άρχικά εὐμενής¹⁵. Από τόν άπολογισμό διαχειρίσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου τῆς τετραετίας 1892-1895 συμπεραίνεται ότι τό ποσόν γιά τίν κατασκευή τοῦ κωδωνοστασίου ανῆλθε στίς 4.500 δραχμές. Οί έπίτροποι τῆς περιόδου αὐτῆς ἦταν οί Ν. Νικολαΐδης, Α. Μπαρούτας, Ρ. Σχινᾶς, Α. Κολοβός καί Ι. Παπαγιάννης¹⁶. Από τόν σεισμό τοῦ 1941 καί κυρίως τοῦ 1954, οί δύο τελευταῖοι όροφοι κατέρρευσαν, καί τελικά το καμπαναριό τέθηκε σέ άχρηστία. Γιά τόν λόγο αὐτό τό 1955 κατεδαφίσθηκε καί στή θέση του άνεγέρθηκε άλλο, έπίσης τετραώροφο, άπλό, από ένισχυμένο σκυρόδεμα καί χαμηλότερο σέ ύψος τοῦ πρώτου.

¹⁵ «Ὑπό έκπλήξεως τῆ αληθεία κατελίφθημεν ότε διερχόμενοι κατά τήν τίν συνοικίαν Παράσχου καί πρό τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εἶδομεν τό ἦδη άνεγειρόμενον κωδωνοστάσιον τούτου. Ἄν οί κ. κ. έπίτροποι τοῦ ναοῦ εἶχον χρήματα διαθέσιμα, ἡδύνατο νά τά διέθετον πρώτον μέν εἰς τίν έπισκευήν τῆς έκκλησίας έσωθέν τε καί έξωθέν καί εἶτα εάν έμενε περίσσευμα εκ τούτων, τότε ἡδύνατο νά προβῶσιν εἰς τίν άνέγερσιν τοῦ μεγάλῃν έλλειψιν πραγματικῶς παρουσιάζοντος κωδωνοστασίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἐρωτῶμεν τούς κ. έπιτρόπους διατί νά μί άφροντας χιλιάδας δραχμῶν, τάς όποίας λέγουσιν ότι διέθεσαν διά τίν άνέγερσιν τοῦ εν λόγω κωδωνοστασίου, ἴνα μέ αὐτάς καιροῦ εὐθέως δοθέντος καί πλειόνων χρημάτων εἰσπραχθισομένων, ἦγειρον καλλίτερον, μεγαλειότερον καί αναμφιβόλως μέ πλείονας κώδωνας. Τοῦτο δέ δέν άποδεικνύει τίποτε άλλο εἰμῖ ότι εἰς τούς άνθρώπους τούτους ύπάρχει έλλειψις τῆς εκ φύσεως ένστίκτου φιλοκαλίας. Ἐπιφυλασσόμεθα άμα τῆ άποπερατώσει τούτου νά εκφέρωμεν τάς κρίσεις μας. ΑΘΩΣ». έφ. Ὀλυμπος, φύλλο τῆς 16ης Ὀκτωβρίου 1893.

¹⁶ βλ. έφ. Κῆρυξ, Λάρισα, φύλλο τῆς 12ης Μαρτίου 1896. (Από τό άρχεῖο τοῦ Θανάση Μπετχαβέ).

Εικ. 6. Δημοσίευμα της εφημερίδας «Έλευθερία» της 13ης Μαΐου 1966 από την τελετή θεμελιώσεως του σημερινού ναού του Ἁγ. Νικολάου.

Ὁ περιβάλλον χώρος

Στις ἀρχές του 20οῦ αἰώνα ὁ χώρος τοῦ ναοῦ καὶ ὀλόκληρη ἡ εὐρύχωρη αὐλή του περιφράχθηκαν μὲ χαμηλὸ καλοδοουλεμένο τοίχιό ἀπὸ πελεκητὴ πέτρα (μωσαϊκὸ), πᾶνω ἀπὸ τὸ ὅποιο ἦταν ἐνσωματωμένο σέ ὄλο τὸ μῆκος του πυκνὸ μεταλλικὸ κιγκλίδωμα. Ἐπίσης τὴν ἴδια περίοδο ἡ τεράστια σέ ἔκταση αὐλὴ δενδροφυτεύθηκε καὶ μέρος της πλακοστρώθηκε. Οἱ σειμοὶ τοῦ 1941 καὶ τοῦ 1954 ἐπέφεραν μικρὲς ζημιές στό κτίσμα, οἱ ὁποῖες ὅμως ἐπιδιορθώθηκαν σύντομα καὶ συνεχίσθηκε ἀπρόσκοπτα ἡ λειτουργία του. Ἐπίσης τὴν ἴδια περίοδο δημιουργήθηκε μπροστά ἀπὸ τὴ δυτικὴ κύρια εἴσοδο τοῦ ναοῦ μικρὸς, χαμηλὸς νάρθηκας καὶ στό κέντρο τῆς αὐλῆς κτίσθηκε μόνιμη ἔξεδρα γιὰ νὰ χρησιμοποιεῖται σέ διάφορες τελετές καὶ γιὰ τὴν ἀναστάσιμη ἀκολουθία.

Ἡ ἐκκλησιαστική χορωδία τοῦ ναοῦ

Ἡ Λάρισα, πάντοτε φιλόμουση πόλη, ἀκολούθησε στὴν ἐκκλησιαστική μουσική τὸ νέο ἀθηναϊκὸ ρεῦμα ποὺ εἶχε ἐπιβάλει ἡ βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος Ὑόλια, Μεγάλῃ Δούκισσα τῆς Ρωσίας, σέ ὀρισμένους μεγάλους ναοὺς τῆς πρωτεύουσας. Διαβάζουμε σέ τοπικὴ ἐφημερίδα τοῦ 1910: «Ὁμάς ἐκ δέκα φιλομούσων νέων τῆς πόλεώς μας ἀποτελουμένη, ὑπὸ τὴν δεξιάν διευθύνσιν τοῦ πρὸς πᾶν καλὸν ἀείποτε ὀργῶντος φιλοτιμοτάτου δημοδιδασκάλου καὶ τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος θεσπεσίας τέχνης μύστου κ. Κ. Χριστοδουλοπούλου, ἀπὸ τεσσάρων ἤδη μνηδῶν ἀσκουμένη, κατόρθωσε νὰ ἐκμάθῃ ἅπασαν τὴν ἱερὰν λειτουργίαν ἐν τετραφωνίᾳ, κατὰ τὰς ἐναρμονίσεις τῶν ἐν Ἀθήναις διευθυντῶν τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν χορωδιῶν κ. κ. Θ. Πολυκράτους (τοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Γεωργίῳ Καρύτση) καὶ Ἰω. Σακελλαρίδου (τοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Κωνσταντίνῳ Ὁμονοίας) καὶ παρουσιάσῃ οὕτως ἀληθεῖς ἐκπλήξεις εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά χρονικά τῆς Θεσσαλικῆς πρωτεύουσας. Καὶ μέχρι μὲν τῆς παρελθούσης Κυριακῆς ἐψάλλοντο μόνον τὰ βαθμυδὸν ἐκμανθανόμενα τιμήματα τῆς ἐν λόγω λειτουργίας, προχθές ὅμως ὅτε ἀπεπερατώθη πλέον πᾶσα διδασκαλία, ἐψάλλη αὐτὴ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους»¹⁷. Γιά τὴν ἱστορία ἀναφέρουμε ὅτι τὰ δέκα πρῶτα μέλη τῆς χορωδίας ἦσαν τὰ ἑξῆς: Κ. Χριστοδουλόπουλος καὶ Ν. Παπαχρήστου πρῶτοι ὑψίφωνοι. Στ. Ἀστεριάδης, Στ. Ἡλιόπουλος καὶ Ἰωάννης Μικρὸς δεῦτεροι ὑψίφωνοι. Μιχαὴλ Χατζημιχαὴλ καὶ Βασ. Κυριακίδης βαρύτονοι. Νικόλαος Γερογιώκας, Νικόλαος Τράκας καὶ Ι. Θωμόπουλος μπάσοι.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ ὀλιγομελής αὐτὴ ἐκκλησιαστικὴ χορωδία τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1912 διαλύθηκε προσωρινά. Φαίνεται ὅτι οἱ χορωδοί, ἂν καὶ ἦταν ἐρασιτέχνες μουσικοί, χρηματοδοτοῦντο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, καὶ ὅπως ἀναφέρει ὁ Βάσος Κυλικᾶς, σταμάτησε νὰ ψάλλει «ἐξ αἰτίας παράλογων ἀξιώσεων τῶν μελῶν τῆς ὡς πρὸς τὸν μισθόν»¹⁸.

Δύο χρόνια ἀργότερα ἀνασυστήθηκε ἡ ἐκκλησιαστικὴ χορωδία τοῦ Ἁγίου

¹⁷ Παρεπίδημος, ἐφ. *Μικρά, Λάρισα*, φύλλο τῆς 7ης Αὐγούστου 1910. Πίσω ἀπὸ τὸ ψευδώνυμο «Παρεπίδημος» πρέπει νὰ κρύβεται ὁ μουσικόφιλος διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδας Θρασύβουλος Μακρῆς. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ὁ Μακρῆς ἦταν ἐνορίτης τοῦ Ἁγίου Νικολάου, βρισκόταν κάθε Κυριακὴ στὸ ἀναλόγιό τοῦ δεξιοῦ ψάλτη τοῦ ναοῦ καὶ ἐπὶ πλέον εἶχε τὴν ἄδεια τοῦ μητροπολίτου Ἀμβροσίου, ἐλλείπει μορφωμένου ἱεροῦ κλήρου, νὰ «κηρύττει τὸν Θεῖον λόγον» στοὺς ναοὺς τῆς Λάρισας.

¹⁸ Κυλικᾶς Βάσος, «Ἡ Μουσικὴ κίνησις εἰς τὴν Λάρισαν (1881-1935)», χειρόγραφο κείμενο 25 μεγάλων σελίδων, γραμμένο τὸ 1935, γιά τὴν ἐκτακτὴ ἔκδοσι τοῦ περιοδικοῦ *Θεσσαλικά Χρονικά* τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρείας τῶν Θεσσαλῶν στὴν Ἀθήνα.

Νικολάου, με διευθυντή αυτή τη φορά έναν άλλο δάσκαλο, τόν Ιωάννη Πρωτοσύγκελο. Ήταν διευθυντής του Α΄ Δημοτικού Σχολείου, τό όποιο στεγαζόταν τίν εποχή εκείνη σπίν όδό Φαρσάλων (Ρουσβελτ σήμερα), κοντά στό Χατζηγιάνναιο, τό δέ σπίτι του ήταν επί τής όδοϋ Ήπειρου, άπέναντι άπό τίν εκκλησία του Άγίου Νικολάου και δίπλα άπό τή σημερινή παιδική χαρά.

Ή χορωδία αυτή διατηρήθηκε μέχρι τό 2001, με ένδιάμεσα χρονικά διαστήματα προσωρινών διακοπών λόγω άνώμαλων πολιτικών καταστάσεων, Κατοχής, κ.λπ.¹⁹.

Ό νέος ναός

Ή φθορά άπό τόν χρόνο και τίς σεισμικές δονήσεις είχαν άρχισαι νά κάνουν καθημερινά εμφανή τά συμπτώματα γήρανσης τής βασιλικής. Τό εκκλησιαστικό συμβούλιο, μαζί με τούς ένορίτες και με τή σύμφωνη γνώμη του μητροπολίτου Ίακώβου Σχίζα, είχε άρχισαι άπό τό 1960 άκόμη νά δραστηριοποιείται για τίν άνέγερση, σπίν ίδια θέση, νέου μεγαλοπρεπούς ναού. Ή θεμελίωσή του έγινε με επίσημη τελετή στίς 12 Μαΐου 1966 άπό τόν μητροπολίτη Ίάκωβο, με τίν παρουσία όλων τών τοπικών Άρχών και πλήθος κόσμου. Ή άνοικοδόμηση άρχισαι νά γίνεται τμηματικά άπό τή δυτική πλευρά του νέου ναού, αλλά σπίν άρχή με άργό ρυθμό. Τό 1973 κατεδαφίσθηκαν ή μεγάλη σε μήκος περίφραξη, τό κωδωνοστάσιο, ή έξέδρα και ό κυρίως ναός. Ή κατασκευή του έγινε κατά τέτοιο τρόπο ώστε νά μίν διακοπεί ή λειτουργία του. Ή άνέγερσή του ολοκληρώθηκε τό 1978. Στίς άρχές τής δεκαετίας του 1980 έγιναν και τά ένκαίνα άπό τόν μητροπολίτη Λαρίσης, Πλαταμώνος και Τυρνάβου Σεραφεΐμ Όρφανό. Πρόκειται για τόν μεγαλύτερο σε διαστάσεις ναό τής Λάρισας.

Περιγραφή του σημερινού μεγαλοπρεπούς ναού κρίθηκε περιττή. Έξ άλλου όλοι μας τόν θαυμάζουμε τακτικά²⁰.

¹⁹ Παπαθεοδώρου Νικόλαος, «Ή εκκλησιαστική χορωδία του Άγίου Νικολάου», έφ. *Έλευθερία*, Λάρισα, φύλλο τής 28ης Ιανουαρίου 2015. Του ίδιου, *Ιχνηλατώντας τίν παλιά Λάρισα-Β*, Λάρισα (2018) σελ. 27-30.

²⁰ Στο σημείο αυτό θέλω νά εύχαριστίσω για τίν πολύτιμη βοήθειά τους τόν άρχιμανδρίτη π. Ίγνάτιο Μουρτζανό, Γενικό Άρχιερατικό Επίτροπο τής Ίερās Μητροπόλεως Λαρίσης και Τυρνάβου, τόν φίλο ιστορικό έρευνητή Άλέξανδρο Γρηγορίου και τά μέλη τής Φωτοθίκης Λάρισας του Όμίλου Φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας Εύάγγελο Ρηγόπουλο και Άθανάσιο Μπετχαβέ.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ

Η ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛΙΟΥ 1948-1965 Τά γεγονότα ὅπως καταγράφηκαν ἀπὸ τὴν ἡφμερίδα «Ἐλευθερία»

Βραδεία, ἐπίπιονη, μὲ σκαμπανεβάσματα, ἀπογοπεύσεις καὶ συνεχῆ ἰεροῦ μνηροπολιτικοῦ ναοῦ Ἀγίου Ἀχιλλίου. Ἀπὸ τὰ πρῶτα μεταπολεμικά χρόνια καὶ μέχρι τὸ 1965, ὁπότε ἐγκαινιάστηκε ὁ ναός, ἀσχολήθηκαν τρεῖς μνηροπολίτες (Δωρόθεος, Δημήτριος, Ἰάκωβος), ἕξι δήμαρχοι (Στ. Ἀστεριάδης, Νικ. Τζαβέλλας, Δημ. Καραθάνος, Σωτ. Ζιαζιάς, Δημ. Χατζηγιάνης, Ἀλέκος Χονδρονάσιος) καὶ τὸ σύνολο τῶν φορέων καὶ παραγόντων τῆς Λάρισας. Τὸ κυρίαρχο πρόβλημα πάντα ἦταν τὸ οἰκονομικό. Ἡ ἡφμερίδα «Ἐλευθερία» παρακολούθησε ἀπὸ κοντὰ τίς διακυμάνσεις τῆς ἀνέγερσης καὶ κατέγραψε λεπτομερῶς τίς ἐνέργειες, πού ἔγιναν. Ὅλα τα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στὸ παρὸν ἄρθρο, προέρχονται ἀποκλειστικά ἀπὸ δημοσιεύσεις τῆς «Ἐλευθερίας». Ἡ ἡφμερίδα ἐπέτρεψε τὴν ἀναδίφηση τοῦ ἀρχείου της, τὸ ὁποῖο οὐσιαστικά ἀποτελεῖ καὶ ἱστορικό ἀρχεῖο τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Λάρισας. Ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν γεγονότων καὶ τῶν λεπτομερειῶν πού κατεγράφησαν διαχρονικά, ἔγινε κάποια ἐπιλογή. Βεβαίως, δὲν ἀποκλείεται, νὰ ἔγιναν κι ἄλλες ἐνέργειες, οἱ ὁποῖες δὲν δημοσιοποιήθηκαν. Ὅμως, ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα καταγραφή μπορεῖ κανεὶς νὰ σχηματίσει σαφῆ εἰκόνα, γιὰ τὸ πῶς κτίστηκε ὁ σημερινός περικαλλὴς ναός. Ὁ μνηροπολιτικός ναός «εὐτύχησε» ἀκόμα νὰ ἱστορηθεῖ μὲ εἰκόνες τοῦ Ἀγίνουρα Ἀστεριάδη καὶ τοῦ Φώτη Κόντογλου καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια ἔγιναν καὶ ἄλλα συμπληρωματικά ἔργα. Τὰ γεγονότα καταγράφονται ἀπὸ τὸ 1948 μέχρι τὰ ἐγκαίνια τὸν Ἰούνιο τοῦ 1965.

1948

Ἡ πρώτη ἐρανική ἐπιτροπή γιά τήν ἀνέγερση τοῦ μνηστοπολιτικοῦ ναοῦ συνεστήθη τό 1948 καί στίς 11 Μαΐου δημοσιεύεται ἀνακοίνωση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἡ ὁποία ἀναφέρει καί τά ἑξῆς: «Ἐν συνεχείᾳ τῶν ἡμετέρων ἐνεργειῶν, σχετικῶς μέ τήν ἀνέγερσιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ πολιοῦχου Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, τό μνηστοπολιτικόν συμβούλιον προέτεινε καί τό διοικητικόν συμβούλιον τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κατά νόμον ἐνέκρινε τήν σύστασιν ἐπιτροπῆς πρός συλλογῆν ἐράων ἐπί τῷ σκοπῷ τούτῳ, ἀπαρτισθεῖσιν ὑπό τήν προεδρίαν ἡμῶν (σ. σ. τοῦ μνηστοπολίτη Δωροθέου), ἐκ τῶν κ. κ. Στυλιανοῦ Ἀστεριάδου δημάρχου Λαρίσης, Σεραφεῖμ Σεραφεμιῖδου, διευθυντοῦ τοῦ Ταμείου Λαρίσης, Βασιλείου Παπαδημητρίου προέδρου τοῦ Ἱατρικοῦ Συλλόγου, Νικολάου Ἀλέκου δικηγόρου, Φωτίου Παπα βιομηχάνου, Νικολάου Κάλλιου προέδρου Ἐμπορικοῦ Συλλόγου καί Θεοδώρου Σακελλαρίου μηχανικοῦ. Ἡ ἐπιτροπή συνήλθε τήν παρελθούσα Πέμπτην εἰς τήν πρώτην αὐτῆς συνεδρίαν καί ὥρισεν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς τόν κ. Νικόλαον Κάλλιον ὡς ταμίαν καί τόν κ. Ν. Ἀλέκου ὡς γραμματέα καταστρώσασα τό πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Ἀπεφάσισε τήν προκήρυξιν διαγωνισμοῦ διά τήν ἐκπόνησιν τοῦ σχεδίου καί πάντων τῶν συναφῶν...»

Στίς 22 Ὀκτωβρίου 1948 ἡ ἐκκλησιαστική ἐπιτροπή τοῦ ναοῦ ἀνακοινώνει ὅτι ἀπό τήν ἐρχόμενη Κυριακή 24 Ὀκτωβρίου οἱ θεῖες λειτουργίαι, ἀντί τοῦ μνηστοπολιτικοῦ ναοῦ, θά τελοῦνται στό ἐκκλησιάκι (παράγκα) τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνα. Κι αὐτό, ἐπειδή, ὅπως ἀναφέρεται σέ δημοσίευμα στίς 26 Ὀκτωβρίου, τό ἀρχικό ξύλινο ἐκκλησιάκι τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, ἐπισκευάζεται. Ρεπορτάζ τῆς ἐφημερίδας στίς 31 Ὀκτωβρίου περιγράφει τό ἱστορικό τῶν ὄσων εἶχαν γίνει ἕως τότε, ἐπισημαίνοντας: Ἄν καί πέρασαν 8 χρόνια ἀπό τήν καταστροφή τοῦ μνηστοπολιτικοῦ ναοῦ ἀπό τόν σεισμό τῆς 1ης Μαρτίου 1941, δέν ἔγινε κάποια ἐνέργεια ἀπό τοὺς ἀρμόδιους, εἴτε ἐπειδή δέν ὑπῆρχαν τά χρήματα, εἴτε ἐπειδή τό σχέδιο πόλης δέν καθορίστηκε ἀκόμη καί εἶναι ἄγνωστο τό σημεῖο ἀνέγερσης τοῦ νέου μνηστοπολιτικοῦ ναοῦ. Ὅλα αὐτά τά χρόνια οἱ ἐνοριῆτες ἐκκλησιάζονταν σέ μικρή καί στενόχωρη ξύλινη παράγκα, μέ ἀποτέλεσμα νά ὑποφέρουν καί τά καλοκαίρια νά περιλούονται στόν ἰδρώτα. Οἱ λιποθυμίες ἦταν ἀναπόφευκτες, ἔστω κι ἂν συνέβαιναν ἀραιά, ἀλλά προκαλοῦσαν τήν ἀνησυχία τοῦ ἐκκλησιάσματος. Παράλληλα, ἡ πενιχρή ἐμφάνισις τῆς ξύλινης παραγάκας, προκαλοῦσε τά σχόλια τῶν ξένων. Εἶναι πρός τιμή τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου, τό ὁποῖο μετριάζει τό κακό, ἀνεγείροντας, στό ἴδιο σημεῖο νέα παράγκα, ὑψηλότερη καί πῶ εὐρύχωρη. Πάλι ὅμως τό ποσό πού συγκεντρῶ-

θηκε για τή νέα παράγκα δέν εἶναι ἀρκετό καί θά πρέπει νά ἐνισχυθεῖ ἀπό τούς ἀρμόδιους παράγοντες τῆς πόλης.

Στίς 28 Νοεμβρίου σέ ἀρθρο του ὁ ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ναοῦ δικηγόρος Εὐάγγελος Χατζηπούλιος τονίζει ὅτι δέν πρέπει νά ἐπαναπαυτοῦν οἱ Λαρισαῖοι, ἀλλά μέ συντονισμό ἐνεργειῶν νά γίνει ἡ ἀνέγερση τοῦ νέου ναοῦ. Οἱ ὄροι εἶναι δύο: Νά καθορισθεῖ ἐπακριβῶς ποῦ θά ἀναγερθεῖ ὁ ναός καί νά βρεθοῦν τά χρήματα. Γιά τήν τοποθεσία ἀνέγερσης εἶχαν διαμορφωθεῖ δύο τάσεις. Ἡ μία ἔλεγε νά ἀναγερθεῖ στό ἴδιο σημείο πού ἦταν ὁ προπολεμικός ναός καί ἡ ἄλλη, νά ἀναγερθεῖ στό οἰκόπεδο τῶν παλιῶν δικαστηρίων στήν Κεντρική Πλατεία. Ὁ βασικός λόγος ἦταν νά μὴν εἶναι «παράμερα» ὁ μητροπολιτικός ναός καί, ἀκόμη, νά μπορεῖ νά ἔχει πόρους γιά τή συντήρησή του. Ὁ ἴδιος πρότεινε τήν ἀνέγερση στό οἰκόπεδο τῶν παλιῶν δικαστηρίων. Ὡς ἔκτακτο πόρο πρότεινε μέρος αὐτοῦ πού ἐπιβλήθηκε στά γραμματόσημα τῶν ἐπιστολῶν, ἀλλά ὅπως πληροφόρησαν τήν ἐπιτροπή τοῦ ναοῦ ὁ πόρος αὐτός προοριζόταν γιά τήν ἀνέγερση τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στή Θεσσαλονίκη καί μετά, γιά τήν ἀποπεράτωση τῆς Ἁγίας Λαύρας. Κατόπιν, σύμφωνα μέ ὑπόσχεση τοῦ ὑπουργοῦ θά δινόταν καί γιά τή Λάρισσα. Τοπικά, πρότεινε μιά μικρή ἐπιβάρυνση τῶν εἰσιτηρίων, ὅπως ἔγινε καί γιά τό Ὁδεῖο.

Στίς 3 Δεκεμβρίου ἡ ἐκκλησιαστική ἐπιτροπή ἀνακοίνωσε ὅτι περατώθηκαν οἱ ἐργασίες στή νέα παράγκα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου καί ἐπαναρχίζουν οἱ θεῖες λειτουργίες ἀπό τήν Κυριακή 5 Δεκεμβρίου.

1949

Στίς 6 Ἰανουαρίου 1949 ἀνακοινώθηκε ὅτι συνεδρίασε ἡ ἐπιτροπή τοῦ ναοῦ, ὑπό τήν προεδρία τοῦ μητροπολίτη, στήν ὁποία παρέστησαν ὁ νομάρχης, ὁ διοικητής Β΄ Σώματος Στρατοῦ καί ὁ ἐπιθεωρητής τοῦ Ὑπουργείου Ἀνοικοδομίσσεως Πλάκας. Ὁ μητροπολίτης ἀνακοίνωσε ὅτι ἡ Διεύθυνση Ἀνασπιλώσεων ἔστειλε τήν ἄδεια γιά νά γίνει ἡ προκήρυξη τῶν σχεδίων τοῦ ναοῦ. Ἐπειδή ὁμως δέν εἶχε ἐγκριθεῖ ἀκόμη τό σχέδιο πόλης, ἡ ἐπιτροπή παρεκάλεσε τόν μητροπολίτη νά ἀναβάλλει τή δημοσίευση τῆς προκήρυξης. Ὁ ταμίας τῆς ἐπιτροπῆς Ν. Κάλλιος ἀνακοίνωσε ὅτι οἱ εἰσφορές γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ ἀνέρχονταν σέ 125.000.000 δρχ. ἀπό τίς ὁποῖες 75.000.000 ἔδωσε ὁ νομάρχης καί 50.000.000 ἔδωσε ὁ Δῆμος Λαρίσης. Τήν ἐπομένη, στίς 5 τοῦ μῆνα, ἔγινε νέα σύσκεψη στή μητρόπολη, στήν ὁποία συμμετεῖχαν ὁ μητροπολίτης Δωρόθεος, οἱ βουλευτές Νικολαΐδης, Χατζηγιάννης, Ράπτης, καί Κακαγιάννης, ὁ σωματάρ-

χης Καλογερόπουλος, ό νομάρχης και ό δημομηχανικός Σακελλαρίου.

Στίς 9 Ιανουαρίου δημοσιεύτηκε επιστολή του στρατηγού Π. Καλογερόπουλου προς τον μπροπολίτη Δωρόθεο, ή όποία ανέφερε ότι: Τό προσωπικό της φρουράς Λάρισας θά συμβάλει στον έρανο για τον ναό προσφέροντας ό καθένας τίς αποδοχές μίας ημέρας. Επίσης, τό Σώμα Στρατού αποφάσισε νά διαθέσει ποσό 5.000.000 δραχ. από τό ταμείο της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, παρότι ό στρατιωτικός αυτός ναός αντιμετωπίζει δυσχέρειες για τήν ολοκλήρωση κατασκευής του. Παράλληλα, τήν ίδια ημέρα δημοσιεύεται επιστολή του στρατηγού Καλογερόπουλου προς τήν έφημερίδα, μέ τήν όποία διευκρινίζει ότι δέν είναι έπίτιμος πρόεδρος της έπιτροπής, όπως είχε γραφεί σε άλλη έφημερίδα και άπλά συμβάλει μέ τά μέσα που διαθέτει ό στρατός στην προσπάθεια.

1950

Στίς 7 Δεκεμβρίου 1950 έγινε ή διακήρυξη πλειοδοσίας του εκκλησιαστικού συμβουλίου, για τήν κατεδάφιση των έργείων του παλιού προπολεμικού ναού.

1951

Στίς 23 Ιανουαρίου δημοσιεύτηκε απόφαση του ύπουργού Προνοίας για τί συγκρότηση έρανικής έπιτροπής, τήν όποία αποτελούν οι: Μπροπολίτης Δωρόθεος, δήμαρχος Λαρίσης (σ.σ. Ν. Τζαβέλλας), Νικ. Κάλλιος, Δημ. Ίατρου, Ίωάν. Αλεξάνδρου, Βασ. Παπαδημητρίου, Αθ. Φασούλας, Δημ. Αντωνιάδης και Σπυρ. Ποδάρας.

Στίς 18 Φεβρουαρίου ανακοινώθηκε ότι ή Νομαρχία έστειλε έγγραφο στό Ύπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, ζητώντας τους νά μερμινίσει για τήν έκδοση διατάγματος περί συστάσεως έρανικής έπιτροπής για τήν ανέγερση του ναού. Στίς 3 Μαρτίου ανακοινώθηκε ότι έφτασε στή Νομαρχία έγγραφο μέ τό Βασιλικό Διάταγμα περί συγκρότησης έπιτροπής υπέρ ανοικοδόμησης του Άγιου Αχιλλίου. Στίς 24 Μαρτίου ό μπροπολίτης Δωρόθεος ανακοίνωσε ότι τήν ημέρα έορτασμού του πολιούχου στίς 15 Μαΐου θά τεθεί ό θεμέλιος λίθος του ναού. Επιπλέον, ανέφερε τίς ενέργειες, οι όποίες ήδη είχαν γίνει μέ τήν έγκριση των σχεδίων και τί συνεδρίαση της έπιτροπής ανέγερσης. Στο μεταξύ, είχαν συγκεντρωθεί 1.000.000.000 δραχμές, από τίς όποιες 300.000.000 επρόκειτο νά δοθούν για τήν αγορά ιδιωτικών οικοπέδων περίξ του χώρου ανέγερσης και ήδη έγινε ή έξαγορά του οικοπέδου Σαχίνη.

Στίς 16 Μαΐου στό ρεπορτάζ της τελετής θεμελίωσης του μπροπολιτικού

ναού, σημειώνονται: Η θεμελίωση έγινε μετά τό πέρας τῆς ποιμπῆς τοῦ πολιούχου καί παρέστησαν ὁ ὑπουργός Ἐμπορίου Τζόν Γκλαβάνης, ὁ ἀρχηγός τῆς ΕΠΕΚ στρατηγός Ν. Πλαστήρας καί πολλοί ἄλλοι. Σέ σχόλιο τῆς ἐφημερίδας στίς 8 Ἰουνίου ἀναφέρεται ὅτι παρεμποδίζεται ἡ ἀνέγερση τοῦ ναοῦ, ἐπειδή ἐκκρεμεῖ δίκη ἀπαλλοτριώσεως οἰκοπέδου. Ἡ ἐκκρεμότητα ὀφείλεται στή μὴ ὑποβολή γνωμάτευσης, τίν ὅποια θά ἔκαναν εἰδικοί. Ἡ ἐφημερίδα παρακαλεῖ τόν νομομχανικό νά ὑποβάλει τή γνωμάτευση, γιά νά τερματισθεῖ ἡ ἐκκρεμότητα. Στίς 5 Σεπτεμβρίου δημοσιεύτηκε ἡ προκήρυξη μειοδοτικῆς δημοπρασίας γιά τίν ἐκσκαφή τῶν θεμελίων τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Στίς 2 Ὀκτωβρίου δόθηκε στή δημοσιότητα ἔγγραφο τῆς Νομαρχίας, μέ τό ὅποιο ζητεῖται ἡ κατεδάφιση παραπηγμάτων γύρω ἀπό τόν χῶρο ἀνέγερσης, ἐπειδή ἐμποδίζουν τίν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ. Στίς 24 Ὀκτωβρίου ἀνακοινώθηκε σύγκλησι σύσκεψης τῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης, γιά νά συζητηθοῦν οἱ οἰκονομικές δυνατότητες ἔναρξης τῶν ἐργασιῶν καί τῆς ἐξαγοράς καί τῶν ὑπολοίπων οἰκοπέδων, ὥστε νά ἀπελευθερωθεῖ ὁ χῶρος ἀνέγερσης. Στίς 8 Νοεμβρίου ἀνακοινώθηκε ὅτι ἀναμενόταν ἡ ἀφίξι τοῦ μηχανικοῦ Νομικοῦ γιά νά ἐποπτεύσει τίν καλή ἐφαρμογή τῶν σχεδίων τοῦ ἔργου ἀπό τόν μειοδότη ἐργολάβο Στολιόπουλο καί στίς 14 Νοεμβρίου ἀνακοινώθηκε νέα σύγκλησι τῆς ἐπιτροπῆς.

1952

Στίς 28 Μαρτίου δημοσιεύτηκε ὅτι προτάθηκε ἀπό τούς μηχανικούς τά θεμέλια τοῦ ναοῦ, στή νότια πλευρά του, νά φθάσουν σέ βάθος τεσσάρων μέτρων κάτω ἀπό τόν δρόμο, ἐπειδή σέ αὐτό τό σημειο παρουσιάζεται ἀποτομη κλίσι τοῦ ἐδάφους. Τήν 1η Νοεμβρίου δημοσιοποιήθηκαν συμπεράσματα τῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης τοῦ ναοῦ, ἡ ὅποια διαπίστωσε σοβαρά ἐμπόδια ὡς πρὸς τίν ἀποδέσμευσι τοῦ χώρου, ὅπου θά ἀναγερεθεῖ ὁ ναός, κυρίως λόγω δικαστικῶν ἀγῶνων γιά τίν ἀπαλλοτρίωσι οἰκοπέδων. Ὡς τότε κατέβαλε 600.000.000 δρχ. σέ ἰδιοκτῆτες οἰκοπέδων καί ἀπέμενε ἡ ρύθμισι διαφορᾶς μέ κληρονόμους, οἱ ὅποιοι ἤδη εἶχαν εἰσπράξει 120.000.000 δρχ., ἀλλά δέν παρέδιδαν τό ἀκίνητο. Κι ἡ ὑπόθεσι αὐτή πῆγε στά δικαστήρια. Ἡ ἐπιτροπή προέβλεπε ὅτι ἡ ἀνέγερσι τοῦ ναοῦ θά ὀλοκληρωθεῖ σέ δύο χρόνια...

Στίς 11 Νοεμβρίου ἀνακοινώθηκε τό ἀποτέλεσμα σύσκεψης τῆς ἐραρικῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης στό Δημαρχεῖο καί διαπιστώθηκε ὅτι οὐδέν κῶλυμα ὑφίσταται γιά τίν ἔναρξι τῶν ἐργασιῶν. Στίς 22 Νοεμβρίου ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐπιτροπή ἀνέγερσης παρέδωσε ἐλεύθερο ἀπό κάθε δέσμευσι τό οἰκόπεδο πάνω

στό όποιο θά αναγερχθεί ό ναός. Λόγω όμως τής ακαταλληλότητας του έδάφους θά γίνουν βαθύτερα θεμέλια και για νά αξιοποιηθεί ή τόσο μεγάλη τοιχοποιία θά δημιουργηθεί κάτω από τον ναό τεράστια ήμυπόγεια αίθουσα. Ή όλη δαπάνη ανέγερσης είχε προϋπολογιστεί σέ 3,5 δισ. δρχ. αλλά λόγω του βάθους των θεμελίων και των άλλων έργων στήριξης του ναού, θά είναι πολύ μεγαλύτερη. Ρεπορτάζ τής έφημερίδας στίς 29 Νοεμβρίου σημειώνει ότι, σύμφωνα μέ ενημέρωση από τον δήμαρχο Δημ. Καραθάνο, μόλις προσφάτως ρυθμίστηκε τό ζήτημα των απαλλοτριώσεων έναντι 600 εκατομμύρια δρχ. και τά έργα θά αρχίσουν άμέσως μετά τίς γιορτές. Στά χέρια τής έπιτροπής βρίσκονται 800 εκατομμύρια δραχμές, τά όποια δέν φτάνουν για τήν ανέγερση. Στίς 30 Νοεμβρίου δημοσιεύτηκε έγγραφο του νομάρχη προς τί Δημαρχία, μέ τό όποιο επανέφερε προηγουμένες διαταγές για κατεδαφίσεις γύρω από τον χώρο ανέγερσης, τον έξωραϊσμό του χώρου και τήν κατασκευή του δρόμου, που οδηγεί προς τον ναό.

1953

Στίς 18 Ιανουαρίου, ανακοινώθηκε ότι επέκειται γνωμοδότηση για τήν απαλλαγή ή μή από τον φόρο 10% εκ του καθαρού προϊόντος του έράνου, για τήν άνοικοδόμηση του μιτροπολιτικού ναού. Τό Ύπουργείο Πρόνοιας ζητούσε νά μάθει από τί Νομαρχία, αν υπεβλήθη άπολογισμός και ποιο ήταν τό καθαρό προϊόν του έράνου. Στίς 21 Φεβρουαρίου ανακοινώθηκε ότι θά άφιχθεί, στίς 15 Μαρτίου, ειδική έπιτροπή από άνωτερους ύπαλλήλους των Ύπουργείων Έργων και Παιδείας, ή όποία θά υποδείξει τον τρόπο θεμελίωσης του ναού. Επίσης άφίχθη στί Λάρισα ό μηχανικός Νομικός από τήν Άθήνα, για τήν παρακολούθηση των εργασιών εκχωμάτωσης. Συνεχίζονται μέ ταχύτερο ρυθμό οι εργασίες ανέγερσης, όπως αναφέρεται σέ ρεπορτάζ στίς 28 Φεβρουαρίου. Οι εργασίες εκχωμάτωσης θά συνεχιστούν μέχρι νά βρεθεί στέρεο έδαφος για τί θεμελίωση. Έλπίζεται ότι μέχρι τέλους Μαρτίου θά γίνει ή θεμελίωση και θ' αρχίσει ή ανέγερση. Άκόμη, αναμένονται δύο μηχανικοί του ύπουργείου, οι όποιοι θά άποφασίσουν μαζί μέ τον αρχιτέκτονα Νομικό, για τίς τροποποιήσεις που πρέπει νά γίνουν στο αρχικό σχέδιο, λόγω σαθρότητας του έδάφους. Μά τον ύπάρχοντα προϋπολογισμό ή δαπάνη ανέγερσης άνέρχεται σέ 4 δισ. δραχμές, αλλά θά γίνει και νέος. Στά χέρια τής έπιτροπής βρίσκεται ποσό 1, 6 δισ. δραχμών, από τά όποια δόθηκαν 300 εκατομμύρια στον εργολάβο.

Στίς 12 Άπριλίου ανακοινώθηκε ότι σέ σύσκεψη τής έπιτροπής, εξέτάστηκε

ή μελέτη του μηχανικού και αποφασίστηκε να ζητηθεί από το υπουργείο ή έγκρισή της. Άλλη σύσκεψη με προέδρους οργανώσεων ανακοινώθηκε στις 19 Μαΐου, κατά την οποία ο μητροπολίτης εισηγήθηκε την επιβολή εισφοράς στους λογαριασμούς ρεύματος και νερού υπέρ του ναού. Ο πρόεδρος του ΟΥΗΛ δεσμεύτηκε ότι θα εισηγηθεί το θέμα στο διοικητικό συμβούλιο. Στις 5 Ιουλίου δόθηκε απόλογισμός της επιτροπής ανέγερσης, σύμφωνα με τον οποίο διατέθηκε έως τότε το ποσό του 1.342.015.170 δραχμών. Στις 31 Οκτωβρίου ανακοινώθηκε ότι η επιτροπή αποφάσισε να καλέσει στη Λάρισα τον μηχανικό, ο οποίος ανέλαβε την εκτέλεση του έργου. Σέ άλλη σύσκεψη της επιτροπής, η οποία δημοσιοποιήθηκε στις 4 Νοεμβρίου, παρουσία του μηχανικού Νομικού, αποφασίστηκε η έντατικοποίηση του ρυθμού των εργασιών ανέγερσης.

1954

Στις 9 Ιανουαρίου δημοσιεύτηκε το αποτέλεσμα σύσκεψης, η οποία συγκλήθηκε υπό τον μητροπολίτη Δωρόθεο και παρόντων του νομάρχη Κίμωνα Βασιλειάδη, των βουλευτών Κακαγιάννη και Καραμπίλια και του δημάρχου Δημ. Καραθάνου. Σέ αυτή συζητήθηκε το θέμα της εξεύρεσης πόρων και αποφασίστηκε να γίνει εισήγηση στην κυβέρνηση από τον νομάρχη και τους βουλευτές, για να προικοδοτηθεί με τά σχετικά νομοθετήματα ή έρανική επιτροπή ανέγερσης, με τους εξής πόρους: Πρόσθετο 3% επί των εισιτηρίων του 15ου ΚΤΕΛ, από το οποίο τό 1% θά καταβληθεί από τους ιδιοκτήτες και τό 2% από τους επιβάτες. Έπιβάρυνση 20-30 δραχμών ανά όκά του παραδιδόμενου από τους παραγωγούς σιταριού. Οί παραγωγοί, οί όποιοι θά επιβαρυνθούν θά είναι από τίς έπαρχίες δικαιοδοσίας της μητρόπολης Λαρίσης και Τυρνάβου. Υπολογίστηκε ότι τό ποσό πού θά συγκεντρωθεί θά είναι ένα εκατομμύριο δραχμές τόν χρόνο. Τά διοικητικά συμβούλια Ένώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών και ΚΤΕΛ άνευ άντιρρήσεως απάντησαν στον νομάρχη ότι δέχονται με εύχαρίστηση τήν πρόταση και θά τή θέσουν στις συνελεύσεις των μελών τους. Έπίσης, ό έρανος θά έπεκταθεί και στους κατοίκους της πόλης (σ.σ. Τήν 1η Μαρτίου 1954 απαλείφθηκαν τά τελευταία τρία μηδενικά από τά χαρτονομίσματα). Στις 28 Μαρτίου ανακοινώθηκε τό αποτέλεσμα σύσκεψης υπό τον μητροπολίτη, στην όποία συμμετείχαν οί βουλευτές Καραμπίλιας, Ράπτης και Κακαγιάννης και ό δημαρχεύων Σωτ. Ζιαζιάς. Κατ' αυτή αποφασίστηκε να γίνει νέα σύσκεψη με συμμετοχή των οργανώσεων της Λαρίσης. Στις 5 Σεπτεμ-

βρίου με σχόλιό της, ή εφημερίδα ζητᾶ νά απομακρυνθοῦν τὰ χῶματα καί τὰ ἐρείπια τοῦ καταστραφέντος προπολεμικά μνηροπολιτικοῦ ναοῦ.

1955

Στίς 22 Φεβρουαρίου δημοσιεύτηκε ή εἶδηση ὅτι στόν χῶρο τῶν ἐργασιῶν γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ βρέθηκαν ἀρχαῖα, τὰ ὁποῖα παρέδωσε ὁ ἐπιστάτης τοῦ ἔργου Νικ. Μόσχος στόν δήμαρχο Δημ. Χατζηγιάννη (σ.σ. ὁ Δημ. Καραθά- νος εἶχε ἀποβιώσει τό 1954). Ἐπρόκειτο γιά μαρμάρινη κεφαλή ἐφήβου καί κομμάτι μαρμάρινης ἐπιτύμβιας στήλης. Τήν ἄλλη μέρα γνωστοποιήθηκε ὅτι μέ πράξη τοῦ Πολεοδομικοῦ Γραφείου Λάρισας κριθῆκαν κατεδαφιστέοι οἱ ἐναπομεινάντες τοῖχοι τοῦ παλιοῦ μνηροπολιτικοῦ ναοῦ. Τίς ἐπόμενες ἡμέρες βρέθηκαν κι ἄλλα ἀρχαῖα στόν χῶρο τῶν ἔργων καί στίς 2 Μαρτίου γνωστο- ποιήθηκε ἀπό τό γραφεῖο τοῦ δημάρχου, ὅτι παραδόθηκαν ἀπό τούς ἐπιστά- τες τῆς ἐργολαβίας Νικ. Μόσχο καί Γ. Σκαρλάτο στόν δήμαρχο Χατζηγιάννη ἀριστερό πόδι μαρμάρινου ἀγάλματος, κρᾶνος μαρμάρινο καί ἀνάγλυφο ἀκέ- φαλου γυναικεῖου σώματος. Ὁ δήμαρχος μαζί μέ τόν ἀντιπρόσωπο τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Μπαζακογιάννη ἐπισκέφθηκαν τόν χῶρο.

Στό δημοτικό συμβούλιο ἔγινε συζήτηση γιά τὰ ἔργα τοῦ μνηροπολιτικοῦ ναοῦ καί στίς 23 Μαρτίου στό σχετικό ρεπορτάζ ἀναφέρεται ὅτι ὁ δήμαρχος δήλωσε ὅτι θά ἐπιδιωχθεῖ συγκρότηση νέας ἐπιτροπῆς, ἐπί ἄλλων βάσεων, γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ. Ἀκόμη, εἶπε ὅτι θά ἐπιδιώξει τήν ἀντικατάσταση τοῦ ἐργολάβου τοῦ ναοῦ, λόγω τῆς βραδύτητας μέ τήν ὁποῖα προχωρεῖ στήν ἀνέ- γερση. Τό ζήτημα θά συζητήσῃ μέ τόν ἀρχιτέκτονα πού φθάνει ἀπό τήν Ἀθή- να. Ὁ δήμαρχος ἀναφέρθηκε καί στό θέμα τῆς ἐξεύρεσης πόρων μέ τήν ἐπι- βολή φορολογιῶν ἢ μέ ἄλλο τρόπο, σέ κατοίκους τῆς Λάρισας καί τῆς ὑπαί- θρου. Παρενέβη ὁ δημοτικός σύμβουλος Δ. Βουλγαράκης, ὁ ὁποῖος εἶπε ὅτι οἱ χωρικοί δέν εἶναι διατεθειμένοι νά πληρώσουν καί ὅτι ἡ Ἱερά Σύνοδος θά πρέ- πει νά πουλίσει μοναστηριακά κτήματα. Ἐφθάσε ἀπό τή Ἀθήνα ὁ ἀρχιτέ- κτων μηχανικός Νομικός, ἐπιβλέπων τοῦ ἔργου καί, ὅπως ἀναφέρεται, τήν 1η Ἀπριλίου συνεργάστηκε μέ μνηροπολίτη καί δήμαρχο καί ἐπρόκειτο νά γίνῃ σύσκεψη τῆς ἐπιτροπῆς.

Ἀπαντῶντας σέ ἐρωτήσεις δημοσιογράφων, ὁ δήμαρχος Χατζηγιάννης, ὅπως ἀναφέρεται στίς 5 Ἀπριλίου, δήλωσε τὰ ἑξῆς: Γιά τήν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ λειτουργοῦν δύο ἐπιτροπές, ή μία εἶναι τό ἐκκλησιαστικό συμβούλιο τοῦ παλαιοῦ ναοῦ καί ή ἄλλη ή ἐπιτροπή ἔργου. Πρόεδρος τῆς δεύτερης ἐπι-

τροπής είναι ο μητροπολίτης Δωρόθεος και αντιπρόεδρος ο δήμαρχος. Αμφότερες οι επιτροπές συνεργάζονται για την κοινή προσπάθεια. Στις 27 Απριλίου δημοσιεύτηκε ρεπορτάζ σύσκεψης της επιτροπής έρανού για την ανέγερση του ναού. Στή συζήτηση ήταν παρών και ο εργολάβος του έργου Στολιόπουλος, ο οποίος δήλωσε ότι μέχρι τη γιορτή του πολιούχου θα έχει περατωθεί η πλάκα του ναού και οι ξυλότυποι του μπροστινού τμήματος των θεμελίων.

Στις 26 Οκτωβρίου ανακοινώθηκε ότι ο δήμαρχος όρισε η γιορτή του προσίνου να τελεσθεί στις 24 Νοεμβρίου, στον χώρο του κατεδαφιζόμενου ναού του Αγίου Αχιλλίου. Έκει, πρόκειται να διατηρηθεί η Αγία Τράπεζα και να στηθεί η προτομή του μητροπολίτη Πολύκαρπου Δαρδαίου, η οποία φιλοτεχνήθηκε από τον καθηγητή του Πολυτεχνείου Τόμπρο. Τόν Δεκέμβριο στην κοινή γνώμη της Λάρισας γίνεται κουβέντα περί της επιβολής φορολογιών για την εξεύρεση πόρων υπέρ του μητροπολιτικού ναού. Με αφορμή αυτή την συζήτηση, στις 10 του μήνα δημοσιεύεται σχετικό ρεπορτάζ με τό ιστορικό της υπόθεσης. Σύμφωνα με αυτό, τό 1947 αποφασίστηκε από παράγοντες της πόλης η επιβολή ειδικής εισφοράς σέ όρισμένα είδη. Με τόν τρόπο αυτό συγκεντρώθηκε ποσό περίπου 1, 5 εκατομμυρίων δραχμών, οι όποιες αντιπροσώπευαν περίπου 10.000 χρυσές λίρες και κρίθηκαν άρκετές. Τότε συνεστήθη και επιτροπή για την εξεύρεση χρημάτων, υπό την προεδρία του Δωροθέου, με αντιπρόεδρο τόν δήμαρχο Χατζηγιάννη, ταμιά τόν Δ. Αντωνιάδη και μέλη τούς Β. Παπαδημητρίου, Δ. Ίατρού, Ν. Μίχο και Σ. Ποδάρα. Στην πορεία χάθηκε χρόνος, οι εργασίες γίνονταν με αφάνταστα βραδυ ρυθμό και δαπανήθηκαν 700.000 δρχ. μόνο για τίς έκσκαφές, τά πέδιλα και τί θεμελίωση του ναού. Πλέον στά χέρια της επιτροπής βρίσκονται 370.000 δραχμές, οι όποιες δέν επαρκούν. Συζήτηση για την επιβολή φορολογίας επί του καταναλισκόμενου ρεύματος, δέν μπορεί πλέον να γίνει, επειδή ήδη ο Δήμος την επέβαλε υπέρ αυτού.

1956

Στις 29 Μαρτίου 1956 ο μητροπολίτης Δωρόθεος έγινε αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος και στή θέση του εξέλεγη, στις 18 Απριλίου, ο Δημήτριος Θεοδόσης. Στις 19 Απριλίου ανακοινώνεται ότι ο νομάρχης Γεωργιάδης, μετά από απόφαση του νομαρχιακού συμβουλίου, απέστειλε έγγραφο προς τούς Κώτση, οικονομικό έφορο, Γεμενή, νομομηχανικό, και Γραμματίδη, νομαρχιακό σύμβουλο, τούς όποιους παρακαλεί να μελετήσουν τό θέμα της εξεύρεσης πόρων και να υποβάλουν έγγραφως έκθεση με τίς απόψεις τους.

Στις 16 Μαΐου ανακοινώθηκε η έκθεση της τριμελούς επιτροπής, η οποία πρότεινε τὰ ἑξῆς: Νά καθιερωθεῖ μνηαῖο τοπικό λαχεῖο ἐντός τοῦ νομοῦ Λαρίσης, μέ τούς πόρους τοῦ ὁποῖου θά μποροῦσε νά ἐξυπηρετηθεῖ τοκοχρεολύσιο δανείου 2.000.000 δρχ. Ἐπίσης, νά θεσπιστεῖ ἔνσημο 0,5 δρχ. τό ὁποῖο θά ἐπικολλάται στά ἐκδιδόμενα ἀπό τίς διάφορες ἀρχές πιστοποιητικά κ.λπ.

Στις 24 Ἰουλίου δημοσιοποιήθηκε ὅτι πραγματοποιοῦσαν προκαταρκτική σύσκεψη ὁ μπροπολίτης Δημήτριος, ὁ νομάρχης Γεωργιάδης καί ὁ δήμαρχος Χατζηγιάννης γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ καί ἀποφασίστηκε, ἀφοῦ συγκεντρωθοῦν κάποια στοιχεῖα, ἡ σύσκεψη νά ἐπαναληφθεῖ. Τήν 1η Αὐγούστου γράφτηκε, ὅτι ἔγινε προσύσκεψη μεταξύ τοῦ μπροπολίτη, τοῦ νομάρχη Γεωργιάδη καί τοῦ δημάρχου Χατζηγιάννη. Ἀποφασίστηκε, μόλις συγκεντρωθοῦν διάφορα στοιχεῖα, νά συγκληθεῖ εὐρεία σύσκεψη ἐκπροσώπων τῆς πόλεως καί ὀργανώσεων ἐντός τοῦ μπροπολιτικοῦ ναοῦ.

Στις 14 Σεπτεμβρίου δόθηκε στή δημοσιότητα τό ἀποτέλεσμα σύσκεψης τῆς ἐρανηκῆς επιτροπῆς, ἡ ὁποία συζήτησε τὰ συμπεράσματα τῆς προσύσκεψης τῆς 1ης Αὐγούστου. Ἀποφασίστηκε ἐντός τῆς ἐβδομάδας νά κληθοῦν ἐντός τοῦ μπροπολιτικοῦ ναοῦ ὀργανώσεις καί φορεῖς, ὥστε νά ληφθοῦν ἀποφάσεις σχετικά μέ τούς πόρους γιά τή συνέχιση τῆς ἀνέγερσης. Ἡ σύσκεψη ἔγινε στίς 17 Σεπτεμβρίου καί στίς 18 στό σχετικό ρεπορτάζ, ἀναφέρονταν: Ὁ μπροπολίτης καί ὁ δήμαρχος στήν εἰσήγησί τους ὑποστήριξαν τήν ἐπιβολή εἰσφορᾶς 5% στό καταναλισκόμενο ρεῦμα καί ὁ Χρ. Γραμματίδης τήν ἔκδοση μνηαίου λαχεῖου. Ἀκολούθως πῆραν τόν λόγο πολλοί ἐκ τῶν ἐκπροσώπων φορέων, οἱ ὁποῖοι στήν πλειονότητά τους τάχθηκαν κατά τῆς ἐπιβολῆς εἰσφορᾶς ἢ φορολογίας, ἀλλά ὑπέρ τοῦ λαχεῖου ἢ ἄλλου τυχόν τρόπου. Ἀποφασίστηκε ἐντός 15ημεῖρου νά συνεδριάσουν τὰ Δ. Σ. τῶν φορέων ἢ νά γίνουν συνελεύσεις καί νά ληφθοῦν ἀποφάσεις, οἱ ὁποῖες θά ἀνακοινωθοῦν σέ νέα σύσκεψη. Στις 5 Ὀκτωβρίου, σέ δήλωσή του, ὁ δήμαρχος Δημ. Χατζηγιάννης καθησυχάζει τόν κόσμο, γιά τήν ἐπιβράδυνση πού παρατηρήθηκε στό θέμα τῆς ἀνέγερσης τοῦ μπροπολιτικοῦ ναοῦ, διευκρινίζοντας ὅτι: Ὁ μπροπολίτης Δημήτριος, ὡς συνοδικός, ἦταν ὑποχρεωμένος νά ἀπουσιάσει γιά μερικές ἡμέρες. Ὁ νομάρχης Γεωργιάδης ἀπουσίασε ἐπίσης, λόγω τοῦ συνεδρίου τῶν νομαρχῶν, καί ὁ ἴδιος ὁ δήμαρχος θά ἀπουσιάσει γιά λίγες ἡμέρες, λόγω τοῦ συνεδρίου τῶν Δήμων στήν Ἀθήνα. Στις 7 Ὀκτωβρίου ἀνακοινώθηκε ἡ πρόταση τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Ἐμπορικοῦ καί Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Λαρίσης, τό ὁποῖο ἐνέκρινε τό σχέδιο καταστατικοῦ τοῦ προέδρου τοῦ Κων. Ταμπασοῦλη, γιά τήν ἴδρυση ὀργανισμοῦ δημοσίου δικαίου, σχετικοῦ

μέ τήν ανέγερση. Τό όλο θέμα θά συζητιόταν σέ συνάντηση επίσημων, επιστημονικῶν ὀργανώσεων, συλλόγων κ.λπ, γιά τή λήψη ὀριστικῆς ἀπόφασης.

Στίς 23 Ὀκτωβρίου δημοσιεύτηκε ἑκτενές ρεπορτάζ ἀπό εὐρεία σύσκεψη, ἡ ὁποία ἔγινε στά γραφεῖα τοῦ Ἐμποροβιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου, κατά τήν ὁποία ἀποφασίστηκε νά ζητηθεῖ ἡ παραίτηση τῶν μελῶν τῆς ἑραρικῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης τοῦ ναοῦ καί νά διοριστοῦν νέα μέλη. Ἀφορμή γιά αὐτό ἔδωσε ἡ παραίτηση ἀπό τήν ἐπιτροπή τοῦ δημάρχου Δ. Χατζηγιάννη, ὁ ὁποῖος ἔκανε καί τήν πρόταση, ἡ ὁποία ἔγινε εὐρέως δεκτὴ ἀπό τοὺς παριστάμενους. Ἀναλυτικότερα, ὁ δήμαρχος πρότεινε: Ἡ ἀπερχόμενη ἑραρική ἐπιτροπή νά κάνει γενικό ἀπολογισμό τοῦ ἔργου μέχρι τότε, νά παραιτηθοῦν ὅλα τὰ μέλη της, νά παραμείνει ὡς θεσμός ἡ ἐπιτροπή καί νά προταθοῦν καινούρια μέλη. Ἀποστολή τῆς νέας ἐπιτροπῆς νά εἶναι ἡ συγκέντρωση χρημάτων ὄχι μέ φορολογίες, ἀλλά μέ προαιρετικές εἰσφορές. Ὁ μητροπολίτης συμφώνησε καί πρόσθεσε ὅτι πρέπει νά μπεῖ στά εἰσιτήρια τῶν δημοσίων θεαμάτων εἰσφορά 50 λεπτῶν ὑπὲρ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ καί στίς ἀποδείξεις ρεύματος καί νεροῦ ἄλλη εἰσφορά ἐκ 2 δραχμῶν. Ἔγινε ἀποδεκτὴ καί ἡ πρόταση τοῦ μητροπολίτη ἀπό τὰ μέλη τῆς συνέλευσης. Στίς 15 Νοεμβρίου παρατήθηκε ἡ ἑραρική ἐπιτροπή ἀνέγερσης τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία δήλωσε ὅτι ἀποδέχεται κάθε ἔλεγχο γιά τή διαχείριση τῶν χρημάτων καί ἡ σχετικὴ εἶδηση δημοσιεύτηκε στίς 16 Νοεμβρίου.

1957

Στίς 16 Ἰανουαρίου ἀνακοινώθηκε μέσω τῆς ἑφημερίδας ὁ γενικός οικονομικός ἀπολογισμός τῆς παλαιᾶς ἐπιτροπῆς ἀπό τόν Μάιο τοῦ 1948 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1956. Σύμφωνα μέ αὐτόν, τό σύνολο τῶν εἰσπράξεων ἦταν 1.855.594, 70 δραχμές καί τό σύνολο τῶν ἐξόδων 1.540.277,70 δραχμές. Ἀπέμειναν στό ταμεῖο 315.317 δραχμές. Στίς 27 Ἰανουαρίου ἀνακοινώθηκε ὅτι θά δοθεῖ ρεσιτάλ τραγουδιοῦ ἀπό τή Λαρισσαία Σοφία Α. Κατσάρου, μέ συνοδεία πιάνου ἀπό τήν Ἰλζε Σακελλαρίου. Τό ρεσιτάλ θά δοθεῖ στίς 9 Φεβρουαρίου, στό «Σπίτι τοῦ Στρατιώτου» (στό σημεῖο, ὅπου βρίσκεται σήμερα ἡ Περιφέρεια Θεσσαλίας). Τό εἰσιτήριο θά εἶναι 10 δρχ. καί τὰ ἔσοδα θά διατεθοῦν ὑπὲρ τῆς ἀνέγερσης. Στίς 16 Φεβρουαρίου ἀνακοινώθηκε ἡ σύσταση τῆς νέας ἑραρικῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπό τοὺς Μητροπολίτη, δήμαρχο, γενικό ἀρχίατρο Δημ. Παλιούρα, πρόεδρο Ἐμπορικοῦ Συλλόγου Θεοδ. Κούρτη, Χρ. Γανοχωρίτη καί ἀλευροβιομηχάνο Φώτ. Παππα. Στίς 27 Ἰουνίου ἀνακοινώθηκαν ἀποφάσεις σύσκεψης τῆς ἐπιτροπῆς, στήν

όποια συμμετείχαν επίσης ο Ζ. Αγορογιάννης και ο αναπληρωτής επιβλέπων τό ξργο αρχιτέκτων Μίχος. Για νά μή διακοπεί τό ξργο τής ανέγερσης από τίν εξάντληση τών έναπομειναςών 280.000 δραχμῶν, ἔγινε κατάλογος 200 εὐπόρων πολιτῶν, καταρτίστηκε σχέδιο ὀργάνωσης ὑπηρεσίας γιά τίν εἰσπραξη ἀνά μήνα τών προαιρετικῶν εἰσφορῶν καί ὀρίστηκε ἐπιτροπές γιά κάθε χωριό, οἱ ὀποἶες θά κάνουν προαιρετικό ἔρανο. Ἀπό αὐτόν ἐξαιρέθηκαν οἱ κάτοικοι τών σεισμόπληκτων χωριῶν.

Ἀπό τή μιτρόπολη ἀνακοινώθηκε στίς 22 Νοεμβρίου ὅτι στά χέρια τής ἐπιτροπῆς ὑπάρχουν 101.260,50 δρχ., προἰόν εἰσφορῶν δωρητῶν. Για τό δάπεδο τοῦ ναοῦ ἀπαιτοῦνται 300 χιλιάδες δρχ. καί παρακαλοῦνται οἱ Λαρισαῖοι νά συμπληρώσουν τό ὑπολειπόμενο ποσό τών 200 χιλιάδων. Ἐπίσης, ἀπό τή μιτρόπολη στάλθηκαν 200 ἐπιστολές σέ εὐπορους δημότες. Στίς 23 Νοεμβρίου δημοσιεύθηκαν ἀποφάσεις τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου Λαρίσης, μεταξύ τών ὀποἴων καί γιά τόν Ἅγιο Ἀχιλλιο. Τό συμβούλιο ἔκανε δεκτὴ πρόταση τοῦ δημάρχου Χατζηγιάννη, νά ἐπιβληθεῖ κλιμακωτὴ προαιρετικὴ εἰσφορά μέσω τών λογαριασμῶν τοῦ ΟΥΗΛ καί τοῦ ρεύματος. Οἱ ἄποροι θά ἐξαροῦνται. Κατά τής πρότασης τάχθηκαν οἱ σύμβουλοι Παπαδόπουλος καί Βουλγαράκης.

1958

Στίς 28 Φεβρουαρίου ἀνακοινώθηκε ἀπό τίν ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπή τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου ὅτι ἐπανάρχισαν οἱ ἐργασίες στὸν ναό ἀπὸ τόν μηχανικό Ἀθανάσιο Σακελλαρίου. Στίς 31 Μαΐου ἡ ἐφημερίδα σημειώνει ὅτι οἱ Λαρισαῖοι χαρετίζουν μέ χαρὰ, αὐτὲς τῆς ἡμέρες, τίν ὀλοκλήρωση τής θεμελίωσης. Ἡ τοιχοποιία ἔφτασε ἕνα μέτρο πάνω ἀπὸ τίν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους. Ἀπὸ τή μιτρόπολη καί τίν ἐπιτροπή τονίζοταν πὼς εἶναι καιρὸς ὁ ναὸς νά ἀποκτήσει ἀντισεισμικὴ στέγη μέ τή βοήθεια τής ΣΔΙΑΣΘ, μέ τόν ἴδιο τρόπο πού ἀναγέρθηκε καί ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος. Στίς 15 Σεπτεμβρίου ἀνακοινώθηκε ἀπὸ τόν πρόεδρο τοῦ ΟΥΗΛ Κων. Ταμπασούλη ὅτι τό Ὑπουργεῖο Βιομηχανίας, χάριε στὸ ἐνδιαφέρον τοῦ προέδρου τής Βουλῆς Τάκη Ροδόπουλου, ἐνέκρινε τίν εἰσπραξη 2-5 δραχμῶν ἀπὸ κάθε ἀπόδειξη νεροῦ καί ρεύματος, ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου.

Στίς 23 Ὀκτωβρίου δημοσιοποιήθηκε τηλεγράφημα, τό ὀποἰο στάλθηκε στὸν μιτρόπολίτη ἀπὸ τόν βουλευτὴ Χρ. Γραμματιδῆ καί ἀνακοινώνεται ὅτι ἀφικνοῦνται στή Λάρισα ἄμεσα ὁ πρόεδρος τής Βουλῆς Κων. Ροδόπουλος καί ὁ ὕφυπουργὸς Οἰκισμοῦ Ἐμμ. Κεφαλογιάννης, γιά νά ἐξαγγείλουν σημαντικὲς ἀπο-

φάσεις για τόν μητροπολιτικό ναό. Τήν επομένη ημέρα ήρθε στή Λάρισα ό ύφυπουργός Οικισμοῦ Κεφαλογιάννης, για νά θεμελιώσει τό διδακτήριο τοῦ Γυμνασίου Ἀρρένων καί στό ρεπορτάζ τῆς 25ης Ὀκτωβρίου ἀναφέρονται: «Ὁ ύφυπουργός σημείωσε τό ζωνρό ἐνδιαφέρον τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς για τόν μητροπολιτικό ναό καί, ἄν καί ὑπάρχουν οἰκονομικές δυσχέρειες, βρέθηκε τρόπος νά προωθηθεῖ ἡ ἀνέγερση». Ἀνακοίνωσε στή συνέχεια ὅτι ὑπέγραψε ἀπόφαση νά διατεθοῦν δωρεάν ἀπό τό κράτος 50 τόνοι σιδήρου καί μέ τιμή κρατικῆς διατίμησης 200 τόνοι τσιμέντου. Τά ὑλικά θά μεταφερθοῦν στόν χώρο ἀνέγερσης μέ μέσα του στρατοῦ καί τί φροντίδα τοῦ συντονιστή Παυλίδη. Ἐπίσης, ἐκ μέρους τῆς Διοικήσεως Σεισμοπλίκτων θά διατεθοῦν 61.000 δρχ. ὑπέρ τοῦ ναοῦ.

Στίς 14 Δεκεμβρίου γνωστοποιήθηκε διάταγμα, τό ὅποιο δημοσιεύτηκε στό ΦΕΚ, ὅτι χορηγεῖται ποσό 100.000 δρχ. για τήν ἀνέγερση, μέ τί φροντίδα τοῦ ύφυπουργοῦ Οἰκονομικῶν Δημ. Ἀλμπράντη, μετά ἀπό ἐνέργειες τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς Κων. Ροδόπουλου. Σέ ρεπορτάζ τοῦ Βάσου Καλογιάννη στίς 19 Δεκεμβρίου ἀναφέρεται ὅτι ἐτοιμάζεται νέα ἐξόρμηση τοῦ μητροπολίτη Δημητρίου για τήν ἀποπεράτωση τοῦ ναοῦ. Ἡ ἐξόρμηση κατατείνει σέ δύο βασικούς σκοπούς: Τήν διοργάνωση τῶν ἐπιτροπῶν, οἱ ὁποῖες εἶναι ἐπιφορτισμένες μέ τήν ὄλη διαχείριση τοῦ μεγάλου ἔργου καί τήν αὔξηση τῶν ἤδη ὑφιστάμενων ἐπιτροπῶν, καθώς καί τήν ἐξέυρεση νέων πόρων. Ὁ μητροπολίτης, συνεχίζει τό ρεπορτάζ, ἀνασυγκρότησε τήν ἐπιτροπή τοῦ ναοῦ, στήν ὁποία συμμετέχουν, ἐκτός τοῦ ἴδιου, οἱ Κ. Ταμπασούλης, Δ. Παλιούρας, Δ. Ἰατροῦ, Θ. Κούρτης, Ζ. Ἀγορογιάννης καί Θ. Λιάτσης (ταμίας). Ἐπίσης καί τό ἐκκλησιαστικό συμβούλιο τοῦ ναοῦ, θά ἐργαστεῖ σέ νέες βάσεις. Αὐτό τό ἀπαρτίζουν ὁ ἐφημέριος Δημ. Νασιούλας καί οἱ Ν. Οἰκονομίδης (ταμίας), Γ. Σκέδρος, Ἰ. Χαλκιᾶς καί Ἰ. Ράικος. Στά χέρια τῆς ἐπιτροπῆς ἀνέγερσης ὑπάρχουν 200.000 δρχ. καί πρόκειται νά δοθοῦν τόν Ἀπρίλιο τοῦ ἐρχόμενου ἔτους 100-200.000 δρχ. ἀπό τό Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν.

1959

Ὁ μητροπολίτης Δημήτριος κοιμήθηκε στίς 25 Μαρτίου 1959 καί ὁ μητροπολιτικός θρόνος ἔμεινε κενός. Στίς 26 Νοεμβρίου δημοσιεύτηκε ἐκτενές ρεπορτάζ τοῦ Βάσου Καλογιάννη, στό ὅποιο τονιζόταν σέ γενικές γραμμές ὅτι ὁ μητροπολιτικός ναός ἀφείθηκε «στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων». Ἀφορμή ἦταν διάβημα τοῦ δημάρχου Δ. Χατζηγιάννη, πρὸς τόν ύφυπουργό Οἰκονομικῶν, ὁ ὁποῖος ἀπάντησε «ἀρνοῦμαι ἄλλη εἰσφοράν». Στό ρεπορτάζ

τονίζεται ότι τό πάγιο τέλος του ΟΥΗΛ μέ 400.000 δρχ. τόν χρόνο, τό όποιο εἶναι μοναδική πηγή χρηματοδότησης, δέν έπαρκει. Τό έργο τῆς έπιδομῆς όλοκληρώνεται στό τέλος τῆς χρονιάς καί άπομένει ἡ προτελευταία φάση, διλαδή οί τροῦλοι καί ἡ στέγαση τοῦ ναοῦ. Μετά εἶναι τά έσωτερικά, τά όποια εἶναι καί τά δαπανηρότερα. Άπαιτοῦνται 3 έκατομμύρια δρχ. γιά τίς στοιχειώδεις ανάγκες τοῦ άνεγειρόμενου ναοῦ.

Στίς 24 Δεκεμβρίου σέ ρεπορτάζ τοῦ Δημ. Ξενάκη μέ τίτλο «Άπετελεσματώθη τελείως καί τό θέμα τῆς άνεγέρσεως τοῦ Άγίου Άχιλλίου» τονίζεται ἡ έλλειψη μπροπολίτη καί τίθεται ώς άπαραίτητο ζήτημα ἡ πλήρωση τῆς έδρας. Ό δημοσιογράφος έπισημαίνει τήν ανάγκη συνέχισης τῶν εργασιῶν καί κρούει τόν κώδωνα καί γιά τό παράπηγμα τοῦ πολιοῦχου, τό όποιο άποσαθρώθηκε καί «διαρρέει πανταχόθεν». Θυμίζει ότι ό τοποτηρητής μπροπολίτης Δαμασκινός έπρόκειτο νά συγκαλέσει σύσκεψη τῶν δύο έπιτροπῶν τοῦ ναοῦ (έρανικῆς καί έπιτροπῆς άνέγερσης), αλλά αυτό άκόμα δέν έγινε.

1960

Στίς 18 Μαΐου χειροτονήθηκε μπροπολίτης Λαρίσης, Πλαταμώνος καί Τυρνάβου ό Ίάκωβος Σχίζας. Στίς 14 Αὐγούστου σέ ρεπορτάζ αναφέρεται ότι μετέβη στήν Άθήνα καί πέτυχε τήν έγκριση δημοπράτησης τοῦ ύπολοίπου τιμήματος τοῦ ναοῦ, γιά τήν όλοκλήρωση τοῦ σκελετοῦ, μέ προϋπολογισμό 1.400.000 δρχ. Ἡ δημοπρασία θά γίνει στίς 2 Σεπτεμβρίου. Στίς 25 Σεπτεμβρίου άνακοινώθηκε ότι έπαναλαμβάνονται οί εργασίες άνέγερσης τοῦ μπροπολιτικοῦ ναοῦ, μετά τήν έγκριση τῆς δημοπρασίας άπό τό Ύπουργεῖο Παιδείας. Τίς εργασίες ανέλαβε ό μηχανικός Έλ. Κολονέλος. Στίς 20 Νοεμβρίου δημοσιεύεται έκκληση τῆς έρανικῆς έπιτροπῆς γιά τήν ενίσχυση άπό τούς πιστούς τῆς άποπεράτωσης τοῦ μπροπολιτικοῦ ναοῦ. Συνεργεία θά περιέλθουν τά σπίτια καί τά καταστήματα, γιά νά ζητήσουν χρήματα.

1962

Τήν 1η Μαρτίου δημοσιεύτηκε ἡ εἴδηση ότι έγιναν δύο άλληπαλλῆλες συσκέψεις τοῦ έκκλησιαστικοῦ συμβουλίου καί τῆς έρανικῆς έπιτροπῆς ύπό τόν μπροπολίτη Ίάκωβο, γιά τή συνέχιση τῶν εργασιῶν έπικεραμώσεως καί τῆς κατασκευῆς τῶν σιδηρῶν παραθύρων καί θυρῶν. Άποφασίστηκε έπιτροπή νά έπισκεφθεῖ τούς άρμόδιους, γιά τήν έπιτυχέστερη λύση τῶν προβλημάτων. Στίς 31 Ὀκτωβρίου σέ ρεπορτάζ, αναφέρεται, ότι συνεχίζεται ἡ δόμηση

μέ ταχύτερο ρυθμό. Καταγράφονται και οικονομικά στοιχεία, σύμφωνα με τά όποια μέχρι τίν κατασκευή τών πέδιλων δόθηκαν συνολικά 1,6 εκατομμύρια δρχ. Έπακολούθησαν οι πρώτες εργολαβίες και οι δεύτερες τών Έλευθ. Κολοπέλου και Άθαν. Σακελλαρίου μέ ποσά 1.000.000 και 900.000 δρχ., αντίστοιχα. Ή στέγαση τοῦ ναοῦ, μέχρι νά ολοκληρωθεῖ, στοίχισε περίπου 3.500.000 δρχ. Ή κατασκευή παραθυρόφυλλων θά στοίχισι 200.000 δρχ., ἡ ἠλεκτρική ἐγκατάσταση 100.000 δρχ. καί τά βιτρό 80.000 δρχ. Τό μαρμάρινο δάπεδο θά στοίχισι 300.000 δρχ. καί τό μαρμάρινο τέμπλο 250.000 δρχ. Τά ἐγκαίνια ἀναμένονται νά γίνουν κατά τίν ἐορτή τοῦ πολιούχου στίς 15 Μαΐου 1963. Οἱ ἐπιτροπές σκέφτονται νά ὑποθηκεύσουν μέ νόμο τίν ἐπίσια εισφορά τοῦ ΟΥΗΛ, ἡ ὅποια ἀνέρχεται σέ 360.000 δρχ., γιά τή σύναψη δανείου. Ὁ Δῆμος Λαρίσης ἀνέλαβε τή διαμόρφωση τοῦ πέριξ τοῦ ναοῦ χώρου τοῦ Φρουρίου. Τό ἔργο θά γίνι ταυτόχρονα ἢ καί νωρίτερα ἀπό τίν ἀποπεράτωση τοῦ ναοῦ.

1963

Στίς 21 Μαΐου στά θέματα πού πρόκειται νά συζητήσῃ τό δημοτικό συμβούλιο συμπεριλαμβάνεται τό αἴτημα τῆς μητρόπολης, γιά τίν παραχώρηση τοῦ χώρου τῆς παραγάκας τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, γιά νά δημιουργηθεῖ πνευματικό κέντρο τῆς Ἐκκλησίας. Τίν 1η Ἰουνίου ἀνακοινώθηκαν συμπεράσματα κοινῆ σύσκεψης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου καί τῆς ἐρανικῆς ἐπιτροπῆς, στίς ὅποια συμμετεῖχαν ὁ νομάρχης Κακούρης, ὁ δήμαρχος Χατζηγιάνης καί ὁ δημομηχανικός Σακελλαρίου. Βασική διαπίστωση ἦταν τό ὄξύ οικονομικό πρόβλημα τοῦ ναοῦ.

1964

Στίς 13 Ὀκτωβρίου ἀνακοινώθηκαν συζητήσεις καί ἀποφάσεις τῆς ἐρανικῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὅποια συνῆλθε ὑπό τίν προεδρία τοῦ μητροπολίτη Ἰακώβου. Ἀπό τά μέλη της συμμετεῖχαν οἱ Δ. Παλιούρας, Κ. Ταμπασούλης, Θ. Λιάτσης, ἀπερχόμενος διευθυντής τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας, καί ὁ νέος διευθυντής Βασιλείου. Ἐνήμερωση γιά τίν πορεία τών ἐργασιῶν ἔκανε ὁ Κ. Γιαννόπουλος. Ὁ Δημ. Παλιούρας κατηγόρησε τίν ἀπελθούσα δημοτική ἀρχή (ἴδι εἶχε ἐκλεγεί δήμαρχος ὁ Ἀλέκος Χονδρονάσιος) ὅτι ἐπί πενταετία παρεμπόδισε τίν ἀνέγερση καί ἐνέπαιξε τίν ἐρανική ἐπιτροπή, μέ τίν ἀναγραφή στόν προϋπολογισμό 270.000 δρχ. γιά τή διαμόρφωση τοῦ χώρου γύρω ἀπό τόν ναό, ἡ ὅποια δέν ἔγινε. Ἐπίσης, τίν κατηγόρησε ὅτι ἀθέτησε τίν ὑπόσχεσί της γιά τίν

ἀπαλλοτριώση κτισμάτων. Ἡ ἐπιτροπή δέχτηκε ὁμόφωνα τὴν πρόταση τοῦ Δ. Παλιούρα νὰ κληθεῖ ἡ νέα δημοτικὴ ἀρχὴ καὶ νὰ διαμορφώσει τὸν χῶρο, μὲ τὸ ποσό τὸ ὁποῖο ἤδη εἶχε προϋπολογιστεῖ. Τὸ σχέδιο βρίσκεται στὴν τεχνικὴ ὑπηρεσία ἀπὸ τὸν Αὐγουστο τοῦ 1963. Ἐπίσης, ἡ ἐπιτροπὴ ἐξήρε τὴ χειρονομία τοῦ στρατοῦ (μηχανικὸ) νὰ διαμορφώσει προσωρινά τὸν χῶρο γύρω ἀπὸ τὸν ναό. Ἀποφασίστηκε νὰ συγκροτηθεῖ σὲ σῶμα ἡ ἀνασυσταθεῖσα ἐπιτροπὴ καὶ νὰ συγκαλέσει εὐρεία σύσκεψη τῶν παραγόντων τῆς Λάρισας.

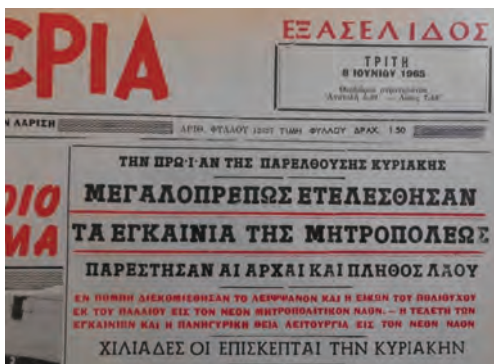
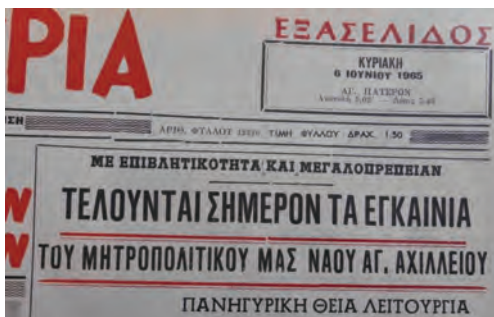
1965

Στὶς 2 Ἰουνίου 1965 ἀνακοινώθηκε ὅτι τὴν Κυριακὴ 6 Ἰουνίου θὰ τελεσθοῦν τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀνεγερθέντος ἱεροῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Ἡ ἀπόφαση δὲν ἦταν τυχαία. Τὴ συγκεκριμένη ἡμερομηνία τιμόντουσαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, στὴν ὁποία συμμετεῖχε καὶ ὁ πολιοῦχος Ἅγιος τῆς Λάρισας. Τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου 5 Ἰουνίου ψάλλθηκε ὁ Μέγας Ἐσπερινὸς τῶν ἐγκαινίων μὲ πρωτοφανῆ κοσμοσυρροή, σύμφωνα μὲ τὸ ρεπορτάζ, πού δημοσιεύτηκε στὶς 6 Ἰουνίου. Ὁ παλιὸς ναὸς κλείνει ὀριστικά, ὅπως διευκρινίζεται, μέχρι νὰ ἀποφασιστεῖ πῶς θὰ διατεθεῖ ὁ χῶρος. Ὅλος ὁ ἐξοπλισμὸς του μεταφέρεται στὸν νέο μητροπολιτικὸ ναό.

Τὰ γεγονότα τῶν ἐγκαινίων τῆς Κυριακῆς καταγράφηκαν στὸ φύλλο τῆς 8ης Ἰουνίου, ὡς ἀκολουθῶς: Ἀπὸ νωρὶς τὸ πρῶο πλήθη συνέρρευσαν γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἱεροτελεστία. Πρῶτα τελέστηκε ὁ ὄρθρος στὸν παλιὸ μητροπολιτικὸ ναὸ καὶ στή συνέχεια σχηματίστηκε μεγαλοπρεπὴς πομπή, ἡ ὁποία κατευθύνθηκε πρὸς τὸν νέο μητροπολιτικὸ ναό. Τῆς πομπῆς προηγείτο ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ Δήμου Λαρίσης, ἀκολουθοῦσαν ἄνδρες τῆς ΕΣΑ καὶ τῆς ΕΑΑ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, ὁ μητροπολίτης Ἰάκωβος κρατώντας τὸ Ἅγιο Ποτήριο καὶ τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου, πλαισιωμένος ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ λαὸς. Τιμίματα στρατοῦ καὶ ἀεροπορίας ἀπέδωσαν τιμές. Ἡ πομπὴ στάθμευσε ἔξω ἀπὸ τὸν μητροπολιτικὸ ναὸ καὶ ὁ μητροπολίτης ἐπεξήγησε τὰ τῆς ἱεροτελεστίας τῶν ἐγκαινίων. Στὴ συνέχεια ἄνοιξε ἡ πύλη τοῦ ναοῦ καὶ τελέστηκαν μέσα τὰ ἐγκαίνια καὶ ἡ πανηγυρικὴ θεία λειτουργία. Στὴν τελετὴ παρέστησαν ὁ νομάρχης Ι. Γκότσης, ὁ βουλευτὴς Τάκης Καρδάρης, ὁ διευθυντὴς τῆς νομαρχίας Μπαρκοῦτσος, ὁ δήμαρχος Ἄλ. Χονδρονάσιος καὶ οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι Θεοδώρου, Βουλγαράκης, Μπλάνας, Παναγιωτακόπουλος, Γεροζήσης, Δαλανίκας, ὁ διοικητὴς τῆς 1ης Στρατιάς ἀντιστράτηγος Γουλγουτζῆς, ὁ ἀρχηγὸς 28ου ΑΤΑ Ντέρος, ὁ ἐπιτελάρχης τῆς 1ης Στρατιάς

ύποστράτηγος Ζωϊτάκης, ὁ Ἀνώτερος Διοικητὴς Χωροφυλακῆς Θεσσαλίας συνταγματάρχης Εὐθυμίου, ὁ πρόεδρος τοῦ Διαρκοῦς Στρατοδικείου συνταγματάρχης Ἀνδριανέσης, ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ πλῆθος κόσμου.

Τὴ χρονιά αὐτὴ «φούντωσε» ἡ ἀντιπαράθεση Μητρόπολης καὶ Δήμου γιὰ τὴν τύχη τοῦ οἰκοπέδου, ὅπου βρισκόταν τὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Ἡ μητρόπολη τὸ διεκδικοῦσε γιὰ νὰ δημιουργήσει πνευματικὸ κέντρο καὶ ὁ Δήμος Λαρίσης, γιὰ νὰ χτιστεῖ τὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο. Ἀλλὰ, αὐτὸ εἶναι ἕνα ἄλλο θέμα...

ΕΝΑ ΣΥΝΟΔΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΗ ΞΥΛΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΛΟΓΓΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΟΣ (ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1798)

Η Μονή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος ή του Δουσίκου¹, βρίσκεται πλησίον του οικισμού Δουσικό (σημερινός Άγιος Βησσαρίων των Τρικάλων)², στα δυτικά του. Η παλαιότερη σαφής μνεία της μονής γίνεται σε σιγίλλιο του 1393, με το οποίο ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αντώνιος Δ΄ επικύρωσε την περιουσία της³, αλλά είναι αρχαιότερη⁴. Ήδη, μετά το 1381 και πριν από το 1393, είχε ενσωματωθεί σε αυτήν, ή χτισμένη το 1283 Μονή της Θεομήτορος των Μεγάλων Πυλών⁵. Την περίοδο 1527-1534/1535 επανιδρύθηκε από τον

¹ Για την Μονή του Δουσίκου, βλ. Δημήτριος Ζ. Σοφianos – Φώτιος Άρ. Δημητρακόπουλος, *Τά χειρόγραφα της Μονής Δουσίκου Αγίου Βησσαρίωνος. Κατάλογος περιγραφικός*, έκδ. Κ.Ε.Μ.Ν.Ε της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 2004, ιθ' κ.έ., Δημ. Καλούσιος, «Η Ήρα Μονή του Δουσίκου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 41 (Λάρισα 2002) 305 - 376· Βασίλης Κ. Σπανός, *Οι οικισμοί της Βορειοδυτικής Θεσσαλίας κατά την Τουρκοκρατία (Από τον ΙΔ' έως τον ΙΘ' αιώνα)*. Εισαγωγή στην Ιστορία της Θεσσαλίας από την ύστερη Βυζαντινή Έποχή έως τα τέλη του 19ου αιώνα, διδακτορική διατριβή, έκδ. οίκος Άντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 268, όπου και βιβλιογραφικά της.

² Για τον οικισμό, που μνημονεύεται, για πρώτη φορά, στις πηγές το 1485, αλλά πιθανότατα ιδρύθηκε μετά την δεύτερη δεκαετία του ΙΔ' αιώνα, βλ. Βασ. Κ. Σπανός, *Οι οικισμοί...*, σ. 267-272.

³ Φ.Α. Δημητρακόπουλος, «Τό σιγίλλιο του Πατριάρχη Άντωνίου Δ' (1393) για την Μονή του Σωτήρος των Μεγάλων Πυλών. Συμβολή στη διπλωματική και στα τοπωνύμια της Δυτ. Θεσσαλίας», *Δίπτυχα*, 2 (Αθήνα 1980-1981) 98-119.

⁴ Σταύρος Γ. Γουλούλης, «Η 'ίδιυμ' Μονή Πόρτα Παναγιάς και Δουσίκου Μεγάλων Πυλών», *Ιστοριογεωγραφικά*, 5 (Γιάννενα - Θεσσαλονίκη 1995) 116. Εκεί, αναφέρεται ότι η μονή υπήρχε, ήδη, από το 1336, ενώ δεν αποκλείεται και η περίπτωση ο ίδρυτής της να είναι ο ίδιος με τον ιδρυτή της Μονής των Μεγάλων Πυλών, ή ίδρυση της οποίας ανάγεται στα 1283.

⁵ Στ. Γουλούλης, «Η 'ίδιυμ' μονή...», *ό.π.* σ. 116. Ο Γουλούλης θεωρεί ότι η Μονή της Μεταμόρφωσης ήταν, αρχικώς, μετόχι της Μονής των Μεγάλων Πυλών. Εκεί και μνεία των απόψεων των Δημ. Ζ. Σοφianoυ [«Τό χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Άνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου (1336) υπέρ της Μονής της Θεοτόκου των Μεγάλων Πυλών (Πόρτα Παναγιάς)», *Τρικαλινά*, 9 (Τρίκαλα 1989)

μνηροπολίτη τῆς Λάρισας ἄγιο Βησσαρίωνα, ἐνῶ τὸ 1557 ἐπανιδρύθηκε, γιὰ δεύτερη φορά, ἀπὸ τὸν ἀνεμιὸ τοῦ Νεόφυτο Β΄, ἐπίσης μνηροπολίτη τῆς Λάρισας.

Χάρη στὶς σελίδες τοῦ Κώδικα ὑπ' ἀριθ. 59 τῆς μονῆς, ὁ ὁποῖος συντάχθηκε ἀπὸ τὸν μοναχὸ χατζη-Γεράσιμο Δουσικιώτη τὸν ΙΘ' αἰώνα⁶ καὶ ἀποτελεῖ τὸ βρέβειόν της⁷, γνωρίζουμε ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ Δουσίκου εἶχε μεγάλη ἀκίνητη περιουσία, στὴν Δυτικὴ Θεσσαλία, ἀλλὰ καὶ ἄλλου, ἀκόμη καὶ ἐκτὸς Ἑλλαδικοῦ Χώρου, περιουσία τὴν ὁποία, παρὰ τὶς δυσκολίες καὶ τὰ προβλήματα, πού ἀντιμετώπιζε, ὄχι μόνον διατηροῦσε, ἀλλὰ καὶ αὐξάνε στὸ πέρασμα τῶν χρόνων⁸.

Μεταξὺ τῶν ἰδιοκτησιῶν τῆς μονῆς, ἦταν καὶ ὁ οἰκισμὸς Δουσικό/Ἅγιος Βησσαρίων. Μάλιστα, ἤδη ἀπὸ τὸ 1332, οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς εἶχαν ἀνεγείρει κατοικίες γιὰ τοὺς παροίκους της, πλησίον της⁹. Ἀπὸ τὶς σελίδες 165-166 τοῦ Κώδικα 59, πληροφοροῦμαστε¹⁰ ὅτι, συμφώνως μὲ τὰ λεγόμενα τῶν μοναχῶν, στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἡ μονὴ βρέθηκε ἀντιμέτωπη μὲ τὴν ἀπληστία τῶν χωρικῶν τοῦ Δουσίκου (Δουσικιώτες), οἱ ὁποῖοι ξύλευαν τὸ μοναστηριακὸ δάσος ὄχι μόνον γιὰ νὰ καλύψουν τὶς οἰκογενειακὲς τοὺς ἀνάγκες, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐμπορεῦνται, τὰ καυσόξυλα στὴν ἀγορὰ τῶν Τρικάλων, ζημιώνοντας τὴν

8-27]- Φ. Α. Δημητρακόπουλος («Τὸ σιγίλιο...», ὁ.π., σ. 98-119).

⁶ Γιὰ τὸν κώδικα 59 καὶ τὸν συντάκτη του, τὸν χατζή-Γεράσιμο, βλ. Δημήτριος Ζ. Σοφιανός, α) «Ἱστορικὰ σχόλια σὲ ἐπιγραφές, ἐπιγράμματα, χαράγματα καὶ ἐνθυμίσσεις τῆς Μονῆς Δουσίκου», *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά*, 1 (Ἀθῆνα 1984) 60-66. β) «Χατζή-Γερασίμου, ἱερομονάχου τῆς Μονῆς Δουσίκου ἀνέκδοτα στιχογραφήματα (1826)», *Τρικαλινά*, 5 (Τρίκαλα 1985) 164. γ) «Χατζή-Γερασίμου, ἱερομονάχου Δουσικιώτη, ἀνέκδοτο ἐγκώμιο (1826) τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος, μνηροπολίτη Λαρίσης (Μάρτ. 1527 - Σεπτ. 1540) καὶ κτίτορα τῆς Μονῆς Δουσίκου. Προσωπογραφικὰ καὶ χρονολογικὰ ἁγίου Βησσαρίωνος», *Τρικαλινά*, 7 (1987) 8. δ) «Χατζή-Γεράσιμος Δουσικιώτης (1790-1866). Ἄνθη εὐλαβείας στὸν αὐτοδίδακτο καὶ ἀκαταπύνητο μελετητὴ καὶ ἐρευνητὴ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῶν ἀρχεῶν τῆς Μονῆς Ἁγίου Βησσαρίωνος Δουσίκου», *Τρικαλινά*, 23 (2003) 57-76. Δημήτριος Ζ. Σοφιανός – Φώτιος Ἀρ. Δημητρακόπουλος, *Τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Δουσίκου...*, σ. 8, 119-125. Δημήτριος Γ. Καλούσιος, «*Ἡ Ἱερά Μονή...*» ὁ.π., 332-334, 342-345.

⁷ Βρέβειον ἢ βραβείον ἐνός ναοῦ ἢ μιᾶς μονῆς εἶναι ὁ κατάλογος ἀπογραφῆς τῶν κινήτων καὶ ἀκινήτων τους, ἀλλὰ καὶ ὁ κατάλογος τῶν δωρητῶν. Βλ. Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶς, *Λεξικὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημιόδους Γραμματείας (1100-1669)*, τ. Δ' (Θεσσαλονίκη 1975) 189.

⁸ Μὲ τὰ ἰδιοκτησιακὰ τοῦ Δουσίκου ἔχουν ἀσχοληθεῖ, ἐπανειλημμένως, τόσο ὁ γράφων ὅσο καὶ ἄλλοι μελετητές, δημοσιεύοντας σχετικὲς ἐργασίες σὲ πολλοὺς τόμους τοῦ *Θεσσαλικοῦ Ἡμερολογίου*, κυρίως. Γιὰ τὸ εἶδος τῶν ἰδιοκτησιῶν τῆς μονῆς, βλ., ἐνδεικτικὰ, Βασ. Κ. Σπανός, *Οἱ οἰκισμοί...*, σ. 157, 270-271, σμ. 23.

⁹ Βλ. Βασ. Κ. Σπανός, *Οἱ οἰκισμοί...*, σ. 268.

¹⁰ Γιὰ τὴν παρούσα μελέτη, ὅπως καὶ γιὰ ἄλλες, χρησιμοποίησαμε φωτοαντίγραφο τοῦ Κώδικα 59, τὸ ὁποῖο μᾶς παραχώρησε, πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια, ὁ τότε διευθυντὴς τοῦ Κ.Ε.Μ.Ν.Ε. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ μετέπειτα καθηγητὴς τοῦ Ἴονίου Πανεπιστημίου ἀείμνηστος Δημήτριος Σοφιανός.

μονή. Οί μοναχοί, λοιπόν, ζήτησαν τήν προστασία του Οικουμενικού Πατριάρχου. Ἡ Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, πατριαρχεύοντος του Γρηγορίου¹¹, αφού εξέτασε τό αίτημα τῶν μοναχῶν, ἐξέδωσε, τόν Ὀκτώβριο του 1798, συνοδικό γράμμα, ὑπογεγραμμένο ἀπό ἔνδεκα ἀρχιερεῖς, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος¹², τό ὅποιο ἀπυύθηκε στόν ἐπίσκοπο Τρίκκης¹³, τούς κληρικούς, τούς προεστούς καί γέροντες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας καί τούς κατοίκους του Δουσίου, «*διά τούς Δουσικίωτας νά μὴν κόπτουν πολλά ξύλα ἀπό τόν λόγγον του μοναστηρίου, ἀλλά δῆπου (;) ἕνα φόρτωμα τήν ἡμέραν διά τό παζάρι καί διά τήν φωτιάν τους*».

Συμφώνως μέ τό περιεχόμενο του γράμματος, ἀπό παλαιά, ὑπῆρχε ἡ συνήθεια «*οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ τζεφτιλικίῳ¹⁴ του χωρίου Δουσίκον*» νά κόβουν ἕκαστος, κάθε ἐβδομάδα, ἕνα φόρτωμα¹⁵ ξύλα, τά ὅποια πωλοῦσαν στό παζάρι τῶν Τρικάλων¹⁶, προκειμένου νά ἔχουν ἕνα ἔσοδο καί νά διευκολύνονται «*πρός μετρίαν παραμυθίαν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν*». Πλέον, ὅμως, «*τῆ*

¹¹ Πρόκειται γιά τόν Γρηγόριο Ε', ὁ ὁποῖος κατεῖχε τόν Οἰκουμενικό Θρόνο κατά τά διαστήματα 1797-1798, 1806-1808 καί 1818-1821. Βλ. Μανουῖλ Ι. Γεδεών (Φιλολογική Ἐπιμέλεια - Πίνακες, Εὐρετήρια ὑπό Νικολάου Λυκ. Φοροπούλου), *Πατριαρχικοί Πίνακες. Εἰδήσεις ἱστορικά βιογραφικά περὶ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου του Πρωτοκλήτου μέχρι Ἰωακείμ Γ' του ἀπὸ Θεσσαλονίκης. 36-1884*, ἔκδοση του Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, Ἀθῆνα 1996, 582-585, 592-594, 599-602 (Α' ἔκδ. ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1885-1890).

¹² Πρόκειται γιά τόν Διονύσιο Ζ' Καλλιάρχη, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τόν μητροπολιτικό θρόνο τῆς Λάρισας κατά τό διάστημα 1793 - 1804 (πρὶν ἀπὸ τίς 8 Νοεμβρίου). Βλ. Βασίλης Κ. Σπανός, «Προσθήκες καί διορθώσεις στόν ἐπισκοπικό κατάλογο τῆς Λάρισας, 1799-1870», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 41 (Λάρισα 2002) 159.

¹³ Ἐπίσκοπος Τρίκκης, τήν παρούσα στιγμή, ἦταν ὁ Γαβριὴλ Β', ὁ ὁποῖος κατεῖχε τόν ἐπισκοπικό θρόνο τῶν Τρικάλων κατά τό διάστημα 6.6.1796-20.11.1827. Βλ. Δημήτριος Γ. Καλούσιος, *Κώδικας Τρίκκης (Κωδ. 287 Μ. Βαρλαάμ Μετεώρων)* 1828-1865, Τρίκαλα 2013, 182. Ὁ Βασίλειος Γ. Ἀτέσης [Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον. Ἀνατύπωση ἐκ του «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου», τ. ΝΣΤ' καί ΝΖ' (1974 καί 1975), ἐν Ἀθῆναις 1975, 262] ἀναφέρει τόν Γαβριὴλ γιά τό διάστημα 1796-1816, σημειώνοντας ὅτι, κατά τό ἔτος 1798, παρεμβάλλεται κάποιος Καλλίνικος. Ὡς γνωστόν, συμφώνως μέ τά ἰσχύοντα σπὴν διοίκηση τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, κατά τήν διάρκεια τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ἡ Ἐπισκοπὴ τῆς Τρίκκης, ὑπαγόταν σπὴν Μητρόπολη Λαρίσης.

¹⁴ Τζεφτιλίκι· τό τσιφλίκι < τούρ. çiftlik. Ἀρχικά, κατά τούς αἰῶνες ἀκμῆς του τριφυλικοῦ συστήματος, ὁ ὅρος ἦταν μονάδα μέτρησης ἐπιφανείας καί σήμαινε ἕνα κτῆμα ἐπιφανείας 60 ἢ 80 ἔως καί 150 dönüm (ἕνα dönüm = 1.000 μ²). Ἀργότερα, ἡ ἔννοια του τσιφλικίου διευρύνθηκε καί κατέληξε νά σημαίνει τήν μεγάλη ἀγροτική ἰδιοκτησία. Βλ. Ἰω. Γ. Γιαννόπουλος, «Τά τσιφλίκια του Βελῆ πασᾶ, υἱοῦ του Ἀλῆ πασᾶ», *Μνήμων*, 2 (Ἀθῆνα 1972) 136-138.

¹⁵ Τό φόρτωμα εἶναι μονάδα βάρους ἴση μέ 88 ὀκάδες (88 X 1.282 γραμμάρια = 112.816 κιλά) ἢ 4 ἄλτσέκια/λουτσέκια. Βλ. Δημήτριος Γ. Καλούσιος, *Ὁ Κώδικας τῆς Τρίκκης 1688-1857 (Κ. 1471 ΕΒΕ)*, Λάρισα 2005-2007, 271.

¹⁶ Ἐννοεῖ τήν ἐβδομαδιαία ἀγορά τῶν Τρικάλων.

αίσχροκερδία νικώμενοι», δέν ασχολοῦνται μέ τίποτα ἄλλο, παρὰ μόνον κόβουν ἕκαστος, καθημερινῶς, ὅλες τίς ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος, τρία φορτώματα ξύλα ἀπό τόν μοναστηριακό λόγγο¹⁷ καί τά πωλοῦν, ἀποστερῶντας ἔτσι ἀπό τούς μοναχοῦς τήν ἀπαραίτητη ξυλεία.

Ἐπειδή, λοιπόν, οἱ μοναχοί δέν μποροῦσαν νά ἀνεχθοῦν ἄλλο αὐτὴν τήν κατάσταση, ζήτησαν τήν παρέμβαση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Πράγματι, ὁ Πατριάρχης καί οἱ περὶ αὐτῶ ἀρχιερεῖς ἐξέδωσαν τό παρόν συνοδικό γράμμα, μέ τό ὁποῖο ἀπειλοῦν ὄσους ἀπό τούς χριστιανούς κατοίκους τοῦ μοναστηριακοῦ τσιφλικίου (μικρούς καί μεγάλους, νέους καί ἠλικιωμένους) τολμήσουν, ἀπό τοῦδε καί στό ἐξῆς, νά παραβοῦν «*τὴν ἀρχαίαν μοναστηριακὴν τάξιν καὶ συνήθειαν*», βάσει τῆς ὁποίας ἐπιτρέπεται καί συγχωρεῖται ἀπό τὴν μονή ὁ κάθε κάτοικος νά ξυλεῖται «*πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ χρῆσιν καὶ ἀνάγκην τοῦ ὀσπιτίου αὐτοῦ*».

Ὅσοι, λοιπόν, προβοῦν σέ κοπή πλέον τοῦ ἑνός φορτώματος ξύλων ἀνά ἐβδομάδα ἀπό τόν μοναστηριακό λόγγο καί πώληση αὐτῶν, φερόμενοι μέ ἀγνωμοσύνη, προκαλώντας, ἔτσι, στήν μονή πού τούς εὐεργετεῖ βλάβη καί στερῶντας τῆς τὴν ἀπαραίτητη ξυλεία, στό ἐξῆς, ὅποιοι καί ἂν εἶναι, θά εἶναι ἀφορισμένοι¹⁸, καταραμένοι καί ἀσυγχώρητοι καί θά κληρονομήσουν τὴν

¹⁷ Λόγγος εἶναι τό δάσος.

¹⁸ Ὁ ἀφορισμός εἶναι ἐκκλησιαστικό ἐπιτίμιο, πνευματικὴ ποινή ἢ ὁποία μπορεῖ νά ἐπιβληθεῖ σέ ὅλα ἀνεξαρέτως τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή σέ λαϊκοὺς, μοναχοὺς καί κληρικοὺς. Μπορεῖ νά διακριθεῖ: α) Στόν μικρὸ ἀφορισμό, πού εἶναι ἡ ἀποπομπή τοῦ πιστοῦ ἀπὸ τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, γιά ὀρισμένο χρόνο, ἐξαίτιας κάποιου παραπτώματος, ὁπότε, οὐσιαστικά, δέν μπορεῖ νά συμμετέχει στίς ἐκκλησιαστικές συνάξεις, τίς ἱεροπραξίες καί τά μυστήρια καί ἰδιαιτέρως σέ αὐτό τῆς Θείας Εὐχαριστίας. β) Στόν μεγάλο ἀφορισμό, δηλαδή τό «ἀνάθεμα», ὁπότε ἕνα συγκεκριμένο πρόσωπο ἀποβάλλεται ὀριστικά ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καί τό σύνολο τῶν πιστῶν καί δέν μπορεῖ νά φέρει στό ἐξῆς τό ὄνομα καί τὴν ιδιότητα τοῦ ὀρθόδοξου χριστιανοῦ. Ἡ Ἐκκλησία, συνήθως, «ἀναθεματίζει» σέ περιπτώσεις κακοδοξιῶν καί αἱρέσεων καί εἶναι τό ἔσχατο «ποινικό» μέτρο τό ὁποῖο μπορεῖ νά ἐπιβάλει. Στὴν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ἡ ποινή τοῦ ἀφορισμοῦ ἀπέκτησε διαφορετικό νόημα καί σημασία. Ἦταν βαρύνουσα σημασία, ἀφοῦ ὁ Χριστιανός δέν ἀποκοπτόταν μόνο ἀπὸ τούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά ταυτόχρονα καί ἀπὸ τό σύνολο τῆς κοινότητος, δίνοντας ἔτσι ἄλλες προεκτάσεις καί συνέπειες στήν ποινή τοῦ ἀφορισμοῦ. Ὁ μικρὸς ἀφορισμός, πού συνήθως ἐπιβαλλόταν, ἀπέκλειε τόν τιμωρημένο ἀπὸ τίς λατρευτικές συνάξεις καί τὴν Θεία Εὐχαριστία, ἐνῶ μέ τόν μεγάλο ἀφορισμό ἢ «ἀνάθεμα», ὁ τιμωρηθεὶς ἀποκοπτόταν τελείως ἀπὸ τίς ἐρεῖς τελετές τῆς Ἐκκλησίας καί ἔπαυε νά εἶναι μέλος τῆς. Ὁ ἀφορισμὸς εἶχε δημόσιο χαρακτῆρα. Ἐπιβαλλόταν μέ τελετὴ διὰ τῆς ὁποίας γνωστοποιεῖται ἡ αἰτία πού προκάλεσε τὴν ἐκδόσή του. Ταυτόχρονα, ὁ κλῆρος καί τό ποίμνιο μᾶς συγκεκριμένης ἐκκλησιαστικῆς περιφέρειας, καθίσταντο ὑπεύθυνοι γιά τὴν ἐπιβολὴ καί τὴν ἐκτέλεση τῆς ποινῆς. Βέβαια, προϋπόθεση γιά τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς, ὡς πνευματικοῦ ἐπιτιμίου σωφρονιστικοῦ χαρακτῆρα, ἦταν ἡ πίστη τοῦ ἐπιτιμώμενου στίς ἐπιταγῆς τῶν λειτουργῶν τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας, πέρα ἀπὸ τὴν ἀποδοκίμασία τοῦ ἀφορισθέντος ἀπὸ τό σύνολο τοῦ ποιμνίου κάποιας συγκεκριμένης ἐκκλησιαστικῆς περιφέρειας. Ὅσον ἀφορᾷ τό περιεχόμενο τῶν ἀφορισμῶν, περιλαμβάνουν βαρύτερες ἀπειλές καί ἀναθεματισμούς, πού ἔχουν ἀντίκτυπο, ὄχι μόνον

λέπτρα του Γιεζή¹⁹ και τίν ἀγγόνη του Ἰουδα²⁰, ἐνῶ ἡ ὀργή του Θεοῦ θά πέσει στίς κεφαλές τους καί δέν θά δοῦν ποτέ προκοπή, ἔχοντας καί «τάς ἀράς πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων καί τῶν ὁσίων καί θεοφόρων τῆς ἐκκλησίας πατέρων»²¹, ἕως ὅτου πράξουν συμφώνως μέ ὅσα πρέπει.

Ἐκ πρώτης ὄψεως, ἡ ἀπειλή τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς του ἀφορισμοῦ, γιά ζήτημα πού ἀπτόταν ὄχι τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως, ἀλλά τῆς καθημερινότη-
τας, ἦτοι ὡς ἐπακόλουθο γιά τίν ὑπέρβαση τῆς ποσότητος τῶν ξύλων πού ἔκοβαν ἀπό τό μοναστηριακό δάσος, φαίνεται δυσανάλογη πρός τίν βαρύτητα του παραπτώματος τῶν κατοίκων του οἰκισμοῦ. Ὅμως, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν τίν σημασία πού εἶχαν τά ξύλα γιά τίν κάλυψη ἀναγκῶν καθημερινῆς φύσεως τῆς μονῆς (θέρμανση κ.λπ.), γίνεται σαφές ὅτι ἡ ζημία πού ὑφίστατο ἡ μονή, λόγω του γεγονότος ὅτι, κατά παράβαση τῆς ἄτυπης συμφωνίας, οἱ κάτοικοι ξύλευαν πολλαπλάσια ποσότητα (ἀντί γιά ἕνα φόρτωμα ξύλα ἕκαστος ἀνά ἑβδομάδα, ξύλευαν τρία φορτώματα ἕκαστος ἀνά ἡμέρα), ἦταν πολύ μεγάλη καί, προφανῶς, μί ἀντιμετωπίσιμη, παρ' ὅλο πού τίν ἐποχή αὐτή ὁ οἰκισμός Δούσικο, συμφώνως μέ τίς πηγές, πρέπει νά ἦταν ἕνας μικρός, ἀκόμη καί γιά τά δεδομένα τῆς ἐποχῆς, οἰκισμός²². Σίγουρα, ἡ ἐπιβολή τῆς συγκεκριμένης

ἐπί του τιμωρουμένου, ἀλλά καί ἐπί τῶν προσφιλῶν του προσώπων, καθὼς καί ἐπιπτώσεις στίν μετὰ θάνατον ζωή. Μέ αὐτό τόν τρόπο, ἐπιτυγχάνοταν ἡ ἀδυναμία συναναστροφῆς του ἀφορισθέντος μέ τίν ὑπόλοιπη κοινότητα. Ἐπίρχετο, διλαδή, ἕνα εἶδος κοινωνικοῦ ἀποκλεισμοῦ του ἐνόχου ἢ του ὑπόπτου ἐνοχῆς ἢ ἐγκληματικῆς πράξεως, ἀφοῦ μποροῦσε νά ἐπιβληθεῖ ὄχι μόνο κατά συγκεκριμένων προσώπων, ἀλλά καί ἀορίστως, ἐναντίον ἀγνώστων προσώπων, ἀντικειμενικά μὲν ὀρισμένων ἀλλά ὄχι γνωστών, ὡς ἀπειλί, προκεμένου, ὑπό τίν ἀπειλή ἐπιβολῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς, νά ἐκβιασθεῖ ὁ διάδικος πού ἀποφεύγει νά ἐμφανιστεῖ. Αὐτό λειτουργοῦσε κατασταλακτικά στίς συνειδήσεις τῶν ὑπόδουλων καί ἔτσι ἐπιτυγχάνοταν ὁ σεβασμῶς τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ἀλλά καί τῶν ἀρχιερέων. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι πὼς ἡ ἐπιβολή του ἐπιτίμιου του ἀφορισμοῦ ἀπετέλεσε τό κυριότερο μέσο ἀσκίσεως καί ἐφαρμογῆς τῶν ἀποφάσεων τῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας τῆς Ἐκκλησίας, κατά τίν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Βλ. Παναγιώτης Δ. Μιχαηλίδης, *Ἀφορισμός. Ἡ προσαρμογή μᾶς ποινῆς στίς ἀναγκαίους τῆς Τουρκοκρατίας*, Ἐθνικό Ἰδρυμα Ἑρευνῶν/ΚΝΕ, Ἀθήνα 1997, (β' ἔκδοσι με προσθήκες, Ἐθνικό Ἰδρυμα Ἑρευνῶν/ΚΝΕ, Ἀθήνα 2004) Γρηγόριος Ι. Λιόλιος, *Ἐκκλησία καί δίκαιο στίν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα κατά τόν Gustav Geib*, Διπλωματικὴ ἐργασία, πού ὑποβλήθηκε στό Τμήμα Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς του Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, στή πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 2013, 24-26.

¹⁹ Γιεζή: ὑποτακτικός του Προφίτη Ἐλισσαίου, μέ ὑποῦλο καί δύστροπο χαρακτῆρα, τόν ὅποιον τιμώρησε ὁ Θεός μέ λέπτρα. Βλ. *Θρησκευτικὴ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, 4 (Ἀθήνα 1964) 5.

²⁰ Ἐννοεῖ ὅτι θά ἔχουν ἄσχημο τέλος, ὅπως ὁ προδότης Ἰουδας.

²¹ Σέ πολλές περιπτώσεις, τίν διά του ἀφορισμοῦ τιμωρία συνοδεύει ἡ ἀπειλή τῆς ἀρᾶς τῶν 318 Θεοφόρων πατέρων, οἱ ὅποιοι συγκρότησαν τίν Ἀ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο στίν Νίκαια.

²² Τό 1779, ὁ J. J. Bjornstahl, ἀπλῶς μνημόνευσε τόν οἰκισμό, ὅπως καί ὁ W. M. Leak, το 1809, ἐνῶ

ποινῆς θά λειτουργοῦσε ὄχι μόνο κατασταλτικά, ἀλλά καί ἀποτρεπτικά, γιά ἐπίδοξους παραβάτες. Ἡ ἀπειλή τοῦ αἰωνίου καί ἀλύτου (ἀκόμη καί μετά τόν θάνατο) ἀφορισμοῦ τῶν ἀδικοπραγούντων, ἡ ἀπομόνωσή τους ἀπό τόν κοινωνικό περίγυρο, ἡ ἀποκοπή τους ἀπό τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, θά συνέτιζαν τούς ἀδικοῦντες, ἀλλά καί θά ἐκφόβιζαν ἐπίδοξους μιμητές.

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΔΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Συνοδικόν [γράμμα] διά τούς Δουσικιώτας νά μὴν κόπτουν πολλά ξύλα ἀπό τόν λόγγον τοῦ μοναστηρίου, ἀλλά δήπτου (;) ἓνα φόρτωμα τὴν ἡμέραν διά τό παζάρι καί διά τὴν φωτιάν τους.

+ Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νέας Ρώμης καί Οἴκουμενικός Πατριαρχης

Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Τρίκκης, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητέ ἀδελφέ καί συλλειτουργέ, καί ἐντιμώτατοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καί τίμοι προεστῶτες καί χρήσιμοι γέροντες τῆς ἐπαρχίας ταύτης, καί τοῦ χωρίου Δούσικον λεγομένου, χάρις εἶη ὑμῖν καί εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Οἱ ὀσιώτατοι πατέρες τοῦ αὐτόθι ἱεροῦ μοναστηρίου τοῦ Δουσίκου ἀνιγήνιλον ἡμῖν δεινοπαθῶς ὅτι ἐπειδὴ ἐπικρατεῖ ἔθος τοῦ παλαιοῦ χρόνου, συνήθεια περὶ τό ἱερόν αὐτῶν μοναστήριον ὅπως οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ τζεφτιλικίῳ τοῦ χωρίου Δούσικον ἐκκόπτουσι ἀπό τοῦ μοναστηριακοῦ ἐν φόρτωμα ξύλα ἀνά ἕκαστος κατὰ πᾶσαν ἐβδομάδαν, καί καταβιβάζοντες εἰς τό παζάρι τῶν Τρικάλων πωλοῦσιν πρὸς μετρίαν παραμυθίαν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν. Ἦδη δέ, τῇ αἰσχροκερδίᾳ νικώμενοι, οὐδέν ἄλλο ποιοῦσι εἰμὶ γενόμενοι ξυλοφόροι ἐκκόπτουσι καθ' ἑκάστην κατὰ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος ἕκαστος τρία φορτώματα ξύλα ἀπό τοῦ μοναστηριακοῦ λόγγου, καί καταβιβάζοντες πωλοῦσιν μετὰ τιμῆς, καί ἐκ ταύτης τῆς αἰσχροκερδίας αὐτῶν ἀποστεροῦσι ξύλων τοῦ μοναστηριακοῦ λόγγου, ὥστε μὴ ἔχειν καί αὐτοὺς τὰ ἐξ ἐκείνων ἀναγκαῖα.

Διό μὴ ἀνεχόμενοι ἐξήτησαν τό παρόν ἐκκλησιαστικόν φρικτόν ἐπιτίμιον καί δὴ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων

τό 1820 εἶχε μόνο πέντε σπίτια. Βλ. Βασ. Σπανός, *Οἱ οἰκισμοί...*, σ. 267.

ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ὅσοι καὶ ὅποιοι τῶν χριστιανῶν, μικροὶ καὶ μεγάλοι, νέοι ἢ γέροντες, οἱ καθήμενοι εἰς τὸ μοναστηριακὸν τζεφτιλίκιον τὸ Δουσίικον τοῦτο, τολμίσουσιν ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς παραβῆναι τὴν ἀρχαίαν μοναστηριακὴν τάξιν καὶ συνήθειαν καὶ ἐκκόπτουσιν ἕκαστος πλείω τοῦ ἐνός φορτίων ξύλων ἀπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ λόγγου ἐπὶ τὸ πωλεῖν ἐκεῖνα διὰ μετρίαν κυβέρνησιν τῆς ὅλης ἐβδομάδος, καὶ πλείω τοῦ ἐνός φορτίου κατεβάζοντες πωλοῦσι ἐκτός μόνον ὅτι ἕκαστος ἐκκόπτει πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ χρῆσιν καὶ ἀνάγκην τοῦ ὀσπιτίου αὐτοῦ, τοῦτο γὰρ ἥθιστα καὶ συγχωρῆται πρὸς ἕναν ἕκαστον παρὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦτου μοναστηρίου. Ὅσοι ὅμως οἱ αἰσχροκερδία νικόμενοι ἀνατρέψουσιν τὴν ἐκ παλαιοῦ του χρόνου μοναστηριακὴν ταύτην συνήθειαν καὶ προτιμίσουσιν ἐκ τῆς διόλου στερήσεως τῶν ξύλων ἀπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ λόγγου βλάβην τινὰ καὶ ζημίαν πρὸς τὸ εὐεργετοῦν αὐτούς ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον τοῦ Δουσίικου, οἱ τοιοῦτοι ὡς ἐπιβλαβεῖς καὶ ἀγνώμονες, ὅποιοι ἂν ᾧσι, ἀφορισμένοι ὑπάρχουσι καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι, κληρονομίσωσιν τὴν λέπτραν τοῦ Γιεζῆ καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ Ἰούδα, ἡ ὀργή τοῦ Θεοῦ εἶη ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ προκοπὴν μίποτε ἴδειεν, ἔχοντες καὶ τὰς ἀράς πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων καὶ τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων τῆς ἐκκλησίας πατέρων, ἕως οὗ ποιήσουσιν ὡς γράφομεν:-

1798 μὲν ὀκτωβρίῳ, ἰνδικτιῶνος βας

+ ὁ Ἐφέσου Σαμουὶλ	+ ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος
+ ὁ Παραμυθίας Γεράσιμος	+ ὁ Τουρνόβου Ματθαῖος
+ ὁ Σμύρνης Ἰωαννίκιος	+ ὁ Δέρκων Μακάριος
+ ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος	+ ὁ Νεοκαισαρείας Ἡσαΐας
+ ὁ Λαρίσσης Διονύσιος	+ ὁ Παροναξίας Νεόφυτος
+ ὁ [-] Γαβριὺλ (·)	

ΠΗΓΗ: Μονὴ Δουσίικου, κώδ. 59, σ. 165-166.

ΜΑΡΙΑ Β. ΜΠΑΤΣΙΛΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

**Ο ΑΠΟ ΚΑΡΠΑΘΟΥ ΚΑΙ ΚΑΣΟΥ
ΕΛΑΣΣΩΝΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
(31.5.1897-22.10.1900)**

Η αὐτοβιογραφία τοῦ Ἐλασσῶνος Σωφρονίου εἶναι καταχωρισμένη στίς σελίδες 41-44 τοῦ κώδικα τῆς Μητρόπολης Δισκάτης. Μετά τήν κατάργησί της τό 1896, ἐνῶ μέρος τῶν οἰκισμῶν τῆς Δεσκάτης ὑπήχθησαν στή Μητρόπολη τῶν Γρεβενῶν καί ἕνα μέρος, ἡ Δεσκάτη καί οἱ γύρω της οἰκισμοί, στή Μητρόπολη τῆς Ἐλασσῶνος. Ὁ κώδικας τῆς Μητρόπολης Δισκάτης μεταφέρθηκε στή Μητρόπολη τῆς Ἐλασσῶνος, ὅπου βρίσκεται σήμερα, ἀπ' ὅπου ἔλαβε ἕνα φωτοαντίγραφο ὁ ἐκδότης τοῦ *Θεσσαλικοῦ Ἡμερολογίου* Κώστας Σπανός καί ἔθεσε στή διάθεσί μου. Ἡ γραφή τοῦ Σωφρονίου εἶναι ἐξίτηλη καί ἐπομένως δύσκολη στήν ἀνάγνωση. Τά λίγα σημεῖα, τά ὅποια δέν ἔγινε ἐφικτό νά διαβαστοῦν δηλώνονται μέ ἀγκύλες [...]

Στήν ἀρχή τῆς αὐτοβιογραφίας γίνεται ἀναφορά στό κείμενο πού καταγράφει ὁ Σωφρόνιος καί παραδίδεται, ὅπως λέει σέ αὐτόν τόν Ἱερό κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἐλασσῶνος. Στή συνέχεια ὁ Σωφρόνιος ἀναφέρει τόν τόπο καταγωγῆς του, δηλαδή τήν Προκόννησο, καί μνημονεύει τούς γονεῖς του, Ἀργύριο καί Κονδυλένια. Οἱ γονεῖς του, σημειώνει, τόν ἀνέθρεψαν μέ τήν εὐσέβεια τοῦ Χριστοῦ. Στή συνέχεια πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη μέ σκοπό νά λάβει τήν παιδεία πού πραγματικά ἐπιθυμοῦσε μέσα ἀπό τήν καρδιά του. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή ἀναφέρεται στόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Σωφρόνιο, ὁ ὁποῖος, ὅπως λέει, κόσμησε τήν Μητρόπολη τῆς Χίου καί ὅτι μέ τή σύμφωνη γνώμη καί τήν ψῆφο τοῦ κλήρου καί τοῦ λαοῦ ἐκεῖνος πῆρε τόν πατριαρχικό θρόνο. Μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Σωφρόνιος, ὅταν ἀκόμη ἦταν μητροπολίτης τῆς Ἀμασειᾶς, ἀνέλαβε καθήκοντα δασκάλου στή Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης, καί δίδαξε ὄχι μόνο τόν αὐτοβιογραφούμενο Σωφρόνιο ἀλλά καί ὄλους τούς ὑπόλοιπους πού βρισκόνταν τήν ἐποχή ἐκείνη στή Χάλκη.

Ὁ Σωφρόνιος ἔξιστορεῖ ὅλην του τή ζωή σ' αὐτό τό γραφτό του. Ἀρχίζει ἀπό τή χειροτονία του ὡς ἱεροδιάκονος τήν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων, τό ἔτος 1865, στόν Ἱερό Ναό τῆς Ἁγίας Τριάδος στή Χάλκη. Τότε, ἀπό Δημῆτριος ὀνομάσθηκε Σωφρόνιος. Στήν χειροτονία του προεξῆρχε ὁ Πρεσλάβας Ἄνθιμος, ὁ ὁποῖος ἀργότερα προσήλθε στή σχισματική Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας.

Τό 1869, μετὰ τήν παραίτηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου, χειροτονήθηκε ἱερέας καί ἀρχιμανδρίτης, ἀπό τόν Βιζύης Πλάτωνα τόν ἐκ Χίου. Στή Μητρόπολη αὐτή παρέμεινε ἐπί διετία. Ἐπέστρεψε στήν Κωνσταντινούπολη καί στάλθηκε στήν ἐπαρχία τῆς Ἐφέσου ὡς ἱεροκήρυκας καί πρωτοσύγκελλος τοῦ τότε μητροπολίτη Παϊσίου. Ἐδῶ ἄρχισε τό Κυριακό μάθημα, καταπολεμώντας «πολὺν τόν κόμπον καί τήν κακοδοξίαν τῶν τοῦ Λουθέρου καί Καλβίνου ὀπαδῶν».

Στή συνέχεια ἀναφέρεται στόν πνευματικό του πατέρα, τόν πάπα καί πατριάρχη Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος τόν κάλεσε στήν Ἀλεξάνδρεια καί τοῦ ἀνέθεσε, γιά δύο χρόνια, τά καθήκοντα τοῦ ἱεροκήρυκα, τοῦ πρωτοσύγκελλου καί τοῦ διευθυντῆ τοῦ πατριαρχικοῦ γραφείου Ἀλεξανδρείας.

Λόγω κάποιας ἀσθένειας ἐπέστρεψε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ζήτησε καί ἔλαβε, ἔπειτα ἀπό ἐπίμονα αἰτήματα τῶν ἐνοριῶν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ στόν Γαλατᾶ, τή θέση τοῦ ἱεροκήρυκα καί τοῦ ἱερατικοῦ προϊσταμένου.

Στή συνέχεια, τό ἔτος 1878 μέ Οἰκουμενικό Πατριάρχη τόν Ἰωακείμ Γ' ἀπεστάλη ἱεροκήρυκας στήν περιοχὴ τῆς Βόρειας Μακεδονίας. Τό ἴδιο ἔτος, συγκεκριμένα τήν 1η Νοεμβρίου, χειροτονήθηκε στήν ναό τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐπίσκοπος. Ἐκεῖνη τήν ἡμέρα συλλειτουργοῦσαν ὁ Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος, ὁ Σισανίου Ἀγαθάγγελος καί ὁ χωροεπίσκοπος Σισανίου Ἀθανάσιος στόν Ἱερό Ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ στόν Γαλατᾶ.

Ὡς ἐπίσκοπος στάθηκε στήν περιοχὴ τῆς Ἀνδριανούπολης καί συγκεκριμένα στό Καβακλί, ὅπου τόν δέχθηκαν οἱ σχισματικοὶ Βούλγαροι. Παρέμεινε γιά δύο χρόνια καί ἐπέστρεψε στήν Κωνσταντινούπολη, στό Μέγα Ρεῦμα τοῦ Βοσπόρου ὡς «ἐπίσκοπος Ἀρχιερατικός» στόν Ἱ. Ναό τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν ὅπου ἔμεινε γιά ἄλλα δύο χρόνια. Ἐξ αἰτίας τῆς πυρκαγιᾶς τῆς 1.4.1897 ἔχασε ὅλα τα ὑπάρχοντά του, τά ἐνδύματα, τά χειρόγραφα καί τά βιβλία.

Μετὰ ἀπὸ ἓνα ἔτος χειροτονήθηκε μητροπολίτης Ἀγιάλου, ἀλλά δέν ἔγινε δεκτός ἀπὸ τίς σχισματικές βουλγαρικές Ἀρχές, ἐπειδὴ δῆθεν δέν εἶχαν ἐνημερωθεῖ οἱ βουλγαρικές Ἀρχές τῆς Κωνσταντινούπολης. Διακόσιοι Βουλγάροι στρατιῶτες περικύκλωσαν τήν Ἱερά Μητρόπολη Ἀγιάλου καί τήν 1η Μαΐου τοῦ ἔτους 1898, μέ συνοδεία 10 Ἰππέων, τόν ὀδήγησαν τή νύχτα στήν πόλη

Πύργο και μετά από 3 μέρες και με πολλούς κόπους και μόχθους τον παρέδωσαν, στον μικρό Τύρναβο, στις οθωμανικές Αρχές. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο ανέφερε ότι θα φροντίσει για την επάνοδό του στην Άγκιαλο, αλλά δεν έγινε έφικτό παρά τις υπογραφές 2.000 κατοίκων της Άγκιαλου και του Πύργου, διότι οι σχισματικοί Βούλγαροι δεν τον δέχονταν.

Κατόπιν αυτού, το Οικουμενικό Πατριαρχείο τον κάλεσε στην Κωνσταντινούπολη, όπου στις 5 Αυγούστου του 1889 τον εξέλεξαν Μητροπολίτη Καρπάθου και Κάσου. Κατά την οκταετή παραμονή του εκεί ίδρυσε σχολεία στα χωριά της επαρχίας του. Από τις μικρές απολαβές του διέθεσε 10.000 γρόσια για τί λειτουργία τους.

Στις 27 Απριλίου 1895 προσκλήθηκε από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Άνθιμο στη Σύνοδο και του ανατέθηκαν διάφορα καθήκοντα: μέλος της εισηγητικής επιτροπής, πρόεδρος της εξελεγκτικής επιτροπής αγιασμών της Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως κ.ά.

Τέλος, στις 31 Μαΐου του έτους 1897 κατεστάθη Μητροπολίτης Έλασσώνος, διαδεχόμενος τον Νικόδημο. Παρέμεινε εδώ μέχρι το φθινόπωρο του 1900. Στις 18.1.1901 μετατέθηκε στη Μητρόπολη Στρωμνίτης και, στη συνέχεια, στη Μητρόπολη Προικονήσου, όπου και πέθανε τον Δεκέμβριο του 1911¹.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ

Και δή εκ Προικονήσου της Κωμοπόλεως Μαρμαράς ορμώμενοι, γεννήτορας έσχομεν καλούς τε και αγαθούς, εύσεβεία τε και αγαθότητα ψυχής κομώντας, ήτοι Αργυρίου πατρός, Μητρός δέ Κονδυλένιας, πάση δέ δυνάμει και τη κατά Χριστόν εύσεβεία, εκθρέψαντας, ήγαγον ήμās εις μέτρον ήλικίας. Ημείς μέν χάρειν ειπόντες Γεννήτορας τε και οικείους και τη ενεγκαμένη φίλη Πατρίδι, την Κωνσταντινού πόλιν καταλαμβάνωμεν, και τόν διακαή πόθον ήμών εκπληρώσωμεν και τοίς της παιδείας ζειδώροις νάμασι ποτισθώμεν, ές τούτο μονονυχί τόν νούν ήμών προσχόντες ώς γε δέ τά καθ' ήμās τη επιθυμία ουκ εύδοϋσθαι λύπην δ' άμα και θλίψιν άμέτρον συνεχόμεθα, μόνω δέ Θεώ τώ πανοικτίρμονι πāsαν την περί τούτου φροντιδάν τε και μέριμναν επιρρίπτοντες (;) ου τού καλού σκοπού τó τέλος ήστοχίσαμεν.

Σωφρόνιος γάρ ό τόν Μητροπολιτικόν της Χίου θρόνον εύσεβείας αντιδόσεως και ήεραρχικής επιδόσεως κατακοσμήσας, εις όν και τόν της Άμασειας,

¹ Γρηγόριος Πάν. Βέλκος, *Η Επισκοπή Δομενίκου και Έλασσώνος*, Έλασσόνα 1980, 203.

καί μετά τοῦτον τῇ ὑψίστῃ βαθμίδι τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀναβάς ὁμοθύμῳ ψήφῳ, κλήρου τε καί Λαοῦ, μεθ' ὃν, παρητησάμενος, τῆς κλεινῆς καί Μεγαλουπόλεως Ἀλεξανδρείας πάπας τε καί πατριάρχης ἀνεδειχθεῖς, ὁ λαμπρός οὗτος καί κλεινός ἐν πατριαρχαῖς Σωφρόνιος, ἐγκαλλώπισμα καί σέμνωμα τοῦ Βυζαντίου τυγχάνων, καί ὡς ἔφθην εἰπὼν ἐνάγχως Μητροπολίτης Ἀμασειᾶς ὧν ἀγαθῇ προαιρέσει ἀγόμενος ἐν τῇ Χάλκῃ τῶν θεολόγων Σχολῇ ἀναλώμασι ἰδίοις ἀλλαγῶν καί ἐνταῦθα ἡμᾶς ἐξεπαιδευσεν. Τά γάρ τῆς ἐμῆς ὅσον ἐφικτόν διανοητικῆς ἀναπτύξεως, τό πέρασ οὕτως [-]. ἐπίπτονον γάρ τοῦτο τό στάδιον τῆς ἐκλογῆς, ὅταν μί παρῆ πόθος διακαίς, καί τά τοῦ πόθου τά μέσα προσκειμένα.

Τῇ μέν χαρμωσύνῳ ἡμέρᾳ τῆς κατὰ σάρκα Χριστοῦ γεννήσεως, 1865 σωτηρίῳ ἔτει, ἐν τῇ κατὰ Χάλκην ἱερῷ ναῷ τῆς Παναγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος ἱεροδιάκονος κεχειροτόνηται καί ἀπό Δημήτριος Σωφρόνιος τῇ ἐπικλήσει τοῦ Παναγίου καί τελεταρχικοῦ πνεύματος ἐπεκλήθη. Ἀνθίμου τοῦ Πρεσλάβας διευθύνοντος ταύτην, τοῦ καί τοῖς σχηματικοῖς Βουλγάρους ἐς τό μετ' ἔπειτα εἰσχωρήσαντος. Βιζύης δέ ὁ κυρός Πλάτων ὁ Χίος, τόν θρόνον ἐκείνον ποιμαίνων, τούτῳ τοῖνυν διαπέμπεται με, ὁ ἐν τῇ νήσῳ Πριγκίπων ἐφρησυχάζων, τόν οἰκουμενικόν θρόνον παρητησάμενος Σωφρόνιος, 1869 τῷ ἔτει ἱεροκήρυκα ἐκείνης χρησιμεύσαντα, διετίαν ὄλην κἀνταῦθα τίν τοῦ θείου λόγου διανομῆν ποιούμενος πρεσβύτερός τε καί Ἀρχιμανδρίτης προκεχειρίσμαι, τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ἀγῶνων καί μόχθων δῶρον ὑπ' ἐκείνου, ὡς ἔλεγέ μοι ταῦτα. Διετίαν δ' ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βιζύης διετέλεσα. Ἀλλά τά καθ' ἡμᾶς οὐχ ὡς βούλεται τις, ἀλλ' ὡς τῇ θείᾳ προνοίᾳ ἔδοξε, τροπὴν ἔλαβον τοιάνδε ὥστε καί αὐθις ἐπανακάμναι εἰς τὴν Κωνσταντίνου, καί ἀποσταλῆναι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἐφέσου ὡς ἱεροκῆρυξ καί πρωτοσύγκελλος τοῦ ἀοιδήμου κυροῦ Παΐσιου.

Ἐνταῦθα δέ πρώτην ἤδη φορᾶν Κυριακοῦ μαθήματος κατηξάμην, πολὺν τόν κόμπον καί τὴν κακοδοξίαν τῶν τοῦ Λουθῆρου καί Καλβίνου ὀπαδῶν ἐπιδεικνυομένων. Καί ἦν ἅγιος πόλεμος καί ἱερά μάχη κατ' ἐκείνων ταῖς πανοπλίαις τῶν λόγων ἐκ τε τῆς ἱερᾶς Γραφῆς καί τῶν ἱερῶν παραδόσεων τὴν παρηρησίαν τῆς ἀληθείας χρώμενος τοῦ κυροῦ Παΐσιου Ἐφέσου εὐσεβῶς πρὸς Κύριον ἐκδημίσαντος, τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀποδεχθῆναι ταύτην τὴν ἐπαρχίαν Ἐφέσου ὁ ἀπὸ Δράμας Ἀγαθάγγελος ἀναλαμβάνει, ἀνὴρ καί οὗτος εὐσεβὴς μὲν, πάνυ φιλόμουςος δέ.

Ἐντεῦθεν δὲ ὁ ἐμός πνευματικὸς πατήρ Πάπας καί Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καλεῖ με εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα δὲ καί ἱεροκῆρυξ καί πρωτοσύγκελλος καί Διευθυντὴς τοῦ Πατριαρχικοῦ Γραφείου ἐχημάτισα ἐπὶ διετίαν

ὄλην. ἐντεῦθεν νοσήσας καί αὖθις τήν Κωνσταντίνου κατέλαβον, ἔνθα ἐπιμόνω αἰτήσει τῶν ἐνοριτῶν Σωτήρος Χριστοῦ ἐν Γαλατᾷ ὡς τε ἱεροκῆρυξ καί ἱερατικῶς προϊστάμενος προσελήφθην. Μέλος ἐπί διετίαν ἐνταῦθα χρηματίσας καί κατά τό 1878 ἐπί Ἰωακείμ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τοῦ Γ'. ἀποστέλλομαι ὡς ἱεροκῆρυξ εἰς Βόρειαν Μακεδονίαν, ἐπίσκοπος ἦδη διατελών ὑπό [- - -]. μφιλου κατά τό 1878 χειροτονηθείς ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ, καί ἁ' Νοεμβρίου συλλειτουργούντων Ἐφέσου Ἀγαθαγγέλου, Σισανίου Ἀγαθαγγέλου τῶν [-] τῇ λήξει γενομένων καί Σισανίου Ἀθανασίου χωρεπισκόπου ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἐν ἀγίοις πατρός ἡμῶν Νικολάου Μύρων τῆς Λυκίας τοῦ θαυματουργοῦ ἐν Γαλατᾷ χρηματίζοντες. Διετίαν κἀνταῦθα χρηματίσας, καί ἐκ τοῦ κατά Ἀνδριανούπολιν ἐν τμήματι Αὐτῆς Καβακλῆ ὡς ἐπισκοπεῦσαν παρά τῆς μητρὸς μου Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀποσταλεῖς παρά τῶν [-] Ἀρχῶν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Βουλγαρικῶν σχισματικῶν Ἀρχῶν δεκτός οὖν ἐγενόμην.

Ἐπανακάμψας δέ αὖθις εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς Μέγα Ρεῦμα Βοσπόρου ἐπίσκοπος Ἀρχιερατικός ἐν τῇ αὐτόθι ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν ἐπί διετίαν διετέλεσα. ἐνταῦθα κατά τό 1897 Ἀπριλίου 11 πυρκαϊᾶς [-] τοῦ ἡμίσεως τῆς Κομοπόλεως μέρους πυρποληθέντος κατέκαυσε ἅπαντα τά κατ' ἐμέ καί χειρόγραφα καί βιβλία καί ἐνδύματα. Μετά παρέλευσιν ἐνός ἔτους Μητροπολίτης Ἀγγιάλου ἐπί κυροῦ Διονυσίου τοῦ ἐν κανονικοῖς ψήφοις ὑπό τῆς μητρὸς μου Ἐκκλησίας ἀνεδείχθημι (;). Ἀλλά καί αὖθις τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων ἀποναινημένην τήν ἀναγνώρισίν μου, ὡς κατ' εὐθείαν ἐκ τῶν Σ(εβαστῶν) Πατριαρχείων γεννηθεῖσαν καί μή ἐν γνώσει τῶν ἐν Κ/πόλει Βουλγαρικῶν Ἀρχῶν πάλιν ἐκδιώκομαι ὑπό τῶν Βουλγαρικῶν Ἀρχῶν, καί ἦν θαῦμα ὁρᾶν καί βλέπειν διακοσίων Βουλγάρων στρατιωτῶν περικυκλωσάντων τήν ἱεράν Μητρόπολιν Ἀγγιάλου περὶ τήν πρώτην Μαΐου 1898. καί συνοδεῖα δέκα ἱππέων στρατιωτῶν νύκτωρ εἰς Πύργον μετακόμισάν με. ἐντεῦθεν τῇ αὐτῇ ἱππικῇ στρατιᾷ ἐπί τριήμερον μέσον [-] καί κόπων καί μόχθων πολλῶν ἄγοντος παρέδωκάν μοι εἰς μικρὸν Τύρναβον εἰς τὰς Ὀθωμανικὰς Ἀρχάς τῆς μητρὸς μου Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰδοποιήσας καί ὅτι ἐνέργεια καταβάλλονται ὅπως ἐπιστρέψω αὖθις εἰς Ἀγγιάλον καί ὅτι αἱ τῶν Βουλγάρων ἐνέργειαί θά ἀστοχίσωσιν.

Ἄλλ' ὅμως ἐναντίον δύο χιλιάδων ὑπογραφῶν ἐκ τε Ἀγγιάλου καί Πύργου τήν ἐπάνοδόν μου ἐξαπουμένων παρά τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, ὅτι ἴσχυσεν αὕτη ἀντεπεξελεθεῖν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων Λούλαβιτς (;) καί οὕτως προσκαλῶν με εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα τῇ 5 αὐγούστου ἐξελέγην Μητροπο-

λίτης Καρπάθου καί Κάσου τῷ 1889. Μετά ὀκτώ ἐτῶν [-], ἔνθα καί ἐκπαιδευτήρια συνεστήσαμεν, καί εἰς τὰ διάφορα χωρία τῆς ἐπαρχίας ταύτης διδασκαλεῖα, καί ὅτι ἠδυνήθημεν καί ἐκ τῆς γλίσχρου ἐπιχορηγήσεώς μας καθ' ἕκαστον ἔτος ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας γρ(όσια) ἐναφήκαμεν διὰ ταῦτα. τὴν δὲ 27 ἀπριλίου 1895 προσεκλήθην ἐν Μίλῳ (;) Συνοδικόν ἐπὶ Ἀνθίμου πατριαρχεύοντος τοῦ Τσάτσου. ἐνταύθα διετέλεσα Μέλος τῆς εἰσηγητικῆς ἐπιτροπῆς, Μέλος τῆς Ἐφορείας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, Πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, Πρόεδρος τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπὶ τῶν λογαριασμῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῶν περιουσιῶν ἐπιτροπῆς, καί δὴ καί ἡ ἀφετηρία ἵνα ἐκβληθῆς ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ Πατριάρχης Ἀνθίμος ἔνεκα ἀδίκου κατ' ἐμέ ὑποπτεύσεως, ἧ μᾶλλον ἵνα ἀποβῆ τοιοῦτος, ὁ ἀνεπιός ἐκείνου ὀδυσσεύς παραίτιος ἐγένετο. τὴν δὲ Μαΐου 30, νομίμως ἀνεδείχθην μητροπολίτης Ἐλασσῶνος ἄκοντος ἐμοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τέλος παρεδέχθην ταύτην ἐναντιωθείς (ἀνατεθείς) τὴν ἐλπίδαν μου θεῶ τῷ πρὸς τό συμφέρον ἑνὸς ἑκάστου ἐξοικονομοῦντι τὰ καθ' ἡμᾶς.

ἐν Τσαριτσάνῃ τῆ 2 Ἀπριλίου 1898
ὁ Ἐλασσῶνος Σωφρόνιος

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Λαρίσης καί Λαρισαίων μνήμες

* * *

ΑΡΧΙΜ. ΤΙΜΟΘΕΟΣ Γ. ΑΓΓΕΛΗΣ
ΚΛΗΡΙΚΟΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΜΕΣΣΟΓΑΙΑΣ ΚΑΙ ΛΑΥΡΕΩΤΙΚΗΣ

**ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΤΟΥ ΑΡΧΙΜ. ΙΑΚΩΒΟΥ ΣΧΙΖΑ,
ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ,
ΣΤΗΝ ΚΕΡΑΤΕΑ ΑΤΤΙΚΗΣ
(1943-1946)**

Στόν πολύκλαυστο
Μητροπολίτη Λαρίσης Ίγνάτιο († 2018),
μέ εὐγνωμοσύνη

Μέ τίν εὐλογία καί τίν παρότρυνση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λαρίσης καί Τυρνάβου κ. Ἱερωνύμου, θά ἐπιχειρήσουμε μία σύντομη καταγραφή τῆς δράσεως τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Ἰακώβου Σχίζα, μετέπειτα Μητροπολίτου Λαρίσης καί Πλαταμῶνος, ὡς ἐφημερίου τοῦ Ἱεροῦ Ἐνοριακοῦ Ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας, ἀπό τοῦ ἔτους 1943 ἕως τοῦ ἔτους 1946.

Λόγω τῆς ἐλλείψεως βιβλιογραφικῶν στοιχείων ἀνατρέχουμε στήν λεγόμενη προφορική ἱστορία μέσω μαρτυριῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἔτσι, μᾶς δίνεται ἡ δυνατότητα ἢ καλύτερα γίνεται προσπάθεια, νά ἀνασυστήσουμε τά γεγονότα, τί βίωσάν τους, ἀλλά καί τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἡ μνήμη ἐπεξεργάζεται τό παρελθόν¹.

Ἡ παρέλευση πλέον τῶν ἐβδομήντα ἐτῶν δυσχεραίνει τήν προσπάθεια, μᾶς καί οἱ ἐπιζῶντες μάρτυρες τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι σήμερα (2020) λίγοι ἢ τότε ἦταν πολύ μικρῆς ἡλικίας.

¹ Πολυμέρη Βόγλη, *Ἡ ἑλληνική κοινωνία στήν Κατοχή (1941-1944)*, ἐκδ. Ἀλεξάνδρεια, Β΄ ἐκδ., Ἀθήνα 2017, σελ. 26.

Ἡ χρονική περίοδος στήν ὁποία ἀναφερόμαστε, εἶναι ἀπό τίς δυσκολότερες στήν ἱστορία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους. Βρισκόμαστε στόν ἀπόηχο τοῦ νικηφόρου Ἑλληνοϊταλικοῦ Πολέμου (1940-1941), ὁλοκληρώνεται ἡ περίοδος τῆς Γερμανικῆς Κατοχῆς (1941-1944), ἐνῶ ὁ Ἑμφύλιος Πόλεμος (1944-1949) εἶναι σέ ἐξέλιξη.

Τά πρό τῆς ἐλεύσεως στήν Κερατέα

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος, κατά κόσμον Χρῆστος Ἀνδρέου Σχίζας, γεννημένος τό 1909 στήν Ἀνδραβίδα τῆς Ἡλείας, πνευματικά ἀναθρεμμένος παρά τούς πόδας τοῦ Μητροπολίτου Καρυστίας καί Σκύρου Παντελεήμονος Φωστίνη (†1962), καί ἥδη χειροτονημένος ἀπό αὐτόν διάκονος (1937) καί πρεσβύτερος (1938), ἐπιστρατεύεται ὡς στρατιωτικός ἱεροκῆρυξ καί ἐντάσσεται στό 36^ο Σύνταγμα Πεζικοῦ, μέ ἔδρα τή Λαμία².

Ἐκ τῆς δράσεως τοῦ π. Ἰακώβου κατά τή διάρκεια τοῦ Πολέμου, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Χαράλαμπος Βασιλόπουλος διέσωσε τή μαρτυρία μέ τίτλο: «*Ἡ πιό κατανυκτική Λειτουργία*», τήν ὁποία μαζί μέ ἄλλες δημοσίευσε τό 1974³. Τότε διαφάνηκε γιά πρώτη φορά ἡ προσωπικότητά του. Οἱ συγκινητικοί λόγοι του ἀπό τό μέτωπο ἀποτελοῦν τήν πρώτη γραπτή ἀναφορά τοῦ πλαισίου ὅλης τῆς ἱερατικῆς καί ἀργότερα τῆς ἀρχιερατικῆς διακονίας του. Σέ ἀπόσπασμα ἐξ αὐτῶν διαβάζουμε:

«Ὁ Χριστός μας θυσιάστηκε γιά ὅλο τόν κόσμο καί γιά μᾶς. Ἔχουμε μπροστά μας τό σφαγμένο Σῶμα Του καί τό Αἷμα του. Μᾶς τό δίδει γιά νά τρα-

Εἰκ. 1. Ὁ Ἀρχιμ. Ἰάκωβος Σχίζας. Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Κηφισίας.

² Μητροῶ Κληρικῶν Ἱ. Μητροπόλεως Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος, ἀριθμ. γεν. μητροῦ 53, ἀρχική καταγραφή «*Ἐν Κηφισίᾳ τῇ 23 Νοεμβρ. 1946*». Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ.

Ἡ μέν πρώτη φάση τῆς ἔρευνας τοῦ γράφοντος στό τμήμα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος, πού φυλάσσεται στήν ἔδρα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως στήν Κηφισιά, πραγματοποιήθηκε τό 2008, ἐπί τοποτηρητείας τοῦ Μητροπολίτου Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς κ. Νικολάου, μέ τήν φροντίδα τοῦ τότε Πρωτοσυγκέλλου Ἀρχιμ. Γεροθέου Καλογεροπούλου (νῦν Μητροπολίτου Λίμνου), ἡ δέ δεύτερη ἐπί Μητροπολίτου Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ κ. Κυρίλλου, μέ τήν φροντίδα τοῦ Ἀρχιμ. Γρηγορίου Λιέπουρη.

³ Ἀρχιμ. Χαράλαμπος Δ. Βασιλοπούλου, *Τό θαῦμα τῶν Ἑλλήνων τοῦ Σαράντα*, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Τύπος», Ἀθῆνα 1974, σσ. 106-11.

φοῦμε. Καί μεις θυσιάζομε ἐδῶ τόν ἐναντό μας γιά τήν Πίστι τοῦ Χριστοῦ, γιά τήν Ἐκκλησία, γιά τήν Ἐλευθερία, γιά τήν Πατρίδα.

»Καί ὅταν λέμε Πατρίδα ἐννοοῦμε τούς γέροντας, τούς ἀδυνάτους, τούς γονεῖς μας, τ' ἀδέλφια μας, ὅλους ἐκείνους πού σέ μᾶς ἐλπίζουν νά ζήσουν ἐλεύθεροι.

»Θά φτιάξομε μέ τά κουφάρια μας τείχος καί δέν θά ἀφήσωμε τούς ἐχθρούς καί τούς παπικούς, νά πατήσουν τήν γῆν μας καί νά μολύνουν τήν Ὁρθόδοξον Πίστι μας.

»Ἐχομε τόν Θεόν μαζί μας, γιατί ἔχομε καί τό δίκιο μαζί μας. Ἡ Παναγία εἶναι κοντά μας. Ὅπως βοήθησε κάποτε τό Ἔθνος μας, θά μᾶς βοηθήσῃ καί σήμερα. Εἶναι ἡ ὑπέρμαχος Στρατηγός μας. Μέ τήν βοήθειάν της θά νικίσωμε καί θά θριαμβεύσωμε...»⁴.

Μετά τή λήξη τοῦ Πολέμου καί κατά τή διάρκεια τῆς Κατοχῆς ἐπέστρεψε στήν ὑπηρεσία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καρυστίας. Ὅμως στά τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1943 ὁ Μητροπολίτης Παντελεΐμων Φωστίνης παραπιθήκε τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας⁵ καί στή συνέχεια ἀνεχώρησε γιά τή Μέση Ανατολή. Τότε λοιπόν, ὁ π. Ἰάκωβος «*Τῷ 1943 προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἀττικῆς κ. Ἰακώβου...*»⁶.

Ἡ πρόσληψή του συνδέθηκε μέ τήν ἔναρξη τῶν σπουδῶν του στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Στό λήμμα «*Ἰάκωβος. Ὁ Σχίζας*», στή Ἐρησκειτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία (Θ.Η.Ε.), ὁ Ἰωάννης Κωνσταντινίδης ἀναφέρει: «*Κατά τά ἔτη 1943-1948 ἐφοίτησεν εἰς τήν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Παραλλήλως ὑπηρετήσεν ὡς ἐφημέριος ἀρχικῶς εἰς Κερατέαν καί κατόπιν εἰς τόν ναόν Μεταμορφώσεως Κεφαλαρίου, χρηματίσας μετὰ τήν λήξιν τοῦ πτυχίου του (1948) καί πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος*»⁷.

Ἡ ἔλευση στήν Κερατέα

Ἡ πρώτη τοποθέτησις τοῦ π. Ἰακώβου ὡς ἐφημερίου τῆς Μητροπόλεως Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος ἦταν στόν Ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας⁸.

⁴ Αὐτόθι, σσ. 109-10.

⁵ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελι (μετέπειτα Μητροπολίτου Μεσσηνίας), "Ἡ Ἱερά Μητρόπολις Καρύστου διά μέσου τῶν αἰώνων", περ. *Θεολογία*, τόμος ΚΣΤ', τεῦχος 4, Ἰούλ.-Σεπτ. 1955, σελ. 571.

⁶ Περ. *Ἐκκλησία*, ἔτος ΑΖ' (1960), ἀρ. φύλ. 16-17, 15 Αὐγ.-1 Σεπτ. 1960, σελ. 342.

⁷ *Ἐρησκειτικὴ καί Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία* (Θ.Η.Ε.) τ. 6^{ος}, σελ. 655.

⁸ Περὶ τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καί τῶν κληρικῶν πού ὑπηρετήσαν σέ αὐτόν βλ. π. Τιμοθέου Γ. Ἀγγελῆ, *Ἱερὸς Μητροπολιτικὸς Ναὸς Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας - Ἡ ἱστορικὴ πορεία*

Γιά τή διακονία τοῦ π. Ἰακώβου στήν Κερατέα βρίσκουμε ἐπιγραμματική ἀναφορά καί στή Μεγάλη Ὁρθόδοξη Χριστιανική Ἐγκυκλοπαίδεια (Μ.Ο.Χ.Ε.), στό λήμμα τοῦ Ἰωάννου Γκόλτσι, «*Ἰάκωβος Σχίζας, Μητροπολίτης Λαρίσης καί Πλαταμῶνος (1960-1968)*»⁹.

Ἐπίσης, ὀνομαστική ἀναφορά στόν π. Ἰάκωβο γίνεται στό ἔργο τοῦ Χρήστου Γ. Ρώμα, *Ἡ Κερατέα τῆς Ἀττικῆς*, καί συγκεκριμένα στό κεφάλαιο: «*Κληρικοί πού ὑπηρέτησαν ὡς ἐφημέριοι στόν Ἱ.Ν. Ἁγίου Δημητρίου*»¹⁰.

Σέ ἥλικία 34 ἐτῶν ἐγκαταστάθηκε στήν Κερατέα, μαζί μέ τήν κατά σάρκα ἀδελφή του καί παρέμεινε γιά σχεδόν τρία χρόνια, ἀπό τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1943 ἕως τόν Ἰούλιο τοῦ 1946.

Προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἦταν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Κασμάτης (†1949) καί μέλη τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου οἱ Ἀριστοτέλης Ζ. Μπότσης, Μιχαήλ Εὐαγγ. Δήμας, Γεώργιος Κ. Λιάπης καί Φιλοποίμην Δεκλερῆς.

Σέ ἔγγραφο τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἐπιτρόπων πρὸς τόν Μητροπολίτη Ἰάκωβο, στίς ἀρχές Αὐγούστου τοῦ 1944, διαβάζουμε: «*Εἰς τὸ στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ταύτης ἀπαθλιώσεως διορίζεται ἐφημέριος τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἐνοριακοῦ Ναοῦ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος Σχίζας, τὴν τοποθέτησιν τοῦ ὁποῖου ἀσιμένως ἀπεδεξάμεθα ἀφοῦ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Ναός μας καὶ γενικά ἡ κωμόπολις μας ἐξυπειρετέιτο (ἀνεπαρκῶς βέβαια) δι' ἐνὸς καὶ μόνον ἐφημερίου...*»¹¹.

Ὅλο τὸ ἔργο τοῦ π. Ἰακώβου γινόταν ὑπὸ τὴν εὐλογία καί τὴ συνεχή στήριξη τοῦ Μητροπολίτου Ἰακώβου Βαβανάτσου¹². Ταυτόχρονα ὅμως εἶχε στενὴ συνεργασία καί μέ τόν Ἱεροκίρκα τῆς Μητροπόλεως (1942-1958) καί μετέπειτα Μητροπολίτη Ἄρτης, Ἀρχιμανδρίτη Ἰγνάτιο Τσίγκρη (†1988)¹³.

Ἀμέσως κέρδισε ὄχι μόνο τίς ἐντυπώσεις, ἀλλὰ κυρίως τίς καρδιές τῶν

τῆς Ἐνορίας μας, Κερατέα 2008.

⁹ Μεγάλη Ὁρθόδοξη Χριστιανική Ἐγκυκλοπαίδεια (Μ.Ο.Χ.Ε.) τ. 8^{ος}, σελ. 409.

¹⁰ Χρήστου Γ. Ρώμα, *Ἡ Κερατέα τῆς Ἀττικῆς*, ἐκδ. «Χρυσὴ Τομὴ», Α΄ ἔκδ., Κερατέα 1987, σελ. 172 καί στί Β΄ ἔκδ. 2008, σελ. 220.

¹¹ Ἀπολογία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἐπιτρόπων Ἀριστοτέλους Μπότση, Μιχαήλ Δήμα καί Γεωργίου Λιάπτη πρὸς τόν Μητροπολίτη Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος Ἰάκωβο, 2 Αὐγούστου 1944. Φάκελος Ἱ. Ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας (1936-1974). Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς.

¹² Περί τοῦ Μητροπολίτου Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος Ἰακώβου Βαβανάτσου βλέπε: Ἱ. Μητροπόλεως Μεγάρων καί Σαλαμίνος, *Ἀναδρομὴ - Τιμητικὸν Ἀφιέρωμα εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον πρ. Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος Κυρὸν Ἰάκωβον Βαβανάτσον*, Μέγαρο 1991.

¹³ Περί τοῦ Ἀρχμ. Ἰγνατίου Τσίγκρη βλέπε: Ἱ. Μητροπόλεως Ἄρτης, *Μνήμη Δικαίου - Μητροπολίτης Ἄρτης Ἰγνατίου Γ΄ (Τσίγκρης)*, Ἄρτα 2008.

κατοίκων. Ἡ Ἀγγελικὴ Μήτρου θυμάται: «Ὁ π. Ἰάκωβος, ἕνας γλυκύτατος ἀρχιμανδρίτης, μέ τόν ἀπλό καί κατανοητό λόγο του, δίδαξε καί μάζεψε ὑπὸ τὴ σκέπη τῆς Ἐκκλησίας ὅλους τοὺς κατοίκους, μικροὺς καί μεγάλους»¹⁴.

Ἄξιοσημείωτο γεγονός στὴν ἀρχὴ τῆς ὑπηρεσίας του εἶναι ἡ εἰς διάκονον χειροτονία τοῦ π. Ἀντωνίου Πέππα, ποὺ τελέσθηκε στὸν Ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν Κυριακὴ 5 Δεκεμβρίου 1943, ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος Ἰάκωβο¹⁵.

Οἱ πτυχές τῆς τριετοῦς παρουσίας καί δράσης του στὴν Κερατέα θά μποροῦσαν νά συνοψισθοῦν ὡς ἑξῆς:

Διοικητικὲς εὐθύνες

Ἀρχικά, μέ τὴν ἐγκατάστασή του στὴ νέα του ἐνορία, ἀνέλαβε τὴν εὐθύνη τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Κερατέας¹⁶ καί τὸ 1945 διαδέχθηκε στὴ θέση τοῦ προϊσταμένου τοῦ Ναοῦ τὸν ἀσθενοῦντα π. Χρυσόστομο Κασμάτη.

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ ἰδίου ἔτους, κατόπιν προτάσεώς του, διορίστηκε νέο Ἐκκλησιαστικὸ Συμβούλιο, ἀποτελούμενο ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Γρ. Καβέτσο, τὸν Κωνσταντῖνο Γ. Ἰατροῦ, τὸν Νικόλαο Στ. Λιούμη καί τὸν Κωνσταντῖνο Σωτ. Γκίνη, ὁ ὁποῖος –σημειωθῆτω– συνδεόταν προσωπικά μέ τὸν Μητροπολίτη Ἰάκωβο Βαβανᾶτσο. Ἡ δὲ οἰκογένεια τοῦ Κωνσταντῖνου Γ. Ἰατροῦ εἶχε ἀναπτύξει στενὴ φιλικὴ σχέση μέ τὸν π. Ἰάκωβο. Μάλιστα, σέ ἐόρτια ἀφορμὴ ὁ π. Ἰάκωβος προσέφερε ὡς δῶρο στὴν οἰκογένεια τοῦ ἐπιτρόπου Κωνσταντῖνου Ἰατροῦ μίαν Καινὴ Διαθήκη, ἔκδοση τοῦ 1894, τὴν ὁποία διαφύλασσαν ὡς μεγάλῃ εὐλογίᾳ, ἀλλὰ καί ὡς ἐνθύμιο ἱερό.

Τὸ συγκεκριμένο Ἐκκλησιαστικὸ Συμβούλιο, ἐπιλογῆς τοῦ π. Ἰακώβου, παρέμεινε ἕως τὸ 1954. Κάνοντας μίαν χρηστὴ διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Ναοῦ καί παρὰ τὴ δύσκολη περίοδο, κατάφερε νά κοσμίσει τὸν Ναὸ μεταξὺ τῶν ἄλλων, μέ μαρμαρόγλυπτα ἔργα, ὅπως τὰ θωράκια τοῦ σολέα, ὁ δεσποτικὸς θρόνος (1946), ὁ ἄμβωνας (1950) καί τὸ προσκυνητᾶρι (1952).

Ἐκ τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ π. Ἰακώβου ἦταν ἡ παραγγελία τοῦ δεσποτικῦ θρόνου στό ἐργαστήριο τοῦ Τηνίου μαρμαρογλύπτῃ Θεοδώρῳ Λυρίτῃ.

¹⁴ Ἐπιστολὴ Ἀγγελικῆς συζ. Δημ. Μήτρου, γεννημένης τὸ 1938. Ἀρχεῖο Ἀρχιμ. Τιμοθέου Ἀγγελῆ.

¹⁵ Γιώργου Ἄντων. Πέππα, *Ἀπὸ τὴν Καμάριζα στὴν Ἀνάβυσσο - Περιπέτειες ἑνὸς νέου κληρικοῦ καί τῆς οἰκογενείας του*, Καμάριζα Λαυρεωτικῆς 2019, σελ. 14.

¹⁶ «Ἀποδεικτικόν» 30 Ἰουλίου 1944. «...βεβαιῶ ὁ ὑπογεγραμμένος Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος Κερατέας Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος Σχίζας...». Φάκελος Ἱ. Ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας (1936-1974). Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς.

Τό ἔργο ὅμως ὀλοκληρώθηκε καί τοποθετήθηκε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1946, ὅποτε ὁ π. Ἰάκωβος εἶχε ἤδη μετατεθεῖ¹⁷.

Λειτουργική ζωή

Ὁ πρῶτος τομέας στόν ὁποῖο ἔδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα ἦταν ἡ λειτουργική ζωή τῆς ἐνορίας καί ἡ ενεργός συμμετοχή τῶν κατοίκων σέ αὐτήν.

Ὁ ἴδιος τελοῦσε ὑποδειγματικά τίς ἀκολουθίες καί τά μυστήρια. Τά φυσικά του χαρίσματα, ἡ ἐπιβλητική μορφή του, ἡ ὠραιότητα τοῦ προσώπου του, ἀποτελοῦσαν στοιχεῖα πού ἔθελγαν τούς ἐνορίτες.

Ὁ θεολόγος καί φιλόλογος Χρῆστος Ρώμας δέν μπορεῖ νά ξεχάσει ὅτι: «Ἦταν ἐπιβλητικός. Εἶχε καθαρή καί δυνατή φωνή. Ἦταν ἄριστος λειτουργός!».

Μέχρι σήμερα διασώζονται μαρτυρίες ὅπως: «*Θυμᾶμαι ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπό ἄδεια, κάθε Κυριακή ἦταν γεμάτη*»¹⁸ ἢ ἄλλη: «Ἦταν ὁ πιό ὠραῖος, καλός παπάς μας. Μᾶς ἀνοίγε ἡ καρδιά ὅταν λειτουργοῦσε!»¹⁹.

Ὅπως προαναφέρθηκε, ἡ δεκαετία τοῦ '40 ἦταν μία περίοδος σκοτεινὴ καί πολύ δύσκολη γιά ὅλη τή χώρα. Ἡ Ἑλλάδα ἔβγανε φτωχή, ἐξαθλιωμένη καί καθημαγμένη ἀπό τόν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καί τήν Κατοχή, πού εἶχε τσακίσει, ἐκτός ἀπό τόν πληθυσμό καί ὅλες τίς παραγωγικές καί πολιτιστικές δομές τῆς. Καί σάν νά μὴν ἔφτανε αὐτή ἡ καταστροφή, ἦρθε καί ὁ Εμφύλιος, γιά νά καταστρέφει ὅτι εἶχε ἀπομείνει. Μέσα σέ αὐτή τή ζοφερή κατάσταση, βέβαια, δέν μποροῦσε νά γίνει λόγος γιά πνευματική ζωή καί ποιοτικές καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις, ὅπως τό θέατρο, οἱ ἐκθέσεις, οἱ συναυλίες, οἱ διαλέξεις, τά βιβλία καί ὅ,τι ἄλλο σχετικό. Οἱ πόλεις καί τά χωριά εἶχαν γίνει – κατὰ κανόνα – κλειστές κοινωνίες, πού μοναδική ψυχαγωγία καί πνευματική ἀνακούφιση εὔρισκαν στίς γιορτές, τά τοπικά ἔθιμα καί τά συνακόλουθα πανηγύρια²⁰.

Ὅπως σέ πολλές περιοχές, ἔτσι καί στήν Κερατέα, ὑπῆρχε μία παράδοση, κατάλοιπο τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, τά Μυστήρια τῆς Βαπτίσεως καί τοῦ Γάμου νά τελοῦνται στά σπίτια τῶν πιστῶν. Ὁ π. Ἰάκωβος ἔδωσε μεγάλο ἀγῶνα καί ἐν τέλει πέτυχε τήν τέλεση τῶν Μυστηρίων στόν Ἐνοριακό Ναό.

Ἦμεινε ἱστορικό ἓνα περιστατικό πού συνέβη μία Κυριακή τῆς Τυρινῆς. Ὡς

¹⁷ π. Τιμοθέου Γ. Ἀγγελῆ, *Ἱερός Μητροπολιτικός Ναός Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας*, σσ. 34-36.

¹⁸ Ἐπιστολή Ἀγγελικῆς Δημ. Μίτρου.

¹⁹ Μαρτυρία Μαρίκας Ἀλκαβ. Μέγγουλη, γεννημένης τό 1936.

²⁰ Χρήστου Γ. Ρώμα, *Ἡ Κερατέα τῆς Μνήμης καί τῆς Νοσταλγίας*, ἐκδ. «Χρυσή Τομή» καί Ἀναπτυξιακός Σύνδεσμος Λαυρεωτικῆς, Κερατέα 2017, σελ. 87.

συνήθως, στήν κεντρική πλατεία τῆς Κερατέας, οἱ κάτοικοι γλεντοῦσαν μέ ἀφορμή τήν τελευταία ἡμέρα τῆς Ἀποκριᾶς. Ὅμως ὁ ρόλος τοῦ π. Ἰακώβου ἦταν νά θυμίσει ὅτι βρίσκονταν στά πρόθυρα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Τότε λοιπόν, στάθηκε στά προπύλαια τοῦ Ναοῦ καί φώναξε μέ στεντόρεια φωνή ὅτι ἔπρεπε νά πάρουν τά ὄργανα καί οἱ χοροί, γιατί εἶχε φτάσει ἡδη ἡ ὥρα τῆς τελέσεως τοῦ Κατανυκτικοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Συγχωρήσεως²¹.

Ἄλλο λειτουργικό γεγονός, πρωτόγνωρο γιά τά δεδομένα τῆς Ἑνορίας τῆς Κερατέας, ἦταν ἡ τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, τήν 23^η Ὀκτωβρίου, ἡμέρα τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου καί τῶν ὀνομαστηρίων τοῦ π. Ἰακώβου.

Κατηχητικό ἔργο – Προσέγγισι τῶν νέων

Μιά ἀπό τίς πρῶτες μέριμνες του ἦταν ἡ ἴδρυση καί λειτουργία τῶν Κατηχητικῶν Σχολεῖων. Πιθανότατα ἡ προσπάθεια αὐτή συνδεόταν μέ τή συστηματική προσπάθεια τοῦ Μητροπολίτου Ἰακώβου Βαβανάτσου στόν κατηχητικό τομέα, ὅπου γιά τόν σκοπό αὐτό εἶχε συστήσει τό δίκτυο νεανικῶν συνάξεων ὑπό τόν κοινό τίτλο: «*Ὀδοιπόροι τῆς ζωῆς*».

Γι' αὐτό ἐκ τῶν παιδιῶν πού προσέρχονταν στίς κατηχητικές συνάξεις μέχρι σήμερα ὁμολογοῦν: «*Πῶς νά τόν ξεχάσουμε; Μᾶς ἔκανε κατηχητικό! Ἦταν ὠραῖος σέ ὅλα του!*»²².

Βέβαια ἡ παρουσία στό κατηχητικό προϋπέθετε τή συμμετοχή στή Θεία Λατρεία. Αὐτός ἦταν ὁ σκοπός τῆς προσέγγισης τῶν νέων. Καί τά ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν τοῦ π. Ἰακώβου ἦταν θεαματικά! Τό ἱερό βῆμα καί τά ἀναλόγια τοῦ Ναοῦ ἦταν γεμάτα ἀπό παιδιά.

Στίς μαρτυρίες ὅτι πρῶτον, «*Εἶχε φτιάξει τήν ομάδα τῶν δώδεκα μαθητῶν*»²³ καί δεύτερον, γιά δύο χρονιές κατά τήν ἐορτή τῶν Χριστουγέννων, μέ τή συνδρομή νέων κοριτσιῶν, στόλισε χριστουγεννιάτικη φάτνη στό μέσον τοῦ Ναοῦ²⁴, μπορούμε νά ἐντοπίσουμε ἐπιρροές ἀπό τίς ιδέες ἀναπαραστάσεων πού ιδιαίτερα ὀργάνωνε ὁ Μητροπολίτης Παντελεΐμων Φωστίνης.

Κατόπιν προτάσεώς του στόν Μητροπολίτη Ἰακώβο, καθιερώθηκε νά χειροθετοῦνται ἀναγνώστες τά παιδιά τά ὅποια διακονοῦσαν τόσο στό ἅγιο βῆμα

²¹ Μαρτυρία Σταματίου Εὐαγγ. Ρώμα (1910-2001).

²² Μαρτυρία Δήμητρας συζ. Εὐαγγ. Ἀγγελῆ, γεννημένης τό 1927.

²³ Μαρτυρία Κερασούλας συζ. Ἀντ. Κορρέ, γεννημένης τό 1931.

²⁴ Μαρτυρία Μαρίκας Ἀλκιβ. Μέγγουλη.

ὅσο καί στά ἱερά ἀναλόγια τοῦ Ναοῦ. Ἰδίως στήν πανήγυρη τοῦ Ἐνοριακοῦ Παραεκκλησίου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ Μητροπολίτης Ἰάκωβος χειροθετοῦσε ἀναγνώστες ὅσα παιδιά ἔκρινε καί εἶχε εἰδικά προετοιμάσει ὁ π. Ἰάκωβος.

Σίγουρα ὅμως ἡ παρουσία τοῦ π. Ἰακώβου ἐπέδρασε καί στους μετέπειτα κληρικούς π. Κωνσταντῖνο Ἰω. Ιατροῦ, π. Σταμάτιο Σωτ. Σίνη²⁵, π. Εὐάγγελο Γ. Λιούμπ καί π. Κωνσταντῖνο Χρ. Λέπουρη, οἱ ὁποῖοι ὡς νέοι ἔζησαν τήν ἔντονη ποιμαντική του δραστηριότητα.

Κηρυκτικό ἔργο

Στόν τομέα τοῦ κηρύγματος ὁ π. Ἰάκωβος διέπρεψε. Τό συστηματικό κήρυγμά του σέ κάθε λατρευτική εὐκαιρία ἀπετέλεσε φαινόμενο πρωτόγνωρο γιά τά δεδομένα τοῦ χωριοῦ τῆς Κερατέας. Ὅλοι ὅσοι καταθέτουν τί μαρτυρία τους γιά τό ἔργο του, τό πρῶτο στοιχεῖο πού ἀναφέρουν εἶναι ἡ διακονία τοῦ κηρύγματος καί ὅπως ὁμολογεῖται «*Πάντα κήρυττε καί τά κηρύγματά του συνάρπαζαν τούς πιστούς*»²⁶.

Ἀντιλήφθηκε ἀμέσως ὅτι τό περιεχόμενο τῶν λόγων του θά ἔπρεπε νά εἶναι κατηχητικοῦ περιεχομένου. Ἐπρεπε οἱ ἑνορίτες νά γνωρίσουν στοιχειώδη στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί ἀπό αὐτά ξεκίνησε.

«*Σέ ὅλα τά κηρύγματά του δίδασκε παράλληλα καί τό τυπικό τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή πῶς θά κάνουμε τόν σταυρό μας... γιά τίν προσευχή, τίν ἐξομολόγησι, τί νηστεία, τίν ἐλεημοσύνη, τίν ἀλληλεγγύη, τίν ἀγάπη καί τί συγγνώμη. Ἀπό τόν π. Ἰάκωβο ἐπίσης μάθαμε ὅτι ὅλα τά Σάββατα πρέπει νά τρώμε λάδι, ἐκτός ἀπό τό Μεγάλο Σάββατο. Ἀπό τόν π. Ἰάκωβο ἐπίσης μάθαμε πότε κάνουμε τόν σταυρό μας, πότε καθόμαστε, πότε γονατίζουμε μέ εὐλάβεια μεγάλη, πῶς πρέπει νά παρακολουθοῦμε τί Θεία Λειτουργία, πῶς πρέπει νά εἴμαστε ἐνδεδυμένοι κ.ἄ.*»²⁷.

Διάκονος ψυχῶν

Οἱ κάτοικοι τῆς Κερατέας κυριολεκτικά «*κρέμονταν*» ἀπό τά χεῖλη του καί ἐκεῖνος τούς κατεύθυνε καί στίς ὑπόλοιπες πτυχές τῆς πνευματικῆς ζωῆς, μέ κύριο ἔργο τήν ἐνεργό συμμετοχή στά μυστήρια τῆς μετανοίας καί ἐξομολογί-

²⁵ Περί τοῦ Ἱερέως Σταματίου Σίνη βλ. Λάμπρου Ἰω. Παπανικολάου, *Ὁ πρῶτος καί ταπεινός ποιμένας παπα-Σταμάτης Σίνης (1928-1969)*, Κερατέα 2018.

²⁶ Μαρτυρία Χριστοῦ Γ. Ρώμα, γεννημένου τό 1937.

²⁷ Ἐπιστολή Ἀγγελικῆς Δημ. Μήτρου.

σεως και της Θείας Ευχαριστίας.

Αυτός ήταν ο πρώτος από τον όποιον άκουσαν για την αξία της εξομολογήσεως²⁸. Και ως καλός πνευματικός ενστάλαξε στις ψυχές τους τον λόγο του Ευαγγελίου. Από τις παλαιότερες γενιές συχνά άκούγονταν οι φράσεις: «*Τό είπε ο π. Ιάκωβος!*» ή «*Έλεγε ο π. Ιάκωβος...*». Αυτό σήμαινε ότι ήταν άποψη έκκλησιαστικώς έγγυημένη.

Η Άγγελική Μήτρου αναφέρει ότι της είχε εκμυστηρευτεί ένας Κερατιώτης ότι «*έγώ δέν πήγαινα στην έκκλησία και ο π. Ιάκωβος μέ έκανε νά πηγαίνω και νά κάνω και πολλά παιδιά*»²⁹.

Δυστυχώς όμως δέν ήταν πάντα αποδεκτός ο λόγος του. Υπήρξαν περιπτώσεις πού κάποιοι τον κατηγορούσαν και προσπαθοΰσαν νά σπλώσουν τον ίδιον και τό έργο του. «*Υπήρχαν πολλοί κακοήθεις πού τον σχολίαζαν τότε. Από την Ώραία Πύλη τούς καλοΰσε ένώπιον του έκκλησιάσματος νά τά συζητήσουν*»³⁰. Η αντίδρασή του ήταν έντυπωσιακή. Μιλοΰσε για τις επιθέσεις και τις κατηγορίες πού δεχόταν «*άπ' άμβωνος*», ώστε νά διατρανώνεται συνεχώς τό κρυστάλλινο του χαρακτήρα του.

Έθνική δράση

Η έπιστράτευση του π. Ιακώβου στον Έλληνοϊταλικό Πόλεμο ήταν ή καλύτερη προετοιμασία για την ιερατική του πορεία κατά τί διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου.

Οι δυσκολίες μεγάλες σέ όλους τούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Βέβαια πρέπει νά όμολογήσουμε ότι, λόγω του άγροτικού χαρακτήρα της περιοχής των Μεσογείων, οι συνθήκες ήταν εύκολότερες άπ' ό,τι στά μεγάλα αστικά κέντρα.

Εικ. 2. Ο Αρχιμ. Ιάκωβος Σχίζας, τον Μάρτιο του 1941, ως στρατιωτικός ιερέας στό μέτωπο του Έλληνοϊταλικού Πολέμου. Από τό βιβλίο του Ι. Μ. Χατζηφώτη, *Η Έκκλησία στον άγώνα του Σαράντα*, έκδ. «Ατλαντίς», Άθήνα χχ.

²⁸ Μαρτυρία Σπυριδώνος Γ. Άγγελή (1915-2007).

²⁹ Έπιστολί Άγγελικής Δημ. Μήτρου.

³⁰ Αυτόθι.

Οί παράλιες περιοχές τῆς Κερατέας εἶχαν καί ἄλλη μία ιδιομορφία. Κατά τὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς ἀπετέλεσαν κομβικὸ σημεῖο τῶν διαφυγῶν μὲ προορισμὸ τὴ Μέση Ἀνατολή-Αἴγυπτο, τόσο γιὰ πολιτικὰ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς ὅπως λ.χ. ὁ Πρωθυπουργὸς Γεώργιος Παπανδρέου ὅσο καί γιὰ ἑκατοντάδες ἀντιστασιακοὺς, ἀξιωματικοὺς, Ἕλληνες ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ καί στρατιωτικοὺς συμμαχικῶν στρατευμάτων³¹.

Ὁ Μητροπολίτης Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος Ἰάκωβος ἔδινε τὸν παλιμὸ τῆς διακονίας τῶν κληρικῶν τῆς Μητροπόλεώς του. Ἔλεγε χαρακτηριστικὰ: *«Ποία εἶναι, ἐν προκειμένῳ, ἡ πρόσκλησις τοῦ Κυρίου; Ἡ ἔξοδος ἐκ τοῦ κρηπῶνος καὶ ἡ εἰσβολὴ τοῦ ράσου καὶ τοῦ Σταυροῦ ὑψωμένου ὑπεράνω τῶν οἰμογῶν καὶ τῆς ἀπελπισίας. Σημεῖον συμπαράστασως, συναντιλήψεως καὶ συναγωνισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀποκατάστασιν καὶ τὴν γαλήνην τῶν ψυχῶν»*³².

Ὅπως θὰ καταδειχθεῖ σὲ ἐπόμενη παράγραφο, ὁ π. Ἰάκωβος ἔδειξε ἀνύστακτο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ὑπὸ κατοχὴ ποίμνιό του. Ὅμως φαίνεται ὅτι μὲ τὸν τρόπο τοῦ ἐπιβλήθηκε καὶ πρὸς τοὺς κατακτητὲς. *«Κατὰ τὴ Γερμανικὴ Κατοχὴ ἓνας ὑψηλόβαθμος Γερμανὸς εἶχε ἔρθει στὴν ἐκκλησία. Ὁ π. Ἰάκωβος εἶπε τὸ Εὐαγγέλιο στὴ γερμανικὴ γλῶσσα καὶ ὁ Γερμανὸς κάθησε "προσοχή"»*³³.

Τὴν ἐπακολουθήσασα περίοδο τοῦ Ἑμφυλίου Πολέμου (1944 - 1949) οἱ δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζαν οἱ κληρικοὶ στὴ διακονία τους ἐντάθηκαν σὲ ἄλλο ἐπίπεδο.

Καί πάλι ὁ λόγος τοῦ Μητροπολίτου Ἰακώβου καταδεικνύει τίς προσπάθειές του, ἀλλὰ καί τῶν ἱερέων του, ἀνάμεσά τους καί ὁ π. Ἰάκωβος, γιὰ τὴ διατήρησι τῆς ἐνότητας τοῦ ποιμνίου. *«Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέπει ν' ἀκουσθῆ διὰ τὸν Ἱεράρχην ἢ φράσις: "εἶναι δικὸς μας" μὲ τὴν ἔννοια τῆς μονομερείας. Διὰ τὴν κάθε παράταξιν ὁ Ἱεράρχης εἶναι "δικὸς" τῆς, διότι παραμένει "ὄλων". Αὐτὴ ἡ καθολικότης τῆς πολιτείας του, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ πάντες χωροῦσιν, διότι ἡ ἀγάπη εἶναι ἀπέραντος, εἶναι ἰκανὴ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν Ἱεράρχην τὸ δικαίωμα τῆς "πολιτικῆς". Δέν φατριάζει ὁ Ἱεράρχης... Διατί, λοιπόν, νὰ μερίζεται ὁ Ἱεράρχης, ἐφ' ὅσον ἡ ἀποστολή του εἶναι νὰ ἐνώη, νὰ συντονίζῃ, νὰ κατευθύνῃ, νὰ ἐπεμ-*

³¹ Περί τῶν διαφυγῶν ἀπὸ τίς ἀκτές τῆς Κερατέας βλέπε: Γιώργου Πλ. Ιατροῦ, «Οἱ διαφυγές στὴν διάρκεια τῆς Κατοχῆς ἀπὸ τίς ἀκτές τῆς Ἀττικῆς», *Πρακτικὰ Ἐπιστημονικῆς Ἡμερίδας «Κατοχὴ καὶ Ἀντίστασις στὰ Μεσόγεια καὶ τὴν Λαυρεωτικὴ»* (8 Ὀκτωβρίου 2016, Δημομαρτυρικὸ Μέγαρο Κορωπίου), ἐκδ. ΑΩ, 2017, σσ. 42-63.

³² Ἀρχιεπισκόπου πτρ. Ἀθηνῶν Ἰακώβου (Βαβανάτσου), *Τὸ νόημα τῆς ἡγεσίας*, Ἀθῆναι 1971, σελ. 49.

³³ Ἐπιστολὴ Ἀγγελικῆς Δημ. Μήτρου.

βαίνη εἰς τὰ ἀντιμαχόμενα ποίμνια προσπαθῶν νὰ ἄρῃ τὸν διχασμόν;»³⁴.

Τό πνεῦμα αὐτό χαρακτηρίζει ὅλη τὴν ἱερατική καὶ ἀργότερα ἀρχιερατική διακονία τοῦ π. Ἰακώβου. Πολλὰ χρόνια μετὰ, τὸ 1968, λίγους μῆνες μετὰ τὴν παραίτησή του ἀπὸ Μητροπολίτης Λαρίσης, σημείωνε σὲ ἐπιστολή του τὰ ἑξῆς: «*Μεταξὺ τῶν ἀρχῶν μου, τοῦ χριστιανικοῦ μου βιώματος, εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ νὰ μὴ ἀναμιγνύομαι εἰς ἀλλότρια καθήκοντα καὶ μὴ κρίνω τὰς πράξεις καὶ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων. Πολὺν δὲ περισσότερον νὰ μὴ κατακρίνω ποτὲ κανένα. Ἐν τούτοις πολὺ ἀπέχει τοῦτο, ἀπὸ τὸ νὰ μὴ δύναται ἕνας Ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐπὶ τσοσαῦτα χρόνια Λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας, νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ ἐνὸς ἀληθοῦς Χριστιανοῦ...»³⁵.*

Μέ τὴν ἀναχώρηση τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων Κατοχῆς, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944, ξεκίνησε ἡ ἐμφύλια διαμάχη γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας. Ἡ διαμάχη αὐτὴ ἐντάθηκε στὶς ἀρχές Δεκεμβρίου, μὲ τὰ γεγονότα πού ἔμειναν στὴν ἱστορία ὡς «*Δεκεμβριανὰ*». Ἡ Ὄργάνωση Περιφρούρησης Λαϊκοῦ Ἀγῶνα (Ο.Π.Λ.Α.) καὶ τὸ σῶμα τῆς Πολιτοφυλακῆς, ἔνοπλες ὀργανώσεις κατευθυνόμενες ἀπὸ τίς ἀντάρτικες στρατιωτικές δυνάμεις τοῦ ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, λάμβαναν ὁμήρους ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα ἀπὸ τίς περιοχές τῆς Ἀττικῆς, τοὺς ὁποίους κατεύθυναν πρὸς τίς περιοχές τῆς Βοιωτίας.

Ποτὲ στὴν ἱστορία τῆς Ἀθῆνας τόσο πολλοὶ ἄνθρωποι δέν συνελήφθησαν καὶ δέν κρατήθηκαν γιὰ τρεῖς περίπου μῆνες ὄμηροι, δέν ἐκτελέσθηκαν ἢ πέθαναν καθ' ὁδὸν λόγῳ τῆς ταξικῆς τους προέλευσης ἢ λόγῳ τῶν πολιτικῶν τους φρονημάτων³⁶.

Εἰκ. 3. Γερμανικά καμιόνια μπροστὰ στὸν Ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας, τὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς. Φωτογραφία τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου H. G. Buchholz, πού ὑπηρετῆσε ὡς στρατιώτης τῶν στρατευμάτων Κατοχῆς στὴν Κερατεά. Ἀρχειο Σταύρου Πλ. Ἰατροῦ.

³⁴ Ἀρχιεπισκόπου πρ. Ἀθηνῶν Ἰακώβου (Βαβανάτσου), *Τὸ νόημα τῆς ἡγεσίας*, σσ. 62-63.

³⁵ Ἐπιστολή πρὸς τὸν π. Κωνσταντῖνο Νικόπουλο, τέλη 1968. Ἀρχειο Ἀρχιμ. Τιμοθέου Ἀγγελῆ.

³⁶ Σάκη Μορμτζῆ, *Ἡ κόκκινη βία (1943-1946) - Ἡ μνήμη καὶ ἡ λήθη τῆς Ἀριστερᾶς*, ἐκδ. «Ἐπίκεντρο», Δ' ἐκδ., Θεσσαλονίκη 2018, σελ. 194.

Τό ἴδιο συνέβη καί στήν Κερατέα. Ὁ π. Ἰάκωβος βλέποντας τίς συλλήψεις προσήλθε αὐτοβούλως καί δήλωσε ὅτι καί ἕναν κάτοικο ἀπό τήν Κερατέα νά συλλάμβαναν θά ακολουθοῦσε καί ἐκεῖνος. Πράγμα τό ὅποιο καί ἔπραξε, σπληνίζοντάς τους κατά τή διάρκεια ὅλης τῆς πορείας τους. Συγκινητικό ἦταν τό γεγονός ὅτι προσέφερε ἀκόμα καί τά ὑποδήματά του καί ὁ ἴδιος πορεύτηκε καί ἐπέστρεψε στήν Κερατέα ἀνυπόδητος. Γιά τή λεπτομέρεια αὐτή ἡ Ἀγγελική Μήτρου ἀναφέρει: «*Ἡ ξαδέρφη μου, Ἐλευθερία Ἀλεξίου, στή διαδρομή ἦταν ξυπόλητη καί εἶχαν ματώσει τά πόδια της. Ὁ π. Ἰάκωβος ἔβγαλε τά παπούτσια του καί τῆς τά ἔδωσε νά τά φορέσει*»³⁷.

Ὁ δέ συγγραφέας Κωνσταντῖνος Τσοπάνης σημειώνει γιά τό γεγονός αὐτό: «*Ἀπό ἐκείνη τή βραδυά τοῦ Ἁγίου Νικολάου κι ἔπειτα ἄρχισε ἡ μεγάλη ὁδύσσεια τῶν ἀπαχθέντων, ἀφοῦ τοὺς μετέφεραν πεζῆ μέχρι τή Νέα Μάκρη κι ἀπό ἐκεῖ ὡς τή Θήβα. Στό μακρὺ καραβάνι αὐτῶν μελλοθανάτων πού ἀνέβαιναν ἀργά καί βασανιστικά τόν δικό τους Γολγοθᾶ πρὸς τήν ἐκτέλεση, προστίθεντο κατά καιροὺς καί νέα ἄτομα, πού εἶχαν ἐν τῷ μεταξύ συλληφθεῖ τίς ἐπόμενες ἡμέρες στήν Κερατέα, ὅπως ἦταν ἡ Ρίτσα τοῦ Ἀντρέα Ἀλεξίου, ἡ Ἰφιγένεια Ἀντωνίου, καθὼς καί ὁ πατήρ Ἰάκωβος Σχίζας, ἀρχιμανδρίτης πού ὑπηρετοῦσε τότε στόν τόπο μας καί πού ἀργότερα ἀνεδείχθη σέ μητροπολίτη Λαρίσης*»³⁸.

Ἐν τέλει, ὅλοι οἱ ἀπαχθέντες ἀπό τήν Κερατέα, μαζί μέ τόν ποιμένα τους ἐπέστρεψαν σῶοι. Ἡ στάση καί ἡ συμπεριφορὰ τοῦ π. Ἰακώβου ἦταν ἀναμενόμενη. Δέν μποροῦσε νά συμπεριφερθεῖ ἄλλιῶς, ἀφοῦ καί ἐκεῖνος μαζί μέ τόν Μητροπολίτη του ἀναρωτιόταν «*Πῶς εἶναι δυνατόν νά ἡσυχάζω, νά μὴν αἰσθάνωμαι, ὅτι πνίγεται ἡ ἐλευθερία μου, ὅταν καί ἕνας “ἐλάχιστος ἀδελφός” τοῦ Κυρίου δυναστεύεται*»³⁹.

Φιλανθρωπική δράση

Κατά τή χρονική περίοδο πού μελετοῦμε, ὁ Μητροπολίτης Ἰάκωβος Βαβανᾶτσος εἶχε ὀργανώσει τά φιλόπτωχα ταμεία τῶν κατά τόπους ἐνοριῶν τῆς Μητροπόλεως, ἐνῶ τό 1941 εἶχε συστήσει τήν «*Κοινωνική Ἀλληλεγγύη*». Ἡ ὀργάνωση αὐτή λειτουργοῦσε παράλληλα μέ τόν Ἐθνικό Ὄργανισμό Χριστιανικῆς Ἀλληλεγγύης (Ε.Ο.Χ.Α.), πού εἶχε ιδρύσει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος Δαμασκηνός. Μέσω αὐτῶν παρεχόταν στό ποίμνιο κάθε

³⁷ Ἐπιστολή Ἀγγελικῆς Δημ. Μήτρου.

³⁸ Κωνσταντῖνου Τσοπάνη, «Ἐνα Ἴερόλημα χωρίς Τιμωρία – Ἡ ἐκτέλεση τῶν Ἀναστασίου καί Δημητρίου Ζαρολιάγκη κατά τά Δεκεμβριανά τοῦ 1944», Περ. *Μεσογείτικα Χρονικά*, Καλοκαίρι 2018, σελ. 32.

³⁹ Ἀρχιεπισκόπου πρ. Ἀθηνῶν Ἰακώβου (Βαβανάτσου), *Τό νόημα τῆς ἡγεσίας*, σελ. 34.

εΐδους ἐνίσχυση ὑλική, ἰατρική, ἠθική καί πνευματική⁴⁰. Στό ἔργο αὐτό ὁ π. Ἰάκωβος ἦταν ὄχι μόνον ἀρωγός, ἀλλά καί πρωτοπόρος.

Ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «*τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;*» (Β΄ Κορ. 11, 29) ἐκφράστηκε στό ἔργο τοῦ π. Ἰακώβου. Τό ἐνδιαφέρον του ἀνύστακτο. Μποροῦσε νά καυχιθεῖ ὅτι «*γινώσκω τά ἐμά, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν... καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων*» (Ιω. Ι, 14). Γνώριζε τίς ἀνάγκες ὄλων, τίς δυσκολίες, τά προβλήματα, ποιοὶ πεινοῦσαν, ποιοὶ ἦταν ἀσθενεῖς. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ἦταν νά καταστεῖ τόσο ἀγαπητός σέ ὄλους τοὺς κατοίκους. «*Ἐπί Κατοχῆς ὅλες οἱ οἰκογένειες εἶχαν βοηθηθεῖ ἀπὸ τόν π. Ἰάκωβο. Ἐπισκεπτόταν ὅλα τά σπίτια καὶ παρεῖχε μεγάλη βοήθεια. Ἰδίως σέ αὐτοὺς πού πεινοῦσαν παρεῖχε μεγάλη στήριξη, γι' αὐτό καὶ δέν θά ἔβρισκες Κερατιώτη πού νά μὴν τόν ἀγαποῦσε*»⁴¹.

Ἡ ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν Κερατέα

Ἡ διακονία τοῦ π. Ἰακώβου στὴν Κερατέα ἔμελλε σύντομα νά τελειώσει. Ὁ Μητροπολίτης Ἰάκωβος Βαβανάτσος τόν χρειάζοταν στὴν ἔδρα τῆς Μητροπόλεως, στὴν Κηφισιά. Τό καλοκαίρι τοῦ 1946, τόν μετέθεσε στὴν Ἑνορία τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Κεφαλαρίου Κηφισιάς. Σίγουρα σχεδίαζε ἤδη τὴν προαγωγή του, γι' αὐτό καί τό 1948 τοῦ ἀνέθεσε τὴ θέση τοῦ Πρωτοσυκέλλου τῆς Μητροπόλεως Ἀττικῆς καὶ Μεγαριδος.

Ὁ Μητροπολίτης Ἰάκωβος σέ ἔγγραφό του, τόν Μάιο τοῦ 1950, βεβαίωσε «*ὅτι ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος Σχίζας διωρίσθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἱερᾷ Μητροπόλει τὴν 5^{ην} Ὀκτωβρίου 1943 ὡς ἐφημέριος τοῦ ἐν Κερατέα Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀπὸ δὲ τῆς 11^{ης} Ἰουλίου 1946 καὶ μέχρι τοῦδε ὑπηρετεῖ ὡς ἐφημέριος τοῦ ἐνταῦθα Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος*»⁴².

Ἡ θλίψη τῶν κατοίκων τῆς Κερατέας ἦταν μεγάλη, ἀντιλαμβάνονταν ὅμως ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ κίνηση ἐπιβεβλημένη τόσο γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ πνευματικοῦ ἔργου στὴν Κηφισιά ὅσο καί γιὰ τὴν πορεία τοῦ π. Ἰακώβου. Γιὰ τὴν ἀναχώ-

⁴⁰ Ἀθανασίου Ἀγγελοπούλου, «Ἰάκωβος, Ἀρχιεπίσκοπος πρ. Ἀθηνῶν - Βιογραφικὴ σκιαγράφηση – Σελίδες τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Πολιτικῆς Ἱστορίας τοῦ 20^{ου} αἰῶνα», *Ἀναδρομὴ-Τιμητικὸν Ἀφιέρωμα εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον πρ. Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Κυρὸν Ἰάκωβον Βαβανάτσον*, Μέγαρο 1991, σελ. 31.

⁴¹ Μαρτυρία Χρήστου Γ. Ρώμα.

⁴² Ἀρχεῖο Ἱ. Μητροπόλεως Κηφισιάς, Ἀμαρουσίου καὶ Ὁρωποῦ.

ρησή του αναφέρουν «*Ἐκλαψε ὅλη ἡ Κερατέα ὅταν ἔφυγε*»⁴³ καί συμπληρώνουν ὅτι ὅλοι «... *λυπήθηκαν πολὺ γιατί τὸν ἀγάπησαν σάν πατέρα τους καὶ τὸν θυμοῦνται πάντα γιὰ τὴν ἀπλότητά του, τὴν κατήχησή του καὶ τὴν ἀγιότητα του. Μακάρι ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀνταμείψει γι' αὐτὰ πού μᾶς δίδαξε!*»⁴⁴.

Μετά τὴν ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν Κερατέα

Ὁ π. Ἰάκωβος, πάντοτε καὶ παντοῦ, μιλοῦσε γιὰ τὴ διακονία του στὴν Κερατέα. Ἔκανε μάλιστα ἀναφορὲς ἀκόμη καὶ σέ κωμικὰ γεγονότα σχετικὰ μέ τὴ ζωὴ τῶν κατοίκων, περὶ τῆς καλῆς οἰνογνωσίας, ἀλλὰ καὶ τῆς μεγάλης οἰνοποσίας τους⁴⁵.

Παρά τὴ μετακίνησή του διατήρησε τίς σχέσεις καὶ τὴν ἐπικοινωνία του μέ Κερατιῶτες⁴⁶. Ἐξ οὗ καὶ πολλοὶ παρέστησαν στὴν εἰς ἐπίσκοπον χειροτονία του στίς 18 Μαΐου 1960, στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ τῶν Ἀθηνῶν.

Μετά τὴν ἀνάρρησή του στὸν θρόνο τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης ἐπισκέφτηκε τὴν Κερατέα καὶ λειτουργῆσε στὸν Ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἡ χαρὰ, ἀλλὰ καὶ ὁ συγκίνησις τῶν κατοίκων ἦταν ἐκδηλὴ καὶ μάλιστα «... *μετὰ τὴ Λειτουργία γύρισε τὰ καφενεῖα στὴν πλατεία, γύρω ἀπὸ τὸν Ναὸ καὶ εὐλογοῦσε ὅλους*»⁴⁷.

«*Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ*» ὅτι τὴν ἴδια περιόπου περίοδο, συμμετεῖχε σέ ἀρχιερατικὸ συλλειτουργοῦ κατὰ τὴν πανίγυρη τῆς Ἀναλήψεως Κυρίου, στὸν ὁμώνυμο Ναὸ τοῦ Κορωπίου, προεξάρχοντος τοῦ Μητροπολίτου Ἰακώβου Βαβανάτσου καὶ συλλειτουργοῦντος τοῦ Μητροπολίτου Ἁρτῆς Ἰγνατίου Τσίγκρη. Ἐπίσης, προεξήρχε στὴν πανίγυρη τῆς Ἀναλήψεως στὸν ἴδιο Ναὸ τὸ 1974, ὁπότε εἶχε ἐκλεγεί, ἀλλὰ δὲν εἶχε χειροτονηθεὶ καὶ ἐνθρονισθεὶ ὁ Μητροπολίτης Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς Ἀγαθόνικος⁴⁸.

Ἀργότερα, τὸ 1968 οἱ κάτοικοι τῆς Κερατέας ἐνίωσαν μεγάλη θλίψη γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἀναγκαστικῆς παραίτησέος του ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ θρόνο τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης. Δὲν μποροῦσαν νὰ διανοηθοῦν τίς πιέσεις γιὰ παραίτηση, ἀλλὰ καὶ νωρίτερα, τὸ 1960, τὰ ἀρνητικὰ σχόλια γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Ἡ

⁴³ Μαρτυρία Κερασούλας συζ. Ἀντ. Κορρέ.

⁴⁴ Ἐπιστολὴ Ἀγγελικῆς Δημ. Μήτρου.

⁴⁵ Μαρτυρία Ἰωάννου Ρούσου, διατελέσαντος νεωκόρου τοῦ Ἱ. Ναοῦ Μεταμορφώσεως Σωτήρος Κεφαλαρίου Κηφισιάς.

⁴⁶ Ἐνδεικτικὰ νὰ ἀναφερθεῖ ἡ σχέση του μέ τὸν Νικόλαο Γρ. Μπίλιο, ὁ ὁποῖος διακονοῦσε τὸν π. Ἰάκωβο ὡς ὀδηγός, μετὰ τὴν παραίτησή του καὶ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἀθήνα.

⁴⁷ Μαρτυρία Κων/νου Εὐαγγ. Κορωνιά.

⁴⁸ Μαρτυρία π. Πέτρου Φαραζῆ, Ἐφημερίου Ἱ. Ναοῦ Ἁγίων Πάντων Κορωπίου.

*Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, τὰ ὁποῖα καί ἐντύπως δημιουργοῦσαν ἀρνητικό κλίμα ἐναντίον τοῦ π. Ἰακώβου*⁴⁹.

Ὁ ἐκ Λαρίσης νομικός καί μουσικοδιδάσκαλος Ἰωάννης Γεννατᾶς ἀναφέρει γιά τή βιωτή καί γιά τά τέλη τοῦ π. Ἰακώβου: «Υπῆρξε ἀπλός, λιτός, πρῶος, στοργικός πνευματικός πατέρας καί ἔχαιρε σεβασμοῦ ὑπό πάντων. Ἡ εἶδση τῆς παύσεώς του ἐκ τῶν καθικόντων του ἄνευ αἰτίας καί δικαιολογίας... σκόρπισε θλίψη μεγάλη καί ἀσύλληπτα συναισθήματα συμπαραστάσεως καί ἀπείρου σεβασμοῦ στό πρόσωπό του, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τό "πλῆγμα" πρῶος καί νηφάλιος. Ἀπεσύρθη ἤρεμος, ὅπως ἦτο στήν οἰκία του στό Κεφαλάρι Ἀττικῆς, ὡς ἄλλος ἀσκητής μέσα στόν κόσμον τόν πολυθόρυβο καί δυσώνυμο.

»Τό μόνον πού πέτυχαν οἱ διῶκτες του ἦταν νά ἀνεβάσουν τή δημοτικότητά του, τίς ἀρετές του, τήν ἀπλότητά του, τόν σεβασμό τοῦ ποιμνίου του καί ὄχι μόνον, εἰς τά ὕψη!

»Δέν εἶναι ὑπερβολή ὅτι ἡ Λάρισα, ἡ Θεσσαλία, ἀλλά καί ἡ Ἀττική περιμένουν ἀπάντηση στό μεγάλο ἐρώτημα "γιατί" τῆς ἀποπομπῆς του!».

Ἡ ἀγαθή ἀνάμνηση

«Ἔστι δέ καί ἄλλα πολλά ὅσα ἐποίησεν...» ὁ π. Ἰακώβος κατά τήν τριετή διακονία του στήν Κερατέα. Παρά τό ὅτι ὁ χρόνος τά ξεθώριασε, δέν κατάφερε ἐντούτοις νά τά σβήσει. Πρὸ ἐτῶν, συνέβη σέ συζήτηση νά ἀκουστεῖ τυχαία τό ὄνομα «π. Ἰακώβος». Καί τότε ἡ γηραιότερη ρώτησε μέ ἔκδηλο ἐνδιαφέρον «Ποῖός π. Ἰακώβος; Ὁ δικός μας!».

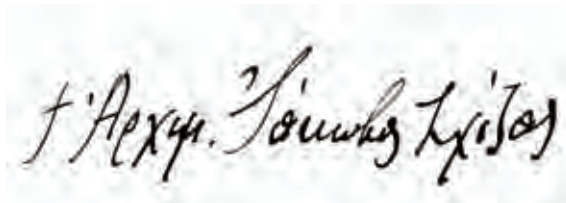
Στά δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων ἐφημεριῶν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας οἱ λειτουργοί μνημονεύουν σέ κάθε Θεία Λειτουργία «Υπὲρ ἀναπαύσεως Ἰακώβου ἀρχιερέως».

Ὁ «Κύριος οἶδε» καί Ἐκεῖνος θά ἀποδώσει τόν μισθό «τῶν φρονίμων καί πιστῶν οικονομῶν». Σέ κήρυγμά του στίς 23 Οκτωβρίου τοῦ 1954, ὡς Πρωτοσύγκελλος πλέον τῆς Μητροπόλεως Ἀττικῆς καί Μεγαριδος, θά ὁμολογήσει: «Οἱ ἔπαινοι τῶν ἐργατῶν τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἀνήκουν εἰς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς μόνον τόν Ἀγωνοθέτην Θεόν, κατά τό "ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ" ...ὁστις ἐνώπιον Ἀγγέλων καί ἀνθρώπων, βραβεύων τούς πιστούς του ἐργάτας θά ἀναφωνήσι: "Εὖ, δοῦλε ἀγαθέ καί πιστέ εἰσελθε εἰς τήν χαράν τοῦ κυρίου σου" (Ματθ. 25, 21)»⁵⁰.

⁴⁹ Μαρτυρία Σταματίου Κων. Μανώλη (1915-2015).

⁵⁰ Ἀρχιμ. Ἰακώβου Ἀνδρ. Σχίζα, *Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ (καί ἕτερα τινά*

Αυτός είναι, ἐν ὀλίγοις, ὁ ἀπόηχος τοῦ ἔργου του, γιὰ τό ὅποιο προσέφερε τήν ἰκμάδα τῶν δυνάμεών του. Κανείς ἄλλος κληρικός πού διακόνησε στήν Κερατέα, δέν ἄφησε σέ τόσο μικρό χρονικό διάστημα τόσο μεγάλη φήμη. Πραγματικά, «*Ἄφησε καλές καί ἀγαθές ἀναμνήσεις. Ποτέ δέν τόν ξέχασε ἡ Κερατέα!*»⁵¹. Αὐτή του ἡ θυσιαστική προσφορά γράφτηκε ἀνεξίτηλα στίς καρδιές τῶν κατοίκων τῆς Κερατέας καί εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά τόν χαρακτηρίσουν ὡς «*ὁ π. Ἰάκωβος, ὁ δικός μας!*».

Εἰκ. 4. Ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἀρχιμ. Ἰακώβου Σχίζα, στό Βιβλίο Θανάτων τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας (1912-1960).

θέματα ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης), ἐν Ἀθίνας 1960, σελ. 72.

⁵¹ Μαρτυρία Χριστοῦ Γ. Ρώμα.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ - ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΜΝΗΜΗ ΤΑΚΗ ΤΛΟΥΠΑ. Ο ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ 100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ

Γεννήθηκε τό 1920. Καί ό Δῆμος Λαρισαίων ἀποφά-
σισε νά ὀνομάσει τό 2020 «ἔτος Τλούπα». Οἱ τιμητι-
κές ἐκδηλώσεις στήν πόλην ἤδη ἄρχισαν, μέ μιά μεγάλη ἔκθε-
ση στήν Πινακοθήκη Κατσιγρα, μέ στιγμές τοῦ βίου του. Θά
συνεχιστοῦν σέ ὅλη τήν διάρκεια τῆς χρονιάς. Καί δίκαια.
Ἄν δέν τιμήσουμε τόν Τάκη Τλούπα, θά εἶναι σάν νά δια-
γράψουμε μέ μιά μονοκονδυλιά τήν ἱστορία μας. Αὐτό
ἀκριβῶς εἶναι ὁ Τάκης Τλούπας: Ἡ ἱστορία τῆς πόλης μας
ἀπό τό 1935 μέχρι τό 2000.

Κάμπος...

*Τοπίο ἐπίπεδο, κλεισμένο ἀπό βουνά,
κομμένο στά δυό ἀπ' τό ποτάμι.*

Ἡ πολιτεία νωθρή καί ὑγρή.

Συχνά φιλάρεσκη κι ἐπίσης φλύαρη.

Πολιτεία μακιγιαρισμένη.

Ἄλλοτε φασκιωμένη μέ μοντελάκια νεοπλουτισμοῦ.

Ἄλλοτε ἐπιτηδευμένα μισόγυμνη, προκλητικά ἠδυπαθής.

Πέρα ὡς πέρα σάρκινη.

Πολιτεία μέ μνήμη ἀδύναμη καί ὄνειρα πλαστικά.

Ἐσπρέσο, καπουτσίνο καί λάιφ στάιλ μπουῶρδες.

Χρώματα παραχαραγμένα,

σιτλάκια μπλαζέ καί τροχήλατες μοναξίες.

Ὁ καθένας καί ἡ ἱστορία του. Ἔστω χωρίς ἔρμα. Ἔστω...

Κάμπος...

Λίγο πρὶν ἢ νύχτα χωρίζει ἐντελῶς ἀπ' τῆ μέρα. Λίγο πρὶν τό σκοτάδι χωρίζει ἐντελῶς ἀπ' τό φῶς. Στό μεταίχμιο τοῦ ἄσπρου μέ τό μαῦρο, ὅπου περιδιαβαίνει τά σοκάκια ἢ σιωπή, καί τούς μεγάλους δρόμους ἢ γαλήνη.

Λίγο πρὶν ξυπνήσουν οἱ μοναξιές καί τά ψυχότροπα. Ἐκεῖ, στό κρίσιμο σημεῖο τοῦ χρόνου, πού μπορεῖ κανεῖς νά ξεδιαλύνει σκιές, ὁ Τάκης Τλούπας καλημερίζει καί πάλι τήν πόλη του, κρεμᾷ καί πάλι στόν ὄμο του τῆ μηχανή του, ἀνεβαίνει καί πάλι τῆ βέσπα του, καί ξεκινᾷ, καί πάλι, γιά τόν κάμπο ἢ τά χαμιλοβούνια του.

Εὐτυχῶς πού οἱ μεγάλοι δέν πεθαίνουν ὀριστικά κι εὐτυχῶς πού κάποιιο βρίσκουν τά δρομάκια τῆς ψυχῆς πού ὀδηγοῦν στή σιωπή τοῦ ἔργου τους.

Καί δύο φορές εὐτυχῶς πού ἡ πόλη καλότυχη ὑπῆρξε κι ἀνάθρεψε μεγάλους, ἐρήμην βεβαίως τῆς βούλησης τῶν ἀνόπτων.

Λάρισα...

Ἡ Λάρισα τοῦ Ἀγίνορα Ἀστεριάδη...

Ἡ Λάρισα τοῦ Τάκη Τλούπα...

Ἡ Λάρισα τῶν χρωμάτων καί ἡ Λάρισα τοῦ μαυρόασπρου.

Ἡ ἀγαπημένη Λάρισα τῆς σιωπηλῆς εὐγένειας καί τῆς ἀπόλυτης σεμνότητας.

Ἡ Λάρισα πού μιλᾷ χαμιλόφωνα καί βαδίζει ἀπαρατήρητη καί ἀπρόσβλητη ἀπό τίς ἀσθένειες τοῦ ναρκισσισμοῦ καί τοῦ μεταμοντερνισμοῦ. Πού καί χωρίς τίς πιστωτικές κάρτες, τά ρόλεξ καί τά ἀρμάνι καί τίς μερσέντες, μπορεῖ ἀκόμα νά ὀνειρεύεται.

Γιατί αὐτή ἡ Λάρισα ζεῖ μέσα ἀπό τά βήματα σημαντικῶν ἀνθρώπων πού κατάθεσαν ἤδη τήν μαρτυρία τους στήν αἰωνιότητα.

Ὁ Τάκης Τλούπας ἔχει καταθέσει στήν αἰωνιότητα τό ἔργο του –ἀλλά καί τό ἦθος του– καί μᾶς ἔχει παραδώσει μιᾷ Λάρισα-μᾶνα, μιᾷ πόλη ζεστή, Λαρισαίους πού στέκουν στίς γωνιές τῶν δρόμων συζητῶντας τήν καθημερινότητα, ἀνθρώπους τοῦ κάμπου πού ἀρκοῦνται στό ἐλάχιστο, σιωπηλοῦς ποιμένες πού ὀδοιποροῦν στήν ὀμίχλη καί πιά, ὁ ἴδιος, τεχνίτης καί δημιουργός, καλλιτέχνης τῆς φωτογραφικῆς ἀφηγηματικῆς, ἀποτελεῖ μέγιστη σημαντικότητα γιά τόν τόπο μας.

Μέσα ἀπό τήν ὀπτική, ἀλλά καί τήν τεχνική τοῦ Τάκη Τλούπα, τό τοπίο ἀποκτᾷ τίς διαστάσεις πού δύσκολα ἀντιλαμβάνεται ἓνα μί ἀσκημένο μάτι. Ἡ

έλληνική γραμμή και ή γραμμή του όρίζοντα ταυτίζονται σέ μιά σωπηλή άρμονία και τό κραυγαλέο έκμηδενίζεται, αφήνοντας ζωτικό χώρο στόν άνθρωπο, γιά νά αντίληφθει τήν άσημαντότητά του σέ σχέση μέ τόν χώρο, αλλά και τόν χρόνο.

Τό ίδιο και οί όπτικές του γιά τήν πόλη, όπου άνθρωποι και χτίσματα συνυπάρχουν, πιά, σέ αναλογίες πού δέν ανατρέπουν τήν φυσική ροή τής ζωής. Η πόλη τής Λάρισας άπαθανατίζεται μέ τήν ήρεμία μιάς άπλότητας πού χάθηκε γιά πάντα.

Όμως δέν είναι ή Λάρισα του χθές. Είναι ή πολιτεία «του πάντα» αυτή πού περνά από τά μάτια εκείνου πού θά θελήσει νά ταξιδέψει στίς σελίδες των λευκώματων πού συγκέντρωσαν κάποια άπ' τά μέρη τής δουλειάς του Τάκη Γλούπα. Καί αυτό αποτελεί τί μεγάλη προσφορά του φωτογράφου τής Λάρισας.

Τά λευκώματα μέ τίς φωτογραφίες του Τάκη Γλούπα θά πρέπει νά ανήκουν στά πλέον άπαραίτητα του βασικού έξοπλισμού κάθε λαρισαϊκού σπιτιού, όπως τό ψυγείο ή ή τηλεόραση, και θά πρέπει σέ κάποια άπ' τίς τάξεις του Γυμνασίου ν' αποτελούν, γιά τούς μαθητές τής Λάρισας, αντικείμενο συζήτησης και διδασκαλίας, κάτι σαν πατριδογνωσία, έτσι ώστε ή μικρή καθημερινή ιστορία αυτής τής πόλης νά μίν αποτελεί τόπο άγνωστο στους κατοίκους της.

Πάει καιρός πού μου ἔγινε πίστη πώς ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου γίνεται οὐσιαστικότερη ὅταν τά βήματά του συναντιῶνται μέ βήματα σημαντικῶν ἀνθρώπων πού κατάθεσαν ἤδη τήν μαρτυρία τους στήν αἰωνιότητα.

Ὁ Τάκης Γλούπας ἔχει καταθέσει στήν αἰωνιότητα τό ἔργο του καί πιά, ὁ ἴδιος, ἀποτελεῖ μέγιστη σημαντικότητα γιά τόν τόπο μας, ἔγραφα πιο πάνω.

Διαισθάνομαι ὅτι δέν ὑπερβάλλω καί πώς ἀναφέρομαι σ' ἓνα τεράστιο ἔργο καί μιᾶ ἀνεκτίμητη προσφορά μέ λέξεις ιδιαίτερα φτωχές. Οἱ Λαρισαῖοι πού γνωρίζουν τό ἔργο τοῦ Γλούπα καί οἱ Λαρισαῖοι τῶν ἐποχῶν τοῦ μέλλοντος, πού θά τό γνωρίσουν, ἔχουν καί θά ἔχουν τήν εὐτυχία, «δι' αὐτοῦ», νά ἐπικοινωνήσουν μέ ἐποχές μακρινές, ἔντονα σημαδεμένες μέ τήν προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων «νά πορευτοῦν καλά» στή ζωή.

Δέν γνωρίζω πόλεις στήν Ἑλλάδα πού νά ἔχουν τόν δικό τους Γλούπα. Γνωρίζω ὅμως πώς ἡ ἀνάσα τῆς δικῆς μας πόλης, ἡ μικρή καθημερινή ἱστορία της, ἡ ἀφηγηματική τῶν σιωπηλῶν τοπιῶν της, ἀπαθανάτιστικαν γιά δεκαετίες ἀπό τόν φακό ενός ἀνθρώπου πού τά μάτια του, ἀρκετά ωρίς, εἶχαν μάθει τί λαλιά τοῦ νεροῦ καί τῆς ὀμίχλης, τί λαλιά τῶν κορυφογραμμῶν, τήν κίνηση τῶν ἀνθρώπων κάτω ἀπ' τό φῶς ἢ μέσα στή σκιά.

Πολύπτυχο έργο

Οι ασχολίες που παρέμειναν ίδιες έξι χιλιετίες, και που άρχισαν ν' αλλάζουν μετά την δεκαετία του '50, τά επαγγέλματα που χάθηκαν, τό πρόσωπο μιάς πόλης που γκρεμίστηκε ασύνετα, τά τοπία που δέν είναι μόνο εικόνα, οί προσωπογραφίες τών ανθρώπων που είναι ζωσα έκφραση ψυχής, τά έργα τών ταπεινών και άνώνυμων δημιουργών που σκάλισαν τό ξύλο και λάξευσαν τίν πέτρα μέ άξεπέραστη καλλιτεχνική ευαισθησία, διδάσκοντας στους «λόγιους» τό ανυπέβλητο κάλλος τής λαϊκής ψυχής...

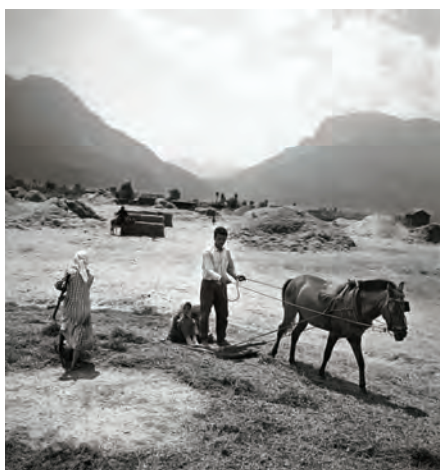
Αυτό τό έργο θά μείνει κορυφαία παρακαταθήκη σ' όλους που συνεχίζουν και θά συνεχίζουν νά ζούν μετά τόν Τάκη Γλούπα. Όπως επίσης παρακαταθήκη θά είναι και μιά μεγάλη διδαχή του προς τούς νεότερους: Τήν Τέχνη τής Φωτογραφίας τί δημιουργεί τό μέγεθος τής ευαισθησίας τών ματιών του φωτογράφου, που τά δένει μιά άόρατη γραμμή μέ τήν ψυχή του. Η δέ άφηγηματική τής φωτογραφίας είναι αυτή που τής εξασφαλίζει τό εισιτήριο γιά τί διαχρονικότητα. Ο ίδιος μου είχε πει, αποπειρώμενος νά εξηγήσει κάποια «γιατί»:

«Είναι αλήθεια ότι πάντα έβλεπα πολλά πράγματα που δέν έβλεπαν οί άλλοι και που καταλάβανα πώς θά χαθούν. Πολλές από τίς άγροτικές ασχολίες που είχαν χαρακτηριστικά στοιχεία αναλλοίωτα εδώ και χιλιάδες χρόνια, ραγδαία μεταβάλλονταν. Η εφαρμογή τής τεχνολογίας δημιουργούσε κάθετη και χασομική ρωγμή στόν χρόνο. Έτσι γεννήθηκε μέσα μου ή άγωνία τής άπαθανάτισης».

Η άγωνία του δημιουργού...

Γιατί ό Τάκης Γλούπας είναι δημιουργός και όχι φωτογράφος-άντιγραφείας τής φύσης, τών αντικειμένων, τών ανθρώπων. Μετά απ' αυτόν οί φωτογράφοι που άναζητούν τήν ιδιαίτερη έκφραση θά πρέπει νά ζυγίζουν αρκετά καλά τίς άπόπειρες και τούς ισχυρισμούς τους αν θέλουν νά μιλούν γιά τήν Τέχνη τής Φωτογραφίας.

Αυτό, γιατί ό Τάκης Γλούπας ήταν εκείνος που μέ άνεξάντλητη ύπομονή άκολουθούσε τούς μετασχηματισμούς στήν έκφραση τής φύσης. Ήταν αυτός που είσχωρούσε σ' εκείνη τήν λεπτομέρεια, που έκανε τό αντικείμενο σημαντικό. Ακινητοποιούσε τήν κίνηση που είχε κάτι ν' άφηγηθεί. Συχνά «ανάγκαζε» τό αντικείμενό του νά προβεί σ' αυτήν τήν αφήγηση, όπως, γιά παράδειγμα, σέ μιά από τίς συγκλονιστικότερες φωτογραφίες του, που στό λεύκωμα «Από τί γη τών ανθρώπων» έχει τόν τίτλο: «Πηγάδι στόν Τύρναβο» (1975), στήν όποία

«ἀναγκάζει» τὰ δάχτυλα ν' ἀφηγηθοῦν μιά ζωή χαραγμένη ἀπ' τή στέρηση τόσο, ὅσο ὁ ξύλινος κύλινδρος τοῦ πηγαδιοῦ...

Οἱ «Βλάχοι στό Τόιβασι» (1954) πορεύονται στή μοναξιά ἑνός τοπίου πού ἐκπέμπει τό δικό του ἀπροσδιόριστο καί ἀχαρακτήριστο φῶς. Βρίσκονται πηλότερα ἀπό τὰ καθημερινά καί βιώνουν ἕναν ιδιαίτερα σιωπηλό δρόμο. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα (1958) φωτογραφίζει «Τό Τόιβασι μέσα στήν ὀμίχλη» καί ἀπαθανατίζει μιά ἐκπληκτική στιγμή τῆς φύσης, μοιράζοντας τό κάδρο του σέ

τρία επίπεδα και δίνοντας όλη τήν μεταφυσική του τοπίου μ' ένα πλήρως διαβαθμιζόμενο άσπρο/μαύρο.

Τό φως, ως κατάσταση μυστηριακή και ως διάσταση όνειρου, κυριαρχεί στις αναζητήσεις του Τλούπα και καθοδηγεί τήν όπτική του ματιά. Συχνά είναι αυτό που τον βοηθάει στην ανακάλυψη τής ιδιόμορφης και ιδιότυπης γλώσσας των τοπίων, όπως στή φωτογραφία μέ τίτλο «Πρωινό στά Λεχώνια» (1955). Άλλες πάλι φορές, θαρρείς πώς ό ίδιος βυθίζεται σ' αυτό και τ' αντικείμενα που «βλέπει», αν και δέν χάνουν τό περιγράμμα τους, λειτουργούν πέρα από τον χώρο και τον χρόνο («Συντροφιά» - 1950).

ΜΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Πάνε περισσότερα από είκοσι πέντε χρόνια.

Κατά παράξενο τρόπο, τό κείμενό μου σώθηκε, στην μνήμη του ύπολογιστή. Είναι ένα μικρό σημείωμα, από τά πολλά που είχα γράψει σ' ένα διάστημα πενήντα ετών, γιά τόν Τάκη Τλούπα.

Είχα συναντηθεί μαζί του και απλά μιλήσαμε γιά ώρα, χωρίς νά του πω ότι είχα πρόθεση νά γράψω γιά τό έργο του. Άλλωστε, κάθε φορά που του έλεγα, δυσανασχετούσε. Και κάθε φορά που έγγραφα, μέ μάλωνε, μ' ένα ύφος μειλίχιο, που ήταν όλα τά «ευχαριστώ» του κόσμου.

Πολλά απ' αυτά που είχαμε πει ανήκαν στον χώρο τής προσωπικής συζήτησης και επόμενο ήταν νά μείνουν άδημοσίευτα.

Κάποια άλλα, όχι. Μ' αυτά τά κάποια άλλα, επιχείρησα τότε νά συνθέσω μιά μικρή παρουσίαση-συνέντευξη. Δέν ήθελε πολλά ό Τάκης Τλούπας. Η σεμνότητα ήταν ή δεύτερη μάνα του.

Ξαναφέρνω στην επιφάνεια, σήμερα, σπαράγματα εκείνης τής συζήτησης-συνέντευξης. Τό νιώθω χρέος μου απέναντι στον σπουδαιότερο Έλληνα φωτογράφο. Τό κάνω χωρίς νά πάρω τήν άδεια τής φίλης Βάνιας, τής κόρης που αν και στην ίδια πόλη, χρόνια έχω νά συναντήσω.

Θαρρώ πώς έχω τό δικαίωμα αυτό. Τόν γνώρισα πολύ πριν τόν γνωρίσουν άλλοι και άρχισα νά γράφω πολλά χρόνια πριν γράψουν άλλοι. Άδιαφορώντας γιά όσα άκουγα, πώς πάλι μαζί του άσχολούμαι.

Άπέναντί μου έχω τά λευκώματά του: «ΑΠΟ ΤΗ ΓΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ», «ΛΑΡΙΣΑ - Είκόνες του χθές», «1969 - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ», «Η Έλλάδα του Τάκη Τλούπα».

Τόν ρώτησα για τό πῶς «βλέπει» τά θέματα μέσα ἀπό τόν φακό του. Χαμογέλασε.

«Κάτω ἀπό μιὰ διαδικασία συνεχοῦς φθορᾶς», ἀπάντησε καί συνέχισε: «Αὐτό στάθηκε καί αἰτία γιά νά φωτογραφίσω καί τά ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Πίστευα ὅτι θά γίνουν καταστροφές, ὅτι θά χαθεῖ μιὰ ἰδιαίτερη κληρονομιά. “Ἐβλεπα” σέ κάποιες ἐκκλησίες καί μοναστήρια λεπτομέρειες ἀρχιτεκτονικές τίς ὁποῖες δέν τίς ἔβλεπαν οἱ εἰδικοί κι ἔλεγα πῶς ἔστω ὡς εἰκόνες πρέ-

πει νά διασωθοῦν στή μνήμη τῶν ἀνθρώπων. Ἴσως νά μίν ἤθελα νά διασώσω τήν εἰκόνα τοῦ χτίσματος, ἀλλά ἐκείνη τήν ἀγωνία τοῦ μάστορα καί τήν δεξιότητά του, πού ἀποτελεῖ ἄλλωστε τήν γνώση αἰῶνων».

Τοῦ ζήτησα νά μοῦ δώσει ἕναν ὀρισμό τῆς φωτογραφίας, ἀλλά ἀρνήθηκε.

«Ἡ φωτογραφία αὐτοπροσδιορίζεται», εἶπε. «Ἡ ἴδια ἡ φωτογραφία ὀρίζει τήν τέχνη της. Ἐγώ ἀναζητῶ ἐκεῖνο πού μέσα μου ὑπάρχει καί αὐτή ἡ ἀναζήτηση μπορεῖ νά διαρκέσει χρόνια. Δεκάδες φορές μπορεῖ νά σταθῶ ἀπέναντι σ' ἕνα ἀντικείμενο, ἀλλά νά μίν ἀποφασίζω τήν φωτογράφησή του, περιμένοντας ἐκείνη τήν ἰδανική –γιά τά δικά μου μάτια– στιγμή. Δέν μπορῶ νά πῶ τί εἶναι φωτογραφία, μπορῶ νά πῶ, ὅμως, πῶς μέ γοητεύουν οἱ ὁμίχλες, ὅπως καί οἱ ἀντικαποπτριζοί τῶν νερῶν καί μέ συνεπαίρνει τό φῶς. Σίγουρα φωτογραφία εἶναι φῶς, ἀλλά καί ἄλλα πολλά...».

Μιλίσαμε γιά πολλά, γιά τήν ἀγάπη του στή «Ρόλειφλεξ», τόν Κόζιακα, τήν Κάρλα, πού ἔχει ἀπαθανάτισει μοναδικά καί ἡ φωτογραφία της («Στήν ξεραμένη λίμνη Κάρλα» - 1962) ἀνήκει –γιά τόν ὑπογράφοντα– στίς κορυφαίες παγκόσμιες φωτογραφικές στιγμές.

«Εἶναι μιὰ πορεία πού ξεκίνησε στά 1938», μοῦ εἶπε «καί μοῦ χάρισε πλούσια τήν γεύση τῆς ζωῆς. Τώρα λέω πῶς ποτέ δέν ἀντιλήφθηκα ὅτι θά περνοῦσαν τόσο γρήγορα τά χρόνια. Ἴσως γιατί σάν φωτογράφος ἀκινητοποιοῦσα τόν χρόνο».

Ξανασυναντηθήκαμε καί εἶπαμε ἄλλα, ἄν καί πάντα ἐπέμενε πῶς δέν εἶχε νά πεῖ περισσότερα ἀπ' αὐτά πού ἔχει πεῖ ἀπαθανατίζοντας πρόσωπα ἀνθρώπων, ἀντικείμενα, τοπία, ἀσχολίες, κτίσματα, διαδικασίες ζωῆς.

Τάκη Τλούπα
 «Από τί γή τῶν ἀνθρώπων»
 Ἐκδόσεις «ΤΡΙΑ ΦΥΛΛΑ»

Τό 1983 οἱ ἐκδόσεις «ΤΡΙΑ ΦΥΛΛΑ» κυκλοφοροῦν τό λεύκωμα «Από τί γή τῶν ἀνθρώπων» μέ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα. Ἡ ἔκδοσι εἶναι δίγλωσση (καί στήν ἀγγλική). Παρότι δέν εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι πού ἔχουν δεῖ τήν δουλειά του σέ ἀτομικές καί ὁμαδικές ἐκθέσεις, ὅπως καί σέ κάποιες εἰδικές ἐκδόσεις (ὅπως «Νεολιθική Ἑλλάδα» - Ἐθνική Τράπεζα, «Ἑλληνικά λαϊκά ὄργανα» - Ἐγκυκλοπαιδεία ΔΟΜΗ κ.ἄ.), τό «Από τί γή τῶν ἀνθρώπων» εἶναι ἡ πρώτη ὀλοκληρωμένη παρουσίασι τῆς αἰσθητικῆς καί τῆς ἰδιαίτερης ματιᾶς τοῦ φωτογράφου. Περιλαμβάνει 77 φωτογραφίες, οἱ περισσότερες ἀπό τίς ὁποῖες ἀφοροῦν τήν ἑλληνική ὑπαιθρο. Τοπία, ἀγροτικές ἀσχολίες, πρόσωπα... Ὅκτώ ἀπ' αὐτές ἀφοροῦν τήν μοναστική ζωή.

Ἡ φωτογραφία πού μᾶς ὑποδέχεται ἔχει τίτλο «Πρωινό στή Χασάμπαλη». Ἡ Χασάμπαλη εἶναι περιοχὴ τοῦ Συκουρίου Λάρισας, ἀπό τὰ λατομεῖα τῆς ὁποίας ἔβγαυε τό περίφημο πράσινο μάρμαρο, μέ τό ὁποῖο ἔχουν κατασκευαστεῖ οἱ κολῶνες τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τόν Τάκη Τλούπα, ὅμως, ἐνδιαφέρει ἡ μοναξιά τοῦ τοπίου. Τήν γραμμὴ τοῦ κάμπτου, πού εἶναι καί ἡ πρώτη γραμμὴ ὀρίζοντα, διακόπτει ἓνα μοναχικό δέντρο, μέ τήν ἀπόλυτη σιωπή του. Στή δεύτερη γραμμὴ τοῦ ὀρίζοντα εἶναι οἱ δύο κορυφογραμμές. Ἡ πρώτη ἀπό τό χαμυλοβούνι τῆς Χασάμπαλης. Ἡ δεύτερη τῆς Ὕσσης. Στά ριζά τῆς πρώτης μιὰ γραμμὴ ὀμίχλης.

Ἡ ὀμίχλη ἦταν ἀγαπημένη ἀτμόσφαιρα τοῦ Τάκη Τλούπα. Ὅταν ξημέρωνε ἡ μέρα κι ἔβλεπε ὀμίχλη, δέν ἔλεγε «σήμερα δέν ἔχει ἥλιο, ἔχει ὀμίχλη, δέν θά φωτογραφίσω». Ἀντίθετα, ἔλεγε: «Τί ὠραία... Ἦχει ὀμίχλη. Πάω νά φωτογραφίσω». Τήν συναντᾶμε συχνά. Ἡ 4η φωτογραφία ἔχει θέμα τῆς τίς «Ὀμίχλες στόν Κίσσαβο». Ἡ 6η «Τό Τόβασι μέσ στήν ὀμίχλη». Ἡ 24η τήν «Ἀνοιξιάτικη ὀμίχλη». Καί πολλές ἀκόμα σέ ἄλλα λευκώματα, ἀλλά καί ἀνέκδοτες.

Στό λεύκωμα αυτό συναντάμε κάποια από τὰ συγκλονιστικότερα πρόσωπα πού φωτογράφησε ὁ Τάκης Γλούπας, ἀνεπανάληπτες ἀπαθανάτισεις, πού ἀποκαλύπτουν τί ἔφαχνε ὁ μέγας μας καλλιτέχνης στόν ἄνθρωπο. Τό πρόσωπό του, τὰ χέρια του, τό βλέμμα του, τὰ σημάδια πού ἄφησε ὁ χρόνος, τὰ σημάδια πού ἄφησε ἡ στέρησις, τὰ σημάδια πού ἄφησε ὁ μόχθος τοῦ ἀγρότη, τὰ σημάδια πού ἄφησε ἡ τυράγνια τοῦ κτηνοτρόφου, τὰ σημάδια πού ἄφησαν ἡ βροχή, τό λιοπύρι, τὰ ξεροβόρια...

Ὁ Τάκης Γλούπας ὑπερβαίνει τήν ἔννοια τοῦ φωτογράφου. Τά πρόσωπά του εἶναι εἰκαστικές προσωπογραφίες ἁγίων τῶν κάμπων καί τῶν βουνῶν. «Ὁ

Ὀδυσσεύς στή βροχή» βγάζει τήν εὐγλωττη λεβεντιά του στό βλέμμα του, στό πρόσωπό του πού χαμογελά κάτω ἀπό τήν κάπα του. Ὁ κτηνοτρόφος «Ψηλά στήν Τύρνα» (Ελάτη), μέ τὰ ταλαιπωρημένα παπούτσια καί ροῦχα, μέ τήν γκλίτσα στούς ὤμους πού δημιουργεῖ σταυρό μέ τήν ὄρθια στάση τοῦ σώματος, εἶναι ὁ κυρίαρχος τοῦ Κόζιακα, ἕνας βασιλιάς πού ἐποπτεύει τό ποίμνιο σέ μιᾶ εἰδυλλιακή μοναξιά.

Πόσα μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς ἀπέναντι στίς φωτογραφίες τοῦ Τάκη Γλούπα; Τήν γαλήνη καί τήν προσίλωσι πού βγάζουν οἱ «Σαρακατσάνες στόν Ὀλυμπο»; Ἡ ἀφηγηματική τῶν ξυπόλητων ποδιῶν τῆς ἔφηβης Σαρακατσάνας; Τό φύσημα τῆς ἡλικιωμένης στό «Μαγείρεμα στό βουνό» δέν εἶναι μιᾶ φωτογραφία πού δείχνει πῶς οἱ γυναῖκες τῶν κτηνοτρόφων ἐτοίμαζαν τό φαγητό τῆς οἰκογένειας. Ἀποτυπώνει μιᾶ σπουδαία σκηνή τῆς καθημερινότητας, ἀπό τήν ὁποία ἐξαρτιόταν ἡ ἐπιβίωσι ἐκείνων πού ἀκολουθοῦσαν τὰ κοπάδια. Τό μαγείρεμα ἦταν ὑπόθεσι τῶν ἡλικιωμένων, πού ἔμεναν πίσω στίς στάνες. Ἡ τεχνική τους ν' ἀνάψουν φωτιά, ἡ πυροστιά, ἡ κατσαρόλα. Ἡ γιαγιά διπλωμένη στά δύο. Στήν ἴδια σελίδα, ἡ φωτογραφία μέ τό «Σαρακατσάνικο νοικοκυριό» συμπληρώνει περισσότερο ἀπό εὐγλωττα τί σημαίνει νά ἔχεις στέγη τόν οὐρανό, ἀλλά καί τί σημαίνει «λίγο».

Κάθε φωτογραφία καί μιᾶ ἱστορία, ἕνα ἀφήγημα γιά τήν μεγάλη περιπέτεια

του ανθρώπου στην αγροτική Ελλάδα. Ή γιαγιά με τὰ «Άβγά για τὸ ἐγγόνι», πού για μοναδικό της κόσμημα ἔχει μιά παραμιάνα, τὰ χέρια της με τὰ ἀβγά, ἢ ὑποψία χαμόγελου στό πρόσωπό της, τὸ ἀπορημένο βλέμμα τοῦ παιδιοῦ. Ή νηφαλιότητα τοῦ «Καλαρρυτινοῦ τσομπάνου», ἢ ἀθωότητα τῆς παιδούλας στό «Ένα χαμόγελο», ἢ ἦπια σκληρότητα πού ἐκφράζει «Ὁ ντελάλης», φωτογραφία πού ἔγινε διάσημη, ἢ μοναξιά τῶν μοναχῶν. Τί νά ἀναφέρω σέ ἕνα σημείωμα πού πρέπει νά τηρεῖ κανόνες χώρου;

Σ' αὐτό τὸ λεύκωμα συναντᾶμε τὴν ἐπίσης διάσημη φωτογραφία τῆς Κάρι-λας, με τὴν σχισμένη γῆ, τὴν ἀπόλυτα χορευτική συμμετρία τῶν γυναικῶν «Κουβαλώντας τὸ σανό» καὶ ἄλλες πολλές πού μᾶς καθηλώνουν...

ΛΑΡΙΣΑ

Εἰκόνες τοῦ χθές

Φωτογραφίες: ΤΑΚΗΣ ΤΛΟΥΠΙΑΣ

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1986, ἐπὶ δημαρχίας τοῦ ἀει-μνήστου Ἀριστείδη Κ. Λαμπρούλη, ἡ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας - Μουσείο Γ. Ι. Κατσίγρα, κυκλοφορεῖ με τὴν ἐκδοτική σφραγίδα τῶν ἐκδόσεων «ΚΑΠΟΝ» τὸ θαυμάσιο λεύκωμα «ΛΑΡΙΣΑ - εἰκόνες τοῦ χθές». Τὰ κείμενα εἶναι τοῦ δημοσιογράφου τῆς «Ἐλευθερίας» Νίκου Νάκου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ σειρά ἐτῶν δίδασκε καθη-μερινὰ δημοσιογραφικό ὕφος καὶ ἦθος, καὶ οἱ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα. Τὸ εἰσαγωγικό κείμενο τοῦ Νίκου Νάκου γιὰ τὴν ἱστορική δια-δρομὴ τῆς Λάρισας εἶναι μοναδικό!

Στό προλογικό σημείωμα τοῦ δημάρχου, ὁ ἀείμνηστος Ἀριστείδης Λαμπρούλης ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων:

«Εἰκόνες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Λαρισινοῦ λαοῦ, σέ ἐποχές σκλαβιάς, ζοφερῶν χρόνων, φτώχειας, στέρησης, ἀγῶνων καὶ προσπάθειας γιὰ καλύτερη ζωὴ στὴν ἀγαπημένη Λάρισα, ἔγινε ἀπόπειρα νά καταγραφοῦν στό λεύκωμα αὐτό τῆς Δημοτικῆς Πινακοθήκης Λάρισας, πού βασίστηκε στὶς φωτογραφίες καὶ στό ἀρχεῖο τοῦ συμπολίτη μας καλλιτέχνη φωτογράφου Τάκη Τλούπα.

»Οἱ φωτογραφίες αὐτές κλείνουν μέσα στό παιγνίδισμα τοῦ ἀσπρόμαυρου,

έκτός από τήν ιστορική καταγραφή τῆς παλαιᾶς Λάρισας, καί ὀλοκληρωμένα συναισθήματα. Τή μελαγχολική νοσταλγία, τή φιλοσοφική καρτερία, τόν ἥρωισμό καί τό δυναμισμό, τή δημιουργικότητα, τήν εὐαισθησία θά λέγαμε, τῶν Λαρισαίων τῶν χρόνων πού πέρασαν. Ὅλα αὐτά μ' ἕναν πλούσιο λυρισμό μᾶς ιδιότυπης καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης ὅπου, παρὰ τόν χαρακτήρα τοῦ “ἐνσταντανέ” πού ἔχουν οἱ περισσότερες φωτογραφίες, διακρίνει κανεῖς τό ἀξιόλογο αἰσθητικό περιεχόμενο πολλῶν ἀπ' αὐτές καί τήν περιεκτικότητα σέ ἱστορικά στοιχεῖα....»

Οἱ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Γλούπα στό λεύκωμα αὐτό, χωρίς νά παραβλεφθεῖ ἡ ἀξία τοῦ κειμένου, ἀποτελοῦν πολύτιμο ὑλικό γιά τήν ἱστορική διαδρομή τῆς πόλης, ἐνῶ παράλληλα ἐκφράζουν μέ ἀξεπέραστο καλλιτεχνικό ὕφος τήν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς. Φωτογραφίες πού ἐκφράζουν ἄλλοτε μέ λυρισμό, ἄλλοτε μέ ρεαλισμό, καί ἄλλοτε ἐντελῶς ὑπερβατικά τίς στιγμές τῶν ἀνθρώπων μᾶς πολιτείας, πού πάσχιζε νά σταθεῖ στά πόδια τῆς μέσα ἀπό συνεχεῖς καταστροφές, ἀλλά καί τά ἔργα τῶν ἀνθρώπων τῆς, πρὶν οἱ κάτοικοι χάσουν τό μέτρο καί τήν αἴσθησι τῆς σεμνότητας.

Ἡ ὀργάνωσι τοῦ λευκώματος εἶναι ὑποδειγματική, καθὼς ἀκολουθεῖ τήν ἱστορική διαδρομή τῆς πόλης. Τά ἀρχαῖα τῆς θέατρα, τά ψηφιδωτά τῆς παλαοχριστιανικῆς ἐποχῆς, τό Μπεζεστένι τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ Λάρισα τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἀπελευθέρωσις, ἡ Λάρισα τῆς Καποχῆς, ἡ μετακατοχική Λάρισα.

Μιά ἐκπληκτική φωτογραφία τοῦ Τάκη Γλούπα, ἐνός πρωينوῦ τοῦ 1950 στήν κεντρική πλατεία τῆς πόλης, ἀφηγεῖται τό πέρασμα ἀπό τήν μιά ἐποχή στήν ἄλλη. Φωτογραφίες τοῦ καταστροφικοῦ σεισμοῦ τοῦ 1953, τοῦ τότε σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, τοῦ κοιμοῦ κτηρίου τοῦ σταθμοῦ τοῦ Θεσσαλικοῦ Σιδηροδρομοῦ, τῆς «Τετάρτης» καί τῆς «Νέας Ἀγορᾶς», λειτουργοῦν ὡς διαρκές μνημόσυνο μᾶς πόλης πού δέν ὑπάρχει πιά, ἀλλά δέν ἔπαυε νά εἶναι δική μας. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τό κτήριο τῆς Γεωργικῆς Σχολῆς, τό Ὑδραγωγεῖο, ἀλλά ἀκόμα περισσότερο μέ τό παλιό Ρολοῖ, πού δέν ὑπάρχει πιά, ἀλλά καί οὔτε ἀντικαταστάθηκε. Εἶναι κρίμα νά γκρεμίζεις χωρίς νά ξαναφτιάχνεις, ιδιαίτερα ὅταν αὐτό πού γκρεμίζεις εἶναι ἕνα ἐμβληματικό στοιχεῖο τῆς πόλης.

Ἡ σχέση τῶν ἀνθρώπων μέ τόν χῶρο καί τόν χρόνο, ἀλλά καί ἡ σχέση τοῦ χώρου μέ τόν χρόνο, εἶναι ἐκδηλές στίς φωτογραφίες αὐτές τοῦ Τάκη Γλούπα. Σταματῶ σέ μιά ἀκόμα φωτογραφία: Εἶναι ἀπό τά «Σκυλοκαλλιστεία» τῆς Λάρισας. Πόσοι νά τά γνωρίζουν ἄραγε, ἀκόμα καί ἀπό τούς φιλόζωους; Πόσοι νά θυμοῦνται τό «Ἀδάμιο ἔπαθλο»; Ἐνα ἔπαθλο πού εἶχε θεσπίσει καί χρηματοδοτήσει ὁ Ἀδάμος Κωνσταντίνου (!), τοῦ γνωστοῦ καί σήμερα

ψητοπωλείου «Αδάμος», πού ζει με τήν τρίτη γενιά, τά ἐγγόνια του Ἀδάμο καί Ἰωάννη Κωνσταντίνου, στήν ὁδό Πανός;

Ὁ Μουσικός Σύλλογος, οἱ μαθητές τοῦ Ὁδείου, ἀλλά καί ἡ ἐμβληματική φωτογραφία μέ τόν τροχό τοῦ ποδηλάτου στό γίπεδο τοῦ Ἀλκαζάρ. Τό ταξίδι στίς μνήμες συνεχίζεται μέ μιὰ σειρά φωτογραφιῶν ἀπό ἐπαγγέλματα πού ἀπαθανάτισε ὁ Τάκης Τλούπας, καί πού βέβαια ἔχουν χαθεῖ: τό πετάλωμα τῶν ἀλόγων, οἱ χαμάληδες, οἱ καροπιοί, οἱ μπαρμπέρηδες, οἱ σαγματοποιοί, οἱ ψαράδες τοῦ Πννειοῦ, οἱ λουστριοί τῆς Κεντρικῆς Πλατείας (πλατεία Μιχαήλ Σάπκα – ἡ μόνη παράλειψη τῶν δημιουργῶν του λευκώματος, οἱ ὁποῖοι σχεδόν ἐπιδεικτικά ἀγνόησαν τό ἐπίσημο ὄνομά της), ὁ λατερνατζής...

Τεράστια ἡ προσφορά τῆς φωτογραφικῆς ματιᾶς τοῦ Τάκη Τλούπα, καί μάλιστα σέ ἐποχές πού ἡ φωτογραφία εἶχε μεγάλο οἰκονομικό κόστος, ἐνῶ παράλληλα ἀπαιτοῦσε ιδιαίτερες γνώσεις καί ἐμπειρία στόν σκοτεινό θάλαμο, μέ τόν φωτογράφο νά ἀναπνέει τά χημικά της λεκάνης καί τοῦ φωτοευαίσθητου χαρτιοῦ.

ΤΑΚΗΣ ΤΛΟΥΠΑΣ

«1969 – Φωτογραφικό ὁδοιπορικό στό Ἅγιον Ὄρος»

Τό 2001 οἱ ἐκδόσεις «ΚΑΠΟΝ» τῆς Λαρισαίας κυρίας Ραχήλ Μισδραχί Καπόν παρουσιάζουν στό πανελλίνιο τήν συγκλονιστικότερη ἴσως φωτογραφική δουλειά πού ἔχει γίνει ποτέ γιά τό Ἅγιον Ὄρος.

Εἶναι ἓνα πολύτιμο λεύκωμα (δίγλωσσο) μέ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα ἀπό τά ταξίδια του στό Ἅγιον Ὄρος, τό 1969, τό 1977, τό 1979, τό 1984 καί τό 1995, φωτογραφίες πού περνοῦν στήν ἐσωτερικότητα τῆς μοναχικῆς κοινότητας, ἀρνούμενες τήν μεγαλοπρέπεια καί τό φανταχτερό των χρωμάτων.

Σέ καμία ἀπό τίς συλλογές τῶν φωτογραφιῶν πού ἔχουν δεῖ τό φῶς τῆς δημοσιότητας δέν ὑπάρχει τόσο ἔντονο τό στοιχεῖο τῆς σιωπῆς, ὅσο στίς φωτογραφίες τοῦ Τάκη Τλούπα. Καί ἡ σιωπή εἶναι ἀπό τά πρωτογενῆ στοιχεῖα πού χαρακτηρίζουν τό Ὄρος τῶν μοναχῶν

καί ὄχι τὸ Ὅρος τῶν ἐπισκεπτῶν μὲ ὄλα τὰ συναφῆ.

Ὁ Γλούπας στό Ἅγιον Ὅρος ἀπαθανατίζει αὐτό πού ἐπιζητᾶ ὁ μοναχός: τή μοναξιά. Μόνο πού ἡ μοναξιά πορεύεται γαλήνια στόν φακό τοῦ μεγάλου Λαρισαίου φωτογράφου. Καί συχνά γλιστρᾶ ἀθέατη πλάι στους τοίχους τῆς δικῆς μας ἀλλοτριώσεως, ὅπως γλιστρᾶνε οἱ σκιές τῶν μοναχῶν τοῖχο-τοῖχο, ἔτσι πού νά εἶναι ὁρατοί μόνο ἀπό τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ.

Κάποιες ἀπό τίς εἰκόνες αὐτές τίς εἶχα δεῖ στό ἐργαστήρι του, σέ κάποια ἀπό τίς πολλές συναντήσεις μας. Τὴν τελευταία φορά πού ἐπισκέφθηκα τὸ Ἅγιον Ὅρος (Δεκέμβριος 1996), αὐτές οἱ φωτογραφίες ἐμφανίστηκαν στά μάτια μου, καθὼς ἀχάραγα γλιστρούσαμε μὲ τὸν φίλο ζωγράφο Χρῆστο Παπανικολάου καί τόν, ἐπίσης φίλο, μουσουργό Γιάννο Αἰόλου, ἀκολουθοῦμενοι ἀπό, τόν νεκρὸ τώρα, 15χρονο, τότε, γιό μου Πέτρο, στό καθολικὸ των μονῶν. Τί νά προσδοκοῦσαν, ἄραγε, οἱ μοναχοί, πού ὡς σκιές ψιθύριζαν στό σκοτάδι; Ποιά μορφή νά εἶχε ὁ Θεός μέσα τους;

Τὸ λεύκωμα προλογίζει ὁ Κώστας Μπαλάφας, ἐπίσης κορυφαῖος Ἕλλην φωτογράφος. Ἀκολουθεῖ μιά ἐκτενὴς συνέντευξη πού ἔδωσε ὁ Τάκης Γλούπας στόν Γ. Ν. Πεντζίκη τὴν Μεγάλη Τρίτη του 2000, χωρὶς ἐρωτήσεις, σέ ἀφηγηματικὴ μορφή σέ ἄ πρόσωπο, στὴν ὁποία ὁ Τάκης Γλούπας ἀφηγεῖται λιτὰ τὴν ζωὴ καί τὰ τοῦ ἔργου του. Ἡ ἀφήγηση αὐτὴ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὴ γιὰ ὅσους ἐπιθυμοῦν νά γνωρίσουν τὸν μεγάλο αὐτὸν Λαρισαῖο καλλιτέχνη. Τότε, ὁ Τάκης Γλούπας ἦταν ἤδη 80 χρονῶν καί εἶχε ἐπίγνωση πὼς εἶχε περάσει στὴν ἀθανασία. Γιὰ τοῦτο καί ὁ λόγος του εἶναι ἰδιαίτερα γαλήνιος.

«...Αὐτό πού πρωταρχικά μ' ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ παιχνίδι τοῦ φωτός πάνω στά πράγματα. Πάνω στό μάρμαρο μιᾶς κρήνης, πάνω στό φανάρι τοῦ Πρωτάτου, πού τὸ κάνει νά φαίνεται ἀναμμένο. Αὐτό καταλαβαίνω, σ' αὐτὸ εἶμαι καλός...

[...]

»Πρέπει ἐπίσης νά πῶ ὅτι θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου τυχερὸ πού ἡ κόρη μου μὲ διαδέχεται σπὶ φωτογραφία καί πῆγε καί σέ σχολή. Λίγοι ἀφήνουν διάδοχο. Ἡ Βάνια ἔχει ἀναλάβει τὸ ἀρχεῖο μου, ἔχει ἤδη ὀλοκληρώσει τὰ τυπώματα τῶν φωτογραφιῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους καί τῶν Βλάχων. Ἡ δουλειά μου δέν θά πάει χαμένη».

Ἔτσι τελειώνει τὴν αὐτοβιογραφικὴ ἀφήγησή του ὁ Τάκης Γλούπας, γιὰ ν' ἀκολουθήσει ἡ ἄλλη ἀφήγηση, ἡ φωτογραφικὴ. Ἀρχὴ τῆς ἀφήγησης αὐτῆς, ἡ φωτογραφία «Μοναχὸς σέ διακόνημα», μὲ τὸν μοναχὸ τῆς μονῆς Παντοκράτορα φορτωμένο ξύλα. Τὸ Ἅγιον Ὅρος δέν εἶναι τουριστικὴ διαμονὴ γιὰ τοὺς

μοναχούς, μᾶς “λέει” ὁ Τάκης Τλούπας. Πολλές ἀπό τίς ἐργασίες τους, τά λεγόμενα «διακονήματα» εἶναι σκληρές δουλειές τῆς ὑπαίθρου, πού ἀπαιτοῦν καί σωματικό κάματο.

Ἡ 5η φωτογραφία μαγνητίζει τό ὀπτικό μου νεῦρο. Γι’ αὐτήν ἔχει κάνει ιδιαίτερη ἀναφορά ὁ Τάκης Τλούπας στὴν ἀφηγηματική του συνέντευξη:

«...σάν κυνηγός αἰσθανόμουν κι ὅταν ἔπιασα μιά πολύ ὠραία σκηνή στό τρίτο μου ταξίδι στό Ἅγιον Ὄρος. Ἦταν δύο ἡλικιωμένοι μοναχοί πού συνομιλοῦσαν, καί κάτι ἐμπιστευτικό ἔλεγε ὁ ἓνας στόν ἄλλο. Στεκόμουν στούς 80 πόντους μακριά τους. Πιό κοντά δέν γινόταν μέ τί Rolleiflex. Εἶχα ἀνοίξει τό διάφραγμα στό φούλ κι εἶχα ν’ ἀντιμετωπίσω καί τούς κραδασμούς τοῦ πλοίου. Μ’ ἀρέσει αὐτή ἡ φωτογραφία. Ἦταν ὠραίες φυσιογνωμίες, ἐπιβλητικές, ὁ ἓνας γέροντας εἶχε μεγάλα φουντωτά φρυδιά. Ὁ Κώστας ὁ Μπαλάφας λέει ὅτι εἶναι ἡ πιό χαριτωμένη μου φωτογραφία...»

Παρατηρῶ τίς φωτογραφίες ἀπό τὴν 64 μέχρι καί τὴν 76. Ἀνατρέχω καί πάλι στὴν ἀφήγηση τοῦ Τάκη Τλούπα:

«...μέ τά πόδια πήγαμε στό Χιλανδάρι. Ἐκεῖ μᾶς ἄρεσε. Ὁραῖο μοναστήρι, ἐντυπωσιακό. Ἐκεῖ φωτογράφισα τὴν κηδεῖα τοῦ μοναχοῦ. Ἀποβραδὶς πού φτάσαμε, μάθαμε ὅτι εἶχε πεθάνει ἓνας γέροντας, καί πὼς τὴν ἐπομένη θά γινόταν ἡ κηδεῖα. Πήγαμε στό ναό, εἶδα τοὺς ἀνθρώπους στά στασίδια, τὸν νεκρὸ τὸν εἶχαν τυλιγμένο σέ κάτι πού ἔμοιαζε μέ Ἐπιτάφιο. Τὸν ἔψαλαν, τὸν θυμάτισαν καί βγῆκαν ἔξω γιὰ τὸν ἐνταφιασμό. Ἐγὼ εἶχα μόνο ἓνα φίλμ, δώδεκα πλάκες – λίγο πιό ταχὺ ἀπὸ τά συνηθισμένα. Τραβοῦσα φωτογραφίες καί κανεῖς δέν μοῦ εἶπε τίποτα. Εὐτυχῶς, δηλαδή, πού ἔτσι σώθηκε αὐτή ἡ σειρά. Εἶναι σειρά πολύτιμη, γιατί εἶναι θέμα πού δέν βρίσκεται εὐκολα...»

Στά πρόσωπα τῶν μοναχῶν δέν ἀποτυπώνεται ὀδύνη, παρά ἐγκαρτέρηση. Ὁ θάνατος γιὰ τὸν χριστιανό εἶναι τό πέρασμα στὴν αἰώνια ζωή. Ὁ μοναχὸς βλέπει πιό καθαρά τὴν μεταφυσική του διάσταση. Ὁ δικὸς του κόσμος εἶναι γαλίνιος, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἀγωνία τοῦ τέλους. Ὁ δέ Τάκης Τλούπας κατόρθωσε ν’ ἀπαθανάτισει αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἀπώλειας.

Τό λεύκωμα γιὰ τό Ἅγιον Ὄρος εἶναι μιά ἐξαιρετική μαρτυρία τῆς Ἀθωνικῆς Πολιτείας. Οἱ φωτογραφίες τῶν τοπίων ἀλλά καί τῶν κτηρίων διακρί-

νονται για τήν ύψηλή αρχιτεκτονική τους. Τό μάτι τοῦ φωτογράφου μᾶς δείχνει ὄψεις πού τά δικά μας μάτια δέν βλέπουν. Ἀποθεώνει τήν ἰσορροπία.

«Ἡ Ἑλλάδα τοῦ Τάκη Γλούπα»

Τό 2005 ἐκδίδεται τό μνημειῶδες λεύκωμα «Ἡ Ἑλλάδα τοῦ Τάκη Γλούπα», ἀπό τίς ἐκδόσεις «ΚΑΠΟΝ», σέ συνεργασία μέ τό Μουσείο Μπενάκη καί οἰκονομική στήριξη τῆς Νομαρχίας Λάρισας (νομάρχης Λουκᾶς Κατσαρός). Ὁ Τάκης Γλούπας ἔχει ἤδη πεθάνει, τό δέ βάρος τῆς εὐθύνης ἐπωμίζεται ἡ κόρη του Βάνια Γλούπα.

Ἡ ἔκδοσι ξεκινᾷ μέ ἓνα σύντομο, ὥστόσο περιεκτικό σημείωμα τῆς εὐγενικῆς κυρίας Ραχήλ Μισδραχί (μετέπειτα Καπόν), Λαρισαία, ἡ ὁποία ἀνακαλῶντας μνήμες ἀπό τό παρελθόν, ἀφηγεῖται, μεταξύ τῶν ἄλλων, τά τῶν πρώτων φωτογραφίσεων τῆς ἀπό τόν Τάκη Γλούπα, φίλο τῆς οἰκογένειάς τῆς.

Ἡ κυρία Ραχήλ Μισδραχί-Καπόν ἀποκαλύπτει πῶς τό σχεδιασμα τοῦ λευκώματος εἶχε ξεκινήσει πρὶν ἀκόμα πεθάνει ὁ Τάκης Γλούπας:

«...έτοιμασα ἓνα ὁμορφο δείγμα καί πῆγα στή Λάρισα γιά νά συζητήσουμε γιά τό βιβλίο. Θυμᾶμαι ἀκόμα τά μάτια του νά μέ κοιτᾶνε μέ χαρά καί νά μέ ρωτᾶει: “Τί λές, θά προλάβουμε;” Ἡ ἀγωνία του ἦταν ὅτι εἶχε μεγαλώσει καί ἀναρωτιόταν ποιός θά ἔβρισκε χρόνο γιά νά γράφει γιά τή δουλειά του...».

Ὁ Τάκης Γλούπας δέν ἔζησε γιά νά δεῖ αὐτό τό ὑπέροχο λεύκωμα. Ὅσοι εἶχαμε τήν τύχη νά τό ἀποκτήσουμε ξέρομε πῶς κατέχουμε ἓναν ἄυλο θησαυρό. Τό δικό μου εἶναι προσφορά ἀγάπης τῆς κόρης του Βάνιας γιά ὅσα ἐπί σειρά ἐτῶν ἔγραφα γιά τόν μοναδικό πατέρα τῆς.

Τό πρῶτο κείμενο πού συναντᾶμε εἶναι ἓνα λιτό αὐτοβιογραφικό σημείωμα τοῦ ἴδιου τοῦ Τάκη Γλούπα. Σ’ αὐτό σταματῶ σέ μιά μαρτυρία ἐνός παλιοῦ, εὐγενῆ Λαρισαίου, τοῦ κτηματία Ζαρίμπα, ὁ ὁποῖος εἶχε πει, πρὶν ἀπό τήν Κατοχή ἀκόμα: «Ὁ Γλούπας ἔχει τό μάτι τοῦ Θεοῦ».

Σ’ αὐτό τό λιτό σημείωμα συναντᾶμε καί τή μαρτυρία του γιά τίς ἐμβληματικές φωτογραφίες τῆς Κάρλας, πρὶν καί μετά τήν ἀποξήρασή τῆς:

«Τό 1952 φωτογράφισα γιά πρώτη φορά τίν Κάρλα. Πήγα κι άλλες δυό φορές καί τί φωτογράφισα. Τελευταία το 1962, μαζί μέ τόν Λέτσιο, όταν είχε πιά ξηρανθεί. Θυμάμαι πώς μιά φορά πού πήγαμε μέ τόν γιατρό τόν Μάκη Λαχανά, κοιμηθήκαμε μαζί μέ τούς ψαράδες στρωματσάδα στήν καλύβα...»

Οί νεώτεροι Λαρισαίοι δέν γνωρίζουν τόν Μάκη Λαχανά. Γιατρός, ζωγράφος καί μέγας διανοούμενος τής Λάρισας. Άλλά οί συμπολίτες, πλέον, συγκινούνται από άλλα.

Άκολουθεί ένα μικρό, άλλα συγκινητικό καί ούσιώδες σημείωμα τής αείμνηστης μεγάλης κυρίας Λένας Γουργιώτη, πού σ' αὐτήν ἡ Λάρισα χρωστά τό Λαογραφικό καί Ἱστορικό Μουσείο της. Γράφει μεταξύ τῶν άλλων:

«...Σέ ἀντικειμενική θέαση ὁ Τάκης Τλούπας ἀναδείχτηκε δημιουργός ἐμφυχωμένου καλλιτεχνικοῦ ἔργου, ἐραστής τῆς ἀλήθειας στή φιλοσοφική της οὐσία, πού σημαίνει κατανόηση τῆς φύσης, τοῦ φυτικοῦ-ζωικοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου στίς ποικίλες ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, τῶν ἐπινοήσεων καί τῶν εἰκαστικῶν του ἐπιτευγμάτων...»

Τό ἐπόμενο κείμενο εἶναι τοῦ αείμνηστου Ἄγγελου Δελβορριά, πρῶν διευθυντῆ τοῦ Μουσείου Μπενάκη. Ἕνα μικρό ἀπόσπασμα, πού ὅμως ἐκφράζει πολλά:

«Στήν περίπτωση τοῦ προικισμένου Θεσσαλοῦ φωτογράφου, τοῦ φανατικοῦ Λαρισαίου, τόν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου πού ἀποδίδει ἡ συνεχῆς ἀντιπαράθεση τῆς ἀγωνίας γιά τίν ἐπιβίωση μέ τίς τρομακτικές δυσκολίες πού παρουσιάζει ὁ ἔλεγχος τῆς γῆς, ἀκόμα καί σέ περιοχές ὅπου ἡ γονιμότητα τοῦ ἐδάφους ὑπόσχεται προκαταβολικά τίν αἴσια κατάληξη. Μιά γονιμότητα ὅμως τίν ὁποία ἐξασφαλίζει λιγότερο τό νερό τῆς πλούσιας πεδιάδας καί περισσότερο ὁ ἰδρώτας τῆς ἐξουθενωτικῆς δουλειᾶς. Ἡ ὁμορφιά τῶν σκαμμένων προσώπων, ἡ δύναμη τῶν ἀσκημένων χεριῶν, ἡ ἀλληλεγγύη μιᾶς κοινότητας ἀτραυμάτιστης ἀπό τίς διασπαστικές διακρίσεις τοῦ ἀρσενικοῦ καί τοῦ θηλυκοῦ, ἡ ἀντοχή μιᾶς συνείδησης καρφωμένης στό αἶτημα τοῦ ἀπολύτως οὐσιώδους, ἡ ἐπάρκεια ἐνός ἥθους ἀνέγγιχτου ἀπό τίν προσδοκία τοῦ περριτοῦ. Γι' αὐτό καί οἱ μορφές πού ἀποτυπῶναι μοιάζουν σάν νά κινούνται πάνω στά σκαλοπάτια μιᾶς κλίμακας ἥρωικοῦ μεγέθους, ἐνῶ ἡ συνοδευτική παρουσία τοῦ περιβάλλοντος ἀφήνει νά διαφανεῖ ἡ ὑγεία μιᾶς άλλους εἶδους σχέσεως μέ τί φύση, ἀδιανόητης γιά τίς ἐπίπλαστες καί προκατασκευασμένες οἰκολογικές εὐαισθησίες τῶν ἡμερῶν μας...»

Ἕνα κείμενο τοῦ κορυφαίου δημοσιογράφου καί ιδιαίτερα σοβαροῦ διανοούμενου, τοῦ, ἐκ τῶν Ἀμπελακίων, Ἀντώνη Καρκαγιάννη, μέ τίτλο «Ἡ τέχνη

της φωτογραφίας και ό Τάκης Γλούπας» μās εισάγει στον δρόμο πού όδήγησε από τήν ζωγραφική στην φωτογραφία ως απόπειρα αποτύπωσης της πραγματικότητας. Αυτό κείμενο, ιδιαίτερα κατατοπιστικό, όμως, για όποιον έχει τήν επιθυμία νά ακολουθήσει ιστορικά τα βήματα αυτής της εξέλιξης. Για τήν φωτογραφική αντίληψη του Τάκη Γλούπα γράφει μεταξύ τών άλλων:

«Ό πίνακας ποτέ δέν ήταν απεικόνιση της “πραγματικότητας”, ήταν πάντα σχόλιο για τήν πραγματικότητα, ή ανθρώπινη επισήμανση πάνω στην πραγματικότητα, και τότε είναι πού αποκτάει αυθυσπαρξία, είναι ή νέα και πρωτογενής πραγματικότητα.

»Αυτή τήν έντύπωση του σχολίου έχω μπροστά στις ασπρόμαυρες φωτογραφίες του Τάκη Γλούπα. Κάθε φορά πού φωτογράφιζε τον περιγυρό του, τή φύση, τά ποτάμια, τις θάλασσες, τις λίμνες, τήν πόλη, τόν κάμπο, τά δέντρα, τούς ανθρώπους, τά πρόσωπά τους, τις ασχολίες τους, τή σχέση τους με τή Φύση, ήταν αυτός πού ήθελε νά πει κάτι για όλα αυτά...».

Υπάρχουν και άλλα κείμενα του άειμνηστου Αντώνη Καρκαγιάννη στο λεύκωμα αυτό. Η γραφή του με τίτλο «Δομημένος χώρος» για τις φωτογραφίες του Τάκη Γλούπα πού αφηγούνται έργα ανθρώπων, χτίσματα, ξερολιθιές, τρένα, ποδήλατα, αλέτρια, λιθόστρατα, εκκλησιές, παράθυρα, σπίτια, στέγες, λιθανάγλυφα, γεφύρια, ψαροκαλύβες, τσαρδάκια, περιστεριώνες, βλάχικες και σαρακατσάνικες άχυροκαλύβες, οικισμούς (Σκόπελος, Σκύρος, Πήλιο κ.ά), πόλεις (Λάρισα, Βόλος) είναι ακόμα μιά θύρα πού μās οδηγεί στον πολύμορφο και άξεπέραστο κόσμο του μεγάλου μας φωτογράφου.

Ό όμοτιμος Καθηγητής της Προϊστορικής Αρχαιολογίας Γιώργος Χουρμουζιάδης ήταν ένας ακόμα σημαντικός διανοούμενος και επιστήμονας πού είχε λόγο νά γράφει στο λεύκωμα αυτό για τον Τάκη Γλούπα. Τους ένωνε όχι μόνο μιά φιλία, αλλά και μιά κοινή αγάπη: Η Προϊστορία. Ό Τάκης Γλούπας ήταν έρασιπέχνης έρευνητής του Πηνειού και του κάμπου της Λάρισας. Οί μαγούλες του κάμπου και οί όχθες του Πηνειού είχαν τραβήξει από νωρίς τό ενδιαφέρον του, όπως και κάθε στοιχείο του παρελθόντος. Η μαρτυρία του:

«Ένα άλλο στοιχείο της ζωής του Τάκη Γλούπα, πού πολλοί λίγοι το ξέρουν, είναι ή αγάπη του για τήν Αρχαιολογία, τήν Προϊστορική Αρχαιολογία. Περπατούσε με τις ώρες πάνω στις θεσσαλικές “μαγούλες” (έτσι λέγονται στή Θεσσαλία οί μικροί λόφοι πού σχηματίζονται από τά κατάλοιπα της ζωής τών προϊστορικών ανθρώπων) και μάζευε. Ήταν ένας φανατικός, παράνομος αρχαιοσυλλέκτης. Και τή χαρόταν αυτή του τήν “παράνομια”, όπως τή χαιρέται ένας παράνομος έραστής πού, ενώ δέν όμολογεί τά συναισθήματά του, ζει

μέ αυτά. Ένα τέτοιο χαρακτήρα είχε ή σχέση του Τάκη Τλούπα με τα αρχαία αντικείμενα: έρωτικό. Μπορεί νά μίν τά καταλάβαινε, αλλά τά αισθανόταν. Τά φωτογράφιζε, τά ταξινομούσε μέσα σέ κομψές βιτρινούλες πού κατασκεύαζε ό ίδιος καί περνούσε ώρες μαζί τους. Μέ τόν τρόπο αυτό αποκτούσε μιá περιέρρη γνώση γιά τά “πράγματα” αυτά, καί γι’ αυτό τόν λόγο δέν τά φωτογράφιζε τυχαία. Ό φωτισμός πού χρησιμοποιούσε, ό τρόπος πού τά έβαζε νά σταθούν, αποκάλυπταν μιá επιστημοσύνη πέρα από τά βιβλία καί τίς απόψεις τών ειδικών...».

Αυτός, ό ακούραστος έραστής-έρευνητής τής Προϊστορικής Θεσσαλίας, χάρισε τό 1992 τί συλλογή του στό Αρχαιολογικό Μουσείο τής Λάρισας. Καί σέ όλόκληρη τήν Έλλάδα τίς πολύτιμες φωτογραφίες του. Άς σταθούμε καί πάλι, γιά λίγο, στό κείμενο του Χουρμουζιάδη:

«Ό Τάκης κυνηγούσε καί φωτογράφιζε τίς “άλίθειες” τής ζωής, πού τίς έβρισκε στή φύση, στά ανθρώπινα πρόσωπα, τά κουρασμένα καί τά χαρούμενα, τά περιέρρη καί τά πονεμένα. Καί στά πρόσωπα αυτά είχε τόν τρόπο νά ξεπερνάει τά σχήματα καί τί σάρκα καί νά πιάνει τό άπιαστο. Θά πώ καί θά φανεί παράξενο αυτό πού θά πώ: ό Τλούπας από ένα πονεμένο πρόσωπο δέν φωτογράφιζε τό πρόσωπο αλλά τόν πόνο. Όπως από ένα κομμένο καί καμένο από κεραυνό δέντρο έπιανε τόν κεραυνό, κι αυτόν φωτογράφιζε. Αυτόν πού έμεις δέν τόν βλέπαμε. Μά τίς “άλίθειες” δέν τίς άναζητούσε στά πρόσωπα μονάχα. Τίς έφαχνε καί τίς έβρισκε παντού: στά λουλούδια, στους ποταμούς καί στίς λίμνες, στά ήλιοβασιλέματα, στους πελαργούς του κάμπου, στά σπίτια καί στους δρόμους. Τίς έφαχνε καί τίς έβρισκε στίς λαϊκές αγορές, στά παζάρια, στά γλέντια καί στίς κηδείες, στό θέρος, στά λιοτρίβια καί στίς ντριστερές, στίς στάνες καί στά χωράφια...»

Ξεφυλλίζοντας άργά άργά τό λεύκωμα καί σταματώντας μέ σκεπτικισμό σέ κάθε μιá από τίς φωτογραφίες, ό παρατηρητής δέν θά βρει ούτε μιá φωτογραφία πού δέν θά μπορούσε νά χαρακτηριστεί ως συγκλονιστική. Είναι άδύνατο νά πει ποιά είναι καλύτερη, όλες είναι στό ίδιο ύψηλό αισθητικό επίπεδο καί κάθε μιá αποτελεί μιá ιδιαίτερη αφήγηση γιά τήν συνάφεια χώρου καί χρόνου. Στην ένότητα «Τό περιβάλλον», τά συνοδευτικά κείμενα του Χουρμουζιάδη είναι σάν πόρτες, πού τίς άνοίγουμε γιά νά μπούμε στόν παράδεισο. Θά τά χαρακτήριζα ως σελιδοδείκτες ύψηλης φωτογραφικής ποιίσης.

Ό,τι είναι ό Σεφέρης γιά τήν Λογοτεχνία μας, είναι ό Τλούπας γιά τήν Φωτογραφία.

Η φωτογραφία του Γιώργου Σεφέρη στή σελίδα 197 του λευκώματος ίσως

Το βεσπάκι με το οποίο ὄργωνε ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

εἶναι ἡ πλέον ἐκφραστικὴ τῆς στοχαστικῆς ὑπαρξοῦς τοῦ ποιητῆ. Εἶναι στὴν ἐνότητα «Ἡ ἀνθρώπινη μορφὴ», ὅπου ἔχουν συγκεντρωθεῖ πολλὰ ἀπὸ τὰ περίφημα πορτρέτα τοῦ Τάκη Γλούπα, τὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα τῆς ὁποίας ἔχει γράψει, ἐπίσης, ὁ Χουρμουζιάδης.

Μεγάλη εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ Τάκη Γλούπα στὴν καταγραφή τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀσχολιῶν τῶν ἀνθρώπων στὴν ἐνότητα «Καθημερινὴ ζωὴ καὶ ἀσχολίες». Μιὰ ζῶσα ἀνθρωπογεωγραφία, πού ἀποτυπώνει ὅλο το παρελθόν καὶ ἀποτελεῖ ἀνεπανάληπτη καταγραφή τῶν ἀσχολιῶν τῆς ὑπαίθρου, ἀπὸ τὸ ἀπλό μαγεῖσμα τῆς ἠλικιωμένης Σαρακατσάνας μέχρι τὸ κούρεμα τῶν προβάτων.

Ὁ Ἀντώνης Καρκαγιάννης συνοδεύει τὴν ἐνότητα μὲ ἕνα ἐπίσης μοναδικὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο ξεχειλίζει ἀπὸ νοσταλγία, ὄχι βέβαια ἀπὸ τὰ βασανὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ πλησίασμα καὶ ὅσα ἔδεναν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πού σήμερα ἔχουν χαθεῖ.

Τολμῶ νὰ πῶ, πὼς οἱ φωτογραφίες τοῦ Τάκη Γλούπα στὴν ἐνότητα αὐτὴ εἶναι τὸ ἀπόλυτο τῆς φωτογραφικῆς Λαογραφίας, ἕνα μεγάλο μάθημα γιὰ ὅσους θέλουν νὰ περάσουν, ἔστω στιγμαῖα, στὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς καθημερινότητος τοῦ ἀνθρώπου. Δέν ἔχω δεῖ πιὸ τρυφερὴ σχέσι ἀνθρώπου-ζῶου ἀπ' αὐτὴν πού ἐκφράζει ἡ φωτογραφία τῆς κατσίκας πού ξύνεται στὴν γκλίτσα τοῦ τσοπάνη.

Ὅπως ἐπίσης δέν ἔχω δεῖ πιὸ ἥρεμα πρόσωπα ἐργαζομένων, ἀπὸ αὐτά

σπίν φωτογραφία όπου ξυλοκόποι, σ' ένα διάλειμμα του μόχθου τους, μαγειρεύουν τό φαγητό τους (σελίδα 297). Τήν συναντᾶμε σπίν ένότητα «Άγορά – Έπαγγέλματα», γιά τήν όποία τά κείμενα ἔχει γράψει ό Χουρμουζιάδης. Σπίν ἴδια ένότητα τό χαμόγελο ενός σιδερά (σελίδα 310) άποτυπώνει όλην τήν εὐτυχία του άπλου μεροκαματιάρη, ένῶ μιά φωτογραφία ταρσανᾶ στό Πήλιο άποθεώνει τήν γεωμετρική άρχιτεκτονική. Γιά τους ήλικιωμένους Λαρισαίους, φωτογραφίες άπό τήν παλιά «Νέα Άγορά» (σελίδα 241) άποτελοῦν αἰχμή συγκίνησης.

Σταματῶ σ' ένα πρόσωπο, στόν φορτοεκφορτωτή τῆς φωτογραφίας 497. Ένα άντρας-θηρίο, καλόκαρδος ὅμως. Εἶναι ό Παναγιώτης Ίωαννίδης, παππούς του Παναγιώτη Ίωαννίδη, ιδιοκτήτη του βιβλιοχαρτοπωλείου «Άνεμος», πού ἔβαζε σπίν πλάτη του, λές καί ἦταν πούπουλο, τσουβάλια τῶν 70 ὀκάδων. Σπίν άπέναντι σελίδα (347) ό «Μύλος του Παπα» μέ τόν Φώτη Παπα στό κέντρο. Διακρίνω ένα άκόμα πρόσωπο, πίσω του: τόν άρχιλογιστή Περγδικάρη, στυλοβάτη τῆς ἐπιχείρησης. Ἡ παλιά Λάρισα εἶναι άκόμα ἐδῶ! Γιατί ὑπῆρξε ό Τάκης Τλούπα!

Υπάρχουν άλλες τρεῖς ένότητες στό λεύκωμα «Ἡ Ελλάδα του Τάκη Τλούπα». Ἡ ένότητα «Διαδρομές» μέ τά μεταφορικά μέσα τῆς ἐποχῆς, ἡ ένότητα «Μοναστικές στιγμές» μέ τίς φωτογραφικές καταγραφές μοναστηριῶν καί μοναχῶν καί ἡ ένότητα «Κοινωνική ζωή». Δέν εἶναι δυνατόν ὅμως νά καταχραστῶ περισσότερο τόν περιορισμένο χῶρο του περιοδικου γιά νά σταθῶ καί σ' αυτές.

Τό μόνο πού μπορῶ νά δηλώσω, ὡς ἐπίλογο, εἶναι πώς νιώθω εὐγνώμων πού γεννήθηκα σπίν ἴδια πόλη μέ τόν Τάκη Τλούπα, καί εὐλογημένος πού εἶχα τήν χαρά νά τόν συναντήσω πολλές φορές καί νά γράψω γι' αὐτόν, τόν μεγάλο Λαρισαῖο...

ΑΓΓΕΛΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ

Ἄγγελος Μαργαρίτης... Ἐνα βράδυ καθόμουν μέ μία παρέα στήν πλατεία Ταχυδρομείου. Ἐκεῖ πού συζητούσαμε γιά τό τί μέλλει γενέσθαι ἐπιχειρηματικά καί προγραμματικά στήν καθημερινότητά μας ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς νέας χιλιετίας, ἕνα χέρι μου ἀκούμπησε τόν ὄμο. «Εἶσαι ὁ γιός τοῦ Θεοδωρῆ» μου εἶπε, «Εἶσαι ὁ μεγαλύτερος; Πολύ μοιάζετε. Σέ κατάλαβα ἀμέσως. Ψάλλεις κάπου;». «Οὔτε ψάλλω οὔτε θέλω νά ψάλλω οὔτε ψαλτήρια νά βλέπω» τοῦ ἀπαντῶ. «Μά δέν πηγαίνατε μέ τόν μπαμπά καί τά ἀδελφάκια σου κάθε Κυριακή καί ψέλνατε; Ἐσύ δέν ἔλεγες «Ἀπόστολο» ὅταν ἦσουν μικρό παιδάκι καί ψέλνατε μέ τόν μπαμπά χερουβικά καί λειτουργικά ὅλα τά ἀδελφάκια μαζί;». «Ναί, ἀλλά μίν μέ ἀπασχολεῖτε ἄλλο μέ αὐτά, σᾶς παρακαλῶ. Καθῆστε νά σᾶς κερᾶσω ἕνα ποτάκι, ἀλλά δέν θά μιλήσουμε γιά τέτοια θέματα» τοῦ ἀπαντῶ.. Πέρασε καιρός ἀπό ἐκείνη τήν ἡμέρα. Νοιώθω πάλι ἐκεῖνο τό χέρι νά μέ ἀκουμπᾶ τόν ὄμο μέ πολλή ἀγάπη καί συμπόνοια. «Ὁ χαμός ἐνός παιδιοῦ εἶναι ὄ,τι χειρότερο» μοῦ λέει. «Ἔλα στόν ναό νά ψάλλουμε μαζί καί θά δεῖς πώς θά νιώσεις». «Καταρχᾶς δέν θέλω νά ξανακούσω τί λέξη "χαμός" ἐνός παιδιοῦ. "Κοίμηση" λέμε ἀλλιῶς μίν μέ ξαναενοχλίσετε σᾶς παρακαλῶ. "Κοιμητήρια" λέγονται... οὔτε "πεθαμενατήρια" οὔτε "χαμοτήρια"... ἄς ξεκολλήσουμε πιά»... «Συγγνώμη», μοῦ ἀπάντησε, «ἀλλά θά ἔρθεις στόν ναό σέ παρακαλῶ;».

Τήν Κυριακή πῆγα στόν ναό, γνώρισα καί τόν λαμπαδάριο, τόν Ἰορδάνη, τί καλό παιδί! Ψάλλαμε... καί ξαφνικά ἔνωσα νά μοῦ κρατᾶ τό χέρι ἡ κεκοιμημένη κόρη μου. Δάκρυσσα, μπῆκα στό ἱερό καί ὁ π. Νικόδημος μέ καλωσόρισε μέ πολλή ἀγάπη, λές καί ἤξερε τό μέλλον. Ἐκείνη τή στιγμή μᾶς ἀνακοίνωσε ὁ λαμπαδάριος ὅτι φεύγει γιά φαντάρως. Μίλησα μέ τόν πατέρα μου καί μετά ἀπό συζήτηση ἀποφασίσαμε νά πηγαῖνω Κυριακές ὡς λαμπαδάριος καί καθημερινές ὁ πατέρας μου, μιά πού τίς Κυριακές ἔψελνε στόν ναό του. Ἀπό

τότε ένιωθα ότι μου έφευγε ή αντίδραση γιά τό αναλόγιο. Ή αλήθεια είναι ότι αντιδρούσα μέ τόν έγωισμό τών ιεροψαλτών διότι μέχρι τότε είδα πολλές έγωιστικές καταστάσεις πολλών ιεροψαλτών και γιά τίς όποιες αποφασίσαμε μέ τόν Άγγελο νά βάλουμε ένα τέλος μαζί. Μου πρότεινε νά αναλάβω τόν Σύλλογο Ίεροψαλτών Λαρίσης και περιχώρων *Κοσμάς ό Μελωδός*, ό όποιος τελούσε έν άργία γιά πολλά έτη, και νά ξεκινήσουμε από τήν άρχή, αφού πρώτα παραιτηθώ από τήν προεδρία του Συλλόγου *Ήδύπολις*, ό όποιος σύλλογος ανέβασε τό επίπεδο τής πόλης μας σε όλα τά επίπεδα μέ έμβλημα τό ρολόι τής πόλης μας στον λόφο του Φρουρίου. Ξονειρό του ήταν νά πετύχει τό ίδιο και ό σύλλογος Ίεροψαλτών. Μαζί ξεκινήσαμε και κάναμε έναν καλό άγωνα έν μέσω πολλών τρικυμιών και καταφέραμε πολλά. Νιώθω ευγνώμων γιά τήν κοινή μας πορεία σε όλους τούς τομείς. Αγαπήσαμε ό ένας τόν άλλον και πορευθήκαμε μαζί και στις δυσκολίες και στις χαρές. Ακόμα και όταν μαζεύτηκαν γκριζα σύννεφα πάνω μας, δώσαμε τά χέρια μέ αγάπη, μέ δακρυσμένα μάτια. Νιώσαμε τίς καρδιές μας νά έχουν πολλά κοινά και δώσαμε όρκο τιμής ότι δέν θά μās ξαναπικράνει τίποτα πιά...

Άγγελος Μαργαρίτης... Γεννήθηκε τό έτος 1937 στό Ζαγκλιβέριον Θεσσαλονίκης. Από μικρός άκολουθοΰσε τόν παππού του, ό όποιος ήταν ιεροψάλτης στό αναλόγιο του χωριού στά δύσκολα χρόνια τής Κατοχής και του Έμφυλίου πολέμου και ό όποιος τόν δίδαξε τά πρώτα μαθήματα τής πατριώας μας μουσικής. Τό 1951 γνωρίστηκε μέ τόν Άρχοντα Πρωτοψάλτη και μέγα διδάσκαλο Άθανάσιο Καραμάνη στήν πανήγυρη του χωριού τήν ήμέρα τής έορτής του Αγίου Μοδέστου. Τόν άκολουθήσε στή Θεσσαλονίκη, όπου και μαθήτευσε κοντά του, εφαρμόζοντας πιστά τίς διδαχές του πάνω στήν εκτέλεση των μαθημάτων τής βυζαντινής μας μουσικής. Τό 1954 άρχισε τί σταδιοδρομία του ως Ίεροψάλτης στον μπροπολιτικό Ί. Ν. τής Αγίας Σκέπτης στήν Έδεσσα. Χειροθετήθηκε κατά τό έτος 1963 Άρχοντας Πρωτοψάλτης από τόν Οικουμενικό Πατριάρχη Άθηναγόρα, ό όποιος, επισκεπτόμενος τήν Έδεσσα, λειτούργησε στον Ίερό Ναό και εκτίμησε τίς ικανότητές του. Κατά τή διάρκεια τής στρατιωτικής του θητείας (1961-1963) έψαλλε ως πρωτοψάλτης τής Μπροπόλεως Κιλκισίου. Κατά τό έτος 1964 ήλθε στήν πόλη τής Λάρισας, όπου και έψαλλε στον Ί. Ν. Ζωοδόχου Πηγής επί τρία συναπτά έτη. Κατά τό

έτος 1967 έψαλλε στόν Ι. Ν. Άγ. Κωνσταντίνου καί Έλένης Λάρισας έως τό 2008, μέ μία ένδιάμεση περίοδο πού έψαλλε στήν Φαρκαδώνα Τρικάλων. Δίδαξε Βυζαντινή μουσική επί σειρά έτων στό οίκοτροφείο Λάρισας, στίς σχολές Βυζαντινής μουσικής στήν Έλασσόνα, στόν Τύρναβο, στούς Γόννους, στό Συκούριο καί στή Λάρισα. Ύπηρξε πρόεδρος του Συλλόγου Ίεροψαλτών Λαρίσης καί περιχώρων *Κοσμάς ό Μελωδός*.

Στήν ιδιωτική του ζωή είχε τήν ευτυχία νά παντρευτεί καί νά αποκτήσει τρία παιδιά.

Ή σύζυγος: Ευαγγελία

Τά παιδιά: Νικόλαος, Κωνσταντίνος καί Μυρσίνη.

Άγγελος Μαργαρίτης... Ό ιεροψάλτης μέ τήν άρχοντική μπάσα φωνή. Στόν Ι. Ν. Άγ. Κωνσταντίνου καί Έλένης πού τόσο άγάπησε, λάμπρυνε μέ τί φωνή του καί τό παρουσιαστικό του. «Σέ αυτόν τόν ναό», μου έλεγε, «μόνο τέτοιες φωνές μπορούν καί πρέπει νά ψάλλουν..., έχει σχέση μέ τόν ρυθμό του ναού». Όντως, τί νά πει κανείς γιά τόν Άριστείδη Γρηγοριάδη ή γιά τόν Άγγελο Μαργαρίτη. Ίεροψάλτες μέ άρχοντική φωνή πού κοσμοῦσαν επάξια μέ τήν παρουσία τους τό δεξιό αναλόγιο του ναού μας.

Άγγελος Μαργαρίτης... Άγγελική καρδιά, μαργαριταρένια ψυχή, ό δικός μας Άγγελος, ό συνάδελφος, ό φίλος, ό άξιαγάπητος συμπαραστάτης έν τῷ αναλόγῳ, ό άνθρωπος πού ζωγράφισε ανεξίτηλα τήν προσωπικότητά του στήν καρδιά μου. Συνήθιζε νά υπερηφανεύεται ότι ό ναός μας κατέχει τό καλύτερο ιεροψαλτικό δίδυμο. Ό δίδυμος άδελφός μέ τόν όποιο ένώθηκαν νοερώς οί καρδιές μας στό τελευταίο μας τηλεφώνημα, προτού εγκαταλείψει τά γήινα, συνομιλώντας καί ζώντας πάλι όλα όσα περάσαμε μαζί τά χρόνια τῆς συλλειτουργίας μας. Έκλαύσαμε συγχωρώντας ό ένας τόν άλλον διά τυχόν άστοχίες ή στενοχώριες. Του θυμίζα ότι πάντα σταυροκοπιόταν όταν άκουγε στίς όμιλίες του π. Νικοδήμου τή λέξη θάνατος καί χαμογελοῦσε γνωρίζοντας ότι από τόν θάνατο δέν μπορεί νά ξεφύγει κανένας μας. Ό Θεός τόν κάλεσε κοντά Του ήμέρα Παρασκευή του Άκαθίστου ύμνου τῆς Παναγίας μας στίς 19-04-2013. Ή έξόδιος ακολουθία τελέσθηκε εις τό χωρίον του Ζαγκλιβέριον Θεσσαλονίκης τήν 5η Κυριακή των Νηστειών στίς 21-04-2013... Αιώνια του ή μνήμη! Καλόν Παράδεισον νά έχει καί ό ίδιος καί όλοι μας!

ΜΕΡΟΣ Δ΄

Ἐκκλησία καί Κοινωνία

* * *

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

«ΧΡΗΣΤΟΤΗΤΑ ΕΚΔΙΔΑΧΘΕΙΣ»

Στήν Ἱερά Μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, προστάτη τοῦ νομικοῦ κόσμου τῆς χώρας μας

Τόν οὐρανομύστη καί πάνσοφο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη μᾶς καλεῖ σήμερα ἡ Ἁγιοτάτη Ἐκκλησία μας νά τιμήσουμε. Ἐναν Ἅγιο ἰδιατέρως δικό μας, καθὼς ἐκ τῶν πρώτων Ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσάς μας χρημάτισε διακατεχόμενος ἀπό τόν πόθο τῆς δίκαιης καί εἰρηνικῆς κοινωνίας.

Γεννημένος ὁ Διονύσιος ἀπὸ ἐπιφανεῖς γονεῖς σέ μία πόλη ὅπου ἡ σοφία καί ἡ καλλιέργεια τῆς γνώσεως ἀποτελοῦσαν καί ἕως σήμερα ἀποτελοῦν χαρακτηριστικό στοιχεῖο τῆς ταυτότητας τοῦ τόπου, δέν μποροῦσε παρά νά λάβει εὐρύτατη μόρφωση καθιστάμενος συνάμα σεβαστός μεταξὺ τῶν συμπατριωτῶν του, ἰδίως λόγῳ τῆς ἀπὸ τῆ φύσης του σύνεσης καί μετριοπάθειας. Λόγῳ δέ αὐτοῦ τοῦ σεβασμοῦ τόν ὁποῖον ἀπολάμβανε, εἶχε τιμηθεῖ μέ τὴν ἀνάληψη πολλῶν ἀξιωμάτων καί ὑπευθύνων θέσεων στὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν. Ἔτσι, εἶχε ἀναδειχθεῖ πρῶτιστος κριτὴς καί δημοκράτης τῆς πόλης· τὸ ἀξίωμα ὅμως, τὸ ὁποῖο τόν χαρακτήρισε καί τόν κατέγραψε στὴν ἱστορία, ὄχι μόνον τὴν ἐκκλησιαστική ἀλλὰ καί τὴν παγκόσμια, ἦταν αὐτὸ τοῦ Ἀρεοπαγίτη. Ἦταν δέ ὁ Ἄρειος Πάγος τὸ ἀνώτατο δικαστήριον τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ἀρμόδιο νά ἐκδικάζει τὰ φρικτώτερα ἐγκλήματα ὅπως φόνους, ἱεροσυλίες, ἀκολασίες καί τὰ ὅμοια. «Πάγος» καλοῦνταν στὴν ἀρχαία διάλεκτο ὁ βράχος, ἐπειδὴ τυγχάνει ἐμπεπνημένος σταθερά· «Ἄρειος» δέ ὀνομαζόταν ὁ

βραχάδης εκείνος λόφος κάτω από την Άκρόπολη και μεταξύ αυτής και του Θησείου, όπου κατά τή μυθολογία οι αρχαίοι θεοί δίκασαν τόν Άρη, θεό του πολέμου, επί φόνω. Τό δικαστήριο δέ του Άρείου Πάγου συνεδίαζε δημόσια, νύκτα και ύπαιθρια, ώστε ό όποιοσδήποτε ενδιαφερόμενος νά μπορεϊ νά παρακολουθήσει τίς συνεδριάσεις. Οί δέ αποφάσεις του φημιζονταν ως σοφές και δίκαιες και πέραν τών Έλληνικών ορίων. Αυτόυ του δικαστηρίου λοιπόν, μέλος έντιμο κατέστη ό θαυμάσιος Διονύσιος, ό όποίος έκρινε μέ ύψηλό αίσθημα δικαιοσύνης, καθ' όσον κατά τήν παρατήρηση συγχρόνων του δέν έπροσωπολήπτει, ούτε δώρα λάμβανε.

Κατά τήν έποχίν κατά τήν όποίαν ό Απόστολος Παύλος έπισκέφθηκε τήν Άθήνα, συνηθιζόταν στό βράχο εκείνο του Άρείου Πάγου νά δημηγορούν, όσοι ήθελαν νά καταστήσουν γνωστές τίς ιδέες τους και εκεί σύχναζαν περίεργοι, σοφιστές, Στωικοί, Έπικούριοι κ.λπ. Έκει λοιπόν, προσεκλήθη και ό Απόστολος Παύλος νά μιλήσει, γεγονός τό όποίο κατέστη άμέσως γνωστό σέ όλη τήν πόλη τών Άθηνών. Και ό Διονύσιος έσπευσε νά ακούσει προκεκμένου νά κρίνει τί νέα διδασκαλία. Ως γνωστό, στό βράχο του Άρείου Πάγου, ό Απόστολος Παύλος εκφώνησε μία από τίς σπουδαιότερες δημηγορίες του· μνημείο λόγου χαρακτηρίζεται από πολλούς έπαίοντες. Όμως, κατ' άνθρωπον ό λόγος εκείνος είχε πενιχρά αποτελέσματα. Μόλις ό Άγιος Απόστολος μίλησε περί Άναστάσεως νεκρών βρέθηκε άντιμέτωπος μέ τήν ειρωνία πολλών από τούς φιλοσόφους, οί όποίοι προκεκμένου νά αποφύγουν τήν αντιπαράθεση, απάντησαν στό κήρυγμα του Παύλου μέ ένα άόριστο «ακουσώμεθά σου και πάλιν περί τούτων». Όμως, ό Διονύσιος έντυπωσιάσθηκε και ζήτησε από τόν Απόστολο τών έθνών νά καταδεχθεί νά τόν ακολουθήσει στην οικία του. Έκει ό Απόστολος Παύλος μίλησε εκτενέστερα περί Χριστου διηγούμενος τή Σάρκωση, τά θαύματα, τή διδασκαλία, τό Πάθος, τήν Άνάσταση του Κυρίου. Όταν δέ διηγούνταν τά περι του έκουσίου Πάθους και άνεφέρθηκε στό σκοτασμό του Ήλιου, τότε ό Διονύσιος θυμήθηκε ένα περιστατικό τό όποίο είχε βιώσει ως έπισκέπτης-φοιτητής στην Ήλιούπολη τής Αιγύπτου. Έκει βλέποντας ό Διονύσιος τόν ήλιο νά συστέλει τίς ακτίνες του ενώ ήταν μεσημέρι, σέ ύπερφυσική και θαυμάσια έκλειψη, είχε αναφωνήσει: «Ή τό πάν απόλλυται ή Θεός πάσχει»· είχε μάλιστα σημειώσει στό προσωπικό του ήμερολόγιο τό συμβάν και τήν ακριβή χρονολογία του. Μόλις δέ ό Απόστολος Παύλος αναφέρθηκε στό γεγονός, παρευθύς ό Διονύσιος βεβαιώθηκε ότι ό Χριστός είναι Θεός αληθέστατος και δέχθηκε τό Θείο Βάπτισμα.

Ή μεταστροφή του Διονυσίου, ή όποία συνέβη περί τό 52 μ.Χ., ήταν κατα-

λυτική, διότι πολλοί, έχοντας έμπιστοσύνη στην κρίση του, μιμήθηκαν τό παράδειγμά του και βαπτίσθηκαν άποτελώντας τήν πρώτη Έκκλησία τών Αθηνών. Η άπήχηση δέ αυτή του παραδείγματός του, τής προσωπικότητάς του, αλλά και του λόγου του, ήταν τά κριτήρια βάσει τών όποίων ή Έκκλησία τόν επέλεξε γιά τήν Έπισκοπή τών Αθηνών μετά τό θάνατο του Ίεροθέου. Όλοι δέ όσοι τότε συναναστράφησαν μαζί του βεβαιώνουν ότι ήταν πνευματέμφορος και έμπλεως τής Θείας Χάριτος.

Ός πνευματικός άνθρωπος ό Διονύσιος συνήθιζε νά ταξιδεύει προκεμένου νά γνωρίζει εκ του σύνεγγυς τήν όποια πνευματική άνέλιξη. Μετά τί βάπτισή του και πριν καταστεί Έπίσκοπος Αθηνών, πόθησε νά γνωρίσει τόν τόπον «οὗ έστησαν οι πόδες Κυρίου» και έτσι μετέβη στην Άγία Γη όπου διαδραματίσθηκαν τά γεγονότα τής Θείας Οικονομίας. Έκει μάλιστα του δόθηκε ή εύκαιρεία νά συναντήσει τήν Μιπέρα του Κυρίου και νά άκροασθει προσωπικώς τών λόγων Της. Τόση δέ έντύπωση του έκανε, ώστε μετέπειτα όμολογοϋσε ότι ή θεία της θέα και τό είδος τών λόγων Της τήν μαρτυροϋσαν ως όντως Θεου μιπέρα. Έπιστρέφοντας δέ στην Αθήνα άξιόθηκε νά πραγματοποιήσει μικρή Αποστολική περιόδεια κηρύττοντας τόν Θείο λόγο διερχόμενος τίς πόλεις τής Μικράς Άσίας. Άλλά και ως Έπίσκοπος Αθηνών, μετέβη στη Ρώμη κατά τά τελευταία έτη τής βασιλείας του Νέρωνα προκεμένου νά συναντηθει μετά του εκεί δεσμίου Άγίου Αποστόλου Παύλου, του και διδασκάλου του. Μαρτυρείται δέ ότι παρέστη κατά το μαρτύριο του Αποστόλου, τό όποιο και περιέγραψε σε μί διασωθεισα έπιστολή του προς τόν Άγιον Απόστολο Τίτο.

Έάν κανείς έπιθυμει νά προσδιορίσει τό κυρίαρχο χαρακτηριστικό του επί γης βίου του Άγίου Ένδόξου Ίερομάρτυρος Διονυσίου, δέν θά διστάσει νά όμολογήσει ότι αυτό είναι ή έφρεσή του γιά μάθηση, ή δίψα του γιά γνώση, όχι τήν έγκεφαλική, αλλά τήν ούσιαστική, τήν άποκαλυπτική πού νοηματοδοτει πορεία και σκοπό ζωής, και ή άναζήτηση του πληρώματος τής άληθείας. Τοϋτο μαρτυροϋν οι λαμπρές σπουδές του, ό άκέραιος χαρακτήρας του, αλλά και ή όξυδερκής κριτική του ικανότητα, ή όποία με τό φωτισμό του Άγίου Πνεύματος, τόν όδήγησε νά αναπαυθει στην Πίστη του Χριστού, ως κορύφωση τής επί γης γνώσης, ως άποκεκαλυμμένη άλήθεια.

Οί άγώνες του Διονυσίου ήταν πολλοί και σημαντικοί. Μόνον εάν αναλογισθει κανείς τί σήμαινε τό ότι ήταν Έπίσκοπος τής πόλεως τών Αθηνών, του άστειως όπου συνωστίζονταν πολλοί φιλόσοφοι, αλλά και δοκπισόσοφοι, άρκει γιά νά άναδειχθει τό μέγεθος τών καθημερινών κόπων του γιά τήν προάσπιση τής Όρθόδοξης Πίστης και άντιμετώπιση τών θύραθεν άμφισβητήσεων και

προκλήσεων. Κυρίαρχο όπλο τους ή ειρωνεία και ή άφ' ύψηλου αντιμετώπιση του όποιου άλλου μέ διάθεση ύποτίμησης έως και έξόντωσης. Αυτό καταγράφει ή ιστορία ώς περιρρέουσα άτμόσφαιρα στή Ρωμαϊκή Άθήνα. Η παρακαμακή κατάσταση δέν σημασιοδοτούνταν μόνον από τήν πολυθεία των άπειρων βωμών, άπόδειξη του άνικανοποίητου από όλες τές ανθρώπινες έπινοήσεις, αλλά και από τήν άνυπαρξία ήθικής, νοουμένης κυρίως ώς σεβασμό στήν άξία του ανθρώπου.

Κι αυτό ήταν ή άπάντηση του Διονυσίου στήν πρόκληση τής έποχής του. Η μελέτη τής ήθικής, κυρίως τής χριστιανικής, και ή εφαρμογή της στήν καθημερινότητα ώς όπλο άπόκρουσης των διεργασιών άποσύνθεσης τής κοινωνίας. Στο Άπολυτικό του, στόν ύμνο δηλαδή πού ψάλλεται ώς περίληψη τής ζωής του και προβολή των κυριότερων σημείων της, άκούμε τήν άρχή «χρηστότητα έκδιδαχθείς...». Διεκδίκησε στή ζωή του νά καταστεί μελετητής τής χρηστότητας, δηλαδή τής περιθρίγκωσης τής όποιας γνώσης σέ ήθικούς κανόνες τέτοιους, πού διασώζοντας τήν αλήθεια, νά άποτρέπουν τήν κατάχρηση τής έπιστήμης και νά μετατρέπουν τό μοναδιάστατο τής λογικής σέ πολυδιάστατη σύνθεση πού μπορεί και έγγυάται τήν κοινωνική ευημερία και ειρήνη.

Τό παραπάνω άποτελεί τί βάση τής σκέψης των Πατέρων μας και σημασιοδοτεί τό άσκητικό φρόνημα τής Όρθοδοξίας, τό όποιο γνωρίζει νά μετατρέπει τό Όρθόδοξο Δόγμα σέ Όρθόδοξη Πράξη, όχι άπροϋπόθετα, αλλά μέσα άπό άρχές ήθικής πού διέπουν τήν καθημερινότητα και καθιστούν τήν Όρθόδοξη σκέψη όχι Θεοκεντρική, ούτε άνθρωποκεντρική, αλλά Θεανθρωποκεντρική.

Σημαντικός, αλλά και άνάγυφος στόν τρόπο μέ τόν όποιον ή Όρθοδοξία αντιμετωπίζει τόν άνθρωπο είναι ο 102ος Κανόνας τής Πενθέκτης Συνόδου. Άφοϋ έχουν προηγηθεί όλοι εκείνοι οί Ίεροι Κανόνες πού ρυθμίζουν σωρεία θεμάτων στή ζωή τής Έκκλησίας και άφοροϋν τόσο τούς Κληρικούς, όσο και τούς λαϊκούς, έρχεται ο καταληκτικός αυτός Κανόνας νά κάνει τήν επανάσταση: «Δεί δέ τούς έξουσίαν λύειν και δεσμειν παρὰ Θεοϋ λαβόντας, σκοπεϊν τήν τής άμαρτίας ποιότητα, και τήν του ήμαρτηκότος πρὸς έπιστροφήν έτοιμότητα, και οϋτω κατάλληλον τήν θεραπείαν προσάγειν τῷ άρρωστίματι, ίνα μή, τῇ άμετρία καθ' έκάτερον χρώμενος, άποσφαλείη πρὸς τήν σωτηρίαν του κάμνοντος (...).». Δηλαδή, άσχέτως του τί έχει προβλέπει τό διατακτικό των προηγουμένων 101 Ίερών Κανόνων τής αϋτής Συνόδου, πολλοί από τούς όποιους άναγνωρίζοντας τό κύρος Ίερών Κανόνων άλλων Συνόδων, κατοχύρωσαν ώς ισχύοντες στο Κανονικό Δίκαιο τής Όρθοδοξίας 531 Ίερούς Κανόνες, έρχεται ή Σύνοδος και λέει ότι όσοι έκφράζουν πνευματική κρίση και μάλιστα οί

ἀσκοῦντες τὴν πνευματικὴ πατρότητα πρέπει νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικοὶ στὰ πνευματικὰ ζητήματα καὶ τίς συνέπειές τους, τοὺς ὅρους πού τελέσθηκε τὸ κανονικὸ ἄδικο, τὸ πρόσωπο τοῦ παραβάτη καὶ μάλιστα ἡ ποιότητα τῆς μετανοίας του, ὥστε νὰ προσφερθεῖ ἡ κατάλληλη θεραπεία στὴν ἀσθένεια. Καὶ μάλιστα κάνει ἰδιαίτερη σύσταση ὥστε νὰ ἀποφεύγεται ἡ ἀμετρία, δηλαδὴ τόσο ἡ σκληρότητα, ὅσο καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιείκεια, γιὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ χρυσὴ μεσότητι καὶ νὰ διασφαλίζεται ἡ σωτηρία τοῦ κάμνοντος, δηλαδὴ τοῦ κουρασμένου ἀνθρώπου.

Ἡ διάταξι αὐτὴ κατοχυρώνει τὴν ἀρχὴ τῆς Οἰκονομίας στὴν Ἐκκλησία. Πολλοί, κακῶς θεωροῦν ὅτι ἡ Οἰκονομία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἐνσυνείδητη παράβασι Ἱερῶν Κανόνων χάριν τοῦ μείζονος συμφέροντος τῆς Ἐκκλησίας. Ὅμως, ὅσοι πιστεύουν κάτι τέτοιο ξεχνοῦν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πολλές φορὲς ἔχει καταδικάσει τὴν ἠθικὴ τῆς ρήσις «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα». Δὲν δέχεται κάτι τέτοιο ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, μᾶς πού ὡς μόνον σκοπὸ τῆς ἔχει τὴ σωτηρία καὶ τὸν ἁγιασμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιο κάνει εἶναι νὰ ψάχνει τὸ ἀναγκαῖο μέτρο στὴν ἀποκατάστασι τοῦ κανονικῶς ἀδίκου, τὸ κατάλληλο μέσο στὴν ἀποθεραπεία τῆς ψυχῆς ὥστε νὰ μὴν ὑποτροσιάσει, καὶ σὲ κάθε περίπτωση τὸ πῶς πρόσφορο ἐργαλεῖο γιὰ νὰ ἔλθει ὁ ἄνθρωπος εἰς ἑαυτὸν, παρὰ τὰ αὐστηρὰ διατακτικὰ τῶν Κανόνων, τὰ ὅποια ἐν πολλοῖς ἔχουν σκοπὸ προειδοποιητικὸ. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ Ὁρθόδοξη πνευματικὴ ἐνεργεῖ ὡς θεραπεία ψυχῆς, μὲ ὄπλο τὴ χρηστότητα ὡς ἐργαλεῖο ἐρμηνείας τῶν Ἱερῶν τῆς Κανόνων.

Ἡ τακτικὴ αὐτὴ φαίνεται ἀσφαλὴς καὶ σωτήρια γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, μᾶς πού ἡ ἐμπειρία αἰῶνων συμμαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ἀποτελεσματικότητάς της. Χάρη σὲ αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία μας μπόρεσε καὶ ἀπέφυγε νὰ περιπέσει σὲ πνεῦμα νομικισμοῦ ὅπως ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἔφθασε νὰ ἐκνομκεύσει τὴν κάθε πτυχή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἐνῶ συνάμα διασωθήκαμε καὶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα στριφνότητος καὶ αὐστηρῆς προσίλωσις στὸ γράμμα, κατὰ τὸ μοντέλο τῆς προτεσταντικῆς ἠθικῆς.

Ἐπιπλέον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχῆς τῆς Οἰκονομίας διαπότισε τὴ νοοτροπία μᾶς ὀλόκληρης Αὐτοκρατορίας, παράγοντας παράδοσι καὶ πολιτισμὸ σὲ ὅλες τίς πτυχές τῆς καθημερινότητος. Ἔτσι, ὄχι μόνον ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοσι, ἀλλὰ καὶ ἡ νομικὴ μας παράδοσι, ἰδίως μετὰ τὴ δύναστεία τῶν Μακεδόνων Αὐτοκρατόρων καὶ τὴν «ἀνακάθαρσι τῶν παλαιῶν νόμων», ἡ ὁποία κατέληξε στὸ μεγάλο κωδικοποιητικὸ τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας ἔργο τῶν «Βασιλικῶν», ἔθηκε ὡς σκοπὸ τὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης «ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον».

Εἶναι βεβαίως, ἀληθές ὅτι ἡ νομική μας παράδοση διακόπηκε καί μάλιστα κατά τρόπο κάπως βίαιο, τήν περίοδο τῆς Βαυαρικῆς. Ὁ Λουδοβίκος φόν Μάουρερ, ὁ σπουδαῖος νομομαθής καί πολιτειολόγος, διακεκριμένο μέλος τῆς τριμελοῦς Ἀντιβασιλείας πού κηδεμόνευε τόν ἀνήλικο Βασιλιά Ἰθωνα, βαθύτατα ἐπηρεασμένος ἀπό τήν ἐποχή του καί τίς πολιτικές ἐξελίξεις στή Δυτική Εὐρώπη τῆς ἐποχῆς τῆς παλινόρθωσης, θαυμαστής ὅπως ὅλοι οἱ γερμανικῆς παιδείας νομικοί τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, φανατικός ἀναγνώστης καί ἐφαρμοστής τῶν πολιτικῶν ιδεωδῶν τοῦ γερμανοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνα ὅπως ἀναπτύσσονταν στό κομβικῆς σημασίας ἔργο του «Ἀντμιακιάβέλλι», προσπάθησε νά δημιουργήσῃ ἕνα κράτος μέ ἰσχυρή κεντρική διοίκηση, μπροστά στήν ὁποία ὅλοι οἱ θεσμοί τοῦ Κράτους ἔπρεπε νά ὑποτάσσονται καί νά τήν ὑπηρετοῦν. Ὡς κέντρο δέν θεωροῦσε ἀπαραίτητα τόν βασιλέα. Ἐμφορούμενος ἀπό δημοκρατικά κατά τήν ἐποχή ιδεώδη, πίστευε στήν ἰσχύ τῶν κεντρικῶν κρατικῶν μηχανισμῶν ὡς ἐγγυητῶν τῆς ἀσφάλειας καί τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν.

Αὐτή ἡ θεωρητική σύλληψη, ἡ ὁποία ἐνδεχομένως λειτούργησε σέ χώρες ὅπου ὑπῆρχε πολυκατακερματισμός σέ τοπικά ὀργανωμένα κρατίδια, δέν μπόρεσε νά ἐφαρμοσθεῖ στήν Ἑλλάδα. Δύο μόλις μῆνες μετά τήν ἐνθρονίωσιν τοῦ Ἰθωνα, ὁ Μάουρερ εἶναι ὁ μόνος ἀπό τά μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας πού ὑποχρεώνεται νά ἐπιστρέψῃ στή Βαυαρία. Ἡ νομική του ὁμως παραγωγή παραμένει καί ἐφαρμόζεται ἀπό ἐκείνους πού δέν εἶχαν ἐνδεχομένως τήν ἴδια θεωρητική ὑποδομῆ, μέ ἀποτέλεσμα νά γίνεται λόγος γιά διευκόλυνση τῆς τυραννίδος. Ἀπό τότε Ἐκκλησία καί Δικαιοσύνη, συνειδητοποιώντας τήν προσάρτησή μας στό κρατικό ἄρμα, ἀγωνιζόμαστε ἡ μὲν Ἐκκλησία γιά τήν αὐτοτέλειά της, ἡ δέ Δικαιοσύνη γιά τήν ἀνεξαρτησία της.

Σήμερα, ζῶντας σέ δημοκρατικό καθεστῶς καί ἀποτιμῶντας τήν ἐντωμεταξύ πορεία τῶν δύο θεσμῶν, ὀφείλουμε νά παραδεχθοῦμε ὅτι ἔχουν σημειωθεῖ σημαντικά βήματα καί ὅτι ὁ στόχος θεωρητικά ἔχει ἐπιτευχθεῖ. Ὅμως, τόσο στήν Ἐκκλησία, ὅσο καί στή Δικαιοσύνη τό πρόσωπο εἴτε τοῦ ἐξαγγέλλοντος τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ, εἴτε τοῦ ἐφαρμοστῆ τοῦ Δικαίου εἶναι κομβικῆς σημασίας. Θεσμικές προβλέψεις, ὅσο σημαντικές καί ἂν εἶναι, καταλύονται ἐν τοῖς πράγμασι, ὅταν τό πρόσωπο δέν ἀνέρχεται στό ὕψος τῶν περιστάσεων, ἀντιλαμβανόμενο τήν περιορέουσα ἀτμόσφαιρα καί τό ἀγαθό πού καλεῖται νά υπερασπισθεῖ, ἀλλά καί στηριζόμενο στήν ἐν γένει παιδεία καί τήν ἠθική του συγκρότηση γιά νά ἀμυνθεῖ στίς ὅποιες πιέσεις.

Σήμερα περισσότερο ἀπό ποτέ ἄλλοτε, γίνεται συνείδηση σέ κάθε ἐπιστημονικό πεδίο, πέραν τῆς αὐτονόητης καλλιέργειας καί ἀνεξίτητης τῆς ἐπι-

στήμης, ή ανάγκη όριοθέτησής της σέ άρχές ήθικης, οί όποίες δεσμεύουν τόν έπιστήμονα άσχέτως νομικού πλαισίου. Μάλιστα σέ πολλά πανεπιστήμια τού έξωτερικού, ιδίως κατά τί διδασκαλία τών θετικών έπιστημών, προτάσσεται ένα μάθημα ήθικης υπό ευρεία έννοια νοούμενης, τό όποιο είναι ευρύτερα γνωστό ως ethics, και έχει σκοπό τί διδασκαλία κοινών ήθικών άρχών κατά τήν ένάσκησι τής έπιστήμης, ώστε νά άποφεύγονται οί παρεκτροπές, τίς όποίες πολλές φορές έχει ύποστει μέ καταστρεπτικές συνέπειες ή άνθρωπότητα.

Και στή νομική έπιστήμη; Τι γίνεται; Είναι ωπές οί άναμνήσεις άπό τούς διαλόγους, κυρίως στά πλαίσια πολιτικής άντιπαράθεσης, πού τείνουν νά διακρίνουν μεταξύ νομίμου και ήθικου, θεωρώντας ότι αυτά τά δύο δέν γίνεται νά συμπίπτουν. Πολύ εύκολα λοιπόν, αφήνουν κάποιον νά καλλιεργείται ή έννοια τού μη ήθικου στό Δίκαιο, ύπονοώντας ότι ύπάρχει χώρος νά νομιμοποιηθεί τό άνήθικο και μάλιστα μέ τρόπο θεμιτό. Οί νεότερες εξέλιξεις όμως, και μάλιστα μετά τήν προηγουμένη Συνταγματική Άναθεώρηση, δείχνουν νά τούς διαψεύδουν.

Ποιά ήταν ή σπουδαιότερη εξέλιξη πού χαρακτήρισε τά τελευταία έτη τό νομικό μας πολιτισμό; Άναμφισβήτητα ή θεσμοθέτηση τής Άρχής τής Άναλογικότητας κατά τήν τελευταία Συνταγματική Άναθεώρηση. Η άρχή τής αναλογικότητας έρεΐδεται επί δύο βασικών συνταγματικών διατάξεων: α. Τής διάταξης τού άρθρου 15 παράγραφος 1 έδάφιο δ' τού Συντάγματος, όπως τροποποιήθηκε μετά τί συνταγματική άναθεώρηση τού 2001, και β. Τής διάταξης τού άρθρου 28 παράγραφος 1 τού Συντάγματος, μέ τήν όποία άναγνωρίζεται υπερνομοθετική ισχύς στίς διεθνείς συμβάσεις άπό τήν επικύρωσή τους μέ νόμο και τί θέση τους σέ ισχύ, και συνεπώς μετά τόν Ν. 53/1974 μέ τόν όποιον επικυρώθηκε ή ισχύς στήν νεότευκτη τότε Έλληνική Δημοκρατία τής Ευρωπαϊκής Σύμβασης τών Δικαιωμάτων τού Άνθρώπου, σαφώς θεμελιώνεται ή άρχή τής αναλογικότητας ως βασική άρχή τόσο στήν κατάρτιση, όσο και στήν έρμηνεία τών διατάξεων.

Η άρχή τής αναλογικότητας άναδεικνύεται ύψιστης σημασίας στήν προσπάθεια προστασίας τών θεμελιωδών δικαιωμάτων, κάτι πού άποτυπώνεται στή νομολογία τών τελευταίων έτών όλων άνεξαιρέτως τών Δικαστηρίων τής χώρας μας και τούτο διότι, καθώς μέ τό άρθρο 25 παράγραφος 1 έδάφιο γ' τού Συντάγματος καθιερώνεται άμεσα ή άρχή τής τριτενέργειας τών θεμελιωδών άνθρωπίνων δικαιωμάτων, ή άρχή τής αναλογικότητας εφαρμόζεται πλέον άπ' ευθείας και στίς σχέσεις τού ιδιωτικού δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι δέν περιορίζεται πλέον μόνο στά πλαίσια τού Δημοσίου Δικαίου, αλλά διατρέχει

όλους τούς κλάδους του Δικαίου, όμογενοποιώντας τή νομική πρακτική στή μεγάλη εύρωπαϊκή οίκογένεια, μιάς πού, από χαρακτηριστική άρχή του άγγλο-σαξονικού δικαίου, έφθασε νά ύποστηρίζεται νομολογιακά από όλα τά Άνώτατα Δικαστήρια τών Εύρωπαϊκών χωρών. Επίσης έχει τύχει έκτεταμένης έπεξεργασίας στό Δικαστήριο τών Εύρωπαϊκών Κοινοτήτων ως κατοχυρωμένη άρχή πού περιλαμβάνεται στή Συνταγματική Συνθήκη τής Λισαβώνας, αλλά καί στό Εύρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Άνθρώπου κατ' έφαρμογή τών σχετικών άρθρων τής Διεθνούς Συμβάσεως τής Ρώμης.

Η άρχή τής αναλογικότητας στήν πράξη νοείται ως «ό περιορισμός τών περιορισμών», καθώς θεωρείται ότι περιορίζει συνταγματικώς τούς νομοθετικούς περιορισμούς τών συνταγματικών θεμελιωδών δικαιωμάτων, έπιτάσσοντας ότι μεταξύ του νόμου σκοπού πού επιδιώκει ένας περιορισμός του δικαιώματος καί του συγκεκριμένου περιορισμού πρέπει νά υπάρχει εύλογη σχέση. Διαβάζουμε στήν ύπ' άριθ. 5/2013 Άπόφαση τής Όλομελείας του Άρείου Πάγου: «(...) Σύμφωνα μέ τό άρθρο 25 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος, (...) τά δικαιώματα του ανθρώπου ως άτομου καί ως μέλους του κοινωνικού συνόλου καί ή άρχή του κοινωνικού κράτους τελούν υπό τήν προστασία του Κράτους. Όλα τά κρατικά όργανα ύποχρεούνται νά διασφαλίζουν τήν ανεμπόδιση καί άποτελεσματική άσκησης της. Οί κάθε είδους περιορισμοί πού μποροϋν κατά τό Σύνταγμα νά επιβληθούν στά δικαιώματα αυτά πρέπει νά προβλέπονται είτε άπευθείας από τό Σύνταγμα είτε από τό νόμο, έφόσον ύπάρχει έπιφύλαξη υπέρ αυτού καί νά σέβονται τήν άρχή τής αναλογικότητας. Άπό τή διάταξη αυτή προκύπτει ότι άποδέκτης τής έπιταγής για σεβασμό τής άρχής τής αναλογικότητας είναι ό κοινός νομοθέτης πού θεσπίζει περιορισμό άτομικών δικαιωμάτων μέ νόμο, σύμφωνα μέ τήν υπέρ αυτού συνταγματική έπιφύλαξη σέ αντιδιαστολή μέ τόν δικαστή, ό όποιος άπλώς όφείλει νά έλέγχει άν ή άρχή αυτή έχει τηρηθεί καί σέ άποφατική περίπτωση, νά άρνεϊται τήν έφαρμογή του νόμου ως αντισυνταγματικού (...). Η έν λόγω άρχή, ή όποία κατατείνει στήν εκλογίκευση τών έπαχθών παρεμβάσεων τής κρατικής έξουσίας στά άτομικά καί κοινωνικά δικαιώματα του ανθρώπου καί του πολίτη, παραβιάζεται όταν ή συγκεκριμένη κρατική παρέμβαση δέν είναι, α) πρόσφορη για τήν έπίτευξη του σκοπού πού επιδιώκεται μέ αυτήν, β) αναγκαία για τήν έπίτευξη του έν λόγω σκοπού, μέ τήν έννοια ότι τό αυτό άποτέλεσμα δέν μπορει νά έπιτευχθεί μέ ένα ανώδυνο ή ήπιότερο μέσο καί γ) αναλογική έν στενή έννοία, δηλαδή νά τελει σέ έσωτερική άλληλουχία προς τόν επιδιωκόμενο σκοπό, ώστε ή αναμενόμενη ωφέλεια νά μίν είναι ποιοτικά καί

ποσοτικά κατώτερη από τή βλάβη πού προκαλείται (...). Μέ βάση τά ἐν λόγω κριτήρια τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναλογικότητας ἀξιολογείται ἡ παρεχόμενη ἀπό τό ἄρθρο 26 παρ. 1 τοῦ Συντάγματος ἐξουσία τοῦ νομοθέτη νά θέτει κατά τή ρύθμιση τῶν βιοτικῶν σχέσεων καί τόν καθορισμό τῶν κυρώσεων καί ὑποχρεώσεων πού ἀπορρέουν ἀπό τή συμπεριφορά τῶν πολιτῶν, ἐλάχιστα ἢ ἀνώτατα ὄρια, κατ' ἀφηρημένη ἀξιολόγηση, ἐντός τῶν ὁποίων ὁ δικαστής προβαίνει στήν ἐξειδίκευση τοῦ κανόνα δικαίου, ἐν ὄψει τῆς συγκεκριμένης περιπτώσεως». Μέ ἄλλα λόγια, ἕνας περιορισμός, καί ὅταν ἀκόμη εἶναι κατάλληλος ἢ ἀναγκαῖος, δεν πρέπει νά συνεπάγεται περισσότερα μειονεκτήματα γιά τά δικαιώματα τοῦ πολίτη, παρά πλεονεκτήματα γιά τά δημόσια ἢ ἰδιωτικά συνταγματικά συμφέροντα, στήν προστασία τῶν ὁποίων ἀποβλέπει.

Εἶναι γεγονός ὅτι εἴμαστε ἀκόμη στήν ἀρχή τῆς ἐρμηνευτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς σχετικῆς συνταγματικῆς ἐπιταγῆς, μᾶς πού ἡ Ἀρχή τῆς Ἀναλογικότητας εἶναι καί πρέπει νά γίνει ἀντιληπτή ὡς κάτι πολύ παραπάνω ἀπό ἀπλός περιορισμός τῶν περιορισμῶν. Εἶναι οὐσιαστικά ἡ διακριτική εὐχέρεια πού δίνεται στόν Ἑλληνα Δικαστή νά ἐνεργήσει ὄχι ἀπλῶς κατά τό γράμμα τοῦ Νόμου, ἀλλά κατά τήν ἠθική τοῦ Δικαίου, μέ βάση θεμελιώδεις Ἀρχές καί κατά τό κοινό περί δικαίου αἴσθημα. Κατά τοῦτο ἡ Ἀρχή τῆς Ἀναλογικότητας προϋποθέτει ἀπόθεμα ἠθους σέ συνειδητοποιημένους δικαστές. Ἡ ἐφαρμογή της δέν συναρτᾶται μέ ἐξειδικευμένες ἐγκεφαλικές γνώσεις, οὔτε σχετίζεται μέ ἐξαντλητική παράθεση καί ἐπισταμένη μελέτη εἰδικῆς βιβλιογραφίας. Προϋποθέτει ὑψηλό ἐπίπεδο δίκαιης κρίσεως καί συνεπῶς κριτήρια ἠθους. Γι' αὐτό καί πολλοί ἰσχυρίζονται ὅτι μπορεῖ ν' ἀποτελέσει τή γέφυρα πού θά μᾶς ἐπανάσυνδέσει μέ τήν διακοπεῖσα στίς ἀρχές τοῦ 19^{ου} αἰῶνα νομική μας παράδοση, ἡ ὁποία τό ὄμοιο ἀπαιτοῦσε ὡς πρῶτιστο κριτήριο γιά νά καταστεῖ κάποιος «κριτής τῶν Ρωμαίων».

Εἶναι προφανεῖς οἱ ὁμοιότητες μεταξύ τῆς Ἀρχῆς τῆς Οἰκονομίας ὡς ποιμαντικοῦ ἐργαλείου στή ζωή τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καί της Ἀρχῆς τῆς Ἀναλογικότητος ὡς βασικοῦ κριτηρίου κατά τήν ἀπονομή τῆς Διακοσύνης. Οἱ Πατέρες μας πού θέσπισαν τόν 102^ο Κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τόν δικαιολόγησαν ὡς ἑξῆς: «(...) Πᾶς γάρ λόγος Θεῷ καί τῷ τήν ποικιλικήν ἐγχειρισθέντι ἡγεμονίαν, τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπαναγαγεῖν, καί τρωθὲν ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξιάσασθαι καί μίτε κατὰ κρημνῶν ὠθῆσαι τῆς ἀπογνώσεως, μίτε τὸν χαλινὸν ὑπενδοῦναι πρὸς τήν τοῦ βίου ἔκλυσιν τε καί κατάφρονησιν· ἀλλ' ἐνὶ γε τρόπῳ πάντως, εἴτε διὰ τῶν αὐστηροτέρων τε καί στυφόντων, εἴτε διὰ τῶν ἀπαιτοτέρων τε καί πραιτέρων φαρμάκων, κατὰ τοῦ

πάθους σπῆναι, καὶ πρὸς συνούλωσιν τοῦ ἔλκους ἀνταγωνίσασθαι, τοὺς τῆς μετανοίας καρποὺς δοκιμάζοντι, καὶ οἰκονομοῦντι σοφῶς τὸν πρὸς τὴν ἄνω λαμπροφορίαν καλούμενον ἄνθρωπον». Ἡ ἐπιμονὴ τῆς Ὁρθοδοξίας νὰ ἐνδύσει λαμπρῶς τὸν ἄνθρωπο, συνάδει, ἂν καὶ σὲ ἀνώτερο ἐπίπεδο, μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς κοινωρίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν ἄνθρωπο. Στὴ διαδικασία αὐτὴ ἡγεμονικὸ ρόλο παίζει ἡ κρατοῦσα ἠθικὴ, ὄχι νοούμενη ὑπὸ στενὴ ἀντίληψη, ἀλλ' ὑπὸ εὐρεία ἔννοια.

Νομίζουμε ὅτι γιὰ λόγους διακρίσεως τῆς ἠθικῆς ὑπὸ εὐρεία ἔννοια ἀπὸ αὐτὴν μὲ στενὴ ἔννοια, εἶναι καλύτερο νὰ χαρακτηρίσουμε τὴν πρώτη ὡς χρηστότητα, μᾶς πού κάτι τέτοιο ἐμπλεκεῖ καὶ ἰδιαίτερη ἀναφορὰ στοῦ ἦθος. Καὶ ἡ χρηστότητα εἶναι τὸ πρῶτιστο πού κατὰ τὸ Ἀπολυτικίον τοῦ σήμερον τιμωμένου Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου τὸν χαρακτηρίζει στί διπλὴ ἐνάσκησι τῶν καθηκόντων του, τῶν δικαστικῶν καὶ τῶν ἀρχιερατικῶν. Τό σημαντικό εἶναι ὅτι αὐτὴν τὴν χρηστότητα δὲν τὴν εἶχε ὡς φυσικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς προσωπικότητάς του, ἀλλὰ ἀγωνίστηκε νὰ τὴν μελετήσῃ γιὰ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Αὐτὸ φαίνεται νὰ εἶναι καὶ ὁ καθημερινὸς ἀγὼνας τῶν Κληρικῶν καὶ τῶν δικαστῶν. Ἡ μελέτη τῆς χρηστότητος, ὥστε νὰ τὴν ἐγκολπωθῶμε καὶ νὰ τὴν κάνομε ἀπλανὲς κριτήριον κατὰ τὴν ἐνάσκησι τῶν καθηκόντων μας, ἀσφαλῆ πλοηγὸ δικαίας κρίσεως καὶ σταθερὸ μέτρο στί διακονίαν τῆς ἀξίας ΑΝΘΡΩΠΙΟΣ.

Εἶναι μᾶλλον ἀφορμὴ περισκέψεως τὰ ἀνωτέρω γιὰ τὴν διδασκαλίαν ἀντίστοιχου μαθήματος εἴτε στις νομικὰς σχολὰς τῆς χώρας, εἴτε καὶ στί Σχολίαν Δικαστῶν. Βεβαίως, ὑπάρχει ἰσχυρὴ ἡ ἀπαιτήσις γιὰ οὐδετερότητα τοῦ Κράτους σὲ θέματα πιστευμάτων καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν. Νομίζουμε ὅμως, ὅτι ἡ μακροαίωνα παράδοσις τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρουσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στήν πατρίδα μας ἀναδεικνύουν τὴν Ὁρθόδοξον ἠθικὴν ὡς τὴν ἀσφαλέστερη καὶ πλέον ἀντικειμενικὴν βάση γιὰ τὴν διδασκαλίαν ἑνὸς μαθήματος ἠθικῆς, μᾶς πού ὁ ἀνθρωποκεντρισμὸς τῆς Ὁρθοδοξίας ὡς πρόκριμα γιὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Θεοανθρωποκεντρισμοῦ, διασφαλίζει τὸ σεβασμὸ ἔναντι ὅλων καὶ θεμελιώνει τὴν προστασίαν ἀρχῶν καὶ ἀξιῶν μὲ πρῶτιστην τὴν Δημοκρατίαν, ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν προϋποθέτει ἦθος γιὰ νὰ συνεχίσει νὰ ὑπάρχει.

ΣΧΕΣΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ - ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΣΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Εἶναι ἀπό τίς ἐλάχιστες φορές πού ἡ ἐξέταση ἑνός θέματος ὑπονομεύεται ἀπό τὴν πρώτη γραφή. Διότι, ἡ ἐξέταση τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ κοινωνίας προϋποθέτει δύο μέρη πού ἀντιτίθενται ἢ διαλεκτικῶς τίθενται, καὶ ὄχι δύο μέρη πού ἀλληλοσυμπληρώνονται καὶ ἀλληλοπεριχωροῦνται. Ὅταν μάλιστα ἡ σχέση ἀφορᾷ στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα, τότε ἡ ἐξέταση τίθεται ἐπιπλέον «ἀν-ιστορικά» καὶ «ἀντι-παραδοσιακά», συνεπεία παράβλεψης τῶν θεολογικῶν καὶ κοινωνικῶν διαστάσεων τοῦ θέματος. Ἡ ἀντιδιαστολή προαπαιτεῖ κοινωνία χωρὶς ἐκκλησία καὶ –τό ὀδυνηρότερο– ἐκκλησία χωρὶς τὴν κοινωνία. Ἡ θεώρηση αὐτή, συνεπεία δυτικῶν ἐπιρροῶν καὶ ἐκκοσμικευμένου πνεύματος, ἀφορᾷ ταύτιση κοινωνίας μὲ τοὺς πολιτικούς θεσμούς καὶ ταύτιση τῆς ἐκκλησίας μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς, ἀντίστοιχα.

Ἡ θεώρηση αὐτή, συνεπεία θεολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἀβλεψιῶν, θέτει τὴν ἐκκλησία σὲ ἐναλλασσόμενο ρόλο συμμάχου καὶ ἀντιπάλου τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐξελίξεων. Μέρος τῆς κοινωνίας θέλει τὴν ἐκκλησία ἀκόλουθο τῆς ἐξέλιξης, καλώντας τὴν νὰ συσχηματιστεῖ μὲ τὴ σύγχρονη κοινωνικὴ «πραγματικότητα» ἢ «ἠθική». Ἡ νεολαία κυρίως ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία νὰ κατανοήσει ὅτι «ὁ κόσμος προχωρᾷ» καὶ οἱ ἐποχὲς ἀλλάζουν. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτούς, θὰ πρέπει νὰ μετασχηματίσει ἐντολές καὶ ἀπαγορεύσεις! Ἐνα ἄλλο μέρος ψέγει τὴν ἐκκλησία γιατί δέν ὀρθώνει ἀνάστημα καὶ ἀνάχωμα στὶς ἐξελίξεις. Μεγαλύτερης ἡλικίας διαμαρτύρονται γιατί ἡ ἐκκλησία σιωπᾷ καὶ δέν ἀγωνίζεται νὰ προστατεύσει τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ ταυτότητα τοῦ λαοῦ μπροστὰ στὴν ἐπίθεση τῆς καινούργιας παγκόσμιας τάξης. Γίνεται φανερό ὅτι ὁ ρόλος τῆς ἐκκλησίας μέσα στὴ σύγχρονη κοινωνία εἶναι θέμα ἀμφιλεγόμενο. Στὸ πλαίσιο δὲ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι ἀκόμη πιὸ ἔντονο. Ὁ λόγος εἶναι προφανής. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία βρίσκεται σὲ μὰ διασταύρωση, τόσο γεωπολιτικὴ, ὅσο καὶ ἐπιλογῶν. Οἱ ἀλλα-

γές πού συντελέστηκαν και συντελούνται τά τελευταία χρόνια είναι τέλος και αρχή πολλών πραγμάτων. Η τεχνολογική πρόοδος, ή παγκοσμιοποίηση, ή πολυπολιτισμικότητα, τό προσφυγικό-μεταναστευτικό, ή τάση γιά άπο-θρησκευοποίηση επηρεάζουν όχι μόνο τίν πολιτική, αλλά και τίν κοινωνική και θρησκευτική ζωή τών πολιτών τής χώρας, ήμεδαπής και άλλοδαπής προέλευσης.

Οί παραπάνω ραγδαίες εξελίξεις δέν επέτρεψαν στην έκκλησία τίν ανάπτυξη προβληματισμών γύρω από τό θέμα τών σχέσεων έκκλησίας και κοινωνίας στην Έλλάδα σήμερα, αλλά και του ρόλου της στην έλληνική κοινωνία. Η έκκλησία βρέθηκε σε ένα καινούργιο περιβάλλον, όπου άρχισε βαθμιαία νά αποκτά νέες δυνατότητες, αλλά ήταν και άπροετοίμαστη νά αντιμετώπισει τή νέα αυτή κατάσταση. Δέν φαίνεται ότι έχει επεξεργαστεί μέχρι σήμερα μιά σαφή πολιτική, οικονομική και κοινωνική θεώρηση του σύγχρονου κόσμου και τών προβλημάτων του.

Προϋπόθεση γιά νά συνεχίσουμε είναι κάποιες παραδοχές:

Παραδοχή πρώτη. Έκκλησία δέν είναι μόνο οί κληρικοί, αλλά τό σύνολο τών πιστών στον Ίδρυτή της, στά μυστήρια και στην παράδοσή της. Η θεσμική αντίληψη τής Έκκλησίας ενισχύει τόν κληρικαλισμό και περιορίζει τόν πιστό σε ένα παθητικό ρόλο εντός και εκτός τών ιερών ναών. Τόσο ο κληρικαλισμός όσο και ή ιδιωτικοποίηση τής πίστης, ενισχύουν τίν αντίληψη ότι ή θρησκευτική ζωή είναι τό περιορισμένο μέρος τής ευρύτερης κοινωνικής ζωής. Ο πιστός εξέρχεται του κοινωνικού ρόλου του και εισέρχεται στον εκκλησιαστικό, όπως εισέρχεται στον Ναό, μέ άποτέλεσμα νά διαιρείται τό «κοινωνικό όλο» και ή εκκλησία νά είναι μιά από τίς σφαίρες κοινωνικής επιρροής.

Παραδοχή δεύτερη. Η Έκκλησία δέν έτεροκαθορίζεται. Αυτό σημαίνει ότι δέν εξαρτάται από τή σχέση της μέ τό κράτος ή τίν εκάστοτε πολιτική έξουσία. Η συμπεριφορά του κράτους δέν αλλάζει τίν οντότητα τής Έκκλησίας. Η ταυτότητα τής Έκκλησίας ως θεανθρώπινου οργανισμού δέν καθορίζεται από τόν ρόλο πού του παραχωρεί ή Πολιτεία, αλλά ούτε και ή κοινωνία.

Παραδοχή τρίτη. Η κοινωνία – μυστηριακό σώμα τής Έκκλησίας είναι σε διαλεκτική σχέση, συχνά σε αντιπαράθεση, από τίν υπόλοιπη κοινωνία. Η κοινωνία τής Έκκλησίας σε κάθε περίπτωση δέν εξαρτάται ή καθορίζεται από τίς επιλογές του κόσμου. Η προέλευση και σύστασή της σχετικοποιεί όλους τους υπόλοιπους θεσμούς και δεσμούς. Αυτό δέν σημαίνει ότι ή Έκκλησία άδιαφορεί γιά τά περί του κόσμου, αλλά ότι «κινείται» ανάμεσα στην άπόφαση και κατάφασή του.

Οί παραδοχές αυτές όμως δέν άναιρούν τίν άποδοχή τής σημερινής ιδιαί-

τερης πραγματικότητας που προαναφέρθηκε. Τά μέλη τῆς κοινωνίας τῆς Ἐκκλησίας ἐπηρεάζονται περισσότερο ἀπό ἐξωεκκλησιαστικούς κοινωνικούς παράγοντες καί καθορίζουν τό κοσμοεἶδωλό τους. Ἡ σταδιακή ἐκκοσμίκευση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι μιά διαπίστωση. Ἡ ἐκκλησιαστική ζωή περιορίζεται μέχρι τό προαύλιο τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ. Πολλοί ἐπιλέγουν τή θρησκευτική ἀπό τὴν ἐκκλησιαστική ζωή.

Προφανῶς, δέν εἶναι ὑπόθεση ἐνός προσώπου, πόσο μᾶλλον τοῦ γράφοντος, νά ὑποδείξει λύσεις-ἀπαντήσεις στά μεγάλα ζητήματα που ἀφοροῦν στή σχέση κοινωνίας καί ἐκκλησίας. Ἀπαντήσεις μποροῦν νά δοθοῦν μόνο ἀπό συλλογικές προσπάθειες καί συμπεράσματα που θά ἐξαχθοῦν ὕστερα ἀπό μακροχρόνια ἐμπειρία. Ἡ ἐκκλησία στὴν Ἑλλάδα βρίσκεται μπροστά σε μεγάλες εὐθύνες καί ἐρωτήματα, καί καλεῖται σήμερα νά ἐπεξεργασθεῖ τίς κατάλληλες ἀπαντήσεις. Ἡ ὀλοκληρωτική ἄρνηση τῆς σημερινῆς πραγματικότητας δέν εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη ἐπιλογή. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὀφείλει νά ἐξετάσει δημιουργικά καί στό πνεῦμα τῆς παράδοσός της ὅλες τίς πλευρές τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, ἀλλά τὴν ἱστορία καί τὴν ταυτότητά της. Νά ἀναγνωρίσει αὐτά που συμφωνοῦν μέ τό ὀρθόδοξο πνεῦμα καί τὴν μυστηριακή ζωή, χωρὶς διακρίσεις προέλευσης, καί αὐτά που εἶναι ἀντίθετα μέ τό Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ νά τὰ ἐπικρίνει μέ ἐπιχειρήματα. Ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας δέν σταματᾷ ἐδῶ. Ὁ ἀληθινός σκοπός της εἶναι νά βρεῖ τὴν παραδοσιακή της δυναμική. Νά εἶναι μιά διαρκῆ μαρτυρία μέ ἕναν σύγχρονο τρόπο τοῦ ἀναστηθέντος Χριστοῦ καί νά ἀπαντᾷ δημιουργικά στίς προκλήσεις τῶν καιρῶν καί τῆς σύγχρονης κοινωνικῆς πραγματικότητας.

Ὅσο ἡ ἐκκλησία δέν λέει τὴν ἀλήθειά της, ὅσο στηρίζει τὴν ἐξουσία καί στηρίζεται σ' αὐτή, ὅσο δέν ὑπηρετεῖ τὴν ἀγάπη καί δέν εἶναι ἐκεῖ σάν μιά ἀνοιχτή ἀγκαλιά, θά εἶναι μακριά ἀπὸ τὸν Χριστό καί τὴν κοινωνία. Ὅσο ἡ ἐκκλησία ἀσκεῖ πολιτική καί ὅσο ὑποκρίνεται, δέν παίζει τὸν ρόλο της. Χρειαζονται τοιές, ὑπέρβαση, ἂν θέλει πραγματικά νά ὑπηρετήσῃ τὸν ἄνθρωπο.

Υ.Γ. Ἡ διαφορετικὴ γραφὴ τοῦ πρώτου γράμματος τῆς λέξης *ἐκκλησία* δέν ὀφείλεται σέ ἀβλεψία.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΩΝ Ἡ περίπτωση τῶν καρκινοπαθῶν

1. Γιατί ὑπάρχει ἡ ἀσθένεια;

Ὅταν ἀκοῦμε τή λέξη ἀσθένεια ἀμέσως ὁ νοῦς μας κατακλύζεται ἀπό ἀρνητικές σκέψεις καί συναισθήματα. Ἀκόμα καί ἕνα ἀπλό κρουολόγημα μπορεῖ νά ἔχει ἐπίδραση στόν τρόπο πού σκεφτόμαστε καί εἶναι ἀρκετό γιά νά μᾶς ὀδηγήσει σέ ἀλλαγί τῆς πορείας τῆς ζωῆς μας. Πόσο μᾶλλον θά μᾶς ἐπηρεάσει μία σοβαρή ἢ μία ἀνίατη ἀσθένεια ἢ μία ἐπικίνδυνη χειρουργική επέμβαση. Ἡ ἀσθένεια δοκιμάζει τήν ἀνεξαρτησία μας καί τή θνητότητά μας.

Ἀπό τήν πατερική διδασκαλία μαθαίνουμε ὅτι, ἡ ἀσθένεια εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πτώσης τῶν πρωτοπλάστων. Οἱ πρωτόπλαστοι πλάσθηκαν τελείως ὑγιεῖς καί ζοῦσαν «*τήν ἐν παραδείσῳ ἄλυπον καί ἀνώδυνον καί ἀμέριμον ζώην*»¹. Τονίζεται σαφῶς, ἀπό τόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης, ὅτι ἡ ἀσθένεια εἶναι κατάστασι μεταπτωτική², δέν ὑπῆρχε στήν παραδείσια ζωή, ὅπως δέν ὑπῆρχαν καί ἄλλες καταστάσεις ὅπως ἡ νηπιότητα, τά πάθη, τά γηρατεία κ.ἄ.

Τά εὐαγγέλια εἶναι γεμάτα ἀπό περιγραφές θεραπείας κάθε λογῆς ἀσθενῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός θεράπευε ἀσθενεῖς, πολλές φορές μάλιστα μαζικά³. Ὁ Χριστός ἦρθε στόν κόσμον ὡς ὁ ἀκούραστος ὑπηρετής τοῦ ἀνθρώπου καί ἀνέλαβε στούς ὧμους του ὀλόκληρη τήν ἀνθρώπινη ψυχική καί σωματική

¹ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, *Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπίσεως τοῦ Λόγου*, ΕΠΕ, τ. 1ος, σ. 234.

² Γρηγόριος Νύσσης, *Διάλογος περὶ ψυχῆς καί Ἀναστάσεως*, ΕΠΕ τ. 1ος, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 369, «Ἄλλ' ἐν τῇ πρώτῃ ζωῇ, ἥς αὐτός γέγονε δημιουργός ὁ Θεός, οὔτε γῆρας ἦν, ὡς εἰκός, οὔτε νηπιότης, οὔτε κατὰ τὰς πολυτρόπους ἀρρώστιας πάθη, οὔτε ἄλλο τῆς σωματικῆς ταλαιπωρίας...».

³ *Ματθ.* 4, 23-24 «Καί περιῆγεν ὅλην τήν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν καί κηρύσσων τό εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας καί θεραπεύων πάσαν νόσον καί πάσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ καί ἀπῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς ὅλην τήν Συρίαν· καί προσίνεγκαν αὐτῷ πάντας τούς κακῶς ἔχοντας ποικίλους νόσους καί βασάνους συνεχομένους καί δαμιονιζομένους καί σελνιαζομένους καί παραλυτικούς, καί ἐθεράπευσεν αὐτούς».

ασθένεια⁴. Τὴν θεραπευτικὴ τοῦ ιδιότητα ὁ Χριστὸς τὴ μετέδωσε στοὺς Ἀποστόλους καὶ κατ' ἐπέκταση σέ ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησίαν⁵.

Οἱ Ἀπόστολοι, λαμβάνοντας τὸ χάρισμα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ «θεραπεύειν» ἀπὸ τὸν Χριστό, ἀμέσως ἔδειξαν τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὸν πάσχοντα ἄνθρωπο, ἀφοῦ ἔβλεπαν στό πρόσωπο τοῦ κάθε ἀσθενοῦς, τὸ πρόσωπο τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ⁶. Οἱ Ἀπόστολοι ἔδειξαν ἀμοιβαῖο ἐνδιαφέρον καὶ ὑπερβολικὴ ἀγάπη γιὰ τὸν ἀσθενὴ καὶ συνέπασχαν μαζί του⁷. Ἡ ἀγάπη μπορεῖ νά ὀδηγήσει καὶ στή θεραπεία. Ἦταν τόσο τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης τῶν Ἀποστόλων, ὥστε ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος ἀναφέρει ὅτι, σέ κάθε πόλη πού πήγαιναν οἱ Ἀπόστολοι, ἤθελαν νά θεραπεύουν ὅλους ἀνεξαίρετως τοὺς ἀσθενεῖς. Ὅμως ὁ Θεὸς ἐπέτρεπε μόνο ὀρισμένες θεραπείες καὶ ὄχι ἴαση τῶν πάντων⁸, ἐπειδὴ σέ διαφορετικὴ περίπτωσι, ἡ ἔννοια τοῦ «σημείου» καὶ τοῦ «θαύματος» θά ἔχανε τὴν ἀξία της, ἀλλὰ καὶ ἡ πίστη θά καταγοῦνταν, ἀφοῦ θά εἶχαμε μόνο γνώσι.

Γιατί ὅμως ἀσθενεῖ ὁ ἄνθρωπος; Ὑπάρχει ἄμεση σχέση ἀσθενείας καὶ ἁμαρτίας⁹. Συνήθως ἡ ἁμαρτία γεννᾷ τὴν ἀσθένεια, ὄχι ὅμως πάντα¹⁰. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε εὐχεται γιὰ τὴν θεραπεία ὅλων τῶν ἀσθενῶν¹¹. Στὴ Θεία Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου ὁ λειτουργὸς εὐχεται γιὰ τὴν θεραπεία ὅλων τῶν ἀσθενῶν. Τὸ ἴδιο πράττει ἡ Ἐκκλησία καὶ στὴ Θεία Λειτουργία τοῦ Ἱεροῦ

⁴ *Ματθ.* 8, 17 «αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν...».

⁵ *Ματθ.* 10, 8 «...ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαμόνια ἐκβάλλετε· δωρεάν ἔλάβετε, δωρεάν δότε», *Λουκ.* 10, 8 «...καὶ θεραπεύετε τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσθενεῖς, καὶ λέγετε αὐτοῖς· ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ».

⁶ *Ματθ.* 25, 40 «...ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐρεῖ αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε...».

⁷ *Πρβλ.* Α΄ Κορ. 12, 26 «...καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συχαίρει πάντα τὰ μέλη».

⁸ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, «Ὁμιλία ΚΣΤ'», *Φιλοκαλία*, τ. 7ος, ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 405, «Οἱ Ἀπόστολοι εἰς τὴν ἄν πόλιν εἰσέρχοντο, ἐποίουν τινὰ χρόνον καὶ ἐκ τῶν κακομένων τινὰς ἰῶντο, τινὰς δέ οὐ· ἤθελον δέ αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι πάντας τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ζωοποιεῖν καὶ τοὺς κακομένους εἰς ὑγίαν φέρειν, καὶ ὀλοτελῶς οὐκ ἐγένετο αὐτῶν τὸ θέλημα· οὐ γὰρ ἐπετρέπετο αὐτοῖς ὅσα ἤθελον ποιεῖν».

⁹ *Πρβλ.* «Ἀπὸ τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν, ἀσθενεῖ τὸ σῶμα, ἀσθενεῖ μου καὶ ἡ ψυχὴ...», Β΄ Μεγαλνάριο *Παρακλητικῆ κανόνα πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο*.

¹⁰ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, *Κατὰ Ματθαῖον Δ'*, PG 57, 345 «...ὅτι τὰ πλείονα τῶν νοσημάτων ἐξ ἁμαρτημάτων ἐστὶ ψυχικῶν...» καὶ ὅ.π., 221, «Ὅτι γὰρ τῶν ἐν τῷ σώματι κακῶν ἡ πονηρία τῆς ψυχῆς αἴτια.....».

¹¹ *Θεία Λειτουργία Μ. Βασιλείου*, εὐχὴ μετὰ τὸν καθαγιασμό, «νοσοῦντας ἴασαι».

Χρυσοστόμου¹² αλλά και στήν, σπανίως τελουμένη, Θεία Λειτουργία του Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ὅπου στήν εὐχή τῆς ἀναφορᾶς, ἡ ἰκέτευση πρὸς τὸν Θεὸ γιὰ τὴ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν εἶναι ἐκτενής καὶ συγκινητική¹³. Ἀκόμα ἡ Ἐκκλησία τελεῖ τὸ μυστήριον τοῦ Ἱεροῦ Εὐχέλαιου, γιὰ τὴν ἴαση ψυχῆς καὶ σώματος, ἐνῶ τὸ Μικρό¹⁴ καὶ τὸ Μεγάλο Εὐχολόγιο¹⁵ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ εὐχῆς ἰάσεως ἀσθενειῶν πάσης φύσεως.

Εἶναι τέτοιο τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας γιὰ τὴν θεραπεία τῶν ἀσθενῶν, πού πρωτοστάτησε στήν ἴδρυση τῶν πρώτων νοσοκομείων, σέ παγκόσμια κλίμακα. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βυζαντίου λειτουργοῦσαν ἐκκλησιαστικά νοσοκομεία, πού προσέφεραν ἄριστες ἰατρικὲς καὶ παραϊατρικὲς ὑπηρεσίες. Ἡ φροντίδα πού ἔδειχναν οἱ βυζαντινοὶ γιὰ τὴν ἀνακούφιση ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο πόνο ἦταν ἀξιοθαύμαστη¹⁶.

Ἐρευνῶντας κάποιος τὰ ἀγιογραφικὰ κείμενα θὰ διαπιστώσει ὅτι ὑπάρχουν ἕξι περιπτώσεις πού σχετίζονται μὲ τὴν ἀσθένεια. Ἡ **πρώτη** ἀναφέρεται γενικὰ στὴ σχέση ἁμαρτίας καὶ ἀσθένειας, ὡς συνέπεια τῆς ἁμαρτωλότητος τῆς ἀνθρώπινης φύσης¹⁷. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς θεραπείας τοῦ παραλυτικοῦ τῆς Καπερναοῦμ, τὸν ὁποῖο ὁ Χριστὸς θεράπευσε, ἀφοῦ πρῶτα συγχώρησε τὴν ἁμαρτίαν του, «...τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν, ἀφῆνται

¹² *Θεία Λειτουργία Ἱεροῦ Χρυσοστόμου*, «Μνήσθητι, Κύριε, πλεόντων, ὀδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν» καὶ «...τούς νοσοῦντας ἴασαι, ὁ ἱατρός τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν».

¹³ Ἰωάννου Φουντουλί, *Θεία Λειτουργία τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1977², σ. 46 «...Τούς νοσοῦντας, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου ἐπισκεψάμενος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς ἴασαι, ἀπόστησον ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀφ' ἡμῶν πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀσθενείας ἐξέλασον ἀπ' αὐτῶν, τούς ἐν μακροῖς ἀρρωστήμασι προκατακειμένους ἐξανάστησον, τούς ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐνοχλουμένους ἴασαι... Κύριε, τὰς κατὰ ψυχὴν νόσους ἴασαι, τὰς σωματικὰς ἀσθενείας θεράπευσαν, ἱατρὲ ψυχῶν καὶ σωμάτων ἐπίσκοπε πάσης σαρκός, ἐπίσκεψαι καὶ ἴασαι ἡμᾶς διὰ τοῦ σωτηρίου σου».

¹⁴ *Μικρὸν Εὐχολόγιον*, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1984⁹, σ.σ. 141-183 (μυστήριον Ἱεροῦ Εὐχέλαιου) καὶ σ.σ. 244-278 (παράκληση ἀσθενῶν καὶ διάφορες εὐχῆς γιὰ κάθε ἀσθένεια).

¹⁵ *Εὐχολόγιον τὸ Μέγα*, ἔκδ. Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος, Βενετία 18693, σ.σ. 147-156 (ἐξορκισμοὶ καὶ εὐχῆς γιὰ κάθε ἀσθένεια, Μεγάλου Βασιλείου καὶ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου), σ. 231 (εὐχὴ ἐπὶ πᾶσαν ἀρρωστίαν), σ.σ. 260-288 (μυστήριον Ἱεροῦ Εὐχέλαιου), σ.σ. 382-388 (Ἀκολουθία εἰς ἀσθενεῖς, χεμιζομένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων), σ. 548 (εὐχὴ εἰς λοιμικὴν νόσον), σ.σ. 543-547 (κανὼν εἰς ἀπειλὴν λοιμικῆς ἀσθενείας), σ. 603 (εὐχὴ ὅταν σταυροὶ ὁ ἱερεὺς πάθος νοσήματος μετὰ τῆς Ἁγίας Λόγχης).

¹⁶ π. Δημήτριος Κωνσταντέλος, *Βυζαντινὴ Φιλανθρωπία καὶ Κοινωνικὰ Πρόνοια*, ἔκδ. Φῶς, Ἀθήνα 1986, σ.σ. 216-217.

¹⁷ Ἀθανάσιος Παπαρνάκης, «Ἁμαρτία καὶ ἀσθένεια στὴ βιβλικὴ θεολογία», *Ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀσθένεια στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Μορφωτικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2009, σ.σ. 59-84, ἐδῶ σ. 80.

σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, ἢ εἰπεῖν, ἔγειρε καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας – εἶπε τῷ παραλελυμένῳ· Σοὶ λέγω, ἔγειρε καὶ ἄρας τὸ κλινίδιον σου πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου...»¹⁸.

Ἡ **δεύτερη** περίπτωση ἀναφέρεται στὴν ἀσθένεια, ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ μίσους τοῦ διαβόλου πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Τέτοιο εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς συγκύπτουσας γυναίκας, τὴν ὁποία θεράπευσε ὁ Χριστός, ἀποδίδοντας τὴν ἀσθένειά της στὸν διάβολο, «...ταῦτην δέ, θυγατέρα Ἀβραάμ οὖσαν, ἦν ἔδησεν ὁ σατανᾶς ἰδοῦ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου...»¹⁹.

Ἡ **τρίτη** περίπτωση ἀναφέρεται στὴν ἀσθένεια, ὡς ἄμεση συνέπεια τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἁμαρτία ὀδηγεῖ στὴν ἀσθένεια. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς προειδοποίησης τοῦ Χριστοῦ στὸν παραλυτικό τῆς Βηθεσδα, μετὰ τῆς θεραπείας του, «μετὰ ταῦτα εὐρίσκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἴδε ὑγιᾶς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρον σοὶ τί γένηται...»²⁰.

Ἡ **τέταρτη** περίπτωση ἀναφέρεται στὴν ἀσθένεια, ὡς εὐκαιρία γιὰ τὴ σωτηρία τῶν οἰκείων τοῦ ἀσθενοῦς. Τέτοιο εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς θεραπείας τοῦ δαμονισμένου ἐφρήβου, πού μὲ τῆς θεραπείας του ὀδήγησε τὸν ἄπιστο πατέρα του στὴν πίστη, «...καὶ εὐθέως κράξας ὁ πατὴρ τοῦ παιδίου μετὰ δακρῶν ἔλεγε· Πιστεύω, Κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ»²¹.

Ἡ **πέμπτη** περίπτωση ἀποσυνδέει παντελῶς τὴν ἀσθένεια ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Καταρρίπτεται πλήρως ἡ ἰουδαϊκὴ ἠθικὴ, πού θέλει τὴν ἀσθένεια νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας. Ἡ ἀσθένεια τώρα ἐμφανίζεται στὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ φανερωθοῦν, μέσω αὐτῆς, ἡ δόξα καὶ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ στεῖρα ἠθικὴ ἀναπληρῶνεται ἀπὸ τὴν ὄντολογία. Τὸ καθῆκον ἀναπληρῶνεται ἀπὸ τὴν ἀγαπητικὴ σχέση Θεοῦ–ἀνθρώπου. Ὁ δοῦλος γίνεται πλέον ὄχι ἐργάτης ἀλλὰ υἱός. Ἡ συγκινητικὴ θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσθένεια πού ὀδήγησε τὸν Λάζαρο σὸ θάνατο, φανερῶνουν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, «...καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· Ραββί, τίς ἡμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· Οὔτε οὗτος ἡμαρτεν οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ’ ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ...»²² καὶ «...ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον, ἀλλ’

¹⁸ Λουκ. 5, 23-24.

¹⁹ Λουκ. 13, 16.

²⁰ Ἰω. 5, 14.

²¹ Μάρκ. 9, 24.

²² Ἰω. 9, 2-3.

ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι' αὐτῆς...»²³.

Ἡ ἔκτη καὶ τελευταία περίπτωση, ἀναφέρεται στὴν ἐμφάνιση τῆς ἀσθένειας ὡς δοκιμασίας, γιὰ νὰ μᾶς προφυλάξει ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν κενοδοξία²⁴, πού ὀδηγοῦν στὸν πνευματικό θάνατο. Ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε στὸν Ἀπ. Παῦλο, ἕναν σωματικό «σκόλοπα», μία ἀσθένεια, γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανευτεῖ, ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν θείων ἀποκαλύψεων πού βίωνε. Ἡ ἀσθένεια σέ τέτοια περίπτωση, ὄχι μόνο δέν ἐξασθενεῖ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ εἶναι καὶ πηγὴ θεϊκῆς δυνάμεως²⁵. Ἡ θεραπεία σέ τέτοια περίπτωση εἶναι ἀσύμφορη, ἀντίθετα ἡ διατήρηση τῆς ἀσθένειας ἀγιάζει τὸν ἀσθενή, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ σειρά του μεταδίδει τὴν ἀγιότητα αὐτὴ καὶ στοὺς ἄλλους.

2. Ἐρωτήματα πού μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἀσθενής

Ἡ ἀσθένεια, ὅταν εἶναι σοβαρὴ ἢ ἀνίατη, γεννᾷ πολλές σκέψεις καὶ ἐρωτήματα στό μυαλό τοῦ ἀσθενοῦς. Εἰδικότερα, ἐάν αὐτός βρίσκεται ξαπλωμένος σέ ἕνα νοσοκομειακό κρεβάτι ἢ στό κρεβάτι τοῦ σπιτιοῦ του, τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ μπορεῖ νὰ εἶναι βασανιστικά καὶ ἴσως ἀναπάντητα, ἐπειδὴ ἔχουν σύμμαχο καὶ τὸν χρόνο, πού μοιάζει ἀτελείωτος καὶ ἐξοργιστικά μονότονος. Εἶναι βέβαιο ὅτι στό μυαλό τοῦ κάθε ἀσθενοῦς ξεπηδοῦν ἐρωτήματα τοῦ τύπου:

- Μήπως ἡ ἀσθενεία μου εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἁμαρτιῶν μου;
- Γιατί μὲ τιμωρεῖ ὁ Θεός;
- Γιατί ὁ Θεός δέν ἀκούει τίς προσευχές μου;
- Γιατί δέν κάνει ὁ Θεός τό θαῦμα του;
- Γιατί ὁ Θεός μὲ ἀφήνει νὰ ὑποφέρω;
- Ποῦ εἶναι ὁ Θεός;
- Μήπως τελικά δέν ὑπάρχει κανένας Θεός καὶ ὅλα εἶναι ἕνα ψέμα;
- Μήπως ἔχω ἀσθενή πίστη καὶ δέν γίνομαι καλά;
- Μήπως φταίω πού ἀγνόησα κάποια συμπτώματα τῆς ἀσθένειας;
- Εἶναι ἁμαρτία νὰ θέλω νὰ πεθάνω;

²³ Ἰω. 11, 4.

²⁴ π. Dominique Beaufile, *Ὁρθόδοξη προσέγγιση στὴν ἀσθένεια καὶ τὸ θάνατο*, ἔκδ. Παρησία, Ἀθίνα 2017, σ. 201.

²⁵ Β' Κορ. 12, 7-10 «Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοπ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατάν, ἵνα μὲ κολαφίξῃ ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. ὑπὲρ τούτου τρεῖς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ· καὶ εἰρήκῃ μοι· ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. ἥδιστα σὺν μάλλον καυχίσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμέ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις, ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι».

- Μοῦ εἶπε τὴν ἀλήθεια ὁ γιατρός ἢ μοῦ κρύβει κάτι;
- Πόσες ἐλπίδες ἔχω νὰ θεραπευτῶ;
- Μὲ καλύπτει ἡ ἀσφάλειά μου;
- Θὰ μὲ στηρίξουν οἱ δικοί μου ἄνθρωποι;
- Μήπως θὰ εἶμαι βάρος στὴν οἰκογένειά μου;
- Θὰ προλάβω νὰ κάνω τὴ διαθήκη μου;
- Θὰ προλάβω νὰ ζητήσω συγχώρεση ἀπὸ ὅσους ἔχω βλάψει;

Τὰ ἐρωτήματα τέτοιου τύπου εἶναι πολὺ σοβαρά. Νὰ μὴν τρομάζουμε οὔτε νὰ ἀπογοιτευόμαστε, ὅταν γινόμαστε δέκτες τέτοιων ἐρωτημάτων. Ὅταν ἓνας ἀσθενής, ἀπευθίνει τόσο ζωτικά ἐρωτήματα στό πρόσωπο πού ἀσκεῖ ποιμαντική, αὐτό φανερώνει τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀσθενοῦς πρὸς τὸ πρόσωπο αὐτό.

3. Τρόποι προσέγγισης τῶν ἀσθενῶν

Ἡ προσέγγιση τοῦ ἀσθενοῦς, ἀπὸ τὸν ποιμένα ἢ ἀπὸ τὸ πρόσωπο πού ποιμαίνει, ἀφοῦ ποιμαντική ἀσκοῦν καὶ τὰ λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀπαιτεῖ λεπτές καὶ διακριτικὲς κινήσεις. Ὑπάρχουν ἐνέργειες πού δὲν πρέπει νὰ κάνουμε καὶ ὑπάρχουν καὶ αὐτές πού ὀφείλουμε νὰ κάνουμε.

α) Τί δὲν κάνουμε

- Δὲν χρειάζονται ἐπιτολαιότητες. Δὲν ἀρχίζουμε νὰ ἀραδιάζουμε βιβλικά καὶ πατερικά χωρία βιαστικά καὶ ψυχρά, χωρὶς κανένα συναίσθημα. Δὲν εἶναι κατάλληλη στιγμή νὰ κάνουμε ἐπίδειξη γνώσεων οὔτε βέβαια καὶ νὰ μιλάμε γιὰ τὸν ἑαυτό μας, προβάλλοντας τὰ κατορθώματά μας²⁶.

- Ποτέ δὲν κάνουμε ἐρωτήσεις τοῦ τύπου «*τί μπορῶ νὰ κάνω γιὰ σένα*»;». Ὁ ἀσθενής δὲν θέλει συμβουλές, οὔτε θέλει νὰ αἰσθάνεται ὡς «*πρόβλημα*». Δὲν εἶναι δουλειά μας νὰ ἐντοπίζουμε προβλήματα καὶ νὰ προτείνουμε λύσεις. Νὰ μὴν ἐκμεταλλευόμαστε τὴν ἀδυναμία ἢ τὴ μοναξιά τοῦ ἀσθενοῦς.

- Ποτέ δὲν δείχνουμε ἐκπληξη σὲ ὅ,τι μᾶς λέει ὁ ἀσθενής. Οὔτε πάλι μεταβάλλουμε τὰ αἰσθήματά μας πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ μᾶς εἶπε κάτι ἀπρεπές ἢ προσβλητικό. Ἡ κατάστασή του δικαιολογεῖ τὰ πάντα.

- Μὴ χρησιμοποιοῦμε τὴ λέξη «*γιατί*»;», ἐπειδὴ ὁ ἀσθενής ἀμέσως θὰ λάβει ἀμυντικὴ στάση ἀπέναντί μας.

- Νὰ μὴ ρωτᾶμε ἐρωτήσεις πού ἀπαιτοῦν ὡς ἀπάντηση ἓνα ἀνιαρό «*ναί*» ἢ «*ὄχι*». Προτιμότερο εἶναι νὰ ρωτᾶμε γιὰ τὰ συναισθήματα ἢ τίς προσδοκίες τοῦ ἀσθενοῦς.

²⁶ Παροιμ. 27, 2 «ἐγκωμιάζτω σε ὁ πέλας καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα, ἀλλότριος καὶ μὴ τὰ σά χεῖλη».

- Μήν κοιτάμε τό κινητό ή τό ρολόι μας. Ὁ ἀσθενής θά τό ἀντιληφθεῖ καί θά πιστέψει ὅτι κάνουμε ἀγγαρεία καί δέν βλέπουμε τήν ὥρα νά φύγουμε. Αὐτός θά προσβληθεῖ κι ἐμεῖς θά ντροπιαστοῦμε.

- Δέν χρησιμοποιοῦμε ἀρώματα, δέν μασᾶμε τσίγλα οὔτε τρώμε μπροστά στόν ἀσθενή. Προσέχουμε ἐπίσης νά μήν εἶναι λερωμένα τά χέρια μας καί τά νύχια μας νά εἶναι καθαρά καί κομμένα. Ὁ σεβασμός πρὸς τόν ἀσθενή ἐπιβάλλει αὐτές τίς ἐνέργειες ἀπό τήν πλευρά μας.

β) Τί κάνουμε;

- Προσευχή. Ἀρχίζουμε προσευχόμενοι καί τελειώνουμε προσευχόμενοι τήν ποιμαντική μας προσπάθεια. Μέ τήν προσευχή ὅπωςδήποτε θά μᾶς φωτίσει ὁ Θεός νά πράξουμε καί νά ποῦμε «*ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα*»²⁷. Πολλές φορές δέν θά γνωρίζουμε πῶς πρέπει νά προσευχηθοῦμε γιά τόν ἀσθενή. Νά μήν ἀπογοητευόμαστε, διότι τό Ἅγιο Πνεῦμα ἀντιλαμβάνεται τήν ἀδυναμία μας καί μᾶς καθοδηγεῖ στήν προσευχή μας²⁸. Ἄλλωστε καί ὁ Χριστός μᾶς προτρέπει νά προσευχόμαστε καί νά μήν ἀπογοητευόμαστε²⁹.

Εἶναι γεγονός ὅτι ὅλοι ἐπιθυμοῦμε μιά ἄμεση καί εὐθεία ἀπάντηση στήν προσευχή μας γιά τόν ἀσθενή καί πολλές φορές ἀπογοητευόμαστε, ὅταν ἡ ἀπάντηση ἀργεῖ ἢ δέν ἔρχεται. Θεωροῦμε ὅτι ἡ θεραπεία ἑνός ἀσθενοῦς, εἶναι ἀπάντηση στήν προσευχή μας, ἐπειδή ἔχουμε δυνατή πίστη, ἐνῶ ἡ μὴ θεραπεία του, ἐκλαμβάνεται ὡς ἀποτυχία τῆς προσευχῆς μας, ἐξαιτίας τῆς ἀδύναμης πίστεως μας³⁰. Ὁ Θεός γνωρίζει ἂν μιά θεραπεία εἶναι ὠφέλιμη ἢ ἂν ἡ διατήρηση τῆς ἀσθένειας, θά ἔχει εὐεργετικά ἀποτελέσματα γιά τόν ἀσθενή. Γι' αὐτό στό τέλος τῆς προσευχῆς μας νά προσθέτουμε τά λόγια τοῦ Χριστοῦ πού εἰπώθησαν στόν κῆπο τῆς Γεσθημανῆς: «*...πλὴν μὴ τό θέλημά μου, ἀλλά τό σὸν γινέσθω*»³¹. Ὁ ἅγιος γέροντας Παῖσιος ἔλεγε ὅτι ἡ προσευχή γιά τούς ἀσθενεῖς ἔχει μεγάλη ἀξία καί ἀποτελεσματικότητα, ἂν γίνεται μέ πόνο, ἂν μπαίνομε στή θέση τοῦ ἄλλου. Ὑποστήριζε ὅτι ἀκόμα καί ἓνας ἀναστεναγμός

²⁷ *Φιλιπ.* 4, 8.

²⁸ *Ρωμ.* 8, 26 «Ὡσαύτως δέ καί τό Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· τό γάρ τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ οὐκ οἶδαμεν, αὐτό τό Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπέρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλίτοις».

²⁹ *Λουκ.* 18, 1 «Ἔλεγε δέ καί παραβολὴν αὐτοῖς πρὸς τό δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι αὐτούς καί μὴ ἐκκακεῖν...».

³⁰ Ellen G. White, *The Ministry of Healing*, Hartland Publications, Virginia 1999, σ. 137.

³¹ *Λουκ.* 22, 42.

για τὴν ἀσθένεια τοῦ συνανθρώπου ἰσοδυναμεί με πολλές ὥρες προσευχῆς³².

- Ἐπίσκεψη στὸν ἀσθενή. Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἔχει διαχρονικὴ ἀξία: «ἠσθένησα καὶ ἐπεσκέψασθέ με»³³. Ἡ ἐπίσκεψη παρέχει μοναδικὴ εὐκαιρία στὸν ποιμένα ἢ στὸ πρόσωπο ποῦ ποιμαίνει, νὰ «κερδίσει» τὸν ἀσθενή, ἐάν εἶναι ξένος καὶ ἀδιάφορος πρὸς τὸν Χριστό, ἢ νὰ τὸν ἐνισχύσει πνευματικά στὸν ἀγώνα του κατὰ τῆς ἀσθένειας³⁴.

- Κανένας ἀσθενής δὲν θέλει νὰ αἰσθάνεται μοναξιά. Ὅλοι οἱ ἀσθενεῖς ἐπιζητοῦν τὴν ἐπίσκεψη κάποιου. Καλὸ εἶναι οἱ ἐπισκέψεις μας νὰ εἶναι σύντομες, διότι οἱ ἀσθενεῖς κουράζονται εὐκολὰ ἢ μπορεῖ νὰ ἔχουν ἥδη ἄλλους ἐπισκέπτες. Ἄν παρατείνουμε ὑπερβολικὰ τὴν ἐπίσκεψή μας, ἀναγκάζουμε τὸν ἀσθενή νὰ προσποιηθεῖ ὅτι δὲν εἶναι κουρασμένος καὶ ἔτσι κουράζεται περισσότερο. Δεκαπέντε λεπτὰ εἶναι ἕνας ἐπαρκὴς χρόνος γιὰ τὴν ποιμαντικὴ μας ἐπίσκεψη. Μποροῦμε βέβαια νὰ παρατείνουμε τὴν ἐπίσκεψή μας, ἂν τὸ ζητήσει ὁ ἀσθενής.

- Ἡ καταλληλότερη ὥρα ἐπίσκεψης εἶναι ἡ ἀπογευματινὴ. Ὁρθότερο εἶναι νὰ μὴν καθόμαστε στὸ ἴδιο κρεβάτι με τὸν ἀσθενή ἀλλὰ δίπλα, σέ καρέκλα. Αὐτὸ μᾶς τοποθετεῖ στὸ ἴδιο ἐπίπεδο με τὸν ἀσθενή καὶ αἰσθάνεται πιὸ ἄνετα ἀπέναντί μας.

- Τὸν ἀποκαλοῦμε με τὸ μικρὸ του ὄνομα. Αὐτὸ φανερώνει ζεστασιά καὶ ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν. Ἀπομακρύνει τίς ἀνούσιες τυπικότητες καὶ δημιουργεῖ προϋποθέσεις ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου μεταξὺ ποιμαίνοντος καὶ ἀσθενοῦς. Σ' αὐτὸ βοηθαίει καὶ ἡ χρῆση τοῦ ἐνικοῦ παρὰ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ³⁵.

- Μιλᾶμε καθαρά, ὄχι πολὺ δυνατὰ, καὶ κοιτᾶμε τὸν ἀσθενή στὰ μάτια. Ἔτσι ὁ ἀσθενής αἰσθάνεται σημαντικὸς καὶ ξεχωριστός.

- Εἴμαστε ἐνεργοὶ ἀκροατές. Δυστυχῶς σήμερα ἡ ἀκρόαση ἔχει καταστήσει νὰ εἶναι μιὰ σπάνια πλέον διαδικασία τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἀφοῦ ὅλοι μας εἴμαστε με κάποιον ἀπασχολημένοι. Προτιμᾶμε νὰ μὴν ἀκοῦμε ἀλλὰ νὰ μιλᾶμε συνεχῶς³⁶. Ὅταν ἀκοῦμε ἕναν ἀσθενή, νὰ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι τοῦ περνᾶμε σπουδαία μηνύματα: ὅτι εἶναι σημαντικὸς, ὅτι τὸν σεβόμαστε, ὅτι ἐπιθυμοῦμε νὰ τὸν κατανοήσουμε.

³² Γέροντας Παΐσιος Ἀγιορείτης, *Λόγοι Β', Πνευματικὴ Αφύπνιση*, ἔκδ. Ἱερό Ἡσυχαστήριον Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης 2011², σ.σ. 307-308.

³³ *Ματθ.* 25, 36.

³⁴ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Μιχαὴλ, *Ὁ Ἱερεὺς*, ἔκδ. Παπαδημητρίου, Ἀθήνα 1971³, σ. 135.

³⁵ Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστός, πάντοτε χρησιμοποιοῦσαν ἐνικὸ ἀριθμὸ σὲ συζητήσεις τους με ὄλους.

³⁶ Sarah A. Butler, *Caring Ministry-A Contemplative Approach to Pastoral Care*, ἔκδ. Continuum Publishing Inc., NY 1999, σ. 30.

• Δέ διστάζουμε νά ποῦμε λόγους πίστεως. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι φάρμακο γιά τόν ἀσθενή καί δέν ἔχουμε κανένα δικαίωμα νά τόν ἀποκρύψουμε. Μέ διάκριση, θά μιλήσουμε γιά τήν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἐλευθερώνει καί φωτίζει τόν ἀσθενή³⁷.

• Χρησιμοποιοῦμε ὁποιοδήποτε ἁγιαστικό μέσο ἢ ἁγιαστική τελετή ἢ Μυστήριον, κρίνουμε ἀπαραίτητο. Τό Ἱερό Εὐχέλαιο ἐνισχύει τόν ἀσθενή καί τοῦ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παράλληλα μέ τήν Ἱερά Ἐξομολόγησι, χωρίς νά ἀποκλείεται καί ἡ θεραπεία³⁸.

Ἐάν ὁ ἀσθενής ζητήσει Θεία Κοινωνία, θά σπεύσουμε μέ μεγάλη προθυμία καί χαρά. Ἄν ὁ ἀσθενής πού ζητάει νά κοινωνήσει, βρίσκεται σέ δωμάτιο νοσοκομείου, τότε ἀφοῦ τόν κοινωνήσουμε, μποροῦμε μέ εὐγένεια νά ρωτήσουμε καί τοὺς ἄλλους ἀσθενεῖς τοῦ δωματίου, ἂν ἐπιθυμοῦν νά κοινωνήσουν τά Ἄχρυστα Μυστήρια. Νά εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ἀρκετοί θά ἀνταποκριθοῦν στό αἷτημά μας, παρότι ἡ εἰκόνα ἑνὸς κληρικοῦ νά μεταφέρει τί Θεία κοινωνία σέ ἕναν ἀσθενή, ὁδηγεῖ σέ ἀπαράδεκτους συνειρμούς περὶ ἐλεύσεως τοῦ θανάτου ἢ περὶ ἀνίατης ἀσθένειας. Πότε θά ἐκλείψουν αὐτές οἱ ἀνόπτες προλήψεις, ὅτι ὁ ἱερέας εἶναι ὁ προάγγελος τοῦ θανάτου καί ὄχι ἡ προσωποποίηση τῆς ἐλπίδας;

Τέλος, μία παράκλησις στήν Παναγία μπορεῖ νά παρηγορήσει καί νά ἐνισχύσει τόν ἀσθενή. Ἕνας ἁγιασμός ἢ ἡ προσκύνησις τιμῶν λειψάνων ἢ ἱερῶν εἰκόνων, μποροῦν νά ἔχουν εὐεργετικά ἀποτελέσματα στόν ἀσθενή³⁹.

4. Ἀπαραίτητες ἱκανότητες πού ἀπαιτοῦνται στήν ποιμαντική τῶν ἀσθενῶν

Ὁ ποιμένας ἢ τό πρόσωπο πού ποιμαίνει, ὀφείλει μέ τόν προσωπικό πνευματικό του ἀγῶνα, νά ἀποκτήσει κάποιες ἱκανότητες ἢ ἀρετές, πού εἶναι σημαντικές γιά τήν ἐπίτευξιν τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου. Ἐάν οἱ ἱκανότητες αὐτές εἶναι ἔμφυτες, τότε μέ τόν προσωπικό ἀγῶνα θά βελτιωθοῦν. Ἄν δέν ὑπάρχουν, τότε πάλι μέ τόν ἀγῶνα, θά ἀποκτηθοῦν, θά γίνουν ἐπὶκτητες, πρὸς ὄφελος τοῦ ποιμαίνοντος καί τοῦ ποιμαινομένου. Οἱ ἱκανότητες πού ἀπαιτοῦνται εἶναι:

³⁷ π. Γεώργιος Καράνης, *Θέματα Ἐκκλησιολογίας καί Ποιμαντικῆς*, ἐκδ. Ι.Μ. Ἁγίου Γρηγορίου, Ἅγιον Ὄρος 1999³, σ.σ. 155-156.

³⁸ Ἰακ. 5, 13-15 «Κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω· εὐθιμεί τις; ψαλλέτω, ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καί προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καί ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καί ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· κἀν ἁμαρτίας ἢ πεποικικώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ».

³⁹ π. Γεώργιος Καράνης, ὀ.π., σ. 158.

α) Ταπείνωση

Οι ανθρώπινες σχέσεις είναι δύσκολες και απαιτητικές. Η επαφή με τά προβλήματα του ποιμνίου μπορεί να φθείρει ψυχικά τόν ποιμένα ή και να τόν απογοητεύσει. Μπορεί να αισθανθεί ανεπαρκής. Όλοι οι επαγγελματίες πού ασχολούνται με τόν άνθρωπο, βιώνουν τέτοιες καταστάσεις. Ο ταπεινός όμως ποτέ δέν απογοητεύεται. Γνωρίζει ότι οι ικανότητές του είναι περιορισμένες, γι' αυτό έχει απέραντη εμπιστοσύνη στην δύναμη του Χριστού⁴⁰, ό οποίος τόν φωτίζει, πότε να μιλάει και πότε να σιωπά και πότε να παραχωρεί άνετα τό λόγο, όταν πρέπει⁴¹. Ο ταπεινός ποιμένας όχι μόνο ποιμαίνει αλλά συγχρόνως ποιμαίνεται από τόν άσθενή. Υπάρχει μιά άμφίδρομη ώφέλεια⁴² άσθενούς και ποιμένα. Πόσες φορές ένας ποιμένας δέν διδάχτηκε και δέν θαύμασε τήν πίστη και τήν ύπομονή ενός άσθενούς!

β) Ζεστασιά

Μέ τήν έννοια αυτή έννοείται ή πλήρης αποδοχή του άσθενούς, μέ όλα του τά προβλήματα, τίς δυσκολίες και τίς δυστροπίες. Σέ στιγμές άμνηχανίας ή έντονων συνασθημάτων, τό άστείο βοηθάει. Είναι ώραίο να είμαστε ευχάριστοι αλλά όχι ύπερβολικά διαχυτικοί (άκαυροι έναγκαλισμοί, άσπασμοί, γκριμάτσες, σόκιν άστεία, ύπονοούμενα). Νά δείχνουμε τό ένδιαφέρον μας για τόν άσθενή χωρίς όμως να έχουμε περιέργεια. Νά είμαστε φιλικοί αλλά να μίν αισθάνεται ό άσθενής ότι είναι πελάτης μας. Τέλος, να μή βαρεθούμε να τόν άκοϋμε, παρότι ίσως επαναλαμβάνεται και καταντā κουραστικός.

γ) Έμπιστοσύνη

Όλοι μας θέλουμε να μās εμπιστεύονται οι άνθρωποι. Εάν είμαστε έμπιστοι, θά μās εμπιστευθούν. Όποιοδήποτε προσωπικό θέμα μās εμπιστευθεί ό άσθενής, έχουμε χρέος να τό σεβαστούμε και να τό διαφυλάξουμε. Για να μās εμπιστευθεί ό άσθενής, καλό είναι να τόν αφήνουμε να είναι όδηγός στή συζήτηση και όπου κρίνουμε άπαραίτητο, να επεμβαίνουμε και να ξεκαθαρίζουμε τίς όποιεσδήποτε άσάφειες ή ύπερβολές.

⁴⁰ Φιλιπ. 4, 13 «πάντα ισχύω έν τῷ ένδυναμοϋντι με Χριστῷ».

⁴¹ Γρηγόριος ό Θεολόγος, *Λόγος ΑΒ΄, Περί τής έν διατάξεσιν εντάξιας*, ΡG 36, 196, «Ουκ οΐσθα, ότι τό ταπεινόν, ουκ έν τοΐς μικροΐς κρίνεται τοσούτον (γένοιτο γάρ άν και δι' ένδειξιν και ψευδη μόρφωσιν άρετῆς), όσον έν τοΐς μείζοσι δοκιμάζεται; Και ταπεινόφρων έμοί, οΐχ όστις περι' έαυτοϋ μικρά διαλέγεται, και τοϋτο προς όλίγους, και όλιγάκις, ουδ' όστις ταπεινῶς προσαγορεύει τόν άτιμότερον, άλλ' όστις μετρίως περι' Θεοϋ φθέγγεται· και τά μέν ειπεΐν οΐδε, τά δέ κατέχειν, τών δέ όμολογεΐν τήν άγνοιαν, και παραχωρεί του λόγου τῷ πιστευθέντι, και είναι τινά πνευματικώτερον δέχεται, και διαβεβηκότα άλλων έν θεωρία».

⁴² Αλέξανδρος Σταυρόπουλος, *Προκλήσεις τής Ποιμαντικῆς σήμερα*, έκδ. Αρμός, Αθήνα 2013, σ. 94.

δ) Διακριτικότητα

Ποτέ δέν παραβιάζουμε τήν ιδιωτική ζωή τοῦ ἀσθενοῦς. Δέν τόν φέρνουμε σέ δύσκολη θέση μέ ἐνοχλητικές ἐρωτήσεις. Παράδειγμα ὑγιoῦς διακριτικότητας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Ποτέ δέν μᾶς ἐξαναγκάζει, ποτέ δέν μᾶς ἐκβιάζει νά κάνουμε κάτι⁴³. Διακριτικότητα δείχνουμε ἀκόμη καί τή στιγμή πού ἐρωτῶμαστε ἀπό κάποιον γιά τήν κατάσταση τοῦ ἀσθενοῦς. Ἐάν ἡ κατάσταση εἶναι σοβαρή, ὀρθό εἶναι νά μῖν δίνουμε πληροφορίες, ἀλλά νά παραπέμπουμε στήν οἰκογένεια τοῦ ἀσθενοῦς.

5. Ποιμαντική προσέγγιση τῶν καρκίνοπαθῶν

Ἡ λέξη καρκίνος ἀπό μόνη της προκαλεῖ φόβο καί τρόμο. Δέν τολμοῦμε κᾶν νά τήν προφέρουμε⁴⁴. Τά πῖο τρομακτικά συναισθήματα ξεπηδοῦν ἀπό μέσα μας, εἴτε ἐμεῖς διαγνωσθοῦμε εἴτε ἕνας δικός μας ἀνθρώπος. Οἱ πῖο ἀπόκρυφοι φόβοι ἀναδύονται καί παραμονεύουν. Κυρίαρχος εἶναι ὁ φόβος τοῦ πόνου καί τοῦ θανάτου.

Ἐὅπως ἡ ἀσθένεια ἔτσι καί ὁ πόνος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πτώσης καί τῆς ἁμαρτίας. Ἀπό τό καμῖν τοῦ πόνου πέρασε καί ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὅταν πόνεσε φοβερά ἐπάνω στό σταυρό, ἀλλά καί κατά τή διάρκεια τῶν βασανιστηρίων καί τῆς φυλάκισης πού ὑπέστη. Ὁ Χριστός δέν χρησιμοποίησε τή θεϊκή του δύναμη, γιά νά ἀποφύγει τόν πόνο ἀλλά ἐπάνω στοῦς ὤμους του, σικκῶνει καί τοῦς σταυρούς τῶν δικῶν μας πόνων⁴⁵. Πόνεσαν ὅλοι οἱ ἅγιοι τῆς πίστεώς μας. Πολλοί ἀπό αὐτούς ὑπέστησαν ἀνείπωτα βασανιστήρια καί μαρτύρια, πού μᾶς τρομάζουν ὅταν τά διαβάζουμε. Τά ἀντιμετώπισαν ὅμως μέ πίστη, προσευχή καί ὑπομονή καί τά μετέτρεψαν σέ πηγὴ χάρις καί δύναμης. Αὐτὴ τή δύναμη⁴⁶ καί τή χαρά⁴⁷ ἔνωθε ὁ Ἄπ. Παῦλος, παρότι πονοῦσε φοβερά ἀπό

⁴³ Ἀποκ. 3, 20 «ἰδοὺ ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω· ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, καὶ εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτόν καὶ δεῖπνήσω μετ' αὐτοῦ καὶ αὐτός μετ' ἐμοῦ...».

⁴⁴ Συνήθως χρησιμοποιοῦμε τίς λέξεις «τό κακό», «παλαιαρρώστια», «ἐπάρρητη νόσο». Στὶς Η.Π.Α. ἐάν κάποιος διαγνωσθεῖ μέ καρκίνο, δέν ἀναφέρει καν τὸ ὄνομα τῆς ἀσθένειας, ἀπλά λέει «ἔχω διαγνωσθεῖ-I have been diagnosed».

⁴⁵ Μοναχὸς Μωυσῆς Ἁγιορείτης, Ὁ Ἅγιος Πόνος-Μαθητεία στὴν ἐπίσκεψη τοῦ πόνου στὴ ζωὴ μας, ἐκδ. Κέντρο Βιοϊατρικῆς Ἠθικῆς καὶ Δεοντολογίας, Ἀθήνα 2005, σ. 21.

⁴⁶ Β' Κορ. 12, 9-10 «ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. ἥδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμέ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ, διό εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις, ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι».

⁴⁷ Φιλιπ. 4, 4 «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλιν ἐρῶ, χαίρετε».

τὴν ἀσθένειά του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ παντοειδῆ μαρτύρια ποῦ ὑπέμεινε⁴⁸.

Ὁ πόνος τοῦ καρκινοπαθοῦς εἶναι ἓνα μαρτύριο, ὑπερμαρτύριο θὰ λέγαμε, ποῦ ἂν ἀντιμετωπισθεῖ μὲ πίστη, προσευχὴ καὶ ὑπομονή, ὁδηγεῖ σὲ μεγάλη πνευματικὴ δόξα καὶ ἐπιβράβευση, σύμφωνα μὲ τὸν ἱερό Χρυσόστομο⁴⁹. Ἔχει ἐνδιαφέρον νὰ παρουσιαστῆ ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ καρκίνου ἀπὸ δύο σύγχρονους, δημοφιλεῖς καὶ λαοφιλεῖς ἀγίους, ποῦ ἀσθένησαν καὶ τελείωσαν τὸν ἐπίγειο βίον ἀπὸ τὴν ἀσθένεια αὐτή. Πρόκειται γιὰ τοὺς ἀγίους Νεκτάριο καὶ Παῖσιο.

Ὁ ἅγιος Νεκτάριος διαγνώστηκε μὲ καρκίνον τοῦ προστάτη. Πονοῦσε φοβερά. Δὲν ὑπάκουε στὶς παρακλίσεις τῶν ἰατρῶν νὰ εἰσαχθεῖ σὲ νοσοκομεῖο, γιὰ νὰ τοῦ γίνῃ ἡ προσήκουσα θεραπεία. Ἀντίθετα ὑπέμεινε μὲ ἐκπληκτικὴ ὑπομονὴ τοὺς πόνους καὶ ἀμέσως συντάξε τὴν διαθήκη του, δείχνοντας τὸ ἀνδρεῖο του φρόνημα. Λίγους μῆνες πρὶν τὴν κοίμησίν του (Αὐγούστος 1920), προαισθανόμενος τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἐπισκέφθηκε στὴν Αἴγινα τὸ μοναστήρι τῆς Χρυσολοντίσσης. Προσκύνησε τὴ θαυματουργὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας, προσευχήθηκε θερμὰ καὶ εὐλόγησε τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα.

Τελικὰ στὶς 20 Σεπτεμβρίου 1920, πείθεται καὶ εἰσάγεται στὸ Ἄρεταεῖο Νοσοκομεῖο. Παρότι εἶναι Ἀρχιερέας, νοσηλεύεται ὡς ἀπλὸς μοναχός, σὲ θάλαμο Γ΄ θέσης (ἀπορίας). Ὁ ἅγιος Νεκτάριος ὑπέμεινε γιὰ πενήντα ἡμέρες τοὺς πόνους τοῦ καρκίνου χωρὶς νὰ διαμαρτυρηθεῖ. Προσευχόταν καθημερινὰ καὶ κοινωνοῦσε πάντα, ὅταν ὁ ἱερέας τοῦ νοσοκομειακοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἀγίου Γεωργίου τελοῦσε Θεῖα Λειτουργία. Παρέδωσε τὸ πνεῦμα του τὸ βράδυ τῆς Κυριακῆς 8 Νοεμβρίου 1920, περίπου στὶς 22.30⁵⁰. Ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκείνη καὶ μέχρι σήμερον ἀλλὰ καὶ γιὰ πάντα, τὰ θαύματα τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, κυρίως σὲ καρκινοπαθεῖς, εἶναι ἀναρίθμητα.

Ἀπὸ τὸν καρκίνον ἀσθένησε καὶ ὁ ἅγιος Παῖσιος. Ὅταν τοῦ ἀνακοίνωσαν οἱ γιατροὶ ὅτι πάσχει ἀπὸ καρκίνον, ἦταν τόση ἡ χαρὰ του, ποῦ εἶχε διάθεση γιὰ χορὸ, λέγοντας ὅτι ἐβδομῆντα χρόνια εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ ζήσει κάποιος⁵¹.

⁴⁸ Β΄ Κορ. 11, 24-26 «ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρίς ἐραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρίς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίικα· ὁδοιπορίας πολλάκις, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους λιπῶν, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἐθνῶν, κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνους ἐν θαλάσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις».

⁴⁹ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, *Κατὰ Ἰουδαίων* 8, ζ', PG 48,939 «ὄσφ δέ μεζών ὁ πόνος, τοσοῦτόν καὶ ὁ στέφανος ἔσται λαμπρότερος».

⁵⁰ Σοφοκλῆς Δημητρακόπουλος, *Ὁ ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως-Ἱστορικὴ βιογραφία βασιμισμένη σὲ ἀθηνεῖς πηγές*, χ.ε., Ἀθήνα 1998, σ.σ. 306-308.

⁵¹ Ὁ ἅγιος Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης, ἐκδ. Ἱερὸν Ἠσυχαστήριον «Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Βασιλικὰ Θεσσαλονίκης 2015, σ. 531.

Δέ σταμάτησε νά κοπιάζει, νά ἐργάζεται καί νά κάνει μετάνοιες, μέχρι τόν τελευταίο μῆνα τῆς ζωῆς του. Πολλές φορές οἱ γιατροί τόν ρωτοῦσαν πῶς νά ἀντιμετωπίζουν τούς καρκινοπαθεῖς. Τούς συμβούλευε νά τούς ἐνημερώνουν γιά τήν κατάστασή τους, νά τούς προτρέπουν νά ἐξομολογούνται καί νά κοινοῦν, διότι ἡ Θεία Κοινωνία εἶναι τό πιό ἰσχυρό φάρμακο⁵². Εἶναι ἀποδεδειγμένο ὅτι ὅταν τό ἱατρικό καί παραϊατρικό προσωπικό ἐνδιαφέρεται γιά τίς πνευματικές καί θρησκευτικές ἀνάγκες τοῦ καρκινοπαθοῦς, τότε ὁ ἀσθενής ἀνταποκρίνεται θετικότερα στή θεραπεία καί ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς του καλυτερεύει, ἀκόμα καί στό τελικό στάδιο τῆς ἀσθένειας⁵³.

Ὁ ἅγιος προσευχόταν καθημερινά μέ πολλή πίστη στό Θεό νά τοῦ δώσει ὑπομονή. Δέν προσευχόταν νά θεραπευτεῖ ἀπό τόν καρκίνο. Ἔλεγε χαρακτηριστικά: «*Τί; Νά κοροϊδεύουμε τόν Θεό; Ἀφοῦ ἐγώ ζήτησα νά μοῦ δώσει αὐτή τήν ἀρρώστια*»⁵⁴. Ὑπέμεινε μέχρι τό τέλος τούς φοβερούς καί ἀφόρητους πόνους τοῦ καρκίνου. Ἡ τελευταία του νύχτα ἦταν ἡ πιό μαρτυρική. Δέν τόν ἐπιαναν ἀκόμα καί τά πιό ἰσχυρά παυσίπονα. Μέ τό δεξί του χέρι ἔκανε τό σημεῖο τοῦ σταυροῦ, ἐνῶ μέ τό ἀριστερό ἔκανε κινήσεις σάν νά «τραβοῦσε» κομποσκοῖνι. Ἐπανέλαβε τρεῖς φορές τή λέξη «μαρτύριο»⁵⁵.

Ὁ ἅγιος γέροντας Παῖσιος κοιμήθηκε στό μοναστήρι τῆς Σουρωτῆς στίς 12 Ἰουλίου 1994, ἡμέρα Τρίτη καί ὥρα 11 τό πρωί. Στόν τάφο του γράφτηκε ἕνα ποίημα πού τό εἶχε συνθέσει ὁ ἴδιος: «*Ἐδῶ τελείωσε ἡ ζωή, ἐδῶ καί ἡ πνοή μου, ἐδῶ τό σῶμα θά θαφτεῖ θά χαίρει κι ἡ ψυχή μου. Ὁ Ἅγιός μου κατοικεῖ, αὐτό εἶναι τιμή μου. Πιστεύω Αὐτός θά λυπηθεῖ τήν ἄθλια ψυχή μου. Θά εὔχεται στόν Ἀντρωπὴ νά ἔχω τήν Παναγιά μαζί μου*»⁵⁶.

Ὁ ρόλος τοῦ ποιμένα καί κυρίως τοῦ πνευματικοῦ στήν ἀντιμετώπιση τοῦ καρκινοπαθοῦς καί τῆς οἰκογενείας του εἶναι σημαντικός. Ὁ πνευματικός δέν θά περιορισθεῖ σέ μιὰ ἀπλή καί ἀνούσια ἀνταλλαγή πληροφοριῶν γιά τήν ἀσθένεια καί τήν κατάσταση τοῦ ἀσθενοῦς καί τῆς οἰκογενείας του, ἀλλά θά ἐπικεντρωθεῖ στήν πνευματική ὑποστήριξη αὐτῶν. Ὁ καρκινοπαθής ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἕνα ἀνθρώπινο στήριγμα, πού θά γίνει ἡ κλίμακα γιά νά φτάσει στό Θεϊκό στήριγμα. Ὁ ποιμένας μέ τήν προσευχή, τήν ὑπομονή καί τήν ἀγά-

⁵² ὁ.π., σ.σ. 534-535.

⁵³ Tracy Anne Balboni et al., "Provision of Spiritual Care to Patients with advanced Cancer: Associations with Medical Care and Quality of Life near Death", *Journal of Clinical Oncology*, (2010), 28,3, 445-452, ἐδῶ 447.

⁵⁴ Γερομόναχος Ἰσαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου τοῦ Ἀγιορείτου*, Ἅγιον Ὅρος 2004, σ. 343.

⁵⁵ Ὁ Ἅγιος Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης, ὁ.π., σ. 554.

⁵⁶ Γερομόναχος Ἰσαάκ, ὁ.π., σ.σ. 349-351.

πη του, θά προσπαθήσει νά μεταδώσει στόν καρκινοπαθή τήν πεποίθησι, ὅτι ἡ ἀσθένειά του δέν εἶναι ἰσοδύναμη μέ τήν καταστροφή καί τόν θάνατο. Δέν θά τόν ξεγελάσει μέ ψεύτικες ἐλπίδες καί βεβαιότητες περὶ θαυματουργικῆς θεραπείας⁵⁷, ἀλλά θά τόν βεβαιώσει ἤρεμα καί γαλήνια ὅτι μέ τήν πίστη στόν Χριστό καί στούς ἀγίους, καμία ἀσθένεια δέν εἶναι ἀθεράπευτη. Μπορεῖ νά ἀναφέρει καί παραδείγματα θεραπείας καρκινοπαθῶν ἀπό ἀγίους καί νά τονίσει, ὅτι ὑπάρχουν ἅγιοι καί ἀγίες πού ἐπιτελοῦν ἀναρτίητες θεραπείες καρκινοπαθῶν ἀσθενῶν, ὅπως οἱ ἅγιοι Νεκτάριος, Ἐφραίμ τῆς Νέας Μάκρης, Ραφαήλ, Παῖσιος, Παρθένιος, Σάββας, Πατάπιος, Πορφύριος καί οἱ ἀγίες Ἀγάθη καί Συγκλητική (καρκινοπαθῆς οὐσα).

Ὁ καρκίνος δίνει τήν εὐκαιρία σέ ἀνθρώπους πού δέν εἶχαν πνευματικές ἀναζητήσεις ἢ εἶχαν μιά ρηχὴ καί ἐπιφανειακὴ σχέση μέ τήν Ἐκκλησία, νά ἀναθεωρήσουν πολλές ἀπό τίς ἀπόψεις τους καί νά ἀρχίσουν νά βλέπουν τή ματαιότητα τῆς ζωῆς, σκεπτόμενοι πλέον μεταφυσικά. Ὁ φωτισμένος ποιμένας θά ἐκμεταλλεῖται πνευματικά τέτοιες περιπτώσεις ἀσθενῶν, γιά νά τοὺς ὀδηγήσει στή σωτηρία. Θά τοὺς μιλήσει γιά τόν Σωτῆρα Χριστό, (διότι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δέν πρέπει νά ἀποκρύπτεται), πάντα μέ διάκρισι καί ἀγάπη καί ποτέ κηρυγματικά καί ὑπερφίαλα. Ἡ ἀγάπη, ἡ ὑπομονή καί ἡ στοργή τοῦ ποιμένα εἶναι ἀδύνατο νά ἀφήσει ἀσυγκίνητο καί τόν σκληρότερο ἄνθρωπο, χωρὶς βέβαια νά ἀποκλείονται οἱ ἐξαιρέσεις.

Πολλοὶ καρκινοπαθεῖς, μαζί μέ τίς οἰκογένειές τους, μέ τήν ἀρωγή τῶν ποιμένων ἢ τῶν λαϊκῶν ἐθελοντῶν, πού τοὺς παρέπεμψαν μέ τήν διακονία τους στοὺς ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας, γνώρισαν τόν Χριστό στό κρεβάτι τοῦ πόνου, ἀλείφθηκαν μέ τό εὐλογημένο λάδι τοῦ Εὐχελαίου, ἐξομολογήθηκαν, κοινώνησαν, συμφιλιώθηκαν μέ τοὺς ἐχθρούς τους καί ἀναχώρησαν ἔτοιμοι γιά τήν οὐράνια Βασιλεία. Πολλοὶ ἀπό αὐτούς θεραπεύτηκαν ἀπό τόν καρκίνο καί ἔγιναν πλέον οἱ πιστότεροι καί συνεπέστεροι βοηθοὶ στό ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

⁵⁷ π. Ἀδαμάντιος Αὐγουστίνδης, *Ποιμένας καί Θεραπευτής*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1999, σ. 75.

ΔΙΑΖΥΓΙΟ: ΜΙΑ ΟΧΙ ΕΥΚΟΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΧΕΙΡΗ ΛΥΣΗ

Εισαγωγή

Τό διαζύγιο είναι ένα γεγονός με διαρκώς αυξητικές τάσεις και κανείς πλέον δεν μπορεί να γυρίσει την πλάτη ή να κλείσει τά μάτια, ξεορκίζοντας ή αγνοώντας το.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, όλα στον γάμο αρχικά σκιαγραφούνται με τις πιο ευόιωνες προϋποθέσεις, όπως ένωση, όνειρα, αγάπη, ευχές, υποσχέσεις. Όμως έρχεται η στιγμή που όλα αυτά, δίνουν τη θέση τους σε συγκρούσεις, έλλειψη επικοινωνίας, αδυναμία επίλυσης προβλημάτων, απόσταση, διαφωνίες, κατηγορίες και η καθημερινότητα γίνεται βασανιστική και ανυπόφορη. Η απόφαση για τη λύση του γάμου δεν έρχεται άβιαστα. Έρωτηματικά, προσπάθειες, αμφιβολίες, αβεβαιότητα, παρανέσεις τρίτων, οικονομικά ζητήματα, ή η ύπαρξη των παιδιών, μπορεί να καθυστερήσουν, να αναβάλλουν ή και να ματαιώσουν τη δύσκολη απόφαση.

Γεγονός αποτελεί και η μετάβαση από τον έφ' όρου ζωής γάμο σε περισσότερους από ένα γάμους, σε συμβιώσεις, σε μονογαμικές οικογένειες, σε φάσεις χωρίς ένα σύντροφο κ.λπ., που έχουν επιφέρει μια σημαντική διαφοροποίηση στον τρόπο με τον οποίο ο σημερινός άνθρωπος αντιλαμβάνεται και καλύπτει την ανάγκη του για συνύπαρξη, συντροφικότητα και εγγύτητα. Είναι φανερό πλέον, ότι οι αλλαγές στη δομή και στη μορφή της οικογένειας, έχουν επιφέρει αντίστοιχες αλλαγές στις ανάγκες, στις απαιτήσεις στις προσδοκίες, στις στάσεις της κοινωνίας.

Παρόλες τις πολύπλευρες έρευνες, τά στατιστικά στοιχεία, τις αναλύσεις, την πληροφόρηση, τό διαζύγιο, παραμένει ακόμα ένα θέμα ταμπού και ένα από τά πιο δύσκολα προς διαχείριση και αντιμετώπιση θέματα για την ελληνική οικογένεια. Προσωπικά βιώματα, στιγματισμός, μύθοι, κοινωνικά πρότυ-

πα, έλλιπής γνώση, παρερμηνείες, στερεότυπα, αδυναμία κατανόησης και ανάλυσης ευθυνών, απουσία αυτογνωσίας, δημιουργούν φαύλους κύκλους και αδιέξοδα γύρω από τό διαζύγιο. Αναφέρεται ένδεικτικά, ότι τό διαζύγιο ταξινομείται άμέσως μετά τήν άπώλεια κάποιου αγαπημένου προσώπου στην κλίμακα τών στρεσογόνων καταστάσεων του DSM 5 (διεθνές διαγνωστικό κριτήριο), στους σοβαρούς άγχογόνους παράγοντες ζωής, τόσο για τούς γονείς-συζύγους, όσο και για τά παιδιά.

Οί αριθμοί

Παρά τίς οικονομικές, πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες τών αναπτυγμένων χωρών, ό αριθμός διαζυγίων, παρουσιάζει μιá σημαντική αύξηση τίς τελευταίες δεκαετίες. Τί δείχνουν οί αριθμοί:

Στίς Ήνωμένες Πολιτείες τής Άμερικης, καταλίγει σέ διαζύγιο τό 43% περίπου τών πρώτων γάμων, τό 38% στόν Καναδά και τό 36% στην Αύστραλία (Halford & Snyder, 2012).

Στή χώρα μας ό αριθμός τών διαζυγίων υπερτριπλασιάστηκε κατά τίς τρεις τελευταίες δεκαετίες, μέ τήν τροποποίηση τών λόγων διαζυγίου και τήν καθιέρωση τών νέων νομοθετικών ρυθμίσεων (Ν. 868/79 και Ν. 1329/83) νά διαδραματίζουν έναν αρκετά σημαντικό ρόλο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι, από τό 1969 ως και τό 1979 ίσχυε ό «ίσχυρός κλονισμός τής σχέσεως του γάμου» και ή «κακόβουλος εγκατάλειψις», από τό 1980 έως και τό 1982 ή «υπερεξαετής διάσταση-αυτόματο διαζύγιο», τό 1984 τό «συναινετικό διαζύγιο» και τά έπόμενα χρόνια άκολούθησε ή «υπερτετραετής διάσταση» και οί «άλλοι νόμιμοι λόγοι» (Στατιστική Έπετηρίδα τής Ελλάδος, 1974, 1979, 1985, 1989, 1997, 2001).

Σύμφωνα μέ τήν Έλληνική Στατιστική Αρχή για τό έτος 2017, ως λόγοι διαζυγίου, ισχύουν οί: τετραετής / διετής διάσταση, ισχυρός κλονισμός, λοιποί λόγοι, όπως ή άφάνεια σύμφωνα μέ τό Άστικό Δίκαιο. "Όταν ό λόγος διαζυγίου είναι άγνωστος (δέν έχει άπαντηθει) άθροίζεται στους λοιπούς λόγους (άπό τό έτος 2016 και μετά) .

Η Έλληνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ) σύμφωνα μέ έπίσημα στοιχεία της, αναφέρει ότι μειώθηκε πανελλαδικά, ό αριθμός τών διαζυγίων από τό 2009 έως τό 2011, από 13.607 σέ 13.275 τό 2010 και 12.705 τό 2011. Εκτίναξη όμως παρουσιάστηκε τό 2012 στα 14.880 διαζύγια, μέ πάνω από τά μισά διαζύγια του 2012 (8.586) νά άφορούν 10ετείς και πλέον γάμους. Η πιό πρόσφατη έρευνα πού έκανε στις 12 Άπριλίου 2019 ή ΕΛΣΤΑΤ, έδειξε στή χώρα μας αύξηση τών διαζυγίων, τής τάξης του 74,2%, καθώς τό 2017 εκδόθηκαν 19.190

διαζύγια σέ σχέση μέ τά 11.013 πού έκδόθηκαν τό 2016. Ή εικόνα τών έρευνών δείχνει ότι, ανά 1.000 Έλληνες κατοίκους, σημειώνονται αναλογικά περίπου 5 γάμοι πρός 2 διαζύγια καί ήλικιακά νά προπορεύονται στά διαζύγια άνδρες καί γυναίκες μεταξύ 35 καί 44 χρονών.

Αΐτια

Ό γάμος, ένα από τά γεγονότα όρόσημο στή ζωή δύο ανθρώπων, ως τελετουργία, σφραγίζει τό πέρασμα του άτόμου από μιά κατάσταση σέ μία άλλη, πέρα από τί σύναψη, δηλώνει καί τίν ήδη συστημένη νόμμη γενετήσια καί κοινωνικά αναγνωρισμένη ένωση δύο προσώπων. Άναμφισβήτητα στά χρόνια μας κάθε γάμος ξεκινάει μέ τίς καλύτερες προϋποθέσεις έλευθερης βούλησης, χωρίς τίς πάλαι ποτέ άπειλές, τούς έξαναγκασμούς, τά συνουκésια, τίς διαπραγματεύσεις γιά τίν προίκα (άναχρονιστικός θεσμός, ό όποίος δυσκόλεψε ιδιαίτερα τί θέση τής γυναίκας καί ειδικά εκείνης πού κατάγονταν από φτωγή οικογένεια καί καταργήθηκε μέ τό Νόμο 1329/83). Ξεκινάει λοιπόν στίς μέρες μας ό γάμος μέ δύο ανθρώπους, οί όποίοι θεωρητικά έχουν πάρει μιά ώριμη καί συνειδητοποιημένη άπόφαση, ως μιά έλευθερη έπιλογή διαντισμένη μέ ένθουσιασμό καί αγάπη, πού όμως φαίνεται ότι δέν έπαρκούν στή διασφάλιση μιάς «άναίμακτης» εξέλιξης.

Στήν πορεία όμως, συμβαίνουν καί αλλάζουν πολλά, όπως π.χ. νά καταλήγουν ότι ή «ιδανική» εικόνα πού είχαν γιά τό σύντροφό τους, δέν είναι ή ίδια μέ τίν καθημερινή εικόνα πού βιώνουν πιά. Ή «τελειότητα» του άλλου προσώπου, άποδεκατίζεται, όταν έμφανισθούν τά πρῶτα αδύναμα σημεία του ή ή δυσκολία προσαρμογής, κατανόησης καί άμοιβαίας ύποχώρησης στίς καθημερινές συνήθειες «άποκαλυφθει» τό αυτονόητο: κανείς δέν είναι τέλειος. Ίσως πάλι, αυτό πού πλάστηκε ως εικόνα ή άποτελοϋσε προσδοκία, απέχει κατά πολλοίς από τίν πραγματικότητα πού βιώνουν τά ζευγάρια. «Ποτέ δέν μπόρεσε νά αλλάξει όπως φανταζόμουν», «ήταν κάτι άλλο τελικά», «κρυβότανε», «δέν μέ άκουγε ποτέ», «ήταν άόρατος», «μεταλλάχθηκε», είναι πολλές από τίς έκφράσεις πού άκούγονται στους ειδικούς, οί όποίοι ασχολούνται μέ ένα διαζύγιο. Άτομυθοποίηση, διάβρωση, άποσύνδεση καί άδιαφορία, άσήμαντες αίτιες καί λόγοι πού φάνταζαν άκατανόητοι στήν αρχή, γίνονται σχεδόν ήμερήσιοι «διάλογοι» καί καταλήγουν πυρομαχικά σέ «οικογενειακά πεδία μαχών». Συναισθήματα, σχέσεις, ύλικά αγαθά, ευθύνες, όλα πλέον επαναδιαπραγματεύονται σέ νέες άγνωστες βάσεις. Καί δέν είναι μόνο αυτά...

Τί είναι όμως αυτό πού όδηγει τά ζευγάρια στή λύση του διαζυγίου; Σαφώς

καί δέν ὑπάρχει μία καί μόνο ἀπάντηση, δεδομένου ὅτι ἡ κάθε περίπτωση εἶναι μοναδική καί οἱ παράγοντες πού συντρέχουν κάθε φορά εἶναι ἰδιαίτεροι γιά τόν καθένα.

Σέ μία γενική κατεύθυνση οἱ πιά συνήθεις αἰτίες διαζυγίου χωρίζονται σέ ἐνδοσυζυγικές καί ἐξωσυζυγικές. Στήν πρώτη περίπτωση, τά αἷτια προέρχονται ἀπό τούς συζύγους καί σχετίζονται μέ τήν ποιότητα τῆς σχέσης τους, τήν ἐπικοινωνία, τή συναισθηματική κάλυψη, τούς δεσμούς, τή λειτουργικότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, τήν ἀσυμβατότητα σέ κοινούς στόχους, ἀξίες καί ἐνδιαφέροντα, τήν παθολογική ζήλια, τήν ἀπομυθοποίηση τοῦ συζύγου λόγω ἐγγύτητας, τήν ἀπιστία καί τίς ἐξωσυζυγικές σχέσεις, τήν ἐπιθυμία ἢ τήν ἱκανότητα ἀπόκτησης τέκνων, τίς ἀνάρμοστες συμπεριφορές καί τήν ἐνδοοικογενειακή κακοποίηση (καταπίεση, χειροδικία, ὕβρεις, σωματική ἢ ψυχολογική βία), τή σεξουαλική ἀνικανότητα, διαστροφή ἢ ἀσυμφωνία, ἢ τήν τεκνοποίηση ὡς μέσο ἐπίλυσης τῶν προβλημάτων. Στή δευτέρα περίπτωση, οἰκονομικά προβλήματα, τό νεαρό τῆς ἡλικίας, ψυχοπαθολογία συζύγων, σωματική ὑγεία, κοινωνικές ἐξελίξεις, παρεμβάσεις ἢ προβλήματα πού προκαλοῦν τά συγγενικά ἢ φιλικά περιβάλλοντα, κοινωνική-κρατική πρόνοια, θρησκευτικότητα ἢ μί, παθολογική προσκόλλησις μέ γονεϊκά πρότυπα, μορφωτικό ἐπίπεδο, ἐργασιακά ζητήματα, ἀλκοολισμός, τοξικομανία, τζόγος, προσωπική πορεία ζωῆς καί βιώματα, εἶναι κάποιες ἐνδεικτικές ἐξωσυζυγικές αἰτίες διαζυγίου.

Οἱ περισσότερες μελέτες, ἔχουν ἀσχοληθεῖ, πέραν τῶν αἰτιῶν λύσης ἑνός γάμου καί μέ τό ποιοί εἶναι οἱ λόγοι πού κάποιες σχέσεις ἐπιβιώνουν, ἀναπτύσσονται καί ἐνδυναμώνουν, σέ ἀντίθεση μέ κάποιες ἄλλες οἱ ὁποῖες μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου χαλαρώνουν, φθείρονται καί διακόπτονται. Καί τό μόνο βέβαιο εἶναι, ὅτι ὅλοι οἱ γάμοι περνᾶνε ἀπό δύσκολες φάσεις μικρῶν ἢ μεγάλων προβλημάτων καί κρίσεων. Στά πλαίσια λοιπόν, τῆς περιόδου ἀντιμετώπισης τῶν ἐμπλοκῶν στόν ἕγγαμο βίο, ὡς μίας ἔντονα συναισθηματικῆς κρίσης, ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι παράγοντες ὅπως ἡ ἔγκαιρη διασαφήνισις τῆς πηγῆς τοῦ προβλήματος, ὁ τρόπος καί ὁ χρόνος ἀντίδρασης τοῦ προσώπου καί ἐπιναφορᾶς στήν ὁμοιοστατική του ἰσορροπία, ὁ τρόπος ἀντίδρασης καί ἡ ὑποκειμενική ἐρμηνεία τῶν στρεσογόνων γεγονότων, οἱ μηχανισμοί ἄμυνας, ὁ γνωστικός τρόπος καταγραφῆς καί διαχείρισης τῶν πλεονεκτημάτων καί μειονεκτημάτων τῆς σχέσης, ἡ ὑπαρξη ἐμποδίων (ἀσθένεια μέλους, νομικές διαδικασίες, οἰκονομικοί ἢ περιουσιακοί λόγοι, κ.ἄ.), ἡ παράβασις τῆς ὑποχρέωσης συνεισφορᾶς στίς οἰκογενειακές ἀνάγκες, ἡ προσωπική ἐξέλιξις, ἀλλά καί ἡ ὑπαρξη ἐναλλακτικῶν προοπτικῶν, διαμορφώνουν σημαντικά τήν πορεία ἐξέλιξης ἢ διακοπῆς τῆς σχέσης. Ὅποιοι λόγοι ἀπό τούς παραπάνω κι ἂν συν-

τρέχουν, όμως, αυτό που γίνεται ξεκάθαρο είναι ότι, σε μία φάση κρίσης του γάμου (που δέ αφορά φυσικά, περιπτώσεις ισχυρού, μόνιμου και ανεπανόρθωτου κλονισμού), τό «ἐμεῖς» που ἀποτέλεσε τόν κύριο μοχλό ἔνωσης, καταστρατηγεῖται συνήθως ἀπό ἄκαμπτα καί μὴ ἐξελιξίμα «ἐγώ».

Στάδια

Σέ γενικές γραμμές, ἕνα ζευγάρι που προχωράει πρὸς τή λύση του γάμου, περνάει ἀπό διάφορες φάσεις, συνειδητά ἢ ἀσυνειδητά, μέ ἔνταση καί διάρκεια, ἀνάλογες μέ τήν κάθε περίπτωση. Παρακάτω θά παρατεθοῦν φάσεις καί στάδια του διαζυγίου, ὅπως ἔχουν μελετηθεῖ ἀπό πολλούς εἰδικούς καί ἔχουν ἀναλυθεῖ γιά κάθε κλίμακα ἀξιολόγησης. Ἡ παράθεση αὐτή, κρίνεται ἰδιαίτερα σκόπιμη, γιατί πέραν τῆς γνώσης καί ἐνημέρωσης, ἀποτελεῖ καί ἕνα σημαντικό δείκτη ἀξιολόγησης που μπορεῖ νά βοηθήσει τόσο στή συνειδητοποίηση κάποιων καταστάσεων που βιώνουν τά ζευγάρια ἐντός γάμου καί νά ὀδηγηθοῦν στήν ἄμεση παρέμβαση, καθώς καί στήν κατανόηση καί ἀντιμετώπιση τῶν ἰδιαιτεροτήτων κάθε σταδίου.

Ὑποστηρίζεται ἀπό πολλούς εἰδικούς, λοιπόν, ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς γενικές φάσεις διαζυγίου: ἡ ὀξεία, ἡ μεταβατική καί ἡ τελική. Στήν ὀξεία, που βιώνεται συνήθως καί ἀπό τά δύο ἄτομα, παρατηροῦνται συμπεριφορές μέ διαπληκτισμούς, «ὀχρωμένες θέσεις», ἐκρήξεις θυμοῦ, καταστάσεις πανικοῦ καί συμπτώματα φθορᾶς καί θλίψης. Είναι μία φάση, στήν ὁποία τό ζευγάρι, παρόλες τίς ἐντάσεις, δύναται νά παραμείνει γιά ἄρκετό διάστημα καί νά μὴν ἀποφασίζει τή λύση του γάμου. Στήν μεταβατική, που εἶναι σαφῶς μία περίοδος ἀλλαγῆς, ἀναδύονται πλέον τά πρακτικά ζητήματα που πρέπει νά ἐπιλυθοῦν (ἀποφάσεις ἐπιμέλειας, οικονομικές διαφορές, θέματα μετοίκησης κ.ἄ.) καί πιθανῶς νά ἀποκαλύπτονται αἷτια (π.χ. ἀπιστία). Στήν τελική, ἔχει ἀποφασιστεῖ μέ ποιόν ἀπό τούς δύο γονεῖς θά διαμεῖνουν τά παιδιά καί ἔχουν διευθετηθεῖ τά οικονομικά καί πρακτικά ζητήματα. Δέν πρέπει ὡστόσο νά ἀγνοηθεῖ πάλι, ὅτι, οἱ φάσεις καί τά στάδια που θά περάσει τό ζευγάρι ἢ ἡ οικογένεια, δέν εἶναι ἴδια γιά ὅλους σέ ἔνταση καί διάρκεια, ἀλλά οὔτε καί σέ σειρά ἐμφάνισης.

Μιά ἐπιπρόσθετη κατηγοριοποίηση που ἀκολουθεῖ, ἀφορᾶ στά στάδια κατὰ Bohannon μέ ἐπιπρόσθετες σημειώσεις κατὰ Ahrons, ὅπου παρατηρεῖται μία πιό ἐξειδικευμένη μορφή στή διάκριση του διαζυγίου ἀνάλογα μέ τόν τομέα που ἐμπίπτει. Ἔτσι προκύπτει:

Α. Τό συναισθηματικό διαζύγιο: στά πλαίσια του γνωστικοῦ σταδίου τῆς προσωπικῆς ἀπόφασης, ἢ συναισθηματική ἀπόσταση, ἢ ἀπογοήτευση, οἱ

λεκτικές διαμάχες, ή άρνηση του προβλήματος, ή ένταση, ή απογοήτευση, ή θλίψη, οί στρατηγικές αντιμετώπισης, οί άρνητικοί καί επικριτικοί σχολιασμοί, ό θυμός, ή έλλειψη τής εμπιστοσύνης, ή χαμηλή λειτουργικότητα του οικογενειακού συστήματος, ή παράβλεψη όρισμένων προβλημάτων, καταστάσεων καί αδυναμία επίλυσής τους, είναι κάποια από τά άμεσα έπακόλουθα αυτής τής μορφής για όλα τά μέλη τής οικογένειας.

Β. Τό νομικό διαζύγιο: άφου έχει προηγηθεί μιά μεταγνωστική φάση, όπου οί σχέσεις επιδεινώθηκαν, τό πρόβλημα άναγνωρίστηκε, συζητήθηκε καί άπορρίφθηκαν πιθανές λύσεις, στό στάδιο αυτό, άναζητείται είτε από τόν ένα σύζυγο, είτε από κοινού, ή νομική κάλυψη για τήν κατάθεση άγωγής, συναινετικής διαδικασίας κ.λπ. Είναι μιά ευαίσθητη φάση, όποτε πρέπει, τόσο σύμφωνα μέ τή νομοθεσία, όσο καί μέ τήν επίδειξη τής κατάλληλης ευαισθησίας, τής τήρησης τών διαδικασιών καί του επαγγελματισμού εκ μέρους τών νομικών, χωρίς προσωπικό οικονομικό όφελος, νά διασφαλισθεί ή προστασία καί ή σωστή διαχείριση τής μείωσης τής έντασης, τών συγκρούσεων, αλλά καί τής κάλυψης τών άναγκών όλων των μελών τής οικογένειας. Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι για τήν πυρηνική οικογένεια, είναι μιά περίοδος έντονου στρες, άμφιβολίας καί σύγχυσης για τίς συνέπειες, τήν πορεία, τήν τήρηση συμφωνιών καί τούς ρόλους, αλλά καί για τά σαφή καί άκαμπτα πού θέτουν πλέον τά νομικά πλαίσια.

Γ. Τό οικονομικό διαζύγιο: πρωταρχικό ζήτημα στή φάση αυτή είναι ή ρύθμιση διατροφών, ή διευθέτηση τών κοινών περιουσιακών στοιχείων καί ή κάλυψη τών οικονομικών άναγκών τών μελών.

Δ. Τό διαζύγιο από τόν κοινό γονεϊκό ρόλο: στατιστικά έχει άποδειχθεί ότι είναι τό στάδιο μέ τή μεγαλύτερη ψυχική φθορά καί πόνο. Ό άποχωρισμός τών συζύγων σημαίνει καί τήν διατήρηση ενός ξεχωριστού γονεϊκού ρόλου ως προς τά παιδιά. Ρυθμίσεις επιμέλειας, επικοινωνίας, άποφάσεων πού άφορούν στήν άνατροφή, τήν εκπαίδευση κ.λπ., πολλές φορές, άποτελοϋν καί τίς κύριες πηγές έντασης καί σύγκρουσης άνάμεσα στους γονείς.

Ε. Τό διαζύγιο από τήν κοινότητα: οί τυχόν μετακομίσεις είτε έντός συνοικίας, πόλης, είτε καί εκτός χώρας κάποιες φορές, επιφέρουν αντίστοιχα άλλαγές καί στόν κοινωνικό, συγγενικό καί φιλικό κύκλο τών συζύγων, μέ κύρια συναισθήματα τόν φόβο τής άλλαγής, τήν άπομόνωση ή τήν μοναξιά, ειδικά όταν ή άπόφαση δέν πάρθηκε άποκλειστικά από τό συγκεκριμένο πρόσωπο.

ΣΤ. Τό ψυχικό διαζύγιο: στό τελευταίο στάδιο έντοπίζεται ή «άπεξάρτηση» τών δύο συζύγων, άφου έχει προηγηθεί ή διαχείριση του ψυχικού τραύματος καί ή προσωπική άναδιοργάνωση. Η ψυχική άποστασιοποίηση έρχεται μέ

τόν διαχωρισμό τών στοιχείων καί τών συμπεριφορών πού ἀποκτίθηκαν μέσα ἀπό τόν κοινό βίο. Εἶναι μιὰ φάση ἐπαναπροσδιορισμοῦ τών σχέσεων καί μιὰ συνεργατική στάση, πού μπορεῖ νά μειώσει τόν βαθμό τών ἀρνητικῶν ἐπιπτώσεων τῆς κρίσης μετά τό διαζύγιο. Χαρακτηρίζεται σαφῶς ὡς τό πιό δύσκολο στάδιο ὅλης τῆς διαδικασίας τοῦ διαζυγίου. Παρόλα αὐτά προσφέρεται ὡς βατίρας αὐτογνωσίας, ἀναθεώρησης, προσωπικῆς ἀνάπτυξης καί ἐξέλιξης.

Συναισθηματικές ἀντιδράσεις καί συνέπειες

Τό πόσο συναισθηματικά ἐπώδυνο εἶναι τό διαζύγιο, ὡς γεγονός ζωῆς, στατιστικά καταγράφηκε ἀπό τό 1967 στήν Κλίμακα Κοινωνικῆς Ἀναπροσαρμογῆς τών Holmes καί Rahe καί, ἀνάμεσα σέ 43 θεωρητικά τραυματικές καταστάσεις, ἔλαβε τί δεύτερη θέση, ἀκολουθώντας σέ σειρά τό θάνατο συντρόφου, πού βιώνεται ὡς τήν πιό τραυματική ἐμπειρία στή συγκεκριμένη κλίμακα. Τό 1969, ἡ διακεκομμένη Ἑλβετί ψυχίατρος Kubler Ross, δημοσίευσε τό βιβλίο της μέ τίτλο «On Death and Dying», στό ὁποῖο διατύπωσε γιά πρώτη φορά τί θεωρία της γιά τά πέντε στάδια τῆς θλίψης-πένθους. Ὁ Wiseman τό 1975, στηριζόμενος σέ αὐτήν τί σπουδαία μελέτη, ἀνέλυσε τά στάδια σχετικά μέ τήν διαδικασία, πού ἐπιφέρει μιὰ ψυχολογική κρίση ὅπως τό διαζύγιο. Ἀρκετά χρόνια ἀργότερα, τό 2001, ἡ διεθνῶς ἀναγνωρισμένη συγγραφέας καί σύμβουλος γονικῆς μέριμνας Barbara Coloroso κατέγραψε στά στάδια αὐτά καί τίς συναισθηματικές ἀντιδράσεις τών παιδιῶν στό διαζύγιο. Παρακάτω, γίνεται μιὰ προσπάθεια συμπαρουσίασης τών προαναφερομένων προσεγγίσεων γιά μιὰ εὐρύτερη κατανόηση τών σταδίων τών συναισθηματικῶν ἀντιδράσεων στήν περίπτωση τοῦ διαζυγίου.

• Ἄρνηση (μούδιασμα καί σόκ): εἶναι μιὰ μορφή ἄμυνας, μέ σκοπό νά ἀποφευχθεῖ ἡ κατά μέτωπο ἀντιμετώπιση τών προβλημάτων σέ ἕνα ζευγάρι. Συνήθως, οἱ σύζυγοι «διατηροῦν» σέ ἰσορροπία, μέ αὐτόν τόν τρόπο τόν γάμο τους, δηλώνοντας ὅτι ἱκανοποιοῦνται ἀπό αὐτήν τήν ἔγγαμη συμβίωση, παρόλα τά προβλήματα, ἐπιρρίπτοντας συνήθως εὐθύνες σέ ἐξωγενεῖς παράγοντες, χωρίς νά ἀναγνωρίζουν καί νά μεταφράζουν τά σημάδια τῆς ἀρχῆς τοῦ τέλους, ὅπως ἡ ἀποξένωση, ἡ ἔλλειψη ἐπικοινωνίας, ἡ συναισθηματική ἐγγύτητα κ.ἄ. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι σέ αὐτήν τήν περίοδο τό ζευγάρι ἢ καί ἡ οἰκογένεια, ἔχουν ἄμεση ἀνάγκη ἀπό βοήθεια καί ὑποστήριξη εἰδικῶν, ἔτσι ὥστε νά ἔρθε σέ ἐπαφή καί ἐπικοινωνήσει τά δυσφορικά συναισθήματα, νά διαχειριστεῖ τίς συμπεριφορικές ἐντάσεις καί νά ἐστιάσει ὁ καθένας στό δικό του συναισθηματικό κόσμο, τό ἀξιακό του σύστημα, ἀποφέροντας σέ ὅλους τήν πιό παραγωγική

λύση. Ἡ ἄρνηση βοηθᾷ τὸ ἄτομο νὰ διαχειριστεῖ μόνο τόσες πληροφορίες, ὅσες ἀντέχει. Καθὼς ἀποδέχεται τὴν πραγματικότητα τῆς ἀπώλειας τῆς σχέσης, ἀρχίζει νὰ προχωρᾷ στὶς ἐπόμενες φάσεις. Ὁ ἄνθρωπος δυναμώνει ψυχικά καὶ ἡ ἄρνηση ἐξαφανίζεται. Σὲ ἀντίθετη περίπτωση ἐπέρχεται καθήλωση.

Ὅσο ἀφορᾷ στὰ παιδιά, ἡ ἄρνηση, ἀποτελεῖ οὐσιαστικά τὴν πρωταρχικὴ ἀντίδραση στὴ νέα πραγματικότητα πού καλοῦνται νὰ ἀντιμετωπίσουν. Θὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι ἀρνοῦνται γιὰ νὰ ἀντέξουν. Συχνά, παρατηρεῖται τὰ παιδιά νὰ ἀπέχουν ἀπὸ κάθε εἶδους συζήτηση, συνάθροιση, συνθήκη πού θὰ τοὺς φέρει πρόσωπο μέ πρόσωπο μέ τὴν ἀλήθεια, νὰ καλύπτουν τὴ δύσκολη γιὰ ἐκεῖνα κατάσταση σέ τρίτους (φίλους, σχολεῖο) χρησιμοποιώντας ψέματα ἢ δικαιολογίες. Ἀνάλογη ἄρνηση πιθανῶς νὰ ἐμφανισθεῖ σέ κάποιες περιπτώσεις, στὶς διατροφικὲς τοὺς συνήθειες, στὴ σχολικὴ συμμετοχὴ, σέ δραστηριότητες κ.λπ.

- **Θυμὸς:** μετὰ ἀπὸ μία πολυετῆ ἔρευνα μέ πολυεθνικὲς ομάδες ἀνθρώπων, ὁ Paul Ekman τὸ 1973 πρότεινε καὶ ἐπιβεβαίωσε τὴν ἰδέα τῆς ὑπαρξης τῶν βασικῶν συναισθημάτων, πού ἦταν ἀναγνωρίσιμα σέ ὅλες τὶς κουλτοῦρες καὶ ἐθνικότητες πού ἐξετάστηκαν. Στὴ βάση αὐτή, ἀναπτύχθηκε ἡ θεωρία τῶν συναισθημάτων τοῦ Parrot καὶ ὁ τροχὸς τῶν συναισθημάτων τοῦ Robert Plutchik, ὅπου ὁ θυμὸς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ 6 βασικά συναισθήματα. Εἶναι ἀπὸ τὰ συναισθήματα πού τρομάζουν τοὺς ἀνθρώπους. Παρόλα αὐτὰ ὅλοι ἔχουν τὸ δικαίωμα σε ὅτι αἰσθάνονται καὶ φυσικά ὁ θυμὸς δέν ἀποτελεῖ ἐξαιρέση.

«Γιατί συμβαίνει αὐτὸ σέ ἐμένα;»... εἶναι μία ἀπὸ τὶς ἐκφράσεις πού συχνά ἀκούγεται, γιατί ἓνα πρόσωπο ἀπλά νιώθει ἐγκαταλελειμμένο καὶ ἀδύναμο. Μπορεῖ νὰ στρέψει τὸ θυμὸ του ὄχι μόνο ἀπέναντι στὴν οἰκογένεια, τοὺς φίλους, τὸ σύζυγο κ.ἄ. Ὁ θυμὸς κρύβει πόνου πού ὀφείλεται στὴν ἀπώλεια καὶ δείχνει τὴν ἔνταση τῆς ἀγάπης.

Κοινὴ παραδοχὴ ὅλων εἶναι, ὅτι ὁ θυμὸς δέν εἶναι ἓνα συναίσθημα γιὰ νὰ μείνει κανεὶς γιὰ πάντα, ἀλλὰ κρίνεται ἓνα ἀναγκαῖο πέρασμα πρὸς τὴν ἀποδοχὴ τῆς πραγματικότητας. Καὶ γιὰ νὰ συμβεῖ αὐτὸ, χρειάζεται νὰ ἀφίνηται νὰ ἐκφραστεῖ ὁ θυμὸς καὶ νὰ ἀκούγεται προσεκτικά το μῖνυμά του. Εἶναι συναίσθημα-παγόβουνο, πού πολλές φορές χρησιμοποιοῦν οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ καλύψουν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειά του ἄλλα συναισθήματα.

Γιὰ τὸ ζευγάρι ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ διαζυγίου, οικονομικά ἢ πρακτικὰ θέματα, τὰ αἷτια τοῦ χωρισμοῦ κ.ἄ., συχνά προκαλοῦν ἔντονα συναισθήματα θυμοῦ, ἔκρηξης ἢ ὀργῆς. Ἡ ἀβεβαιότητα, οἱ ἐπικείμενες ἀλλαγές, οἱ συνέπειες, ἡ ἀσκηση ἐπιμέλειας, ἡ προσαρμογὴ σέ νέες καταστάσεις, εἶναι σημεῖα πού προβάλλονται ὡς ἀπειλές καὶ δημιουργοῦν ἔνταση καὶ θυμὸ.

Εἶναι οὐσιαστικὸ νὰ τονίσουμε ὅτι εἶναι μιὰ περίοδος πού ἐμφανίζονται

καί μετέωρα συναισθήματα άμφιθυμίας, όπου μπορεί νά ύπάρξει καί τό ένδεχόμενο τής έπαναπροσέγγισης καί έπανασύνδεσης, σέ ένα ίσως άκόμη άχαρτογράφητο περιβάλλον.

Τά παιδιά πιθανώς νά εκφράζουν θυμό γιά όλα πού νά κατευθύνεται πρós τούς γονείς, τά αδέρφια, τό συγγενικό περιβάλλον, τούς δασκάλους κ.λπ. Πολλές φορές εκδηλώνουν εκφράσεις πρós τούς γονείς όπως «σέ μισώ», «πώς μου τό έκανες αυτό;», θυματοποιούν ή μετατρέπουν σέ κακό γονέα τόν έναν από τούς δύο ή καί τούς δύο, εκδηλώνουν λεκτική ή σωματική επιθετικότητα, προκαλούν μέ τί συμπεριφορά τους, παρουσιάζουν πτώση στή σχολική επίδοση, μοιάζουν απόμακρα, άφηρημένα, εμπλέκονται σέ φασαρίες, έχουν συναισθηματικές εκρήξεις, άποσύρονται, καταλύουν τούς κανόνες, άναζητούν τρόπους εκδίκησης καί προσοχής ή χρησιμοποιούν μιά παραβατική ή καταστροφική συμπεριφορά ως μέσο άπόσπασης από τόν επικείμενο χωρισμό τών γονέων.

Είναι γεγονός, ότι σημαντικός παράγοντας έξισορρόπησης όλων αυτών τών δύσκολων καταστάσεων παραμένει ή αντίδραση, ή συμπεριφορά, ή διαχείριση, ή συναισθηματική διαθεσιμότητα, οί εκφράσεις, οί ώρμες άποφάσεις καί ή γενικότερη στάση τών γονέων, τόσο μέσα στόν έγγαμο βίο, όσο καί στή φάση τού διαζυγίου.

- Διαπραγματεύση: τό στάδιο αυτό περιλαμβάνει επίμονες σκέψεις πού κάνει τό άτομο γιά όλα αυτά πού θά μπορούσαν νά γίνουν μέ διαφορετικό τρόπο γιά νά άποφευχθεί ή άπώλεια καί βιώνεται συνήθως από τό σύζυγο πού δέν επιθυμεί ή δέ συναινέσει γιά τό διαζύγιο, τόν άπάτησαν ή δοκιμάζεται μέ τίς περισσότερες δυσκολίες. Οί σκέψεις αυτές δημιουργούν τύψεις καί ένοχές στό άτομο γι' αυτά πού θά μπορούσε νά κάνει διαφορετικά στό παρελθόν καί δέν έκανε, ειδικά στίς περιπτώσεις πού δέν ύπάρχει έπιστρεψιμότητα στή σχέση.

«Κάνε νά μί συμβεί αυτό καί σέ αντίλλαγμα έγώ...» λένε κάποια παιδιά ίσως μικρότερης ήλικίας, επιζητώντας πίσω τίν οικογενειακή ζωή πού είχάν, προτού συμβεί ό χωρισμός τών γονέων τους. Μεγάλη προσοχή άπαιτείται σέ καταστάσεις όπου τα παιδιά, άναλαμβάνουν άποκλειστικότητα από ευθύνες, ένοχές ή τύψεις, γιά καταστάσεις πού ευθύνονται οί ενήλικες γονείς τους.

- Θλίψη: τό στάδιο αυτό επέρχεται όταν οί σύζυγοι συνειδητοποιήσουν τό πραγματικό μέγεθος τής άπώλειας τής σχέσης καί τής οικογενειακής ζωής μέ τή μορφή πού βίωσαν γιά χρόνια καί προσαρμόζονται στά νέα δεδομένα. Ένδεχομένως νά παρατηρηθούν: λύπη, άπόσυρση από αγαπημένες δραστηριότητες, έλλειψη ευχαρίστησης, παραμέληση άτομικής φροντίδας καί περιποίησης, οικιακών συνηθειών ή οικονομικών ύποχρεώσεων, έλλειψη κινήτρων, προβλήματα στόν ύπνο (άπννια ή ύπερυπνία), διαταραχές τής όρεξης καί προβλήματα

τα συγκέντρωσης και μνήμης ή άλλα σωματικά συμπτώματα και υπερευαίσθησιες (πρόνοι μυϊκοί, στομάχου, ήμικρανίες κ.ά.).

Η νέα μορφή της πραγματικότητας, ή ιεράρχηση καινούργιων προτεραιοτήτων, δέν αφήνει ανεπηρέαστα και τά παιδιά. «Δέν έχω όρεξη νά κάνω τίποτα», «γιατί νά είμαι χαρούμενος», λένε συχνά και βιώνουν μέ τό δικό τους τρόπο μιά φάση συναισθηματικής αδράνειας, άφοϋ δυσκολεύονται νά νιώσουν ευχαρίστηση σέ ό,τι πρίν τούς ήταν ευχάριστο. Σέ κάποιες περιπτώσεις, έχει παρατηρηθεί ότι κλαίνε πιά εύκολα και χωρίς προφανή λόγο, είναι πιά όξύθυμα, δηλώνουν κουρασμένα, προσπαθοϋν νά έφεύρουν τρόπους έπανένωσης τών γονέων, έπιδεικνύουν μιά ύποδειγματική συμπεριφορά για νά άποσυμφορήσουν τούς γονείς τους και ίσως νά παρουσιάζουν μείωση τί σχολική άπόδοση, δυσκολίες στόν ύπνο, διαταραχές της όρεξης ή της τροφής ή νά προφασίζονται άσθένεια.

- Άποδοχή : «έχω άποδεχτεί αυτό πού συνέβη». Τό στάδιο αυτό, σέ γενικές γραμμές, άφορά στην άποδοχή της νέας πραγματικότητας. Τό άτομο, μετά άπό προσωπική δουλειά, άποδέχεται τόσο τά δικά του, όσο και τά συναισθήματα τού πρώην συζύγου, μαθαίνει νά ζει χωρίς εκείνον και άντισταβάνεται ότι πρέπει νά συνεχίσει τί ζωή του. Υπάρχει σταθεροποίηση στην καθημερινότητα και οι ρυθμοί άποκοϋν ένα νέο περιεχόμενο. Ζητήματα πού άφοροϋν τά παιδιά, άντιμετωπίζονται μέ περισσότερη κατανόηση και συνεργασία. Η θλίψη έχει ύποχωρήσει, ύπάρχει ήρεμία, λειτουργικότητα και ή χαρά άπορρέει άπό τίς νέες πλέον συνθήκες. Πολλές φορές ίσως νιώθει πώς προδίδει τί σχέση πού έχασε, άπολαμβάνοντας τί ζωή. Δύσκολη χαρακτηρίζεται αυτή ή φάση για τίς γυναίκες πού παντρεύτηκαν σέ νεαρή ήλικία και δέν μπόρεσαν νά άναπτυχθοϋν επαγγελματικά, κοινωνικά ή οικονομικά

Είναι πάντως, μιά κατάλληλη περίοδος άυτοφροντίδας, άναγνώρισης ευθυνών, συγχώρεσης, έπαναπροσδιορισμοϋ τών προσωπικών, κοινωνικών, επαγγελματικών, οικονομικών ρόλων και στόχων, κάλυψης νέων άναγκών και διερεύνησης καινούργιων ευκαιριών. Τό παρελθόν δέ μπορεί νά αλλάξει, μπορεί όμως νά αλλάξει τό μέλλον. Ό καθένας, αρχίζει νά ζει ξανά μέ άισιοδοξία και όρεξη για ζωή. «Σειρήνες τού παρελθόντος», όπως γιορτές, έπέτειοι, άναμνήσεις, φωτογραφίες κ.ά., ένδεχομένως νά προκαλοϋν συναισθήματα θλίψης πού είναι άποδεκτά, αλλά πλέον διαχειρίσιμα.

Βασικός παράγοντας για τίν όμαλή μετάβαση τών παιδιών και στή φάση αυτή παραμένουν οι γονείς, τηρώντας μιά κοινή γραμμή άντιμετώπισης στά όποια ζητήματα προκύπτουν, βοηθώντας τά παιδιά τους νά εκφράσουν έλεύθερα και νά διαχειριστοϋν τά συναισθήματά τους, παρέχοντάς τους τά άπαραίτητα, ένδυναμώνοντάς τα εμπράκτως, για νά είναι βέβαια πώς συνεχίζουν

νά έχουν δύο γονείς πού νοιάζονται καί τά αγαποῦν ἐξίσου.

Ὅπως κάθε ἄνθρωπος σέ αὐτό τόν κόσμο εἶναι μοναδικός, ἔτσι καί κάθε ἐμπειρία ἀπώλειας βιώνεται μοναδικά. Τά στάδια τοῦ πένθους-θλίψης ἀποτελοῦν κοινούς τρόπους ἀντίδρασης πολλῶν ἀνθρώπων, ὄχι ὁμως ὅλων. Ὅρισμένοι μπορεῖ νά βιώσουν κάποια ἀπό αὐτά, ἐνῶ κάποιοι ἄλλοι νά μί βιώσουν κανένα καί μέ ἀνάλογη ἐνταση ἢ ἀλληλοεπικάλυψη τῶν φάσεων. Διαφοροποιοῦνται ἐπίσης ἀνάλογα μέ τό φύλο, τήν ἰδιοσυγκρασία, τίς καταβολές, τό κοινωνικό καί ὑποστηρικτικό περιβάλλον, τήν ὑπαρξη ἐπαγγελματικῆς βοήθειας καί τήν προσωπική ἀνάπτυξη τοῦ καθενός. Ἡ χρονική σειρά ἢ ἡ διάρκεια πού χρειάζεται τό ἄτομο γιά νά περάσει ἀπό αὐτά τά στάδια ποικίλλει: ἀπό λίγα μόνο λεπτά καί ὥρες μέχρι μῆνες ἢ ἀκόμα καί νά μὴν ὀλοκληρωθοῦν ποτέ.

Εἶναι γεγονός ὅτι ἓνα διαζύγιο μπορεῖ νά ἐλευθερώσει ἓνα ἄτομο ἀπό ἓναν ἐπικίνδυνο καί βίαιο γάμο. Γιά κάποιους τό διαζύγιο, ὀρίζεται ὡς ἓνα ἄδοξο τέλος καί γιά ἄλλους μιά νέα ἀρχή. Στό βιβλίο μέ τίτλο *Divorce Busting* (1992), ἡ Michele Weiner-Davis δίνει μία καθολική ματιά στίς συνέπειες τοῦ διαζυγίου, ἀρνητικές ἢ θετικές, πού ἐπίσης ἐξαρτῶνται ἀπό πολλούς παράγοντες, ἀναφέροντας ὅτι ἀρνητικές ἐπιπτώσεις, ὑπάρχουν στά παιδιά, ἀκόμη καί μετά ἀπό ἓνα «μεταξένιο διαζύγιο». Δέν πρέπει νά ὠστόσο νά ἀγνοηθεῖ ὅτι ὅπως στά περισσότερα ζητήματα, ἔτσι καί ἐδῶ ἡ διαφοροποίηση παίξει πολύ σημαντικό ρόλο. Ἀποδεικνύεται λοιπόν ὅτι, πολλά παιδιά πού προετοιμάστηκαν σωστά ἀπό τούς γονεῖς τούς στή φάση τοῦ διαζυγίου, ὡς ἐνῆλικες ἀργότερα, συνέχισαν ὁμαλά τή ζωή τους, σέ ἀντίθεση μέ ἐκεῖνα πού ἐξῆσαν τραυματικά τή διαδικασία καί ἀφέθηκαν στή δυσκολία τῶν γεγονότων.

Ἀναφέρονται ἐνδεικτικά κάποιες ἀπό τίς καταγεγραμμένες ἀρνητικές καί θετικές συνέπειες τοῦ διαζυγίου στά μέλη μιά οἰκογένειας:

- Ἀλλαγὴ τῆς ποιότητας τῆς ζωῆς
- ἀλλαγὴ ρόλων
- δυσπιστία
- ἀλλαγὴ κοινωνικοῦ δικτύου
- μείωση τῶν προσδοκιῶν γιά νέα ρομαντική σχέση
- εὐκολότερη ὑποχώρηση σέ μειονεκτῆματα καί συνθήκες νέων καταστάσεων
- δυσκολία στήν οἰκειότητα
- συναισθηματική φόρτιση
- πτώση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου
- ἐμφάνιση σωματικῶν συμπτωμάτων
(αὔξηση/μείωση βάρους, κάπνισμα, ἔλλειψη σωματικῆς ἄσκησης κ.ἄ.)
- αὔξηση αὐτοεκτίμησης

- επαγγελματική ανέλιξη
- ανάπτυξη αυτονομίας, δημιουργικότητας, επάρκειας
- αλληλεγγύη
- διαχείριση
- καταξίωση
- βελτίωση γονεϊκού ρόλου κ.ά.

Διαζύγιο: πρόληψη ή θεραπεία;

Σημείο ἄξιο ἀναφορᾶς ἀποτελεῖ ὅτι στό μεγαλύτερο ποσοστό, οἱ σύζυγοι, μετά ἀπό ἐντάσεις καί δυσκολία στήν ἀντιμετώπιση τῶν καταστάσεων καί τῶν συνασθημάτων τους, ἀντιλαμβάνονται ὅτι ὑπάρχει πρόβλημα στό γάμο τους, ὅτι σιγά-σιγά διαλύεται, ἐγκλωβίζονται στή σκέψη αὐτή καί μετά ἀπό δυσλειτουργικές συμπεριφορές, ὁδηγοῦνται στό διαζύγιο.

Σύμφωνα μέ τόν Beck, σέ ἕνα γάμο συνήθως παρουσιάζονται τά ἑξῆς προβλήματα:

α. ἡ δύναμη τῆς ἀρνητικῆς σκέψης, δηλαδή ὅταν οἱ ἀρνητικές πεποιθήσεις ἔχουν τή δύναμη νά ἐπισκιάσουν τίς θετικές πτυχές ἑνός γάμου

β. τό πέρασμα ἀπό τήν ἐξιδανίκευση στήν ἀπομυθοποίηση τοῦ συντρόφου

γ. οἱ συγκρούσεις πού ὀφείλονται στή διαφορετικότητα τῶν ἀντιλήψεων τῶν δύο συζύγων

δ. ἡ ἐπιβολή αὐστηρῶν προσδοκιῶν καί κανόνων, δηλ. σέ περιπτώσεις πού τά «πρέπει» καί οἱ ὑποχρεώσεις, τά ὁποῖα ἐπιβάλλονται ἀπό τόν ἕνα, δέν βρίσκουν ἐφαρμογή καί συμμόρφωση ἀπό τόν ἄλλο.

ε. ἡ στάσιμη ἐπικοινωνία

στ. οἱ συγκρούσεις πού πηγάζουν ἀπό τή λήψη σημαντικῶν ἀποφάσεων.

Ἐπακόλουθες συμπεριφορές ὅπως, ὁ ἀρνητισμός, ἡ κριτική, ἡ ἀποδοκιμασία, ἡ στοχοποίηση σέ στοιχεῖα τῆς προσωπικότητας, ἡ ἀποστασιοποίηση, ἐξαλείφουν τά κίνητρα συνεργασίας καί διάσωσης τοῦ γάμου.

Γιά νά μή φτάσει ἕνα ζευγάρι λοιπόν στό διαζύγιο, πρωταρχικός στόχος καί πρόκληση ταυτόχρονα, εἶναι νά βελτιωθεῖ ἡ σχέση μεταξύ τῶν συζύγων. Ἐρευνητικά, ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι πολλά ἀπό τά ζευγάρια πού ἔλαβαν βοήθεια τήν κρίσιμη στιγμή, ἐπανῆλθαν σέ μιά καλή σχέση.

Ἀναμφισβήτητα, ὅλες οἱ σχέσεις δύνανται νά ἀντιμετωπίσουν κρίσεις, δυσκολίες καί συγκρούσεις. Τό ἴδιο καί οἱ γάμοι. Ἡ οὐσία βρίσκεται στό νά ἐστιᾶσει καί νά ἀναλάβει ὁ κάθε σύζυγος τήν προσωπική του εὐθύνη ἀπέναντι στόν ἑαυτό του, στόν ἄλλο καί στή σχέση. Νά δεῖξει ἐνδιαφέρον γιά τήν

προσωπική του αναγνώριση, κατανόηση και αλλαγή, χωρίς να επικεντρώνεται μονομερώς στην αποκλειστική αλλαγή του άλλου. Αυτή η στάση συνεργατικότητας και ευθύνης, αποτελεί μιά στάση ζωής, που καταρρίπτει κάθε μοτίβο άρνητισμού και διαμάχης. Οί σύζυγοι μαθαίνουν να παρατηρούν, να ακούνε, να αναγνωρίζουν, να βρίσκουν εναλλακτικούς τρόπους, να αλληλεπιδρούν θετικά, να ξαναθυμούνται ό,τι θετικό τους ένωσε, να βρίσκουν εναλλακτικές λύσεις και ενδιαφέροντα, να εξισορροπήσουν τήν ισχύ και τούς τρόπους επηροής στή σχέση, να εκφράζουν σωστά τής ανάγκες, τά συνασθήματά τους και τής ένοχοποιημένες επιθυμίες τους, να αγαπάνε και να σέβονται τή διαφορετικότητά τους, να επιλύουν τής διαφορές τους, να ζούνε ισορροπημένα και να αποτελούνε δύο υπέροχα «όλόκληρα» σέ μιά λειτουργική σχέση.

Η Virginia Satir, «γιαγιά» τής Οικογενειακής ψυχοθεραπείας, θέλοντας να τονίσει πόσο μεγάλη αξία έχει η πρόληψη, ανέφερε πώς λίγα μέλη μιάς οικογένειας συνειδητοποιούν ότι κάθε μέρα, ύποσυνείδητα περνάνε μιά δοκιμασία χωρισμού και επανασύνδεσης. Τά μέλη, λόγω τών συνθηκών, χωρίζονται γιά ώρες όταν βρίσκονται στή δουλειά, στό σχολείο, στά ενδιαφέροντα, στίς δραστηριότητες και ξαναβρίσκονται μετά από αρκετές ώρες γιά να αλληλεπιδράσουν και να ανανεώσουν τής επαφές μεταξύ τους. Έκει φωλιάζει και τό μυστικό τής υγιούς επικοινωνίας. Ο πραγματικός χρόνος και η ουσιαστική επικοινωνία, πρίν είναι ήδη αργά. Γιά τό λόγο αυτό, πρότεινε, τήν παρακολούθηση τής «οικογενειακής θερμοκρασίας», γιά να επιτευχθούν όλες οί ανωτέρω συνθήκες. Μιά αλληγορική έκφραση που στοχεύει στή διατήρηση του καθαρού συνασθηματικού κλίματος και τής ανοιχτές και διαυγείς γραμμές έκφρασης και επικοινωνίας μεταξύ τών μελών της. Μιά «θερμομέτρηση» καθόλα επίκαιρη γιά να προληφθεί ό «ίός» τής διάβρωσης μέσα στήν οικογένεια. Μέ τήν παρατήρηση αυτή θά εξετάζονται «θέματα», όπως η Satir τά όνόμασε, που άφορούν στήν εκτίμηση, τά παράπονα, τής άπορίες, τής νέες πληροφορίες, τής έλπίδες και τής ευχές. Θέματα που, όπως έχει άποδειχθεί, δέν αποτελούν σημεία συζήτησης σέ ήπια οικογενειακά κλίματα, αλλά απεναντίας κάνουν τήν εμφάνισή τους, θυελλωδώς, όταν η μπόρα ξεσπάσει.

Η άποφυγή του διαζυγίου, είναι προτεραιότητα στήν οικογενειακή θεραπεία και είναι αλήθεια, ότι στόχος τής κάθε οικογένειας είναι η υγεία, η ευτυχία και η πληρότητα, μέσα σέ ένα άτομικό και συλλογικό νόημα ζωής. Η ιστορία, οί έρευνες, οί αριθμοί, δείχνουν ότι η οικογένεια περνάει μιά περίοδο κρίσης, μέ άνησυχητικά άνοδικούς ρυθμούς. Τό ζήτημα όμως είναι ότι τώρα, σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε πλησιάσαμε στό σημείο όπου είναι γνωστοί και έφικτοί οί τρόποι μέ τούς όποιους τά άτομα θά μπορούσαν να αποτελέσουν όλο-

κληρωμένα και ὄρνια μέλη μιᾶς οἰκογένειας και νά ἀναχαιτίσουν αὐτήν τήν ἀρνητικά ἀνοδική πορεία. Κανένας ἐκτός οἰκογένειας, δέν μπορεῖ αὐτόβουλα, νά ἀναλαμβάνει τό τιμόνι τῶν εὐαίσθητων και ζωτικῶν της ἀποφάσεων. Ἐπισημαίνεται ὅτι, τόσο ἡ ἀπόφαση τοῦ γάμου, ὅσο και ἡ ἀπόφαση τοῦ διαζυγίου θεωρεῖται ἱερή. Μιά καθολικά ὁμως συνειδητή ἀπόφαση γιά γάμο ἀνθρώπων μέ αὐτογνωσία, γνήσια αὐτονομία, λειτουργικά ἐκφραζόμενα συναισθήματα, θετική σκέψη, θά τοποθετήσῃ τό γάμο και τήν οἰκογένεια σέ στέρεα βάση.

Τέλος, δέ θά πρέπει νά παραγνωρίσουμε και τί θέσῃ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στό θέμα τοῦ διαζυγίου, ἡ ὁποία, ἀπό πηγαία φιλανθρωπία και ἀγάπη, ἀναγνωρίζοντας τίς ἀδυναμίες, τά λάθη και τίς ἀποτυχίες τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιτρέπει κατ' ὀικονομίαν τί λύση τοῦ γάμου (καθώς και τόν δεύτερο ἢ τρίτο γάμο), προκειμένου νά ἀποφευχθοῦν πιό δύσκολες γιά τόν ἀνθρωπο καταστάσεις, ἀφοῦ ἔχει κάνει τίς ἀπαραίτητες προσπάθειες γιά νά μεταπεισεῖ τούς συζύγους, ἄν και ἐφόσον τῆς ἔχει δοθεῖ τό ἔδαφος γι' αὐτό. Μέ τό πᾶν-κριτήριο τῆς ἀγάπης, ἀναγνωρίζει και φροντίζει τούς συζύγους ὡς ὄργανα τοῦ ἰδίου σώματος, μέ συνεργατική φύση και συν-συντονισμό, γιά τήν ὑγιή λειτουργία τοῦ οἰκογενειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Τά τελευταία χρόνια, ἀναγνωρίζοντας τήν αὐξητική τάση τῶν διαζυγίων, ἔχει ἐντάξει στούς κόλπους της σχολές γονέων, διοργανώνει σεμινάρια, ὀμιλίες κ.ἄ., ἐπιμορφώνει τούς κληρικούς της, μέ σκοπό νά ἐνισχύσει τό δύσκολο ἔργο τῶν πνευματικῶν-ἱερέων στήν ἀποτροπή τῆς ἐξάπλωσης αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. Ἐχοντας ὡς κύριο ὄπλο τήν ἀστείρευτη κατά Θεόν ἀγάπη, συνεχίζει νά στηρίζει τό γάμο, ὡς θεσμό, ἀλλά κυρίως ὡς κοινωνία προσώπων. Ὁ προληπτικός ρόλος τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἀποδεδειγμένα προσφέρεται ὡς σωτήρια διέξοδος γιά νέα πρόσωπα πού μποροῦν νά συνδυάσουν τήν ἐλεύθερη ἐπιλογή και ἀπόφασί τους, μέ τί Θεία εὐλογία τῆς συνένωσης. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τιμώντας τό μεγάλο μυστήριο τοῦ γάμου, καταβάλλει κάθε προσπάθεια μέσα ἀπό τούς κόλπους της, οἱ ἀνθρωποί ἀνάλογα μέ τήν πνευματική τους ἡλικία και τίς πνευματικές τους ἀνάγκες, νά προστατεύονται σέ ἐπίπεδο διανοίας και λογισμῶν, νά διασφαλίζουν τήν ποιότητα τῶν συναισθημάτων τους, νά ἀποκτήσουν ἐνοποιητική ἀγάπη, ἐπούλωση τῶν τραυματικῶν τους ἐμπειριῶν, καθὼς τούς προσφέρεται μιᾶ θεραπεία, ὄχι ἀδογματιστή, ἀλλά ἐκείνη ἡ ὁποία στηρίζεται στήν Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ και τούς ὀδηγεῖ στήν ὀλοκλήρωση και στήν ἀρχέτυπη χαρισματική συζυγική λειτουργία.

Ἄς θυμόμαστε ὅλοι, ὅτι ἕνας πετυχημένος γάμος ἐξαρτᾶται ἀπό δύο πράγματα: 1) Νά βρεῖς τόν σωστό ἀνθρωπο. 2) Νά εἶσαι ὁ σωστός ἀνθρωπος (H. Jackson Brown, Jr., Ἀμερικανός συγγραφέας αὐτοβοήθειας).

Πηγές

- Ahrons, C. R. (1981), «The continuing co parental relationship between divorced spouses», *American Journal of Orthopsychiatry*, 51,415-428.
- Ahrons, C. (1994), *The Good Divorce*, London, Bloomsbury.
- Aldridge, S. & Rigby, S. (2004), *Counseling Skills in Context*, India, Hodder& Stoughton.
- Amato, R. & Keith, B. (1991), «Parental divorce and adult well-being: a meta-Analysis», *Journal of Marriage and Family*, Vol. 53, pp. 43-58.
- Beck, A. (1996), *Δέν αρκεί μόνο η αγάπη*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη.
- Berman, C. (1990), *Adult children of divorce speak ou*, New York, Simon & Schuster.
- Bloom, B. , Asher, S.J. & White, S.W., (1978), «Marital disruption as a stressor: A review and analysis», *Psychological Bulletin*, 85 (4), 867-894.
- Bohannon, P. (1970), *The six stations of divorce*, New York, Doubleday.
- Caplan, G. (1964), *Principles of Preventive Psychiatry*, New York, Basic Books.
- Γκοτζαμάνης, Κ. (Επιμ.). (2015). *Διαγνωστικά κριτήρια από DSM-5* (μετ. Κ. Γκοτζαμάνης), Αθήνα, Ιατρικές Έκδόσεις Λίτσας.
- Craighed, L. - Craighead, W. - Kazdin, A. - Mahoney, M. (1994), *Cognitive and Behavioral Interventions*, Massachusetts, Allyn and Bacon, σελ. 177.
- Clarke-Stewart, A. & Brentano C. (2006), *Divorce: Causes and Consequences*, New Haven and London, Yale University Press.
- Coloroso, B. (2001), *Parenting Through Crisis: Helping Kids in Times of Loss, Grief and Change*, New York, William Morrow.
- Dattilio, F. , & Padesky, C. Καλαντζή - Άζτζι, Α.(Επιμ). (1995), *Συμβουλευτική ζευγαριών. Γνωσιακή - Συμπεριφοριστική Προσέγγιση* (μετ. Ν. Χαρίλα), Αθήνα, Έλληνικά Γράμματα.
- Domenian, J. (1998), *Μαθήματα γάμου.*, Αθήνα, Έλληνικά Γράμματα.
- Ekman, P. (2004), *Emotions Revealed*, United Kingdom, Orion Publishing Co.
- Emery, E. (1999), *Marriage divorce and children's adjustment. 2nd ed*, Newbury Park, Sage.
- Guttman, J. (2009), *Divorce in Psychological Perspective: Theory and Research*, NY: Psychology Press.
- Halford, D. & Snyder, D. (2012), «Universal Processes and Common Factors in Couple Therapy and Relationship Education», *Behavior Therapy* 43, 1-12.
- Jacobson, G.F. (1983), *The Multiple Crises of Marital separation and Divorce*, New York, Grune & Statton.
- Ίερόθεου, Μητροπολίτη Ναυπάκτου & Αγίου Βλασίου. (1998), *Συζητήσεις για τίν "Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία"*, Γ' έκδοση, Λειβαδεία, Ίερά Μονή Γενεθλίου τής Θεοτόκου.
- Καλιδιμτζιάν, Ν. (2002), «Η πορεία του θεσμού του γάμου καί τής οικογένειας: ή εξέλιξη του ρόλου τής μητέρας όπως καταγράφεται μέσα από τά δημογραφικά στοιχεία τών τελευταίων δεκαετιών. Κοινωνική Έργασία», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Έπιστημών*, 65.

- Kaplan & Sadock's. (2007), *Εγχειρίδιο Κλινικής Ψυχιατρικής*, Αθήνα, Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσα.
- Kessler, R. (2013), *Divorce: Protect Yourself, Your Kids, and Your future*, Atlanta, Schroder Media.
- Kessler, D. (2019), *Finding Meaning: The Sixth Stage of Grief*, New York, Scribner.
- Kubler-Ross, E. (1969), *On death and dying*, New York, Macmillan.
- Kubler- Ross, E. & Kessler, D. (2005), *On grief and grieving: Finding the meaning of grief through the five stages of loss*, New York, Scribner.
- Κυριακίδης, Α.Π. (2000), *Οικογενειακή σχέση*, Αθήνα, Έλληνικά Γράμματα.
- Marcos, L.R. (1998), *Ο χωρισμός στο ζευγάρι*, Αθήνα, Αίολος/Θεοβάντες.
- McKay, M. (1999), *The divorce book. A practical and compassionate guide*, Oakland, A: New Harbinger Publications.
- Ντόλτον, Φ. (2009), *Όταν οι γονείς χωρίζουν* (μετ. Χ. Πεπέλη), Αθήνα, Έστια.
- Satir, V. (1989), *Πλάθοντας ανθρώπους* (μετ. Α. Νίκας), Αθήνα, Κέδρος.
- Τσαλκανής, Α. (1995), *Διαφαινομικές στάσεις της Έλληνίδας απέναντι στο θεσμό του γάμου*, Αθήνα, Έκλογή.
- Τσαούσης, Δ. (1995), *Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία*, Αθήνα, Gutenberg.
- Χατζηχρήστου, Χ. (1999), *Ο χωρισμός των γονέων, το διαζύγιο και τα παιδιά*, Αθήνα, Έλληνικά Γράμματα.
- Wallerstein, S. & Kelly, B. (1990), *Surviving the breakup: How children and parents cope with divorce*, New York, Basic Books.
- Weiner-Davis, M. (1992), *Divorce Busting*, Simon & Schuster publishers N.Y.
- Wiseman, R.S. (1975), *Crisis theory and the process of divorce*, *Social Casework*.

ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- <https://www.statistics.gr/documents/20181/c6722cda-7c31-4f55-9eaa-6177db8cdcd7>
- https://www.askitis.gr/reactions/view/oi_10_pio_simantikoι_logoi_chorismoi
- https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-el-el.do?member=1#toc_2
- <https://www.stress.org/holmes-rahe-stress-inventory>
- <https://www.themotionmachine.com/classification-of-emotions/>

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ
Δρ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ - ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ

Η συνάντηση τῆς Ἐκκλησίας μέ τόν ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς προϋποθέτει ἀμοιβαῖες ἐξόδους.

Γιά τήν Ἐκκλησία ἡ ἐξόδος, ἡ ὁποία λέγεται «κένωση», γίνεται στήν προοπτική τῆς ἀγάπης γιά τόν ἄνθρωπο, τῆς κλήσης του στήν ὁδό τῆς Βασιλείας καί στήν πρότασή της νά οικειωθεῖ ὁ κάθε ἄνθρωπος τήν σωτηρία, διπλαδί τήν υπέρβαση τοῦ θανάτου ὄχι μόνο ὡς πρός τό σωματικό, τό σαρκικό ντύσιμο τῆς ὑπαρξης, ἀλλά καί ὡς πρός τό πνευματικό, τήν ἐπιλογή διπλαδί ἡ ψυχή νά διψᾷ τήν ἐπιστροφή στόν Δημιουργό της, τήν κοινωνία μαζί Του στήν αἰωνιότητα. Αὐτή ἡ πορεία ἔχει ὡς τέλος της τήν ἐσχατολογία καί τοῦ σώματος. Ὅταν διπλαδί ἔρθει ἡ ὥρα τῆς ἀνάστασης τῶν νεκρῶν, ἡ ψυχή διά τοῦ προστάγματος τοῦ Θεοῦ, θά ἐπαναπροσλάβει τό σῶμα της καί ὁ ὅλος ἄνθρωπος θά ζήσει «ἄφθαρτος καί ἀθάνατος» (Α΄ Κορ. 15, 16).

Γιά τήν Ἐκκλησία ἡ «κένωση» εἶναι ἀδιάκριτη ὡς πρός τόν κάθε ἄνθρωπο. Ἡ ἀγάπη κινεῖται στήν πανανθρώπινη προοπτική. Εἶναι αὐτό τό «μαθητεύσατε πάντα τα ἔθνη» (Ματθ. 28, 19) πού δέν ἐπιτρέπει διαχωρισμούς. Γι' αὐτό καί ἡ λειτουργική προσευχή εἶναι «ὑπέρ τῆς οἰκουμένης» (Θεῖα Λειτουργία Μεγάλου Βασιλείου). Γι' αὐτό καί δέν δικαιολογεῖται ἕνα αἶσθημα αὐτάρκειας καί περιχαράκωσης «στά ἴδια». Αὐτό ἀκυρώνει τήν «κένωση». Τήν ἀγάπη. Τόν λόγο γιά τόν ὁποῖο ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος. Τό ἐρώτημα βεβαίως εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἐξόδου. Κι ἐδῶ βεβαίως ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου παραμένει συγκλονιστικός: «τοῖς πᾶσι γέγονα τά πάντα, ἵνα πάντως τινάς σώσω» (Α΄ Κορ. 9, 23). Μοναδική προϋπόθεση νά εἴμαστε «ἐννομοι Χριστῶ» (Α΄ Κορ. 9, 21). Αὐτό σημαίνει τό δέσιμο στόν νόμο τοῦ Χριστοῦ, στό Εὐαγγέλιο. Ὅ,τι δέν ἀντίκειται στό Εὐαγγέλιο, ὅπως αὐτό ἐρμηνεύεται καί βιώνεται στήν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας,

ἀποτελεῖ τρόπο ἐξόδου καὶ κενώσεως. Μπορεῖ κάποτε νά ξενίξει. Ἔχει νά κάνει ὅμως καί μέ τὴν χαρισματικότητα τῶν πιστῶν. Ἰδιαίτερος ὅσων ἔχουν ἐπιλέξει νά ἀκολουθήσει τὴν καθαρὸ ἀποστολική ὁδὸ, ὅπως εἶναι οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ἱερεῖς, οἱ μοναχοὶ καί οἱ μοναχές.

Ὅμως ἡ ἐξοδος ἔχει νά κάνει καί μέ τὸν ἄνθρωπο. Καί ἐκεῖνος καλεῖται νά ἐξέλθει ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ σαρκικὸ φρόνημα, ἀλλὰ καί ἀπὸ κάθε βεβαιότητα ὅτι κατέχει αὐτόνομα τὴν ἀλήθεια. Ὅτι ἡ γνώση του, ἡ πρόοδος του, ὁ τρόπος ζωῆς του γεννοῦν τὴν αὐτάρκεια ὡς πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία. Ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη τὴν Ἐκκλησία οὔτε τὸν πλησίον του στὴν Ἐκκλησία. Ταυτόχρονα, ἡ ἐξοδος γιὰ τὸν ἄνθρωπο προϋποθέτει ἐπίγνωση τῆς ἁμαρτωλότητάς του. Ἀποδοχή τῆς κλήσης τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς νά μετανοήσουν (Ματθ. 9, 13) καὶ ἔνταξη τοῦ ἑαυτοῦ στὴν κατηγορία αὐτή. Μόνο ἔτσι ὁ ἄνθρωπος θά μπορέσει νά βιώσει τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης. Χρειαζομαί τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὅταν ἔχω ἐπίγνωση ὅτι δὲν μπορῶ νά σωθῶ ἀφ' ἑαυτοῦ μου. Ὅτι ἡ ἁμαρτία σπίνει «μεσότοιχον» (Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ των Χριστουγέννων) ἀνάμεσα στὴν ζωὴ καὶ τὸν θάνατο καὶ ἐγὼ εἶμαι στὴν πλευρὰ τοῦ θανάτου. Διότι ὅ,τι δὲν ἔχει τὸν Θεὸ ὡς προτεραιότητα καὶ ὡς ἀφετηρία φωτισμοῦ του προορίζεται νά πεθάνει. Ἀκόμη κι ἂν φαίνεται παντοδύναμο. Τὸ παράδειγμα τῶν πολιτισμῶν πού γίνονται ἀρχαιολογία εἶναι ξεκάθαρο.

Τὸ ἐρώτημα τῆς ἐξόδου μεταφέρεται καί στό σήμερον. Πῶς μπορεῖ νά ἐνταχθεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος στὴν σύγχρονη Ἐκκλησία; Πῶς μπορεῖ νά ἔχει ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος; Ποιά εἶναι ἡ εὐθύνη τῶν ποιμένων καὶ τῶν στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας;

Πρὶν προσπαθήσουμε νά δώσουμε κάποιες ἀπαντήσεις, θά ἦταν καλὸ νά βλέπαμε τὴν σημασία τῆς ἔννοιας «σύγχρονο». Κι αὐτό διότι γιὰ τὴν Ἐκκλησία ὅ,τι ἔχει νά κάνει μέ τὸν χρόνο ἐμπεριέχει ἐντὸς του τὴν ματαιότητα καὶ τὴν φθορά. Ἡ Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νά εἶναι σύγχρονη, ὅπως δὲν μπορεῖ νά εἶναι παρελθοντική, οὔτε καὶ ἐσχατολογική. Εἶναι ὅλα αὐτὰ μαζί καί, ταυτόχρονα, ἡ ὑπέρβασή τους. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία ἰσχύει τὸ «Ἰησοῦς Χριστὸς χθές καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Εβρ. 13, 8). Ἰσχύει ἡ λειτουργικὴ ἐμπειρία τοῦ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας». Ἐπομένως, ὅσον ἀφορᾷ στό ἦθος τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἐμπειρία τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν φανέρωση αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας στὸν κόσμον, μέσῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, μιλοῦμε γιὰ τὴν ὑπέρβαση τοῦ χρόνου. Ἡ παράδοσή μας ἔχει διαμορφώσει φόρμες, τελετουργικά, τυπικά, τὰ ὁποῖα διακρατοῦν στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος. Αὐτό

ὅμως δέν σημαίνει ὅτι ἔχουν χάσει τὴν αὐθεντικότητά τους στό παρόν, οὔτε ὅτι στό μέλλον πρέπει νά τά ἀλλάξουμε, γιά νά προσαρμοστοῦν στήν γλῶσσα καί τίς ἀνάγκες κάθε ἐποχῆς. Δέν εἶναι ὁ χρόνος πού γεννᾷ τὴν ἀνάγκη γιά ἀλλαγὴ, διότι τό μήνυμα παραμένει σταθερό. Ἀναστάσιμο. Διαχρονικό καί ὑπερχρονικό. Ἀναφέρεται στήν βαθύτερη ὑπαρξιακὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιά ζωὴ αἰώνιο. Γιά ἄφεση ἁμαρτιῶν. Γιά κοινωνία μέ τόν Θεό καί τόν συνάνθρωπο. Γιά παρηγοριά στά δεινά τοῦ χρόνου.

Γιά τόν κόσμο ἡ ἔννοια τοῦ σύγχρονου συνδέεται μέ τὴν παροδικότητα. Μέ τὴν προσαρμογὴ. Μέ τὴν οἰκείωση τοῦ περιεχομένου, τῶν ἀξιῶν, τῶν τρόπων τοῦ πολιτισμοῦ τόσο ὅσον ἀφορᾷ στήν ἐξωτερικὴ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου ὅσο καί σέ ὅ,τι ἀφορᾷ στίς προτεραιότητές του. Ὁ πολιτισμὸς ἔχει ἀναγάγει τόν «ἐκσυγχρονισμό» σέ ἀπαραίτητη ἀξία. Καί ὁμνυεὶ στήν ἀξία τῆς ἀλλαγῆς. Σκοπὸς τῆς νά παραμείνει ὁ ἀνθρώπος ἐνταγμένος σέ κοινότητες οἱ ὁποῖες δέν θὰ πορεύονται ἀπλῶς στό σήμερα, ἀλλὰ θὰ ζοῦνε τό σήμερα. Ὁ «ἐκσυγχρονισμός» δίνει στόν ἀνθρώπο τὴν αἴσθησι ὅτι ἡ ἀνάγκη γιά ταυτότητα ἀκολουθεῖ τό ὄραμα τῆς εὐτυχίας πού οἱ καιροὶ μας καί προτείνουν καί ὑλοποιοῦν. Ὁ «ἐκσυγχρονισμός» προβάλλεται ὡς ἡ πανάκεια τῆς ἀλήθειας. Ὅχι τῆς διαχρονικῆς, ἀλλὰ τοῦ σήμερα. Τοῦ «ἐδῶ καί τώρα». Αὐτοῦ πού ἔχει ἀνάγκη ὁ ἀνθρώπος γιά νά μὴν αἰσθάνεται ἀπομονωμένος ἀπὸ τόν κόσμο στόν ὁποῖο κλήθηκε νά ζεῖ.

Γιά τόν κόσμο ἡ παροδικότητα δέν συζητιέται. Θεοποιεῖται. Εὐχές του εἶναι: «νά περνᾷς καλά», «νά ἔχεις ὅποιον θέλεις καί ὅ,τι θέλεις», «ζῆσε τὴν ζωὴ καί ἄσε τό μετά». Ἐπόμενο εἶναι ἡ θρησκευτικὴ νά ἀντιμετωπίζεται ὡς στοιχεῖο τοῦ παρελθόντος, τό ὁποῖο ἢ θὰ προσαρμοστεῖ στίς σύγχρονες ἀξίες (σήμερα ἡ ὑπέρβασι τῆς ξενοφοβίας καί τοῦ ρατσισμοῦ, ἡ συμβολὴ στήν ἀντιμετώπιση προβλημάτων φτώχειας καί περιθωριοποίησης, ἡ οἰκολογία) ἢ θεωρεῖται καταδικασμένο νά περιθωριοποιηθεῖ ἢ καί νά ἐκλείψει. Ἐπειδὴ ὅμως ἀκόμη καί ὅσοι βαπτίζονται τούς ἑαυτούς τους «ἄθεους» ἢ «ἀγνωστικιστές» καταλαβαίνουν ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι βαθιὰ ριζωμένη στήν ψυχὴ τῶν πολλῶν, δέν ἀρνοῦνται τό νά ἔρχονται στό προσκίλιο ρεῦμα θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ. Μέ τὴν ἀντλησι τρόπων, μεθόδων, ἰδεῶν ἀπὸ διάφορες θρησκείες μπορεῖ ἢ νά ἐτοιμαστεῖ στήν πράξη καί νά βιωθεῖ μία νέα θρησκεία ἢ οἱ ὑπάρχουσες νά ὑφίστανται τέτοιες νοθεύσεις πού νά εἶναι ἀκίνδυνες ὡς πρὸς τὰ δύο μεγάλα ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τὴν θρησκευτικότητα: τὴν ἀλήθεια ὡς πρὸς τόν Θεό καί τὴν μεταθανάτια ζωὴ.

Ἐπομένως, ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετωπίζει πειρασμούς πού ἔχουν νά κάνουν

μέ τήν πρόταξη τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί στήν δική της ζωή καί διδασκαλία, ὅπως ἐπίσης καί τήν θέση της στήν ζωή τῶν ἀνθρώπων. Πῶς μπορεῖ νά διακηρύξει καί νά πλησιάσει τοὺς ἀνθρώπους γιά νά βοηθήσει νά κατανοήσουν ὅτι ὁ Χριστός εἶναι «ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή» (Ιωάν. 14,6), ὅτι καί οἱ τρεῖς αὐτές ἔννοιες δέν εἶναι κατασκευάσματα τοῦ νοῦ ἢ ὠραίες ἰδέες καί φράσεις, ἀλλά πίστη καί κοινωνία μέ τό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου; Πῶς νά τοὺς κάνει νά κατανοήσουν ὅτι ἡ μεταθανάτια ζωή δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς ἢ ἡ ἀνταμοιβή της γιά τίς καλές της πράξεις, ἀλλά ἡ ἀναγνώριση τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἡ κοινωνία μέ τό φῶς καί τήν ἀγάπη πού πηγάζουν ἀπό Αὐτόν, ἡ συνάντηση μέ τοὺς Ἁγίους σέ ἕναν τρόπο πού μόνο ἡ παράδοση στήν ἐμπιστοσύνη σ' Αὐτόν μπορεῖ νά περιγράψει («ὀφθαλμός οὐκ εἶδε καί οὐς οὐκ ἤκουσε καί ἐπί καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεός τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» Α΄ Κορ. 2, 9); Ὅτι μεταθανάτια ζωή εἶναι ἡ προσδοκία τῆς ἀνάστασης, διά τῆς ὁποίας ὁ ἀνθρώπος θά ἐπαναπροσλάβει τό σῶμα του («ἡ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ» Α΄ Κορ. 15, 49), ὅχι μέ τήν προοπτική τῆς χοϊκότητας, δηλαδή τῆς ἐπανένταξίς του στόν χρόνο, ἀλλά μέ τήν προοπτική της αἰωνιότητας, δηλαδή τό «πνευματικό σῶμα» (Α΄ Κορ. 15, 44); Γιά νά γίνουν αὐτά χρειάζεται νά βοηθήσει τοὺς ἀνθρώπους νά καταλάβουν ὅτι τά σύγχρονα «δόγματα» τοῦ «νά περνᾶς καλά», «νά ἔχεις ὅποιον θέλεις καί ὅ,τι θέλεις» καί τό «ζῆσε τήν ζωή καί ἄσε τό μετά», δέν δίνουν τήν εὐτυχία, ἀλλά παγιδεύουν τήν ὑπαρξη σέ μία προοπτική αὐτοθέωσης, ἀπόλαυσης τῆς ματαιότητας μᾶς ζωῆς χωρίς Θεό καί χωρίς προοπτική σωτηρίας καί αἰωνιότητας.

Ἡ προοπτική αὐτή ὡς πρός τήν διακονία τῆς Ἐκκλησίας δέν συνεπάγεται κατ' ἀνάγκην τήν προσκόλλησή της σέ ἄκαμπτα παραδοσιακά σχήματα καί στήν ἱεροποίησή τους. Εἶναι ὅμως γεγονός ὅτι ἡ παράδοση δίνει ταυτότητα. Γνωρίζουν οἱ ἄνθρωποι τί θά συναντήσουν στήν Ἐκκλησία. Γνωρίζουν τί σημαίνει λατρεία. Τί σημαίνει ἥθος, ἱερέας, πνευματική ζωή, ὁδός σωτηρίας. Καί αὐτά ὅλα ἔχουν καί τοὺς τύπους τους. Τήν γλῶσσα τους. Τήν φόρμα τους. Γι' αὐτό καί ὅποιαδήποτε κίνηση προσαρμογῆς τους στά σύγχρονα δεδομένα, στίς σύγχρονες ἀνάγκες, ὀφείλει νά γίνεται μέ σεβασμό στό τί οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν γιά τήν Ἐκκλησία. Οἱ ὅποιες ἀπόπειρες διαλόγου μέ τό σήμερον, μέ νέα σχήματα καί τρόπους, πρέπει νά ξεκινῶν ἀπό τήν παράδοση. Ἐδῶ διαδραματίζει μεγάλο ρόλο τό πρόσωπο ἢ τά πρόσωπα πού ἐπιχειροῦν αὐτόν τόν διάλογο.

Δέν εἶναι γιά ὅλους ὁ σύγχρονος τρόπος προσέγγισης. Δέν τόν θέλουν

ἄλλωστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Τό πρόβλημα εἶναι ἡ αὐτο-αὐθεντοποίηση τῆς προσέγγισης πού κάνουν οἱ ἱερεῖς καί ὅσοι βγαίνουν μπροστά στήν ἐκκλησιαστική ζωή, εἴτε εἶναι στελέχη, εἴτε θεολόγοι, εἴτε ἄνθρωποι μέ δημόσιο λόγο (κάποτε καί διαδικτυακά). Ὁ αὐτοαυθεντοποιημένος θεωρεῖ ὅτι, ἐπειδή εἶναι χαρισματικός καί ἔχει γνώσεις, μπορεῖ νά καινοτομεῖ, ἀδιαφορῶντας γιά τόν σκανδαλισμό τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀσθενεῖς στήν πίστη.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος περιγράφει μία χαρακτηριστική κατάσταση πολλῶν πιστῶν, ἡ ὁποία παραμένει παρόμοια καί στούς καιρούς μας. «Οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλήσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα καί οὐ βρῶμα. Οὕτω γάρ ἠδύνασθε. Ἄλλ' οὔτε ἔτι νῦν δύνασθε. Ἔτι γάρ σαρκικοί ἐστέ. Ὅπου γάρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καί ἔρις καί διχοστασία, οὐχί σαρκικοί ἐστέ καί κατά ἄνθρωπον περιπατεῖτε; Ὅταν γάρ λέγη τις, ἐγώ μὲν εἰμί Παύλου, ἕτερος δέ ἐγώ Ἀπολλῶ, οὐχί σαρκικοί ἐστέ;» (Α΄ Κορ. 3, 1-4).

Ὁ λόγος αὐτός περιγράφει ὄχι τόσο τούς ἀνθρώπους πού εἶναι ταπεινοί, διότι λίγα γνωρίζουν καί λίγα θέλουν ἀπό τήν πίστη, ἀλλά αὐτούς πού θεωροῦν τούς ἑαυτούς τους γνωστές καί κατόχους τῆς ἀλήθειας. Ὁ αὐθεντικός πνευματικός ἄνθρωπος γνωρίζει ὅτι τό κρέας τῶν εἰδωλοθύτων δέν βλάπτει. Βλέπει τήν σχέση μέ τόν Χριστό στήν ὁδό τοῦ πνεύματος καί ὄχι στό γράμμα πού κτείνει. Ἔχει ἀγάπη ὥστε νά χαίρεται μέ τήν πρόοδο καί τά χαρίσματα τῶν ἄλλων συνδιακόνων του στήν Ἐκκλησία, ἀκριβῶς ἐπειδή εἶναι διαφορετικοί ἀπό αὐτόν καί ἀπευθύνονται σέ ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἀληθινά πνευματικός ἄνθρωπος ὅμως εἶναι ἔτοιμος καί νά «μὴν φάγει κρέα εἰς τόν αἰῶνα» (Α΄ Κορ. 8, 13), ἐάν αἰσθάνεται ὅτι ἐμποδίζονται οἱ ἀσθενεῖς στήν πίστη ἀδελφοί του. Καί οἱ ἀσθενεῖς τελικά εἶναι αὐτοί πού ἐγκλωβίζουν τήν παράδοση στήν ἀσθένεια του γράμματος. Αὐτοί πού εἶναι ἔτοιμοι νά καταδικάσουν τούς ἀδελφούς τους στό ὄνομα τῆς παράδοσης, ἀγνωῶντας ὅτι αὐτή διαμορφώθηκε μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἐπομένως μπορεῖ καί νά ἐπαναδιαμορφωθεῖ, ἐφόσον δέν ὑπάρχει δογματική ἀλλοίωση, ἐνώ σχεδόν ποτέ ἡ παράδοση δέν εἶναι μία.

Ὁ λόγος βέβαια τοῦ Παύλου περιγράφει καί ὅσους «ἐκσυγχρονιστές» θεωροῦν τούς ἑαυτούς τους ὡς αὐθεντικούς ἐκφραστῆς τοῦ πνεύματος τῆς Ἐκκλησίας καί ἐπικρίνουν τούς συντηρητικούς ὡς ὀπισθοδρομικούς. Ἄγνοοῦν ἐσκεμμένα καί αὐτοί ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού ἀναπαύονται στήν συντηρητικότητα τῆς παράδοσης. Ἄλλωστε, ἡ συντηρητικότητα ἔχει νά κάνει καί μέ τήν διατήρηση τῆς ταυτότητας καί ὄχι κατ' ἀνάγκην μέ τήν προσκόλληση στό χτές. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ ὁποία προσαρμογή στά νέα δεδομένα τῆς ζωῆς δέν μπορεῖ νά μὴν ξεκινᾷ ἀπό τήν παράδοση, τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, τόν τρόπο

τῶν Συνόδων καί τῶν Πατέρων καί ὅτι τό προσωπικό χάρισμα δέν μπορεῖ νά ἀναγορευεῖται σέ αὐθεντία. Ὁ τρόπος μου εἶναι καλός γιά μένα ὅταν πηγάζει ἀπό τήν ἀγάπη καί τήν χαρισματικότητα καί συνοδεύεται ἀπό τήν ταπεινώση τοῦ νά τόν θέσω ὑπόψιν τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ τρόπος μου μπορεῖ νά εἶναι ἐξαιρετικός γιά τούς ἀνθρώπους πού ἀκολουθοῦν καί τόν συμμερίζονται. Δέν μπορεῖ ὅμως νά γίνει κανόνας γιά ὅλους τούς χριστιανούς. Ὅλοι ἐπιλέγουν, συνειδητά ἢ ἀσυνεῖδητα. Δέν ἐπιτρέπεται ὅμως σέ θέματα πού δέν ἀλλοιώνουν τό δόγμα, νά ζητοῦμε ἀποκλειστικά ὀρθοῦς τρόπους. Ἄλλιως, ἔρχεται ἡ ἐκκοσμίκευση.

Ἐκκοσμίκευση σημαίνει ἄρνηση τῆς ἀλήθειας στό ὄνομα τῆς πρόκλησης εὐχάριστων συναισθημάτων στους ἀνθρώπους. Ἐκκοσμίκευση εἶναι ἡ ὀπαδοποίηση ἀπό τούς ἀνθρώπους ἐπειδή φαινόμεστε καλοί καί εὐχάριστοι. Ἐκκοσμίκευση εἶναι χωρίς μέτρο οἰκονομία, ὅπως ἐπίσης καί ἡ τυπολατρική ἀκρίβεια. Καμία ἀπό τίς δύο στάσεις δέν λαμβάνει ὑπόψιν τῆς τήν αὐθεντική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιά λύτρωση. Ἀπό τήν μία ἡ ἀμνήστουση τῶν πάντων καί ἡ αἴσθησις ὅτι «δέν πειράζει», ἀκόμη κι ἂν ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας παραβιάζεται, καί ἀπό τήν ἄλλη ὁ φαρισαϊσμός πού «καταπίνει τήν κάμηλο καί διυλίζει τόν κώνωπα», στό ὄνομα τῆς ψευτο-ἀγιότητας, τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ καί τῆς σκληροκαρδίας. Ὅλα μετριάζονται ὅταν ὁ καθένας δέν ἀπολυτοποιεῖ τήν γραμμή του, ἀλλά ἀπευθύνεται στήν ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων, καί βεβαίως δέν διακηρύττει ὅτι ἡ δική του γραμμή σώζει, ἐνῶ τῶν ἄλλων, τῶν τελωνῶν, κολάζει.

Ἐπομένως, ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῶν πραγμάτων εἶναι σύγχρονη ὅταν στηρίζεται στό Εὐαγγέλιο. Ὁ λόγος τῆς προφανῶς καί πρέπει νά προσαρμόζεται στίς προσλαμβάνουσες παραστάσεις τῶν καιρῶν. Ἡ ἐρμηνεία του χρειάζεται νά ἀγγίζει αὐτό πού ὁ ἀνθρώπος βιώνει. Οἱ παραβολές τοῦ Χριστοῦ ἀντλοῦσαν τό περιεχόμενό τους ἀπό τήν κοινωνία τῆς τότε ἐποχῆς. Οἱ ἀνθρωποι ἦταν ἀλιεῖς, γεωργοί, ἔμποροι, κτηματίες, οἱ γυναῖκες ζύμωναν τό ψωμί. Ἡ ὁμορφιά ἀποτυπωνόταν στά κρῖνα τοῦ ἀγροῦ καί στά πετεινά τοῦ οὐρανοῦ. Ἀπό ἐκεῖ ξεκινούσε ὁ Χριστός καί περιέγραφε τό ἦθος τῆς Βασιλείας, τό μήνυμα καί τήν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας τήν ὁποία φανέρωσε στόν κόσμο. Ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος χρειάζεται νά πληροφορεῖται ἀπό τόν ἐκκλησιαστικό λόγο γιά τό ἦθος τῆς πνευματικῆς μας παράδοσης, μέ βάση τίς σύγχρονες προσλαμβάνουσες παραστάσεις, ὥστε ὁ καθάριος λόγος τῆς πίστεως νά μὴν μοιάζει ὡς ἐπιστροφή στό χθές. Ἄλλωστε, στίς σύγχρονες πόλεις ἄλλα εἶναι τά ἐπαγγέλματα. Εἶναι διαφορετική ἡ παιδεία καί οἱ πληροφορίες πού ἀποτυπώνονται στόν

νοῦ καί τήν καρδιά τῶν ἀνθρώπων. Ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως θέλει ἐκσυγχρονισμό ὡς πρὸς τήν παρουσιάσῃ της καί παραδοσιακότητα ὡς πρὸς τό ἦθος.

Σήμερα ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νά «ἀνίκη» σέ ἕνα σῶμα, στό ὁποῖο νά μπορεῖ νά ἀναπαύεται ψυχικά καί νά μὴν αἰσθάνεται μόνος του, φαινομενικά καλύπτεται ἀπό τίς ἐκκοσμικευμένες κοινότητες (τά Μέσα Κοινωνικῆς Δικτύωσης πού κάνουν τόν ἀνθρώπο, ἰδίως τόν νέο, νά αἰσθάνεται σημαντικός, οἱ ὁμάδες θαυμαστῶν τῶν τηλεοπτικῶν ἐκπομπῶν καί προσώπων, οἱ ποδοσφαιρικές ὁμάδες καί οἱ ὄπαδοί τους, οἱ παρέες, ἡ οἰκογένεια, τό σχολεῖο). Εἶναι ἐμφανές ὅμως τό πνευματικό-ὑπαρξιακό κενό, τό ὁποῖο δέν μπορεῖ νά καλυφθεῖ αὐθεντικά σ' αὐτές τίς ὁμάδες-κοινότητες ὅταν ἀπουσιάζουν ὁ Θεός καί ἡ πίστη. Λατρεύονται ἀνθρώποι ἢ ὁμάδες πού δέν μποροῦν νά δώσουν αἰώνια χαρά, ἀλλά πρόσκαιρη. Τό κενό γίνεται ἐμφανές σέ περιόδους κρίσης τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, ὅταν ἔρχονται οἱ ἀρρώστειες, οἱ δοκιμασίες, ὁ θάνατος.

Ἀντίστοιχη κάλυψη τῆς ἀνάγκης τοῦ «ἀνίκη» προσφέρει ἡ προσωπολατρία στήν Ἐκκλησία. Τότε ὁ ἀνθρώπος δέν στοχεύει στό νά συναντήσει, νά γνωρίσει καί νά ζήσει τόν Θεό, ἀλλά ἀρκεῖται στό ἀκολουθεῖ πεφωτισμένους κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ὅμως συχνά δέν τοῦ καλλιεργοῦν τήν ἐλευθερία τῆς συνείδησης, τήν προσωπική εὐθύνη γιά τήν πνευματική του ζωή, τήν πίστη πού θά τόν ἐνισχύσει στό νά σηκώνει τόν σταυρό του. Προτιμοῦν νά τόν ὀδηγοῦν σέ χειραγώγησι καί σέ ἕναν πνευματικό ἐξανδραποδισμό, ὁ ὁποῖος θεωρητικά ἐξασφαλίζει τήν βεβαιότητα καί τήν σωτηρία, στό ὄνομα τῆς παράδοσης. Γεννίεται ἔτσι μία φοβικότητα ἀπώλειας τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν ἐάν δέν κάνουμε ὑπακοή στόν τάδε ἢ στόν δεῖνα φωτισμένο, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι αὐτή πού ἀγκαλιάζει τά πρόσωπα καί τά ἐντάσσει στους κόλπους της, ὅποιο χάρισμα, ὅποια γραμμί κι ἂν ἀκολουθοῦν, ἀρκεῖ νά μὴν θεοποιοῦν τόν ἑαυτό τους καί νά μὴν σφάλλουν δογματικά. Αὐτή ἡ φοβικότητα ἔχει ὡς κλειδί της τό ἀνίκη στόν Κηφᾶ, τόν Ἀπολλῶ, τόν Παῦλο καί μερίζει τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ (Α΄ Κορ. 1, 12-13). Κάποτε ἡ φοβικότητα γίνεται καί ἐπιθετικότητα εἰς βάρος ὧσων δέν ἀκολουθοῦν τήν ἰδία μερίδα. Καί τότε ἔρχονται τά σχίσματα, ἐνῶ τό ἀνίκη μεταβάλλεται ἀπό ἀγάπη γιά τόν Χριστό σέ σταυροφορία γιά τήν προστασία Του, σάν νά μᾶς ἔχει ἀνάγκη. Εἶναι ἄλλο νά ἔχουμε τήν ἄποψή μας, ὄντας μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καί παλεύοντας γι' αὐτήν ἐντός τῆς Ἐκκλησίας καί ἄλλο νά φατριάζουμε, νά κατακρίνουμε, νά ἐπαυρόμεθα γιά τό δικό μας «ἐμεῖς».

Ἡ ὑγιαίνουσα ἐνορία ἀποτελεῖ τό κλειδί γιά νά μπορέσει τελικά ὁ ἀνθρώ-

πος νά ζήσει τό ἐκκλησιαστικό γεγονός. Τά χαρίσματα βρίσκουν στήν ἐνορία τήν συνύπαρξη καί τήν εὐλόγηση. «Καθάπερ τό σῶμα ἔν ἐστι καί μέλη ἔχει πολλά, πάντα δέ τά μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνός, πολλά ὄντα, ἔν ἐστι σῶμα, οὕτω καί ὁ Χριστός. Καί γάρ ἐν ἐνί Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἕν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δούλοι εἴτε ἐλεύθεροι, καί πάντες εἰς ἕν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν. Καί γάρ τό σῶμα οὐκ ἔστιν ἕν μέλος, ἀλλά πολλά. Ἐάν εἴπῃ ὁ πούς ὅτι οὐκ εἰμί χεῖρ, οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ σώματος, – οὐ παρά τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; καί ἐάν εἴπῃ τό οὖς, ὅτι οὐκ εἰμί ὀφθαλμός, οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ σώματος, – οὐ παρά τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; εἰ ὅλον τό σῶμα ὀφθαλμός, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὄσφρησις; νυνὶ δέ ὁ Θεός ἔθετο τά μέλη ἕν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι καθὼς ἠθέλησεν... τά δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖα ἐστὶ, καί ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθειμεν, καί τά ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τά δέ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρεῖαν ἔχει. Ἀλλ' ὁ Θεός συνεκέρασε τό σῶμα τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δούς τιμὴν, ἵνα μὴ ἦ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλά τό αὐτό ὑπὲρ ἀλλήλων μερμνῶσι τά μέλη. Καί εἴτε πάσχει ἕν μέλος, συμπάσχει πάντα τα μέλη. Εἰ δοξάζεται ἕν μέλος, συγχαίρει πάντα τα μέλη» (Α΄ Κορ. 12, 12-18 καί 22-26). Τό ἐκκλησιαστικό γεγονός προϋποθέτει τήν ἐνότητα τῶν μελῶν. Τήν φροντίδα πρὸς τοὺς ἀσθενέστερους. Τήν παραμονή στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Τήν ἄρνηση τῶν σχισμάτων. Καί τήν ἀγάπη ὡς τό κλειδί. «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐάν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ιω. 13, 35).

Ἡ ἐνορία δέν μπορεῖ ἀκόμη νά χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἕνα πάγωμα τοῦ χρόνου στήν Κυριακή καί τίς γιορτές. «Γιὰ τό καλό», ὅπως λένε πολλοί. Ἡ ἐνορία σήμερα καλεῖται νά εἶναι μία ζῶσα κοινότητα, στήν ὁποία ὁ κάθε ἄνθρωπος θά μπορεῖ νά βρεῖ κάτι πού τόν ἀφορᾷ. Τό παιδί καί ὁ νέος, ὁ ἐπιστήμονας καί ὁ ὀλιγογράμματος, ἡ γυναίκα πού θέλει νά εἶναι μητέρα, ἀλλά καί τήν ἴδια στιγμή νά βρεῖ ἀπαντήσεις στά προβλήματα τῆς ζωῆς, αὐτός πού ἔμπρακτα θέλει νά δώσει ἀγάπη, αὐτός πού ζητᾷ λατρευτική ζωή, αὐτός πού θέλει νά μάθει ὄχι ἀπλῶς νά διαχειρίζεται τίς ἐνοχές καί τά λάθη του, ἀλλά νά τά ξεπερνᾷ μέσω τῆς συγχώρησης, αὐτός πού ζητᾷ μία πνευματική οἰκογένεια γιὰ νά ἀνήκει, χωρὶς νά ἐμποδίζει καί ἄλλους νά ἔρθουν σ' αὐτήν, ὁ πονεμένος καί ὁ κουρασμένος, ὅλοι χρειάζεται νά βρίσκουν στήν ἐνορία, μέ τήν βοήθεια τῶν ἱερέων καί τῶν στελεχῶν, εὐκαιρίες μετοχῆς στό ἐκκλησιαστικό γεγονός. Καί τήν ἴδια στιγμή ὁ ἱερέας-ἡγέτης καλεῖται νά ἐμπνεύσει μέ τόν λόγο καί τό παράδειγμα τῆς ἀγάπης καί ἄλλους νά συμμετέχουν ἀνάλογα μέ τά χαρίσματά

τους στην ένοριακή ζωή. Ίδιως οι κληρικοί, αλλά και τὰ στελέχη τῆς ένορίας, εἶναι καιρός νά ἀφήσουν πίσω μία νοοτροπία «κλειστότητας καί αὐτάρκειας», πού μπορεῖ νά τούς κάνει νά αἰσθάνονται ἀσφαλεῖς, ὅμως δέν ἐπιτρέπει στήν ένορία νά ἀνοιχτεῖ σέ ὅποιον ἔχει πραγματική ἀνάγκη, καί ὄχι μόνο ὑλική.

Τέλος, ἡ συχνή μετοχή στό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐννοεῖται μέ κάποια ἀσκητικότητα καί κάποια οἰκονομία, καθιστᾶ τόν ἄνθρωπο μέτοχο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας. «Δοκιμαζέτω ἑαυτὸν ἄνθρωπος». «Εἰ γάρ ἑαυτούς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα» (Α΄ Κορ. 11, 28, 31). Αὐτή ἡ διάκριση προϋποθέτει τὴν συναίσθηση τῆς ἁμαρτωλότητος, ἀλλά καί τὴν οἰκειώση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐπίσης καί τὴν ἀπόφαση νά εἴμαστε ὅλοι ἕνα μέ τόν Χριστό καί μεταξύ μας, ἀφίηνοντας κατὰ μέρος ὅ,τι μᾶς χωρίζει. Ἡ ἐμπειρία, ἄλλωστε, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος εἶναι μία συνεχῆς γιορτή. Ἡ συνάντηση μέ τόν πλησίον, ὁ ὁποῖος δέν πρέπει νά παραμένει ξένος στήν ένοριακή ζωή, εἶναι ἀφετηρία ὑπέρβασης τοῦ κλεισίματος στὸν ἑαυτό μας, τοῦ αἰσθήματος τῆς αὐτάρκειας. Γιὰ νά χαρεῖς μ' αὐτούς πού χαίρονται καί νά λυπηθεῖς μ' αὐτούς πού λυποῦνται (Ρωμ. 12, 15), χρειάζεται νά τούς γνωρίζεις. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς γνωριμίας εἶναι τό νά αἰσθανόμαστε τόν τόπο τῆς συνάντησης οἰκεῖο, ἀφετηρία κοινότητας καί κοινοτικῆς ζωῆς. Κι αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει ἐάν δέν ἀγιαζόμαστε μέ τὴν μετοχή στό μυστήριο τῆς Εὐχαριστίας καί ἂν δέν διψοῦμε γιὰ τὴν ἐνότητα πού τό κοινὸ ποτήριο φέρνει.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω διαφαίνεται ὁ κομβικὸς ρόλος τοῦ ἱερέα καί τῶν στελεχῶν τῆς ένορίας. Δέν εἶναι μόνο θέμα μόρφωσης. Ἔχει νά κάνει μέ τὴν ἀπόφαση γιὰ ἔξοδο, γιὰ κένωση ἀπὸ τὴν προτεραιότητα τοῦ ἑαυτοῦ. Καί δέν εἶναι μόνο ἠθικολογικὴ προτροπή. Ἔνας λόγος κενός περιεχομένου. Ἡ πνευματικότητα τοῦ κληρικοῦ καί τῶν στελεχῶν δέν περιορίζεται στὰ κομποσχοῖνια ἢ στήν μελέτη τοῦ Εὐαγγελίου ἢ στήν αὐστηρότητα τοῦ ἥθους. Μπορεῖ νά ἔχουμε πίστη «ὥστε ὄρη μεθιστάνειν» (Α΄ Κορ. 13, 2). Ὡστόσο, ἡ πνευματικότητα μετριεῖται στήν ἀγάπη. Στήν χαρὰ καί τὴν ἐπιείκεια πού αὐτὴ βγάζει. Στό νά εἴμαστε διαθέσιμοι πέρα ἀπὸ τὸν χρόνο μας. Μέ θυσία τοῦ προσώπου, μέ τὴν κατανόηση τῶν οἰκειῶν μας, ὅσο αὐτό εἶναι ἐφικτό. Μέ αἴσθηση τοῦ χρέους, δηλαδή τῆς ἀποστολῆς πού καθιστᾶ τούς διακόνους τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἀφιερωμένους στήν Ἐκκλησία. Ἡ ἀγάπη γιὰ τόν Θεὸ καί τόν συνάνθρωπο «οὐδέποτε ἐκπίπτει» (Α΄ Κορ. 13, 8).

Ὁ ἄνθρωπος θά βρεῖ στήν σύγχρονη Ἐκκλησία τὴν ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος ὅταν βλέπει ἱερεῖς καί στελέχη τοῦ κατηχητικοῦ, τοῦ φιλανθρωπικοῦ, τοῦ διοικητικοῦ ἔργου τῆς ένορίας του ἀληθινούς, δοτικούς καί

οικείους. Όταν καταλαβαίνει ότι αυτοί που μιλοῦν γιά τόν Χριστό **ζοῦνε ὅπως πιστεύουνε**. Τά ὑπόλοιπα ἀνίκουν στόν Θεό. Ἄς μίν ξεχνοῦμε ὅτι μέγιστο δῶρο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἶναι ἡ ἐλευθερία. Ἡ χρίση τῆς καί ἡ κατεύθυνση πού ὁ ἄνθρωπος δίδει σ' αὐτήν μπορεῖ νά διαμορφωθεῖ καί ἐρήμην του Θεοῦ. Μπορεῖ νά φέρνει πόνο ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ σωτηρία περνᾷ ἀπό τίν προσωπική ἀπόφαση τοῦ καθενός καί δέν ἐξαρτᾶται σχεδόν καθόλου ἀπό τούς ἱερεῖς καί τά στελέχη τῆς ἐνορίας. Παιδαγωγοί εἶναι αὐτοί εἰς Χριστόν. Ἐκεῖνος σώζει. Ἄν ἀξιωθοῦν, κυρίως οἱ ἱερεῖς, νά γίνουν καί πατέρες (Α΄ Κορ. 4, 15), δηλαδή ἀναγεννητές πνευματικοί των ἀνθρώπων, αὐτό εἶναι εὐλογία, καί μάλιστα μεγάλη.

Τό ἐρώτημα, ὥστόσο, θά παραμένει εὐλογο: Ποιόν Χριστό δείχνει ἡ Ἐκκλησία στους ἀνθρώπους; Αὐτόν τῆς ἀγάπης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς εὐθύνης, τῆς ἐλπίδας πού ὑπερβαίνει τά κλειστά σχήματα τῆς ἀνθρώπινης προσωπολατρίας καί προσωποληψίας, καθῶς καί τίς νοοτροπίες κλειστότητας οἱ ὁποῖες δέν ἐπιτρέπουν τόν διάλογο μέ τήν ἐποχή μας, ἢ ἕναν Χριστό περιχαρακωμένο στό χθές, στήν ἀσφάλεια τοῦ παρελθόντος, τό ὁποῖο ὅμως δέν φτάνει γιά νά μᾶς ἀφυπνίσει ὥστε νά δοῦμε τίν ζωή διαφορετικά, ἀγαπητικά, μέ κριτήριο τίν ἀναστημένη αἰωνιότητα;

Στήν Ἐκκλησία δέν ἔχουμε δικαίωμα ἐπανάπαυσης. Ὁ ἀποστολικός λόγος «πύχμην ἀνάθεμα εἶναι ὑπέρ των ἀδελφῶν μου» (Ρωμ. 9, 3) πρέπει νά ἤχει συνεχῶς στ' αὐτιά μας, τόσο τά φυσικά ὅσο καί τά πνευματικά. Ἄν δέν πεθάνουμε γιά τούς ἄλλους, «εἴμαστε κίβλας νεκροί» (Τάσος Λειβαδίτης). Καί συμπληρώνει ὁ ἀπόστολος: «παρακαλῶ οὖν ἡμᾶς μμῆταί μου γίνεσθε» (Α΄ Κορ. 4, 16). Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ἀρχή καί τό τέλος. Καί ἡ παρουσία τοῦ Ἀναστημένου Χριστοῦ στήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ μόνη πραγματική βοήθεια ὅσων τό λείει ἡ καρδιά τους καί ἔχουν ἐπίγνωση τῆς ἀποστολῆς τους. Μπορεῖ ὁ κόσμος νά «κεῖται ἐν τῷ πονηρῷ» (Α΄ Ἰω. 5, 19). Ὅμως, ἄς ὑπάρχει θάρρος. «Ἐκεῖνος νενίκηκε τόν κόσμον» (Ἰω. 16, 33)!

ΜΕΡΟΣ Ε΄

Μορφές καί Θέματα Ὁρθοδόξου Πνευματικότητας

* * *

Δρ ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΓΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ Ο ΜΕΤΕΩΡΙΤΗΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ

Εισαγωγή

Δύσκολο τό ἐγγεῖρημα νά προσεγγίσει κανεῖς καί νά περιγράψει ἐνδελεχῶς τή μεγάλη πνευματική μορφή τοῦ σεπτοῦ Γέροντός μας πατρός Αἰμιλιανοῦ, μέ τόν ὁποῖο συνδεόμεθα μέ ἰσχυρούς πνευματικούς δεσμούς. Κατόπιν, ὅμως, παρακλίσεως πολλῶν, καί μέ τήν παρότρυνσή τους, θεωρήσαμε καλό νά παρουσιάσουμε στήν παροῦσα σύντομη ἐργασία, εἰς «μνημόσυνον αἰώνιον», κάποια ἐκ τῶν στοιχείων τῆς πολυσχιδοῦς, πολυεδρικής προσωπικότητος, ἔτσι ὅπως τήν γνωρίσαμε ἐκ τοῦ σύνεγγυς.

Βιογραφικά στοιχεία

Ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός (κατά κόσμον Ἀλέξανδρος Βαφείδης) γεννήθηκε στή Νίκαια τοῦ Πειραιᾶ τό 1934. Οἱ γονεῖς του εὐσεβεῖς ἀπό τήν ἀγιοτόκο περιοχή τῶν Καππαδόκων, τή Μικρά Ἀσία. Ὁ παππούς του Ἀλέξανδρος. Ἡ γιαγιά του Εὐδοξία, ἐκοιμήθη ὡς μοναχή μέ τό ὄνομα Εὐταξία, ὅπως καί ἡ μπτέ-

ρα του, ως μοναχί, μέ τό όνομα Αίμιλιανί. Ξεκάνησε τίς σπουδές του στή Νομική καί, κατόπιν, στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τό 1960 (Δεκέμβριος) ἐκάρη μοναχός, μέ τό όνομα Αίμιλιανός, στήν Ἱερά Μονή Βαρλαάμ Ἁγίων Μετεώρων, ἀπό τόν φιλομόναχο Ἐπίσκοπο Τρίκκης καί Σταγῶν Διονύσιο² (Χαραλάμπους). Ὑστερα ἐνεγράφη στήν Ἱερά Μονή Ἁγίου Βησσαρίωνος Δουσίκου³ καί, ἔπειτα, στήν Ἱερά Μονή Μεγάλου Μετεώρου, ὅπου ἀναλαμβάνει τήν Ἠγουμενία κι ἐκεῖ ἀπαρτίζει τήν πρώτη Ἀδελφότητα νέων μοναχῶν, μέ ιδιαίτερα ἐπιστημονικά καί πνευματικά προσόντα. Τό 1973, κατόπιν παρακλίσεως, λόγω καί τῆς ἐκεῖ λειψανδρίας, μεταβαίνει καί ἐγκαθίσταται μέ ὅλη τήν Ἀδελφότητα στήν Ἱερά Μονή Σίμωνος Πέτρου καί ἐκλέγεται Ἠγούμενος. Τό 1995 ἀρχίζει ἡ δοκιμασία τῆς υγείας του καί τό 2000 παραδίδει τή σκυτάλη τῆς Ἠγουμενίας του στόν νῦν Ἠγούμενο, Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη Ἐλισαῖο (κατά κόσμον Ἐμμανουήλ Ράπτη, καταγόμενον ἐκ Τρικάλων Θεσσαλίας). Τό ἔτος 2019 ὁ Γέροντας Αίμιλιανός μεταβαίνει στήν αἰώνια ζωή.

Ὁ λόγος τοῦ Γέροντος Αίμιλιανοῦ

«Ὡς γάρ τά βάθη τοῦ Πνεύματος ἐκζητήσαντι, καί τά κάλλη τοῦ φθέγματος προσετέθη σοι», μᾶς λέγει τό τροπάριο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Μέ πολύ περιεκτικό τρόπο ὁ ἕμνωδός ἐκφράζει μία ἀλήθεια: Ἡ λογοτεχνικότητα τῆς γραφῆς τῶν θεοπνεύστων ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μας δέν εἶναι μόνο προῖόν τῆς δικῆς τους παιδείας ἢ καλλιτεχνικῆς εὐαισθησίας, ἀλλά εἶναι κυρίως δῶρημα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τό ὁποῖο καταξιώνει καί λογοτεχνικά τό πνευματικό βάθος πού, ἥδη, ἔχουν ἀποκτήσει οἱ Ἅγιοι μέ τήν ἀσκητική βιοτή τους καί τήν ἐν Χριστῷ ἐμπειρία τοῦ λειτουργικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ λόγος αὐτός τοῦ ἕμνωδοῦ ἐπαληθεύεται γιά τόν Γέροντα Αίμιλιανό τόν Σιμωνοπετρίτη. Ὁ Γέροντας Αίμιλιανός διέθετε, βέβαια, παιδεία ἀμφιλαφῆ καί καθόλου τυχαία. «Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων» μελέτησε ἐμβριθῶς, σέ βάθος, τά συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων τά διδάγματα ἐφήρμοσε στήν ἐνάρετη χριστομίμητη βιοτή του, στήν ισάγγελο πολιτεία, ποδηγετούμε-

¹ Μοναχολόγιον Ἱερᾶς Μονῆς Βαρλαάμ Ἁγίων Μετεώρων ἀρ. 23.

² Βλ. σχετικά Μπαλατσούκα Σ., *Διονύσιος Μητροπολίτης Τρίκκης καί Σταγῶν (1907-1970), Βίος καί πνευματικές παρακαταθήκες*, Τρίκαλα 2012².

³ Κατόπιν αἰτίσεως του, διεγράφη διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 25 Πράξεως, 11/8/1961 καί ἐνεγράφη στήν Ἱερά Μονή Ἁγίου Βησσαρίωνος Δουσίκου, ὁ.π., *Μοναχολόγιον Ἱερᾶς Μονῆς Βαρλαάμ Ἁγίων Μετεώρων*.

νος από τόν μαρτυρικό φιλομόναχο αοίδιμο μακαριστό Γέροντά του, Μητροπολίτη Τρίκκης και Σταγών κυρό Διονύσιο (Χαράλαμπος). Ήδη ἀναλαβών τόν μοναχικόν δόλιχον στή Λιθόπολη τῶν Ἁγίων Μετεώρων, ἀπό τήν ἐκεῖ ἐγκαταβίωσή του, εἶχε ἐμβαθύνει ἐξαρχῆς πολύ στήν διδασκαλία τῶν πατέρων, ὥστε ἀργότερα ὁ λόγος του κυριολεκτικῶς, νά καταστῆ πατερικός. Ἀνέπνεε μέσα σέ ἐκεῖνο τό ἀγιασμένο περιβάλλον, πού ὀριοθετεῖται ἀπό τί δογματική, λειτουργική καί ἀσκητική ἀγιοπατερική διδασκαλία. Ἡ πνευματική ἀσκητική παλαίστρα τοῦ Μεγάλου Μετεώρου ζοῦσε στιγμές τῆς ἐποχῆς τοῦ ἰδρυτοῦ καί κτίτορός του, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Μετεωρίτου, μμῆτοῦ τοῦ ἄλλου μεγάλου ἀσκητοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου. Ὁ λόγος τῶν Πατέρων ἦταν γι' αὐτόν βίωμα. Καί τό βίωμα αὐτό μετέδωσε, ἀφθόνως, μέ τήν ἀρχαία ἔννοια τοῦ ὄρου, χωρίς δηλαδή νά κρατήσῃ τίποτα ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό του, στήν εὐλογημένη Συνοδεία του, πού συνεκέντρωσε τότε στούς ἀπορροῶνες βράχους τῆς ἀγιοτόκου Θεσσαλικῆς γῆς. Καί ὁ λόγος του ἔβγανε, ἀβιάστως, πυρφόρος ἀπό τό στόμα του, περιβεβλημένος διά τοῦ πυρός τῆς θείας χάριτος, θαυμάσιος κατὰ τί μορφή τοῦ λόγου τῶν παλαιῶν Πατέρων, μέ χάρισμα διακρίσεως, διοράσεως καί προοράσεως.

Μακριά ἀπό τόν Γέροντα Αἰμιλιανό οἱ τεχνητές διακρίσεις τῆς γλώσσας μας σέ λόγια καί δημοτική, σέ καθαρεύουσα καί ὀμιλούμενη. Ὁ ἴδιος ἀνέπνεε τήν ἑλληνική γλῶσσα στή διαχρονία της, ὅπως ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Τό φίλεργον καί ἡ φιλομάθειά του τόν ἔκανε βαθύ γνώστη τῆς γραμματείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ στό σύνολό της. Δέν δίσταζε νά χρησιμοποιεῖ ἀρχαῖζουσες ἐκφράσεις καί λέξεις πρωτότυπες, ἄγνωστες ἤ καί ξεχασμένες γιά πολλούς, οἱ ὁποῖες, ὅμως, δέν χαρακτηρίζονταν ἀπό τό τεχνητό, τό ἐξεζητημένο, τό ἄηρυχο. Γιατί ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός ἤξερε νά συνδυάζει εὔστοχα τόν λόγο τῶν Πατέρων μέ τίς ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Ἔτσι καί ὁ ἀρχαῖζων λόγος του, ὅπως κάθε λόγος πατερικός, ἔχει μέσα του ζωή, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι ἡ ζωή τοῦ Χριστιανοῦ στό πλαίσιο τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅπως οἱ μεγάλοι Πατέρες τοῦ 4^{ου} καί τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ἔτσι κι ἐκεῖνος γνώριζε νά ἐγκεντρῖζει τήν χριστιανική ἀλήθεια στό πανάρχαιο δέντρο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί νά τό κάνει νά βγάξει καινούρια κλαδιά καί νέους εὐχυμούς ἀγλαοῦς καρπούς, στούς ὁποίους ἡ «γλυκύτητα» τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου συνδυάζετο τέλεια μέ τήν ὀρθόδοξη χριστιανική ἀλήθεια. Ἡ χαρακτηριστική «βροντώδης» φωνή του, σάν φωνή «ἐξ οὐρανοῦ», εἶναι ἡ «γλυκύτητα» ἐκεῖνη τῆς νηπτικῆς γραμματείας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μας, ἡ ὁποία δημιουργεῖ

μία «χρυσή άλυσίδα» από τόν άγιο Διονύσιο τόν Άρεοπαγίτη, τόν άγιο Ιωάννη τής Κλίμακος μέχρι τόν άγιο Γρηγόριο τόν Παλαμιά, καί τούς άγιους, Νικόδημο τόν Άγιορείτη, Νεκτάριο τόν έν Αιγίνη καί τόν, προσφάτως, άγιοκαταταχθέντα από τό Σεπτό Οικουμενικό Πατριαρχείο μεγάλο σύγχρονο θεολόγο του άκτίστου φωτός όσιο Σωφρόνιο τόν Άγιορείτη, Καθηγούμενο τής Ί. Μονής Τιμίου Προδρόμου του Ήσσεξ, μέ τόν όποιο ό Γέροντας Αιμιλιανός συνδεόταν μέ στενή πνευματική φιλία.

Ό άγιος Γρηγόριος ό Παλαμιάς, όπως ό Γέροντας Αιμιλιανός, μετακένωσε τό βίωμά του, τήν έμπειρία του άκτίστου φωτός μέσα σ' έναν λόγο αυστηρά αρχαίζοντα, πού όμως μέ έναν μυστηριώδη τρόπο άγγίζει καί σήμερα, άκόμη, κι εκείνους πού δέν ξέρουν καλά αρχαία έλληνικά. Ό άοίδιμος Γέροντας, ό διδάσκαλος τής νοεράς προσευχής, ήταν καί άριστοτέχνης του λόγου, ό όποιος στά χέρια του μεταμορφώνεται σε μία μυστική δύναμη, στή δύναμη τής πολυχρονίου έμπειρίας, ή όποία δέν μπορεί παρά νά είναι άπόρροια τής θέας του άκτίστου φωτός, άποκάλυψης ουρανίων μυστηρίων, φανέρωσης του Θείου προσώπου. Ή πολυετής μακροχρόνια, νυχθημερόν, άσκησι τόν είχε διδάξει ότι πρέπει νά γίνεις φώς, γιά νά ιδείς περισσότερο φώς, φώς Χριστού.

Ό ίδιος ύμνησε τόν Τριαδικό Θεό σε σελίδες άπαραμίλλου γλωσσικού κάλλους, οι όποίες θυμίζουν σελίδες των έργων του άγίου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), ό όποιος κατονομάζει τό άκτιστο φώς: «*άκτιστον, άνονόμαστον, άκράτητον, μυστηριώδες, άύλον, άπαραβίαστον*»⁴. Καί οι δύο γράφουν βιωματικά, καταθέτουν έμπειρίες ζωής έν Χριστώ, γι' αυτό καί ό λόγος τους διαθέτει τό μυστικό καί άρρητο εκείνο ουράνιο κάλλος, πού δέν ύπάρχει στα λογοτεχνήματα των ανθρώπων, πού είναι μακράν του εκκλησιαστικού βιώματος, καί δή του γησίσιου όρθοδόξου.

Ό Γέροντας Αιμιλιανός αναδεικνύεται σ' έναν από τούς μεγάλους συγγραφείς του νέου Έλληνισμού, καί ειδικότερα τής σημερινής γνήσιας πατερικής γραμματείας. Καί όταν κάποτε «λυτρωθούμε» από τά στερεότυπα, πού αποδιώχνουν τό θεολογικό λόγο από τήν αυλή τής λογοτεχνίας, τά κείμενα του σεπτού Γέροντος θά πάρουν τί θέση πού τούς άρμόζει. Όχι μόνον στίς πατρολογίες, αλλά καί στίς ιστορίες τής νεοελληνικής λογοτεχνίας. Γιατί ό λόγος του είναι λόγος του Άγίου Πνεύματος, λόγος Πεντηκοστής, πού ακούγεται σε όλες τίς φάσεις τής Έκκλησίας. Είναι λόγος πνευματεμόρος, μεταφυσικός, ύπερκόσμιος, ουράνιος, έλεύθερος, ειρηνικός, σπηρικτικός, σωστικός,

⁴ Αρχμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), *Όψόμεθα τόν Θεόν*, σελ. 279.

ἀγαπητικός, θεοφιλής, ἀποκαλυπτικός, πηγαῖος, μελίρρυτος, μελίχιος, εὐγενής, αὐθεντικός, «ζυμωμένος» καὶ ἠλλοιωμένος καλῶς ἀπὸ τῆς θεολογίας, ἡ ὁποία, ὅμως, δὲν εἶναι ξερὴ καὶ στεῖρα γνώση *περὶ Θεοῦ*, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ λόγος τοῦ Λόγου, λόγος θεογνωσίας, «*ἄλατι ἠρτημένος*», ὁ ὁποῖος ἀκούγεται ἀπὸ τὸ στόμα τῶν Πατέρων στίς διάφορες ἐποχές, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἄνθρωποι, οἱ Ἅγιοι, οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ, ἀπλῶς προσαρμύζουν τὸν λόγο αὐτὸν στίς ἀνάγκες τοῦ ἀκροατηρίου τους καὶ τότε τὸν προσφέρουν, ὡς εὐσπλαχνο δῶρημα, στοὺς ἐλαχίστους ἀδελφούς μας. Καὶ τὸν ἐξυψώνουν σὲ μετάρσια ὕψη, γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς «σοφούς» τοῦ κόσμου τούτου.

Ὁ ἀείμνηστος Γέροντας ἤξερε νὰ μιᾶ καὶ τῆς γλῶσσης τῶν ταπεινῶν καὶ τῆς γλῶσσης τῶν διασημῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος. Μὲ τὸν ἐμπνευσμένο λόγο του εἰσχωροῦσε βαθειὰ μέσα στὸ ἐσωτερικὸ, στὸ «*εἶναι*» τῶν ἀνθρώπων, ἀφουγκραζόταν τὰ μύχια τῆς καρδιάς τους, καὶ «*ὡς πομπὴς πρὸς τὸν δέκτη*» μετέδιδε τὸν ἀνάλογο πνευματικὸ ἔμπρακτο λόγο, κι ἔτσι συνήρταζε καὶ σαγίνευε τὶς εὐαίσθητες πνευματικὲς «*χορδές*». Συνετάρταζε συθέμελα τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξιν. Δὲν ἦταν ὁ «*διδάξας καὶ ποιήσας*», ἀλλὰ ὁ «*ποιήσας καὶ διδάξας*».

Ὁ ἔμπειρος ἀκροατὴς καὶ ἀναγνώστης, ὅταν τὸν ἄκουγε καὶ τὸν μελετοῦσε, ἄκουγε τὴν ἠχὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ «*ἐσθιόμενος*» τὸν καρπὸ Αὐτοῦ ἀναγόμενος σὲ μίαν ἄλλην ἀνώτερη ὑπερφυσικὴ κατάσταση καὶ θεωρία, σὲ μίαν πνευματικὴ ἀνάβαση, μὲ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ, τὴν θριαμβευτικὴ εἴσοδο στὴ Βασιλεία τῆς Ἀκτίστου ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Γέροντας Αἰμιλιανὸς καὶ ἡ ἔρημος

«*Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι*»⁵. Πρῶτος ὁ Κύριος ἀποσύρεται στὴν ἔρημο γιὰ νὰ προσευχηθῆι, νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν Θεὸ Πατέρα Του. Καὶ ὁ ἴδιος παρααινεῖ: «*Δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀναπαύεσθε ὀλίγον*»⁶.

Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, μιμούμενος τὸν Κύριο, ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὸν βιογράφο του, Ἅγιο Ἀθανάσιο, πολιστής τῆς ἐρήμου. Ἐπιλέγοντας τὴ μόνωση τῆς ἐρήμου, ἐπιλέγει στὴν πραγματικότητά τὴν ἀπρόσκοπτη κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ, ἀποκαθιστώντας τὴν προοπτικὴν κατάσταση, τὴν παραδεισιακὴν ἀρμονία τῶν πρωτοπλάστων μεταξύ τους καὶ μὲ τὸν Δημιουργὸ τους.

⁵ *Ματθ.* 14,23.

⁶ *Μάρκ.* 6,31.

Ἡ ἀρχαία ἑλληνική πόλις εἶχε παρακμάσει καί καταρρεῦσει τὴν ἐποχή ἐκείνη. Διὰ τῆς κοινωνίας τῆς ἐρήμου, ποῦ ἀποκαθιστᾶ ὁ Μέγας Ἀντώνιος, τὸ ιδεῶδες τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλης ἐξυπνώνεται καί, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν τῆς Θεότητος, λαμπρύνεται καί ἀναφέρεται στοῦ ἀρχαίου κάλλους. Ὁ κάθε μοναχός μέ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἀποκαθιστᾶ μίαν πόλιν, ἢ ὅποια δὲν εἶναι, ὅπως λέγει ὁ Ἄπ. Παῦλος: «ὧδε μένουσα», ἀλλὰ στὴν οὐσία εἶναι ἡ ἐπουράνιος κοινωνία τῶν Ἁγίων.

Ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός ἦταν κατεξοχὴν ἐρημίτης στὰ Ἅγια Μετέωρα πρῶτα, ἀκολουθῶντας τὰ χνάρια τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου, τοῦ κτίτορος τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Μετεώρου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἔρθει ἐκεῖ ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος. Ὁ ἴδιος σημειώνει χαρακτηριστικά: «ἡ ἔρημος ἐθεωρήθη εἰκὼν τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν»⁷. Καί συνεχίζει: «Ἐνα μοναστήρι πλῆροί τὸν προορισμό του, ἐάν ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὅποια ἔχει ἡ κατασκίνωσις ἐν τῇ ἐρήμῳ»⁸. Ὁ ἴδιος συνδέεται ὀργανικά καί μέ τὸν Μετεωρίτικο καί μέ τὸν Ἀθωνικό Μοναχισμό. Στόν ἀπόκριμο βράχο τοῦ Μεγάλου Μετεώρου ἐγκαθιστᾶ μίαν ἐκλεκτὴν Συνοδείαν, πρότυπο στὴν σύγχρονη ἐποχή ἀναβίωσης τῶν ιδεῶδων τοῦ ἀρχέγονου Μοναχισμοῦ, ἔτσι ὅπως τὸν εἶχε βιώσει ὁ Μέγας Ἀντώνιος, ἀλλὰ καί οἱ ἄλλοι Πατέρες τῆς ἐρήμου. Γνωρίζει καλῶς ὅτι ὁ Χριστός, οἱ Ἅγιοι, τὰ πάντα ἀνθοφόρησαν μέσα στὴν ἔρημο, στή μακαρία γῆ τῆς ἐπαγγελίας, στὴν «καινὴ πολιτεία». Μία πολιτεία ἀναγεννήσεως καί ἀναβαπτίσεως, ἀφοῦ ἀποκαθαρθεῖ, φωτιστεῖ καί τελειωθεῖ, φτάνει στὴν ἀπάθεια.

Ἡ ἀνυδροσ ἔρημος τῶν βράχων τῶν Ἁγίων Μετεώρων μετατρέπεται σέ εὐφορη γῆ, σέ πνευματικὴ ὄαση, σέ κοινωνία ἀνθρώπων θεουμένων, οἱ ὅποιοι, διὰ τῆς μιμύσεως τοῦ Χριστοῦ, εὐρίσκουν καί τὴν ὁδὸν γιὰ νὰ προσεγγίσουν ξανά τὸν πλῆσιον. Σύντομα ἡ Συνοδεία αὐτὴ, ὡς «νεόφυτον ἐλαίας», μετεγκεντρίζεται στόν κῆπο τοῦ Περιβολιοῦ τῆς Παναγίας. Στὴ σπηλιά καί στοῦ «ἄλλο μετέωρο», στὴν Πέτρα τοῦ κτίτορος, τοῦ ἀγίου Σίμωνος καί τῆς ἀγίας Μαγδαληνῆς, οἱ ὅποιοι μυροβλύζουν καί ἡ χάρις τους διαχέεται σέ ὅλη τὴν κοινωνία τῆς ἐρήμου καί μεταμορφώνεται πότε σέ ἀόρατο καί πότε σέ ὄρατο φῶς.

Στόν ἁγιασμένο Ἄθωνα, τὸν κατεξοχὴν τόπο κοινωνίας, Θεοῦ καί ἀνθρώπων, τὸ μεταίχμιον «οὐρανοῦ καὶ γῆς», ὅπως τὸ χαρακτήρισε σ' ἓνα βιβλίον του ὁ λόγιος Γέροντας Θεόκλητος Διονυσιάτης. Ἐκεῖ ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός κατα-

⁷ Ἀρχιμ. Αἰμιλιανὸς Σιμωνοπετρίτου, «Μ. Τεσσαρακοστὴ καὶ ἔρημος», *Λόγοι ἐόρτιοι μυσταγωγικοί*, ἐκδ. «Ἰνδίκτος», Ἀθῆναι 2014, σελ. 34.

⁸ Βλ. ὁ.π., σελ.34.

φεύγει «ὡς ἔλαφος διψῶσα ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων», βρίσκοντας τὴν εὐκαιρία ν' ἀντλήσει ἀπὸ τὰ νάματα τῆς θεοφόρου ἐμπειρίας τοῦ Γέροντος Ἐφραίμ τοῦ Κατουνακιώτη, τοῦ ἁγίου Παΐσιου καὶ τὸσων ἄλλων χαριτωμένων πατέρων τοῦ Ἁγιωνύμου Ὁρους.

Ἡ ἔρημος γιὰ ἐκεῖνον εἶναι τόπος ἀποκαλύψεως Θεοῦ. Φεύγοντας σπὴν ἔρημο ἀναζητεῖ τὴν ἐρωτική σχέση με τὸν Θεό, περιπατεῖ «ἐπὶ τοῖς ἴχνεσι» Αὐτοῦ. Τὸν ψάχνει, ἐναγωνίως, σπὴν ἀπόλυτη σιωπή, σπὴν θεοπρεπῆ ἡσυχία, μέχρι νὰ Τὸν βρεῖ. Ἐπιζητεῖ τὴν ἐξεύρεση καὶ ἀπόλαυση ὑψηλότερων πνευματικῶν ἀγαθῶν, τῶν ἐπουρανίων θεωριῶν. Γι' αὐτὸ δημιουργεῖ τὴν πολιτεία τῆς ἐρήμου καὶ τὴν κατοικία καὶ τὸ καταγώγιο τῶν ἀγγέλων. Ἡ ἔρημος, μετὰ τὴν ἀδιάλειπτη ἔμπονο προσευχή, μεταβάλλεται σὲ γῆ εὐφορη, γεμάτη μυρίπνοα ἄνθη καὶ πνευματικούς καρπούς, σὲ «ἐκμαγεῖο» ἀγιότητος. Ὁ ἄγνος τόπος τῶν βράχων τῶν Μετεώρων καὶ ἡ ἀκροτόμος, ἄνικμος Πέτρα τοῦ ὀσίου Σίμωνος μεταβάλλεται σὲ κρουνὸ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, σὲ πηγὴ ζωῆς: «*Ταῖς τῶν δακρῶν σου ῥοαῖς τῆς ἐρήμου τὸ ἄγονον ἐγεώργησας, καὶ τοῖς ἐκ βάθους στεναγμοῖς εἰς ἑκατόν τούς πόρους ἐκαρποφόρησας*»⁹.

Ὁ ἴδιος ἀγαποῦσε ἰδιαίτερος τοὺς ἐραστές τῆς ἐρήμου, οἱ ὅποιοι εἶναι ζηλωτές τῆς θεϊκῆς ὠραιότητος, ὅπως τὸν ἅγιο Νεῖλο τῆς Καλαβρίας, τὸν ἰδρυτὴ τῆς Μονῆς Κρυπτοφέρρης, τὸν βίον τοῦ ὁποίου ἀνέλυε, μετὰ συγκλονιστικὸ τρόπο, στὶς συνάξεις τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, ὅπως ἀποτυπώνεται σὲ πρόσφατη ἔκδοση τῶν πνευματικῶν του τέκνων. Ὅπως ὁ ἅγιος Νεῖλος, ἔτσι καὶ ὁ σεπτὸς Γέροντας ἄφησε πίσω μίαν λαμπρὴ ἐπιστημονικὴ σταδιοδρομία, προσφέροντας τὰ πλούσια τάλαντά του ὡς θυσία στὸν Κύριο πού τοῦ ἀνταπέδωσε πολλαπλάσια.

Ἡ Σιμωνόπετρα, ἡ ἐρημικὴ αὐτὴ κοινοβιακὴ παλαιστρα ἐγίνε πρότυπο ἐν Χριστῷ κοινωνίας, ἔχοντας ὡς πρότυπο τὴν κοινωνία τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὴν κοινωνία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, σπὴν ὁποία βρῆκαν τὴν ἀνάπαυσή τους, ἀλλὰ καὶ τὴν παραμυθία τῶν λόγων, τοῦ Γέροντος Αἰμιλιανοῦ, ἐκλεκτές ψυχές, ὄχι μόνον μοναχῶν, οἱ ὁποῖες, ἔτσι καὶ ἀλλιῶς, ἦταν προορισμένες γιὰ τὴν ἔρημο τοῦ Ἁθῶ, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν, πού διψοῦσαν γιὰ ἕνα νέο πρότυπο κοινωνικοῦ βίου, τόσο χρήσιμο καὶ πολύτιμο στὸν πεπτωκότα κόσμον τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ Γέροντας, ὡς κατεξοχὴν ὑψιπέτης ἐρημίτης τοῦ Ἁθῶ, ὡς ἔνσαρκος ἄγγελος, ἐγίνε καὶ πολιστής τῆς ἐρήμου.

Ὁ ἀείμνηστος Γέροντας ἔφυγε, ἐξεδήμησε εἰς Κύριον. Ἡ κοινωνία, ὁμως,

⁹ *Ἀπολυτικιο ὀσίων.*

τῆς ἐρήμου πού συγκρότησε, ὁ πνευματικός ἀνθοβόλος λειμῶνας, ζεῖ καί θά ζεῖ γιά πάντα, τόσο στή Σιμωνόπετρα, ὅπου τά πνευματικά του τέκνα μέ τίν φωτισμένη καί σπιβαρή καθοδήγησί του συνεχίζουν τόν δρόμο πού τούς ἀνοιξε πρὸς τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅσο καί στήν Ὁρμούλια, μέσα στόν κόσμο, ὅπου τό γυναικεῖο κοινόβιο μᾶς δείχνει τό δρόμο, μέσω τοῦ ὁποίου, ἢ χωρίς Θεό κοινωνία τοῦ κόσμου, μπορεῖ νά συναντήσῃ τόν Θεό, μέσω τῆς κοινωνίας τῆς ἐρήμου. Ὁ Γέροντας Ἐλισαῖος, ἄξιος διάδοχος καί θεματοφύλακας τῆς κληρονομίας τοῦ Γέροντος Αἰμιλιανοῦ, μέ τίς ὁμιλίες του, ἀλλά κυρίως μέ τίν ἀσκητική βιοτή του, γίνεται ὁ διαπρύσιος κήρυκας τῆς κοινωνίας τῆς ἐρήμου στίς μέρες μας. Εἶναι σάν νά μιλά διά τοῦ στόματός του, ὄχι μόνον ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός, ἀλλά καί ὅλη ἡ παράδοση τοῦ γνήσιου Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ, ὅπως βιώθηκε στή Θεβαΐδα ἀπό τόν ἅγιο Παῖσιο, στή Νιτρία ἀπό τόν ἀββᾶ Ἄμμιοῦν, στή Γάζα ἀπό τόν ἀββᾶ Βαρσανούφιο, στό Σινᾶ ἀπό τόν ἅγιο Ἰωάννη τῆς Κλίμακος, στήν Παλαιστίνη ἀπό τόν μεγάλο ἅγιο Εὐθύμιο, τόν ἅγιο Θεοδόσιο, στό Ἅγιον Ὄρος ἀπό τόν κήρυκα τῆς χάριτος, ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ, τόν ὁποῖο τόσο εὐλαβοῦνταν ὁ Γέροντας.

Ἡ νοερά ἡσυχαστική προσευχή, ὅπως τί δίδαξε ὁ υἱός τῆς Ἀθωνικῆς ἐρήμου, ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ ἅγιος τῶν Θεοφανειῶν, πού καθημερινῶς συνομιλοῦσε μέ τόν Θεό, ἔγινε στά ἔμπειρα χέρια τοῦ Γέροντος Αἰμιλιανοῦ ἡ «θεοδρόμος πυξίδα» καί τό μέσο ἀποκατάστασης τῆς κοινωνίας μέ τό Θεό. Καί αὐτή ἡ κοινωνία μόνο στήν ὀρθόδοξη, στήν ἀγιαστική ἔρημο, εἶναι δυνατόν νά πραγματοποιηθεῖ, μέ νίψη καί ἡσυχία, μέ πνεῦμα φιλοκαλίας. Ἡ ἔρημος δέν εἶναι ἡ ἀπομόνωση, ὁ ἐγκλεισμός σέ σπήλαια μόνον, ἀλλά καί ἡ ζωή στό κοινόβιο, ὅπου ὁ ἀοίδιμος Γέροντας μᾶς θυμίζει τό γνωστό: «*εἶδες γάρ τὸν ἀδελφόν σου, εἶδες Κύριον τὸν Θεόν σου*». Ἐκεῖ ὁ Γέροντας ἀποκαλύπτει τό ὑπερουράνιο κάλλος τῆς θείας χάριτος, πού μᾶς ὁδηγεῖ σταδιακά στό «*καλλοποιόν*» προαιώνιον φῶς τοῦ Χριστοῦ, στήν ἄκτιστη οὐράνια ὠραιότητα.

Ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός καί ἡ βυζαντινὴ παράδοση

Τό Βυζάντιο, τό ὁποῖο ἀποκαλέσθηκε «*εἰκόνα τῆς οὐράνιας Ἱερουσαλήμ*», εἶναι γιά ἐμᾶς τούς νεοέλληνες ὁ ἰδανικός χῶρος στόν ὁποῖο λαμβάνει «*σάρκα καί ὀστέα*», πραγματώνεται ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου. Σέ μιά ἐποχὴ ἀντιπνευματική, ὅπου τό Βυζάντιο κατακρινόταν ἀκόμα καί ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς κύκλους, ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός ἦταν ἓνας ἀπὸ τούς πρῶτους, πού ὄχι μόνον συνέβαλε ἀποφαστικά στήν ἀποκατάσταση τοῦ Βυζαντίου στή συνειδήσί

μας, αλλά έγινε και ό ίδιος παράδειγμα του παλαιού διδάγματος των Πατέρων: δέν είναι ούτε ό χρόνος, ούτε ό τόπος, εκείνα που αναδεικνύουν τον άγιο, αλλά ό τρόπος. Διατήρησε τό «άνοθευτο» ανώτερο άσκητικό ιδεώδες που υπήρχε σέ όλο τό Βυζάντιο, μέ τό τρίπτυχο: νηστεία, άγρυπνία, προσευχή.

Ό άλίστου μνήμης Γέροντας Αιμιλιανός ήταν ένας μοναχός άσκητής του Βυζαντίου στή σύγχρονη εποχή. Η βυζαντινή παράδοση είναι πηγή εμπνεύσεως και πνευματικού πλουτισμού για τον ίδιο. Άκούει τίς εϋχες σάλπιγγες του βυζαντινού πνεύματος, τήν κρυστάλλινη φωνή των Πατέρων και όξύνονται τά πνευματικά αισθητήριά του. Και δέν είναι τυχαίο, πέραν των άλλων, που μās άφησε πολύτιμη παρακαταθήκη, τήν έρμηνεία των όμιλιών του άββά Ίσαάκ του Σύρου. Ό άββās Ίσαάκ προβάλλει μέ λιτό, αλλά συγκλονιστικό τρόπο, σέ συμπυκνωμένη μορφή, τά βασικά στοιχεία τής βυζαντινής πνευματικότητας. Ό Γέροντας Αιμιλιανός ένσάρκωσε, έν Αγίω Πνεύματι, αυτή τήν πνευματικότητα.

Όποιος έπισκεπτόταν τό Μοναστήρι του, τή Σιμωνόπετρα, στό Άγιον Όρος, αισθανόταν, άμέσως, ότι βρίσκεται ένώπιον ενός συγχρόνου διδασκάλου τής νοεράς προσευχής. Ένός οργανικού συνεχιστή τής παραδόσεως του άγίου Γρηγορίου του Παλαμά. Ό π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ μās λέγει ότι ή παράδοση είναι μία ζωσα πραγματικότητα: «Παράδοση είναι ή μαρτυρία του Άγίου Πνεύματος... Είναι πρωταρχικά ή αρχή τής ανάπτυξης και τής αναγέννησης... Παράδοση είναι ή συνεχής παρουσία του Άγίου Πνεύματος και όχι μόνο ή μνήμη των λόγων»¹⁰.

Οί άδελφοί τής Μονής μοίραζαν τον χρόνο τους στήν άδιάλειπτη νοερά προσευχή, υπό τήν καθοδήγηση του Γέροντος, αλλά και στά διάφορα διακονήματα, καρπό τής ύπακοής τους. Ό Γέροντας έμφυσοϋσε στους πατέρες τής Μονής ότι εκπλήρωναν ένα «προφητικό» και έσχατολογικό λειτουργημα στή ζωή τής Έκκλησίας, ώστε στή ζωή τους και μέσα στήν καινή πραγματικότητα του υπερώου τής Πεντηκοστής νά βιώνεται τό βυζαντινό παρελθόν ως παρόν. Έξάλλου, ό Γέροντας Αιμιλιανός άντιμετώπιζε τήν μοναχική πολιτεία ως μία συνέχεια του υπερώου τής Πεντηκοστής. Ύπενθύμιζε μέ τή στάση του πώς ή Βασιλεία του Θεού δέν είναι έκ του κόσμου τούτου. Ταυτόχρονα και ή λειτουργική πρακτική τής Μονής ήταν μία ζωντανή συνέχεια τής παράδοσης του Βυζαντίου. Όποιος έμπαινε ή μπαίνει στό Καθολικό και σήμερα, αισθάνεται ότι βρίσκεται στήν Άγία Σοφία, όταν οί ήδύφθογγοι χοροί ύμνούσαν τά μεγαλεία του Δημιουργού, ψάλλοντας στά άνοιξαντάρια τό «ώς έμεγαλύνθη τά

¹⁰ «The Catholicity of the Church», στό *Bible Church, Tradition*, σσ. 46-47.

ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»¹¹. Στόν Γέροντα Αἰμιλιανό ἐπαληθεύετο ὁ λόγος τοῦ Προφητάνακτος Δαυῖδ «ὁ *ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με*»¹². Πόση μέρμινα καί πόση ἀγωνία τῆς ψυχῆς τοῦ Γέροντος δέν κρύβεται μέσα σ' αὐτή τή βυζαντινῇ κυψέλῃ, σύγχρονο «θησαυροφυλάκιο» τοῦ βυζαντινοῦ μας πολιτισμοῦ, πού λέγεται Σιμωνόπετρα, καί πού σήμερα βρίσκεται κάτω ἀπό τόν χιτῶνα τῆς μαρτυρίας τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ μακαριστός Γέροντας καί οἱ ἀξιοι συνεχιστές του ἀδελφοί πραγματοποίησαν ἓνα θαῦμα, γι' αὐτό ἡ αἴγλη τῆς Μονῆς ἔφθασε στά πέρατα τῆς οἰκουμένης. Τό Βυζάντιο ἦταν μιά οἰκουμενική αὐτοκρατορία καί ἡ Σιμωνόπετρα, ὅπως καί ὅλες οἱ Μονές τῆς Ἀθωνικῆς Πολιτείας, εἶναι οἰκουμενική. «Τό μοναστήρι ἔνθα συνέρχονται «ὡς ἀετοί» οἱ μοναχοί ἐκ διαφόρων ἐθνῶν, γλωσσῶν, τοπικῶν παραδόσεων, μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, κοινωνικῆς στάθμης κ.λπ., διά νά βιώσουν ἐν ἐνί σώματι, «ἐπί τό αὐτό» τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, μεταποιεῖται αὐτομάτως εἰς μίαν Νέαν Ἱερουσαλήμ, ταυτιζόμενον μετ' αὐτῆς ταύτης τῆς Καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», ἔλεγε ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός¹³. Ὁ Ἀθωνικός Μοναχισμός ἀπό τήν ἐμφάνισί του τόν 9^ο μέχρι τόν 11^ο αἰῶνα, ἐξετάζεται, διεξοδικότερα, μέσα ἀπό καθαρά βυζαντινές πηγές. Οἱ Ἀθωνῖτες μοναχοί ἀποτελοῦν κομμάτι τοῦ, ἐν γένει, Μοναχισμοῦ τοῦ Βυζαντίου. Δίπλα στούς Ἑλληνες Πατέρες, δυτικοευρωπαῖοι ὀρθόδοξοι μοναχοί ἔχουν τήν εὐκαιρία νά νιώσουν πραγματικά ἀσκούμενοι «ἐν τόπῳ ἁγίῳ» τό μεγαλεῖο τῆς βυζαντινῆς παράδοσης.

Στήν οὐσία ὁ πατήρ Αἰμιλιανός, ὅπως καί ἄλλοι Γεροντάδες, ἀνανεώνοντας τήν βυζαντινῇ παράδοσι τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πρόσφερε ἓνα πρότυπο ἐν Χριστῷ ζωῆς γιά ὅλον τόν κόσμον, τό ὅποιο εἶναι ἱκανό νά θερμάνει τίς καρδιές Ἑλλήνων καί ξένων καί στόν 21ο αἰῶνα. Εἶναι τό πρότυπο τῆς κοινοβιακῆς ζωῆς, ὅπου ὅλοι ζοῦν γιά τόν ἓνα, ὁ ἓνας ζεῖ γιά ὅλους καί ὅλοι μετέχουν ἐξίσου στή ζωή τοῦ Δομίτορος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου μας. Ἐτσι ὁ Γέροντας ἐντάσσεται στή σειρά τῶν μεγάλων κοινοβιαρχῶν τῆς Ἀγιωτάτης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας, τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου καί τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου καί τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου τῆς Πάτμου, ἀλλά καί τοῦ ὁσίου Σίμωνος τοῦ κτίτορος τῆς Σιμωνόπετρας.

Εἶναι ἐλπιδοφόρο καί παρήγορο νά βλέπει κανεῖς, ἀκόμα καί σήμερα, νέα παιδιά, νέους ἀνθρώπους, ἐπιστήμονες μέ δύο, τρία πτυχία, μεταπτυχιακές

¹¹ *Ψαλμ.* 103.

¹² *Ψαλμ.* 68.

¹³ Ἀρχιμ. Αἰμιλιανοῦ, *Σφραγίς γνῆσις*, σελ. 440.

σπουδές, νά εγκαταλείπουν, ν' αποτάσσονται τά πάντα, γιά νά ζήσουν τό κοινοβιακό ἰδεῶδες, κάτω ἀπό τήν σπιβαρή καί «γλυκυτάτη» πνευματική παρακαταθήκη τῶν λόγων καί τῆς νοηθείας τοῦ σεπτοῦ Γέροντος. Γιά τόν ἴδιο τό Βυζάντιο καί ἡ παράδοση ἦταν ἡ πεμπτουσία τῆς ζωῆς, ὄχι μόνον τοῦ Ἑθνους μας, ἀλλά καί ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Ὁ Θεός ἔστειλε τόν Γέροντα ὡς ἕναν νέον «προφήτη» τοῦ θελήματος Του, πού συνιστάται στήν γόνιμη προσαρμογή τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως στά δεδομένα τῶν ἀγωνιῶν καί τῶν προσδοκιῶν τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Πιστός τηρητής τῶν παραδόσεων, ἔχοντας κατά νοῦν τό τοῦ Ἀπ. Παύλου: «*στήκετε, καί κρατεῖτε τάς παραδόσεις*»¹⁴, βρῆκε τόν τρόπο νά μιλήσει στίς καρδιές τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἡ βυζαντινή παράδοση νά πάψει νά εἶναι μουσειακό κεμῖλιο καί νά γίνει σύγχρονο βίωμα.

Καί στά Μετέωρα, καί στό Ἅγιον Ὄρος, μέ ἱερό δέος καί σεβασμό, πρόσεχε κάθε λεπτομέρεια τῆς βυζαντινῆς Ἑλληνορθόδοξου Χριστιανικῆς παραδόσεως, εἴτε στή λειτουργική ζωή, εἴτε στήν ἀρχιτεκτονική δομή, τέχνη καί διάκοσμο. Μέσα ἀπό τίς γραμμές καί τά χρώματα τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἔλεγε, ἀποκαλύπτεται ὁ Ἰδιος ὁ Θεός, καί ὁ Ὁρθόδοξος ὁρᾶται τόν πνευματικό κόσμο. Ἀκόμα καί στίς πύ ἀσίμαντες πτυχές ὁ κοινοβιακός βίος, ἀποτελεῖ μιά ζωντανή μαρτυρία τῆς ἀνύστακτικῆς μέριμνάς του νά κάνει, ξανά, τό Βυζάντιο νά μιλήσει στίς καρδιές μας. Παράδοση καί λελογισμένη ἀνανέωση. Αὐτό ἦταν τό σύνθημά του καί αὐτή ἦταν ἡ μαρτυρία πού καταθέτει ἐνώπιόν μας.

Κατακλείοντας, ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός γνώριζε ὅτι πίστη καί ἀγάπη, θεολογία καί ζωή, εἶναι ἀδιαχώριστες. Στή βυζαντινή λειτουργία, πρὸ τῆς ἀπαγγελίας τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ἀκούγονται τά λόγια: «*Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἵνα ἐν ὁμοιοῖα ὁμολογήσωμεν. Πατέρα, Υἱόν καί Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καί ἀχώριστον*». Αὐτά τά λόγια ἐκφράζουν τή στάση τοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανοῦ ἀπέναντι στήν παράδοση, πού διατηρήθηκε, ἀνά τούς αἰῶνες, στή βυζαντινή Θεία Λειτουργία. Ὁ Γέροντας τόνιζε ἀδιαλείπτως: Ἄν δέν ἀγαποῦμε ὁ ἕνας τόν ἄλλον, δέν μπορούμε ν' ἀγαποῦμε τόν Θεό. Καί ἂν δέν ἀγαποῦμε τόν Θεό, δέν μπορούμε νά ὁμολογήσουμε ἀληθινά τήν πίστη καί δέν μπορούμε νά εἰσέλθουμε στό ἐσωτερικό πνεῦμα τῆς παραδόσεως, ἐπειδή δέν ὑπάρχει κανεῖς ἄλλος τρόπος νά Τόν γνωρίσει κανεῖς τόν Θεό καί νά Τόν ἀγαπήσει. Πάντοτε τόνιζε τήν ἀγαθοποιό ἔμπρακτη θυσιαστική ἀγάπη, ἀδιακρίτως, πρὸς ὅλους. Ρῆσις του: «*Σκόρπα ἀγάπη καί ἀγαθότητα, ἀκόμα καί σέ αὐτούς πού σοῦ δημιουργοῦν ἐμπόδια, σκοπέλους. Ὅ,τι καί νά σοῦ συμβαίνει*

¹⁴ Β' Θεσ. 2, 15.

νά λές, γεννηθήτω τό θέλημά σου. Εἶν τό ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον». Εἶχε πάντοτε κατά νοῦν τό ἀγιογραφικόν: «τὴν παρακαταθήκην φύλαξον»¹⁵, γι' αὐτό τήρησε στὴν πράξη ὁλόκληρο τό δογματικό σύστημα, τὴν ἐκκλησιαστική-μοναχική διοίκηση, τὴ λατρεία, τὴν πνευματικότητα, τὴν τέχνη πού διαμόρφωναν οἱ Ὁρθόδοξοι μέσα στοὺς αἰῶνες, καί δὴ μέσα στό Βυζάντιο.

¹⁵ Α' Τιμ. 6, 20. Βλ. ἐπίσης, Β' Τιμ. 1, 14.

Δρ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ
Δρ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ Α.Π.Θ.

Η ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΤΡΙΑΔΟΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΘΕΟΦΑΝΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Είσαγωγή

Η ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ συντελεῖται ἀκατάπαυστα στὴν κτίση καὶ στὴν Ἱστορία. Ὁ κτιστός ἄνθρωπος γνωρίζει τὸν ἄκτιστο καὶ ἀμέθεκτο, κατὰ τὴν οὐσία του, Θεό, κατὰ χάριν, μέσῳ τῶν θείων καὶ ἄκτιστων ἐνεργειῶν καὶ στό μέτρο πού ἐπιτρέπουν τὰ ὅρια τῆς κτιστότητας τῶν ὄντων¹. Οἱ χαρισματικοὶ φορεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος ἔχουν ἄμεση θέα καὶ ὄραση τῆς θείας δόξας καὶ τὴν ἐμπειρία τους αὐτὴ τὴ μεταδίδουν χαρισματικά στό ἐκκλησιαστικό σῶμα².

Ἡ ἐμπειρία τῆς Θεοπτίας ὑπερβαίνει τίς αἰσθήσεις καὶ τὴ δύναμη τῆς λογικῆς, γι' αὐτὸ εἶναι ὑπέρλογος γνώση τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐμπειρία τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἁγίων εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς Θεολογίας καὶ ἡ μόνη ἀσφαλὴς καὶ πραγματικὴ γέφυρα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων³.

Ὑπάρχει ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργήματος, ὄντος καὶ μὴ ὄντος, κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου. Ὡστόσο ὅμως ἡ διαφορὰ αὐτὴ δίνει καὶ τὸ μέτρο προσέγγισης κατὰ μέθεξιν καὶ κατὰ Θεογνωσίαν τοῦ ὄντος. Ὁ ἀκατάληπτος, κατὰ τὴν οὐσία του, Θεός γίνεται καταληπτός κατὰ τίς ἐνέργειές του, μέσῳ τῶν Θεοφανειῶν, οἱ ὁποῖες γίνονται τρόπον τινὰ γέφυρες ἢ κρῖκοι

¹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως», *PG* 94, 789A, 797: «Ὅτι ἀκατάληπτον τὸ Θεῖον καὶ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν».

² Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, «Κεφάλαια Θεολογικά καὶ Πρακτικά 22, 22», *Sources chretiennes*, 51 (1957) σ. 86: «Καθ' ὅσον γνωσθῆναι βουλῆθῃ παρ' ἡμῶν ὁ Θεός κατὰ τοσοῦτον ἀποκαλύπτεται· καθ' ὅσον δὲ ἀποκαλυφθῆ ὁράται παρὰ τῶν ἀξίων καὶ γινώσκεται».

³ Μητροπολίτη Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου, *Ἐμπειρικὴ Δογματικὴ κατὰ τίς προφορικὰς Παραδόσεις τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου*, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, τ. 2, σ. 163-164.

πού συνδέουν τή Θεότητα μέ τήν κτίση.⁴

Ἡ ἀποκάλυψη ὡς «παρά τοῦ Θεοῦ παρεχομένη εἰς τοὺς ἀνθρώπους γνῶσις περὶ μέρους τῶν περὶ ἑαυτόν, τήν κτίσιν καί τόν ἄνθρωπον, εἰδικῶς ὑπερφυσικῶν ἀληθειῶν νοουμένη καί ὡς ἐνέργεια αὐτοῦ»,⁵ συντελεῖται στήν ἴδια τήν πορεία τῆς Ἱστορίας καί τῆς συνολικῆς συμπαντικῆς πραγματικότητας. Ἱστορία, κτίση, σύμβολα καί κάθε γνώση ἀποτελοῦν τόν μοναδικό δρόμο αὐτῆς τῆς ἀποκάλυψης. Ἡ Ἁγία Γραφή, ὡς ζωντανός κορμός μιᾶς ἱστορικῆς παράδοσης, ἐντάσσεται ὀργανικά σέ μία μεγαλύτερη ἱστορική παράδοση, τήν ὁποία ἀποκαλοῦμε Ἱερά Παράδοση· ὡστόσο, μία εἶναι τελικά ἡ παράδοση, ἡ ἴδια ἡ ἱστορία τῆς Θείας Οἰκονομίας. Καί αὐτή ἡ παράδοση σημαδεύεται μέ τή ζωή, τή γνώση καί τή δράση τῶν διαρκῶν Θεοφανειῶν⁶. Ὁ Θεός ἀποκαλύπτεται, κατά τή Βίβλο, μέσα στήν ἱστορία⁷.

Ἡ ἐν Χριστῷ Ἀποκάλυψη, κατά τήν Ἁγία Γραφή καί τήν ὀρθόδοξη Παράδοση, δέχεται τή Θεογνωσία ὡς «ἐν τῇ Ἱστορίᾳ» συνάντηση τοῦ ἀνθρώπινου πρὸς τό θεῖο Πρόσωπο. Καί ἡ συνάντηση αὐτή γίνεται μέ πρωτοβουλία τοῦ ζωντανοῦ καί κυρίαρχου Θεοῦ, ὁ ὁποῖος «καλεῖ» κατ' ἀρχήν τόν Ἰσραὴλ σέ σχέση πρὸς Αὐτόν καί μετὰ ταῦτα πρὸς τήν Ἐκκλησία.

Ἡ συνάντηση αὐτή δέν γίνεται ἐπὶ «ἴσοις ὄροις». Ὁ ἄνθρωπος «γινώσκειται» ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καί μετὰ ἀπὸ αὐτό ἐπέρχεται ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατάληψη τοῦ προσφερόμενου γνωστικοῦ ἀγαθοῦ⁸.

Βασική προϋπόθεση τῆς θεολογικῆς γνωσιολογίας εἶναι τό σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Θεοῦ καί ἡ νίκη κατά τῶν δαμονικῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ὁ πεπτωκῶς ἄνθρωπος, «ἐρριμμένος» στόν κόσμο κατά τοὺς ὑπαρξιστές, γινώσκειται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐφόσον κατατροπωθοῦν προηγουμένως οἱ δαμονικὲς δυνάμεις, οἱ ὁποῖες τόν χωρίζουν ἀπὸ τόν Θεό. Μετὰ τήν πτώση, ὅπως σημειώνει ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, «τό ἀγαθόν τῆς γνώσεως κεῖται μακρὰν ἡμῶν»⁹.

⁴ Ν. Ματσούκα, *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία*, Β' ἔκδοση Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 58.

⁵ Κ. Γρηγοριάδη, λ. «Ἀποκάλυψης», *ΘΗΕ*, τ. 2, στ. 1082.

⁶ Ν. Ματσούκα, ὁ.π., σ. 59.

⁷ Σάββα Ἀγουρίδη, «Ἱστορία καί Ὄρθόδοξη Πνευματικότητα», *ΕΕΘΣΠΘ*, 3 (1993-94), σ. 37.

⁸ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Περὶ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ», *PG* 48, 706: «Υπό τίνος οὖν ἐγνώσθη; ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ ὑπὸ τῶν οἰκονομῶν; ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διλονότι ...ὅτι ἔστι Θεός οἶδε τό δέ τί τίνος οὐσίαν ἐστὶν ἀγνοεῖ». *Γαλ.* 4, 9 «νῦν δέ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δέ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ». *Α΄ Κορ.* 8, 3 «εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τόν Θεόν, οὗτος ἐγνωσται ὑπ' αὐτοῦ».

⁹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Ἱερά Παράλληλα», *PG* 95, 1085 C, καί *Ρωμ.* 1, 21: «διότι, γνόντες τόν Θεόν, οὐχ ὡς Θεόν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλά ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καί ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά».

Ὁ «σκοτισμός τοῦ νοῦ» εἶναι ἀκριβῶς τό προπατορικό ἀμάρτημα, τό ὁποῖο συνεχῶς μεταπτωτικά ἐπαναλαμβάνεται, σύμφωνα μέ τά βιβλικά κείμενα. Ὁ ἄνθρωπος διέρρηξε τή σχέση μέ τόν ζωοδότη Θεό καί ἔπαυε νά τόν δοξολογεῖ ἀγαπητικά, φιλικά καί ἐλεύθερα, προτιμώντας μόνος του νά γίνει Θεός στά ὄρια τῆς ἐγωκεντρικότητας. Ὁ Διάβολος, κατά τόν Ἰωάννη Δαμασκινό, γιά νά παρασύρει τόν ἄνθρωπο, ἔσπειρε τό δέλεαρ τῆς θέωσης στούς πρωτόπλαστους, ὥστε νά βιαστούν νά γίνουν θεοί, μέ τήν παρακοή καί ὄχι μέ τήν ὁδό τῆς Θεογνωσίας καί ἐπικοινωνίας. Ὅλη ἡ μετέπειτα πορεία τῆς θείας οἰκονομίας εἶναι ἡ ἐπᾶνδος στή μνήμη τοῦ Θεοῦ μέσῳ τῶν Θεοφανειῶν, τῆς Θεοπτίας καί τῆς αὐτογνωσίας. Μέ αὐτή τή θεραπεία ὁδεύει ὁ ἄνθρωπος στήν πραγματοποίησιν τοῦ καθ' ὁμοίωσιν¹⁰. Ἡ ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας ἀποτελεῖ τό θεμέλιο κάθε δυνατότητας πρὸς γνώσιν τοῦ Θεοῦ καί σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στήν ἱστορία δημιουργήθηκαν οἱ προϋποθέσεις «οἰκείωσης» τοῦ Θεοῦ, ὅπως τονίζει ὁ Μ. Βασίλειος¹¹.

Ἡ γνώσιν αὐτή τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, οὔτε ἀποτέλεσμα φυσικῆς συγγένειας ἀνθρώπου καί Θεοῦ. Ὁ Θεός συγκαταβαίνει καί ἀποκαλύπτει μέρος τῆς ἀπείρου δόξης του¹². Ἐν προκειμένῳ, κεντρικό σημεῖο τῆς θεολογικῆς γνωσιολογίας ἀποτελεῖ ἡ διάκριση οὐσίας καί ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ¹³.

Ὅταν γίνεται λόγος στή μυστική Θεολογία περί Θεοπτίας καί «νοητῆς κοινωνίας» καί ἀνόδου τοῦ ἀνθρώπου στόν Θεό, δέν πρέπει νά συγχέουμε τά πράγματα καί νά ὀδηγοῦμαστε σέ φιλοσοφικές-νεοπλατωνικές ἐρμηνεῖες. Ἡ ἄνοδος τοῦ ἀνθρώπου δέν προϋποθέτει συγγένεια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μέ τή θεία οὐσία. Κυρίως ὅμως καί κατ' ἀρχὴν κáθoδο τοῦ Θεοῦ διá τῆς ἀγάπης Αὐτοῦ καί τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹⁴. Μετά τήν κáθoδο αὐτή

¹⁰ Ν. Μαισούκα, «Οἱ Θεοφάνειες στήν ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ καί τῆς Ἐκκλησίας ὡς πηγὴ Θεοπτίας καί Θεογνωσίας», *Ἀντιπελάργησις. Τόμος τιμητικός Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσοστόμου*, Λευκωσία 1993, σ. 323-331· Σάββα Ἀγουρίδη, ὁ. π., σ. 45· Πέτρον Βασιλείαδι, «Εὐχαριστιακὴ καί θεραπευτικὴ πνευματικότητα», *ΕΕΘΣΘ*, Νέα Σερά, Τμήμα Θεολογίας, 3 (1993-94) σ. 129· Ἰωάννου Ρωμανίδου, *Τό προπατορικό ἀμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1989².

¹¹ Μ. Βασιλείου, «Περί Ἁγίου Πνεύματος», *PG* 32, στ. 128 CD.

¹² Γρηγορίου Νύσσης, «Περί τοῦ βίου τοῦ Μωυσέως», *PG* 44, στ. 333B.

¹³ Μ. Βασιλείου, «Κατ' Εὐνομίον», *PG* 29, 540A· Γρηγορίου Νύσσης, «Πρὸς Εὐνόμιον», *PG* 45, 384D· Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Περί ἀκαταλίπτου τοῦ Θεοῦ», *PG* 48, στ. 714.

¹⁴ Γρηγορίου Παλαμᾶ, «Υπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων, 2. 3. 29», ἐν Παν. Χριστοῦ, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ συγγράμματα Α', Θεσσαλονίκη 1962, σ. 563: «οὕτω μὴ μόνον ἐν ἀγγέλοις, ἀλλὰ καί ἐν ἡμῖν, οὐχ ὅπως ἐμμέσως καί δι' ἐτέρων, ἀλλὰ καί ἄμεσοι καί αὐτοφανεῖς θεοπτία τελοῦνται». Βλ.

έχουμε τήν άνοδο του ανθρώπου και τί θεωρία του θείου φωτός στή μυστική άποφατική γνώση¹⁵. Ο όρθόδοξος θεολόγος δέν ρωτάει τί είναι ο Θεός, τήν ουσία, αλλά τί γίνεται έντός του ανθρώπινου έαυτου, ύστερα από τήν κάθοδο του Άγίου Πνεύματος¹⁶. Αύτή είναι ή άληθινή Θεογνωσία. Ο Θεός παραμένει πάντοτε ή «αύτοπηγή» και ή «αύτορίζα» κάθε πραγματικότητας¹⁷.

Τό άντικείμενο τής Θεολογίας είναι οί έέργειες του Θεού. Οί θεούμενοι Πατέρες μετείχαν στή δόξα του Θεού, τήν όποία άποκαλοϋσαν έέργεια. Αύτή ή θεοπτική τους έμπειρία όριοθετήθηκε στίς άποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων¹⁸.

Μελετώντας κανείς τά βιβλικά κείμενα, από τό πρώτο βιβλίο τής Παλαιάς Διαθήκης μέχρι τό έσχατο τής Καινής, διαπιστώνει μία βασική άξονική γραμμή: ή Θεογνωσία είναι θέα και όραση των φωτοδοτικών Θεοφανειών στήν κτίση και στήν ιστορία. Και ή Ένανθρώπιση του Λόγου είναι μία κατεξοχίν Θεοφάνεια. Είναι δέ λίαν έντυπωσιακό τό γεγονός ότι οί Πατέρες τής Έκκλησίας συνεχίζουν τήν ίδια μεθοδική πορεία σε όλόκληρη τήν ιστορική διαδρομή τής εκκλησιαστικής κοινότητας, πού είχαν οί Πατριάρχες, οί Προφίτες και οί Απόστολοι. Τόσο ή χαρισματική τους πείρα, όσο και ή έπιστημονική τους έρμηνευτική άποτελοϋν συνέχεια τής ίδιας μεθοδικής πορείας στήν κοινή γραμμή τής εκκλησιαστικής παράδοσης.

Η άποκάλυψη είναι Θεοφάνεια, θέα του Θεού μέσα στα φυσικά και ιστορικά περιγράμματα. Σ' αύτή τί συνεχή ιστορική διαδρομή και στήν περιορούσα άτμόσφαιρα τής δοξολογικής και λατρευτικής σχέσης των πιστών προς τον Θεό άνιχνεύεται ο Τριαδικός Θεός, ως Θεός του Άβραάμ, του Ίσαάκ και του Ίακώβ, ως Θεός ένεργών, αγαπών, κοινωνών και κινούμενος.

Τήν παράδοση αύτή τείνει συνεχώς νά άλλοτριώσει ή προτεσταντική αντίληψη περί Άγίας Γραφής (Sola Scriptura), η όποία ανάγκασε τήν άντιμεταρρυθμιστική Σύνοδο του Τριδέντου (1545-1563) νά καθορίσει ως πηγές τής άποκάλυψης και τής πίστης τήν Άγία Γραφή και τήν Παράδοση. Μέ όλους, βέβαια, τούς κινδύνους τούς όποιους συνεπάγεται μία τέτοια θεώρηση¹⁹.

Καθώς έπιχειροϋμε νά κατανοήσουμε τί θεολογική έρμηνεία των Θεοφα-

N. Ματσούκα, «Γνώσις και άγνωσία του Θεού», *Κληρονομία*, τ. 2, τ. Α΄ Θεσσαλονίκη 1970, σ. 75.

¹⁵ Νικολάου Καβάσιλα, «Περί τής έν Χριστώ ζωής», 2, *PG* 150, 521 BC.

¹⁶ Ιωάννου Δαμασκηνού, «Τερά Παράλληλα», *PG* 95, 1081 D.

¹⁷ Ιωάννου Χρυσοστόμου, «Είς τό κατά Ιωάννην, 14», *PG* 59. 94. N. Ματσούκα, «Γνώσις...», ό.π., σ. 79.

¹⁸ *Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ίεροθέου*, ό.π., σ. 81.

¹⁹ N. Ματσούκα, «Οί Θεοφάνειες...», ό.π., σ. 325.

νειών, αξίζει νά τονισθεῖ ὅτι, ὅταν ὁ Λόγος ἀποκαλύπτει τόν Πατέρα, ἀποκαλύπτει, κατ' ἀνάγκη, τήν Τριάδα καί ὅταν ἀποκαλύπτει τήν Τριάδα ἀποκαλύπτει τόν Πατέρα. Στήν Παλαιά Διαθήκη, ἡ Θεολογία εἶδε ἀπό τό ἕνα μέρος τή μοναρχία τοῦ Θεοῦ καί ἀπό τό ἄλλο τόν Λόγο πού μέ τίς Θεοφάνειες ἀποκαλύπτει τόν Πατέρα καί τήν Τριάδα²⁰. Τόν ἄσαρκο Λόγο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τόν ὁποῖο οἱ Χριστιανοί γνώρισαν ὡς σαρκωμένο Λόγο στή δική τους ἐμπειρία. Ὁ Λόγος ἔχει τήν ἴδια δόξα μέ τόν Πατέρα. Κοινή εἶναι ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἐντυπωσιάζεται κανεῖς βλέποντας, στό ἴδιο ἱστορικό προσκίnio, νά ὑπάρχει αὐτή ἡ κοινή γραμμί τήν ὁποία ἀκολουθοῦν ἡ Θεολογία, ἡ ἱστοριογραφία, ἀκόμη καί οἱ αἵρετικοί. Πλῆθος θεολόγοι, διάφορων ἐποχῶν καί σχολῶν, δέν ἀφήνουν αὐτή τήν κοινή γραμμί πού ἀποτελεῖ τή βάση τῆς Θεολογίας καί τῆς οἰκονομίας στήν ἐρμηνεία τῶν Θεοφανεῶν²¹.

Τόσο ἡ Θεολογία, ὅσο καί ἡ ἱστοριογραφία ἀκολουθοῦν τήν ἐρμηνεία τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη καί τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, οἱ ὁποῖοι, στίς Θεοφάνειες τῶν δραματικῶν γεγονότων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, βλέπουν τήν παρουσία τοῦ ἄσαρκου Λόγου, τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ. «Ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας ὅτι εἶδε τήν δόξαν αὐτοῦ, καί ἐλάλησεν περὶ αὐτοῦ», λέει ὁ Ἰωάννης²², ἀναφερόμενος στήν ὄραση τοῦ Ἡσαΐα. Ὁ δέ Ἀπόστολος Παῦλος βλέπει τόν Λόγο νά κατευθύνει τήν ἱστορική πορεία τοῦ Ἰσραὴλ στήν ἔρημο στίς διάφορες Θεοφάνειες: «Οὐ θέλω γάρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τήν νεφέλην ἦσαν, καί πάντες διά τῆς θαλάσσης διήλθον, καί πάντες εἰς τόν Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καί ἐν τῇ θαλάσῃ, καί πάντες τό αὐτό βρῶμα πνευματικόν ἔφαγον, καί πάντες τό αὐτό πόμα πνευματικόν ἔπιον· ἔπιον γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δέ πέτρα ἦν ὁ Χριστός»²³.

Ὁ ἄσαρκος Λόγος κατά τόν Παῦλο, ὡς ἀρχιερεὺς, ἐπιτελεῖ καί τελεσιουργεῖ μυστήρια. Ἔτσι, διά μέσου τοῦ Λόγου στήν ἱστορική πορεία τοῦ περιούσιου λαοῦ εἶναι παρούσα ἡ Ἁγία Τριάδα.

Αὐτή τήν ἐρμηνεία τῶν Θεοφανεῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συνεχίζουν οἱ

²⁰ Ἐπιφανίου, «Κατά αἵρέσεων», PG 41, 212 C, 225 A: «Ἐν δέ τῇ μοναρχίᾳ πνευματικῶς ἡ Τριάς ἐστὶ καταγελομένη». Βλ. Σάββα Ἀγουρίδη, «Ἡ ἔννοια τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ κατὰ τήν Ἁγίαν Γραφήν», *Γρηγόριος Παλαμᾶς*, 47 (1964), σ. 43-45.

²¹ Σωκράτους, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, 2, 19, PG 67, 229B: «Ὅς καί τοῖς πατράσιν αὐτοπροσώπως ὥφθη δεδωκός τόν νόμον καί λαλίσας διά τῶν προφητῶν καί τά τελευταία ἐνανθρωπίσας, καί τόν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας». Βλ. Ν. Ματσούκα, «*Δογματικά...*», σ. 62.

²² *Ἰω.* 12, 40-41.

²³ *Α' Κορ.* 10, 1-4.

μεγάλοι καί χαρισματικοί θεολόγοι, στηριζόμενοι στους θεόπνευστους συγγραφείς τῆς Καινῆς Διαθήκης. Οἱ θεολόγοι, στήν πλειονότητά τους, ὀνομάζουν τόν Λόγο ὡς τόν τῆς Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελο, ὡς Ἄγγελο τοῦ Κυρίου, Ἄγγελο τῆς δόξης, πού ἐνδιμεῖ στους Πατριάρχες, στόν Μωυσεῖ καί στους Προφῆτες ἀποκαλύπτοντας τήν Τριάδα²⁴.

Στό φερόμενο ὡς ἔργο τοῦ Μ. Βασιλείου «*Ἐρμηνεία εἰς τόν Προφήτην Ἡσαΐαν*», ὁ Λόγος ὀνομάζεται «Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελος»²⁵. Ἄλλωστε, σχεδόν ὁμόφωνα οἱ ὀρθόδοξοι πατέρες τονίζουν αὐτή τή Χριστοκεντρικότητα καί Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν. Ὀλόκληρη ἡ ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γράφεται διά μέσου Θεοφανειῶν.

Ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ²⁶ φιλοξενεῖ τήν Ἁγία Τριάδα στίς βελανιδιές τοῦ Μαμβρῆ²⁷. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἱστορικός Εὐσέβιος, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀπευθυνόμενος «τῷ Μακαρίῳ» καί «τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις Παλαιστίνης» ἔντονα προτρέπει νά κτισθεῖ ναός στίς βελανιδιές τοῦ Μαμβρῆ, «ὅτι ὁ Σωτήρ ὤφθη αὐτόθι τῷ Ἀβραάμ». «Ἐκεῖ μὲν οὖν πρῶτον ἡ τοῦ ἁγίου νόμου Θρησκεία τήν καταρχὴν εἴληπεν· ἐκεῖ πρῶτον ὁ Σωτήρ αὐτός, μετὰ τῶν δύο ἀγγέλων, τήν ἑαυτοῦ ἐπιφάνειαν τῷ Ἀβραάμ ἐπιδαμνίλευσατο». Νά κτισθεῖ ἐκκλησία ἐκεῖ ὅπου «τόν Ἀβραάμ τήν ἐστίαν ἐσχηκέναι μανθάνομεν»²⁸. Ὁ δὲ ὑποπεσῶν αὐτίκα καίτοιγε ἄνθρωπον ὀφθαλμοῖς ὄρων, προσκυνεῖ μὲν ὡς Θεόν, ἱκετεύει δέ ὡς Κύριον»²⁹.

Ὁ δὲ ἱστορικός Σωζομενός, ἀναφερόμενος στή φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ, ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Ἀβραάμ ἀξιώθηκε νά γίνει ὄχι μόνο αὐτόπτης μάρτυρας, ἀλλά καί «ἐστιάτωρ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»³⁰.

Ὁ «ἄγγελος τῆς μεγάλης βουλῆς», μέ τόν ὁποῖο ἀρχίζει τήν ἱστορία του ὁ Εὐσέβιος, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄσαρκος Λόγος ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ τόν Ἰσραὴλ. Αὐτόν

²⁴ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 211-212· Ἀλέξιος Κνιάζεφ, «Ἄγγελος Γιαγβέ», *ΘΗΕ*, τ. 1, στ. 177.

²⁵ *PG* 30, 124 C, 132 AB.

²⁶ Παν. Μπρατσιώτη, «Ἀβραάμ», *ΘΗΕ*, τ. 1 στ. 61: «Ὁ Ἀβραάμ μαρτυρεῖται ἐπίμονα καί ἐπανειλημμένα ἀπό τήν ἱστορική συνείδηση τοῦ Ἰσραὴλ ὡς γενάρχης καί φορέας τῆς πρώτης ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στόν Ἰσραὴλ (*Ἐξ.* 2, 24, 6,3, 32,13, 33,1. *Λευτ.* 9, 5. *Ψαλμ.* 94, 9. *Δ΄ Βασ.* 13, 23). Προφῆτης (*Γέν.* 20, 7), βασιλεύς (*Γέν.* 27, 6), ἡγαπημένος δοῦλος (*Β΄ Παρ.* 20, 7. 41, 8) καί πατήρ πιστευόντων.

²⁷ *Γέν.* 18. 1-21.

²⁸ Εὐσέβιου, «Εἰς τόν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου βασιλέως, 3,53», *PG* 20, 1116B.

²⁹ Εὐσέβιου, ὁ.π., σ. 57B.

³⁰ Σωζομενοῦ, «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία», *PG* 67, 853A-856A.

εἶδε ὁ Ἀβραάμ. Οἱ Θεοφάνειες, λοιπόν, εἶναι ἡ φανέρωση τῆς Ἁγίας Τριάδας, μέσῳ τοῦ ἄσαρκου Λόγου. Κατά τόν ἱστορικό Σωκράτη, αὐτός ὁ Λόγος φανερώθηκε «αὐτοπροσώπως» καί ἔδωσε τόν νόμο καί μίλησε στους Προφῆτες, «τόν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας»³¹. «Πίστιν μὲν γάρ ἐκεῖνος (ὁ Ἀβραάμ) τῆ εἰς τόν ὀφθέντα αὐτῷ τοῦ Θεοῦ λόγον Χριστόν ἐδεδικαίωτο, πατρῶας μὲν ἀποστᾶς δεισιδαμονίας καί πλάνης βίου προτέρας...»³².

Τῆ φανέρωση τοῦ Λόγου στόν Ἀβραάμ ὑπογραμμίζει καί ὁ Εἰρηναῖος: «Ἐπίστευσε δέ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ... Δικαίως οὖν καταλιπὼν τὴν ἐπίγειον συγγένειαν ἠκολούθησε τῷ Λόγῳ, αὐτοῦ ξενιτεύων, ἵνα σὺν τῷ λόγῳ πολιτευθῆ. Δικαίως δέ καί οἱ Ἀπόστολοι, ἐξ Ἀβραάμ τό γένος ἔχοντες, καταλιπόντες τό πλοῖον καί τόν Πατέρα, ἠκολούθησαν τῷ Λόγῳ»³³.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος εἰς τόν *Κατά Ἀρειανῶν ἀγῶνα* του τονίζει: «Πῶς δέ εἰ μετὰ θάνατον ἔλαβε τό προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Ἀβραάμ αὐτόν ἐν τῇ σκηνῇ προσκυνῶν καί Μουσῆς ἐν τῇ βάτῳ;»³⁴

Κατάσπαρτες εἶναι οἱ μνεῖες καί μέσα στά λειτουργικά καί στά λατρευτικά κείμενα, τά ὁποῖα ἀναφέρονται στή Χριστοκεντρικότητα καί στήν Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανειῶν: «Πάλαι δεξιούται θεότητα μίαν τὴν τρισυπόστατον ὁ ἱερός Ἀβραάμ· νῦν δέ ὁ σύνθρονος Λόγος τῷ Πατρὶ καί θείῳ Πνεύματι τοῖς παισὶ προέρχεται ἐνδόξως εὐφημούμενος»³⁵.

Ἀλλά καί στόν ῥωο τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης εἶναι ἐνυλωμένη ἡ Θεολογία τῶν Θεοφανειῶν. Ἡ Ἁγία Τριάδα παριστάνεται μέ τὴν ἐπίσκεψη τῶν τριῶν ἀγγέλων στόν Ἀβραάμ, εἰκονογραφικό θέμα εὐρύτατα διαδεδομένο. Εἶναι γνωστό ὅτι αὐτός εἶναι καί ὁ σωστός τρόπος ἀπεικόνισης τῆς Ἁγίας Τριάδας μέ ἀναφορὰ στή Θεοφάνεια τῆς φιλοξενίας τοῦ Ἀβραάμ. Ὅπως τονίζει ὁ Ν. Ματσούκας, «στὴν προκεκλιμένη περίπτωσι ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία, ἐκφράζοντας τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μέ τόν παραπάνω τύπο διδάσκει (ὄχι μονάχα στους ἀγράμματους) ὅτι ἡ Τριάδα εἶναι ἡ Θεότητα ἡ ὁποῖα φανερώνεται στὶς ἱστορικὲς σχέσεις, καί μάλιστα ἀπὸ τὴν

³¹ Σωκράτους, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», PG 67, 229B.

³² Εὐσεβίου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», PG 20, 80BC.

³³ Εἰρηναῖου, «Ἐλεγχος καί ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως», PG 67, 985BC.

³⁴ Μ. Ἀθανασίου, «Κατὰ Ἀρειανῶν, 1, 38», PG 26, 92A.

³⁵ Τροπάριο κανόνος τοῦ Ὁρθροῦ τῆς Κυριακῆς τῶν Προπατόρων. *Ἀνθολόγιο τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ*, ἐν Ρώμῃ 1967, τ. Α, σ. 1187.

ἀρχή τῆς ἱστορίας τῆς θείας οἰκονομίας»³⁶.

Ὁ Ἀβραάμ, ὁ Μωυσῆς, ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἱερεμίας καί οἱ ἄλλοι Προφῆτες ὑπῆρξαν αὐτόπτες μάρτυρες τῆς ἄσαρκης ἐνδημίας τοῦ Λόγου στήν ἱστορία τοῦ Ἰσραήλ. Αὐτό συνέβη ἐπειδή ἦταν «φίλοι Θεοῦ» καί μέτοχοι τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἄσαρκου Λόγου κατά τίς Θεοφάνειες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης³⁷.

Ἀναφέρει χαρακτηριστικά ὁ Ὁριγένης: «Ἦν γάρ μετὰ Μωυσέως καί ἦν μετὰ Ἡσαΐου καί μετὰ ἐκάστου τῶν ἁγίων. Πῶς δύνανται ἐκεῖνοι λόγον Θεοῦ λελαληκέναι τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ μή ἐπιδημίσαντος αὐτοῖς; Ταῦτα δέ μάλιστα καθ' ἡμᾶς τούς ἐκκλησιαστικούς ἀναγκαῖον ἐστὶ γινώσκεισθαι, οἵτινες θέλομεν τόν αὐτόν εἶναι Θεόν Νόμου καί Εὐαγγελίου, τόν αὐτόν Χριστόν, καί τότε καί νῦν εἰς πάντας τούς αἰῶνας»³⁸.

Ὁ Τριαδικός Θεός, κατά τή δραματική ἔξοδο τοῦ Ἰσραήλ ἀπό τήν Αἴγυπτο, εἶναι παρών στή νεφέλη. Εἶναι πολύ χαρακτηριστικά τά λόγια τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁ ὁποῖος παραλληλίζει τά Θεοφάνια μέ τήν ἔξοδο ἀπό τήν Αἴγυπτο: «Πάλιν τό σκότος λύεται, πάλιν τό φῶς ὑφίσταται, πάλιν Αἴγυπτος κολάζεται, πάλιν Ἰσραήλ στύλω φωτίζεται»³⁹.

Ὅνειρα, λεπτή αὔρα, νεφέλη καί ὄραματα εἶναι ὀρισμένοι τρόποι ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ⁴⁰. Ὡστόσο, ἡ ὄραση τοῦ Μωυσῆ περιορίζεται στά ὄρια τῆς κτιστότητας τῶν ὄντων. Ἡ «στόμα κατά στόμα»⁴¹ ἐπικοινωνία εἶναι συμβολική, ἀποκαλυπτική ὁμως τῆς κυριαρχίας τοῦ Θεοῦ στήν κτίση καί στήν ἱστορία, ἀλλά καί τῆς προίκας τῶν χαρισματικῶν φορέων, κατά τή συνάντησή τους μέ τόν Θεό. Ὁ Θεόπτης Μωυσῆς εἶδε «τά ὀπίσθια τοῦ Θεοῦ». «Καί ἦν τεσσαράκοντα ἡμέρας καί τοσαύταις νυξί τῆς αἰδίου ἐκείνης ζωῆς ὑπό τόν γνόφον μετέχων». «Εἰ δέ καί θάμνου τινός ἀκανθώδους τό φέγγος ἐξάπτεται, ᾧ ἡ ψυχή τοῦ Προφήτου καταφωτίζεται ... Εἰ γάρ Θεός μέν ἡ ἀλήθεια, ἡ δέ ἀλήθεια φῶς ἐστί»⁴².

Ἡ ἀλήθεια τῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκάλυψης παραμένει ὑπερφυσική καί ἀπό-

³⁶ Ν. Ματσούκα, «Δογματικά...», σ. 60.

³⁷ Ν. Ματσούκα, «Θεοφάνειες...», ὅ.π., σ. 327.

³⁸ Ὁριγένης, «Ὁμιλία εἰς τόν Ἱερεμίαν», PG 13, 349A.

³⁹ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, «Εἰς τά Θεοφάνια», PG 36, 313AB.

⁴⁰ Γ' Βασιλ. 19, 11-12.

⁴¹ Ἀριθμ. 12, 4-8.

⁴² Γρηγορίου Νύσσης, «Περί τοῦ βίου τοῦ Μωυσέως», PG 44, 321A καί 332 C.

λυτη, ἐνυλώνεται ἐντός τῆς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συντελουμένης ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας⁴³, «ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς τῆς κατὰ τὰ ἄλλα φυσικῶς ἐκδιπλουμένης ἱστορικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων»⁴⁴.

Στὴν ἴδια γραμμὴ τῆς σημασίας τῶν Θεοφανειῶν κινεῖται καὶ ἡ Θεολογία τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος Ἰουστίνου. «Ὅλη ἡ Παλαιὰ Διαθήκη συνοφίε-
ται σέ δύο λέξεις. Θεοφάνεια καὶ προφητεία καὶ πᾶν λεγόμενον καὶ συμβαῖνον ἐκεῖ ἀποτελεῖ προδίλωσιν, προαγγελίαν, καταγγελίαν. Καὶ ἐκπλήρωσις αὐτῶν εἶναι ὁ Χριστός. Ἄνευ τῆς προθεοφανείας τοῦ Λόγου εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην δέν δύναται νά νοηθῆ ἡ Θεοφάνεια αὐτοῦ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην»⁴⁵.

Τόσο στὴν Παλαιά, ὅσο καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, τὰ κεντρικὰ γεγονότα τὰ συνέχει ὁ ἴδιος ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος κυβερνᾷ τὰ σύμπαντα καὶ ὅλη τὴν ἱστορία καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις ἐπιβάλλει τὴν ἐξάρτησις φύσεως καὶ ἱστορίας ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προτυπώνει τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη προτυπώνει τὴ μέλλουσα κατάστασι. Ὁ ἴδιος ὁ Θεός ἀποκαλύπτει-
ται στὴν κτίσις καὶ στὴν ἱστορία.

Ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἀναφέρεται στὸν Λόγο τονίζοντας τὰ ἑξῆς: «Ἦδει τοῦτον καὶ Μωσῆς ἦδει τοῦτον καὶ Ἡσαΐας ἦδει τοῦτον καὶ Ἱερεμίας. Οὐδεὶς τῶν Προφητῶν ἠγνόει τοῦτον. Ἐπέγνωσαν τοῦτον καὶ δαίμονες»⁴⁶.

Οἱ ἅγιοι κατὰ τὴ Θεοπτία δέν βλέπουν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ βλέπουν «τρίφωτο Θεότητα», τρία φῶτα πού ἔχουν τὴν ἴδια δόξα, τὸ ἴδιο φῶς. Τό φῶς δέν ἔχει οὔτε μορφή οὔτε εἶδος. Γι' αὐτό λέγεται ἄμορφο, ἀσχημάτιστο, ἀνεῖδο»⁴⁷.

Τὰ δόγματα δέν εἶναι ἀφρημένες ἀλήθειες, ἀλλὰ φανέρωσι τῆς ἀγιοπνευματικῆς ἐμπειρίας τῶν Ἁγίων (Προφητῶν, Ἀποστόλων, Πατέρων) στή σχέσι τους μέ τὸν Θεῖο Λόγο. Ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ (Μαλάκ Γιαχβέ) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ὁ Γιαχβέ (ὄχι ὁ Θεός Πατήρ), ἀλλὰ ὁ ἄκτιστος καὶ συναιώνιος μέ τὸν Πατέρα Λόγος. Ὅλο τὸ σχῆμα τῆς ἀποκαλύψεως, καὶ στὴν Παλαιά καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, εἶναι καθαρὰ Τριαδολογία. Οἱ Προφῆτες εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διδάσκουν τὴν διδασκαλία περὶ Ἁγίας Τριάδος, ὄχι μόνο ἡ Καινὴ Δια-

⁴³ Ν. Ματσούκα, *Γένεσις καὶ οὐσία τοῦ Ὁρθοδόξου Δόγματος*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 185.

⁴⁴ Ἰ. Καλογήρου, *Περὶ μίαν θεώρησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀνάπτυπον ἐκ τῆς ΕΕΘΣ*, Θεσσαλονίκη 1961, σ. 6.

⁴⁵ Παν. Χρήστου, «Ἰουστίνος, Φιλόσοφος καὶ μάρτυς», *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τ. 2 σ. 562.

⁴⁶ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, «Κατήχησις 10», *PG* 6, 681AB.

⁴⁷ *Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου*, ὁ.π., σ. 234.

θήκη. Οἱ Προφῆτες γνώρισαν τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό στή Μεταμόρφωση ἐμφανίστηκαν ὁ Μωυσῆς καί ὁ Ἡλίας⁴⁸.

Ὅταν ὁ Χριστός ὁ ἴδιος λέει «περὶ ἐμοῦ ἐκεῖνος (Μωυσῆς) ἔγραψεν», γιά ποιόν λέει ὅτι ἔγραψε; Γιά τόν ἄγγελο τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖνος ὁ ἄγγελος, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται παντοῦ στήν Πεντάτευχο, κατά τήν Πατερική Παράδοση εἶναι ὁ Χριστός. Καί τό κλειδί αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας εἶναι ἡ Σοφία Σολομώντος. Γράφει χαρακτηριστικά ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης: «Διάβασε τά δύο κείμενα παράλληλα καί θά δῆς ὅτι ἡ Σοφία Σολομώντος δέν κάνει τίποτα ἄλλο παρά νά περιγράφῃ τί ἔκανε ὁ Χριστός στήν Πεντάτευχο»⁴⁹.

Ἡ πίστη, λοιπόν, στόν Τριαδικό Θεό ἐδράζεται σέ ἄμεσες ἐμπειρίες τῶν χαρισματικῶν φορέων, ὅπως αὐτές διαμορφώνονταν ἀπό τίς Θεοφάνειες. Ἡ πίστη αὐτή ἐκφράζεται ἀπό τά πρῶτα λειτουργικά κείμενα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὕμνολογία ἐξάρει τή Χριστοκεντρικότητα καί τήν Τριαδοκεντρικότητα τῶν Θεοφανεϊῶν. Κυρίαρχα στοιχεῖα στόν λειτουργικό πλοῦτο τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ Θεία Λειτουργία, οἱ ὕμνοι, τά ἀναγνώσματα, οἱ εὐχές, οἱ εἰκόνες. Βλέπουμε καί ἀκοῦμε. Ἔτσι ἔχουμε ἀποτελέσματα ἐξ ἀκοῆς (ex auditu) καί ἐξ ὁράσεως (ex visu). Ψάλλουμε στό τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας, ἡ τέλεση τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μία συγχή φωτοφάνεια: «Εἶδομεν τό φῶς τό ἀληθινόν, ἐλάβομεν πνεῦμα ἐπουράνιον». Ἀλλά καί στήν εὐχή τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς μνημονεῦεται ὅλη ἡ ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας: «Σύ ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες καί παραπεσόντας ἀνέστησας πάλιν, καί οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως ἡμᾶς εἰς τόν οὐρανόν ἀνήγαγες καί τήν βασιλείαν σου ἐχαρίσω τήν μέλλουσαν»⁵⁰.

Στήν ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἐσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς, τονίζεται μέ ἐνάργεια ἀπό τόν ἱερό ὕμνωδό ἡ Χριστοκεντρικότητα τῶν Θεοφανεϊῶν: «Δέχου Συμεῶν, ὄν ὑπό τόν γνόφον Μωυσῆς νομοθετοῦντα προεώρα ἐν Σινᾷ, βρέφος γενόμενον νόμῳ ὑποταπτόμενον. Οὗτος ἐστίν ὁ διά νόμου λαλήσας· οὗτος ἐστίν ὁ ἐν Προφίταις ρηθείς· ὁ σαρκωθείς δι' ἡμᾶς καί σώσας τόν ἄνθρωπον. Αὐτόν προσκυνήσωμεν»⁵¹. Καί ἄλλοῦ: «Ἀγκαλιζεται χερσίν ὁ Πρεσβύτερος Συμεῶν τόν τοῦ Νόμου Ποιητήν καί Δεσπότην τοῦ παντός»⁵². «Νηπιᾶ-

⁴⁸ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 61.

⁴⁹ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 65.

⁵⁰ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Θεία Λειτουργία», στό ἔργο τοῦ Ἰωάννη Καμίρη, *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Α', σ. 289-315. Βλ. Πέτρον Βασιλειάδη, «Εὐχαριστιακή καί Θεραπευτική Πνευματικότητα», *ΕΕΘΣΠΘ*, Ν. Σειρά, ὁ.π., σ. 138.

⁵¹ «Ἰδιόμελο στιχηρό Ἐσπερινοῦ Ὑπαπαντῆς», *Ἀνθολόγιο τοῦ ὄλου Ἐνιαυτοῦ*, ἐν Ρώμῃ 1967, σ. 1569.

⁵² Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 1581.

ζει δι' ἐμέ ὁ Παλαιός τῶν ἡμερῶν· καθαρσίων κοινωνεῖ ὁ καθαρῶτατος Θεός»⁵³. «Οὗτος ἐστίν ὃν ὁ Δαυὶδ καταγγέλει». «Θεός ὑπάρχει οὗτος Πατρί συναΐδιος»⁵⁴.

Αναφέρεται σχετικά σέ ἕνα στιχηρό προσόμοιο τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τοῦ Θεόπτη καί Προφήτη Μωυσῆ: «Ἐν θυέλλῃ τόν ἄσαρκον καί ἐν γνόφῳ τόν ἄλλον, Μωυσῆ, τεθέασαι ὡς χωρεῖν δυνατόν· θεοειδής τε γεγόμενος τῆ δόξῃ τῆ κρείττονι»⁵⁵.

Μέ ἐκπληκτική ἐνάργεια, στήν ὑμνολογία τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, τονίζεται ἡ Χριστοκεντρικότητα καί ἡ Τριαδοκεντρικότητα τῆς κατ' ἐξοχίαν αὐτῆς Θεοφάνειας. «Φῶς ἀναλλοίωτον, Λόγε, φωτός Πατρός ἀγεννήτου, ἐν τῷ φανέντι φωτί σου σήμερον ἐν Θαβωρίῳ φῶς εἶδομεν τόν Πατέρα, φῶς καί τό Πνεῦμα, φωταγωγῶν πᾶσαν κτίσιν»⁵⁶. «Συλλαλοῦντες παρειστήκεσαν δουλοπρεπῶς σοί τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ, οἷς ἐν πυρός ἀτιμίδι, καί γνόφῳ καί λεπτοτάτῃ αὔρᾳ προσωμίλησας». «Ὁ ἐν πυρί σε καί βάτῳ πάλα προκατιδῶν Μωυσῆς, καί ὁ μετάρσιος δίφρῳ ἐν πυρίνῳ Ἥλιος, Χριστέ»⁵⁷. «Τό προσήλιον σέλας Χριστός ... σήμερον ἐν Θαβῶρ τῷ ὄρει μυστικῶς τῆς Τριάδος τόν τύπον ὑποδείκνυσι»⁵⁸.

Στή Μεταμόρφωση ἔχουμε τόν πυρῆνα τῆς ὀρθόδοξης διδασκαλίας. Ὁ Χριστός ἀποκαλύπτει τήν ἄκτιστη Θεότητα στους Ἀποστόλους. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός πού εἶχε ἀποκαλυφθεῖ στόν Μωυσῆ καί στόν Ἥλιον, γι' αὐτό καί εἶναι παρόντες. Αὐτή εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη. Αὐτή εἶναι ἡ Ἁγία Τριάδα⁵⁹.

Ὅστος, ἡ πᾶσα ἀλήθεια ἀποκαλύπτεται στήν Πεντηκοστή. Ἡ ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ἡ ἀνώτατη ἐμπειρία τῆς Θεώσεως, πρό τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Δέν ὑπάρχει τίποτε ἀνώτερο ἀπό τήν Πεντηκοστή. Τό κλειδί τῆς ὀρθόδοξης Θεολογίας εἶναι ἡ Πεντηκοστή. Καί ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος φθάνει στή Θεώση μετά τήν Πεντηκοστή ὀδηγεῖται «εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν»⁶⁰. Ὁ ἱερός ὑμνωδός, μέ δογματική ἀκρίβεια, διατυπώνει τήν ἐμπειρία τῆς ἑορτῆς: «Φῶς ὁ Πατήρ, φῶς ὁ Λόγος, φῶς καί τό Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ ἐν γλώσσαις πυρίναις

⁵³ Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 1575 καί Δανιὴλ 7, 9.

⁵⁴ Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 1579.

⁵⁵ Ὁ.π., σημείωση 51, σ. 595.

⁵⁶ Ἑξαποστειλάριον, ὁ.π., τ. Δ (1968) σ. 978.

⁵⁷ Ἑξαποστειλάριον, ὁ.π., σ. 969.

⁵⁸ Ἑξαποστειλάριον, ὁ.π., σ. 961.

⁵⁹ Μνηροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 230.

⁶⁰ Ἰω. 16, 12-13.

τοῖς Ἀποστόλοις ἐπέμφθη· καί δι' αὐτοῦ πᾶς ὁ κόσμος φωταγωγεῖται Τριάδα σέβειν ἁγίαν»⁶¹.

Τό κέντρο τῆς ἀποκαλύψεως-Πεντηκοστῆς εἶναι ὁ Χριστός, πού βίωσαν οἱ Προφῆτες ἀσάρκως καί οἱ Ἀπόστολοι καί Πατέρες σεσαρκωμένο, καί αὐτή εἶναι ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδόξου Παραδόσεως»⁶².

Σύμφωνα μέ τήν ὀρθόδοξη Θεολογία, ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπό τή μετοχή του στίς Θεοφάνειες, τό ὁποῖο σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετέχει στή λυτρωτική ἐνέργεια μέ τήν κατάλληλη ἁγιοπνευματική ἐμπειρία καί ἀναπτύσσεται κατά φύση. Οἱ ἁγιοπνευματικές δυνάμεις οὐσιώνουν, ζωοποιοῦν, λογοποιοῦν καί Θεώνουν ὅλα τά κτιστά πράγματα καί τά ὄντα, πάντοτε ὅμως ἀνάλογα μέ τή δεκτικότητά τους: τά ἄψυχα οὐσιώνονται· τά ἔμψυχα καί ζωοποιοῦνται· τά λογικά καί νοήμονα, καί λογοποιοῦνται καί θεώνονται⁶³.

⁶¹ Ἐξαποστειλάριον, ὁ.π., τ. Γ (1980) σ. 624.

⁶² Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ὁ.π., σ. 264.

⁶³ Ν. Ματσούκα, «Θεοφάνειες...», ὁ.π., σ. 330.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΟΥΚΑΡΑΣ

ΘΕΟΛΟΓΟΣ - ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

**ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ.
ΔΥΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΛΕΙΜΩΝΑΡΙΟ
ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΣΧΟΥ**

Όταν μιλάμε για άγιολογικά κείμενα, έννοούμε κείμενα που έχουν ως κεντρικό θέμα τους αγίους και τη λατρεία τους. Περιγράφουν βίους, πράξεις και μαρτύρια αγίων, θαύματα που έπιτέλεσαν, καθώς και γεγονότα που άφορουν στη λατρεία τους, όπως ανακομιδές λειψάνων και καθιερώσεις ναών. Είναι κατά κανόνα πεζά (ελάχιστα έμμετρα), αφηγηματικά, άλλοτε αρκετά έκτενη και άλλοτε ευσύνοπτα, ποικίλου ύφους και γλώσσας.

Η Μέση περίοδος (8ος-11ος) θεωρείται ή περίοδος άκμης της βυζαντινής άγιογραφίας. Συντάσσονται κυρίως βίοι άξιωματούχων, έκκλησιαστικών και κοσμικών, σχετικών με τό εικονομαχικό ζήτημα. Ό 9ος και ό 10ος αιώνας θά σφραγίσουν τήν άγιογραφία με τήν τάση που επικράτησε νά ξαναγράφονται παλαιά κείμενα (ή καινούργια) σε λόγια γλώσσα. Η συνήθεια αυτή κατέληξε σε συστηματική έπεξεργασία όλων σχεδόν των παλαιών βίων και μαρτυριών από τόν Συμεών Λογοθέτη, που γι' αυτό τόν λόγο ονομάστηκε Μεταφραστής. Μετά τόν 11ο αιώνα ή άγιογραφία φθίνει. Δέν εμφανίζονται νέα είδη και ή παραγωγή περνά κυρίως στά χέρια των λογίων. Ός δημόδη κείμενα θά αναβιώσουν κυρίως κατά τούς Μεταβυζαντινούς χρόνους, έχοντας ως νέα θεματολογική πηγή τούς Νεομάρτυρες.

Ό Η. Delehaye, σε μιά προσπάθεια ειδολογικής ταξινόμησης, διακρίνει τά παρακάτω είδη με κριτήριο κυρίως τό θεματικό αντικείμενο των κειμένων σε: μαρτύρια, βίους, ψυχωφελείς διηγήσεις (ή αποφθέγματα Πατέρων), συλλογές θαυμάτων, εγκώμια, άγιογραφικά μυθιστορήματα και συναξάρια. Από τά είδη αυτά τά μαρτύρια και οι βίοι, τά θαύματα και τά εγκώμια είναι μάλλον προ-

φανῆ ὡς πρὸς τὸ θεματικὸ τους ἀντικείμενο: ἐξιστόρηση τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου, τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου καὶ ἔπαινος τοῦ ἁγιογράφου. Μιά πῖο λογοτεχνίζουσα μορφὴ ἁγιογραφίας μὲ ροπή πρὸς τὴ μυθιστορηματικὴ διήγηση συνιστᾷ τὸ ἁγιογραφικὸ μυθιστόρημα. Τέλος, τὰ συναξάρια εἶναι τὸ κατεξοχὴν ἐκκλησιαστικὸ ἁγιογραφικὸ κείμενο γιὰ λειτουργικὴ χρῆσι.

Ὁ Ἰωάννης Μόσχος εἶναι γνωστός καὶ μὲ τὴν ἔπωνυμία Εὐκρατάς, εἴτε ὡς ἐγκρατῆς (Τωμαδάκης) εἴτε ἀπὸ τὸ εἶδος ποτοῦ εὐκρατον (Δετοράκης). Ἐξῆσε στὰ χρόνια τοῦ Τιβερίου καὶ Μαυρικίου (578-602) καὶ μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Σωφρονίου, μετέπειτα Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐπισκέφθηκε ὡς προσκυνητῆς τὴν Παλαιστίνη, τὴν Αἴγυπτο, τὸ Σινά, τὴ Συρία, τὴ Μικρὰ Ἀσία, τὴν Κύπρον καὶ ἄλλα μέρη. Τίς πνευματικὲς ἐντυπώσεις καὶ τίς χαριτωμένες καὶ καταλυτικὲς διηγήσεις πού ἄκουσε στίς περιοδεῖες του στὰ μεγάλα μοναστικά κέντρα τῆς ἐποχῆς του κατέγραψε στὸν Λειμῶνα του, τὸν ὁποῖο ἀφιέρωσε στὸν συνοδὸ του Σωφρόνιο.

Ἡ ἀξία τοῦ *Λειμωναρίου*, παρὰ τὴν ὅποια ἀταξία στὴν ἐκθεσι τῶν ἀφηγήσεων εἶναι τεράστια, ὅπως δείχνουν καὶ οἱ πολλὲς μεταφράσεις καὶ οἱ διαφορικὲς ἔπιανεκδόσεις του, γατὶ μᾶς δίνει πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὴ μοναχικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τῶν χρόνων του. Ἄν καὶ ὁ ἴδιος ἀπέβλεπε στὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ οἰκοδομὴ τῶν ἀναγνωστῶν του, ἡ γλῶσσα του καὶ ἡ ψυχογραφία τῶν προσώπων πού γνώρισε καὶ περιγράφει, μᾶς εἶναι πολυλαπλῶς χρήσιμη – θεολογικά καὶ φιλολογικά. Ἀλλὰ ἀσφαλῶς μεγαλύτερο εἶναι τὸ γλωσσικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κειμένου, πού δίκαια χαρακτηρίστηκε ὡς: «one of the few good sources for the development of the spoken language in Byzantium» (Wilson).

Σέ μιὰ παλαιότερη ἐκδοσι, ὁ ἐκδότης ἔβαλε ὡς προμετωπίδα καὶ τοὺς ἐξῆς ἔξι βυζαντινοὺς δωδεκασύλλαβους, ἀγνωστού στιχοιργοῦ:

Λειμών θεαυγῆς τερπνοσυνθέτων λόγων
 Θείων, χαριτότευκτος, ἠγλαϊσμένος
 Ροδωνιαὶ πάντερπνοι τῶν Μονοτρόπων,
 Ταμεῖα κειμήλια τῶν οὐρανίων,
 Οἱ λόγοι εἰσὶν Εὐκρατᾶ Ἰωάννου
 Πάντες οὖν τρυφήσατε, ἀζύγων στίφη.

Στὴ σημερινὴ κατάστασή του τὸ *Λειμωνάριον* περιλαμβάνει 219 διηγήσεις, ἄνισες σέ ἔκτασι καὶ ἀξία. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ παροῦσα μορφὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ ἀρχέτυπο, ὅπως μαρτυροῦν οἱ κώδικες καὶ ἡ παλαιὰ σλαβονικὴ μετάφρασή του, ἀλλὰ καὶ ἡ λατινικὴ μετάφρασι, πού δέν

ἀντιστοιχοῦν πάντοτε πρὸς τὸ ἑλληνικὸ κείμενο.

Τέλος, ἡ μεγάλη δημοτικότητα τοῦ *Λειμωναρίου* καὶ οἱ συνεχεῖς ἀντιγραφές του ὀδήγησαν μοιραίως σέ ἀλλοιώσεις καὶ παραχαράξεις, μὲ προσθίκες διηγήσεων ἢ προσαρμογές τῶν ἀρχικῶν σέ τόπους καὶ πρόσωπα. Ἦδη ὁ Φώτιος γνώριζε δύο παράλληλες συλλογές, μὲ 304 καὶ 342 διηγήσεις ἀντίστοιχα. Ἡ μετάφραση στὴ λατινικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιο Traversari (τὸ 1423) κατέστησε τὸ κείμενο γνωστὸ στοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

144 (p. 300d.) Ἡρωτήθη γέρον ὑπὸ τινος ἀδελφοῦ·
Διατί συνεχῶς κρῖνω τοὺς ἀδελφοὺς; Ἀπεκρίθη ὁ γέρον·
Ὅτι σὺ πῶ ξγνώσκας τὸν ἑαυτὸν. Ὁ γὰρ ἑαυτὸν γινώσκων
τὰ τῶν ἀδελφῶν οὐ θεωρεῖ.

Σχολιασμός κειμένου

Στὸ κείμενό μας βλέπουμε δύο ἀνώνυμους πρωταγωνιστές καὶ γίνεται ἀναφορά στὴ φράση Ὁ γὰρ ἑαυτὸν γινώσκων, πού πρόκειται γιὰ τὴν χριστιανικὴ ἐκδοχὴ τοῦ «γῶθι σαυτὸν», τῆς ἀρχαιοελληνικῆς φράσης πού ἀποδίδεται στὸν Χεῖλωνα Δαμαγίτου τὸν Λακεδαιμόνιο, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητας. Ἡ ἑτυμολογία του: γινώσκω + ἑαυτός = ἡ ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ μας, τῶν ἱκανοτήτων μας, τῶν δυνατοτήτων μας.

Τὰ κείμενα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀνήκουν σέ μιά εἰδική κατηγορία ἀγιολογικῶν κειμένων, τίς ψυχωφελεῖς διηγήσεις. Οἱ ψυχωφελεῖς διηγήσεις περιλαμβάνουν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴ διδασκαλία ἀγίων καὶ ἔχουν ἔντονο διδακτικὸ χαρακτήρα. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἀγιολογίας ἐμφανίζεται σπὴν Πρώτῃ Βυζαντινῇ περίοδῳ (4ος-6ος αἰώνας), ὅταν ἀκμάζει τὸ ρεῦμα τοῦ μοναχισμοῦ καὶ τοῦ ἀσκητισμοῦ, στὶς ἀνατολικές περιοχές τοῦ Βυζαντίου (Αἴγυπτος, Συρία, Παλαιστίνη).

Πρόκειται γιὰ σύντομα ἀφηγηματικὰ κείμενα, ἀνεκδοτολογικοῦ χαρακτήρα, πού περιγράφουν αὐτόνομα ἐπεισόδια ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ διδασκαλία τῶν ἀναχωρητῶν τῆς ἐρήμου. Τὰ κείμενα αὐτά, πού γνώρισαν εὐρύτατη διάδοση, ἀπαρτίζουν διάφορες συλλογές. Φέρουν τοὺς τίτλους «ψυχωφελεῖς διηγήσεις», «ἀποφθέγματα Πατέρων», «γεροντικά» ἢ «πατερικά» καὶ ἔχουν ἔντονα διδακτικὸ χαρακτήρα.

Ἐπειδή εἶναι γραμμένα μέ ἀπλοϊκό τρόπο καί ἀνεπιτίδευτο ὕφος θεωροῦνται αὐθεντική πηγὴ πληροφοροῦσης γιά τή λαϊκὴ γλῶσσα κατὰ τοὺς πρώιμους αἰῶνες. Ἡ γλῶσσα τῶν ψυχοφελῶν διηγήσεων, ἀλλά καί πολλῶν βίων καί μαρτυριῶν, ἀποτυπώνει τή δημώδη γλῶσσα τῆς Πρώιμης Βυζαντινῆς ἐποχῆς, καί συχνά μάλιστα τόν προφορικό λόγο. Πρόκειται γιά τὴν ἑλληνιστικὴ κοινὴ, πού προσομοιάζει σπὶ γλῶσσα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ σύνταξη εἶναι ἀπλή, μέ βασικά χαρακτηριστικὰ τὴ διαδοχικὴ παράθεση κύριων προτάσεων, τὴν ἐναλλαγὴ εὐθέος καί πλάγιου λόγου καί τὴν κατάχρηση σπὶ χρῆση τοῦ συνδέσμου καί. Ὑπάρχουν πολλά χειρόγραφα μέ τέτοιες διηγήσεις. Τό παλαιότερο βιβλίον (ἔργο ἀνωνύμου) χρονολογεῖται στὰ 395 μ.Χ. καί ἔχει τόν τίτλον: «Historia monachorum in Aegypto».

Ἄλλο κείμενον τῆς κατηγορίας τῶν ψυχοφελῶν διηγήσεων εἶναι ἡ Λαυσαϊκὴ ἱστορία, πού γράφεται τό 420 μ.Χ. καί περιλαμβάνει ἱστορίες πού χρονολογοῦνται πρὶν τό 400 μ.Χ. Συγγραφεὴς τοῦ εἶναι ὁ Παλλάδιος. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸν Λαῦσο, Κωνσταντινουπόλιτη πλούσιον ἀξιωματοῦχο, στὸν ὅποιο ὁ συγγραφεὴς ἀπευθύνει τό ἔργο του, πού εἶναι συννησιμένη πρακτικὴ ἡ ὑπαρξη ἀποδέκτη τοῦ κειμένου.

100 (Ρ. 2021.) Δυο ἀδελφοὶ ἦσαν κοσμικοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει πάνυ εὐλαβεῖς ¹ καὶ νηστεύοντες πολλά. Ὁ οὖν εἰς ἔλθων ἐν Ῥαίθου ἀπετάξατο καὶ γέγονε μοναχός. Μετὰ οὖν χρόνον ἦλθεν ὁ ἀδελφός αὐτοῦ ὁ κοσμικός ἐν Ῥαίθου ² ἵνα ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μοναχόν. Ὡς οὖν ἔμεινεν πρὸς αὐτὸν θεωρεῖ ὁ κοσμικός τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν μοναχὸν μεταλαμβάνοντα τὴν ἐννάτην ὄραν ³, καὶ σκανδαλισθεὶς λέγει αὐτῷ Ῥαίθου Ἄδελφέ, ὅταν ἦς κοσμικός ἐν τῷ κόσμῳ οὐ μετελάμβανες τροφῆς πρὶν δοῦναι τὸν ἥλιον. Τότε λέγει αὐτῷ καὶ ὁ ⁴ μοναχός· Ὅντως, ἀδελφέ, ὅτε εἰς τὸν κόσμον ἤμην ἐκ τῶν ὀπίων ⁵ μου ἐτρεφόμεν· ἡ γὰρ κενοδοξία τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ ἔπαινος οὐ μετρίως ἔτρεφον καὶ ἐπεκούφιζον τὸν πόνον τῆς ἀσκήσεως.

Σχολιασμός κειμένου

Ὁ μοναχός ἀκολουθεῖ μιά κοσμική συνήθεια πού σκανδαλίζει τόν ἀδελφό του. Στό λαϊκό περιβάλλον ἔτρωγαν στίς 3 τό μεσημέρι, ἐνῶ στό μοναστήρι δέν ἔτρωγαν ἐκείνη τήν ὥρα. Ὁ μοναχός ἀναφέρει ὅτι τρεφόταν ἀπό τά αὐτιά: «Ἐκ τῶν ὠτίων μου ἔτρεφόμην» καί ὅτι ἡ ματαιοδοξία καί ὁ ἔπαινος τῶν ἀνθρώπων τόν ἔτρεφαν σέ σημαντικό βαθμό.

Ἡθικό δίδαγμα τοῦ κειμένου: Ὁ μοναχός ἔκανε αὐστηρή νηστεία γιά τά μάτια τοῦ κόσμου. Τό ἔβλεπε θετικά ὅταν τόν ἀναγνώριζαν οἱ ἄλλοι, ἀλλά ὅταν πῆγε στό μοναστήρι καί ἀπομονώθηκε δέν εἶχε νά ἀποδείξει σέ κανέναν τίποτα. Δέν πρέπει, ὅμως, νά ξεχνοῦμε ἐπίσης πώς μαζί μέ τήν νηστεία τῶν τροφῶν, πρέπει νά φροντίζουμε καί γιά τήν νηστεία τῶν παθῶν μας. Σέ πολλούς ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας μας, καθῶς καί στήν Πατερική πρακτική, θεωρεῖται ὀλοκληρωμένη ἡ νηστεία μας μόνο, ὅταν φροντίζουμε ἀπαραίτητα καί γιά τά δύο, καί τήν νηστεία τῶν τροφῶν καί τήν νηστεία τῶν παθῶν.

Τό σημαντικότερο εἶναι ἡ διάθεση μέ τήν ὁποία ἀναλαμβάνει κανεῖς τήν ἄσκηση τῆς νηστείας. Βλέπουμε, γιά παράδειγμα, ὅτι ὁ Φαρισαῖος τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς δέν ὠφελήθηκε καθόλου νηστεύοντας ἀκριβῶς κατά τό γράμμα τοῦ Νόμου, ἐνῶ ἡ ὁσία Μαρία ἡ Αἰγυπτία βοηθήθηκε πάρα πολύ ἀπό τήν αὐστηρή νηστεία της νά ξεφύγει ἀπό τίς ἁμαρτωλές συνήθειες τῆς παλαιᾶς της ζωῆς καί νά φτάσει σέ μεγάλα ὕψη ἀγιότητος. Ἄρα, χαμένος ὁ κόπος τῆς νηστείας πού γίνεται μέ καμάρι ἢ αὐτοδικαίωση, εὐλογημένη ὅμως ἡ προσπάθεια πού συνοδεύεται ἀπό ἀναγνώριση τῶν ἁμαρτιῶν μας καί διάθεση μετανοίας.

Ἄς δοῦμε τόν χαρακτηριστικό λόγο τοῦ ἁγίου Βασιλείου τοῦ Μεγάλου (4ος αἰώνας μ.Χ.) γιά τήν πραγματική νηστεία. Λέει ὁ Μέγας Βασίλειος: «Μήν περιορίζεις, ὅμως, τό καλό της νηστείας μόνο στήν ἀποχή ἀπό τό φαγητό. Γιατί πραγματική νηστεία εἶναι μόνο νά μὴν κάνεις τίποτε ἄδικο... Νά λύνεις κάθε δεσμό ἀδικίας... Συγχώρησε τόν πλησίον σου γιά τό κακό πού σοῦ ἔκανε καί ξέχασε αὐτά πού σοῦ χρωστάει... Ἡ νηστεία σας νά εἶναι καθαρή ἀπό δικαστικές πράξεις καί προστριβές. Κρέας δέν τρῶς, ἀλλά κατασπαράξεις τόν ἀδελφό σου. Νηστεύεις τό κρασί, ἀλλά εἶσαι σπάταλος στίς ἀδικίες. Περιμένεις νά ἔρθῃ τό βράδυ γιά νά φᾶς, ἀλλά ξοδεύεις ὅλη τήν ἡμέρα σου στά δικαστήρια. Ἀλλοίμονο σέ ἐκείνους πού δέν μεθᾶνε ἀπό κρασί ἀλλά ἀπό τίς ἀδικίες. Νομίζω, λοιπόν, ὅτι καμιά συμβουλή δέν μπορεῖ νά ἀγγίξει τόσο τήν ψυχή τοῦ λαίμαργου καί νά τόν ἀλλάξει ὅσο μία τυχαία μόνο συνάντηση μέ τόν

έγκρατή. Καί μοῦ φαίνεται πώς αὐτό σημαίνει νά τρῶς καί νά πίνεις μέ τέτοιον τρόπο, πού νά ἀποτελεῖ τιμή γιά τόν Θεό, ὥστε ἀκόμα καί στό τραπέζι νά λάμπει ἡ ζωή μας ἕνα καλό ἔργο, καί νά δοξάζεται ὁ οὐράνιος Πατέρας μας».

Λαμβάνοντας ὑπόψη ὅτι τά ἀγιολογικά κείμενα γνώρισαν ιδιαίτερη διάδοση κατά τή βυζαντινή καί μεταβυζαντινή περίοδο τόσο στήν Ἀνατολή ὅσο καί στή Δύση –ἔχουν χαρακτηριστεῖ ὡς τά «best-sellers» τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου– καί διαχύθηκαν ἀκόμη καί σέ Ἐκκλησίες μέ διαφορετικές γλωσσικές παραδόσεις μέσω τῶν μεταφράσεών τους, μποροῦμε νά κατανοήσουμε καλύτερα τή λειτουργία τους ὡς φορέων μιᾶς ἐκλαϊκευμένης θεολογίας στό ἀναγνωστικό τους κοινό, σέ περιόδους συχνά ἐξαιρετικά κρίσιμες γιά τή διατύπωση τοῦ δόγματος, ὅπως ὑπῆρξαν οἱ περίοδοι τῶν μεγάλων θεολογικῶν ἐρίδων, οἱ ὁποῖες ὀδήγησαν στή σύγκληση τοπικῶν ἢ οἰκουμενικῶν συνόδων.

Βιβλιογραφία

Δετοράκης Θεοχάρης, *Βυζαντινή Φιλολογία, Τά πρόσωπα καί τά κείμενα*, τ. Β΄, Ἡράκλειο 2003.

Πάσχος Παντελής, *Εἰσαγωγή στήν Ἀγιολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα 1997.

http://www.ime.gr/projects/cooperations/byzantine_literature/gr/600/601.html

http://www.apostolikidiakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?contents=ecclesia_kosmos/contents_orthodoxipneumatikothta.asp&main=EK_7&file=7.2.6.htm

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ
ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ

ΟΙ ΕΞ ΑΓΑΡΗΝΩΝ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΟΥΑΣ

Μέ τον όρο «Νεομάρτυρες», σέ αντίθεση μέ τούς αρχαίους Μάρτυρες τών πρώτων αιώνων, νοοῦνται ὅλοι ἐκεῖνοι (παιδιά, ἄνδρες, γυναῖκες, μοναχοί, ἱερεῖς, ἐπίσκοποι καί πατριάρχες), οἱ ὅποιοι ἀπό τήν κατάλυση τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καί στό ἐξῆς θυσίασαν τή ζωή τους ἢ ὑπέστησαν κάθε εἶδους ταλαιπωρίες καί βασανιστήρια ἐξαιτίας τῆς θαυμαστῆς καί ἀκλόνητης ἐμμονῆς τους στήν ὀρθόδοξη χριστιανική πίστη. Οἱ περισσότεροι μαρτύρησαν κατά τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας.

Αὐτός ὁ νέος χορός τών Μαρτύρων συνεχίζει τήν ἀνά τούς αἰῶνες ὁμολογία τοῦ Χριστοῦ καί τῆς ὀρθοδοξίας. Ἀπλά οἱ ἐποχές ἀλλάζουν. Νεώτεροι τύρανοι διαδέχονται τούς παλαιότερους. Οἱ εἰδωλολάτρες παραχωροῦν τή θέση τους στούς μουσουλμάνους.

Ἡ ἀπαίτηση ὅμως παραμένει ἡ ἴδια: νά ἀρνηθοῦν οἱ Μάρτυρες «τόν ἀληθινόν Θεόν καί ὄν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν» (Ιω. 17, 3)· νά δεχθοῦν τούς ψευδοθεούς καί ψευδοπροφήτες· νά προσκυνήσουν «τῖν κτίσιν παρά τόν κτίσαντα». Καί ἀπό ὅλους τούς Μάρτυρες, παλαιούς καί νέους, ἡ ἴδια ἐμμονή καί γενναϊότητα καί ἀκλόνητη ὁμολογία στόν Θεάνθρωπο, τόν μόνο Σωτήρα τών ἀνθρώπων, «τόν ἀπόστολον καί ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν» (Εβρ. 3, 1).

Γενικά, μποροῦμε νά διαχωρίσουμε τούς νεομάρτυρες σέ τρεῖς κατηγορίες: α) αὐτούς πού ἐξισλαμίστηκαν καί ἐπανῆλθαν στήν Ὀρθοδοξία, β) αὐτούς πού μαρτύρησαν, ἀρνούμενοι νά δεχθοῦν τό Ἰσλάμ καί γ) τούς ἐξ «Ἀγαρηνῶν», δηλαδή τούς ἐκ γενετῆς μουσουλμάνους, οἱ ὅποιοι ἀσπαστήκαν τόν Χριστιανισμό καί μαρτύρησαν.

Ἰδιαιτέρη, λοιπόν, κατηγορία Νεομαρτύρων ἀποτελοῦν οἱ «ἐξ Ἀγαρηνῶν» Νεομάρτυρες. Στήν κατηγορία αὐτή ἀνήκουν ἐκεῖνοι πού γεννήθηκαν ἢ προ-

σπλυτίσθηκαν μουσουλμάνοι στό θρήσκευμα καί εἶτε ἀπό δική τους πρωτοβουλία, εἶτε κατόπιν ἱεραποστολικῆς δράσεως, γνώρισαν τήν ὀρθόδοξη χριστιανική πίστη καί τήν ἀσπάστηκαν κρυφά. Τέτοιες περιπτώσεις εἶναι ἀρκετές, ἀλλά λίγες παραμένουν γνωστές.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ ἰσλαμικός νόμος εἶναι πολύ σκληρός στίς περιπτώσεις μουσουλμάνων πού ἀλλάζουν τό θρήσκευμά τους καί ἰδιαίτερα αὐτῶν πού ἀσπάζονται τήν ὀρθοδοξία. Στούς ἀνθρώπους αὐτούς ἐπιβάλλεται ἡ ποινή τοῦ θανάτου. Δέν πρέπει, ἐπίσης, νά παραβλέπεται καί τό γεγονός ὅτι δύσκολη ἦταν καί ἡ ἀποδοχή τους ἀπό τοὺς χριστιανούς. Πολλές φορές τοὺς ἔβλεπαν μέ καχυποψία, πράγμα πού ἔκανε τοὺς προσήλυτους νά αἰσθάνονται τελείως ξένοι.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ περίπτωση τοῦ νεομάρτυρα Κωνσταντίνου τοῦ «ἐξ Ἀγαρνῶν», ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπό ἓνα χωριό τῆς Μιτυλήνης, λεγόμενο Ψηλομέτωπο. Ἄν καί γεννήθηκε καί ἀνατράφηκε σέ οἰκογένεια Ἀγαρνῶν, ἐξαιτίας κάποιου θαύματος πού τοῦ ἔγινε ἄρχισε νά πιστεύει στόν Χριστό. Οἱ ἀδελφοί του εἶχαν στή Σμύρνη ἓνα ὀπωροπωλεῖο κι ὁ Κωνσταντῖνος, πῶ μῆκος ἀπ' ὄλους, πῆγαινε τά ψώνια στά σπίτια τῶν ἀγοραστῶν. Ἔτσι, πῆγαινε καί στήν Ἱερά Μητρόπολη τῆς Σμύρνης, ὅπου ἔβλεπε ἐκεῖ καί ἄκουε τοὺς κληρικούς καί σιγά-σιγά μάθαινε καί τήν ἑλληνική γλώσσα. Σύν τῷ χρόνῳ γεννήθηκε μέσα του ὁ πόθος νά γίνε χριστιανός (ἡ περίπτωση του ὁμοιάζει πολύ μέ τήν μεταστροφή ἑνός ἄλλου νεομάρτυρα, ὁμῶνυμου μάλιστα, Κωνσταντίνου τῆς Καπούας). Ὁ ζῆλος πού ἀναπτύχθηκε μέσα του νά γίνε Χριστιανός ἦταν μέγιστος, ἀλλά ὁ πειρασμός τόν κυνήγησε πολύ ἄγρια καί κατάφερε νά τόν ρίξει στό ἁμάρτημα τῆς «ἀσελγείας καί ἀκαθαρσίας». Ὁ Θεός, ὅμως, βοήθησε στό νά ἀνάνει καί πάλι μέσα του ὁ ἱερός πόθος. Μετέβη στό Ἅγιον Ὄρος μέ τήν ἐπιθυμία νά βαπτισθεῖ. Ἐκεῖ συνάντησε τόν πατριάρχη Γρηγόριο τόν Ε΄, ὁ ὁποῖος, μετά ἀπό συζήτηση πού εἶχαν, κατάλαβε ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν ἔτοιμος νά βαπτισθεῖ. Ἄν καί ἐμφανίσθηκαν πολλά ἐμπόδια, κατάφερε νά βαπτισθεῖ καί ἐγκαταστάθηκε στή Σκήπη τοῦ Τιμίου Προδρόμου κοντά σέ ἓναν ἔμπειρο πνευματικό. Σιγά-σιγά ἄναψε μέσα του ὁ πόθος τοῦ μαρτυρίου. Μέ τήν εὐχή τοῦ γέροντά του μετέβη στή Σμύρνη, ὅπου οἱ Τούρκοι ἀμέσως τόν ἀναγνώρισαν καί τόν συνέλαβαν. Μετά ἀπό πολλά καί φρικτά βασανιστήρια θανατώθηκε στήν Κωνσταντινούπολη στίς 2 Ἰουνίου 1819.

Τό 1614 θανατώνεται ὁ Χότζα Ἀμίρης στή Ἱεροσόλυμα. Ἦταν Τούρκος στήν καταγωγή καί ὑπηρετοῦσε σάν στρατιώτης στή Ἱεροσόλυμα. Κατά τήν περίοδο τοῦ Πάσχα συγκινήθηκε παρακολουθῶντας τίς ἀκολουθίες τῆς

Μεγάλης Έβδομάδας καί τῆς Ἀναστάσιμης λειτουργίας. Ἐτσι ἀπαρνήθηκε τὴν ἰσλαμικὴ πίστιν καί ἀσπάζτηκε τὴ χριστιανικὴ. Ὑπέστη φρικτὰ βασανιστήρια καί μαρτυρικὸ θάνατον.

Ἐνα μαζικὸ μαρτύριον Τούρκων χριστιανῶν, πρώων μουσουλμάνων, ἔλαβε χώρα τὸ 1649 στὰ Θυάτειρα τῆς Μ. Ἀσίας. 23 Τούρκοι πού πίστευαν στὸ Χριστὸ καί βαπτίσθηκαν μαρτύρησαν κάτω ἀπὸ ἄγνωστες συνθήκες. Ὁ καθολικὸς περιηγητὴς Francis Lucas, πού ἀναφέρει τὸ μαρτύριόν τους, μιλά γιὰ Τούρκους πρώων μουσουλμάνους καί ὄχι γιὰ κρυπτοχριστιανούς.

Τὸ 1682 ἔχουμε τὸ μαρτύριον τοῦ Ἀχμέτ Κάλφα στὴν Κωνσταντινούπολιν. Στὴ βιογραφία του ἀναφέρεται ὅτι συμβίωσε μὲ μιὰ σκλάβαν ρωσίδα, ὀρθόδοξη χριστιανή, τὴν ὁποία μάλιστα ἄφνε ἐλεύθερον νὰ ἀσκεῖ τὰ θρησκευτικὰ τῆς καθήκοντα. Ὅταν ἐκείνη ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, αὐτὸς εἶχε τὴν αἴσθησιν ὅτι εὐωδίαζε τὸ στόμα τῆς. Τὴν ρώτησε ἂν τρώει κάτι καί μοσχομυρίζει ἔτσι τὸ στόμα τῆς. Ἐκείνη τοῦ εἶπε ὅτι τρώει ἀντίδωρον καί πίνει ἁγιασμὸ. Ζήτησε ἀπὸ τὸν ἐφημέριον τῆς ἐκκλησίας νὰ τοῦ ἐτομάσει χῶρον γιὰ νὰ πάει ὅταν θὰ λειτουργοῦσε ἐκεῖ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ὁ ἐφημέριος ἔκανε ὅ,τι τοῦ ζήτησε καί παραβρέθηκε στὴν λειτουργία τοῦ πατριάρχου. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ Ἀχμέτ Κάλφα ἀξιώθηκε νὰ δεῖ ἓνα συγκλονιστικὸ θαῦμα. Ὅταν εὐλογοῦσε ὁ πατριάρχης τὸν κόσμον, τὰ δάχτυλά του ἐβγαζαν ἀκτίνες οἱ ὁποῖες στί συνέχεια σκέπαζαν τὰ κεφάλια τῶν χριστιανῶν. Μόνον τὸ δικὸν του κεφάλιν δὲν φωτίζονταν. Τὸ γεγονός αὐτὸ τὸν συγκλόνισε καί ζήτησε ἀμέσως νὰ βαπτισθεῖ κρυφά. Παρέμεινε κρυφὸς χριστιανὸς γιὰ ἀρκετὸ διάστημα, ἀλλὰ κάποια στιγμὴ ὁμολόγησε ὅτι ἡ πίστιν τῶν χριστιανῶν εἶναι ἀνώτερη. Παραδέχτηκε δημόσια ὅτι ἦταν χριστιανὸς καί δέχθηκε μαρτυρικὸ τέλος στίς 3 Μαΐου 1682.

Στὴν Ἠπειρο συναντοῦμε κάποιες περιπτώσεις μωαμεθανῶν πού ἔγιναν χριστιανοὶ καί μαρτύρησαν. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνεται καί ὁ Ἅγιος Ἰωάννης. Ἡ μνήμη του τιμᾶται τὴν 23ην Σεπτεμβρίου. Ὁ Ἅγιος αὐτὸς νεομάρτυρας, γεννήθηκε στὴν Κόνιτσα τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ γονεῖς μουσουλμάνους. Ὁ πατέρας του ἦταν δερβίσης καί σείχις στὸ ἀξίωμα. Εἴκοσι χρονῶν, μπῆκε καί αὐτὸς στὸ τάγμα τῶν δερβίσηδων. Ἀφοῦ ἔκανε ἀρκετὰ χρόνια στὰ Ἰωάννινα, πῆγε στὸ Βραχώρι (Αγρίνιον) τῆς Αἰτωλίας, ὅπου κατοίκησε σ' ἓνα οἶκον, πού ὀνομαζόταν μουσελίμ σεράι. Ξαφνικὰ ὅμως, ἄρχισε νὰ ζεῖ σάν χριστιανὸς, πέταξε τὰ ἐνδύματα τοῦ δερβίση καί ντύθηκε χριστιανικά. Ἐπειτα πῆγε στὴν Ἰθάκην, ὅπου δέχτηκε τὸ ἅγιον βάπτισμα μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννης. Ὅταν ἐπανῆλθε στὴν Αἰτωλία, παντρεύτηκε στὸ χωριὸ Μαχαλάς καί ἔκανε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀγροφύλακα. Ὁ πατέρας του ὅμως ἔστειλε ἀπεσταλμένους νὰ τὸν μεταπέισουν,

ἀλλά αὐτός τούς ἔδωξε. Τότε συνελήφθη ἀπό τόν μουσελίμη τοῦ Βραχωρίου, στόν ὁποῖο ὁμολόγησε μέ θάρρος τό χριστιανικό του ὄνομα καί τήν ἀγάπη του στόν Χριστό. Βασανίστηκε ἀνελέπτα. Τελικά τόν ἀποκεφάλισαν στίς 23 Σεπτεμβρίου 1814. Οἱ χριστιανοί παρέλαβαν τό τίμο λείψανό του καί τό ἔθαψαν σ' ἓνα ἀγρόκτημα στό Βραχώρι. Τά ἅγια λείψανα του οἱ πιστοί τά μετέφεραν καί τά ἐναπόθεσαν σέ κρύπτη τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Προυσοῦ, ὅπου καί ἀνευρέθησαν στίς 4 Ἰανουαρίου 1974.

Πρόσφατα (2019) ἡ ἱερά σύνοδος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου κατέταξε μεταξύ τῶν ἁγίων Νεομάρτυρες καταγόμενους ἀπό τήν Καστοριά. Ἕνας ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Νεομάρτυρας Γεώργιος ὁ ἐξ Ἀγαρνῶν, πού μαρτύρησε στά μέρη τῆς Ἀκαρνανίας, χωρίς νά εἶναι γνωστά ἄλλα στοιχεῖα τοῦ βίου του.

Ἀξιωματιμῶν εἶναι καί τό μαρτύριο τοῦ Νεομάρτυρα Ἰωάννη τοῦ ἐξ Ἀγαρνῶν, καλουμένου Ἀρναουτογιάννη λόγω τῆς ἀλβανικῆς του καταγωγῆς. Ἐξῆσε στήν Κρήτη στό χωριό Ἅγιο Ἰωάννη τῆς Φαιστοῦ. Λίγο καιρό μετά τήν ἐγκατάστασή του στό χωριό αὐτό, ἀσπίαστηκε τό χριστιανισμό καί βαπτίστηκε, ὀνομασθεῖς Ἰωάννης. Ζοῦσε βίῳ εὐσεβῆ, ἀσκώντας τό ἐπάγγελμα τοῦ δραγάτη (ἀγροφύλακα). Κάποιοι Κρηῖτες ἐπαναστάτες εἶχαν σκοτώσει δύο Τουρκόγυφτους. Οἱ Τούρκοι τῶν γύρω χωριῶν, πού μισοῦσαν θανάσιμα τόν Ἰωάννη, γιατί ἀπαρνήθηκε τή θρησκεία τους καί τόν Μωάμεθ καί ἦλθε κοντά στόν Χριστό, βρῆκαν τήν εὐκαιρία πού περίμεναν γιά νά τόν ἐκδικηθοῦν. Τόν κατάγγειλαν στήν κοσμική ἐξουσία τῆς περιοχῆς, ὅτι αὐτός ἦταν ὁ φονιάς, κατηγορῶντας τον ὅτι, μετά τήν ἀλλαγί τοῦ θρησκευμάτος του, εἶχε διάθεση ἐξόντωσης τῶν μουσουλμάνων. Ὁ Ἅγιος συνελήφθη καί ὀδηγήθηκε σιδηροδρόμιος στό Ἡράκλειο σέ δίκη στό ὀθωμανικό δικαστήριο. Ἐκεῖ περὶ ἄρα ἀποδείχθηκε ἡ ἀθωότητά του. Ὅμως, ὁ τούρκος δικαστής Ρεχίτ Ἐφέντης, πού μισοῦσε θανάσιμα ὅσους ὁμόθρησκούς του ἄλλαζαν θρήσκευμα, τοῦ ζήτησε νά ἀλλάξει θρησκεία γιά νά τόν κηρύξει ἀθῶο. Διαφορετικά, θά τόν καταδίκαζε σέ θάνατο, ἐνοχοποιῶντας τον γιά τούς δύο φόνους πού στήν πραγματικότητα δέν ἔκανε. Τότε ὁ Ἰωάννης, μέ μεγάλο θάρρος καί πίστη, ἀρνήθηκε νά ἀπορρίψει τό Χριστό, ὁμολόγησε τήν πίστη του σ' Αὐτόν καί προτίμησε τό θάνατο. Ζήτησε τή βοήθεια τοῦ Χριστοῦ καί σάν ἄρνι περιέμενε τή σφαγή. Ἀφοῦ ὁ δικαστής ἄκουσε αὐτή τήν ὁμολογία τοῦ Ἰωάννη, τόν παρέδωσε στόν Πασά, προκεκμένου νά τόν θανατώσει. Ἐπί τρεῖς ἡμέρες βασάνιζαν τόν Ἅγιο, μέ φρικτά μαρτύρια. Τό τελευταῖο βασανιστήριο ἦταν νά τοῦ φορέσουν στό κεφάλι ἓνα πυρωμένο μεταλλικό τάσι. Ὁ Ἅγιος παρέδωσε τήν ψυχή του στό Θεό, ἡμέρα Σάββατο 5 Μαΐου 1845. Ὁ Πασάς ἔδωσε διαταγή νά δοθεῖ τό ἅγιο

βασανισμένο σώμα του στους χριστιανούς για να ταφεί. Και αφού τό πήραν τό έθαψαν σέ τόπο καλούμενο «Σπιτάλια». Ό μαρτυρικός θάνατος του Ίωάννη σκόρπισε θλίψη και άγανάκτηση στους χριστιανούς του Ήρακλείου. Για τίν άδικη θανάτωσή του ό λαός έπαναστάτησε. Έγιναν τρεις στάσεις κατά τής κυβερνήσεως. Για να ίκανοποιηθεί ό λαός, εξορίστηκε ό πρόεδρος του δικαστηρίου Ρεχίτ Έφέντης και άντικαταστάθηκε από τον Κουλουκτζή Μείμουρη. Μετά από καιρό, έγινε ή ανακομιδή και τά λείψανά του βρέθηκαν εύωδιάζοντα. Τά πήρε ό πρόξενος τής Ρωσίας και τά έστειλε στό Κίεβο, όπου και φυλάσσονται, μαζί με άλλα άγια λείψανα. Η μνήμη του τιμάται στις 19 Μαΐου.

Αρχαιότερο χρονικά είναι τό μαρτύριο του Νεομάρτυρα έξ Άγαρηνών, του Κωνσταντίνου τής Καπούας. Ζούσε στή σημερινή Καππά, μία μεσαιωνική πολίχνη γνωστή με τό όνομα Καπούα ή Κάπουα, ή όποία δημιουργήθηκε όταν περι τον 9ο αιώνα μ.Χ. εγκαταστάθηκαν στήν περιοχή πολλοί άποικοι από τίν Ιταλική Κάπουα και όνόμασαν τον οικισμό Κάπουα. Τό πριγκιπάτο τής Κάπουα (στά λατινικά *Principatus Capuae*) ήταν λομβαρδικό κράτος τής νότιας Ίταλίας. Η Θεσσαλική Κάπουα ήκμασε για μεγάλο διάστημα. Γι αυτό ήταν και έδρα Έπισκοπής με τον τίτλο «Καπούας και Φαναρίου», ή όποία διέλαμψε κατά τή βυζαντινή εποχή και κατά τό ήμισυ σχεδόν τής Τουρκικής κατοχής (1382-1587). Ό βυζαντινολόγος Ν. Γιαννόπουλος στό «Νέον Έλληνομνήμονα» αναφέρει ένδεκα έπισκόπους με τον τίτλο «Καπούας και Φαναρίου», άλλου «Καπούας» μόνον ή «Καπούς». Κατά τή μαύρη, για τίν πατρίδα μας, τουρκική κατοχή ή Καπούα παρήκμασε. Τουτό μαρτυρεί και τό γεγονός ότι από τό έτος 1601 παύει ό τίτλος «Καπούας και Φαναρίου».

Ό Άγιος Κωνσταντίνος, πριν πιστέψει στον Χριστό και βαπτισθεί χριστιανός, ήταν μουσουλμάνος, γιός μπέν, τούρκου άξιωματούχου τής περιοχής Φαναρίου τής Καρδίτσας. Τό όνομά του ήταν Σαΐμ. Στό χωριό υπήρχε τότε άνδρωο όρθόδοξο χριστιανικό μοναστήρι, τιμώμενο επ' όνόματι του Άγίου Νικολάου Μύρων, εκεί πού σήμερα βρίσκεται ό όμώνυμος κοιμητηριακός ναός. Τό μικρό πεδόπουλο, με τίν άνεση πού είχε σαν γιός του διοικητή τής περιοχής, πήγαινε συχνά στό μοναστήρι και παρακολουθούσε τή ζωή και τή λατρεία των μοναχών. Η άγαθή ψυχή του έρωτεύθηκε τον Χριστό και τίν Έκκλησία Του. Έτσι, στήν ήλικία των είκοσι έτών κατηχήθηκε στα χριστιανικά δόγματα από έναν λόγιο μοναχό του μοναστηριού. Όταν ό κατηχητής μοναχός έκρινε ότι στό τουρκόπουλο είχε έδραιωθεί ή πίστη προς τον Χριστό, τό βάπτισε (φυσικά κρυφά και με άπόλυτη μυστικότητα) στό μοναστήρι. Του

ἔδωσε τό ὄνομα Κωνσταντῖνος. Προφανῶς κάποιος πρόδωσε τό μυστικό στόν πατέρα του. Ἡ ἀντίδραση τοῦ Τούρκου ἀξιωματοῦχου ὑπῆρξε κεραυνοβόλος καί δυναμική, σύμφωνη ἄλλωστε μέ τό μουσουλμανικό δίκαιο, πού προβλέπει τήν ποινή τοῦ θανάτου γιά τήν περίπτωση πού μουσουλμάνος ἐγκαταλείπει τό Ἰσλάμ καί γίνει χριστιανός.

Ἡ ὀργή του στήν ἀρχή σγράφηκε κατά τοῦ μοναστηριοῦ καί τῶν μοναχῶν. Θέλησε νά τιμωρήσει μέ θάνατο τούς τρεῖς μοναχοῦς, ἀλλά δέν τό κατόρθωσε, γιατί αὐτοί πρόλαβαν καί κατέφυγαν στίς μονές τῶν Ἁγίων Μετεώρων, ὅπου ζήτησαν προστασία ἀπό τούς ἐκεῖ μοναχοῦς. Ἡ ὀργή τοῦ πατέρα κορυφώθηκε καί πυρπόλησε τό μοναστήρι. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, πολύ ἀργότερα, ἔκτισαν νεότερο ναό ἐπ' ὀνόματι πάλι τοῦ Ἁγίου Νικολάου πού ἔγινε ναός τοῦ κοιμητηρίου τῆς ἐνορίας τους.

Τό μεγάλο ὅμως πρόβλημα γιά τόν πατέρα ἦταν ὁ γιός του, ὁ ὁποῖος, στίς παρακλίσεις στήν ἀρχή καί στίς ἀπειλές στή συνέχεια τοῦ ἰδίου καί τῶν ὀργάνων του, δέν ἐννοοῦσε νά ἀρνηθεῖ τόν Χριστό καί νά ἐπανέλθει στήν παλιά του πίστη. Ὁ πατέρας, λοιπόν, χρησιμοποίησε κάθε μέσο καί πολλές μεθοδεῖες, γιά νά κάμψει τίς ἀντιστάσεις τοῦ γιοῦ του, χωρίς ὅμως κανένα ἀπολύτως ἀποτέλεσμα. Ἐξοργισμένος ἀπό τή σθεναρή στάση καί τή συμπεριφορά τοῦ γιοῦ του διέταξε στρατιῶτες τῆς φρουρᾶς του νά τόν ρίξουν στό μπουντρούμι καί νά μῖν τόν βγάλουν ἀπ' ἐκεῖ, ἄν δέν ἐπανέλθει στήν μουσουλμανική πίστη.

Οἱ στρατιῶτες ἔπραξαν σύμφωνα μέ τίς ἐντολές τοῦ πατέρα. Ἐρίζαν τόν Κωνσταντῖνο στό σκοτεινό καί μουχλιασμένο μπουντρούμι καί πρωί-βράδυ τόν ρωτοῦσαν καί τόν ξαναρωτοῦσαν ἄν εἶχε μετανιώσει γιά τήν ἀποστασία του. Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως τούς ἀπαντοῦσε μέ ἡρεμία καί σταθερότητα: «Τόν Χριστό μου δέν θά τόν ἀρνηθῶ ποτέ, ὅ,τι καί νά μοῦ κάνετε· δέν φοβᾶμαι τίποτα· εἶναι δίπλα μου καί μέ ἐνισχύει». Οἱ φρουροί μετέφεραν στόν ἐντολέα τους τά λόγια τοῦ Κωνσταντῖνου. Ἡ ὀργή τοῦ πατέρα φούντωνε. Τό μυαλό του θόλωνε ἀπό τό πάθημά του καί σέ μιά στιγμή ἔδωσε ἐντολή νά τόν βασανίσουν μέ ξυλοδαρμό. Φυσικά, οὔτε καί αὐτοῦ τοῦ εἴδους τά βασανιστήρια στάθηκαν ἱκανά νά κάμψουν καί νά μεταπείσουν τόν Κωνσταντῖνο, γιατί καί ἡ δική του ἀγάπη γιά τόν Χριστό φούντωνε κάθε μέρα καί περισσότερο, καί ἦταν ἀποφασισμένος καί νά πεθάνει ἀκόμη, παρά νά τόν προδώσει.

Τά ὄρια τῆς ὑπομονῆς τοῦ πατέρα ἐξαντλήθηκαν καί ὀργισμένος ἔδωσε ἐντολή στους στρατιῶτες νά τόν βασανίσουν σκληρότερα καί, ἄν δέν μεταπείσθῃ καί πάλι, νά τόν ὀδηγήσουν στήν κρεμάλα. Ἄλλ' ὅμως καί τά νέα σκληρότερα βασανιστήρια δέν στάθηκαν ἱκανά νά κάμψουν τό φρόνημα καί τήν

πίστη τοῦ Κωνσταντίνου. Ἔτσι, οἱ στρατιῶτες τοῦ ἀνακοίνωσαν τὴν ἀπόφασιν τοῦ πατέρα του νὰ τὸν ἀπαγχονίσει, ὡς τελευταία καὶ κορυφαία ἀπειλή, ἀλλὰ καὶ πάλι πῆραν τὴν ἀγέρωχην ἀπάντησιν: «Σὰς λέγω καὶ πάλι· τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ μὲ χωρίσει ἀπὸ τὸν Χριστό μου. Τὸν ἀγαπῶ τόσο πολὺ, πού δὲν μὲ νοιάζει ἂν δώσω γιὰ τὴν ἀγάπην του καὶ τὴ ζωὴ μου ἀκόμην».

Οἱ στρατιῶτες, σύμφωνα μὲ τὴ διαταγὴ τοῦ πατέρα του, τὸν ὀδήγησαν ἔξω ἀπὸ τὸν τότε οἰκισμὸ τῆς Καπούας, σὲ σημεῖο ὅπου εἶναι κτισμένο τὸ σημερινὸ χωριὸ Καππά, διότι ὁ οἰκισμὸς ἄλλαξε πολλὰ κατὰ καιροὺς θέσεις. Ἀφοῦ ἔριξαν σχοινί σ' ἓνα χονδρὸ κλωνάρι τοῦ «μεγάλου πλατάνου», πού ὑπῆρχε στὴ θέσιν αὐτὴ (πλησίον τοῦ σημείου πού ἀργότερα κτίσθηκε τὸ κοινοτικὸ γραφεῖο τῆς Καππᾶς), ἐπιχείρησαν νὰ τὸν ἀπαγχονίσουν. Ὅμως, τὸ θαῦμα ἐγένε· τὸ σχοινί κόπηκε τρεῖς φορές, ὁπότε οἱ δῆμοι ἀναγκάστηκαν, ὕστερα ἀπὸ διαταγὴ τοῦ παριστάμενου πατέρα του, νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν. Ἡ ἀγία ψυχὴ τοῦ νεαροῦ Κωνσταντίνου πέταξε κοντὰ στὴν αἰώνια ἀγάπην του, τὸν Χριστό. Τὸ τιμημένο σκῆνωμά του τὸ ἔθαψαν οἱ χριστιανοὶ κοντὰ στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου του, στὴν τοποθεσίαν «τρία δέντρα». Ὁ Κωνσταντίνος μαρτύρησε στὶς 18 Αὐγούστου 1610, τὴν περίοδον δηλαδὴ πού στὴν περιοχὴ τῆς δυτικῆς Θεσσαλίας ξέσπασαν φοβεροὶ διωγμοὶ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν (1600-1615) ἕξαιτίας τῶν δυὸ ἐπαναστατικῶν κινήσεων τοῦ μητροπολίτη Λάρισας (ἔδρα του τότε ἦταν τὰ Τρίκαλα) Διονυσίου τοῦ φιλοσόφου, τὸν ὁποῖο οἱ Τούρκοι σκωπτικὰ ἀποκαλοῦσαν «σκυλόσοφο».

Τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Νεομάρτυρα ἔμεινε ἀνεξίτηλα χαραγμένο στὴ συλλογικὴ μνήμην τῶν χριστιανῶν τῆς περιοχῆς, πού ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας χρόνια τὸν λογάριζαν καὶ τὸν τιμοῦσαν ὡς ἅγιον τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας. Πιθανότατα τὸ δημοτικὸ τραγούδι «...νὰ ἔχει καεὶ ὁ πλάτανος, νὰ τοῦ ἔπεφταν τὰ φύλλα, πού κρέμασαν τὸ μπῶν σου τὸ ὄμορφο μπεόπουλο...» ἀναφέρεται στὸν Νεομάρτυρα Κωνσταντίνον. Πολλοὶ ἔχουν νὰ διηγηθοῦν θαυματουργικὰς ἐμφανίσεις καὶ ἐπεμβάσεις του στὴ ζωὴ τους. Ἀκράδαντη ὄλων, ἀνά τοὺς αἰῶνες, ἦταν ἡ πίστις καὶ ἡ βεβαιότης ὅτι ὁ Κωνσταντίνος εἶναι ἅγιος. Ἔτσι μὲ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ὅταν ὁ Ἅγιος Θεὸς εὐδόκησεν, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, μετὰ ἀπὸ πρότασιν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφανείων, στὶς 31/5/2007, προέβη στὴν ἐπίσημην κατάταξίν του στὶς δέλτους τῶν ἁγίων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία τιμᾷ τὴ μνήμην του τὴν 18ην Αὐγούστου, ἡμέραν τοῦ μαρτυρίου του.

Γνώρισαν τὸν Ἅγιον τὸ 1990, ὅταν ὑπηρετοῦσα ὡς πρωτοδίκης σὲ πρωτοδικεῖο Καρδίτσας. Ἐπεσε τότε στὰ χέρια μου ἓνα δημοσίευσμά του, μακαριστοῦ

πλέον, εκπαιδευτικού Κωνσταντίνου Σουλιώτη, ενός σπουδαίου πνευματικού ανθρώπου, άξιου αναστήματος της Καππά. Άναφερόταν στον Νεομάρτυρα Κωνσταντίνο, τον άγιο του χωριού του. Τό μαρτύριο του νεαρού μπεόπουλου, ή σθεναρή πίστη του και ή αγάπη του στό Χριστό μέ συγκίνησε βαθειά. Τέτοια πίστη ούτε στά –έκ γενετής και εκ καταγωγής– χριστιανόπουλα δέν βρίσκεις εύκολα. Έχοντας ένα μικρό χάρισμα στην ύμνογραφική θρησκευτική ποίηση, ό καλός Θεός ένευσε μέσα μου νά συνθέσω μία πλήρη άκολουθία και παρακλιτικό κανόνα προς τιμήν του Νεομάρτυρα. Έκ τών ύστέρων αντιλαμβάνομαι ότι οι πολυχρόνιες και επίμονες παρακλήσεις και επιθυμίες τών κατοίκων του Καππά για τήν άγιοκατάταξη του άγίου τους είχαν γίνει δεκτές από τον Κύριο, ό Όποιος προετοίμαζε τό γεγονός. Άγνοώντας όλα αυτά, έστειλα τό πόνημά μου στον μακαριστό Κων. Σουλιώτη στό Βόλο, αφού μέσω αυτού γνώρισα τον Άγιο. Έκείνος μέ τή σειρά του προσέθεσε έν καιρῶ τήν άκολουθία στό φάκελο πού σχηματίσθηκε για τήν άγιοκατάταξη και έτσι εγκρίθηκε εκκλησιαστικά νά ψάλλεται στή μνήμη του Άγίου ή Άκολουθία αυτή. Όταν τό πληροφορήθηκα, ή συγκίνησή μου ήταν μεγάλη. Έκτοτε ή οικογένειά μου και οι φίλοι μας τιμούμε άνελλιπώς τή μνήμη του Νεομάρτυρα στην όρεινή Πύρρα Τρικάλων, όπου μένουμε τό θέρος.

Οι πρεσβείες του Νεομάρτυρα Κωνσταντίνου άς είναι διαρκείς υπέρ πάντων των τιμώντων τή μνήμη του και επικαλουμένων τό άγιο όνομά του.

Δρ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β. ΖΟΡΜΠΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΑΡΧΩΝ ΙΕΡΟΜΝΗΜΩΝ ΤΗΣ Α.Τ.Χ.Μ.Ε.

**«ΥΠΕΣΤΗ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ, ΤΑ ΔΕΙΝΑ
ΒΙΩΣΑΣ ΕΝ ΣΥΝΕΣΣΕΙ ΘΑΥΜΑΣΤΗ...»
ΟΣΙΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Ο ΛΕΠΡΟΣ:
ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΣΤΗΝ ΑΓΙΟΤΗΤΑ...**

Ἡ ζωὴ τοῦ Νικηφόρου (Γζανακάκη)

Γεννήθηκε τό 1890. Γόνος τῆς κρητικῆς γῆς, ἀπό τό Συρκαῖρι, τό μεγάλο καστανοχώρι τῆς Ἐπαρχίας Κισάμου (Χανίων). Ὄταν ἀρρώστησε στά 15 του ἔτη μέ ἀβάσταχτους πόνους, ἔπρεπε νά τόν συλλάβουν καί νά τόν μεταφέρουν στήν Σπιναλόγκα γιά νά ἀπομονωθεῖ πλήρως. Δέν τό μποροῦσε καί ἔφυγε γιά τήν Ἀλεξάνδρεια (Αἴγυπτο), ὅπου συνέχισε νά ἐργάζεται, νά εἶναι κοινωνικός καί εὐχαρῖς. Ἀργότερα, ὅταν τά σημάδια τῆς νόσου ἦταν ὁρατά, μίλησε σέ κάποιον Ἀρχιερέα τῆς περιοχῆς, ὁ ὁποῖος τόν ἔστειλε στόν πατέρα Ἄνθιμο, τόν ἐφημέριο τοῦ Λεπροκομείου τῆς Χίου. Στά εἴκοσι τέσσερα ἔτη του βρίσκεται στή Χίο, ὑπό τήν πνευματική προστασία τοῦ πατρός Ἄνθιμου, τοῦ μετέπειτα Ὁσίου Ἄνθιμου τῆς Χίου, συνασκητῆ τοῦ Ὁσίου Παχωμίου τοῦ ἐν Χίῳ (ὁ ὁποῖος ἦταν ὁ πνευματικός τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως). Μέσα σέ μόλις δύο ἔτη ἀντιλήφθηκε ἀπό τόν πατέρα Ἄνθιμο ὅτι ἡ ἀσθένειά του δέν ὀρίζει τό μέλλον τοῦ ἀνθρώπου καί μπορεῖ νά ὀδηγήσει σέ πελάγη εὐτυχίας τοῦ θεοῦ ἔρωτα. Ἔγινε μοναχός. Μοναχός μέ ἀγγελικὴ φωνή. Ὅπως γράφουν οἱ μοναχῆς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Βοηθείας Χίου, καταμαρτυρῶντας ὅτι, ὅταν ἔψαλλε τό «Ἄξιόν Ἔστι...», οἱ ἀδελφές ἔπεσαν στό ἔδαφος καί κλαίγανε. Καί ὅταν εἶδαν τό πρόσωπό του τήν ὥρα τῆς θείας μεταλήψεως, ἦταν τόσο μεγάλῃ ἡ ταραχή τους ἀπό τήν ὀδυνηρὴ ἐκπληξη, πού κατέρρευσαν ἀπό ἀβάσταχτο πόνο. Εἶχε τό χάρισμα τῆς νοερᾶς προσευχῆς καί τῆς διδασκαλίας τῆς. Μέσα στά πολλά προβλήματα του, μποροῦσε νά κάνει ὅλους τοὺς ἄλλους νά νιώθουν

εὐχάριστα. Ἡ καθαρὰ καρδιά του, ἡ χαρὰ, ἡ πραότητα καὶ ἡ ἐγκράτεια, γνωρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἦταν ζωντανὰ στὴν καθημερινότητά του καὶ ἀκολουθοῦσε τὸν πατέρα Ἄνθιμο ἀκόμη καὶ στοὺς ἐξορισμούς. Τὸ 1957 ὡς ὄρμιος μοναχὸς καὶ σέ πολὺ ἄσχημη σωματικὴ κατάσταση πηγαίνει στοὺς Λεπροκομεῖο τῆς Ἁγίας Βαρβάρας Αἰγάλεω Ἀθηνῶν. Λέγεται ὅτι γνώριζε ὅλες τὶς ἱερὲς ἀκολουθίες ἀπ' ἔξω καὶ μποροῦσε νὰ λειτουργήσει ὡς κύριος ἱεροφάντης χωρὶς νὰ ἔχει κανένα βιβλίο μαζί του. Στὸν Ἀντιλεπρικό Σταθμὸ ζοῦσε καὶ ὁ Κρητικῆς καταγωγῆς πατὴρ Εὐμένιος, ὁ ὁποῖος εἶχε κι αὐτὸς προσβληθεῖ ἀπὸ τὴν νόσο τοῦ Χάνσεν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιτυχῆ φαρμακευτικὴ ἀγωγή θεραπεύτηκε τελείως. Ἀπεφάσισε ὅμως νὰ μείνει ὅλο τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του κοντὰ στοὺς συνασθενεῖς του, τοὺς ὁποῖους φρόντιζε μὲ πολλὴ ἀγάπη. Ὁ πατὴρ Νικηφόρος ἔφερε μαζί του καὶ μία ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸν πατέρα Ἄνθιμο πρὸς τὸν Γέροντα Εὐμένιο, στὸν ὁποῖο ἔγραφε: *«Νὰ τὸν ὑπηρετήσεις καὶ ὅλα τα χαρίσματα πού ἔχει θὰ σοῦ τὰ δώσει καὶ ἐσένα ὁ Θεός»*. Ὁ Εὐμένιος ἔγινε ὁ ὑποτακτικὸς τοῦ Ὁσίου Νικηφόρου. Κάποτε τὸν εἶδε νὰ προσεύχεται καὶ ἔλεγε: *«Θεέ μου συγχώρεσέ μου, πού δέν ἔχω ἀγάπη, πού εἶμαι ἁμαρτωλός, πού ἔκανα τό ἕνα ἢ τό ἄλλο, εἶμαι ὁ χειρότερος ἁμαρτωλός τοῦ κόσμου. Ὅταν ὀλοκλήρωσε τὴν προσευχή του, τὸν ρώτησε: Γιατί κατηγορεῖς τὸν ἑαυτὸ σου; Πότε πρόλαβες νὰ κάνεις ὅλες αὐτές τὶς ἁμαρτίες; Καὶ τοῦ ἀπάντησε: Μπορεῖ νὰ μὴν τὶς ἔκανα, ἀλλὰ τὶς σκέφτηκα!»* Προσευχόταν μὲ ἀπλότητα ἀλλὰ μὲ θέλημα ψυχῆς. Παρακαλοῦσε γιὰ εὐσπλαγχνία καὶ ζητοῦσε ἀδιάλειπτα ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ ἐλεήσει ὀλόκληρο τὸν κόσμο καὶ τὴ δική του ἁμαρτωλότητα. Καὶ ὅσο προσευχόταν, τόσο γινόταν σκευὸς τῆς Θεῆς Χάριτος καὶ εὐχαριστοῦσε καὶ δοξολογοῦσε τὴν Ἁγία Τριάδα γιὰ κάθε εὐεργεσία Της.

Πλῆθος κόσμου συνέρρεε στοὺς ταπεινὸς κελὶ τοῦ λεπροῦ μοναχοῦ Νικηφόρου, γιὰ νὰ πάρει τὴν εὐχή του. Νὰ τί ἀναφέρουν μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅσοι τὸν γνώρισαν τότε: Ἐνῶ ὁ ἴδιος ἦταν κατάκοιτος, μὲ πληγὲς καὶ πόνους, δέν γόγγυζε ἀλλὰ ἔδειχνε μεγάλη καρτερία. Εἶχε τὸ χάρισμα τῆς παρηγορίας τῶν θλιβομένων. Τὰ μάτια του ἦταν μονίμως ἐρεθισμένα, ἡ ὄρασί του ἐλάχιστη, εἶχε ἀγκυλώσεις στὰ χέρια του καὶ παράλυση στὰ κάτω ἄκρα. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἦταν γλυκύτατος, μελίχιος, χαμογελαστός, διηγεῖτο χαριτωμένα περιστατικά, ἦταν εὐχάριστος, ἀξιαγάπητος. Τὸ πρόσωπό του, πού ἦταν φαγωμένο ἀπὸ τὰ στίγματα τῆς ἀσθενείας καὶ τὶς πληγὲς, ἔλαμπε κι ἔπαιρναν χαρὰ ὅλοι ὅσοι τὸν ἔβλεπαν. Γνώριζε ὅμως πολὺ καλά ὁ ἴδιος ὅτι *«ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ»* (Ψαλμ. 43, 19) καὶ ἐτομαζόταν μυστικά, γιὰ νὰ ἀποπληρώσει τὸ κοινόφλητο χρέος. Ἡ ὀσιακὴ κοίμηση τοῦ πατρὸς Νικηφόρου, στίς 4

Γανουαρίου 1964, επισφράγισε τήν εὐλογημένη ἐπίγεια ζωή του.

Ὁ καθένας μας γνωρίζει πολύ καλά μέσα του ἐάν καί κατά πόσο μᾶς μιλά ἡ ζωή ἑνός Ἁγίου. Ἀλλά στή ζωή μας ὑπάρχουν καί πολλά «ἄλλα» καί «ἀλλά», βασανιστικά ἐρωτήματα μέσα μας, σχετικά μέ ὅλη αὐτή τήν κατάσταση τῶν ἀσθενούντων, ἀλλά καί τῆς ἀναπηρίας γενικότερα στή ζωή μας. Οἱ παρακάτω σκέψεις προσπαθοῦν νά δώσουν μία πρώτη ἀπάντηση στά ἐρωτήματα αὐτά καί ἀποτελοῦν καρπό προσωπικῆς ἐμπειρίας.

Ἡ κοινωνία ἀπέναντι στή λέπρα, ὡς ἁμαρτία!

Στή Βίβλο ἔχουμε πολλές καί σημαντικές διηγήσεις πού δέν μοιάζει καμία μέ αὐτή τοῦ Ὁσίου Νικηφόρου, τοῦ ἐπονομαζομένου «Λεπροῦ». Ἔχουμε διηγήσεις πού μαρτυροῦν ὅτι ὁ Θεός πάει κοντά στους τυφλούς καί τούς ἀσθενεῖς, στους λεπρούς –δύο διηγήσεις μάλιστα– πολλοί πιστοί ὀδηγοῦν τούς παραλυτικούς γιά νά τούς θεραπεύσει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός¹. Καί ἐδῶ ἔρχεται αὐτό τό ἀνθρώπινο βασανιστικό ἐρώτημα: Δέν θά μπορούσε νά γιατρέψει ὅλους αὐτούς τούς λεπρούς; Δέν θά μπορούσε νά κάνει ἕνα ἀκόμα θαῦμα σήμερα; Πόσοι εἶναι οἱ ἀνάπηροι, οἱ καρκινοπαθεῖς, οἱ ἄνθρωποι πού χαροπαλεύουν μέ τόν θάνατο; Γιατί δέν τούς θεραπεύει; Ἀλλά ἐάν ἀφελῶς ἀπαντήσουμε ὅτι ὅλοι εἶναι ἁμαρτωλοί, γιατί ἀφήνει στήν ἴδια καί χειρότερη ἴσως μοίρα ἕναν λεπρό, ὅπως ἦταν ὁ Νικηφόρος; Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στά ὄρια τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀρκετές φορές μεγαλύτερος λόγος γίνεται γιά τήν ἁμαρτία καί λιγότερος γιά τήν ἀρετή. Ἔτσι, συνειδητά ἢ ἀσυνεῖδητα, ἡ ἀναζήτηση τοῦ Χριστοῦ μοιάζει νά περνάει κατ' ἀνάγκη μέσα ἀπό τόν δρόμο τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἁμαρτίας. Στό κέντρο δηλαδή τῆς ζωῆς βρίσκεται ἡ ἁμαρτία, ἡ ὁποία πρέπει νά νικηθεῖ, προκειμένου νά φτάσει κάποιος στήν ἀρετή. Πρόκειται οὐσιαστικά γιά μία πορεία στέρησης, ὅπου ὁ σκοπός δέν εἶναι ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλά κυρίως καί κατεξοχίῃ ἡ ἀποφυγή τοῦ κακοῦ.

Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ ἱατρική ἐπιστήμη, δυστυχῶς, δέν προχωρᾷ σέ ἀποτελεσματικά φάρμακα καί μένει σέ διαρκεῖς ἱατρικές προτάσεις πού δέν χαρίζουν καμία βεβαιότητα: ὅλο πιθανότητες, ὅλο «θά δοῦμε», ὅλο «μπορεῖ», ἕνα ἀσαφές τοπίο. Στό Νοσοκομεῖο, ἀκόμη καί στό σπίτι, ὅπου αὐτή τί στιγμή

¹ Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τί θεραπεία τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ στήν Κανά τῆς Γαλιλαίας (Ιω, 4, 46-53), τί θεραπεία τοῦ λεπροῦ (Ματθ., 8, 2-4 – Μάρκ., 1, 40-45 – Λουκ., 5, 2-15), τί θεραπεία τοῦ παράλυτου στήν Καπερναοῦμ (Ματθ., 9, 2-8 – Μάρκ., 2, 3-13 – Λουκ., 5, 18-26), τί θεραπεία τοῦ δούλου τοῦ ἑκατόνταρχου στήν Καπερναοῦμ (Ματθ., 8, 5-13 – Λουκ., 7, 1-10), τί θεραπεία τοῦ τυφλοῦ στή Βηθσαῖδά (Μάρκ., 8, 22-26) κ.ἄ.

έκατοντάδες ασθενείς δέν μπορούν νά έξυπηρετηθοῦν, λόγω ἔλλειψης κάποιας ἐλάχιστης μορφῆς παρηγορητικῆς φροντίδας, καταλαβαίνεις τί ἀξία ἔχει ἡ ὑγεία, τί θά πεί ζωή, πόσο μικρός εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἀπό μόνος του, ἀδύναμος μέσα στά ἐπιτεύγματά του καί τί θαυμαστή τεχνολογία καί εὐφυΐα του.

Τά θαύματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πολύ μικρά καί λίγα. Καί ἕνας ἄνθρωπος, ἕνας ἀδικημένος λεπρός, πού δέν ἔχει στόν ἥλιο μοίρα, ἀποκαλύπτει ὁ ἴδιος μέ τόν πόνο του, πώς ὁ Θεός διακρίνεται μεγάλος μέσα ἀπό τίς... ἥττες Του, μέσα ἀπό τόν θάνατο καί τίς φαινομενικές ἀποτυχίες Του. Ἡ ζωή πού χαρίζει ὁ ἄνθρωπος πάντα καταλίγει στόν θάνατο καί ὁ θάνατος πού τόν ἐπιτρέπει ὁ Θεός πάντα ὁδηγεῖ σέ αἰώνια κατάστασι καί ζωή.

Ἄλλά ἡ λέπρα; Φοβερή ἀσθένεια! Ζωντανός ἐφιάλτης μέχρι καί πρῖν ἀπό μερικές δεκαετίες. Οἱ ἄνθρωποι ὑπέφεραν κυριολεκτικά. Παραμορφώνονταν. Ἀποκόπτονταν ἀπό τήν κοινωνία. Ἀποδιώχονταν εἴτε μέ τί θέλησή τους εἴτε χωρίς αὐτήν. Ζοῦσαν κυριολεκτικά στό περιθώριο.

Σπιναλόγκα. Μία κοινωνία-φάντασμα. Παρά τί μεγάλη καί πολυτάραχη ἱστορία της εἶναι κυρίως γνωστή σήμερα ὡς **τό νησί τῶν λεπρῶν.**

Τό 1903 ἰδρύεται στό νησί Λεπροκομεῖο γιά τήν ἀπομόνωσι ὄσων ἔπασχαν ἀπό τί νόσο τοῦ Χάνσεν (Νορβηγός ἰατρός, ἀντιμετώπισε τί λέπρα τό 1873) ἀπό τόν ὑγιή πληθυσμό. Δέν εἶχε βρεθεῖ ἀκόμα τό φάρμακο γιά τί λέπρα καί ἡ κολλητική νόσος ἦταν ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν ἀνθρώπων. Οἱ χανσενικοί ἦταν ἀπομονωμένοι σέ περιοχές (μεσκινές) ἔξω ἀπό τίς πόλεις, περιμένοντας νά ζήσουν ἀπό τί φιλευσπλαχνία τῶν διαβατῶν.

Στήν Κρήτη διατηροῦνται ἀκόμα τά τοπωνύμια «Μεσκινιά», κυρίως στό Ρέθυμνο καί στό Ἡράκλειο. Ἦταν ἡ ἐποχή πού ὁ κόσμος πανικοβάλλονταν ἀπό τό φόβο τῆς λέπρας καί οἱ λεπροί ἔπρεπε νά φοροῦν κουδούνια γιά νά προειδοποιοῦν τόν κόσμο νά ἀπομακρύνεται ἔγκαιρα ἀπό κοντά τους. Τότε δέν γνώριζαν ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἔχει φυσική ἀνοσία στήν ἀσθένεια αὐτή καί ὅτι ὁ κίνδυνος μόλυνσης ἦταν πολύ μικρότερος ἀπό ὅσο νόμιζαν. Ποιός ὁμως θά ρίσκαρε νά μολυνθεῖ ἀπό μία ἀνίατη, θανατηφόρο ἀσθένεια;

Στά «μισκίνια» ὁ πληθυσμός, ἀποτελούμενος κυρίως ἀπό νομάδες, ζοῦσε ἀπό τούς καρπούς τῆς γῆς. Ἦτσι ἕνα νησάκι ἦταν ἰδανική λύσι γιά νά ἀπομακρυνθοῦν, νά ἀπομονωθοῦν, νά περιθωριοποιηθοῦν ἀπό τόν ὑγιή πληθυσμό οἱ χανσενικοί καί οἱ ὑγεῖς νά αισθανθοῦν ἀσφαλεῖς. Ἡ Σπιναλόγκα ἦταν ἰδανική λύσι γιατί πρόσφερε εὐκόλη ἐπικοινωνία μέ τί στεριά γιά τί μεταφορά τῶν ἀσθενῶν. Ἄλλά ὁ χῶρος ἦταν περιορισμένος, ὁ ἕνας πάνω στόν

άλλο, χωρίς την κινητικότητα εκείνη που θα επέφερε την ανανέωση και θα τους επέτρεπε να δημιουργήσουν ένα μέλλον. Μιά φρικτή μέθοδος που δεν ήταν άπλως περιθωριοποιημένοι, αλλά πέρα από τον πολιτισμό, μία μέθοδος «άποπολιτισμού»!

Στις 30 Μαΐου του 1903 υπογράφηκε η απόφαση για να μετατραπεί η Σπιναλόγκα σε νησί των λεπρών και μεταφέρθηκαν 250 ασθενείς από διάφορα μέρη της Κρήτης. Μετά το 1913 η Κρήτη ενώθηκε με την Ελλάδα και άρχισαν να έρχονται ακόμα περισσότεροι άρρωστοι στη Σπιναλόγκα, ενώ αργότερα δέχτηκε ασθενείς ακόμα και από άλλες χώρες και χαρακτηρίστηκε ως Διεθνές Λεπροκομείο.

Η Victoria Hislop, στο βιβλίο της **Τό Νησί**, γράφει σχετικά: «*Η Σπιναλόγκα βούιζε από ζωή και ενεργητικότητα. Η εφημερίδα της, 'Ο Αστήρ της Σπιναλόγκας, την όποια εξέδιδε ο Γιάννης Σολωμονίδης, περιείχε περιλήψεις των διεθνών ειδήσεων, μαζί με σχόλια και άρθρα γνώμης. Υπήρχαν επίσης και αποσπάσματα από τα έργα του Νίκου Καζαντζάκη. Κάθε εβδομάδα δημοσιευόταν σε συνέχειες το προφητικό βιβλίο του «Καπετάν Μιχάλης» και οι άνθρωποι στο νησί καταβρόχθιζαν κάθε λέξη, περιμένοντας κάθε φορά το επόμενο κομμάτι, το οποίο συζητούσαν κατόπιν στο καφενείο. Όταν απονεμίθηκε στον Κρητικό συγγραφέα το παγκόσμιο βραβείο Ειρήνης τον Ιούνιο του 1956, δημοσίευσαν ακόμα και τον λόγο που εκφωνήθηκε στη βράβευσή του. "Αν δεν θέλουμε να αφήσουμε τον κόσμο να βουλιάξει στο χάος, πρέπει να λευτερώσουμε την αγάπη που είναι φυλακισμένη στην καρδιά του κάθε ανθρώπου", είχε πει ο Καζαντζάκης. Οι λέξεις είχαν απήχηση στους αναγνώστες στη Σπιναλόγκα, καθώς γνώρισαν όλοι πολύ καλά το μακελειό και τα μαρτύρια από τα όποια προστατεύθηκαν, τόσο στην Ελλάδα όσο και πιο μακριά, επειδή βρισκόνταν περιορισμένοι πάνω στο νησί για πολύ καιρό»².*

Ο μεγάλος Λογοτέχνης Νίκος Καζαντζάκης, στην αρχή της ζωής του και κατά τη νεότητά του, ένωθε μία τεράστια αποστροφή προς τους πάσχοντες από λέπρα, καθώς η θέα ήταν αποκρουστική, αλλά και επειδή όξυνε μέσα του τον φόβο του θανάτου. Στη συνέχεια όμως στο βιβλίο του *Ο Φτωχούλης του Θεού*, παραθέτει αυτοβιογραφικά στοιχεία τα όποια αποδίδει στον άγιο Φραγκίσκο και φανερώνει την απόλυτη αγάπη του και την ταπεινώσή του απέναντι σε κάθε πάσχοντα άνθρωπο. Άς ακούσουμε, τον άγιο Φραγκίσκο της Ασίζης, τον άγιο των Λεπρών, τί ακριβώς λέει για αυτούς τους σκληρά

² Victoria Hislop, *Τό Νησί*, έκδ. Διόπτρα, Αθήνα 2010, σσ. 407-408.

δοκιμαζόμενους ανθρώπους: «Κυλίστηκε χάμω, ξάπλωσε πίστομα κι άρχισε νά φιλάει τό χῶμα καί νά κλαίει. Ὅρθιος ἐγώ ἀπό πάνω του ἔτρεμα· δέν ἦταν λεπρός, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Χριστός κι εἶχε κατέβει στή γῆς λωβιασμένος, νά δοκιμάσει τό Φραγκῖσκο. [...] – Ἐγώ, φρᾶτε Λεόνε, κατάλαβα ἐτοῦτο: ὄλοι οἱ λεπροί, οἱ σακάτες, οἱ άμαρτωλοί, ἄν τούς φιλήσεις στό στόμα... Σῶπασε· τρῶμαξε νά τελέφει τό λογισμό του, – Φῶτισε μέ, άδερφέ Φραγκῖσκο, φῶτισε μέ μή μέ άφήνεις στό σκοτάδι. Πέρασε κάμποση ὠρα· τέλος άνατριχιάζοντας: – Ὅλοι ἐτοῦτοι, μουρμούρισε, ἄν τούς φιλήσεις στό στόμα, συγχῶρεσε μέ, Θεέ μου, γίνονται Χριστός»³.

Σέ ἄλλο ἔργο του ὁ Νίκος Καζαντζάκης θέτει ἕνα πολύ σημαντικό ἐρώτημα: Ἄνθρωπος ἢ Χριστός! Στό ἔργο του ὁ «Καπετάν Μιχάλης», γράφει: «Ἐἶχαν κάνει κι οἱ λεπροί τόν Ἐπιτάφιο τους, εἶχαν ξαπλώσει κι αὐτοί ἀπάνω σε λεμονόφυλλα καί δάφνες τόν Χριστό – μά ἕνα Χριστό δικό τους, πού τόν εἶχε ζωγραφίσει στά χρόνια τα παλιά ἕνας ἑκατοχρονίτης λωβιασμένος καλόγερος. Λεπρό τόν εἶχε στορίσει ὁ καλόγερος ἐτοῦτος τόν Χριστό τῆς Μεσκνιᾶς, τοῦ χε φάει ἡ ἀρρώστια τά δάκτυλα καί τή μύτη καί τό ἐπάνω χεῖλι του εἶχε ἀρχίσει κι αὐτό νά σαπίζει· θύμωσε ὁ Μητροπολίτης τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου, φῶναξε τόν καλόγερο: Ἄφορεσμένε, μεγάλο ἁμάρτημα νά παρασταίνεις λωβιασμένο τό Χριστό. Δέ φοβήθηκες τόν Θεό; Γιατί τό ἴκαμες; Πῶς ἄλλιῶς μπορούσε, Δέσποτά μου, ὁ Χριστός, ἀποκρίθηκε ὁ καλόγερος – καί τσεύδιζε γιατί δέν εἶχε χεῖλια νά μιλήσει, μονάχα δόντια καί γλῶσσα – πῶς ἄλλιῶς μπορούσε ὁ Χριστός νά δείξει τήν ἀγάπη του στούς ἀνθρώπους; Πῆρε ἀπάνω του τήν ἀρρώστιά τους... Ἐτοῦτον τό λεπρό Θεό τριγυροῦσαν ἀπόψε οἱ λωβιασμένοι, ξαπλωμένοι ἀπάνω σε λεμονόφυλλα καί δάφνες. Κι ὅταν εἶδαν ἀντίκτρα τους, στίς Τρεῖς Καμάρες, τόν Ἐπιτάφιο τῶν γερῶν ἀνθρώπων, κούνησαν τά φωτάκια του ἀπάνω ἀπό τόν γκρεμό καί χαιρέτησαν»⁴.

Οἱ λιγοστές αὐτές ἀναφορές εἶναι ἄρκετές γιά νά κατανοήσουμε, μέ τόν καλύτερο τρόπο, τί νοοτροπία τῶν χανσενικῶν τῆς Σπιναλόγκας γιά τόν τρόπο προσέγγισης τῆς ζωῆς, καί μάλιστα τοῦ θανάτου: «Ὁ θάνατος! Στή

³ Νίκου Καζαντζάκη, *Ὁ Φτωχούλης τοῦ Θεοῦ*, ἐκδ. Καζαντζάκη, Ἀθήνα 2008, σ. 90. Τέλος, ὁ ἥρωας τοῦ Καζαντζάκη, ὁ Μανωλιός ἀπό τό βιβλίο *Ὁ Χριστός ξανασταυρώνεται*, πού πρόκειται νά ὑποδυθεῖ τόν Χριστό βγάξει ἐξανθήματα στό πρόσωπό του. Τό γεγονός αὐτό τόν βοηθᾷ νά βρεῖ τόν ἑαυτό του μέσα ἀπό μία ἐσωτερική πνευματική διαδικασία, καί μόλις βρίσκει καί πάλι τόν ἑαυτό του καί ἀλλάζει ζωή (π.χ. ἀποφασίζει νά μῖν ἄρραβωνιαστὴ με τῆ Λενιώ, ἄλλά νά ὑπάρχει γιά ὄλους) καί σκαλίζει σέ ξύλο τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, τά στίγματα χάνονται ξαφνικά με τόν ἴδιο τρόπο πού ἐμφανίστικαν.

⁴ Νίκου Καζαντζάκη, *Καπετάν Μιχάλης, Ἐλευθερία ἢ θάνατος*, ἐκδ. Καζαντζάκη, Ἀθήνα 2012, σ. 193.

Σπιναλόγκα όλοι βιάδιζαν προς τό θάνατο γιατί δέν ύπήρχε τό πνεύμα τής δημιουργίας. Γι' αυτό και συνήθιζαν σιγά-σιγά διαφορετικά από τούς άλλους ανθρώπους πού φρόντιζαν τά παιδιά τους, μοχθοῦσαν νά κάνουν περιουσία. Έμᾶς μᾶς άπασχολοῦσε κυρίως ή προετοιμασία τοῦ θανάτου. Γι' αυτό και λέγαμε: 'αὐτός πέθανε, ξεκουράστηκε'»⁵.

Άπό τό περιθώριο στην αγιότητα

Οί παραπάνω σύντομες διηγήσεις φανερώνουν ότι υπάρχει μία άνευ κίνηση τοῦ ανθρώπου νά άγκαλιάσει τόν πλησίον του, μέ όλες του τίς ιδιαιτερότητες (άκόμη και τούς άσθένειες)⁶, νά τόν δει ως πρόσωπον Θεοῦ, ως «εὔοσμον άνθος» ή νά άποδεχθεῖ τόν ἴδιο τόν Χριστό ως τό κατεξοχίν πρόσωπο πού παίρνει πάνω Του όλες τίς άμαρτίες τοῦ κόσμου. Άλλά και τά δύο εἶναι άκατόρθωτα πολλές φορές. Ό ἴδιος μάλιστα ό Χριστός μιλά μέ παράπονο γιά τίν άχαριστία τοῦ ανθρώπου: Λαέ μου, λαέ μου «τί έποίησα σοί ή τί σοί παρηνόχλησα; Τούς τυφλούς σου έφώτισα, τούς λεπρούς σου έκαθάρισα, άνδρα όντα επί κλίνης ήνωρωσάμην. Λαός μου, τί έποίησα σοί, και τί μοί αναπέδωκας; Άντί τοῦ μάννα χολίν' αντί τοῦ ύδατος όξος' αντί τοῦ άγαπᾶν με σταυρωῶ...»⁷.

Άλλά και ως προσωπική ανθρώπινη άγωνία: «Οὐκ έχω άνθρωπον», λέμε πολλές φορές, όπως ακριβώς στην Εὐαγγελική περικοπή τοῦ Παραλύτου στή δεξιαμένη Βηθεσά. Ό Άγιος Μακάριος ό Πάτριος αναφέρει χαρακτηριστικά γιά τό γεγονός αυτό: «Ποιός λοιπόν, θά ήταν τόσο σκληρός στην καρδιά, τόσο θηριογνώμων στην διάθεση ώστε νά μή συλλυπηθεῖ και νά μή συμπονέσει σήμερα, ακούγοντας από τό Ίερό Εὐαγγέλιο τούς πολλούς εκείνους χρόνους, τούς όποιους πέρασε ό σημερινός παράλυτος κατάκοιτος, σάν αναισθητος λίθος, πάνω σε ένα κρεβάτι; Ποιός νά μή συλλυπηθεῖ, όταν συλλογισθεῖ όχι μόνο τούς πόνους πού τοῦ προκαλοῦσε ή βαρύτατη άσθένεια τής παραλυσίας,

⁵ Maurice Born, *La Chimère Infectieuse* (Η Μολυσματική Χίμαιρα), έκδ. L' Aire, Vevey 1993, σ. 193. Πρβλ. και τό θαυμάσιο βιβλίό τοῦ συγγραφέα Ζουλιέν Γκριβέλ, ό όποίος εργάστηκε πολλά χρόνια ως οδοντίατρος μέ χανσενικούς, *Η νόσος τοῦ Χάνσεν στην Ελλάδα και στην Κρήτη κατά τόν εικοστό αἰώνα*, μετ. Πάρις Ασανάκης, Έλούντα (Κρήτη) 2011.

⁶ Αναφερόμαστε σε όλα τα αυτοάνοσα νοσήματα, τά όποια εἶναι άσθένειες πού εμφανίζονται όταν ό ανθρώπινος οργανισμός επιτίθεται και καταστρέφει τά δικά του κύτταρα και όργανα, όπως ό ερυθριματώδης λύκος, ή ρευματοειδής αρθρίτιδα, ή ψωρίαση, ή νόσος Hashimoto, ή νόσος τοῦ Crohn, ή σκλήρυνση κατά πλάκας κ.ά.

⁷ 12ο Άντίφωνο τής Μεγάλης Πέμπτης.

ἀλλά ἀκόμη τὴν λύπη καὶ τὸ παράπονο πού ἠσθάνετο ὅταν ἔβλεπε τὸν Ἄγγελο νὰ ταράσσει τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας, νὰ ἰατρεύεται ἄλλος καὶ νὰ φεύγει καὶ ὁ ἴδιος νὰ κείτεται πάντοτε ἐκεῖ;»⁸.

Ὁ παράλυτος ἀναφέρει τὸ παράπονό του πρὸς τὸν Κύριο ὅτι δὲν εἶχε ἄνθρωπο νὰ τὸν βοηθήσει: «Κύριε, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ, βάλῃ μέ εἰς τὴν κολυμβήθραν· ἐν ᾧ δέ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει» (Ιω., 5, 7). Ἕνας ἄνθρωπος νὰ βοηθήσει τὸν συνάνθρωπό του δὲ βρέθηκε. Κι ὁμως, ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς πάει πολὺ πιο μακριά. Συνδέει τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἀποκατάστασι τῆς παραλυσίας μὲ τὴν ἐνσάρκωσι τοῦ Ἰδιοῦ. Σὲ ἓνα Τροπάριο τῆς Ἑορτῆς, παρουσιάζεται ὁ Κύριος νὰ ἀπαντᾷ στὸν παραλυτικό, ὅταν ἐκεῖνος τοῦ λέει ὅτι δὲν ἔχει ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὸν βάλει στὸ νερὸ καὶ νὰ γιатρευτεῖ, μὲ τὰ ἑξῆς λόγια: «Διὰ σέ ἄνθρωπος γέγονα, διὰ σέ σάρκα περιβέβλημαι, καὶ λέγεις ἄνθρωπον οὐκ ἔχω; ἄρὸν σου τὸν κράββατον καὶ περιπάτει. Πάντα σοὶ δυνατά, πάντα ὑπακούει, πάντα ὑποτέτακται...»⁹. Δηλαδή, λέει ὁ Χριστὸς στὸν παραλυτικό: ὅτι γιὰ σένα ἔγινα ἄνθρωπος καὶ περιβλήθηκα μὲ σάρκα καὶ λές ὅτι δὲν ἔχεις ἄνθρωπο;

Ὁ Θεὸς εἶναι ἀνυπερήφανος¹⁰ καὶ ὁ Θεὸς Λόγος σαρκούμενος προσέλαβε τὸ ξένο, τὸ ἄλλο, τὸ ἐντελῶς διαφοροετικό¹¹. Βγῆκε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ Του, παραμένοντας ταυτόχρονα ὁ ἑαυτὸς του, προκεκμένου ἢ ἀγάπη Του, πού χωρᾶ τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα, νὰ κατορθώσῃ τὸ ἀκατόρθωτο. Προσέλαβε τὴ διαβρωμένη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἀνθρώπινη φύσι, προσέλαβε τὸν ἐκδιωγμένο ἀπὸ τὸν παράδεισο Ἀδάμ, τὸν πλάνητα καὶ ἀλήτη, γιὰ νὰ τὸν γιатρεύει ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του. Καὶ ἀκόμα περισσότερο, ἔγινε ὁ ἴδιος ξένος καὶ ἀλήτης¹²,

⁸ Μακαρίου του Πάτμου, *Λόγος στὴν Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου*.

⁹ Μέγας Ἑσπερινὸς τῆς Ἑορτῆς, Δοξαστικὸ (Ἦχος πλάγ. Α').

¹⁰ Ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος δίνει μίαν ἀριστοεργηματικὴ ὀνομασία στὸ Θεὸ «ὡς ἀνυπερήφανο». Συμεὼν Νέου Θεολόγου, «Εὐχαριστία» 1, 156-161, *Sources Chretiennes* 113, σσ. 316-318: «Ἄλλ' ὁμως οὐπω ἐγίνωσκον, Δέσποτα, ὅτι σύ ἦς, ὁ ἀπὸ πηλοῦ πλάσας με, ταῦτά μοι πάντα χαρισάμενος τὰ καλά. Οὐπω ἔγνων ὅτι αὐτὸς σύ ὑπῆρχες ὁ ἀνυπερήφανος Θεὸς μου καὶ Κύριος. Οὐπω γάρ φωνῆς σου ἠξιώθην ἀκοῦσαι, ἵνα γνωρίσω σε, ἦς εἰπὼν μοὶ μυστικῶς ὅτι "Εγὼ εἰμί"».

¹¹ Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ ἐνανθρωπίσεως τοῦ Λόγου* 54, PG 25, 192B: «Αὐτὸς γάρ ἐνηθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν [...] καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν παρ' ἀνθρώπων ὕβριν, ἵνα ἡμεῖς ἀθανασίαν κληρονομήσωμεν». Γρηγορίου Θεολόγου, *Ἐπιστολή* 101, PG 37 181C. Ἐπίσης, βλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις Ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως* 50, PG 94, 1005B: «Ὅλον γάρ ὅλος ἀνέλαβε με, καὶ ὅλος ὄλω ἠνώθη, ἵνα ὄλω τὴν σωτηρίαν χαρίσῃται· Τὸ γάρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον. Ἦνωται τοῖνυν σαρκὶ διὰ μέσου νοῦ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καθαρὸτητα, καὶ σαρκὸς παχύτητα».

¹² Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Γλαφυρῶν εἰς Γένεσιν*, PG 69, 185D: «ὡς ἀλήτης ἔσται καὶ ξένος». Νίκου Καζαντζάκη, *Ἀσκητικὴ*, ἐκδ. Καζαντζάκη, Ἀθήνα 2007, σ. 77: «Ἐρχομαί! Παράτα τὴ

έτσι ώστε διά της “συμπαθείας” και της οικειότητας να φανερώσει τό μυστήριο της αγάπης που φτάνει μέχρι τόν Σταυρό.

Είναι αλήθεια ότι στή διάρκεια των αιώνων τά άτομα μέ κάθε είδους αναπηρία δέν αντιμετώπιστηκαν μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο από τίς κοινωνίες και τίς Έκκλησίες¹³. Συχνά οί άνθρωποι αυτοί ήταν στό περιθώριο και έγιναν θύματα κακομεταχείρισης, έκφοβισμού, άπανθρωποποίησης, ένώ πολλές φορές θεωρήθηκε ότι δέν διαθέτουν κανένα δικαίωμα στήν ζωή, καθώς ή όποια αναπηρία τους κρίθηκε ότι άποτελεί σημάδι είτε της θεϊκής τιμωρίας για κάποιο δήθεν άμαρτωλό παρελθόν είτε ότι βρίσκονται υπό τήν κατοχή δαμμονίων που χρήζουν έξορκισμού.

Προκειμένου ή Όρθόδοξη Έκκλησία και ή όρθόδοξη θεολογία ιδιαίτερα να μπορέσουν να διατυπώσουν έναν χρήσιμο και φιλόανθρωπο λόγο άπέναντι στήν πραγματικότητα αυτή, ή όποία θά όδηγήσει και στήν αντίστοιχη πράξη, λαμβάνοντας ύπόψη τί σύγχρονη πραγματικότητα, μακριά από άκρότητες και άστοχίες του παρελθόντος, είναι άνάγκη να έχει ως άφετηρία και βάση δύο καίριες θεολογικές παραδοχές:

α. Τό ίδιο το γεγονός της Ένσαρκώσεως του Υιού και Λόγου του Θεού στήν Ιστορία. Ο Χριστός προσέλαβε όλάκερη τήν ανθρώπινη φύση, τόν σύνολο άνθρωπο. Σέ καμία περίπτωση δέν έμποδίστηκε ή περιορίστηκε από τούς περιορισμούς φύλου, φυλής, χρώματος, θρησκείας, ασθένειας, κοινωνικής τάξης κ.λπ. αλλά μέ τί διδασκαλία και τό έργο του ανέδειξε τί μοναδικότητα του ανθρώπινου προσώπου μακριά από στάσεις και κατανοήσεις που άμαυρώνουν στήν έποχή του αλλά και διαχρονικά –έστω και στό ελάχιστο– τήν εικόνα του Θεού στον άνθρωπο. Άρκει να θυμηθούμε ένδεικτικά τήν παραβολή του Καλού Σαμαρείτη (Λουκ., 10, 25-37), όπου αναδεικνύονται ή μοναδικότητα και τό ανεπανάληπτο της ανθρώπινης ύπαρξης και άξιοπρέπειας, καθώς επίσης και ή άπρουπόθετη άλληλεγγύη άπέναντι στον κάθε άνθρωπο.

Ο Χριστός προσέφερε στήν ανθρωπότητα τό ανεκτίμητο δώρο του προσωπικού τρόπου ύπαρξης, του τρόπου μέ τόν όποιο ύπάρχει ό ίδιος ό Θεός, ένas τρόπος ύπαρξης και ζωής που θεμελιώνεται στήν άπρουπόθετη αγάπη και άνοικτοςύνη προς τό κάθε άλλο πρόσωπο, γεγονός που καθιστά τόν άνθρωπο ως τό κατεξοχίν σχεσιακό όν που δέν μπορεί να ζήσει παρά μόνο

γυναίκα σου, τά παιδιά σου, τίς ιδέες σου κι άκολουθα μου. Είμαι ό μέγας Άλίτης».

¹³ Βλ. σχετικές προσπάθειες της Ίερās Μητροπόλεως Δημητριάδος, Πανελλίνιο Συνέδριο μέ διεθνή συμμετοχή, μέ θέμα: «Έκκλησία, Αναπηρία, Κοινωνία», 30-31 Μαρτίου 2019.

έναν βρίσκεται σέ διαρκή καί εϊλικρινή συνάντησι καί κοινωνία μέ τόν κάθε άλλο.

β. Ὁ κατεχογίν τόπος ὅπου το νέο αὐτό ἦθος γίνεται πράξι, ἢ μᾶλλον ὀφείλει νά ἀποτελεῖ πραγματικότητα, δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τί θεία Εὐχαριστία. Πρόκειται γιά τό μυστήριο πού συγκροτεῖ τήν Ἐκκλησία, ἐκφράζει κατεχογίν τήν αὐτοσυνειδησία της καί τήν ταυτότητά της καί τό ὅποιο προσφέρει ἔστω καί στιγμιαία καί ἀπό μέρους μία πραγματική πρόγευσι τοῦ προσωπικοῦ τρόπου ὑπαρξίς τοῦ ἴδιου του Τριαδικοῦ Θεοῦ, ὁ ὅποιος πρόκειται νά φανερωθεῖ πλήρως στήν ἐρχόμενη βασιλεία. Σχολιάζοντας τήν Α΄ πρός Κορινθίους Ἐπιστολή τοῦ ἀποστόλου Παύλου κεφ. 11, ἡ αὐθεντικότητα τῆς εὐχαριστίας (τό κεντρικό γεγονός στή ζωή τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας) κρίνεται ἀπό τί συμπερίληψη καί συμμετοχή ὄλων των μελῶν τῆς κοινότητος στό εὐχαριστιακό δεῖπνο, καί ὄχι ἀπό τήν ποιότητα τῆς τελετουργίας ἢ τήν ποιότητα τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου. Δέν ὑπάρχει εὐχαριστιακή γιορτή, ἂν δέν ὑπάρχει ἀγάπη πού νά εἶναι ἐκδηλη σίς σχέσεις τῶν μελῶν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνα ἀπό τά βασικά γνωρίσματα τῆς εὐχαριστιακῆς ταυτότητος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅτι αὐτή ἀποτελεῖ τόν τόπο ὅπου κάθε εἶδους ἀποκλεισμός πού βασίζεται σέ γνωρίσματα τῆς φύσης, ὅπως ἡ φυλή, τό φύλο, οἱ κοινωνικές, θρησκευτικές ἢ ἄλλες διαφοροποιήσεις, ὀφείλει νά σχετικοποιεῖται, καθῶς ἐκεῖνο πού προέχει εἶναι ἡ μοναδικότητα καί ὁ ἀνεπανάληπτος χαρακτήρας τοῦ κάθε ἀνθρώπινου προσώπου, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ.

Τό ἐκκλησιαστικό ἦθος ὅταν παραμένει ζωντανό καί ἐκφράζεται σίς ἐπιμέρους ἐκφάνσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς μαρτυρεῖ τό παράδειγμα τοῦ ἴδιου του Θεανθρώπου, ὁ ὅποιος βρέθηκε κοντά, ἢ μᾶλλον ταυτίστηκε μέ τούς πάσχοντες, τούς κάθε λογῆς κατατρεγμένους καί ἀνάπηρους, τούς κοινωνικά καί ἐθνικά ἀπόβλητους, τούς κάθε λογῆς «καταραμένους» τῆς γῆς, δίνοντας ξεκάθαρο παράδειγμα γιά τόν τρόπο πού ὀφείλουμε ἐμεῖς οἱ μαθητές καί οἱ διάκονοί του νά πολιτευόμαστε ἐφόσον ἐπιθυμοῦμε καί προσβλέπουμε στήν αἰώνια ζωή. Μπορεῖς νά ἀγαπᾷς τόν Θεό πού δέν τόν βλέπεις καί νά μισεῖς τόν ἀνάπηρο συνάνθρωπό σου μέ τόν ὅποιο μοιράζεσαι τήν καθημερινή ζωή καί τά ἀγαθά της γῆς, γιά νά παραφράσουμε μία φράσι τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη.

Ὁ φίλος μου ὁ λεπρός καί ἡ πίστι μας!

«Σεῖς εἶστε φίλοι μου, ἂν κάνετε αὐτά πού ἐγώ σᾶς παραγγέλλω. Σᾶς ὀνομάζω φίλους, γιατί σᾶς ἔκανα γνωστά ὅλα ὅσο ἄκουσα ἀπό τόν Πατέρα

μου» (Ιω., 15, 14-15)¹⁴. Ὁ Θεός, λοιπόν, εἶναι ἐκτός ἀπό ὅλα τὰ ἄλλα γνωρίσματά Του καί φίλος του ἀνθρώπου, γιά αὐτό καί ὀνομάζεται ἀπό τούς Πατέρες ὡς Φιλάδελφος καί Φιλάνθρωπος. Τί σημαίνει αὐτό; Ἕνα πανέμορφο ὀρισμὸ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ μᾶς δίνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «*Διὰ τὴν νά τὸν διανοῦν. Ποτίζει ὅποιους θέλουν νά πιοῦν. Εὐεργετῆι ὅταν τοῦ ζητοῦν νά εὐεργετήσῃ. Εἶναι εὐκόλος στή μεγαλοδοξία. Περισσότερο χαίρεται αὐτός νά δίνει ἀπὸ ὅ,τι νά παίρνουν. Μόνον νά μὴ διαπράξουμε τό σφάλμα νά ζητήσουμε πράγματα μικρά καί ἀνάξια πού δίνει.*»

Πρόκειται γιά τὴν ἀπύθμενη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἀναφέρει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς: «*Πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς ἐτοίμασε αἰώνια κληρονομία βασιλείας, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς γιά χάρη μας ἔπλασε τούς ἀγγέλους γιά νά ἀποστέλλονται ὡς διάκονοι. Πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς γιά χάρη μας ἄπλωσε τὸν οὐρανὸ σ' ὅλον τὸν αἰσθητὸ κόσμον, τὸν ἴδιον ἀεκίνητον καὶ πολυκίνητον. Γιά μᾶς, πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς, κατασκεύασε τὸν μέγαν φωστῆρα γιά νά κυριαρχεῖ στὴν ἡμέρα καὶ τὸν μικρὸ γιά νά κυριαρχεῖ τῆς νύκτας. Γιά μᾶς πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς θεμελίωσε τὴ γῆ, ἄπλωσε τὴ θάλασσα, ἐξέχυσε ἀφθόνως ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰ τὸν ἄερα. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν σύμπαντα κόσμον παρήγαγε ἀπὸ τό μηδὲν ὁ πλάστης μας· γιά τὴ σύστασιν τοῦ σώματός μας. Γιά τὴ βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν καθοδήγησιν φωτίζει τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν κάνει δεκτικὴ τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ πού μεταδίδουν τὰ μυστήρια.*»

Θά μοῦ πείτε, καλὰ τα λές ἐσύ, ἀλλὰ ἔλα νά τό δεῖς στὴν πράξη. Ναί, ἔχετε δίκιο! Λησιμονοῦμε ὅμως τό πιὸ σημαντικό: «Μὴ φοβᾶσαι, μόνο πιστεῦε» (Μάρκ., 5, 36)! Αὐτὸ δὲν θά ἔπρεπε νά θεωρεῖται ὅτι σημαίνει, «Ἐπιτέλους, τόλμα ν' ἀρχίσεις νά πιστεύεις», ἀλλὰ μᾶλλον, «Τόλμα νά συνεχίσεις νά πιστεύεις». Θαυμάσια! Ἀλλὰ πῶς μπορεῖ νά «συνεχίσει» κανεὶς νά πιστεύει, ἐκτός ἐάν ἡ πίστιν του κερδίζεται κάθε φορὰ ἐκ νέου; Θέσε τὴν πίστιν πού ἔχεις σέ δοκιμασία... Θαυμάσια! Ἀλλὰ πῶς γίνεται αὐτό τό «νά ἔχει» κανεὶς πίστιν; Μπορεῖ κανεὶς «νά ἔχει» πίστιν καὶ κατόπιν πάνω καὶ πέρα ἀπὸ αὐτό νά τὴν θέτει σέ δοκιμασία; Ἦ μήπως τὴν «ἔχει» κανεὶς μόνο στὸν βαθμὸ πού τὴν θέτει διαρκῶς σέ δοκιμασία ἢ, καλύτερα, στὸν βαθμὸ πού διαρκῶς δοκιμάζεται; Δὲν «ἔχει» κανεὶς μιά φίλια ἢ ἕναν ἔρωτα παρὰ μόνο σάν κάτι πού εἶναι κάθε μέρα

¹⁴ «*ὕμεις φίλοι μου ἔστε, ἐάν ποῖτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν· οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιῆι αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς δὲ εἶρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἠκούσα παρὰ τοῦ πατρὸς μου ἐγνώρισα ὑμῖν.*» Κατὰ παρόμοιο τρόπο καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος στὴν καθολικὴ ἐπιστολὴ τοῦ γράφει: «*Ἔτσι ἐκπληρώθηκε ἡ Γραφή πού λέει: ὁ Ἀβραάμ πιστεύει στὸν Θεὸ καὶ γι' αὐτὴν τὴν πίστιν ὁ Θεὸς τὸν ἀναγνώρισε κι ὀνομάστηκε φίλος τοῦ Θεοῦ*» (Ἰακ., 2, 23).

καινούργιο. Αυτό τό «έχειν» είναι αρκετά διαφορετικό πράγμα από τό νά έχεις χρήματα καί αγαθά ή νά έχεις πεπειθήσεις καί αισθήματα.

Όπωςδήποτε, έδω υπάρχει ένα δίλημμα. Αυτό δέν είναι άνάμεσα στην πίστη μου καί στά καθήκοντα ή τίς ανάγκες μου, αλλά μάλλον άνάμεσα σέ αυτά τά καθήκοντα καί ανάγκες κι εκείνο στό όποιο έχω ως πίστη, δηλαδή στόν Θεό καί τόν λόγο Του. Η πίστη είναι βέβαιη γιά τόν έαυτό της, μόνον όταν κοιτάζει πρós τό αντικείμενό της, πού είναι καί ή πηγή της. Όταν κοιτάζει τόν έαυτό της είναι πάντοτε άβέβαιη. Έτσι ή πίστη είναι ένα «*άλμα μέσα στό σκοτάδι*», γιατί ό άνθρωπος θά εύρισκε εύκολα σιγουριά κοιτάζοντας τόν έαυτό του, όμως πρέπει ακριβώς νά εγκαταλείπει τόν έαυτό του γιά νά μπορέσει νά δει τό αντικείμενο τής πίστης του. Καί αυτό είναι πού συνιστά «*άλμα μέσα στό σκοτάδι*» γιά τόν φυσικό άνθρωπο. Αλλά αυτό δέν σημαίνει κανένα τυφλό ρίσκο, κανένα παιχνίδι τής τύχης, άπλως ένα τυχαίο ψηλάφημα, αλλά μάλλον ένα τόλμημα γνώσης. Γιατί ό άνθρωπος δέν έρωτάται άν θά αποδεχτεί μία θεωρία περί του Θεού, ή όποία ενδέχεται καί νά είναι έσφαλμένη, αλλά μάλλον άν είναι πρόθυμος νά υπακούσει στή θέληση του Θεού.

Όταν ό Θεός δέ μās δίνει κάτι πού επίμονα του ζητούμε, τότε δύο πράγματα μπορεί νά συμβαίνουν: Η δέ μās τό δίνει γιά τό καλό μας, ή έμεις δέν ξέρουμε πώς καί πότε νά Του τό ζητήσουμε, χωρίς νά αποκλείεται νά συμβαίνουν καί τά δύο μαζί. Όσον άφορā τίν πρώτη περίπτωση, κανείς δέν μπορεί νά γνωρίζει τό «γιατί». Γιά τί δεύτερη, όμως, περίπτωση, θά μπορούσα νά πω πάρα πολλά. Πρώτα-πρώτα, όταν ζητάμε κάτι από τόν Θεό, δέν πρέπει νά στυλόνουμε τά πόδια μας καί νά του λέμε: «*Τώρα θέλω αυτό*». Διότι, κάτι τέτοιο, δέν είναι μόνον άπαραδέκτον, αλλά άποτελεεί καί μεγάλη άσέβεια πρós τόν Δημιουργό μας. Ποιός είσαι έσύ, ή άν θέλεις, ποιός είμαι έγώ, πού μπορώ νά ζητήσω άπαιτητικά κάτι από τόν Θεό μας, καί μάλιστα νά του προσδιορίσω καί τόν χρόνο χορηγήσεώς του¹⁵;

¹⁵ Ό παρακάτω διάλογος είναι χαρακτηριστικός: «*Μά, Παπούλη μου, έγώ ούτε άπαιτητικά τό ζητήσα, ούτε χρονικά όρια έθεσα. Αυτό τό γνωρίζετε πολύ καλά. Γιατί τό θέμα μου χρονίζει... Ακριβώς αυτό σοϋ εξηγώ καί έγώ. Τίν αίτία πού χρονίζει. Όταν ζητάμε κάτι από τόν Θεό, τό ζητάμε παρακλητικά καί ευγενικά, γιά ένα όρισμένο χρονικό διάστημα. Εάν δοϋμε ότι ό Θεός μās τό άρνεϊται, τότε σταματοϋμε καί έμεις νά τόν ένοχλοϋμε. Διότι, όσο επίζητοϋμε κάτι, τόσο απομακρύνεται. Γι' αυτό παύουμε νά τό ζητάμε. Καί όταν πλέον έμεις θά τό έχουμε ξεχάσει, αυτό θά έλθει, χωρίς νά τό καταλάβουμε. Γιατί ό Θεός δέν ξεχνά.*

Έλαβε τό μίνυμά μας ό Θεός χωρίς χρέωση! Τό συγκρατεί καί όταν Έκεινος κρίνει, ότι επέστη ό καιρός, μās τό χορηγει! Γι' αυτό, δέν πρέπει νά επιμένουμε στόν Θεό, ντε καί καλά, νά μās κάνει αυτό πού θέλουμε έμεις, καί μάλιστα, όποτε έμεις τό θέλουμε. Η επίμονή σέ αυτές τίς περιπτώσεις άντενδείκνυται. Γιατί κάνει κακό, αντί γιά καλό. Καί όταν μάλιστα ή επίμονή είναι

Πιστεύω ότι δέν πρέπει νά κυνηγάμε τίς ἐπιθυμίες μας, ἀλλά νά τίς ἀφίσσουμε στή θέληση τοῦ Θεοῦ. Διαφορετικά, ὅσο κυνηγάμε κάτι, τόσο ἀπομακρύνεται! Αὐτό τό κάτι, εἶναι σάν τήν σκιά μας. Ὅσο καί νά τρέξεις, δέν πρόκειται νά τήν πιάσεις ποτέ. Γιατί ὅσο τρέχεις ἐσύ, τρέχει καί αὐτή!¹⁶

Ἡ μόνη μας ὑγεία εἶναι ἡ ἀρρώστια! Κάνουμε πολλές φορές τό λάθος νά συγκρίνουμε τόν ἑαυτό μας μέ τούς πιά ἀσθενεῖς ἀνθρώπους. Λάθος! «Μί συγκρίνεις τόν ἑαυτό σου μέ τούς πιά ἀσθενεῖς ἀνθρώπους, ἀλλά νά αὐξάνεις τήν ἀγάπη σου σύμφωνα μέ τήν ἐντολή. Γιατί μέ τί σύγκριση πέφτεις στό λάκκο τῆς οἰήσεως (=ἀλαζονείας), ἐνῶ μέ τήν αὕξηση τῆς ἀγάπης ἀνεβαίνεις στό ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης»¹⁷.

Ὅλα ἀνακεφαλαιώνονται στήν περίφημη φράση τοῦ Μάξιμου Ὁμολογητῆ: «*Συγγνωστόν γάρ, οὐ τιμωρητόν, ἡ ἀσθένεια*».

Ἄντί ἐπιλόγου

Κλείνοντας, ἡ κάθε ἀσθένεια εἶναι πρόφραση γιά νά εἰσέλθουν ὅλοι στήν ἀγιοτητα. Ὅταν, ὁμως, ὡς μέλη τοῦ ζῶντος σώματος τοῦ Χριστοῦ μετέχουμε στή μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, γνωρίζουμε πῶς ἡ εἴσοδος μας στόν ἅγιο χῶρο τοῦ ναοῦ ἀποτελεῖ τρόπον τινά μία ἀνάβαση. Χρειαζόμαστε ὁμως βάσεις γιά νά γίνουν ἀναβάσεις. Ἡ ἀγιοτητα τῆς καρέκλας (large) δέν μᾶς βοηθά, μάλλον θά ἔλεγα μᾶς ἀπομακρύνει. Ἡ Ἐκκλησία δέν φτιάχνει ὀπαδοῦς. Ἡ Ἐκκλησία φτιάχνει ἀγίους. Διαφέρει τό ἓνα ἀπό τό ἄλλο. Καί ἅγιος σημαίνει ἐλεύθερος ἀνθρώπος. Ἄγιος δέν εἶναι αὐτός πού τηρεῖ πέντε-δέκα κανόνες μηχανικές ἐντολές. Θά πεῖ ὅτι εἶναι κάποιος πού κανονικά ἐλευθερώνεται «*τῷ ἀγαθῷ*». Συναντᾷ ἔτσι τόν Θεό. Δέν φαίνεται ὁ Θεός ὅταν ὑπάρχει τό νέφος καί ἡ ὁμίχλη τῶν Παθῶν. Πρέπει νά φύγει ἡ ὁμίχλη γιά νά δεῖς τόν ἥλιο.

Ἡ συζήτηση σχετικά μέ τήν ἀναπηρία δέν ἀφορᾷ σέ κάποιο μέρος τοῦ ναοῦ, ἀλλά στήν ἴδια τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας στό σύνολό της. Ἐπομένως, ἡ ἀναπηρία πρέπει νά ἀντιμετωπίζεται ὡς πρόβλημα πού ἀφορᾷ στήν καθόλου ὑγεία τῆς Ἐκκλησίας. Σέ μία ὑγιή Ἐκκλησία ὅλα τά μέλη προσεύχονται μαζί

ἐντονη καί προέρχεται ἀπό ἄτομο ἀνυποχώρητο, ὅπως λ.χ. εἶσαι ἐσύ, τότε μόνο καλό δέν φέρνει. Γενικά, παιδί μου, θέλω νά καταλάβεις ὅτι δέν πρέπει νά ἐπιμένουμε νά ἀλλάξουμε τή θέληση τοῦ Θεοῦ, γιατί ἔτσι μᾶς ἀρέσει ἐμᾶς καί μάλιστα, ὅποτε θέλουμε ἐμεῖς ἀφ' ἑνός, καί ἀφ' ἑτέρου, ὅταν θέλουμε κάτι νά ἀποκτήσουμε...». Λόγοι Ἁγίου Προφουρίου, «Περί Προσευχῆς».

¹⁶ Θεοφάνους τοῦ Κεραμέως, Ὁμιλία 25.

¹⁷ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, Γ' Ἐκατοντάδα περὶ ἀγάπης, 14.

καί ἐργάζονται ἀπό κοινοῦ· σέ καμία περίπτωση δέν στρέφονται ἀπαξιωτικά ἀπέναντι σέ ἄλλα μέλη. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἓνα σῶμα μέ πολλά μέλη, καί ὅταν ἐξατίας τοῦ ἀποκλεισμοῦ μερικά ἀπό τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἀποκόπτονται, εἶναι τό ἴδιο τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας πού ὑφίσταται τήν ἀναπηρία.

Ἡ Ἀγιοκατάταξις τοῦ Ὁσίου Νικηφόρου του Λεπρού (κατά κόσμον Νικολάου Τζανακάκη) στό Ἁγιολόγιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο μας¹⁸, κατά τήν ἐπικρατοῦσα ἐκκλησιαστική τάξη καί παράδοση, φέρνει στήν ἐπικαιρότητα τό μεγάλο θέμα ἀπό τό περιθώριο στήν ἀγιότητα! Εὐελπιστοῦμε πῶς μέ τίς ἅγιες προσευχές καί τίς ἰσχυρές μεσιτείες τοῦ Ὁσίου θά ἐνισχυθοῦμε καί ἐμεῖς στόν ἀγῶνα τῆς καθημερινότητας, καί μάλιστα σέ ἐποχή καί σέ συνθήκες πού ἐλάχιστα ἐνθαρρύνουν καί κάθε ἄλλο παρά τήν ἐπικροτοῦν. Ἀλλά «*μείζων ἐστὶ ὁ ἐν ἡμῖν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ*» (Α΄ Ἰω., 4, 4). Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά κατεβάσει τό θαῦμα στή Γῆ. Ἀρκεῖ νά ξεχάσει τόν ἴσιο δρόμο, πού ὀδηγεῖ στήν εὐκόλη εὐτυχία, καί νά διαλέξει τό ἀνφορικό μονοπάτι, πού ὀδηγεῖ στά ἀδύνατα¹⁹.

Εἶθε ὁ Ὁσιος Νικηφόρος νά σκεπάσει μέ τήν ἀγία εὐχή του ὅλο τόν κόσμο, ὥστε νά ἀξιωθοῦμε νά γίνουμε ταπεινοί μιμητές τῶν ἀρετῶν του.

¹⁸ Βλ. ὅλα τά σχετικά βήματα καί τίς ἀγωνιώδεις προσπάθειες τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κισάμου καί Σελίνου κ. Ἀμφιλοχίου, στό *Βίος καί Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου καί Θεοφόρου Πατρός Ἡμῶν Νικηφόρου τοῦ Λεπρού*, Ἱερά Μητρόπολις Κισάμου καί Σελίνου, Κίσαμος 2019³, σ. 24.

¹⁹ Βλ. περισσότερα στό Νικολάου Μητροπολίτου Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς, *Τελευταία μας ἐλπίδα ἢ πρώτη μας ἀγάπη*, Ἀθήνα 2016², σ. 177.

ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄

Ἑορτολόγιο

* * *

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΜΗΝΥΜΑ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Λάρισα, Ἅγιο Πάσχα 2020

Πρός

Τόν Ἱερό Κληρο καί τόν

Εὐσεβῆ Λαό τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Ἀγαπητοί μου,

Ἐφθασε πάλι ἡ σπουδαιότερη νύκτα τῆς χρονιάς, ἡ νύκτα τῆς Ἀναστάσεως! Ἡ νύκτα πού διατρανώνουμε τήν Πίστη μας πῶς τό σκοτάδι δέν μπορεῖ νά νικήσει τό φῶς! Καί τοῦτο ὄχι γιατί τό φῶς τῆς λαμπάδας τοῦ καθενός μας, καθώς προστίθεται στό φῶς ἀπό τίς λαμπάδες ὄλων μας, δημιουργεῖ μιᾶ θαυμαστή φωτοχυσία, ἕνα ἐξάισιο θέαμα, μιᾶ ζωντανή εἰκόνα, πού καταλύει καί κατανικᾷ ὅ,τι μαῦρο καί σκοτεινό καί ἀπειλητικό. Ἀλλά διότι τό Φῶς τῆς Ἀναστάσεως, τό Φῶς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τό Φῶς τῆς ὄντως Ζωῆς ξεπηδᾷ ἀπό τόν κενό Τάφο γιά νά καταλάμψει τήν βεβαία ἐλπίδα μας. Οἱ Χριστιανοί δέν ἐλπίζουμε, γιατί ἔχουμε βεβαιότητα, ἔχουμε σιγουριά, ἔχουμε Πίστη ὅτι ὁ Χριστός μας εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ Φωτός, ἡ πηγὴ τῆς Ζωῆς κι ἐμεῖς ζοῦμε τό Φῶς.

Σέ μιᾶ μοναδική ὑπέρβαση τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς, ἡ ὁποία ἀποδεικνύεται πολὺ μικρὴ γιά νά χωρέσει τήν Ἀλήθεια πού ἀποκαλύπτεται, ἡ Ἐκκλησία μᾶς καλεῖ νά ζήσουμε, νά βιώσουμε, νά λάβουμε τήν ἐμπειρία τῆς Ἀναστάσεως. Πῶς; Μὲ μιᾶ χαρακτηριστικὴ φράση τῆς κατ' ἐξοχὴν Ἀναστάσιμης Προσευχῆς: «Τόν Σταυρόν Σου Χριστέ προσκυνοῦμεν καί τήν Ἁγίαν Σου Ἀνάστασιν

ὕμνοῦμεν καὶ δοξάζομεν». Γιὰ νὰ φτάσουμε στὴν Ἀνάστασι περνᾶμε πρῶτα ἀπὸ τὸν Σταυρὸ καὶ γιὰ νὰ Τὴν ὑμνήσουμε καὶ νὰ Τὴν δοξάσουμε, πρέπει πρῶτα νὰ Τὸν προσκυνήσουμε!

Σαράντα μέρες θὰ εἶναι μέσα στὶς Ἐκκλησιές μας κυρίαρχη ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, συνάμα ὅμως θὰ δεσπάζει στή δική του θέσι καὶ ὁ Τίμιος Σταυρός. Πῶς; Ἰδιαιτέρως! Χωρὶς τὸ Σῶμα τοῦ Ἀναστημένου Σωτῆρα μας. Ἰδιαιτέρως γιὰ νὰ μᾶς θυμίζει ὅτι εἶναι τὸ ξύλο τῆς Ζωῆς, τὸ σύμβολο τῆς νίκης, τὸ ὄργανο τοῦ θριάμβου. Τὸ μέσο μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Χριστὸς, ἀφοῦ κυριαρχικὰ παρέδωσε τὸ πνεῦμα Του, θριάμβευσε καὶ στὸν Ἄδη, νικῶντας ὀλοκληρωτικὰ τὸ θάνατο, ἀπελευθερώνοντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος δεσμίους, χαρίζοντας τὴν ἀθανασία. Προσκυνοῦμε τὸ ξύλο τοῦ Σταυροῦ ὅπου χύθηκε τὸ Ἅγιο Αἷμα γιὰ νὰ ξεπλυθεῖ ὁ ῥύπος τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ βλαστήσει τὸ δένδρο τῆς αἰώνιας ζωῆς. Προσκυνοῦμε τὸ ξύλο τοῦ Σταυροῦ ὅπου ὁ Χριστὸς ἔσβησε ὀλοκληρωτικὰ τὸ εἰς βάρος μας γραμμᾶτιο καρφώνοντάς το στὸ Σταυρὸ, ὅπου καὶ ξεγύμνωσε κατανικῶντας καὶ διαπόμπευσε ὅ,τι σατανικό, ὅ,τι δαμονικό, ὅ,τι ἀπάνθρωπο (Κολ. 2, 15).

Ἐχοντας δὲ προσκυνήσει τὸν Τίμιο Σταυρὸ, ὕμνοῦμε καὶ δοξάζομε τὴν «Ἁγίαν Ἀνάστασι». Αὐτὲς οἱ δύο στιγμὲς τῆς Ζωῆς τοῦ Κυρίου εἶναι τόσο ἀλληλένδετες καὶ ἄρηκτα συνδεδεμένες, ὥστε ὁ Σταυρὸς νὰ λογίζεται ὡς τὸ προοίμιο καὶ ἡ ἀνατολή τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ ζωὴ μας γίνεται σταυροαναστάσιμη, καθὼς ἐάν θέλουμε νὰ βιώσουμε τὴν ὄντως Ἀνάστασι, πρέπει νὰ ἀνέλθουμε κι ἐμεῖς στὸ ὕψος τοῦ Σταυροῦ, γιὰ νὰ νεκρώσουμε ὅ,τι ἐμπαθές, ὅ,τι ἀντίθετο στὸ Θεῖο θέλημα, ὅ,τι ἐγωιστικό. Ὁ Σταυρὸς προβάλλεται ἄδειος γιατί καλούμαστε ἐμεῖς νὰ πάρουμε τὴ θέσι τοῦ Μεγάλου Νικητῆ. Καὶ σταυρώνοντας τὸν κακὸ ἑαυτὸ μας, νὰ κάνουμε κι ἐμεῖς τὴ δική μας διάβασι, τὴ δική μας ὑπέρβασι, τὴ δική μας στροφὴ πρὸς τὴν Ἀλήθεια, τὸ Φῶς, τὴ Χαρὰ. «Ἰδοὺ γὰρ ἦλθε διὰ τοῦ Σταυροῦ, χαρὰ ἐν ὄλω τῷ κόσμῳ».

«Ἐν Πάσχα λύτρον λύπης», ψάλλει μὲ μοναδικὴ ἀνακούφισι ὁ κάθε Ὁρθόδοξος, καθὼς αἰσθάνεται λυτρωμένος ἀπὸ τὴν κατῆφεια τοῦ θανάτου! Κι αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ δὲν περιγράφεται, ἀλλὰ βιώνεται! Δὲν ἐξηγεῖται, ἀλλὰ ὑφίσταται! Ἀπὸ ὅποιον ζεῖ πνευματικὰ, ἀπὸ ὅποιον σταυρώνεται μὲ τὸν Χριστὸ γιὰ νὰ ἀναστηθεῖ μαζί Του καὶ νὰ ζήσει τὴν ἀτελεύτητη αἰωνιότητα.

Μὲ ἀναστάσιμους ἀσπασμούς

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

† Ὁ Λαρίσης καὶ Τυρνάβου Ἱερόνυμος

ΑΡΧΙΜ. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΠΑΠΑΡΗΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ - ΘΕΟΛΟΓΟΣ,
Α΄ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΗΝ ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

1. Πρόκληση στή λογική ἢ πραγματική ἀλήθεια;

Ποῦ ἀκούστηκε καί ποιός νά τό πίστευε, μιά νεαρή ἔφηβος σ' ἓνα φτωχικό χωριό τῆς Παλαιστίνης νά δέχεται τήν επίσκεψη ἑνός Ἀγγέλου καί νά συνομιλεῖ μαζί του ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ; (π. Ἀλέξ. Σιμέμαν).

Ἐπάρχουν ἄνθρωποι πού «βλέπουν» τά συναξάρια, τίς ἱστορίες τῶν ἐξ οὐρανοῦ ἐπισκέψεων, μέ τή μοντέρνα δυσπιστία. Ἐπιχειροῦν μέ τή «λογική» νά ἀπομειώσουν ἀκόμη καί ὅ,τι ἐξ ὀρισμοῦ ξεπερνᾶ τή λογική, κι ἄς εἶναι ἀληθινό καί πραγματικό, χωρίς νά τήν ἀναιρεῖ. Ἄλλο αὐτή, ἄλλο ἐκεῖνο.

Κι ὅμως! Ἡ πραγματική ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελισμοῦ προβάλλει ἐδῶ καί δύο χιλιάδες χρόνια στό ἐνδιαφέρον μας! Κάθε φορά πού τήν ἀκούμε, μᾶς συνεπαίρνει καί μᾶς συγκινεῖ! Μᾶς γεμίζει χαρά καί ἀληθινή εὐτυχία. Ἀνοίγει τούς ὀρίζοντες τῆς καρδιάς μας.

Στήν ἐποχή τῶν ἀμέτρητων δυσκολιῶν πού ζοῦμε, μέ χίλια μύρια προβλήματα, θέλουμε ν' ἀκούσουμε καί νά πιστέψουμε τήν πραγματική ἱστορία πού ξεπερνᾶ τά ὄρια τοῦ φυσικοῦ καί ξυπνᾶ τήν ταλαίπωρη ζωή μας. Τῆς δίνει νόημα, προοπτική ἀληθινῆς εὐτυχίας:

«*Εὐαγγελίζου γῆ χαράν μεγάλην*»: ἡ μεγάλη χαρά ἀναμεταδίδεται ὡς εὐχάριστο νέο στήν ἀνθρωπότητα. Εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, πού ἐπιδραῖ εὐεργετικά στίς καρδιές μας. Εἶναι ὁ Χριστός πού μᾶς χαρίζεται, καί βρῖσκουμε τή ζωή μας, γι' αὐτό καί χαιρόμαστε.

2. Ὁ Θεός, ἐντολέας ἢ διαλεγόμενος;

Πῶς φαντάζεται ὁ ἄνθρωπος τόν Θεό; Σάν Θεός πού εἶναι, τά ξέρει ὅλα, δηλαδή θέλει καί ὑπάρχουν. Κανείς δέν μπορεῖ νά τοῦ φέρεي ἀντίρρηση. Ἡ

Ίδια μας ή ύπαρξη εἶναι δικό του δῶρο. Ὁ Θεός δίνει ἐντολές, προδιαγραφές, ὅρια καί ἐκφράσεις ζωῆς. Καί ὁ ἄνθρωπος, θέλει δέν θέλει, τίς ἀποδέχεται. Αὐτὴν γενικά τὴν αἴσθησις ἔχουμε.

Ἡ ἱστορία, ὅμως, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ μᾶς δίνει ἄλλη αἴσθησις. Ὁ ἀπρόσιτος, δυνατός καί παντογνώστης Θεός διαλέγεται μ' ἓνα ἀδύναμο πλάσμα, καί μάλιστα μέ μίαν ἔφηβη 16 χρονῶν, σέ μιά ἐποχή καί κοινωνία πού ή γυναίκα εἶχε ἐλάχιστη ἀξία.

Βέβαια αὐτή ή νεαρή κοπέλα εἶχε προετομασθεῖ καί ἀποδείχτηκε ὅτι εἶχε γίνῃ ὅ,τι τελειότατο καί ἀπλούστατο καί ἀγνότατο μπόρεσε νά δώσει ὁ κόσμος, ἀφάνταστα ἀνώτερη ἀπό τίς προφητικές ὑπεραξίες του.

Ἀξίζει νά προσέξουμε τίς προϋποθέσεις τοῦ διαλόγου. Ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ, πού ἀποστέλλεται ἀπό τόν Θεό στή Μαρία, δέν ἀποστέλλεται γιά νά τῆς μεταφέρει μίαν ἐντολή, ἀλλά μίαν ἀγγελία-πρόταση πού «ἀπαιτεῖ» τή γνώμη καί τή δική της ἀπόφασις.

Μᾶς ἐκπλήσσει ὁ διάλογος Μαρίας καί Ἀρχαγγέλου, ὅταν ἐμεῖς δέν καταφέρνουμε οὔτε κἄν ὡς ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπο νά συνομιλήσουμε ἔτσι, μέ σεβασμό, ὥστε ν' ἀφουγκραστοῦμε τόν ἄλλον! Ὁ Θεός, μέ τὴν ἐντεταλμένη στάση τοῦ Ἀρχαγγέλου, σέβεται τή Μαρία στή μεταξύ τους συνομιλία. Δείχνει τὴν ἀγάπη του πρὸς τό πρόσωπό της καί τό σεβασμό του στὴν ἐλευθερία της.

3. Ὁ διάλογος πού ὀδηγεῖ στὴν ὑπακοή

Ἐάν ὁ διάλογος μέ σεβασμό φανερῶνει τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν ἄνθρωπο, ή ἄλλη ὄψη τῆς ἀγάπης εἶναι ή ὑπακοή στό θέλημα τοῦ Θεοῦ.

«Εἶπε ὁ ἄγγελος σ' αὐτήν· μή φοβᾶσαι, Μαριάμ. Διότι βρῆκες Χάρι ἀπὸ τόν Θεό. Θά συλλάβεις στή γαστέρα σου καί θά γεννήσεις γιό καί θά τόν ὀνομάσεις Ἰησοῦ (Σωτῆρα). Διότι αὐτός θά εἶναι μέγας, θά κληθεῖ Γιός τοῦ Ὑψιστου Θεοῦ καί θά δώσει σ' Αὐτόν ὁ Θεός τό θρόνο τοῦ Δαβὶδ τοῦ βασιλιᾶ, πού θά εἶναι πρόγονός του».

Ὁ Ἀρχάγγελος ἀνακοινώνει στή Μαρία τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τὴν ἐνανθρώπιση τοῦ Υἱοῦ του, ἀλλά στὴν οὐσία ζητᾷ τὴν ἀποδοχή της. Νά πεῖ τό «ναί» στὴν πρόσκλησις καί νά συμμετάσχει στὴν ἐκπλήρωσις τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ.

Ἡ συγκατάθεσις καί ή ὑπακοή τῆς Μαρίας δέν ἀποτελεῖ ἐπιβολή, «θέλεις, δέν θέλεις, ἔτσι θά γίνουν τά πράγματα». Γι' αὐτό καί ἐλεύθερα διατυπώνει τή γνώμη της, τὴν ἀντίρρησης της: *«Καί εἶπε ή Μαριάμ πρὸς τόν ἄγγελο: πῶς θά γίνῃ αὐτό, ἀφοῦ δέν γνωρίζω σύζυγο».*

Ὁ Ἀρχάγγελος ἐπικαλεῖται τότε τή δύναμις τοῦ Θεοῦ, στὴν ὑπέρβασις κάθε

ἀνέφικτου, μέ παράδειγμα τό θαυμαστό γεγονός τῆς κυοφορίας παιδιοῦ ἀπό τὴν ἄτεκνη καὶ ἡλικιωμένη συγγένισσά της, τὴν Ἐλισάβετ.

Ὑπακοή στό θέλημα τοῦ Θεοῦ δέ σημαίνει μὴν ἀόριστα τυφλή ὑποταγή, ἀλλὰ μὴν ἐκούσια παράδοση ταπεινώσης καὶ διάκρισης στό θέλημα τοῦ Θεοῦ: *«δέχομαι ὡς δούλη Κυρίου. Ἄς γίνει σύμφωνα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ»*.

Παρόμοια εἶναι ἡ ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ στόν Θεό Πατέρα Του, τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς στόν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ, λίγο πρὶν ἀπό τὴ σύλληψή του. Διατυπώνει τό θέλημά του στὴν ἱκετευτική προσευχή του: *«Πατέρα μου, ἂν εἶναι δυνατόν, νά μὴν πιῶ τό πικρὸ ποτήρι τοῦ θανάτου»*. Ὅμως, ἀμέσως συμφωνεῖ, ὑπακούει στό θέλημα τοῦ Πατέρα Του: *«Ἄς μὴν γίνει τό δικό μου θέλημα, ἀλλὰ τό δικό σου θέλημα»*.

Ὑπακοή δέν εἶναι ἓνας ἀθέλητος ἐξαναγκασμός καὶ μὴ ἀθέλητη ὑποταγή, ἀλλὰ ἐλεύθερη συγκατάθεση στό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ στάση τῆς Παναγίας στόν Εὐαγγελισμό ἀποτελεῖ ἓνα τέλειο παράδειγμα γιὰ τὴ δική μας στάση πρὸς τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ ἓνα τέλειο ὑπόδειγμα ἀναλογικά στὶς σχέσεις μας μέ τοὺς συνανθρώπους μας: συνεργασία φίλων, παραδοχή συνανθρώπων, ἀγάπη καὶ ὑπακοή συζύγων, στοργή γονέων σέ παιδιά, στοργή ἀδελφῶν μεταξύ τους, στοργή πρὸς ὄρμους καὶ γηραλέους γονεῖς, ἐπαγγελματικές σχέσεις, ἐκπαιδευτική ἐπικοινωνία, ἐπιστημονική διακωνία κ.λπ.

4. Ἀνατροπές τῆς ζωῆς μας

Ἡ ὑπακοή στό θέλημα τοῦ Θεοῦ φαίνεται ἐξωτερικά νά δημιουργεῖ ἀνατροπές στὴ συνήθη πορεία μας.

Πῶς ὄνειρευόταν τὴ ζωή της ἡ ἔφηβη Μαρία σ' ἓνα φτωχικό χωριό, ὄρφανὴ ἀπὸ γονεῖς, μέ τὴν προστασία τοῦ ὄρμου συγγενῆ της; Τὰ καθιερωμένα εὐαγγέλια δέ μᾶς δίνουν πληροφορίες. Τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀργότερα θά ὀδηγήσει τὴν Ἐκκλησία σέ μὴ ἀποκαλυπτική θεολογία, γιὰ τὴν προσδοκία τοῦ ρόλου της. Ὅμως, σύμφωνα μέ τὰ κοινωνικά δεδομένα τῆς ἐποχῆς καὶ κάθε ἐποχῆς, κάθε κοπέλα θά περιέμενε νά βρεθεῖ κάποιος καλὸς ἄνδρας νά τὴ νυμφευθεῖ.

Καὶ ἔρχεται αὐτὴ ἡ οὐράνια ἐπίσκεψη, ἡ ὁποία τὴν προσκαλεῖ σέ μὴ ἀπρόσμενη καὶ μοναδική προοπτική. *«Χωρὶς νά παντρευθεῖς, θά γίνεις μπτέρα. Καὶ τό παιδί σου θά εἶναι ὁ Ἀνθρωπὸς τοῦ κόσμου, ὁ Σωτήρας»*.

Πῶς νά τό δεχθεῖ αὐτό; Μάλιστα, κινδύνευε στὴν ἐποχὴ της νά λιθοβοληθεῖ, ἐάν φανερωνόταν ὅτι ἦταν ἄγαμνη μπτέρα! Δέχθηκε τὴν ἀνατροπὴ τῆς ζωῆς της, διότι εἶχε ἀπέραντη ἐμπιστοσύνη στόν Θεό, στόν Ἄγγελό Του, στόν λόγο καὶ τὴν ὑπόσχесί Του. Ἡ θεολογικὴ ἀποκάλυψη θά μιλήσει γιὰ τὴν ἐμπιστο-

σύνη της στόν εὐαγγελισμό, γιατί ὁ ἄγγελος τῆς φανερωνόταν σέ ὅλα τὰ χρόνια τῆς ὀρφάνιας της, δέν ἦταν ἄγνωστος. Ἄγνωστο ἦταν τό πρωτόφαντο μίνυμα καί γεγονός τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Θά δεχόμεσταν ἐμεῖς μιά τέτοια ἀνατροπή στή ζωή μας; Ἄλλα νά περμενοῦμε, καί ἄλλα νά μᾶς ἔρθουν; Ἡ ἐμπειρία ἀποκρίνεται ὅτι δέν τό δεχόμεσθε. Μᾶς ἔρχεται μιά θλίψη, μιά ἀρρώστια σάν κάλεσμα ὑπομονῆς ἀπό τό Θεό, ἢ ἕνα εἰδικό κάλεσμα ὑπακοῆς ἀπό τό Θεό, καί κάνουμε πίσω! Φοβόμεσθε νά ρισκάρουμε, νά Τόν ἐμπιστευθοῦμε.

Θά μοιάζαμε στήν Παναγία, ἐκείνων τῶν ἐφηβικῶν της χρόνων, ἄν τολμούσαμε νά ποῦμε: «Σ' εὐχαριστοῦμε, Κύριε, γιά ὅ,τι μᾶς δίνεις στή ζωή. Κι ἄς ἀνατρέπονται οἱ κοινές προσδοκίες καί τὰ ὄνειρά μας» (προσευχή χριστιανοῦ).

5. Τό μεγάλο δῶρο τῆς νεαρῆς Παναγίας

Στό ἐρώτημα τῆς Μαρίας πρὸς τόν Ἄγγελο «πῶς θά γίνει αὐτό;», ἐκεῖνος τῆς ἀπαντᾷ: «Τό Ἅγιο Πνεῦμα θά ἔλθει σέ σένα καί ἡ δύναμη τοῦ Ἵψιστου Θεοῦ θά σέ ἐπισκιάσει».

Διαπιστώνουμε τόσο ξεκάθαρα τί δεσπόζουσα συμμετοχή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν ἀνθρώπινη ἱστορία. Ἡ Μαρία θά συλλάβει καί θά γεννήσει τό Χριστό μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Ἰωάννης ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα θά πληροφορηθεῖ τήν ταυτότητα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ μητέρα του ἡ Ἐλισάβετ γέμισε μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα ὅταν χαιρετήθηκαν μέ τί Μαρία, ὁ δίκαιος Συμεὼν φωτίσθηκε ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα ὅταν πῆρε στήν ἀγκαλιά του τόν Χριστό κ.ο.κ.

Στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας ὅλα γίνονται μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα. Μᾶς ὀδηγεῖ στό Χριστό, κι Ἐκεῖνος στόν Πατέρα του. Εἶναι ὁ ἐξαγιαστίς μας.

Χρειαζόμεσθε τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ στή ζωή μας. Διαφορετικά εἶναι πεζή, φτωχική, ἄδεια, χωρίς τό νόμιά της, ψευτισμένη, ἔξω ἀπό τήν προοπτική της. Χρειαζόμεσθε τί θεία του πρόνοια καί τήν ἐνέργειά του, τί φροντίδα καί τήν παρηγοριά του.

Ὅλα αὐτά καί τό ὑπόδειγμα νά τά γευτοῦμε μᾶς τά παρέχει ἕνας μοναδικός ἄνθρωπος: μιά κόρη 16 χρόνων πού συγκατατίθεται μέ ταπείνωση στό θέλημα τοῦ Κυρίου καί συνεργάζεται ἀπόλυτα μαζί Του στήν ἐνανθρώπησή Του. Εἶναι ἡ Παναγία μας.

Ἄς δεχθοῦμε κι ἄς ἐορτάσουμε τό δῶρο της!

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΒΑΪΩΝ

Ἡ Κυριακή των Βαΐων εἶναι μεγάλη καὶ ιδιαίτερη σημαντική Δεσποτική ἑορτή τῆς Ὁρθοδοξίας, καθὼς τὴν ἡμέρα αὐτὴ γιορτάζουμε τὴν θριαμβευτικὴ εἴσοδο τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα «μετὰ Βαΐων καὶ κλάδων». Ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων ἀρχίζει οὐσιαστικά ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ εβδομάδα τῶν Παθῶν. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἑορτὴ τῆς ἀνάμνησης αὐτῆς τελοῦνταν μαζί με τὴν Ἀνάστασι τοῦ Λαζάρου. Ἀργότερα, ἡ δευτέρῃ μετατέθηκε κατὰ μία ἡμέρα, πρὶν τὸ λεγόμενον Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Σύμφωνα με τὸ Χριστιανικὸ ἑορτολόγιο καθιερώθηκε νὰ ὀνομάζεται Κυριακὴ τῶν Βαΐων ἢ Κυριακὴ τοῦ Λαζάρου ἢ Κυριακὴ Βαΐοφόρος ἢ προηγουμένη Κυριακὴ τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀνάστασις.

Ὁ Ἰησοῦς, ὅπως ἀναφέρει ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴ Βηθανία στὰ Ἱεροσόλυμα εἰσέρχεται ἐπὶ «πῶλον ὄνου». Ὁ λαὸς ἀκούγοντας ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται, πῆραν ἀμέσως στὰ χέρια τους βέργια ἀπὸ φοίνικες καὶ βγῆκαν νὰ τὸν ὑποδεχτοῦν. Ἄλλοι μετὰ τὰ ροῦχα τους, ἄλλοι κόβοντας κλαδιά ἀπὸ τὰ δέντρα ἔστρωναν τὸν δρόμο ἀπ' ὅπου θὰ περνοῦσε ὁ Ἰησοῦς. Καὶ ὅλοι μαζί καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ φώναζαν: «Ὡσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ». Συμβόλιζαν δὲ τὰ Βαΐα, οἱ κλάδοι τῶν φοινίκων, τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ θανάτου νίκη τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ Ὡσαννά ἐρμηνεύεται *σῶσον παρακαλῶ*. Τὸ δὲ πωλάριον τῆς ὄνου καὶ τὸ κάθισμα τοῦ Ἰησοῦ πάνω του, ζῶου ἀκαθάρτου κατὰ τὸν νόμο τους, σήμαινε τὴν πρῶν ἀκαθαρσία καὶ ἀγριότητα τῶν Ἑθνῶν καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο ὑποταγὴ τῶν Ἑθνῶν στὸ Ἅγιο Εὐαγγέλιο.

Οἱ Ἰσραηλίτες τὸν ὑποδέχονται μετὰ τιμές ὡς Βασιλιά. Ἐκεῖνος δὲν δίνει ιδιαίτερη σημασία στὶς τιμές, δὲν περιορίζεται στὸ πανηγύρι, στὴν πρόσκαιρη δόξα, ἀλλὰ προχωρεῖ στὸν Σταυρὸ καὶ τὴν Ἀνάστασι. «Πῶλου καθίσας, ὁ λόγῳ τείνας πῶλου, βροτοῖς ἐκζητεῖ λῦσαι τῆς ἀλογίας». Ἡ εἴσοδος τοῦ

Χριστού στά Ίεροσόλυμα εἶναι τελικά ἡ εἴσοδος τοῦ μαρτυρίου σπὴν ἐπίγεια ζωὴ τοῦ Κυρίου. Θά μαρτυρήσει καὶ θά θανατωθεῖ στὸν Σταυρό, γιὰ νά θανατώσει τὸν θάνατο καὶ νά χαρίσει ζωὴ.

Τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων καταλύεται ψάρι λόγω τῆς σπουδαιότητος τῆς ἐορτῆς. Ἀναφορικά μὲ τὴν νηστεία τῆς ἡμέρας αὐτῆς ὑπάρχει μιά διαφοροποίηση στὸ ζήτημα, τοῦ ἂν καταλύεται ψάρι ἢ ὄχι. Ἡ γνώμη τοῦ Θεοδώρου Στουδίτη εἶναι ὅτι τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων τρώγεται ψάρι ἐπειδὴ θεωρεῖται Δεσποτικὴ ἐορτή. Γιὰ τὸν Ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἄγιορείτη μόνο μιά ἡμέρα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τρώγεται ψάρι, δηλαδὴ τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἐορτὴ αὐτὴ βρίσκεται ἀνεξάρτητα ἀνάμεσα σὲ δύο νηστείες τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας. Ἡ θέσις της δίνει τὸ δικαίωμα περὶ καταλύσεως κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ψαριοῦ.

Σὲ ἀνάμνηση τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Χριστοῦ στά Ίεροσόλυμα, ὅλοι οἱ ναοὶ στολιζόνται μὲ κλαδιά ἀπὸ βάγια, ἀπὸ φοινίκες δηλαδὴ, ἢ ἀπὸ ἄλλα νικητήρια φυτὰ, ὅπως δάφνη, ἰτιά, μυρτιά καὶ ἐλιά. Μετὰ τὴ Θεία Λειτουργία μοιράζονται στοὺς πιστοὺς. Ἡ Ἐκκλησία μας καθιέρωσε ἡδὴ ἀπὸ τὸν 9ο αἰῶνα τὸ ἔθιμο αὐτὸ μὰ καὶ ὅπως ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης «ὄχλος πολὺς... ἔλαβον τὰ βαῖα τῶν φοινίκων καὶ ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν αὐτῶ».

Στὶς πρώτες Ἐκκλησίες ἐορταζόταν ἡ μνήμη αὐτὴ μὲ ἀναπαράσταση τοῦ γεγονότος. Συγκεκριμένα, στοὺς Ἁγίους Τόπους κατὰ τὸν 4ο αἰῶνα ὁ Ἐπίσκοπος ξεκινῶντας μὲ πομπὴ ἀπὸ τὸ Ὅρος τῶν ἐλαιῶν εἰσερχόταν στά Ίεροσόλυμα ἐπὶ «πῶλον ὄνου» περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τὸν Κλῆρο, ἐνῶ οἱ πιστοὶ προπορεύονταν κρατῶντας κλάδους φοινίκων. Στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους τελοῦνταν ὁ λεγόμενος «περίπατος τοῦ Αὐτοκράτορα», ὅπου ἡ πομπὴ ξεκινούσε ἀπὸ τὰ Ἀνάκτορα, σπὴν ὁποία συμμετεῖχε καὶ ὁ Αὐτοκράτορας κρατῶντας τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ πλαισιωμένος ἀπὸ τὸ Ἱερατεῖο καὶ κατέληγε σπὴν Ἁγία Σοφία. Τῆς αυτοκρατορικῆς πομπῆς ἡγούνταν ὁ Λαμπαδάριος, ὁ ὁποῖος ἔψελνε «ἐξέλθετε ἔθνη καὶ θεάσασθε σήμερον τὸν Βασιλέα τῶν Οὐρανῶν». Σύμφωνα μὲ τὴν μαρτυρία τοῦ Βαλσαμῶνος, στὸ τέλος τῆς ἐορτῆς ὁ μὲν Αὐτοκράτορας διένεμε ἰδιόχειρα βάγια καὶ σταυροὺς, ὁ δὲ Πατριάρχης κεριὰ γιὰ τὴν Μεγάλῃ Ἑβδομάδα.

Τελικά, τὰ βαῖα πού κρατοῦν οἱ χριστιανοὶ δέν πρέπει νά εἶναι ἀπλῶς ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις λατρείας, ἀλλὰ κάτι βαθύτερο, ἀφοῦ αὐτὰ σημαίνουν τὴν πνευματικὴ, πρακτικὴ, γνωστικὴ καὶ καθαρὴ ἐργασία τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ὅπως διδάσκει ὁ Τίτος ἐπίσκοπος Βόστρων. Πραγματικά, ἡ πνευματικὴ

ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου δέν ἀναφέρεται μόνο στήν πράξη, ἀλλά καί στήν γνώση καί τήν θεωρία. Οἱ κλάδοι τῶν Βαΐων δείχνουν τήν ὀλοκληρωμένη ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, πού διψᾷ νά ὑποδεχθεῖ τόν νικητή τοῦ θανάτου. Ἀπαιτεῖται ἐσωτερική ὑπαρξιακή προσέγγιση. Ἡ προσευχή, ἡ νηστεία, ἡ νήψη, εἶναι τά κατάλληλα μέσα γιά νά μπορέσει ὁ ἀνθρώπος νά προσεγγίσει σωστά αὐτά τά γεγονότα καί νά ἐορτάσει θεϊκῶς καί ὄχι εἰδωλολατρικῶς. Γύρω αὐτό ἡ Ἐκκλησία καθόρισε περίοδο πενήντα ἡμερῶν προετομασίας, πού ἀρχίζει ἀπό τήν Κυριακή του Τελώνου καί τοῦ Φαρισαίου. Τά Χριστολογικά γεγονότα ἀναφέρονται στήν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί προϋποθέτουν κατάλληλη προετομασία.

Ἡ ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου καί ἡ θριαμβευτική εἴσοδος τοῦ Χριστοῦ στό Ἱεροσόλυμα δείχνουν τήν ἐλπίδα τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καί τήν εἴσοδο τοῦ Χριστοῦ στήν καθαρή καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Δέν πρέπει νά εἶναι ἐξωτερικά γεγονότα, ἀλλά ἐσωτερικές ἐορτές. Ὁ Τίτος ἐπίσκοπος Βόστρων θά πει: «Γενώμεθα αὐτῷ ὄχημα ἅγιον ἀντί ἀκαθάρτου πώλου, ἵνα ἐπιβῆ ἐφ' ἡμᾶς. Ζεύξωμεν αὐτῷ τό ἄρμα τῶν λογισμῶν ἡμῶν, καί βασιλεύσει ἐφ' ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας».

Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας συνιστᾷ στοὺς Χριστιανούς νά μὴν κρατοῦν στό χέρι τους τά Βαΐα, ἀλλά νά κατέχουν καί τά βαΐα τῆς ψυχῆς, πού συσχετίζονται μέ τήν ἀπέκδυση ἀπό αὐτήν τῆς νεκρώσεως τοῦ παλαιοῦ καί δερματίνου χιτῶνος καί ἀπόρριψη κάθε τύφου καί ἔπαρσης.

Ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης συνιστᾷ νά μὴν στρώσουμε τήν ὁδὸ ἀπό ὅπου θά περάσει ὁ Χριστός μέ κλάδους ἐλαίας ἢ βαΐα, ἀλλά ὅσο εἶναι δυνατόν νά στρώσουμε τόν ἑαυτό μας μέ τήν ταπεινότητα τῆς ψυχῆς καί τήν ὀρθότητα τῆς γνώμης, ὥστε νά δεχθοῦμε τόν Λόγο καί νά χωρηθεῖ μέσα μας ὁ Θεός. Πρέπει νά ἐπιδειξομε στόν Χριστό ἀντί τῶν Βαΐων τόν ἐνάρετο βίο. Ἄλλωστε οἱ κλάδοι τῶν ἐλαιῶν εἶναι τά χέρια πού ἐκτείνονται πρὸς ἔλεον καί εὐσπλαχνίαν.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς παραγγέλλει στοὺς Χριστιανούς τοῦ ποιμνίου του: «νηπιᾶσωμεν καί ἡμεῖς, ἀδελφοί, τῇ κακίᾳ, νέοι τε καί πρεσβῦται, ἄρχοντες ὁμοῦ καί ἀρχόμενοι». Ὅταν κανεὶς νηπιᾶζει ὡς πρὸς τήν κακία, τότε ἐνδυναμώνεται ἀπὸ τόν Θεό καί κρατᾷ τά τρόπαια τῆς νίκης καί τοῦ θριάμβου, ὄχι μόνον κατὰ τῶν πονηρῶν παιθῶν, ἀλλά καί κατὰ τῶν ὁρατῶν καί ἀορατῶν ἐχθρῶν, ὅποτε λαμβάνει χάρη καί λόγο γιά κάθε εὐκαιρῆ βοήθεια.

Ὁ ὕμνος τῶν νηπιῶν καί θηλαζόντων εἶναι στήν πραγματικότητα ὕμνος τοῦ νέου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πού νηπιᾶζει στήν καρδιά. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος

παραγγέλλει στους Χριστιανούς τῆς Κορίνθου: «Ἀδελφοί, μὴ παιδιά γίνεσθε ταῖς φρεσί, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσί τέλειοι γίνεσθε» (Α΄ Κορ. 14, 20). Ὑπάρχει νηπιότητα καὶ παιδικότητα στό μυαλό καί νηπιότητα καί παιδικότητα στήν καρδιά. Οἱ χριστιανοί δέν πρέπει νά νηπιάζουν στό μυαλό, ἀλλὰ στήν καρδιά, ἐνῶ στό μυαλό πρέπει νά εἶναι τέλειοι καί ὀλοκληρωμένοι. Ἡ νηπιότητα στήν καρδιά συνδέεται μέ τήν κάθαρση καί τήν ἀποβολή ἀπό ἐκεῖ ὅλων τῶν λογισμῶν.

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟΥ ΘΩΜΑ

«Τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ἐπέστης, Χριστέ, πρὸς τοὺς μαθητάς»
(Δοξαστικό ἑσπερινοῦ ἑορτῆς)

Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλά θαύματα, πού πραγματοποιοῖσε ὁ Κύριος μετὰ τὴν Ἀνάστασί Του, βλέπουμε στό Εὐαγγελικό Ἀνάγνωσμα τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ. Θαῦμα ἡ Ἀνάστασις καί βεβαιώνεται μέ τόσα σπουδαῖα καί αναμφισβήτητα γεγονότα, ὅπως οἱ ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ.

Ἐμφανίσεις φυσικές, πολλές, σέ διάφορα πρόσωπα, σέ πολλά σημεῖα καί σέ διάφορες χρονικές στιγμές, ὥστε νά ἀποκλείεται κάθε σκέψις ἀμφισβητήσεως.

Θαυμαστές καί οἱ δύο ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστημένου Κυρίου, πού βλέπουμε στό Εὐαγγέλιο τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ. Καί σάν ἐμφανίσεις, διπλαδί πῶς ὁ νεκρός διδάσκαλος ἐφανίστηκε ἐνώπιον τῶν μαθητῶν Του ζωντανός! Θαυμαστές ὁμως καί ὡς πρὸς τόν τρόπο πού ἔγιναν: «τῶν θυρῶν κεκλεισμένων».

Ἀλλά δέν εἶναι ἡ πρώτη φορά πού κάνει τό Σημεῖο αὐτό ὁ Κύριος. Πρὶν ἀπὸ αὐτό πραγματοποιοῖσε δύο φορές παρόμοια θαύματα. Τό ἓνα θαῦμα ἡ Ἀνάστασις, τό ἄλλο ἡ σύλληψις καί ἡ γέννησις.

Σφραγισμένη ἡ πύλη τῆς παρθενίας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, κι ὁμως μπῆκε καί βγῆκε ὁ Χριστός, χωρὶς νά πειραχτοῦν τὰ κλειθρα τῆς παρθενίας τῆς. Ἐπανάληψη τοῦ θαύματος ἔχουμε καί στὴν Ἀνάστασι. Σφραγισμένη ἡ θύρα τοῦ μνημείου. Καί ὁμως ἡ βαριά πλάκα δέν ἐμποδίζει τὴν ἔξοδο τοῦ Κυρίου ἀπὸ τό μνημεῖο.

«Ἐσφραγισμένου τοῦ μνήματος ἡ ζωὴ ἐκ τάφου ἀνέτειλας, Χριστέ ὁ Θεός. Καί τῶν θυρῶν κεκλεισμένων τοῖς μαθηταῖς ἐπέστης ἡ πάντων ἀνάστασις...» ἀναφέρει τό ἀπολυτίκιο τῆς ἑορτῆς, τονίζοντας τόν παραλληλισμὸ Γεννήσεως καί Ἀναστάσεως μέ τό θαῦμα τῆς ἐφανίσεως στό ὑπερῶο τῆς Ἱερουσαλὴμ. Κλειστές οἱ πόρτες καί ὁ Χριστός μπαίνει ὄχι μόνο σάν πνεῦμα, ἀλλά καί σάν

σῶμα. Σῶμα ἀφ' ἑνός μὲν ἀφθαρτοποιημένο, ἀφ' ἑτέρου δέ σῶμα πού ψηλαφᾶται, πού φαίνεται καί μέ τά σωματικά μάτια. Μέ ἕνα σῶμα πού εἶναι ἐνωμένο μέ τή Θεότητα καί γι' αὐτό δέν περιορίζεται τοπικά καί χρονικά.

Πανταχοῦ παρών ὁ Χριστός ὡς *Θεάνθρωπος* καί στόν οὐρανό καί στή γῆ. Γιά τόν πιστό Χριστιανό δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πῶς ἡ παντοδυναμία τοῦ Κυρίου μπορεῖ νά κάνει αὐτό τό θαῦμα. Διότι «ὅπου γάρ βούλεται Θεός νικᾶται φύσεως τάξις» (Θεοτοκίον ἑσπερινοῦ Σαββάτου, βαρέος ἤχου). Γιά τούς ὀρθολογιστές καί ἀπίστους, οἱ ὅποιοι πάντοτε προβάλλουν τό αἴτημα γιά χειροπιαστές ἀποδείξεις, ἀναφέρουμε ἀποδείξεις ἀπό τά φυσικά δεδομένα καί τά ἐπιστημονικά ἐπιτεύγματα: «*Τῶν θυρῶν κλεισμένων*». Κλειστές οἱ πόρτες καί τά παράθυρα κάποιας οἰκίας. Καί ξαφνικά μέσα στό δωμάτιο εἰσβάλλουν οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου χωρίς νά ἀνοιξοῦν οἱ πόρτες καί διαλύουν τό σκοτάδι. Τά κλεισμένα παράθυρα δέν ἐμπόδισαν τόν φυσικό ἥλιο νά μπεῖ στό σπίτι. Καί οἱ κλεισμένες πόρτες θά ἐμπόδιζαν τόν νοπτό ἥλιο, τόν Χριστό, νά εἰσελθεῖ στό ὑπερῶο τῆς Ἱερουσαλήμ; Ἐπίσης, μέ τά σύγχρονα ὀπτικοακουστικά μέσα (ραδιόφωνο, τηλεόραση, διαδίκτυο κ.ά.) ἐμφανίζονται μπροστά στόν ἄνθρωπο διάφορα πρόσωπα καί γεγονότα «*κλεισμένων τῶν θυρῶν*» τῆς οἰκίας τους. Ὁ Χριστός πού εἶναι ὁ παντοδύναμος Θεός, δέν μπορεῖ νά μπεῖ «*κλεισμένων τῶν θυρῶν*» μέσα στό ὑπερῶο τῆς Ἱερουσαλήμ;

Μέ τήν Ἀνάστασί Του ὁ Χριστός, ἄνοιξε τή θύρα τοῦ Παραδείσου, ἀλλά καί τίς ψυχές τῶν μαθητῶν Του, πού ἦταν κλειδαμπαρωμένες μέ τά *κλειδιά τῆς δειλίας καί τοῦ φόβου* καί ἔτσι πῆραν τή δύναμη νά κάνουν τό μεγάλο ἄνοιγμα στόν κόσμο, κηρύττοντας καί ὁμολογώντας στά πέρατα τῆς Οἰκουμένης Ἰησοῦν Χριστόν καί τοῦτον Ἐσταυρωμένον καί Ἀναστάντα (Α΄ Κορ. 18, 23).

Μιά ψυχὴ ὅμως παρέμεινε κλειστή. Ἦταν ἡ ψυχὴ τοῦ Θωμᾶ. Τό κλειδί τῆς πρὸς στιγμὴν ἀπιστίας-δυσπιστίας του εἶχε κλειδώσει τήν ψυχὴ του. Κατά θεία οἰκονομία, ἀπό τήν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ Κυρίου στό ὑπερῶο, ἔλειπε ὁ Θωμᾶς. Αὐτὴν τήν ἀλήθεια τονίζουν καί οἱ θεόπνευστοι ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας μας: «*Τότε ὁ Θωμᾶς οικονομικῶς οὐκ εὐρέθη μετ' αὐτῶν. Ἔλεγε γάρ, οὐ μὴ πιστεύσω, ἐάν μὴ ἰδῶ κάγῳ τόν δεσπότην· ἰδῶ τήν πλευράν ὅθεν ἐξῆλθε τό αἷμα, τό ὕδωρ, τό βάπτισμα· εἶδῶ τήν πληγὴν ἐξ ἧς ἰάθη τό μέγα τραῦμα ὁ ἄνθρωπος*» (Δοξαστικὸ Στιχηρῶν Ἑσπερινοῦ Ἑορτῆς). Οἱ ἄλλοι ὅμως μαθητές τοῦ μετέφεραν τό εὐχάριστο νέο ὅτι «*ἐωράκαμεν τόν Κύριον*». Μιά κάποια ἀντίδραση εἶναι φυσικό ἐκ μέρους τοῦ μαθητοῦ, διότι καί ὁ ἴδιος εἶχε παρακολουθήσει τή Σταύρωση καί τήν Ταφή τοῦ διδασκάλου του. Ὅταν ὅμως ξεπερνᾶει τήν ἀρχικὴ του ἀντίδραση, θέλει καί ὁ ἴδιος νά δεῖ ὅ,τι εἶδαν

καί οἱ ἄλλοι μαθητές. Τά χέρια καί τήν πλευρά τοῦ Ἀναστάσιου Κυρίου. Καί ὁ Κύριος; Ἔρχεται πάλι τῶν θυρῶν κεκλεισμένων καί μέ τήν παρουσία Του ἀνοίγει καί τήν ψυχή τοῦ Θωμᾶ καί τόν κάνει νά ἀναφωνήσει: «Ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου».

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός γράφει πῶς ὁ χριστιανός πίστις ἐστίν διπλαδί γιά νά θεμελιώσει μέσα του ὁ ἄνθρωπος τό σωτήριο καί κοσμογονικό γεγονός τῆς πίστεως, δέν χρειάζεται ἀποδείξεις! Καί αὐτό γιατί «Ἔστι δέ πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων» (Εβρ. 11, 1). Βεβαίως καί ἡ ἔρευνα στόν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας ἔχει τί θέση της καί κανείς δέν τήν ἀμφισβητεῖ. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τόνισε: «Ἐρευνάτε τάς Γραφάς... καί ἐκεῖνα εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ» (Ιω. 5, 39). Αὐτή τήν ἔρευνα πρέπει νά ἀκολουθεῖ ἀσφαλῶς ἡ θέα τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπό τή δύναμη τῆς πίστεως.

Ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς εἶναι τό αἰώνιο παράδειγμα γιά τήν πίστη τοῦ ἀνθρώπου. Δύσπιστος πρὸς στιγμὴν βρέθηκε ὁ ἴδιος. Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι δέν ἦταν πιστός. Ἀξίζει νά θυμηθοῦμε ὅτι ὅταν οἱ ἀπόστολοι καί ὁ Κύριος ἔμαθαν ὅτι ἀρρώστησε ὁ Λάζαρος, ὁ Κύριος τοὺς εἶπε: «Ἄς ἐπιστρέψουμε στά Ἱεροσόλυμα». Στά λόγια τοῦ Κυρίου οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι ἀπάντησαν: «Ἀλλά οἱ Ἰουδαῖοι θέλουν νά σέ σκοτώσουν ἐκεῖ, γιατί θά πρέπει νά ἐπιστρέψουμε;». Μονάχα ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς ἀπάντησε: «Ἄς τόν ἀκολουθήσουμε καί ἄς πεθάνουμε μαζί μέ Ἐκεῖνον». Ἦταν προετοιμασμένος ὄχι μόνο στά λόγια νά εἶναι μαθητής Του, ἀλλά καί νά πεθάνει μαζί Του, ὅπως ἓνας ἄνθρωπος πού ἀποφασίζει νά πεθάνει μέ τόν φίλο του καί ἐάν χρειαστεῖ χάριν τοῦ φίλου Του. Ἄλλωστε ἡ σωτήριος ὁμολογία του, ἔγινε ὕμνος στό στόμα τῶν πιστῶν. Καί ὅπως τονίζει ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Ὡστε μέ τήν ἀπουσία του ὁ Θωμᾶς μᾶς ὀδήγησε πρὸς τήν ἀλήθεια. Καί ὅταν ἦλθε μετά, μᾶς σταθεροποίησε στήν πίστη μας. Νά γιατί οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας χαρακτηρίζουν τήν ἀπιστία τοῦ Θωμᾶ, ὡς καλή ἀπιστία, ἡ ὁποία «πίστιν βεβαίαν ἐγέννησεν» (Ἱεροῦ Χρυσοστόμου, «Ὁμιλία εἰς τήν Καινὴν Διαθήκην καί εἰς τόν Ἀπόστολον Θωμᾶν», PG 63.927 κέξ.). Ἐπίσης, καί ἡ μετέπειτα ἱεραποστολική περιοδεία του, κατά τήν ὁποία ταξίδεψε σέ μακρινούς τόπους, φτάνοντας ὡς τήν Ἰνδία, μεταφέροντας τόν θεῖο Λόγο καί θυσιάζοντας ἀκόμη καί αὐτή τή ζωή του, διά τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου του ἀπό τόν βασιλιά Μίσδιο, μαρτυρεῖ τήν ζωτικότητα τῆς πίστεώς του.

Ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου διεκήρυξε ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς. Αὐτό πρέπει νά ἐπαναλαμβάνει καί ὁ κάθε Χριστιανός. Καί μάλιστα νά ζητάει ἀπό τόν Κύριο, νά τοῦ ἐνισχύει τήν πίστη καί νά τόν φωτίζει μέ τό φῶς Του.

Τά τρία χρόνια μαθητείας τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ κοντά στόν Ἰησοῦ Χριστό τοῦ δίδαξαν τήν πίστη. Ἡ πάνω ἀπό δύο χιλιάδες χρόνια ἀπό τότε ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας, τό ἴδιο κηρύττει καί στόν ἄνθρωπο τοῦ σήμερα. Ἄραγε, θ' ἀκούσουμε τί φωνή της, γιά νά ὁμολογήσουμε καί ἐμεῖς μαζί μέ τόν Ἀπόστολο Θωμᾶ: «Ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου»;

ΑΝΑΛΗΨΗ: Η ΜΟΝΗ ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΕΙΝΑΙ Η ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἡ ἐποχή μας βλέπει τὴν θρησκεία ὡς αὐτὴ πού ἐκμεταλλεύεται τὴν ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων γιὰ βεβαιότητες μετὰ τὸν θάνατο. Κατηγορεῖ τὴν πίστιν ὅτι στηρίζεται σέ ψεύτικα δεδομένα, καθὼς μετὰ τὸν θάνατο κανένας δὲν ἐπέστρεψε στὴ ζωὴ. Καί ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος πού νά μὴν ἔχει ἀγωνία γιὰ τὸ τί γίνεται μετὰ τὸν θάνατο, ὁ χωρὶς Θεοῦ πολιτισμὸς σταματᾷ στό μηδέν, τὸ ὅποιο θεωρεῖ πῶς εἶναι ὁ,τι μᾶς περιμένει. Ἄντὶ τῆς βεβαιότητας τῆς πίστεως ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὅτι ὑπάρχει μετὰ θάνατον ζωὴ, ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ἡ σύγχρονη πραγματικότητα προβάλλει τὴν βεβαιότητα ὅτι στὰ ἐπιτεύγματα τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν τεχνολογία, τὴν ἐπιστήμη, τὴν ἰατρική, τὸν κόσμον τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά βρεῖ τρόπους νά παρατείνει τὴ ζωὴ του ἢ καὶ κάποια στιγμή νά νικᾷ τὸν θάνατο. Ὁ ἴδιος πολιτισμὸς στηρίζεται ἀκόμη στὴν ἱκανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν μας. Μᾶς λέει ὅτι ὅσο ζοῦμε, δικαιούμαστε νά ἀπολαμβάνουμε, ἀκόμη καὶ χωρὶς ὄρια καὶ χωρὶς πατροπαράδοτες ἀξίες, ὅπως τὸ νά τηροῦμε τοὺς συζυγικούς δεσμούς. Οἱ ἡδονές τῆς σαρκός, τῆς τροφῆς, τῆς διασκέδασης, τῶν ταξιδιῶν εἶναι σημάδια τῆς εὐχαρίστησης πού εἶναι ἡ μόνη βεβαιότητα, καθότι οἱ αἰσθήσεις μας μᾶς δηλώνουν ὅτι εἴμαστε χορτᾶτοι.

Αὐτὲς οἱ βεβαιότητες ὅμως τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἰδίως αὐτὸ τὸ διάστημα, συντρίβονται. Μία ἀσθένεια, Κύριος οἶδε ἀπὸ ποῦ ξεκίνησε, ἔρχεται καὶ μᾶς δείχνει ὅτι αὐτὲς οἱ βεβαιότητες δὲν μποροῦν ὄχι ἀπλῶς νά σταματήσουν τὸν θάνατο, ἀλλὰ τὸν φέρνουν κοντὰ σέ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα, διότι οὐδεὶς γνωρίζει ἂν φέρει τὴν ἀσθένεια μέσα του ἢ ἂν τὴν φέρει ὁ διπλανός του, ἀκόμη καὶ ὁ οἰκεῖός του. Ὅλα τὰ κράτη ἀναγκάζονται νά πάρουν μέτρα πού ὀδηγοῦν στὸν ἀπόλυτο περιορισμὸ καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ τῶν τρόπων μέ τούς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι αἰσθανόμαστε εὐτυχημένοι. Ὁ φόβος γίνεται ἡ μόνη

βεβαιότητα. Ἡ ἀνθρώπινη φύση ὑποφέρει, διότι καταλαβαίνει τὰ μέτρα της. Τό ἐρώτημα λοιπόν ἐπανέρχεται: μήπως ἔχουμε ἀνάγκη νά ξαναβροῦμε τήν βεβαιότητα τῆς πίστεως μας, ἡ ὁποία, χωρίς νά ἀρνεῖται τόν θάνατο, τόν θεωρεῖ ὡς Πάσχα, ὡς πέρασμα στήν αἰώνια κοινωνία μέ τόν Χριστό καί τούς ἀγίους, μιά κοινωνία ἀγάπης καί ἐλπίδας πού ξεκινᾷ ἀπό τό παρόν καί γίνεται αἰωνιότητα;

Ἡ ἐορτή τῆς Ἀναλήψεως, σαράντα ἡμέρες μετά τήν Ἀνάσταση, σηματοδοτεῖ τό τέλος τῆς ἐπίγειας παρουσίας τοῦ Κυρίου μας καί τήν ἀνοδό Του στούς οὐρανοῦς, ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καί Πατρός. Ὁ Χριστός ἀνεβαίνει ὡς Θεάνθρωπος στόν οὐρανό. Κατέβηκε ὡς Θεός καί ἐπιστρέφει παίρνοντας μαζί Του καί τήν ἀνθρώπινη φύση. Τῆς ἔχει δώσει ὅμως τί δυνατότητα νά ὑπάρχει γιά πάντα σέ σχέση μαζί Του καί μέ τούς ἀγίους, ἐπομένως νά σώζεται, νά θεώνεται καί νά περιμένει καί τήν ἀνάσταση τοῦ σώματος γιά νά πορευτεῖ πλήρης στή χαρά τῆς ἀγάπης! Ἡ σωτηρία αὐτή δέν ὑπάρχει πλέον ὡς προσδοκία ἢ ὡς ἐπιθυμία, ἀλλά ὡς βεβαιότητα.

Αὐτή ἡ βεβαιότητα ἀποτυπώνεται στό ἀπολυτικό πού ψάλλουμε στήν ἐορτή: «βεβαιωθέντων (τῶν μαθητῶν) διά τῆς εὐλογίας, ὅτι σύ εἶ ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ Λυτρωτής τοῦ κόσμου». Σαράντα ἡμέρες μετά τό Πάσχα ὁ Χριστός, ἀφοῦ καλεῖ τούς μαθητές Του νά περιμένουν τόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τούς ὑπόσχεται ὅτι δέ θά τούς ἀφήσει ὄρφανούς, ἐπισφραγίζει τίς ὑποσχέσεις Του μέ τήν Ἀνάληψή Του. Τόν συνοδεύουν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι. Στήν φωτεινή νεφέλη δείχνει ὅτι τελείωσε τό ἔργο Του ἐπί γῆς καί τώρα ἀφήνει τήν συνέχεια στούς μαθητές Του. Ἐκεῖνοι τό κληροδότησαν σέ μᾶς. Ὅλοι μαζί λοιπόν γνωρίζουμε ὅτι μπορούμε νά νικήσουμε τί φθορά καί τόν θάνατο τῆς φύσης μας, νά ἀνεβροῦμε πνευματικά καί νά Τόν ἀφήσουμε νά ἀναλάβει καί ἐμᾶς στόν τρόπο τῆς ζωῆς Του ἀρχικά, δηλαδή στήν ἀγάπη, καί στήν αἰώνια χαρά μαζί Του, στήν ἀνάσταση!

Αὐτό τό διαφορετικό νόημα εἶναι βεβαιότητα γιά τήν Ἐκκλησία. Εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ὁ Κύριός μας ἀναστήθηκε καί ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. Εἴμαστε βέβαιοι ὅτι αὐτός εἶναι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ καί ὁ Λυτρωτής τοῦ κόσμου. Εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση μας μπορεῖ νά ἐνωθεῖ μαζί Του. Καί ἀντιλοῦμε αὐτή τή βεβαιότητα μέσα ἀπό τρεῖς δρόμους. Ὁ πρῶτος εἶναι μέσα ἀπό τό Εὐαγγέλιο πού ἡ Ἐκκλησία διατηρεῖ ἀνόθευτο στούς αἰῶνες. Ὁ δεύτερος εἶναι διά τῶν ἀγίων μας, πού ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἀγάπη καί ἡ ἀνάσταση εἶναι πραγματικότητες καί στά ἅγια λείψανά τους καί στήν ἐκπλήρωση τῶν αἰτημάτων μας πού φανερόνεται στά διάφορα θαύματα. Ὁ τρίτος εἶναι στήν χάρη τοῦ Ἁγίου

Πνεύματος, όπως αυτή αποτυπώνεται στα μυστήρια της Ἐκκλησίας μας. Στὴν ὕλη πού ἐνεργεῖ εἰς ἀφθαρσίαν. Στό νερό πού μᾶς εἰσάγει στὴν Ἐκκλησία κατὰ τὴ βάπτισι καὶ πού γίνεται ἀγιασμός ἀναλλοίωτος, ὅσα χρόνια κι ἂν περάσουν. Στόν ἄρτο καὶ τόν οἶνο, πού μεταβάλλονται σέ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Στό ἔλαιον τοῦ Εὐχελαιίου πού γίνεται ἱερατικό ψυχῆς καὶ σώματος. Στὴν μετάληψη τῆς ἀγιότητας πού κάνει τὴν καρδιά μας νά ἐλαφρώνει ἀπὸ τὰ πάθη τῆς, τὶς ἀγωνίες τῆς, τοὺς φόβους τῆς.

Πρὶν ξεκινήσει τὸ ζωηφόρο ἔργο Του ὁ Χριστός στὸν κόσμον νίστηκε σαράντα μέρες στὴν ἔρημο. Μᾶς δίδαξε ὅτι ἡ πορεία τῆς φύσης μας γιὰ ἐλευθερία ἀπὸ τὴν φθορά ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀσκησι. Ὅσο δίδασκε ὁ Χριστός, ἔκανε καὶ θαύματα, σβίνοντας τὴ φθορά καὶ τὸν θάνατο καὶ δίδοντας εὐκαιρία μετάνοιας στοὺς ἀνθρώπους. Στὰ πάθη, τὴν ταφή καὶ τὴν εἰς Ἄδου κἀθοδο μᾶς ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νά δοῦμε καὶ νά ζήσουμε τί σημαίνει ὅτι ὁ Θεός ἀγαπᾷ προσωπικά τὸν καθέναν μας, ὅ,τι κι ἂν κάνουμε, ὅπως κι ἂν εἴμαστε καὶ ἀναζητεῖ τὸν κάθε ἀνθρώπο ἀκόμη καὶ στὸν Ἄδν. Στὴν Ἀνάληψή Του μᾶς δείχνει ὅτι μᾶς ἀφήνει ἐλεύθερους νά ἀποφασίσουμε ποιά ὁδὸ θά ἀκολουθήσουμε, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ἔχει δώσει στὴν ἀνθρώπινη φύση μας ὅλη τὴ δυνατότητα τῆς θέωσης.

Αὐτὴ ἡ ὁδὸς βιώνεται γιὰ ὅσους πιστεύουμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ Χριστός μᾶς ἀγαπᾷ. Εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ βεβαιότητα τὴν ὁποία διασώζει ἡ Ἐκκλησία. Στὶς γκρεμισμένες βεβαιότητες τῆς ἀνθρωπότητας ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ σχέση μαζί Του. Καὶ διατρανώνει: «Αὐτός ἐστὶ μεθ' ἡμῶν καὶ οὐδεὶς καθ' ἡμῶν». Δέν εἴμαστε μόνοι μας. Δέν καταλήγει ἡ ζωὴ μας στὸν θάνατο. Αὐτὴ τὴν βεβαιότητα κανεὶς τελικά δέ θά μπορέσει νά γκρεμίσει! Προσευχόμαστε γιὰ τὸν κόσμον νά τὴν κατανοήσει. Δέ λησμονοῦμε ὅμως ὅτι αὐτός θά παραμείνει δέσμιος τοῦ πονηροῦ. Ἐμεῖς καλούμαστε νά τραβήξουμε κάθε συνάνθρωπό μας στὴ χαρὰ τῆς πίστεως. Καὶ ὁ ἀναληφθεὶς Κύριός μας εἶναι δίπλα μας!

ΜΕΡΟΣ Ζ΄

Τοῦ καιροῦ μας

* * *

ΟΠΟΥ Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΕΚΕΙ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ-ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2019, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ-ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ-ΜΑΡΤΙΟΥ 2020

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Λαρίσης καί Τυρνάβου κ. Ἱερώνυμος:

- **1 Ὀκτωβρίου:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **2 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε τόν Ἁγιασμό στήν 5η Ὑγειονομική Περιφέρεια Θεσσαλίας καί Στερεᾶς Ἑλλάδος.
- **3 Ὀκτωβρίου πρωί:** Χοροστάτησε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου στήν ἐπίσημη Δοξολογία γιά τήν ἑορτή τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου ἐπί τῆ μνήμῃ τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.
- **8-11 Ὀκτωβρίου πρωί:** Συμμετείχε στίς ἐργασίες τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
- **12 Ὀκτωβρίου πρωί:** Συμμετείχε στίς ἐργασίες τῆς Ἐκτάκτου Συγκλήσεως τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιά τό Οὐκρανικό ζήτημα.
- **13 Ὀκτωβρίου πρωί:** Συλλειτουργήσε στόν Ἱερό Καθεδρικό Ναό τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Ἀθηνῶν, ὅπου καί τελέστηκε ἡ χειροτονία εἰς Ἐπίσκοπον τοῦ νέου Μητροπολίτου Καλαβρυτῶν καί Αἰγιαλείας κ. Ἱερωνύμου.
- **15 Ὀκτωβρίου πρωί:** Συλλειτουργήσε στόν Ἱερό Καθεδρικό Ναό τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Ἀθηνῶν, ὅπου καί τελέστηκε ἡ χειροτονία εἰς Ἐπίσκοπον τοῦ Ἀρχιεραρχιατεύους τῆς Ἱ. Σ., Ἐπισκόπου Ὁρεῶν κ. Φιλοθέου.
- **15 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: « ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **16 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε ἁγιασμό στό Τμήμα Λογιστικῆς καί Χρηματοοικονομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.
- **17 Ὀκτωβρίου πρωί:** Μίλησε στην ἱερατική Σύναξη στόν Ἱ. Ν. Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου Κοιλιάδας.

- **17 Ὀκτωβρίου μεσημέρι:** Δέχθηκε τόν Ἀρχιεπίσκοπο Μαδάβων κ. Ἀριστόβουλο, Ἱεράρχη τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων.
- **20 Ὀκτωβρίου πρωί:** Χοροστάτησε στόν Ἱ. Ν. Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου Λαρίσης στήν ἐπίσημη Δοξολογία γιά τήν ἑορτή τοῦ Ἀστυνομικοῦ Σώματος ἐπί τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἀρτεμίου.
- **21 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῆς ἐνάργξεως τοῦ φροντιστηρίου ὑποψηφίων Κατηχητῶν στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **22 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **23 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε τήν Πρωτοχριστιανική Θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου.
- **25 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στόν πανηγυρικό ἑσπερινό στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Τυρνάβου.
- **25 Ὀκτωβρίου βράδυ:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῶν ἐγκαινίων τῆς ἐκθέσεως Εὐζωνικῆς Στολῆς στήν 1η Στρατιά Λαρίσης.
- **26 Ὀκτωβρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Λαρίσης.
- **26 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στόν πανηγυρικό μεθέορτο ἑσπερινό Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Μελισσοχωρίου.
- **28 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου στήν ἐπίσημη Δοξολογία γιά τήν Ἐθνική Ἑορτή.
- **29 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **30 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε ἀγιασμό στό Κοινωνικό Παντοπωλεῖο τοῦ Δήμου Λαρισαίων.
- **30 Ὀκτωβρίου ἀπόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.
- **30 Ὀκτωβρίου βράδυ:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῶν θυρανοιξίων στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἀστερίου Μακρυχωρίου.
- **1 Νοεμβρίου:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῆς ἐνάργξεως τοῦ Πανελληνίου Μαθηματικοῦ Συνεδρίου.
- **1 Νοεμβρίου ἀπόγευμα:** Δέχθηκε τήν ἐπίσκεψη τοῦ Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης κ. Κωνσταντίνου Τσιάρα.
- **1 Νοεμβρίου ἀπόγευμα:** Ὑποδέχθηκε στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Νικολάου Λαρίσης τά Λείψανα τῶν Τοπικῶν μας Ἁγίων.
- **1 Νοεμβρίου βράδυ:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῆς ἐνάργξεως τοῦ συνεδρίου τῆς ὀλομέλειας τῶν Προέδρων τῶν Δικηγορικῶν Συλλόγων Ἑλλάδος.

- **2 Νοεμβρίου απόγευμα:** Τέλεσε άγιασμό στό γήπεδο ΑΕΛ F. C. Arena.
- **3 Νοεμβρίου πρωί:** Λειτουργησε στόν Ί. Ν. Άγίου Νικολάου Λαρίσης γιά τίν έορτή τής Συνάξεως τών έν Λαρίση Άγίων.
- **4 Νοεμβρίου απόγευμα:** Μίλησε κατά τίν παρουσίαση τοῦ νέου Έπιστημονικοῦ Περιοδικοῦ τής Μητροπόλεως ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ στό ξενοδοχείο ΚΑΡΑΒΕΛΑ στήν Άθήνα.
- **5 Νοεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό έσπερινό άπογευματινό του κήρυγμα στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Άχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **7 Νοεμβρίου απόγευμα:** Παρέστη στήν έκδήλωση πού διοργάνωσε τό Άρχηγείο Γενικοῦ Έπιτελείου Άεροπορίας στό Μέγαρο Μουσικής Άθηνών.
- **8-9 Νοεμβρίου:** Συμμετείχε στίς λατρευτικές έκδηλώσεις στήν πανηγυρίζουσα Ίερά Μονή Άγίου Νεκταρίου Αιγίνης.
- **10 Νοεμβρίου πρωί:** Λειτουργησε στόν Ί. Ν. Άγίου Ίωάννου Άθηνών καί τέλεσε τίν εις Διάκονο χειροτονία τοῦ κ. Σπυριδώνος-Άθανασίου Σάσσαλου.
- **12 Νοεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό έσπερινό άπογευματινό του κήρυγμα στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Άχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **12 Νοεμβρίου βράδυ:** Λειτουργησε στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Νικολάου Τρικάλων, στήν άγρυπνία πού τελέστηκε γιά τίν μνήμη τοῦ Άγίου Ίωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ήμέρα κατά τίν όποία άγει τά όνομαστήριά του ό Μητροπολίτης Τρίκκης καί Σταγών κ. Χρυσόστομος.
- **13 Νοεμβρίου πρωί:** Μετέβη στή Χαλκίδα καί εὐχίθθηκε στόν έορτάζοντα Μητροπολίτη Χαλκίδος κ. Χρυσόστομο.
- **14 Νοεμβρίου πρωί:** Μίλησε στήν ιερατική σύναξη στόν Ί. Ν. Ζωοδόχου Πηγής Λαρίσης.
- **15 Νοεμβρίου απόγευμα:** Δέχθηκε τίν επίσκεψη τής Έπουργοῦ Πολιτισμοῦ κ. Λίνας Μενδώνη.
- **16 Νοεμβρίου πρωί:** Έλαβε μέρος στήν ένθρόνιση τοῦ νέου Μητροπολίτου Φθιώτιδος κ. Συμεών.
- **19 Νοεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό έσπερινό άπογευματινό του κήρυγμα στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Άχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **21 Νοεμβρίου πρωί:** Τέλεσε στόν Ί. Μ. Ν. Άγίου Άχιλλίου τίν έπίσημη Δοξολογία γιά τίν έορτή τών Ένόπλων Δυνάμεων.
- **23 Νοεμβρίου πρωί:** Τέλεσε τά έγκαίνια τοῦ Ί. Ν. Άγίας Παρασκευής Λαρίσης.
- **25 Νοεμβρίου πρωί:** Λειτουργησε στόν πανηγυρίζοντα Ί. Ν. Άγίας Αικατερίνης Λαρίσης.

- **25 Νοεμβρίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό ἑσπερινό στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Στυλιανοῦ Λαρίσης.
- **26 Νοεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινό ἀπογευματινὸ του κήρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μὲ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **28 Νοεμβρίου απόγευμα:** Παρέστη στὴν ἐκδήλωση πρὸς τιμὴν τεσσάρων ἡρωίδων Κυπρίων γυναικῶν.
- **1 Δεκεμβρίου πρωί:** Μίλησε κατὰ τὴν παρουσίαση τοῦ δευτέρου τεύχους τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Περιοδικοῦ ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου.
- **1 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Τέλεσε τὸν ἀγιασμό τῆς Σχολῆς Γονέων τοῦ Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεωργίου Γιάννουλης.
- **3 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινό ἀπογευματινὸ του κήρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μὲ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **4 Δεκεμβρίου πρωί:** Τέλεσε στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίας Βαρβάρας Λαρίσης τὴν ἐπίσημη Δοξολογία γιὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ Πυροβολικοῦ Σώματος.
- **5-6 Δεκεμβρίου:** Προεξῆρχε τῶν λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **9 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.
- **10 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινό ἀπογευματινὸ του κήρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μὲ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **11 Δεκεμβρίου πρωί:** Μίλησε γιὰ τὴν ἐπικείμενη ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων στὸ προσωπικὸ τῆς 1ης Στρατιάς.
- **13 Δεκεμβρίου πρωί:** Τέλεσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου τὸ μνημόσυνο τῶν Εὐεργετῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.
- **13 Δεκεμβρίου μεσημέρι:** Δέχθηκε τὴν Ὑπουργὸ Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων κ. Νίκη Κεραμέως.
- **13 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Συμβουλίου Λογίας, Φιλαδελφίας καὶ Ἀλληλεγγύης τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.
- **14 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Τέλεσε τὸν ἀγιασμό τῶν ἐγκαίνιων τῆς ἐκθέσεως πού διοργάνωσε ἡ ἐφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ στὸ Λαογραφικὸ Μουσεῖο, μὲ θέμα: « Ἐκκλησία: Λαϊκὴ Τέχνη καὶ Λατρεία».
- **15 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Ὑποδέχθηκε τὸ ἱερό Λείψανο τοῦ Ἁγίου Μοδέστου στὸν Ἱ. Ν. Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Λαρίσης.
- **15 Δεκεμβρίου απόγευμα:** Παρέστη στὸ Δημοτικὸ Ὁδεῖο Λαρίσης στὴν Χριστουγεννιάτικη ἑορτὴ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.
- **16 Δεκεμβρίου πρωί:** Μίλησε στὴν ἱερατικὴ σύναξη στὸ Λαογραφικὸ Μουσεῖο Λαρίσης.

- **17 Δεκεμβρίου πρωί:** Τέλεσε στόν Ί. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου τήν επίσημη Δοξολογία γιά τήν ἑορτή τοῦ Πυροσβεστικοῦ Σώματος ἐπί τῆ μνήμῃ τῶν Ἁγίων Τριῶν Παιδῶν τῶν ἐν καμίνῳ.
- **17 Δεκεμβρίου ἀπόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ί. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **20 Δεκεμβρίου πρωί:** Τέλεσε τό μνημόσυνο τοῦ μακαριστοῦ προκατόχου του κυροῦ Ἰγνατίου στόν Ί. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **21 Δεκεμβρίου πρωί:** Ἐλαβε μέρος στήν ἐξόδιο ἀκολουθία τοῦ μακαριστοῦ π. Γεωργίου Μεταλληνοῦ στόν Ί. Ν. Ἀγίου Θωμᾶ Ἀμπελοκίπων.
- **24 Δεκεμβρίου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στόν πανηγυρικό ἑσπερινό τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων στόν Ί. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου.
- **25 Δεκεμβρίου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν Ί. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **25 Δεκεμβρίου πρωί:** Χοροστάτησε στή δεύτερη Θεία Λειτουργία στόν Ί. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **26 Δεκεμβρίου ἀπόγευμα:** Ἐπισκέφθηκε τούς ἀσθενεῖς τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Νοσοκομείου Λαρίσης.
- **28 Δεκεμβρίου πρωί:** Ἐλαβε μέρος στήν ἐξόδιο ἀκολουθία τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Ἀχελώου κυροῦ Εὐθυμίου στόν Καθεδρικό Ναό τῶν Ἀθηνῶν.
- **29 Δεκεμβρίου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν Ί. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης καί τέλεσε τήν εἰς Διάκονο χειροτονία τοῦ κ. Βαρνάβα Χατζηϊωαννίδου.
- **29-30 Δεκεμβρίου:** Συμμετεῖχε στίς λατρευτικές ἐκδηλώσεις στόν Ί. Ν. Ἀγίου Γεδεῶν Τυρνάβου.
- **31 Δεκεμβρίου πρωί:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τοῦ προσωπικοῦ τῶν γραφείων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.
- **1 Ἰανουαρίου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν Ί. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου καί τέλεσε τήν εἰς Διάκονο χειροτονία τοῦ κ. Βασιλείου Τζιόλα. Προεξῆρχε στή δοξολογία γιά τό νέο ἔτος.
- **3 Ἰανουαρίου ἀπόγευμα:** Παρέστη στήν πρωτοχρονιάτικη ἐκδίλωση γιά τά παιδιά τῶν Ἱερέων τῆς Μητροπόλεως.
- **Σάββατο 4 Ἰανουαρίου ἀπόγευμα:** Μίλησε στό Παιδαγωγικό Συνέδριο τῆς Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος «Ο ΣΩΤΗΡ» στή Θεσσαλονίκη.
- **6 Ἰανουαρίου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν Ί. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου γιά τήν ἑορτή τῶν Θεοφανείων καί προεξῆρχε τῆς ρίψεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στόν Πηνειό ποταμό.
- **6 Ἰανουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τοῦ Δήμου Λαρισαίων.
- **7 Ἰανουαρίου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν Ί. Ν. Τιμίου Προδρόμου Τυρνάβου.

- **9 Ίανουαρίου πρωί:** Ίερατική Σύναξη στό Κέντρο Άποκατάστασης καί Άποθεραπείας ANIMUS.
- **9 Ίανουαρίου άπόγευμα:** Εϋλόγησε τί βασιλόπιτα του Κέντρου Φροντίδας Ήλικιωμένων της Ίεράς Μητροπόλεως «ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΑΡΜΕΝΙΩΤΙΣΣΑ».
- **11 Ίανουαρίου άπόγευμα:** Δέχθηκε τίν επίσκεψη του Μητροπολίτου Θηβών καί Λεβαδείας κ. Γεωργίου.
- **12 Ίανουαρίου πρωί:** Παρέστη καί μίλησε στην έκδήλωση στό Δημοτικό Ώδειο Λαρίσης γιά τίν παρουσίαση του βιβλίου του μακαριστου προκατόχου του κυρου Ίγνατίου «ΣΑΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙ - ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΧΑΡΕΣ».
- **13 Ίανουαρίου άπόγευμα:** Εϋλόγησε τί βασιλόπιτα του Φροντιστηρίου Ύποψηφίων Κατηχητών τής Ίεράς Μητροπόλεως στον Ί. Ν. Άγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **14 Ίανουαρίου άπόγευμα:** Πραγματοποίησε τό έσπερινό άπογευματινό του κήρυγμα στον Ί. Μ. Ν. Άγίου Άχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **16 Ίανουαρίου άπόγευμα:** Χοροστάτησε στον έσπερινό στον πανηγυρίζοντα Ί. Ν. Άγίου Γεωργίου του έν Ίωαννίσις στή Λάρισα.
- **17 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργησε στον πανηγυρίζοντα Ί. Ν. Άγίου Άντωνίου Λαρίσης.
- **18 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργησε στον πανηγυρίζοντα Ί. Ν. Άγίου Άθανασίου Λαρίσης.
- **18 Ίανουαρίου πρωί:** Εϋλόγησε τί βασιλόπιτα του Ήπιμελητηριου Λαρίσης.
- **19 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργησε στον Ί. Ν. Άγίου Νικολάου Λαρίσης καί τέλεσε τό έπίσιο μνημόσυνο του μακαριστου Κωνσταντίνου Άθανασόπουλου.
- **19 Ίανουαρίου μεσημέρι:** Εϋλόγησε τί βασιλόπιτα του συλλόγου Κυπριών Νομου Λαρίσης.
- **20 Ίανουαρίου πρωί:** Τέλεσε τρισάγιο καί έκανε τίν κατάθεση των όστων του μακαριστου Μητροπολίτου Λαρίσης καί Πλαταμώνος κυρου Ίακώβου Σχίζα στό παλαιό Κοιμητήριο τής πόλεως.
- **21 Ίανουαρίου πρωί:** Παρέστη στην άλλαγή διοκίσεως του Άρχηγου του Γενικού Ήπιτελείου τής Ήθνικης Άμύνης στή Σχολή Ίκάρων.
- **21 Ίανουαρίου άπόγευμα:** Πραγματοποίησε τό έσπερινό άπογευματινό του κήρυγμα στον Ί. Μ. Ν. Άγίου Άχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **22 Ίανουαρίου πρωί:** Συλλειτουργησε μέ άλλους Άρχιερείς στον Ί. Μ. Ν. Άγιών Κωνσταντίνου καί Έλένης Καρδίσης γιά τά όνομαστήρια του Μητρο-

- πολίτου Θεσσαλιώτιδος καί Φαναριοφερσάλων κ. Τιμοθέου.
- **23 Ίανουαρίου απόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.
 - **23 Ίανουαρίου βράδυ:** Προήδρευσε τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ὁρφανοτροφείου Θηλέων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.
 - **24 Ίανουαρίου απόγευμα:** Δέχθηκε τὴν Ὑφυπουργό Παιδείας καί Θρησκευμάτων κ. Σοφία Ζαχαράκη.
 - **25 Ίανουαρίου πρωί:** Δέχθηκε τὴν Ὑφυπουργό Ἐργασίας κ. Δόμνα Μιχαηλίδου.
 - **25 Ίανουαρίου απόγευμα:** Τέλεσε τὸν ἀγιασμό ἐνάρξεως τοῦ Ἀναπτυξιακοῦ Συνεδρίου πού διοργάνωσαν ἡ Περιφέρεια Θεσσαλίας καί ὁ Δημοσιογραφικός Ὄργανισμός ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.
 - **26 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Μηνᾶ Σαλαμίνος.
 - **26 Ίανουαρίου πρωί:** Παρέστη καί μίλησε στὴν ἐκδήλωση πού διοργάνωσε ἡ Ἱερά Μητρόπολη Μεγάρων καί Σαλαμίνος, στὸ Δημαρχεῖο Σαλαμίνος, γιὰ τὴν παρουσίαση τοῦ βιβλίου τοῦ μακαριστοῦ προκατόχου του κυροῦ Ἰγνατίου «ΣΑΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙ - ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΧΑΡΕΣ».
 - **26 Ίανουαρίου απόγευμα:** Ἐπισκέφθηκε τὸν ἐορτάζοντα Μητροπολίτη Περιστερίου κ. Κλίμεντα.
 - **27 Ίανουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τὴ βασιλόπιτα τοῦ Δήμου Τυρνάβου.
 - **27 Ίανουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινὸ ἀπογευματινὸ του κίρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μὲ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ»
 - **27 Ίανουαρίου βράδυ:** Εὐλόγησε τὴ βασιλόπιτα τοῦ Συνδέσμου Θεσσαλικῶν Βιομηχανιῶν καί Ἐπιχειρήσεων.
 - **28 Ίανουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινὸ ἀπογευματινὸ του κίρυγμα στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μὲ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
 - **29 Ίανουαρίου πρωί:** Συλλειτουργήσε μὲ ἄλλους Ἀρχιερεῖς στὸν Ἱ. Ν. Ἀναλίψεως τοῦ Χριστοῦ Βόλου γιὰ τὰ ὀνομαστήρια τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος καί Ἄλμυροῦ κ. Ἰγνατίου.
 - **29 Ίανουαρίου απόγευμα:** Εὐλόγησε τὴ βασιλόπιτα τοῦ Περιφερειακοῦ Συμβουλίου.
 - **30 Ίανουαρίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου γιὰ τὴν ἐορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.
 - **30 Ίανουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τὴ βασιλόπιτα τῆς 5ης Ὑγειονομικῆς Περιφέρειας Θεσσαλίας καί Στερεᾶς Ἑλλάδας.

- **30 Ίανουαρίου απόγευμα:** Δέχθηκε τόν Γενικό Πρόξενο τῆς Ἀμερικῆς.
- **30 Ίανουαρίου απόγευμα:** Παρέστη στήν ἐκδίλωση μνήμης τοῦ ὀλοκαυτώματος τῶν Ἑβραίων στό Δημοτικό Ὡδεῖο Λαρίσης καί μίλησε καταλλήλως.
- **1 Φεβρουαρίου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Τρύφωνος Βυτίνας.
- **1 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Ἐπισκέφθηκε τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μονεμβασίας καί Σπάρτης κ. Εὐστάθιο.
- **1-2 Φεβρουαρίου:** Συμμετεῖχε στίς λατρευτικές ἐκδηλώσεις στόν Ἱ. Ν. Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου στό Γύθειο.
- **2 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Μίλησε στό Παιδαγωγικό Συνέδριο τῆς Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος «Ο ΣΩΤΗΡ» στήν Πάτρα.
- **4 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ»
- **9-10 Φεβρουαρίου:** Συμμετεῖχε στίς λατρευτικές ἐκδηλώσεις στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Χαράλαμπους Πύργου.
- **11 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κήρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **12 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Δέχθηκε τήν Γενική Ὑποπρόξενο τῆς Ἰταλίας.
- **13 Φεβρουαρίου πρωί:** Μίλησε στήν ἱερατική σύναξη στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Μελισσοχωρίου.
- **13 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τῶν ἐργαζομένων τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Νοσοκομείου Λαρίσης.
- **14 Φεβρουαρίου πρωί:** Χοροστάτησε στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Δαμιανοῦ τοῦ Ὁσιομάρτυρος στήν ἐπίσημη Δοξολογία τῆς Διοικήσεως Ἀγωγῶν Καυσίων.
- **15 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τῶν Θεολόγων τοῦ Νομοῦ Λαρίσης.
- **16 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τοῦ συλλόγου Ἱεροφαιτῶν τῆς Μητροπόλεώς μας.
- **21 Φεβρουαρίου πρωί:** Εὐλόγησε τί βασιλόπιτα τοῦ ἰδιωτικοῦ Νοσοκομείου ΙΑΣΩ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ.
- **22 Φεβρουαρίου πρωί:** Τέλεσε ἐπιμνημόσυνη δέηση στό Στρατιωτικό Κοιμητήριο τῆς πόλεως γιά τούς ἐν πολέμῳ πεσόντες.
- **22 Φεβρουαρίου πρωί:** Τέλεσε ἐπιμνημόσυνη δέηση στό Ἀστυνομικό Μέγαρο Λαρίσης γιά τούς πεσόντες ἀστυνομικούς ἐν ὥρᾳ καθήκοντος.
- **24 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.

- **25 Φεβρουαρίου πρωί:** Δέχθηκε τόν Γενικό Πρόξενο τῆς Τουρκίας.
- **25 Φεβρουαρίου μεσημέρι:** Δέχθηκε τόν Δήμαρχο Ταμπών κ. Γεώργιο Μανώ- λη.
- **25 Φεβρουαρίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κίρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: « ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **26 Φεβρουαρίου πρωί:** Συλλειτουργῆσε μέ ἄλλους Ἀρχιερεῖς στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Βησσαρίωνος Καλαμπάκας γιά τά ὀνομαστήρια τοῦ Μητροπολίτου Σταγῶν καί Μετεώρων κ. Θεοκλίτου.
- **1 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεωργίου Γόννων.
- **1 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου στόν Ἑσπερινό τῆς Συγχωρήσεως.
- **3 Μαρτίου πρωί:** Ἐλαβε μέρος στήν ἐξόδιο ἀκολουθία τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου πρώην Πειραιῶς κυροῦ Καλλινίκου στόν Ἱ. Ν. Ἁγίας Τριάδος Πειραιῶς.
- **3 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στήν ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἀποδείπνου καί ἀκολούθως πραγματοποιίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κίρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **4 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στόν ἑσπερινό στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεωργίου τοῦ νεομάρτυρος στή Ραιψάνη.
- **5 Μαρτίου απόγευμα:** Τέλεσε τό Μυστήριο τοῦ Ἱεροῦ Εὐχελαίου στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Δελερίων.
- **6 Μαρτίου βράδυ:** Χοροστάτησε στήν ἀκολουθία τῶν Α΄ Χαιρετισμῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Χαραλάμπους Λαρίσης.
- **7 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίων Θεοδώρων Λαρίσης.
- **8 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργῆσε στήν Ἱερά Κομνήναιο Μονή τῆς Κοιμίσεως τῆς Θεοτόκου καί Ἁγίου Δημητρίου Στομίου.
- **8-9 Μαρτίου:** Λατρευτικές ἐκδηλώσεις στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Λαρίσης.
- **10 Μαρτίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τό ἑσπερινό ἀπογευματινό του κίρυγμα στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **12 Μαρτίου απόγευμα:** Τέλεσε τό Μυστήριο τοῦ Ἱεροῦ Εὐχελαίου στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεωργίου Νέου Περιβολίου.
- **13 Μαρτίου βράδυ:** Χοροστάτησε στήν Ἀκολουθία τῶν Β΄ Χαιρετισμῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στόν Ἱ. Μ. Ν. Παναγίας Φανερωμένης Τυρνάβου.
- **15 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν Ἱ. Ν. Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης

Συκουρίου.

- **15 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν Κατανυκτικὸ Ἑσπερινὸ στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **16 Μαρτίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινὸ ἀπογευματινὸ του κήρυγμα στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου, μὲ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».
- **20 Μαρτίου βράδυ:** Χοροστάτησε στὴν ἀκολουθία τῶν Γ΄ Χαιρετισμῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **22 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **22 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν Κατανυκτικὸ Ἑσπερινὸ στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **23 Μαρτίου:** Δέχθηκε τὸν νέο Ἀρχηγὸ ΓΕΕΘΑ κ. Κωνσταντῖνο Φλῶρο.
- **24 Μαρτίου:** Χοροστάτησε στὸν Πανηγυρικὸ Ἑσπερινὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **25 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου γιὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.
- **25 Μαρτίου πρωί:** Χοροστάτησε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου στὴν ἐπίσημη Δοξολογία γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Ἑορτή.
- **25 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικὸ μεθέορτο ἑσπερινὸ στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **27 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὴν ἀκολουθία τῶν Δ΄ Χαιρετισμῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **29 Μαρτίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **29 Μαρτίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν Κατανυκτικὸ Ἑσπερινὸ στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου καὶ μίλησε καταλλήλως.
- **31 Μαρτίου απόγευμα:** Πραγματοποίησε τὸ ἑσπερινὸ ἀπογευματινὸ του κήρυγμα στὸ Ἐπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο τῶν Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης τῆς παρθένου, μὲ θέμα: «ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ».

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΧΑΤΖΗΒΡΑΑΜ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ 4ου ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 25Η ΜΑΡΤΙΟΥ

Ἡ μέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου –μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες γιορτές τῆς χριστιανοσύνης– ταυτίστηκε μέ τήν ἀρχή τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Αὐτὴν τὴν ἡμέρα οἱ Ἑλληνορθόδοξοι τιμοῦμε τὴν Παναγία μας. Τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο, τὴν «Κλίμακα δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός στή Γῆ», τὴ «γέφυρα, τὴ μετὰγουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς οὐρανόν», στήν ὁποία ἀφιερώνονται οἱ ὕμνοι τῆς εορτῆς καί οἱ Ἱερές Ἀκολουθίες τῶν Χαιρετισμῶν καί τῶν παρακλήσεων. Τὴ δική Της προστασία καί διαμεσολάβηση ζήτησαν οἱ Ἕλληνες τὸ 1821.

Πανταχοῦ παρούσα, ἡ πανύμνητη μήτηρ, ἡ μητέρα ὄλων μας, ὑμνήθηκε καί ὡς ὑπέρμαχος στρατηγός, στά χέρια τῆς ὁποίας ἐναπέθεσαν οἱ Ἕλληνες τίς ἐλπίδες τους ξεκινώντας τὸν ἀγῶνα τους. Γιατί γιὰ νὰ πολεμήσει κάποιος γιὰ τὴν ἐλευθερία, πρέπει κάτι νὰ τὸν ὠθεῖ, νὰ τοῦ δίνει ἐλπίδα ἐκεῖ πού δέν ὑπάρχει, νὰ τὸν κάνει νὰ ἀνηφοῖ ὄχι μόνο τὸν ἰσχυρό ἀλλὰ καί τὸν θάνατο. Αὐτό τὸ κάτι γιὰ τὸν ἑλληνικό λαό ἦταν ἡ πίστη στὸν Θεό. Ἐπικαλοῦνταν τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο γιὰ τὴ μεσιτεία Της στὶς δύσκολες ὥρες τοῦ ἀγῶνα. Τὴν ἔβλεπαν νὰ τοὺς καθοδηγεῖ στὶς μάχες, ὡς «βροντὴ τοὺς ἐχθροὺς καταπλίττουσα». Ἦταν ἐκεῖνη «δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια καί δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσι». Συνεπῶς, ἡ σύνδεση τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καί τῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνεγερσίας συγκίνησε κάθε Ἕλληνα. Καί τὸν ἔκανε νὰ πιστέψει ἀκλόνητα ὅτι ὅλα εἶναι δυνατὰ καί κατορθωτὰ, ἂν ὑπάρχει πίστη στήν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ καί διάθεση θυσίας γιὰ τὴν πραγματώσή του. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης καί διαφωτιστής Ἀνθίμος Γαζῆς ἔγραψε πῶς «Ἡ ἡμέρα (τῆς Ἐπανάστασης), τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦσιν οἱ πατέρες μας νὰ τὴν ἴδωσιν, ἔφθασε... διὰ νὰ λάμψη πάλιν ὁ Σταυρός καί νὰ λάβῃ πάλιν ἡ Ἑλλάς... τὴν ἐλευθερίαν της... Ὅ,τι καί ἂν ἐκάμαμεν ἦτο ἔμπνευσις καί ἔργον τῆς Θείας Προνοίας».

Γι' αὐτό καί οἱ Ἕλληνες δέν λύγισαν. Ζήτησαν τὸ ἀδύνατο καί ἀγωνίστηκαν γι' αὐτό, σίγουροι σχεδόν πῶς θὰ τὸ φτάσουν, πέρα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη λογι-

κή. Γιατί όπως λέει κι ο Άδαμάντιος Κοραΐς, «οί Έλληνες πολέμησαν όχι μόνο υπέρ πατρίδος, αλλά και υπέρ πίστεως». Κι έτσι «γεννήθηκαν» αναρίθμητοι ήρωες, που δέν συμβιβάζονταν πιά μέ μία ζωή ταπεινωμένη, περιφρόνησαν τόν θάνατο και αγωνίστηκαν χωρίς καμιά προσδοκία προσωπικής αναγνώρισης ή επιβράβευσης.

Η επανάσταση αυτή δέν ήταν μία τυχαία εξέγερση λόγω ευνούικων συμπτώσεων ούτε στόχευε –για τούς περισσότερους– στην εξυπηρέτηση προσωπικών συμφερόντων. Αντίθετα, ήταν ώριμο αποτέλεσμα έξωτερικών και έσωτερικών κινήματων, διεργασιών και πνευματικής προετοιμασίας. Ο Κολοκοτρώνης παρομοιάζει τήν έπιθυμία για έλευθερία «Σάν μιά βροχή που ήρθε σέ όλους μας και όλοι, και οί κληρικοί και οί προεστοί και οί καπεταναίοι και οί γραμματισμένοι και οί έμποροι, όλοι συμφωνήσαμε στόν ίδιο σκοπό και κάναμε τήν επανάσταση... Η επανάστασις ή έδική μας δέν όμοιάζει μέ καμμίαν από όσας γίνονται τήν σήμερον εις τήν Εύρώπην. Τής Εύρώπης αί επαναστάσεις εναντίον των διοικήσεων τους είναι έμφύλιος πόλεμος· ό έδικός μας πόλεμος ήτο πλέον δίκαιος. Ήτον έθνος μέ άλλον έθνος».

Παρά όλα αυτά, ή επανάσταση παρουσίασε έντονες διακυμάνσεις, μέ έναλλαγές έπιτυχιών, άποτυχιών άκόμη και έμφύλιων διχασμών.

Οί Έλληνες κέρδισαν άπίστευτες νίκες, έζησαν κορυφώσεις ήρωισμού. Ανέδειξαν ήρωες στό πεδίο τής μάχης αλλά και έξαίρετους πολιτικούς στό πεδίο των διπλωματικών διεκδικήσεων.

Μεγαλείο ψυχής δέν έδειξαν μόνο οί άνδρες αλλά και οί γυναίκες, που στάθηκαν γενναίες δίπλα στους γενναίους, άξιες δίπλα στους άξιους, και ήρωίδες δίπλα στους ήρωες. Γιατί διέθεταν συνείδηση τής ιστορίας του έθνους τους και είχαν πλήρη έπίγνωση τής άποστολής τους.

Τή δική τους ξεχωριστή ιστορία κατά τή διάρκεια τής Έπανάστασης του 1821 έγγραφαν και οί εκατοντάδες άπλοί ιερείς και μοναχοί. Τά μοναστήρια έγιναν όρμητήρια των καπεταναίων, νοσοκομεία για τούς τραυματίες, καταφύγια για τούς κυνηγημένους. Έδωσαν χρίματα και τρόφιμα στους αγωνιστές και όπλισαν τούς επαναστατημένους, εντάχθηκαν σέ ένοπλες ομάδες και πήραν μέρος σέ πολλές μάχες. Μάλιστα, μετά τό τέλος τής Έπανάστασης, ή «πατρίς εύγνωμοούσα» τούς κατέγραψε βάσει των εκθέσεων που υπέγραψαν οί πρωταγωνιστές του άγωνα των Ελλήνων και οί όποίες σήμερα υπάρχουν στά αρχεία τής Έθνικής Βιβλιοθήκης.

Από τούς ιεράρχες που συνέπραξαν για τόν κοινό σκοπό αξίζει νά μνημονεύσουμε τόν Διονύσιο Καλλιάρχη, μπτροπολίτη Λαρίσης και στή συνέχεια

Ἐφέσου, ὁ ὁποῖος μεταξύ ἄλλων ἐπιτάχυνε τίς διαδικασίες γιά τήν ἀνοικοδόμηση τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου, πού εἶχε καταστραφεί ἀπό τό 1770. Μαζί μέ τόν ναό, ἀνήγειρε τό 1794 καί τό παλιό ἑλληνικό σχολεῖο ἐντός του ναϊκοῦ περιβόλου. Ἔγινε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καί προσέφερε τίς ὑπηρεσίες του μέχρι τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1821, λίγες μέρες μετά τήν ἔναρξη τῆς Ἐπανάστασης, ὅποτε καί ἀπαγχονίστηκε μαζί μέ ἄλλους ἔγκριτους ἀρχιερεῖς ὕστερα ἀπό φυλάκισί τους στήν Κωνσταντινούπολη.

Ὅμως, ἡ ἐλευθερία καί ἡ δημοκρατία ἀπαιτοῦν ἀγῶνες καί ἔξω ἀπό τό πεδίο τῆς μάχης. Καί οἱ Ἕλληνες τό γνώριζαν αὐτό. Πρῖν ἀκόμα ἐδραιωθεῖ ἡ Ἐπανάσταση, πρῖν ἀκόμα ἐπιτευχθεῖ ἡ πολυπόθητη ἀνεξαρτησία, ἡ δημοκρατία εἶχε ἤδη ἐγκαθιδρυθεῖ. Παρά τίς δυσκολίες οἱ ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες διαμόρφωσαν θεσμούς δημοκρατικούς, μιμούμενοι θά ἔλεγε κανεῖς τοῦς ἀρχαίους προγόνους τους. Τό στίγμα ἔδωσε ἡ Α΄ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου, στήν ὁποία γράφτηκε ἡ Διακήρυξη τῆς Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδας, ὁρίστηκε ὁ τρόπος τῆς προσωρινῆς λειτουργίας τοῦ νεοσύστατου ἐπαναστατημένου ἑλληνικοῦ κράτους καί ψηφίστηκε τήν 1η Ἰανουαρίου 1822 τό πρῶτο Σύνταγμα, τό «Προσωρινόν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος», ὅπως ὀνομάστηκε. Σ' αὐτό τό σύνταγμα ὁρίστηκε καί τό ἐθνικό μας σύμβολο, ἡ ἑλληνική σημαία. Ὁ Μακρυγιάννης, σάν σύγχρονος Σόλωνας πού πίστευε πώς μόνο ἡ εὐνομία σώζει τόν λαό, στοχαζόταν: «δέν ἤθελα χρήματα καί βίο (=περιουσία) ἤθελα σύνταγμα γιά τήν πατρίδα μου, νά κυβερνηθεῖ μέ νόμους καί ὄχι μέ τό ἔτσι θέλω. Ἀπό δικαιοσύνη διψάει ἡ πατρίδα καί ἀπό εἰλικρίνεια». Γιατί ἤξερε καλά πώς ἡ ἐλευθερία ἦταν βγαλμένη ἀπό τά ἱερά κόκαλα ὄλων των Ἑλλήνων.

Συγχρόνως, ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση ὑπῆρξε κορυφαῖο πολιτικό γεγονός καί γιά τήν ἱστορία τῆς Εὐρώπης. Ἀπασχόλησε τήν εὐρωπαϊκή διπλωματία, ἐνεργοποίησε τίς φιλελεύθερες συνειδήσεις, προκάλεσε τό φιλελληνικό κίνημα, ὅπλισε μέ προσδοκίες τοῦς εὐρωπαϊκοῦς λαούς πού ἀναζητοῦσαν τήν ἐθνική τους δικαίωση, παρέσχε κυβερνήσεις μεγάλων δυνάμεων νά ἐνδιαφερθοῦν εἴτε ἀνιδιοτελῶς εἴτε ὠφελμιστικά καί στό τέλος νά συνεργαστοῦν καί νά συνυπογράψουν τά πρωτόκολλα γιά τήν ἴδρυση τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους.

Δέν ἔλειψαν ὁμως, δυστυχῶς, καί ὁ διχασμός, ὁ τυφλός κομματισμός καί ὁ παροπλισμός ἄξιων ὀπλαρχηγῶν πού κόντεψαν νά δυναμιτίσουν τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση. Γιατί, ὅπως ἔγραψε κι ὁ ἐθνικός μας ποιητής στόν Ὕμνο γιά τήν ἐλευθερία, στόν ἐθνικό μας ὕμνο:

«Ἡ διχόνοια πού βαστάει
ἕνα σκῆπτρο ἡ δολερή

καθενός χαμογελάει
πάρ' το λέγοντας κι ἐσύ».

«Ίσως ὅλοι ἠθέλαμε τό καλό, πλὴν καθένας κατὰ τή γνώμη του», συμπληρώνει ὁ Κολοκοτρώνης ἀλληγορικά καί σοφά. «Όταν προστάζουμε πολλοί, ποτέ τό σπίτι δέν κτίζεται, οὔτε τελειώνει. Ὁ ἕνας λέγει ὅτι ἡ πόρτα πρέπει νά βλέπει εἰς τό ἀνατολικόν μέρος, ὁ ἄλλος εἰς τό ἀντικρυνόν καί ὁ ἄλλος εἰς τόν βορέαν, σά νά ἦτο τό σπίτι ἀραμπάς καί νά γυρίζει καθώς λέγει ὁ καθένας».

Ὁ ἀγώνας ἄντεξε ὁμως καί ἔδωσε νικηφόρο ἀποτέλεσμα χάρι στίς ἀπέλπιδες προσπάθειες ὄλων αὐτῶν τῶν γνωστῶν καί χιλιάδων ἄγνωστων Ἑλλήνων ἀλλά καί φιλελλήνων.

Ἀπό τίν ἐποχή τοῦ Μαραθῶνα, τῆς Σαλαμίνας καί τῶν Θερμοπυλῶν ὡς τό πρόσφατο παρελθόν οἱ Ἕλληνες ἔδωσαν τρανές ἀποδείξεις πῶς ἡ ἀγάπη γιά τήν ἐλευθερία καί ἡ πίστη νικοῦν.

Ὅπως χαρακτηριστικά γράφει ὁ Σεφέρης:

«Γιά μᾶς ἦταν ἄλλο πράγμα ὁ πόλεμος γιά τήν πίστη τοῦ Χριστοῦ
καί γιά τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου καθισμένη στά γόνατα τῆς Ὑπερμάχου
Στρατηγοῦ».

Τό 1821, λοιπόν, δέν εἶναι μόνο τό πέρασμα κάποιων σπουδαίων γεγονότων ἢ προσώπων στήν ἀθανασία! Εἶναι ἡ ἀπόδειξη πῶς οἱ μεγάλοι ἀγῶνες στή ζωή καί οἱ καθοριστικές μάχες δέν κερδίζονται πάντα ἀπό αὐτούς πού ἔχουν ποσοτική ὑπεροχή καί ἐγκόσμια δύναμη, ἀλλά ἀπό αὐτούς πού ἐπιδεικνύουν μεγαλεῖο ψυχῆς καί ἐμπιστεύονται τή θεία δικαιοσύνη.

Γιά ὅλους αὐτούς, ἐπομένως, ὅπως γράφει ὁ Ἐγγονόπουλος, δηλαδή

«Γιά τούς μεγάλους, γιά τούς ἐλεύθερους,
γιά τούς γενναίους, τούς δυνατούς,
ἀρμόζουν τά λόγια τά μεγάλα,
τά ἐλεύθερα, τά γενναῖα, τά δυνατά».

Εἶναι τό ἐλάχιστο πού μπορούμε καί ὀφείλομε νά τούς ἀποδώσουμε, διατηρώντας πάντα στή μνήμη μας τήν προτροπή τοῦ στρατηλάτη στίς 7 Ὀκτωβρίου 1831 στούς μαθητές πού πῆγαν νά τόν ἀκούσουν στήν Πνύκα. «Ἐμᾶς νά μί μᾶς τηρᾶτε πλέον. Τό ἔργον μας καί ὁ καιρός μας ἐπέρασε καί αἱ ἡμέραι τῆς γενεᾶς μας, ἡ ὁποία σᾶς ἀνοίξε τόν δρόμον, θέλουν μετ' ὀλίγον περάσει. Εἰς ἐσᾶς μένει νά ἰσάσετε καί νά στολίσετε τόν τόπον ὅπου ἡμεῖς ἐλευθερώσαμε».

Δρ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ (ΝΤΙΝΟΣ) ΑΥΓΟΥΣΤΗ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ - Ο ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

*«Μιά φορά κανείς πεθαίνει.
Είναι καλό πράγμα νά πεθαίνει κανείς για τήν Ελλάδα».*

*«...Ο Άγγλος δέν άντεξε καί ρώτησε έναν Κύπριο δημοσιογράφο
για τούς άντάρτες τής Ε.Ο.Κ.Α.: «What kind of people are they?»
Τί άνθρωποι είναι αυτοί; Για νά λάβει πληρωμένη απάντηση:
«Greeks - Έλληνες!»*

Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης γεννήθηκε σέ ένα πολύ μικρό χωριό τής Πάφου, τήν Τσάδα, στίς 27 Φεβρουαρίου 1938. Ήταν τό τέταρτο από τά πέντε παιδιά του Μιλτιάδη Παλληκαρίδη, πού καταγόταν από τό κατεχόμενο σήμερα χωριό Λάρνακας τής Λαπίθου, τής επαρχίας Κερύνειας καί τής Αφροδίτης Παπαδανίλ, πού καταγόταν από τήν Τσάδα. Είχε τέσσερα αδέρφια, τόν Έλευθέριο, τόν Άνδρέα, τί Γεωργία (Γεωργούλα, σύζυγος Γ. Ποσπορίδου από τήν Αμμόχωστο) καί τί Μαρούλλα (σύζυγος Δήμου Βρωνίδη). Ήταν ό μικρότερος από τούς αγωνιστές τής Ε.Ο.Κ.Α. πού άφησαν τήν τελευταία ελληνική τους ανάσα στήν άγχόνη. Τήν έφηβική του ηλικία σημάδεψε ανεξίτηλα τό Δημοψήφισμα του 1950, μέσα από τό όποιο ό Κυπριακός Έλληνισμός άξίωσε ένυπογράφως σέ ποσοστό 95,71% τόν προαιώνιο πόθο του, για ΕΝΩΣΗ μέ τήν Μητέρα Ελλάδα.

Ο Ευαγόρας ήταν γεννημένος αγωνιστής καί ένας άκαταμάχητος επαναστάτης. Η ψυχή του ήταν πλημμυρισμένη από τό πάθος για δικαιοσύνη καί έλευθερία. Τό ταλέντο του καί ή καθαρότητα τής ψυχής του ήταν ή άφορμή

για να αφήσει ανεκτίμητους στίχους, πού θα ζήλευαν ακόμα και οι πιο μεγάλοι ποιητές της Ρωμοσύνης. Στίχους πού αντηχούν στις ψυχές όλων των Ελλήνων και όλων των ανθρώπων πού αγωνίζονται για πανανθρώπινα Ίδανικά και Άξίες.

Όταν στό Γυμνάσιο του ζητήθηκε να γράφει έκθεση για τί σημασία των εθνικών έπετειών, ο Εὐαγόρας έγραψε:

«Κάτω από τό γαλάζιο άττικό οὐρανό, αλλά και κάτω από τό σκοτεινό συννεφιασμένο ορίζοντα της δούλης Κύπρου, γιορτάζονται οι Έθνικές Έπετειοι. Θυμίζουν στον έλευθερο Έλληνισμό πώς οι πρόγονοί των πολέμισαν σάν λιοντάρια για να τους χαρίσουν τί Λευτεριά. Μας δίδουν ακόμα θάρρος και έλπίδα στους σκλαβωμένους, πώς ή μέρα του λυτρωμού δεν είναι όνειρο άπραγματοποίητο. Περνά από κοντά σου τίς μέρες αυτές ή δόξα και ή τιμή του Έλληνα, περνά ή Λευτεριά, πού δίνει τό φως, τί δύναμη, τί χαρά. Περνά από κοντά σου ή Λευτεριά. Τήν νοιώθεις, τήν χαίρεσαι. Μά ό σκλάβος δεν τί χαίρεται, δεν τί βλέπει...» (*Χατζηκωστής Γ., «ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ - ό Ηρώας και ό ποιητής»*).

Τήν 1η Ιουνίου 1953, παραμονή της στέφης της βασίλισσας Έλισάβετ Β΄, οι Άγγλοι ύψωσαν τήν άγγλική σημαία στά Προπύλαια του Ίακώβειου Σταδίου της Πάφου. Σέ μία ώρα ό Εὐαγόρας (ήταν μόλις 15 έτών) συγκέντρωσε 3.000 μαθητές και πολίτες και όλοι μαζί άξίωσαν τήν άπομάκρυνση των Άγγλων από τό γήπεδο. Οι Άγγλοι άρνήθηκαν να άπομακρυνθούν. Ό Εὐαγόρας σκαρφάλώνει στά προπύλαια, κατεβάξει τήν άγγλική σημαία και τήν πετά στα πλήθη. «Από τί σημαία αυτή δεν εύρέθη ίχνος», σημειώνει ό πατέρας του ήρωα.

Οι έκδηλώσεις ματαιώθηκαν, άφου σημαίες, άγγλικά λιοντάρια-σύμβολα της άποικιοκρατίας, βρετανικοί θυρεοί, άγγλικά οικόσημα και εικόνες της βασίλισσας μετατράπηκαν σε θρύψαλα. Ό Εὐαγόρας επέστρεψε στό σπίτι του άργά τό βράδυ. Στην προτροπή του πατέρα του να είναι προσεκτικός άπαντά: «Νά πιάσει τά βρεγμένα της ή Άγγλία και να φύγει. Τί θέλει στην Κύπρο;».

Τόν Αύγουστο του 1955, ό Εὐαγόρας συμμετέχει σε μαθητική έκδρομή στην Ελλάδα. Δακρυσιμένος ανεβαίνει στον Ίερό Βράχο της Άκροπόλεως και γονυπετής καταθέτει δάφνιο στεφάνι στό Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη. Μαζί με τον Εὐαγόρα είναι και ό ήρωας μαθητής Πετράκης Γιαλλουρος τον όποιον οι Άγγλοι δολοφόνησαν σε μαθητική διαδήλωση στις 7 Μαρτίου 1956.

Η επίσκεψη στην Ελλάδα άποτελέσε για τό μικρό Εὐαγόρα ένα άληθινό προσκύνημα. Νά τί γράφει στις σημειώσεις του γι αυτόν τήν έκδρομή: «Μόλις

*Με τίν Μαρούλλα Βρωνίδη (άδελφή του Ευαγόρα Παλληκαρίδη)
καί τίν Έλευθερία Παντελίδου (βαφτιστικά τοῦ Ἡρώα) (πάνω ἀριστερά),
σέ ἐκδήλωση πού διοργάνωσε ὁ Σύλλογος Κυπρίων Νομοῦ Λάρισας
στά Ἐκπαιδευτήρια τῆς Μαίρης Ν. Ράπτου, στή Λάρισα τό 2009 (πηγή: Πρωσωπικό Ἀρχεῖο).*

πάτησα τό Ἅγιο χῶμα τῆς Ἑλλάδος, μία βαθειά συγκίνησης μέ κατακυρίευσε καί δάκρυα ἀνέβηκαν στά μάτια μου, ἀφ' ἑνός λόγω του ὅτι πατοῦσα στήν Ἐλευθερη Πατρίδα, ἀφ' ἑτέρου διότι σκέφτηκα ὅτι ἡ ἰδιαίτερα μας πατρίς Κύπρος ἔμενε ὑπόδουλη κάτω ἀπό τόν βαρῦ ζυγὸ τῶν Ἄγγλων, ἐνῶ ἔπρεπε νά εἶναι κι αὐτή ἓνα κομμάτι τῆς Ἐλευθερῆς Ἑλλάδος».

Στίς 17 Νοεμβρίου 1955, μέ ἐπικεφαλῆς καί πάλι τόν Εὐαγόρα, ὁργανώθηκε ἄλλη μιά μαζική καί ἐνθουσιώδης μαθητική διαδήλωση. Οἱ μαθητές ὑπέστειλαν καί πυρηπόλησαν τίν ἀγγλική σημαία τοῦ κυβερνητικοῦ νοσοκομείου Πάφου. Ὁ Εὐαγόρας συνελήφθη τίν ὥρα πού προσπαθοῦσε νά προστατεύσει ἓνα συμμαθητή του, πού τόν εἶχαν δεμένο καί τόν κτυποῦσαν δύο Ἄγγλοι στρατιῶτες. Ὁδηγήθηκε στό δικαστήριο, ὅπου παραδέχτηκε τίν κατηγορία γιά ὀχλαγωγία καί ὀρίστηκε νά δικαστεῖ στίς 6 Δεκεμβρίου 1955.

Τίν παραμονή τῆς δίκης ἀφίνει τό ἀποχαιρετιστήριο-συγκλονιστικό ποίημα-σάλπισμά του, στήν ἔδρα τῆς τάξης του: «Παλιοί συμμαθηταί! Αὐτή τίν ὥρα κάποιος λείπει ἀνάμεσά σας, κάποιος πού φεύγει ἀναζητῶντας λίγο ἐλευθερο ἀέρα, κάποιος πού μπορεῖ νά μὴ τόν ξαναδεῖτε παρά μόνο νεκρό. Μὴν κλάψετε στόν τάφο του. Δέν κάνει νά τόν κλαῖτε. Λίγα λουλούδια τοῦ Μαγιοῦ σκορπάτε του στόν τάφο. Τοῦ φτάνει αὐτό ΜΟΝΑΧΑ...». Καί πῆρε μίαν ἀνηφορία καί πῆρε μονοπάτια νά βρεῖ τά σκαλοπάτια πού πᾶν στή λευτεριά...

Ἡ ἀντάρτικη δράση του εἶναι γεμάτη μέ παράτολμες ἐνέργειες. Στίς 18 Δεκεμβρίου 1956, μαζί μέ ἄλλους δύο συναγωνιστές του, μετέφεραν ὅπλα καί τροφίμα στό βουνό. Ξαφνικά βρέθηκαν ἀντιμέτωποι μέ ἀγγλική περίπολο. Οἱ δύο συναγωνιστές τοῦ Εὐαγόρα καταφέρνουν νά διαφύγουν, ἀλλά ὁ ἴδιος συλ-

λαμβάνεται. «Δέν ήθελε νά τρέξει νά φύγει καί νά δεχθῆι μιά σφαίρα στήν πλάτη. Δέν ήθελε νά τόν ποῦν δειλό...», λέει ἡ ἀδελφή του Μαρούλλα.

Στήν κατοχή του εἶχε ἓνα ὄπλοπολυβόλο Μπρέν γρασαρισμένο, πού δέν μποροῦσε νά χρησιμοποιοῦν καί 3 γεμιστῆρες. Ὅδηγεῖται στίς φυλακές Λευκωσίας, ὅπου βασανίζεται φρικτά. Γράφει, μεταξύ ἄλλων, στόν γαμπρό του: «Τὴν νύκτα μέ δένουν χειροπόδαρα σέ ἓνα σιδερένιο κρεβάτι καί χορεύουν ἐπάνω μου, μέχρις ὅτου λιποθυμίσω. Καί τότε μοῦ βουτᾶνε τό κεφάλι σ' ἓνα κουβά γεμάτο κρύο νερό, τό κρατᾶνε ἐκεῖ βουτηγμένο, χωρίς νά παίρνω ἀναπνοή, ὥσπου νά χάσω πάλιν τίς αἰσθήσεις μου...».

Ἀλύγιστη μένει ἡ ψυχὴ του καί στή δίκη. Ὁ Εὐαγόρας Παλληκαρίδης ἀρνεῖται πεισματικά νά ἀναγνωρίσει, ἔστω καί γιά μιά στιγμὴ, τὴν δεσποτεία τῶν Ἄγγλων στόν τόπο του. «Ἐχεις τίποτε νά πεῖς, γιά νά μὴν καταδικαστεῖς σέ θάνατο;», ρώτησε ψυχρὰ ὁ Ἄγγλος δικαστής. «Γνωρίζω ὅτι θά καταδικασθῶ σέ θάνατο, εἶπε ὁ Εὐαγόρας, θά μέ κρεμάσετε, τό ξέρω. Ὅτι ἔκαμα, τό ἔκαμα ὡς Ἕλληνα Κύπριος, πού ζητᾶ τὴν Ἐλευθερία του. Εὐχόμαι νά εἶμαι ὁ τελευταῖος πού θ' ἀντικριθεῖ τὴν ἀγχόνη. Τίποτε ἄλλο!».

Μάταιες ἀπέβησαν ὅλες οἱ προσπάθειες νά ἀποτραπῆι ἡ ἐκτέλεση. Σημαιοφόρος τῆς παγκόσμιας κατακραυγῆς, κατὰ τῆς καταδίκης του Παλληκαρίδου σέ θάνατο, ἀλλὰ καί τῆς οἰκουμενικῆς ἐκστρατείας γιά νά δοθῆι χάρις νεαρὸ ἀντάρτη, ἦταν ὁ Ἀμερικανὸς βουλευτὴς τῆς πολιτείας Πενσυλβάνια των Η.Π.Α. Foulton.

Ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ προσπέρασε ἀσυγκίνητη ὅλες τίς ἐκκλήσεις τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καί προσωπικοτήτων διεθνοῦς κύρους ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμον, καθὼς καί τὴν ἐκκλησιὴν σαράντα βουλευτῶν τοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ ψυχὴ τοῦ Εὐαγόρα ἦταν γεμάτη μέ τὴν Ἑλλάδα. Ἀνέπνεε γιά τὴν Ἑλλάδα, ἔγραψε στίχους ὑπέροχους γιά τὴν Ἑλλάδα, πέθανε γιά τὴν Ἑλλάδα! Γράφει, μεταξύ ἄλλων, στό τελευταῖο γράμμα του:

«...Θ' ἀκολουθήσω μέ θάρρος τὴ μοῖρα μου. Ἴσως αὐτὸ νά εἶναι τό τελευταῖο μου γράμμα. Μά πάλιν δέν πειράζει. Δέν λυπᾶμαι γιά τίποτα. Ἄς χάσω τό κάθε τί. Μιά φορὰ κανεὶς πεθαίνει. Θά βαδίσω χαρούμενος στήν τελευταία μου κατοικία. Τί σήμερον, τί αὔριον; Ὅλοι πεθαίνουν μιά μέρα. Εἶναι καλὸ πρᾶγμα νά πεθαίνει κανεὶς γιά τὴν Ἑλλάδα...».

«Στείλε μιά λαμπάδα στόν Ἄν Γιώργη καί αὔριον στείλε τὴν μητέρα μου νά τὴν δῶ καί νά μοῦ φέρει καί τὸν σταυρὸ μου...», ἦταν τὰ τελευταῖα λόγια πού εἶπε ὁ Εὐαγόρας, ἀπευθυνόμενος στόν πατέρα του πού τὸν ἐπισκέφτηκε τὴν

παραμονή του άπαγχονισμού.

Ἦλθαν τὴν ἐπομένη οἱ γονεῖς. Γιά νά ἀντικρίσουν τά παγερά βλέμματα τοῦ Ἑγγλου δεσμοφύλακα καί τῶν Τούρκων ἐπικουρικών, πού δέν τοὺς ἐπέτρεψαν νά τόν ἀσπαστοῦν γιά τελευταία φορά. Οὔτε καν πρὶν τόν ἀπαγχονισμό: «Ἔτσι ὄριζε ὁ νόμος!».

Ἀπὸ τὴν ἀδερφή του Γιωργούλα ζητᾶ νά δώσουν στή μικρή του ξαδερφούλα, πού δέν πρόλαβε νά βαφτίσει, τό ὄνομα Ἐλευθερία «*γιά νά θυμίζει ἐκείνην τὴν ὁποία κάθε ἄνθρωπος ποθεῖ πῶς ἀπὸ ὅλα*».

«*Μὴ θρηνεῖς μάνα, πεθαίνω γιά τὴν Ἑλλάδα*», ἦταν τά τελευταία λόγια πού ἀππύθινε πρὸς τὴ μητέρα του, ὅταν τόν ἀντίκρισε γιά λίγο πρὶν πατήσῃ στὴν καταπακτί... «*μοῦ ἔλεγε ἀστεῖα καὶ προσπαθοῦσε νά μέ παρηγορήσει...*», λέει ἡ ἴδια ἡ μητέρα του.

Ἄρνεῖται νά δώσει τόν Σταυρό του στὸν ἱερέα των φυλακῶν πού τόν κοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἦθελε νά τόν φορᾶ στὸν λαϊμὸ τὴν ὥρα τοῦ ἀπαγχονισμού!

Λίγο μετὰ τά μεσάνυκτα τῆς 13ης Μαρτίου 1957 ὁ Εὐαγόρας Παλληκαρίδης, μέ τό χαμόγελο στά χεῖλη καί τό Σύμβολο τῆς Πίστεώς μας στό λαϊμὸ, στέκεται μέ θάρρος ἀπροσμέτρητο κάτω ἀπὸ τὴν ἀγχόνη. Ἀπτόπτος, ἀτάραχος καί εὐθυτενής. Κοίταξε κατὰματα τὸν θάνατο. Κι ὁ θάνατος χαμογέλασε στό παλληκάρη, ὅταν ἐκεῖνο χαμῖλωνε τό βλέμμα του, τὴν ὥρα τῆς τελευταίας προσευχῆς.

Ὁ Εὐαγόρας πέρασε στό πάνθεον τῶν ἀθανάτων τοῦ Ἑθνους τῶν Ἑλλήνων, ψάλλοντας τὸν Ἑθνικὸ μας Ὕμνο. Ἐκτοτε παραμένει ἓνα παγκόσμιο σύμβολο λευτεριάς, ἓνα σύμβολο ἀγῶνα κάθε καταπιεζόμενου λαοῦ.

Ἔτσι φτερούγισε ὁ ποιητὴς τῆς Λευτεριάς στὴν ἀθανασία, γιά νά συναντήσῃ ψηλά στοὺς οὐρανοὺς τοὺς ἄλλους ὀκτώ μάρτυρες τῆς ἀγχόνης! Ἡ εὐχὴ-προσευχὴ, ἡ τελευταία ἐπιθυμία του, θά εἰσακουστῇ ἀπὸ τὸν Παντοδύναμο... Ἦταν ὁ ἕνατος καί τελευταῖος ἡρωομάρτυρας τῆς ἀγχόνης.

Ἡ μαρτυρία τοῦ ἱερέα τῶν φυλακῶν

Ὅσα διαδραματίστηκαν ἐκεῖνο τό βράδυ, τά περιγράφει ὁ ἴδιος ὁ Παπαντωνῆς μέσα στό βιβλίον του *Πῶς ἔζησα τό δράμα τῶν Ἀπαγχονισθέντων*.

«*Τό ἀπόγευμα τῆς 13ης Μαρτίου, ὁ διοργανωτὴς τῶν ἐκτελέσεων μέ ἐνημέρωσε περὶ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Παλληκαρίδου καὶ ὅτι ἔπρεπε ὡς συνήθως νά παραμείνω στὰς Φυλακὰς*.

Ἐξήτησα νά μείνω στό σπίτι μου καί νά μεταφερθῶ εἰς τάς Φυλακάς ὀλίγον πρό τῆς ἐκτελέσεως καί ἐδέχθησαν μέ τήν ὑπόσχεσιν ὅτι πράγματι θά εὐρισκόμην στό σπίτι, γιατί, ὅπως ἀντελήφθην, ἐνόμιζαν πῶς θά τοὺς γελοῦσα. Ἐκανονίσαμεν ἡ ὥρα 10 μ.μ. νά ῥθοῦν νά μέ πάρουν, ὅπως καί ἔγινε.

Μόλις ἔφθασα στάς Φυλακάς, ὠδηγήθην πλησίον τοῦ Παλληκαρίδη διά νά τοῦ μεταδώσω τήν Θεϊάν Κοινωνίαν. Τόν βρῆκα ἀπολύτως ἤρεμον χωρίς τήν παραμικράν ἐκδήλωσιν ταραχῆς ἢ λιποψυχίας.

Τά λόγια του εἰς τήν συνομιλίαν μας ἦσαν κοφτά καί μετρημένα. Ἐκάθητο εἰς τό κρεβάτι του, πού ἔφανε σχεδόν τό δάπεδον τοῦ κελλιοῦ, καί ἐγώ λίγον ὑψηλότερα σ' ἓνα σκαμνί.

Τόν εἶχαν στό κελλί τοῦ Ἀνδρέα Δημητρίου, καί στό ἄλλο τοῦ Καραολῆ εἶχαν τόν Μαϊμάρη, πού τόν κατεδίκασαν γιά φόνο. Δύο εἶναι τά κελλιά τῶν μελλοθανάτων πλησίον τῆς ἀγγόνης, καί γι' αὐτό τοὺς δύο πρώτους τοὺς εἶχαν σ' αὐτά τά κελλιά πού εἶναι πολύ πληκτικά, ὅπως καί τώρα τοὺς δύο αὐτοὺς, μέ τήν διαφοράν ὅτι τώρα μόνον ὁ ἓνας μέ ἐνδιέφερε ἐθνικά.

Ὅταν συνελήφθη μέσα στό δάσος μέ ἓνα ὄπλο, πού δέν μπορούσε νά χρησιμοποιηθῆ, ἤτο νύχτα καί οἱ σύντροφοι του ἔτρεξαν καί ἔφυγαν, καί δέν συνελήφθησαν. Αὐτός ὅμως δέν ἔτρεξε νά φύγῃ καί, περίεργος γι' αὐτό, τοῦ ὑποβάλλω τήν ἐρώτησιν.

- Γιατί δέν ἔτρεξες νά φύγῃς καί σύ ὅπως ἔκαμαν οἱ ἄλλοι;

Ἐσπίκωσε τό πρόσωπόν του καί μέ εἶδε στά μάτια, γιατί ἤτο σκυφτός, καί μέ ἔλαφρόν μειδίαμα μοῦ λέγει.

- Τοὺς ἐπῆρα γιά δειλοὺς, ὅταν τοὺς εἶδα νά τρέχουν...» (Παπαντωνίου Ἑρωτοκρίτου, Πῶς ἔζησα τό δράμα τῶν Ἀπαγχονισθέντων).

Ὁ ποιητής Εὐαγόρας Παλληκαρίδης

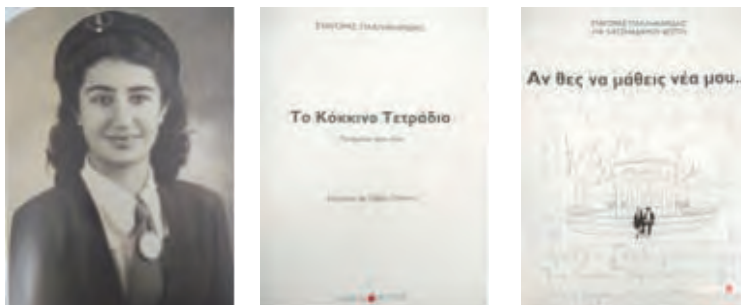
Ὁ Εὐαγόρας Παλληκαρίδης, ἐκτός ἀπό τήν πλοῦσια ἐθνική του δράση, ἔχει νά ἐπιδειξῆ καί σπουδαῖο ποιητικό ἔργο, γιά τό ὅποιο μίλησαν μέ τά καλύτερα λόγια κορυφαῖοι δημιουργοί τοῦ εἴδους. Ἀπό πολύ νωρίς, ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖ τόν ποιητικό λόγο ὡς τό κατ' ἐξοχίαν μέσο ἔκφρασης καί ἐπικοινωνίας του. Τά λεπτά του αἰσθήματα ἐπιβεβαιώνουν τό χαρακτηρισμό του ὡς «ποιητῆ τοῦ Ἑρώτα καί τῆς Ἀγάπης».

Ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῆ ἀπό μουσικοσυνθέτες τῆς πρώτης γραμμῆς, ὅπως ὁ ἀείμνηστος Μάριος Τόκας καί ὁ Εὐαγόρας Καραγιώργης, καί ἐρμηνεύουν μεγάλες φωνές τοῦ ἑλληνικοῦ πενταγράμμου, ὅπως οἱ Γιώργος

Νταλάρας, Γιάννης Κότσιρας, Κώστας Χατζηχριστοδούλου, Άλκίνοος Ίωαννίδης, Δώρος Δημοσθένους και άλλοι. Έγραφε πολλά πατριωτικά αλλά και έρωτικά ποιήματα, για μιά μικρή κοπέλα που αγαπούσε, μιά όμορφη νέα που δέν πρόλαβε νά τῆς δώσει ούτε ένα έρωτικό φιλή! Άρκετά από αυτά τά ποιήματα περιλαμβάνονται στό «Κόκκινο τετράδιο», που διαφυλάχτηκε για χρόνια σάν κόρη οφθαλμοῦ, από τήν Λία Χατζηαδάμου-Βότση, στήν όποία απευθύνονταν τά ποιήματα. Η ποιητική αὐτή συλλογή εκδόθηκε, διατηρώντας τήν αρχική της μορφή, από τόν εκδοτικό οἶκο «ΕΝ ΤΥΠΟΙΣ», στή Λευκωσία, τό 2013.

Γράφει ἡ ἴδια ἡ Λία Χατζηαδάμου-Βότση: «Διαβάζοντας τό Κόκκινο Τετράδιο μέ τά ποιήματά του, που για πρώτη φορά δημοσιοποιούνται και μάλιστα αυθεντικά, μέ τή δική του γραφή και ὀρθογραφία, πιστεύω ότι ὁ αναγνώστης θά καταλάβει κι ἐγώ, πώς ὁ Εὐαγόρας τά ἔλεγε ὅλα μέ τό δικό του μοναδικό τρόπο, τόν ποιητικό. Μέσα από αυτά διαφαίνονται οἱ πνευματικές διαστάσεις και ἡ μεγαλοσύνη μιᾶς οἰκουμενικῆς και διαχρονικῆς ἥρωικῆς μορφῆς, ἡ ὅποια δέ θά πάψει νά ζεῖ και νά ἐμπνέει τόν λαό μας».

Τό «Κόκκινο Τετράδιο» κρατοῦσε στά χέρια της ἡ Λία, χωρίς νά δημοσιοποιήσει ποτέ τό περιεχόμενό του για πάρα πολλά χρόνια. Ἀφηγεῖται ἡ ἴδια: «Όταν ἀποφασίσαμε νά φύγουμε οἰκογενειακῶς στήν Ἀφρική, ὁ Εὐαγόρας ἤρθε νά μέ ἀποχαιρετήσει κρατώντας δύο γράμματα γεμάτα ἀπελπισία. Συζητήσαμε διάφορα θέματα κάτω από μιά βαριά ἀτμόσφαιρα, γεμάτη θλίψη και συγκίνηση. Στά τελευταία γράμματα-ποιήματά του ἄρχισε ἤδη, δειλά-δειλά, νά ἐκφράζει τόν ἔρωτά του. Όμως, ἐπειδή θά ἔφευγα, ἴσως νά μὴν ἤθελε νά μέ δεσμεύσει.

Η Λία Χατζηαδάμου - Βότση και τά εξώφυλλα τῶν δύο βιβλίων της.

*Σάν άνεμος φεύγεις και πᾶς σ' άλλες χῶρες.
 Άν ἤξερες ὁμως πῶς τώρα θρηνώ...
 Νά φύγεις δέ θέλω πῶς μόνος τίς ὦρες
 θά ζω μακριά σου, και πῶς θά περνῶ;*

Πρίν τήν ἀναχώρησή μας ἀπό τήν Κύπρο, διοργανώσαμε ἕνα ἀποχαιρετιστήριο πάρτι, στό ξενοδοχείο “Όλυμπος”. Φεύγοντας ἀπό τό πάρτι βρεθήκαμε νά περπατάμε μόνι στο δρόμο μέ τά κυπαρίσσια, αὐτά πού συχνά ἀνέφερε στά γράμματά του. Ἐγώ εἶχα τίς ἀμφιβολίες μου γιά τήν πλατωνική μας σχέση. Δέ συζητήσαμε ποτέ γιά τά βαθύτερα αἰσθήματα τοῦ ἑνός γιά τόν ἄλλο και δέν δώσαμε κανένα “ὄρκο αἰώνιας ἀγάπης”. Δέν εἶπαμε ποτέ ὁ ἕνας στόν ἄλλο “σ’ ἀγαπῶ”. Τά λουλούδια και τά ποιήματα πού μοῦ χάριζε και γενικά τό ἐνδιαφέρον του γιά μένα, μποροῦσαν νά ἐρμηνευθοῦν ὡς ἀγάπη ἑνός φίλου, ἀλλά δέν ἦταν σίγουρο ὅτι ὁμολογοῦσαν τήν ἀγάπη ἑνός ἐρωτευμένου.

Στό πάρτι τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, μοῦ ἔφερε ἕνα κόκκινο τετράδιο, ὅπου ὑπῆρχαν δικά του χειρόγραφα ποιήματα. Μέσα ἀπό αὐτά τά ποιήματα ἄφηνε νά νοιθεῖ ὅτι μ’ ἀγαποῦσε. Τό τελευταῖο ἐκεῖνο βράδυ ἤθελα νά βεβαιωθῶ γιά τά αἰσθήματά του και τόν ρώτησα: “Αὔριο φεύγω, ἔχεις τίποτε νά μοῦ πεις;” Ἀφοῦ μέ κοίταξε σιωπηλός γιά ἀρκετή ὥρα, κάποια στιγμή μοῦ χαμογέλασε και μοῦ εἶπε: “Θά ἔπρεπε νά τά ξέρεις ὅλα”.

Σημαντικά στοιχεῖα γιά τό ποιητικό ἔργο τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη ἀντλοῦμε και ἀπό τό δεύτερο βιβλίο τῆς Λίας Χατζηπαδάμου-Βότση τοῦ ἐκδοτικού οἴκου «ΕΝ ΤΥΠΟΙΣ», μέ τίτλο «Άν θές νά μάθεις νέα μου». Στήν 17η σελίδα τοῦ βιβλίου ἡ συμμαθήτριά του Εὐαγόρα και συγγραφέας Ἀγγελική Σμυρλῆ περιγράφει τήν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε ἐκεῖνη τήν ταραχώδη ἐποχή: «Ζούσαμε σέ μιά μικρή κοινωνία, ὁ πατέρας ἦταν ὁ ἀφέντης τῆς οἰκογένειας, ὑπῆρχε αὐστηρότητα πρὸς τούς νέους και ἀπαιτεῖτο μέγάλος σεβασμός πρὸς τήν οἰκογένεια και τό σχολεῖο».

Τά ἐνδιαφέροντα τῶν νέων, συμπληρώνει, ἦταν οἱ βόλτες στόν δρόμο ἢ τόν κῆπο, στό γυμναστήριο τοῦ σχολείου τά ἀπογεύματα, παρῆες σέ σπίτια, ἐκδρομές και πολύ ἀθῶο φλέρτ.

Γράφει χαρακτηριστικά: «Ό χαρακτήρας τοῦ καθενός μας διαμορφωνόταν ἀπό τό σχολεῖο και ἡ μόνη ἔγνοια ὄλων ἦταν ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Κύπρου και ἡ ἔνωση μέ τήν Ἑλλάδα. Εἶχαμε ὄνειρα, ἀλλά στόχος ὄλων ἦταν ὁ ἀγώνας. Ντυμένοι πάντα μέ μαθητική στολή και τό ππλίκιο, πρίν τήν δύση τοῦ ἡλίου ὄλοι ἔπρεπε νά ἤμασταν στό σπίτι». Ἡ Ἀγγελική Σμυρλῆ θυμᾶται ἐπίσης ὅτι

ό Ευαγόρας πήγαινε στό σιντριβάνι, ἐκεῖ κοντά στό σχολεῖο καί στό σπίτι τῆς ἀγαπημένης του, ὅπου τή συναντοῦσε καί κουβέντιαζε ὄρες μαζί της.

Ἡ ἴδια ἡ Λία γράφει γιά τό σιντριβάνι: «Ἦταν ἓνα ἀνοιξιάντικο ἀπόγευμα τοῦ 1954. Τό ἀεράκι μοσχοβολοῦσε λεμονανθούς, γιασεμί καί βιολέτες. Μετά ἀπό τήν πρόβα τῆς χορωδίας, περπατοῦσα πρὸς τό σπίτι μου, σιγομουρμουρίζοντας ἓνα τραγούδι. Ξαφνικά, κάπου ἐκεῖ κοντά στή λιμανούλα τοῦ ἔρωτα, ἓνα ποδίλατο σταμάτησε δίπλα μου κι ἓνας γελαστός μελαχρινός μαθητής, μοῦ εἶπε “γεια σου”. Ἀνταπέδωσα τό χαιρετισμό μέ τά μάτια μου καί αὐτός μοῦ ἀπάντησε: “Εἶναι πλάκες γραμμοφώνου”. Μέ δόση ἐκπληξης τοῦ εἶπα: “Ἦξερα ὅτι εἶσαι ἀθλητής ἀλλά ὄχι καί φιλόμουςος”.

Συνεχίσαμε τήν κουβέντα μας, εἶδα τούς δίσκους καί θυμᾶμαι συγκεκριμένα τόν “Γαλάζιο Δούναβη” τοῦ Strauss καί συμφωνήσαμε νά ἀνταλλάξουμε δύο τραγούδια, ἐγὼ νά γράψω τό “Κάποτε θά περάσουν τά μίσπ”, πού μελοποίησε ὁ Δευκαλίων Ἰακωβίδης καί αὐτός τά λόγια τοῦ τραγουδιοῦ “Παλόμα” (Μακριά θέ νά φύγω σπίν ξενιτιά...). Ἀργότερα κατάλαβα πόσο ταίριαξαν αὐτά τά τραγούδια στίς ζωές μας...

Ἔτσι γνωριστίκαμε ἐκεῖνο τό μοσχομύριστο δειλινό. Ἔτσι ἄρχισε ἡ ἱστορία μας. Σπίν ἀρχή ἀνταλλάξαμε δίσκους τοῦ γραμμοφώνου. “Ὅ,τι τοῦ ἔλεγα μοῦ ἀπαντοῦσε σχεδόν πάντα μέ στίχους. Στή συνέχεια ἄρχισε νά μοῦ κάνει μικρές ἀλλά πολύ ρομαντικές ἐκπλήξεις. Ἐγὼ δέν ἤξερα τί νά ὑποθέσω, μέχρι πού ἄρχισαν τά ποιήματά του νά καταφθάνουν γραμμένα ἀκροστοιχία.

Ἡ ἐποχή πρὶν τήν ἔναρξη τοῦ ἀγῶνα τῆς Ε.Ο.Κ.Α. ἦταν κατά τήν Λία Χατζηναδάμου-Βότση μιὰ ὁμορφη ἐποχή, ἦταν μιὰ ἐποχή πού οἱ νέοι τῆς Κύπρου ζοῦσαν ἀνέμελα καί δημιουργικά ὅλες τίς μέρες τους: «Ξαναφέροντας σπίν μνήμη μου αὐτές τίς στιγμές, σκέφτομαι πόσο τυχεροί κι εὐτυχημένοι ἦμασταν τότε στό Γυμνάσιο. Ἡ χορωδία καί τό θέατρο ἦταν μέρος τῆς ζωῆς μας. Ἦμασταν παιδιά πολυτάλαντα, προικισμένα μέ καλλιτεχνικές εὐαισθησίες, στή μουσική, τό τραγούδι, τόν χορό, τό θέατρο, τί φωτογραφία, εἶχαμε στόχους καί ὁράματα. Λατρεύαμε τή γυμναστική, τήν καλαθόσφαιρα, τό βόλεϊ, τό ποδόσφαιρο καί γενικά τόν ἀθλητισμό...

Τά τραγούδια πού συνόδευαν τούς χορούς μας ἦταν, μεταξύ ἄλλων, τό “Πέρα στοὺς πέρα κάμπους”, ἡ “Γερακίνα”, “μέ τοῦ Μαγιοῦ τίς μυρωδιές” καί πολλά ἄλλα. Ἀπόλαυση ἦταν ἡ γιορτή τῆς 25ης Μαρτίου, ὅταν ὅλες οἱ μαθήτριες τῆς κάθε τάξης δημιουργοῦσαμε ἓνα κύκλο καί χορεύαμε. Ὑπῆρχε μιὰ πανδαισία χρωμάτων, χάρις καί ὁμορφιάς...

Πρὶν τό ξέσπασμα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα, τό Γυμνάσιο Πάφου περ-

νούσε τή χρυσή του εποχή... Τά θεατρικά έργα πού ανεβάζαμε, οί χορωδίες καί γενικά τό επίπεδο τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ ἦταν ἀπίστευτα ὑψηλό. Μετά, λές καί μᾶς καταράστηκαν...

Θεωρητικά ὅλα κυλοῦσαν ὁμορφα, μέχρι πού τά λόγια ἄρχισαν νά γίνονται πράξεις. Τό 1954 τά ἀγόρια, τρυφερά βλαστάρια, ἔγιναν πρόωρα ἄντρες... Ἄρχισαν νά σκληρύνονται καί νά ξεχνοῦν τά λουλούδια, τά ποιήματα καί τούς ρομαντισμούς. Ὅλοι θέλανε νά προσφέρουνε στόν ἀγῶνα μέ κάθε τρόπο καί μέσο, νά μάθουν ὅσο γινόταν καλύτερα πῶς κρατᾶνε τό ὄπλο, πῶς ρίχνονται οἱ χειροβομβίδες καί πῶς κατασκευάζονται οἱ βόμβες. Γίνανε σίφονες ἀγῶνα, διεκδικητικοί χεῖμαρροι δικαιοσύνης, περιστέρια λευτεριάς...! Ὁ Εὐαγόρας δέν ξέχασε τά λουλούδια καί τά ποιήματα, ἀλλά, παράλληλα, εἶχε ἀπορροφηθεῖ ἀπό τήν ἐκμάθηση τοῦ χειρισμοῦ ὄπλων.

Ἀπό τή μιά στιγμή στήν ἄλλη ἡ ζωή ὄλων μας ἄλλαξε ριζικά. “Ἐνωσι” μᾶς ἔλεγαν δάσκαλοι καί καθηγητές, κι ἐμεῖς ἀπό μικρά παιδιά γινόμασταν γίγαντες, χυνόμασταν στους δρόμους, ρίχναμε φυλλάδια καί πετούσαμε πέτρες στους κατακτητές. Μᾶς κτυποῦσαν μέ τά ρόπαλα κι ἐμεῖς αισθανόμασταν ὑπερηφάνεια, γιατί μαχόμασταν γιά τῆς πατρίδας τή Λευτεριά. Ρίχτηκαν κι οἱ πρῶτες βόμβες στήν Πάφο, εὐτυχῶς χωρίς θύματα ἀπό ὄπλα, μόνο πληγωμένοι ἀπό σκυλιά ἢ ἄλλες αἰτίες, στήν προσπάθεια τῶν νέων νά διαφύγουν τή σύλληψη. Ὁ Εὐαγόρας, ὡς ἀθλητής πού ἦτανε, πήδηξε πάνω ἀπό συρματοπλέγματα καί γδάρθηκε στό δεξί του πλευρό.

Χρόνια ζυμωμένα μέ ἀγῶνα, ἰδρώτα καί μόχθο, στόχους, στοχασμούς καί ἰδανικά ποτισμένα μέ ἀνόθευτο πατριωτισμό καί λόγια πού φούντωσαν καί θέριεuan μέ τῆς ἀγνές ψυχές μᾶς... Σύνθημά μας ἡ “Ἐνωσι”».

Σκιαγράφιση τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη

Διαβάζουμε στή σελ. 23 στό βιβλίο *Ἄν θές νά πάρεις γράμμα μου*, τῆς Λίας Χατζηναδάμου-Βότση: «Ὁ Εὐαγόρας ἦταν ἕνα μελαχρινό ἀγόρι, μέ κάτασπρα, μεγάλα δόντια καί εἶχε δυό μάτια τόσο μαῦρα καί τρυφερά! Ἦταν ὁμορφοπαλληκάρι, ψηλός, γεροδεμένος κι εὐγενικός. Ὁ ἀγαπημένος Βαγορῆς ἢ “πελλός”, ὅπως τοῦ ἄρεσε νά τόν φωνάζουν οἱ φίλοι του, ἦταν ἐπίσης ἄνθρωπος μέ ἀνεξάντλητο χιοῦμορ, μέ μιά αὐθόρμητη τρέλα κι αἰσθήματα βαθιά, ἀπροσποίητα. Κάποιες στιγμές ἤθελε νά μένει μόνος μέ τῆς σκέψεις του καί πολλές φορές μελαγχολικός. Τό ἀγαπημένο του σακάκι ἦταν ἕνα σακάκι “σπορτίφ”, ὅπως τό λέγαμε τότε, γκριζό μέ πράσινο. Θυμᾶμαι μάλιστα τά ἀγόρια καί κορί-

τσια τό κάναμε μόδα καί τό φορούσαμε. Γιά τίν κατασκευή του χρησιμοποιούσαμε corduroy (κοτλέ) ύφρασμα...» (Αν θές νά πάρεις γράμμα μου).

Ἡ Ἀγγελική Σμυρλῆ ἐπιβεβαιώνει ὅτι ὁ Εὐαγόρας ἦταν ὁμορφος καί αἰσιόδοξος νέος, γυμνασμένος, εἶχε ὠραῖο σῶμα, ἦταν σεμνός, εἶχε ἀπίστευτο χιοῦμορ, ἔλεγε ἀνέκδοτα, ἔκανε λίγες τρέλες. Ὅλοι θυμούνται ὅτι πάντα ἔγραφε καί ἀπαντοῦσε μέ ποιήματα. Τά ἐρωτικά του ποιήματα ἦταν συγκλονιστικά.

Ὁ Εὐαγόρας καί ἡ Λία συνέχισαν νά ἀλληλογραφοῦν, ὅταν ἡ τελευταία ἔφυγε μέ τίν οικογένειά της σέ ἡλικία δεκαπέντε χρονῶν ἀπό τίν Κύπρο γιά τίν Ἀφρική, τόν Ἰούλιο τοῦ 1955. «Ἄφησα μιά ζωή σχολική, γεμάτη εὐτυχία καί χαρά, ἀμέτρητους φίλους καί μίαν ἀγάπη πλατωνική. Ἡ φυγή μου ἀπό τό Κτῆμα ἄφησε στίν παιδική μου ψυχή τραύματα ἀνεξίτηλα, πού κουβαλάω μαζί μου ὡς τώρα... Στίχοι καί ποιήματά του συντρόφευαν τή ζωή μου.

Ὁ Εὐαγόρας μέ κρατοῦσε ἐνήμερη γιά τά πάντα. Τά γράμματά του ἄρχιζαν μέ φράσεις ὅπως: *φίλη μακρινή ἀγαπημένη, Ἄν θές νά μάθεις νέα μου..., Φίλη Λ., Μικρούλα Λία, Καλή μου Λία, κ.λπ. καί τελείωναν μέ, Φιλικῶς Εὐαγόρας, Γειά σου Λία, Ε.Π., Φιλικώτατα, Ἕνας φίλος φορτωμένος ἀναμνήσεις, φιλικῶς-Ἀγαπητικῶς-Ἐρωτικῶς, Ἕνας φίλος κ.λπ. ...*

Καί ἐνῶ ὁ δάσκαλος πατέρας μου, πολύ μοντέρνος γιά τίν ἐποχή του, ἐπέτρεψε στίς κόρες του νά ἀλληλογραφοῦν μέ ἀγόρια, ὁ Εὐαγόρας ἔστειλε τά γράμματα σέ διευθύνσεις φίλων. Τά δικά μου τά ἔστειλα στό σπίτι του, μέχρι πού συνελίφθη. Στή συνέχεια, γιά νά πάρει ὁ ἕνας γράμμα τοῦ ἄλλου, χρειαζόταν ἕνας ὀλόκληρος ἀγώνας. Σέ κάποια φαινόταν καθαρά ὅτι περνοῦσαν ἀπό λογοκρισία τῆς Ε.Ο.Κ.Α.. Πρὶν φθάσουν στά χέρια του περνοῦσαν ἀπό χέρια ἄλλων. Συνήθως ξεκινοῦσα τά γράμματα πού τοῦ ἔστειλα μέ τό «Εὐαγόρα μου» καί ὅπου ἔγραφα τό ὄνομά του τό ἔσβηναν.

Ἀπό φίλες, μέ τίς ὁποῖες ἀλληλογραφοῦσα, ὅπως ἡ ἀδελφή του Γιωργούλα, ἡ ὁποία μέ ἐνημέρωνε τακτικά, ἔμαθα ὅτι ὁ Εὐαγόρας βγήκε ἀντάρτης στά βουνά...» (Αν θές νά πάρεις γράμμα μου, σσ. 42-43).

Ὁ συναγωνιστής του Γιώργος Στενιώτης περιγράφει ὡς ἐξῆς τόν Εὐαγόρα, στή δημοσιογράφο Καρολίνα Κυπριανοῦ καί σέ συνομιλία μαζί μέ τόν συγγραφέα τοῦ βιβλίου, μιά μέρα τοῦ Ἀπριλίου 2018, στό Μουζάκι Καρδίτσας:

«Στό βουνό ὁ Εὐαγόρας ἦταν πάντα σέ μιά γωνία κι ἔγραφε, ἔγραφε συνέχεια, ἀλλά ποτέ κανεῖς δέν γνώριζε τί ἔγραφε... Ὅλοι ἤξεραν ὅτι εἶχε δεσμό μέ μιά κοπέλα καί τῆς ἔστειλε γράμματα. Διάβαζε τίν Καινή Διαθήκη καί ἔδινε σέ ὅλους θάρρος».

Ὁ κ. Στενιώτης περιέγραψε ἐπίσης τό τελευταῖο βράδυ τοῦ ἥρωα πρὶν τή

σύλληψή του, αναφέροντας: «Ήταν ανήσυχος, για πρώτη φορά έκανε τρέλες, δέν άφηνε τούς άλλους νά κοιμηθοῦν, τραγουδοῦσε, πῆγε σέ ἕνα παγωμένο ποτάμι καί λούστηκε, μού ζήτησε μάλιστα νά τόν κουρέψω, γενικότερα εἶχε μιά παράξενη χαρά...».

“Ἡ ταινία τελείωσε”, ἔγραφε κωδικοποιημένα ἡ ἀδελφή του Εὐαγόρα στήν Λία λίγο πρῖν τήν ἡμέρα τοῦ ἀπαγχονισμοῦ. «Δέξου γιά τόν καινούργιο χρόνο τήν εὐχή, βεβαία πώς σοῦ κάνει ἀπό τήν ἀνῆλια φριχτή φυλακή ἐκείνος. Εἶθε νά βρεῖς τήν εὐτυχία πού ζήτηγες, μαζί μέ τή χαρά. Οἱ νόμοι τοῦ Χάρτιγκ ἐπιβάλλονται σέ μᾶς σάν ἐκτέλεση γυμναστικοῦ παραγγέλματος. Καί μιά εὐχή καί μιά παρηγοριά δέν θά ἦταν σκόπιμη. Ἄν θέλεις ψιθύριζε κάποτε μερικά λόγια προσευχῆς νά τόν ἐνδυναμώνει ὁ Θεός, νά τραβήξει ὡς τό τέλος του καρτερικά τόν ἀνήφορο πού πῆρε» (Ἄν θές νά πάρεις γράμμα μου, σελ. 43).

Γιά τήν καταδίκη του, γράφει ἡ Λία, τό ἔμαθα ἀπό τίς ἀγγλικές ἐφημερίδες. Ἡ ἀλληλογραφία μας συνεχίστηκε καί ἀπό τή φυλακή ὅπου βρισκόταν. Στίς 28 Ἰανουαρίου τοῦ 1957, μού ἔγραψε:

«Ἐλπίζω νά ἐλπίζεις ἀκόμη, πώς κάπου θά σμιζουμε, νά ποῦμε δυό κουβέντες περασμένες καί νά ζήσουμε γιά λίγο, ἄς εἶναι καί λίγο, τό παρελθόν. Μιά θύμηση πού ἀκόμη ὁ χρόνος δέν ἔσβησε... Λία, ἴσως ἀργότερα μετανιώσουμε γιά τίς παιδιάστικες κουβέντες μας, γι' αὐτά πού λέγαμε προτοῦ νά χωριστοῦμε. Ἴσως ὁμως νά μετανιώσουμε μιά μέρα, γιατί χωρίζουμε».

«Στίς 7 Μαρτίου, μιά ἐβδομάδα πρῖν τόν ἀπαγχονισμό του», γράφει ἡ Λία, «πῆρα τό τελευταῖο του γράμμα, ὅπου μού ἔγραψε: “...Ναί, Λία, ὅλα τελειώσανε. Ἐμεινε μόνο ἡ ἐλπίδα. Ἄς ἐλπίσουμε λοιπόν. Εἶναι τό μόνο, πού μπορούμε νά κάνουμε. Σέ λίγες μέρες περιμένω νά μού φέρουν τήν ἀπόφαση τοῦ Κυβερνήτου. Σέ λίγες μέρες ἴσως νά σοῦ γράψω τό τελευταῖο γράμμα. Τό τελευταῖο ἔχε γειά. Χωρίς νά ἀκούσω τήν ἀπάντηση. Μά δέν πειράζει...».

Δέν λυπᾶμαι γιά τίποτα, ἄς χάσω τό καθετί. Μιά φορά κανεῖς πεθαίνει. Τό μόνο πού λυπᾶμαι εἶναι γιατί δέν θά μπορέσω ἴσως νά ξαναδῶ τήν “πελλι” μου φίλη ἐσένα...» (Ἄν θές νά πάρεις γράμμα μου, σελ. 44).

Ἡ περιγραφὴ τῆς Λίας Χατζηαδάμου-Βότση, γιά τό πῶς ἔζησε ἡ ἴδια τίς τελευταῖες στιγμές τοῦ Εὐαγόρα πρῖν τό ἀπαγχονισμό του, εἶναι συνταρακτική. Τήν ἀντιγράφουμε αὐτούσια μέσα ἀπό τό βιβλίό της «Ἄν θές νά μάθεις νέα μου»:

«Τήν παραμονή τοῦ θανάτου του τόν ὄνειρεύτηκα πάνω σε ἕνα μαῦρο ἄλογο. Ήταν ἀξύριστος καί λυπημένος καί ὅπως προχωροῦσε τό ἄλογο κι ἔφευγε, γύρισα καί εἶδα τή μητέρα του ντυμένη μέ παραδοσιακή ἐνδυμασία... Μετά ἀπό αὐτό τό ὄνειρο μέ κατακλύσανε ἄσχημα προαισθήματα. Δέν ἤξερα ἀκόμη

τὴν ἀπόφραση τοῦ δικαστηρίου γιὰ τὴν ἔφραση καὶ τότε δὲν ἦταν τόσο εὐκόλο, ὅπως σήμερα, τὸ τηλέφωνο. Κάθισα καὶ τοῦ ἔγραφα ἀμέσως. Σὲ αὐτὸ τὸ γράμμα τοῦ ἔγραφα πόσο τὸν ἀγαποῦσα καὶ αὐτὸ πού ἔγραφα ἔνοιωθα τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ φωνάξω δυνατά, λές κι ἤθελα νὰ με ἀκούσει. Τοῦ φώναξα, τοῦ ἔλεγα πόσο τὸν ἀγαπῶ, λές καὶ ἀπεγνωσμένα ἤθελα νὰ πάρει μαζί του αὐτές τίς λέξεις ἐκεῖ πού θὰ πῆγαινε, στό ἄγνωστο, στό πουθενά, ποιός ξέρει; Τὸ τελευταῖο δικό μου αὐτὸ γράμμα ἔφθασε ἀργά. Δὲν τὸ πῆρε ποτέ. Μοῦ στάλθηκε πίσω, ὅπως τὸ εἶχα στείλει, κλειστό μὲ κολλητικὴ ταινία, γιὰ νὰ μὴν τὸ ἀνοίξει ἢ λογοκρισία. Ἐφθασε ἀργά, μὰ εἶμαι σίγουρη πὼς ἄκουσε τὴ φωνή μου, ἔπιασε τὸ μῖνυμά μου, τὸ πῆρε μαζί του, εἶμαι σίγουρη.

Τὴν ἐπόμενη νύχτα, παρόλο ὅτι δὲν εἶχα νέα του, οὔτε ἤξερα ἂν θὰ τὸν ἐκτελοῦσαν, τὴν ὥρα τοῦ ἀπαγχονισμοῦ του σικώθηκα, στάθηκα στό παράθυρο καὶ εἶδα ἓνα ἀστὲρι νὰ διασχίζει τὸν οὐρανό... ἤξερα πὼς ἦταν ἡ ψυχούλα του. ἤξερα. Τὸ ἔνοιωσα πὼς δὲν ὑπῆρχε πιά. Μοῦ συνέβη καὶ κάτι πρωτόγνωρο καὶ ἀκατανόητο. Αἰσθάνθηκα ἓνα φοβερό κενό, σάν νὰ ἤμουν ἐγώ, σάν νὰ μὴν ὑπῆρχα. Πὼς μποροῦσα νὰ ὑπάρχω χωρὶς αὐτόν; Μοῦ ἦταν ἀδιανόητο τότε. Τὴν ἄλλη μέρα διάβασα στίς ἀγγλικὲς ἐφημερίδες τῆς Νότιας Ἀφρικῆς: “Pallicarides age was hanged in Nicosia Central Prison shortly after midnight yesterday for carrying a bren gun”.

Μετά τὸ θάνατο τοῦ Εὐαγόρα συνέχισα τὴν ἀλληλογραφία μὲ τὴν Γιωργούλα, τὴν ἀδελφή του. Ὅταν σέ ἓνα γράμμα τί ρωτοῦσα πὼς τὸ ἀντιμετώπισαν οἱ γονεῖς του μοῦ ἀπάντησε: “Εἶναι ἥρεμοι καὶ περήφανοι... Ὅμως τοὺς λείπει πολὺ!!” » (Ἄν θές νὰ πάρεις γράμμα μου, σσ. 44-45).

Τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶ

Εἶναι τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ 10 τραγούδια στό δίσκο, ἀριστούργημα, «Ψυχῆ τε καὶ σώματι», τοῦ Μάριου Τόκα τοῦ 1995. Πέντε ἀπ’ τὰ τραγούδια, σέ στίχους τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη.

Τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶ

Ρώτησε τὰ μάτια πού δακρῶζουν
κάποια ἀλήθεια νὰ σοῦ ποῦν
κλαῖνε πικρά νὰ σ’ ἀντικρίσουν
γιατί μπορεῖ νὰ σ’ ἀγαποῦν

Τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶ ἀλλὰ καὶ σένα
μ' ἕναν ἔρωτα μεγάλο ἀληθινό
τά γαλάζια σου τὰ μάτια τὰ θλιμμένα
τόν καθάριο τῆς θυμίζουν οὐρανό

Ρώτησε χεῖλη φλογισμένα
ὅταν σέ δοῦν γιατί σιωποῦν
θά κινηθοῦν κι αὐτὰ θλιμμένα
γιά νά σοῦ ποῦν πῶς σ' ἀγαποῦν.

Γράφει ὁ Λάζαρος Μαῦρος στὴν ἐφημερίδα «Σημερινή»:

«Νοέμβριο τοῦ 1993 ἡ Εἰρένα Ἰωαννίδου Ἀδαμίδου εἶχε πάει στό Μάριο τὰ χειρόγραφα τετράδια τοῦ Εὐαγόρα, πού τῆς ἐμπιστεύτηκε ἡ ἀδελφή τοῦ ἥρωα, προκειμένου νά ἐτοιμάσει τραγουδία γιά τὴν τηλεοπτική ἐκπομπή “Παρεξήγηση”, μέ σκηνοθέτη τὸν Ἄνδρέα Κωνσταντινίδη, πού θά προέβαλλε τὸ ΡΙΚ-1 στὴν ἐπέτειο τῆς ΕΟΚΑ τὴν 1η Ἀπριλίου 1994.

Ἀπ' τὰ τετράδια τοῦ Εὐαγόρα ἔπεσ' ἕνα χειρόγραφο χαρτί. Μέ τὸ τετράστιχο “τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶ” καὶ μέ τὸ ὀκτάστιχο “ρώτησε τὰ μάτια”. Τὰ εἶχε καὶ στό βιβλίο του “Εὐαγόρας Παλληκαρίδης - Ὁ ἥρωας καὶ ποιητής”, ἀπὸ τὸ 1965, ὁ Γιώργος Χατζηκωστής, στή σελίδα 123. Κι ἡ ὁμορφότερη ψυχὴ τοῦ Τόκα τεχνούργησε τὸ ἀριστούργημα μέ τούς 12 στίχους, πού τραγουδᾷ ὁ Κώστας Χατζηχριστοδούλου.

Ἀλλὰ ἀργότερα, ἡ Εἰρένα κι ὁ Μάριος ἀνακάλυψαν ὅτι ἐκεῖνοι οἱ τέσσερις στίχοι δέν ἦταν τοῦ Εὐαγόρα. Ἦταν ἀπὸ τὸ Ἔπος τοῦ Σαράντα: Ἀνάμεσα στοὺς 36 στίχους τοῦ τραγουδιοῦ “Δυὸ ἀγάπες” πού τραγουδοῦσε ἀπ' τὸ 1941 ἡ Σοφία Βέμπο, στίχοι Κώστα Κοφινιώτη καὶ μουσικὴ Μιχάλη Σογιοῦλ. Τούς πῆρε ὁ ἔφηβος ποιητὴς ἀπ' τῆς Βέμπο τὸ στόμα καὶ πρόσθεσε διπλάσιους δικούς του.

Ἔτσι μᾶς τὸ ἐξηγοῦσε ὁ Μάριος. Ἔτσι τὸ μνημόνευσε κι ἡ Εἰρένα, στό κρατικό ραδιόφωνο 25.5.2008, ἕνα μῆνα μετὰ τὸν πρόωρο θάνατο τοῦ Τόκα. Τὸ τραγοῦδι λοιπόν, συγκλονιστικὰ ἀγαπημένο καὶ ἐν ἔτει 2012, πιστοποιημένα πλέον συνδέει τίς δόξες μας τοῦ 1940 καὶ τοῦ 1955. Τὸ ΟΧΙ τῆς Πίνδου μέ τὴν ΕΟΚΑ. Τίς θυσίες μας στή Βόρειά μας Ἠπειρο κατὰ τοῦ Φασισμοῦ καὶ τοῦ Ναζισμοῦ, μέ τὰ Φυλακισμένα Μνήματά μας κατὰ τοῦ Βρετανοῦ Δυνάστη...

ΕΥΑΓΟΡΑΣ:

*Ρώτησε τά μάτια πού δακρύζουν
κάποιαν ἀλήθεια νά σοῦ ποῦν
κλαῖνε πικρά σάν σ' ἀντικρίζουν
γιατί μπορεῖ νά σ' ἀγαποῦν.*

ΑΠ' ΤΗ ΒΕΜΠΙΟ, ὁ Εὐαγόρας:

*Τὴν Ἑλλάδα ἀγαπῶ ἀλλά καί σένα
μ' ἓναν ἔρωτα μεγάλο ἀληθινό
τά γαλάζια σου τά μάτια τά θλιμμένα
τόν γαλάζιο της θυμίζουν οὐρανό.*

ΕΥΑΓΟΡΑΣ:

*Ρώτησε χεῖλια φλογισμένα
ὅταν σέ δοῦν γιατί σιωποῦν
θά κινηθοῦν κι αὐτά θλιμμένα
γιά νά σοῦ ποῦν πῶς σ' ἀγαποῦν.*

Μέ τὴν ἀπέραντη εὐγνωμοσύνη μας στὸν ἀγαπημένο Μάριο Τόκα, πού ἡ ὁμορφιά τῆς ψυχῆς του μελωδοῦσε ὅσα πάντα, ἀκούγοντάς τα, ὁμορφαίνουν τίς ψυχές μας» (Ἐφημερίδα Σημερινή, 16 Νοεμβρίου 1993).

Τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔνδοξο πέρασμα τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη στὴν ἀθανασία ὕμνησαν πολλοὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων ἀλλὰ καὶ ἀπλοὶ ἄνθρωποι. Ἕνας ἀπὸ αὐτούς, ὁ Φώτης Βαρελῆς, Δάσκαλος ἀπὸ τὴ Ρόδο, ἔγραψε τὸ πιὸ συγκλονιστικὸ ποίημα γιὰ τὸν τελευταῖο ἥρωα τῆς ἀγχόνης:

Εὐαγόρας Παλληκαρίδης

*Ἐφές πουρνὸ μεσάνυχτα σπῆς φυλακῆς τὴ μάντρα
μέσ σπῆς κρεμάλας τὴ θηλειὰ σπαρτάραγε ὁ Βαγόρας.
Σπαρτάρησε, ξεψύχησε, δέν τ' ἄκουσε κανένας.
Ἡ μάνα του ἦταν μακριά, ὁ κύρης του δεμένος,
ἢ νιά πού τὸν ὀρμίνευε δέν εἶχε νυχτοπούλι
κι οὔλοι οἱ συμμαθητάδες του μαῦρο ὄνειρο δέν εἶδαν.
Ἐφές πουρνὸ μεσάνυχτα θάψαν τὸν Εὐαγόρα.
Σήμερα Σάββατο ταχιά ὄλη ἡ ζωὴ σάν πρῶτα.
Ἐτοῦτος πάει στό μαγαζί, ἐτοῦτος πάει στὸν κάμπο,*

ψηλώνει ό χτίστης έκκλησιά, πανί άπλώνει ό ναύτης,
καί στό σκολειόν ό μαθητής συλλογισμένος πάει.
Χτυπά κουδούνι, μπαίνουνε στήν τάξη ένας-ένας.
Μπαίνει κι ή Πρώτη, ή άταχτη, κι ή Τρίτη, πού διαβάζει,
μπαίνει κι ή Πέμπτη άμίλητη, ή τάξη του Εύαγόρα. –
Παρόντες όλοι; – Κύριε, ό Εύαγόρας λείπει. –
– Παρόντες, λέει ό δάσκαλος· καί μέ φωνή πού τρέμει:
Σήκω Εύαγόρα, νά μάς πεις Έλληνική Ιστορία!
Χωρίς μιλιά όλοι γύρισαν στό άδειο το θρανίο.
- Στάσου, Εύαγόρα, όρθός εκεί, στή θέση σου, όπως πρώτα!
Ό δίπλα, ό πίσω, ό μπροστά, βουβοί καί δακρυσμένοι,
άναρωτιούντα στήν αρχή, ώσπου ή σιωπή τους κάμνει
νά πέσουν μ' άναφιλητά έτοῦτοι κι όλη ή τάξη.
- Παλληκαρίδη, άριστα, Βαγόρα, πάντα πρώτος,
κλαμένος λέει ό δάσκαλος, άνάμεσα στό θρήνο.
- Στους πρώτους πρώτος, άγγελε πατρίδας δοξασμένης,
σύ μέχρι χθές τής μάνας σου έλπίδα κι άποκούμπι,
καί του σχολειού μας σήμερα Δευτέρα Παρουσία!
Τά 'πε κι άπλώθηκε σιωπή πά στά κλαμένα νιάτα,
πού μπρούμυτα γεμίζανε τής τάξης τά θρανία,
έξω άπ' εκείνο τ' άδειανό, παντοτινά γεμάτο.

Γράφτηκε, κατά τί μαρτυρία του ποιητή, τήν έπαύριο
τής εκτέλεσης του Παλληκαρίδη. Δημοσιεύεται στό βιβλίο του Γ. Χατζηκωστή,
Εύαγόρας Παλληκαρίδης: Ό Ήρωας καί ό Ποιητής (Λευκωσία 1984).

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΚΑΝΑΣ
ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΟΣ-ΘΕΟΛΟΓΟΣ-ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ
ΚΛΗΡΙΚΟΣ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Εισαγωγή

Πιθανότατα φαντάζει παράδοξο νά χρησιμοποιήσεις όχι μιά, όχι δύο, αλλά τρεις μυθικές αφηγήσεις σέ ένα άρθρο γιά τί χριστιανική μαρτυρία στήν εποχή τής υψηλής τεχνολογίας. Τί μπορεί νά προσφέρει ό μύθος όταν τό θέμα εἶναι ἡ ζωή σέ συνθηκες πρωτόγνωρες όχι μόνο γιά τόν προνεωτερικό ἄνθρωπο ἀλλά ἀκόμη καί γιά τί σύγχρονη γενιά; Ἡ ζωή ὅπως τίν ὀνειρεύονται, τίν σχεδιάζουν καί τίν ὑλοποιούν οἱ ἐπινοητές τής hi-tech πρωτοπορίας;

Ἐν τούτοις θά τό διακινδυνεύσω μέ τίν ἐλπίδα ὅτι ὁ ἀναγνώστης, στό τέλος τοῦ άρθρου, δέ θά δεῖ νά συμβαίνει κάτι ἀνάλογο μέ αὐτό πού συνέβη σέ μιά συνομιλία τοῦ Κάλβιν Κούλιτζ, Πρόεδρου τῶν ΗΠΑ στή δεκαετία τοῦ 1920, μέ τί σύζυγό του. Ἐπιστρέφοντας ἀπό τίν κυριακάτικη Λειτουργία ὁ Πρόεδρος δέχτηκε ἀπό τί γυναίκα του τό ἐρώτημα ποιό ἦταν τό θέμα τοῦ κηρύγματος. Ἀπάντησε λακωνικά πώς ὁ ἱεροκήρυκας εἶχε μιλήσει γιά τίν ἁμαρτία. Ὅταν ἡ σύζυγος ζήτησε περισσότερες λεπτομέρειες ὁ Πρόεδρος ἀρέστηκε νά συμπληρώσει: «ἦταν ἐναντίον της». Ἄν βάλετε τί λέξη τεχνολογία στή θέση τής λέξης ἁμαρτία θά καταλάβετε τόν κίνδυνο πού θά ἤθελα νά ἀποφύγω.

Ἡ πρώτη ἀπό τίς τρεις ἀφηγήσεις εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Κυανοπώγων. Ὁ Κυανοπώγων εἶναι ἕνας πλούσιος, ἰσχυρός, ἀλλά ἄσημος ἄντρας πού ἔχει παντρευτεῖ πολλές ὁμορφες γυναῖκες, οἱ ὁποῖες στή συνέχεια ἐξαφανίζονται μυστηριωδῶς. Ὅταν θά ζητήσει σέ γάμο τίν μικρότερη ὁμορφη κόρη ενός γείτονα, τό κορίτσι δικαίως θά τρομοκρατηθεῖ. Θά τίν παντρεύουν ὁμως, παρά τί θέλσπῃ της, καί ὁ Κυανοπώγων θά τίν ἐγκαταστήσει στό πολυτελές

κάστρο του. Σύντομα θά τῆς ἀνακοινώσει πώς ὁ ἴδιος πρέπει νά φύγει γιά ταξίδι μακρινό καί θά τῆς ἐμπιστευθεῖ ὅλα τά κλειδιά τοῦ σπιτιοῦ. Θά τῆς προσφέρει πρόσβαση σέ ὅλα τά δωμάτια μέ τούς θησαυρούς πού περιέχουν, ἐκτός ἀπό ἕνα μικρό ὑπόγειο δωμάτιο στό ὁποῖο δέν πρέπει νά εἰσέλθει ἐπί ποινῆ θανάτου. Εἶναι τό δωμάτιο στό ὁποῖο, ὅπως σύντομα θά ἀποδειχθεῖ, κρύβονται τά αἱματηρά πειστήρια τῶν γυναικῶν πού ἔχει φονεύσει. Ἡ νεαρή γυναίκα θά ἀνοίξει τελικά τήν πόρτα τοῦωματίου καί θά ἀντικρύσει τί μοῖρα πού περιμένει καί τήν ἴδια. Τά παραμύθια ὁμως ἔχουν καλό τέλος. Ἡ γυναίκα θά ζητήσει βοήθεια ἀπό τά ἀδελφία της καί ὅλοι ἐνωμένοι θά ἐξοντώσουν τόν φονικό Κυανοπώγωνα. Θά κληρονομήσουν τά πλούτη του, θά καλοπαντρευτοῦν καί θά ζήσουν ἔκτοτε εὐτυχισμένοι.

Ἡ δευτέρη ἱστορία προέρχεται ἀπό τήν ὁμηρικὴ Ὀδύσσεια. Ὁ Ὀδυσσεύς θέλει ὅπωςδήποτε ν' ἀκούσει τό τραγούδι τῶν Σειρήνων, ἀλλά ταυτοχρόνως θέλει νά ἀποφύγει, τόσο ὁ ἴδιος ὅσο καί οἱ σύντροφοί του, τήν φονική τους ἔλξη. Θά βρεῖ τί λύση βουλώνοντας μέ κερί τά αὐτιά τῶν συντρόφων του, βάζοντάς τους νά τόν δέσουν σφιχτά στό κατάρτι τοῦ πλοίου καθώς θά διέρχονται δίπλα ἀπό τό νησί τῶν Σειρήνων καί διατάζοντάς τους νά μὴν τόν λύσουν, ὅ,τι κι ἂν τούς πεῖ, μέχρι νά ἔχουν ἀπομακρυνθεῖ σέ ἀπόστασι ἀσφαλείας.

Ἡ τρίτη ἱστορία προέρχεται ἀπό τί Βίβλο καί πιά συγκεκριμένα ἀπό τό βιβλίον τῆς Γένεσης. Εἶναι ἡ γνωστή σέ ὅλους ἀφήγησι γιά τό προσπατορικό ἁμάρτημα. Κι ἐκεῖ ἡ ἀπαγόρευσι τῆς βρώσης ἀπό τό δέντρο τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ θά ὀδηγήσει στή διάρρηξι τῆς σχέσης τῶν πρωτοπλάστων μέ τόν Θεό, στήν ἔξοδό τους ἀπό τόν παράδεισο καί στήν εἴσοδό τους στό κόσμον τῆς ἱστορίας.

Ἄς μείνουμε στό κοινὸ ἀρχικὸ σημεῖο. Καμία ἀπαγόρευσι δέν πτόησε ποτέ τόν ἄνθρωπον. Γιά κάποιον λόγο οἱ ἄνθρωπον πίστεψαν πώς κάποιες ἁμαρτίες εἶναι ἀδύνατον νά τίς ἀποφύγει κάποις. Καί ἡ γνώσι ἀναμεμιγμένη μέ τήν περιέργεια, πέρα ἀπό κάθε ἔννοια ὀφέλους ἢ ἀκόμα καί ἐνάντια σ' αὐτό, ἦταν πάντοτε μιά ἀπό αὐτές τίς ἁμαρτίες.

Μιά ματιά στήν καθημερινή μας ζωὴ ἀρκεῖ γιά νά φανερώσει τήν ἀμφιθυμία μας ἀπέναντι στήν ἔλευσι μιᾶς ἐποχῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας. Ἀπό τί μιά ἀδυνατοῦμε νά διανοηθοῦμε τί ζωὴ μας δίχως τήν συνδρομὴ τῶν πάσης φύσεως συσκευῶν καί gadgets κι ἀπό τήν ἄλλη ἐκφράζουμε τούς φόβους μιᾶς μελλοντικῆς δυστοπίας στήν ὁποία ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος θά ἔχει τήν καθοριστικὴ συμβολή. Μᾶς ἀρέσει τό τραγούδι τῶν σειρήνων τῆς Silicon Valley, ἀλλά δέ θέλουμε νά ἔχουμε τήν τύχη τῶν ἠρώων πού πρωταγωνιστοῦν στίς

δυστοπικές ταινίες πού τόσο αφειδώς μᾶς προσφέρει τό, γειτονικό στή Silicon Valley, Hollywood.

Τό ἄρθρο αὐτό ὅμως δέν εἶναι ἐναντίον τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας. Δέ θά μπορούσε ἄλλωστε νά γραφεῖ χωρίς τί βοήθεια τῆς τεχνολογίας. Χωρίς τά γυαλιά μου δέ θά μπορούσα νά διαβάξω καί χωρίς τί χρήση τοῦ ὑπολογιστή θά δυσκολευόμουν νά τό συντάξω καί νά ἔχω μπροστά μου ἕνα καθαρό δακτυλόγραφο κι ὄχι τόν δυσανάγνωστο, ἀκόμη καί σέ μένα, γραφικό χαρακτῆρα μου. Ἡ τεχνολογία εἶναι γιά μᾶς ὁ ἀέρας πού ἀναπνέουμε, ὅ,τι εἶναι τό νερό γιά τό ψάρι: τό αὐτονόητο περιβάλλον μας.

Ὅμως γνωστά εἶναι ἐπίσης καί τά προβλήματα πού θέτει αὐτή ἡ πρωτόγνωρη σέ ἔνταση καί βάθος χρήση τῆς τεχνολογίας στήν καθημερινή μας ζωή. Δέν μπορούμε νά φανταστοῦμε οὔτε μιά μέρα χωρίς ὑπολογιστή ἢ πρόσβαση στό Διαδίκτυο. Τό ἐνδεχόμενο ἀπώλειας τῶν ἀρχείων μας λόγω βλάβης ἢ κλοπῆς τοῦ ὑπολογιστή ἢ τοῦ smartphone μᾶς γεμίζει τρόμο. Γιά νά μὴν συζητήσουμε πόσο θά μπορούσαμε νά ζήσουμε χωρίς κἂν ἠλεκτρικό ρεῦμα. Ταυτοχρόνως, δυσφοροῦμε γιά τὴν ἀλλοίωση καί τὴν καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἀπό τὴν οἰκιστική ὑπερδραστηριότητα. Τέλος, μᾶς ἀγχώνει ἡ ὑποχρέωση νά εἴμαστε συνεχῶς σέ ἐπιφυλακή, προκειμένου νά ἀπαντήσουμε στὸν ὀρμηγαδὸ τῶν μηνυμάτων πού δεχόμαστε μέσω e-mail ἢ τῶν πολυποικίλων κοινωνικῶν δικτύων.

Δέ θέλω νά δώσω ἄλλα παραδείγματα τοῦ πόσο θετικά ἔχει ἀλλάξει τί ζωή μας ἡ ἐποχή τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας. Οὔτε νά ὑπενθυμίσω ὑπαρκτά δεινά τοῦ παρόντος καί φόβους γιά μελλοντικά δεινά πού ὀφείλονται στήν ἴδια αὐτή ὑψηλή τεχνολογία. Τέτοια παραδείγματα εἶναι γνωστά σέ ὅλους. Εἶναι ἀκόμα κοινότοπη ἡ διατύπωση πὼς ἡ τεχνολογία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐφαρμογή της.

Θά μοιρασθῶ προβληματισμούς σέ τρία μέρη κι ἕναν ἐπίλογο. Στό πρῶτο μέρος θά περιγράψω τί σημερινή ἱστορική συγκυρία καί τίς προσδοκίες ὧσων ἀπεργάζονται τά φιλόδοξα σχέδια τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας. Στό δεύτερο μέρος θά ἀναφερθῶ σέ κριτικές πού δέχεται τό ὄραμα αὐτό ἀπὸ θύραθεν τῆς ἐκκλησίας στοχαστές, μέ ἐπιχειρήματα ὅμως πού θεωρῶ πὼς ἐφάπτονται τῆς χριστιανικῆς παράδοσης. Στό τρίτο μέρος θά ἐστιάσω στό θέμα τῆς μαρτυρίας τῶν χριστιανῶν στήν ἐποχή μας, στό τί ἔχουν εἰδικά οἱ χριστιανοί νά ποῦν στὸν κόσμο, τό ὅποιο ὁ κόσμος δέν μπορεῖ νά μάθει ἀπὸ πουθενά ἄλλοῦ. Καί στὸν ἐπίλογο θά ξαναγυρίσω στίς τρεῖς μυθικές ἀφηγήσεις καί θά ἐπιχειρήσω νά φτάσω σ' ἕνα συμπεέρασμα.

Σημερινή κατάσταση-Προσδοκίες

Ἡ ἀνάδειξη τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας ὡς κεντρικοῦ πεδίου ἐκδίπλωσης τῆς ἀνθρώπινης δημιουργικότητας προέκυψε μέσα ἀπὸ μιά μακρὰ ἱστορική διαδικασία τὴν ὅποια ἐδῶ μποροῦμε μόνον νὰ σκιαγραφήσουμε. Ὁ δυτικός κόσμος ἔζησε διαδοχικὰ τὴν ἀκμὴ τῆς Χριστιανοσύνης (Christendom) στὴν ὁποία κυριαρχοῦσε ἡ ἔννοια τῆς Πρόνοιας, στὴ συνέχεια γνώρισε τὴν ἄνοδο τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ στὴν ὁποία κυριαρχοῦσε ἡ ἔννοια τῆς Προόδου, γιὰ νὰ εἰσέλθει τώρα στὴν μεταμοντέρνα ἐποχὴ στὴν ὁποία κυριαρχεῖ ἡ ἔννοια τῆς Διαδικασίας (Process).

Στὴν ἐποχὴ τῆς Χριστιανοσύνης ὁ Θεὸς ἦταν παρὼν καὶ ἐνεργὸς μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, ἡ ὁποία γινόταν ἀντιληπτὴ ὡς ἱστορία τῆς σωτηρίας. Μία πορεία πρὸς τὰ ἔσχατα, τὰ ὁποία νοοῦνταν ὡς ἡ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ ἐν δόξῃ καὶ ἡ μεταμόρφωση τῆς ἀνθρώπινης φύσης κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Νέου Ἀδάμ, τοῦ Χριστοῦ. Μὲ ὄρους θεολογικοῦς ἦταν ἡ πλήρης μετάβαση ἀπὸ τὸ κατ' εἰκόνα στό καθ' ὁμοίωσιν. Στὴν περίοδο τῶν Νέων Χρόνων καὶ τοῦ Διαφωτισμοῦ ἡ Πρόνοια ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴν τυφλὴ πίστη στὴν Πρόοδο. Ἡ κρίσιμη διαφοροποίηση εἶναι πῶς τώρα εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐνεργεῖ καὶ δημιουργεῖ τὴν ἱστορία. Τὰ πάντα λειτουργοῦν σάν νὰ μὴν ὑπάρχει Θεός, σύμφωνα μὲ μιά διάσημη ρήση τῆς ἐποχῆς. Τὸ γνωστὸ σύνθημα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης *Ἐλευθερία-Ἰσότητα-Ἀδελφοσύνη* μπορεῖ νὰ θεωρηθῆι τὸ ὀδηγητικὸ motto τοῦ ἐγχειρήματος. Ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάσταση, ἡ πρωτοφανὴς ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ παγκόσμια ἐκτίναξη τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν δημιούργησαν προσδοκίες πῶς ἡ πραγματικότητα τῆς οὐτοπίας δὲν ἦταν μακριά. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ οἱ ἀνήσυχες, ἀντισυμβατικές καὶ δυσσώωνες φωνές πού, ὡς ἄλλες Κασσάνδρες, ἔβλεπαν αὐτὴ τὴν πορεία ὡς τέλμα, μιά εἴσοδο σὲ ἓναν μικρόψυχο καὶ ἄκαρδο κόσμο, γι' αὐτὸ καὶ προέτασαν τὸ σύνθημα *καλύτερα ἢ βαρβαρότητα παρά ἢ ἀνία*. Καὶ ἡ βαρβαρότητα ἦρθε. Οἱ νεωτερικὲς οὐτοπίες κατέρρευσαν στὰ πεδία τῶν μαχῶν κατὰ τοὺς δύο Παγκόσμιους Πολέμους, στό Ἄουσβιτς καὶ τὰ Γκουλάγκ. Ἔτσι τώρα ἔχουμε εἰσέλθει σὲ μιά νέα ἐποχὴ, τὴν ἐποχὴ τῆς Διαδικασίας, στὴν ὁποία τὴν εὐθύνη τῶν ἀποφάσεων ὑποτίθεται πῶς θὰ ἔχουν πολὺπλοκοὶ ἀλγόριθμοι οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπεξεργάζονται τὸν ἀπίστευτο ὄγκο τῆς ψηφιακῆς πληροφορίας προκειμένου νὰ ὀδηγήσουν τὴν ἀνθρωπότητα στὶς σωστὲς τεκμηριωμένες ἀποφάσεις. Προφῆτες αὐτῆς τῆς νέας ἐποχῆς εἶναι οἱ ἑταιρεῖες ὑψηλῆς τεχνολογίας οἱ ὁποῖες μὲ τίς ἀνακαλύψεις καὶ τὰ προϊόντα τους ἐπιχειροῦν νὰ ἐμφυσήσουν ἓνα πνεῦμα αἰσιο-

δοξίας στήν μουδιασμένη ανθρωπότητα.

Πού αποβλέπουν όμως στο άμεσο μέλλον οι ύποστηρικτές της ύψηλης τεχνολογίας; Έντελως συνοπτικά μπορούμε να αναφέρουμε τīs εξής πέντε προσδοκίες:

1) **Ἡ ἐπιμύκνωση τοῦ ἀνθρώπινου βίου, μέ ἀπώτατο ἀλλά ὄχι ἀδύνατο ὄριο τὴν ἀθανασία.** Ὁ λεγόμενος τρανσουμανισμός (transhumanism) φιλοδοξεῖ οὔτε λίγο οὔτε πολὺ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς νέας Γένεσης, μιᾶς νέας δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσης πού θά νικήσει τόν ἔσχατο, σύμφωνα καὶ μέ τὴν βιβλική ἄποψη, ἐχθρό, τόν θάνατο. Ἡ φιλοδοξία τῆς ἀθανασίας θά γίνῃ ἐφικτή μέσω τῆς γενετικῆς μηχανικῆς καὶ τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης. Υἱοθετῶντας εὐρέως τīs διαδομένες ἔννοιες τοῦ ψηφιακοῦ μας κόσμου upload καὶ download μπορούμε νά ποῦμε πώς ἡ ἐποχή μας φιλοδοξεῖ νά ἀνεβάσῃ τό νοῦ τοῦ ἀνθρώπου κάπου στόν ψηφιακό κόσμο, γιά νά τόν κατεβάσῃ ἀκολούθως σέ ἕνα νέο σῶμα τεχνολογικά κατασκευασμένο. Κατά παράδοξο τρόπο, οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀνθρώπων πού κατηγορήσαν τόν χριστιανισμό γιά παραμέληση τοῦ σώματος βλέπουν τώρα τή σωματική διάσταση τοῦ ἀνθρώπου σάν ἕνα ἀενάως ἐναλλάξιμο hardware, ἐνῶ περιορίζουν τόν νοῦ σέ μιᾶ βίαση δεδομένων, μιᾶ μνήμη πρὸς διατήρηση καὶ σ' ἕναν τρόπο ἐπεξεργασίας δεδομένων, ἕνα software τό ὁποῖο εἶναι καὶ τό μόνο πού ἀξίζει νά διασωθεῖ καί, γιὰτί ὄχι, νά μεταμορφωθεῖ-διορθωθεῖ μέσω προσθαφαιρέσεων, κατά τīs ὁποῖες δυσάρεστες μνῆμες θά ἀφαιροῦνται καὶ νέες εὐχάριστες θά προστίθενται, κάνοντας ἐντελῶς ἀναχρονιστικό τό ἐρώτημα ποιές ἀπό τīs μνῆμες αὐτές εἶναι πραγματικές καὶ ποιές κατασκευασμένες. Ἡ ἐποχή τῶν fake news ὀδηγεῖ ἀναπόδραστα στήν ἐποχή τῶν fake lives. Τό νά μεγαλώνουμε περνώντας ἀπό τή νεότητα στήν ὠριμότητα καὶ κατόπιν στά γερατεία θά συνιστᾶ μιᾶ ἀναχρονιστική ἐμπειρία, καθὼς τᾶ γερατεία θά εἶναι πλέον μιᾶ ἀρρώστια πού θά ἔχει νικηθεῖ ἀπό τὴν ἱατρική, ὅπως τόσες ἄλλες στό παρελθόν.

2) **Ὁ ἐμπλουτισμός τῆς ἀνθρώπινης φύσης μέ νέες πρωτόγνωρες δυνατότητες μέσω τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας,** δυνατότητες καὶ χαρακτηριστικά πού θά συνιστοῦν σαφῆ βελτίωση τῆς ἀπαρχαιωμένη πιά ἔννοιας τοῦ ἀνθρώπου ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὑπέρβαση κάθε ὀρίου τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ ἡ μετάβαση σέ ἕνα ἄλλο γένος, τόν cyborg (cybernetic organism, κυβερνητικό ὄργανισμό). Ὁ Έξολοθρευτής καὶ ὁ Ironman εἶναι δύο γνωστά κινηματογραφικά παραδείγματα. Ἡ μεταμόρφωση αὐτῆ τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀκολουθεῖ τīs ἀνθρώπινες ἐπιθυμίες καὶ ἀνάγκες, οἱ ὁποῖες ἀλλάζουν συνεχῶς

κατά τό δοκοῦν. Γιά νά εἴμαστε γνήσιοι μεταμοντέρνοι ἀπαιτεῖται νά ἐπιθυμοῦμε αὐτή τήν ἀέναη μεταμόρφωση, ἄν θέλουμε νά εἴμαστε πραγματικά κύριοι τοῦ πεπρωμένου μας. Τό ὄραμα αὐτό λειτουργεῖ ὡς παραωδία τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀβραάμ: θά πρέπει νά προχωρήσουμε ὥστε νά γίνουμε κάτι πού δέν τό ξέρομε ἀλλά θά τό ἀνακαλύπτουμε καθοδόν καί θά τό ἐπαναδιαπραγματευόμαστε ἀενάως οἱ ἴδιοι μέ τόν ἑαυτό μας.

3) **Ἡ υπέρβαση τῆς ἀνίας μέσω τῆς ἀπίστευτης πύκνωσης τοῦ χρόνου**, τῆς συνεχοῦς παροχῆς πληροφοριῶν-εἰκόνων-ἐρεθισμάτων, στά ὅποια ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει συνεχῶς νά ἀνταποκρίνεται, ἄν θέλει νά παραμένει ἐνεργά παρῶν στήν νέα πραγματικότητα πού δημιουργεῖ ὁ ψηφιακός κόσμος. Ἡ ἐναλλακτική ἀπευκταία προοπτική εἶναι ἡ μεταλλαγή τοῦ ἄνθρωπου σέ παρωχημένο δεινόσαυρο πού μοῖρα του δέν μπορεῖ παρὰ νά εἶναι ἡ ἐξαφάνιση.

4) **Ἡ δυνατότητα γιά λήψη ἀποφάσεων μέσω τῶν δυνατοτήτων πού παρέχει ἡ κυβερνητική καί ἡ θεωρία παιγνίων** καί στηρίζονται στή δύναμη τῶν ὑπολογιστικῶν συστημάτων νά ἐπεξεργάζονται μέ ἀσύλληπτες γιά τόν ἀνθρώπινο ἐγκέφαλο ταχύτητες ἀσύλληπτο πλῆθος δεδομένων.

5) **Ἡ υπέρβαση τῆς σπάνης τῶν ἀγαθῶν**, ἡ δυνατότητα πρόσβασης σέ τροφή καί νερό, ἀλλά τώρα πιά καί σέ ἠλεκτρικό ρεῦμα καί πάσης φύσεως ἠλεκτρικές συσκευές καί σύνδεση στόν παγκόσμιο ἴστό, σέ ἕναν παγκόσμιο πληθυσμό πού μεταβλήθηκε ἀπό τό 1 δισεκατομμύριο τό 1800 στά 2 τό 1900 γιά νά φτάσει στίς μέρες μας τά 7,6 δισεκατομμύρια, μέ ὁρατή τήν τάση γιά ἀκόμη μεγαλύτερη αὔξη.

Ἄντεπιχειρήματα

Οἱ προσδοκίες καί οἱ ἐπιδιώξεις αὐτές δέν ἔμειναν ἀναπάντητες. Ὑπῆρξαν πολλές καί ποικίλες φωνές πού εἶδαν σ' αὐτές τίς προσδοκίες ὄχι τό ὄραμα ἑνός Θαυμαστοῦ Νέου Κόσμου ἀλλά εἴτε τόν κίνδυνο τῆς ὕβρεως, τήν υπέρβαση δηλαδή ἔσχατων ἀνθρωπολογικῶν ὁρίων, εἴτε μιά υπερφίαλη φιλοδοξία πού ἀδυνατεῖ ἐντέλει νά προσφέρει αὐτά πού ὑπόσχεται. Ἐντελῶς ἐπιγραμματικά θά ἀναφέρουμε τίς ἀντίστοιχες ἐνστάσεις πού διατυπώθηκαν στούς πέντε φιλόδοξους στόχους τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας.

1) Ὁ στόχος τῆς ἐπιμύκνωσης τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς λοξοδρόμησε πρὸς τήν υπερφίαλη φιλοδοξία τῆς νίκης ἐνάντια στήν ἀρρώστια μέ κάθε μέσο, ἀκόμα κι ὅταν τό μέσο ἦταν ἡ παραθιέωση τῶν ἀναγκῶν καί τῶν προτεραιοτήτων

του ασθενούς. «Έμαθα πολλά στην Ιατρική Σχολή, αλλά σίγουρα δεν έμαθα τίποτα για τη θνητότητα», γράφει ο Άτουλ Γκαουάντε, χειρουργός και Καθηγητής στη Ιατρική Σχολή του Χάρβαρντ στην πρώτη πρόταση του βιβλίου του που φέρει τον ευγλωττο τίτλο *Έμείς οι θνητοί. Τά όρια της ιατρικής και τί έχει πραγματικά σημασία όταν τό τέλος πλησιάζει*. Κατά τον Γκαουάντε, οί γιατροί, προσπλωμένοι όπως είναι στην προσπάθεια νά νικήσουν τήν εκάστοτε ασθένεια, χάνουν τί γενικότερη εικόνα καί αδυνατούν νά προσφέρουν στόν άρρωστο κατανόηση, φροντίδα, καθοδήγηση. Αντιμετωπίζουν τί μάχη μέ τήν άρρώστια σάν ένα προσωπικό στοίχημα, έναν άγώνα στόν όποιο αυτοί, δηλαδή οί γιατροί, όφείλουν νά βγούν νικητές. Εύθύνη όμως έχει καί όλόκληρη ή κοινωνία ή όποία αναθέτει στους γιατρούς τό ρόλο του σύγχρονου προφήτη. Είναι ή έκκληση του ασθενούς, «δώστε μου κάθε δυνατή εύκαιρία», που όδηγεί τους γιατρούς στην υιοθέτηση αυτής τής στάσης. Ταυτοχρόνως, ή έμπορευματοποίηση τής ιατρικής, σέ μά έποχή που μοιάζει πώς δέν υπάρχει τίποτα που δέν μπορεί νά αγοράσει τό χρῆμα, δίνει τί χαριστική βολή σ' αυτή τήν έκτροπή τής ιατρικής σέ περιοχές που δέν έχουν καμία σχέση μέ τόν όρκο του Ίπποκράτη. «Έπειδή μάς λείπει μά συνεκτική εικόνα για τό πώς ό άνθρωπος θά μπορούσε νά ζει επιτυχημένα μέχρι τό ύστατο τέλος, έχουμε επιτρέψει στην ιατρική, τήν τεχνολογία καί σέ ξένους ανθρώπους νά νέμονται τί μοίρα μας».

Όταν μά κοινωνία χάνει όμως τήν αίσθηση τής θνητότητας, χάνει αυτόματα καί τό νόημα τής ζωής. Συγγεί τήν άθανασία ως υπόσχεση του Θεού μέ τήν αιωνιότητα ως αιώνια επιβίωση σ' αυτή τήν επίγεια ζωή. Όποιος όμως συγγεί τήν άθανασία μέ τήν αιωνιότητα στην πραγματικότητα κινδυνεύει νά πεθάνει πριν καν προλάβει νά ζήσει τί ζωή του.

Τόν 18ο αιώνα οί φιλόσοφοι έπεχείρησαν νά εξηγήσουν τόν κόσμο σάν νά μίν υπάρχει Θεός. Τώρα επαναλαμβάνουμε τήν άσκηση μέ μά αλλαγή: ζούμε σάν νά μίν υπάρχει θάνατος. Οί παραδοσιακές κοινωνίες είχαν μεγαλύτερη σοφία. Ξαναγυρίζοντας στην *Όδύσσεια* είναι πολύ διδακτική για τόν σύγχρονο άνθρωπο ή αντίδραση του Όδυσσέα όταν ή θεά Καλυψώ του προτείνει τήν άθανασία ως αντίλλαγμα αν δεχθεί νά μείνει για πάντα κοντά τής, λησιμονώντας όριστικά τήν Πηνελόπη καί τήν Ίθάκη.

*Ω σεβαστή θεά, παρακαλώ σε μίν πικραίνεσαι μαζί μου
τό είδα καί καλά το ξέρω, ή Πηνελόπη
άντίκρυ σου, όσο κι αν δέν τής λείπει ή φρόνηση,
σου υπολείπεται καί στη μορφή καί στό παράστημα.*

*Εἶναι θνητή, κι ἐσύ 'σαι ἀθάνατη, στὸν χρόνο ἀγέραστη.
Κι ὅμως ἐν γνώσει μου τό θέλω καί τό ἐπιθυμῶ, ἀπ' τό πρωί ὡς τό βράδυ,
σπίτι μου νά γυρίσω, νά δῶ κι ἐγώ τή μέρα τῆς ἐπιστροφῆς.*

Τέλος, ἡ ἐπίτευξη μᾶς ὠνεῖ ἀθανασίας θά σήμαινε πῶς δέν θά ὑπῆρχε οὔτε χῶρος οὔτε λόγος γιά τίν γέννηση νέων παιδιῶν, ἄρα θά σήμαινε τό τέλος τῆς διαδοχῆς τῶν γενεῶν ὡς οὐσιώδους καί διαμορφωτικοῦ χαρακτηριστικοῦ τοῦ ἀνθρώπινου βίου καί τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας.

2) Ἡ ἐπιθυμία γιά ὑπέρβαση κάθε μορφῆς ὀρίου πού θέτει ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀνέδειξε ὡς ὀρατό κίνδυνο τή διολίσθηση στό ἀρχέγονο ἐκεῖνο χάος ἀπό τά ἐρέβη τοῦ ὁποῖου ξεπήδησε ἡ Δημιουργία μέσω τοῦ θεϊκοῦ «γεννητήω».

Ἡ ζωὴ συνιστᾶ γιά τοὺς θιασῶτες τῆς νέας τεχνολογίας μιὰ συσσωρευση ἐμπειριῶν: νά ζήσουμε περισσότερο, νά βιώσουμε τά πάντα, νά ταξιδέψουμε παντοῦ. Νά ζοῦμε γιά νά συσσωρεύουμε περισσότερη μνήμη, μεγαλύτερη ἀποδοτικότητα καί ὑψηλότερες ταχύτητες, προκειμένου νά χωρέσουμε σέ μιὰ μικρῆ συσκευὴ περισσότερες ὥρες μουσικῆς ἀπ' αὐτές πού θά μπορούσε ποτέ ν' ἀκούσει ἓνα ἄτομο σέ μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ, περισσότερα βιβλία ἀπ' ὅσα θά μπορούσε ποτέ νά διαβάσει ἓνας ἐγκέφαλος, περισσότερες ταινίες ἀπ' αὐτές πού μπορούμε νά δοῦμε, ἀκόμα κι ἂν δέν κάναμε τίποτε ἄλλο στή ζωί μας. Οἱ ἐπιστήμονες τῆς Νέας Τεχνολογίας εἶναι οἱ Πῆτερ Πάν της ἀνθρωπότητας: δέν μεγαλώνουν ποτέ καί παραμένουν πάντα περίεργοι καί ἀνοικτοί στό καινοφανές.

Ἡ ψυχανάλυση μᾶς ἐπεσήμανε πῶς ὁ νόμος πού ἀπαγορεύει τήν αἰμομιξία, ὁ «νόμος τοῦ εὐνουχισμοῦ» στήν ψυχαναλυτικὴ ὀρολογία, εἶναι ὁ νόμος πού ἐγγράφει στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου τό βίωμα τοῦ ἀδύνατου. Ἡ ζωὴ ἐξανθρωπίζεται μόνο ἂν συναντήσῃ τό ἀδύνατο: εἶναι ἀδύνατο νά κοιμηθεῖς μέ τή μπτέρα σου ἢ τόν πατέρα σου, εἶναι ἀδύνατο νά τά ἔχεις ὅλα, εἶναι ἀδύνατο νά τά ξέρεις ὅλα. Πραγματικὴ ἐπιθυμία ὑπάρχει μόνο ἂν ὑπάρχει βίωμα τοῦ ἀδύνατου. Ἄν ὅλα εἶναι δυνατά, δέν ὑπάρχει ἐπιθυμία, ὑπάρχει τό χάος. Ἡ ἐπιθυμία νά ἔχεις μιὰ δική σου ἐπιθυμία συνιστᾶ τό μέτρο ἀντίστασης σέ ὅλες τίς ὑποβλητικὲς σειρήνες πού προσφέρουν τίν ὑπόσχεση μᾶς ἀφομοίωσης τῆς ἀνθρώπινης φύσης σέ μιὰ κοινότητα ἐλεύθερη νά ἀπολαμβάνει δίχως ὄρια

Πίσω ἀπό τίν ἔκρηξη τῶν ἐφαρμογῶν τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας κρύβεται ἡ πανάρχαια ἐπιθυμία γιά τό εὐτυχές τέλος τοῦ κόσμου, ἓνα happy-end φτιαγμένο ἀποκλειστικά ἀπό ἀνθρώπινα χέρια ἢ μᾶλλον μυαλά. Ἡ πίστη πῶς ἡ ὑψηλὴ τεχνολογία ὀδηγεῖ ἀναπότρεπτα στήν ἀλλαγὴ, στὸν ἐξευγενισμό, στήν

εξύψωση και στήν μετάλλαξη τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ἄν τὰ πράγματα εἶχαν ἔτσι, τότε θά ἔπρεπε νά ἀποδείξει κανεῖς ὅτι ἡ θεμελιώδης ἀνθρώπινη συμπεριφορά, ἡ ἴδια ἡ ἀνθρώπινη οὐσία στόν πυρῆνα τῆς ὑπαρξῆς της θά ἄλλαζε ἀντίστοιχα κάθε φορά πού λάμβανε χώρα κάποια ἐπαναστατική ἀλλαγὴ τῆς πυκνότητας καί τῆς μετάδοσης τῆς πληροφορίας ὅπως π.χ. ὅταν ἐφευρέθηκε ἡ γραφή ἢ ἡ τυπογραφία. Ὅμως κάτι τέτοιο δέν ἔγινε.

Ἀντίστοιχα, δέν ἄλλαξε στήν οὐσία του καί ὁ τρόπος πού μάχονται καί ἀλληλοεξοντώνονται οἱ ἄνθρωποι παρὰ τίς προφανεῖς ἀλλαγές στήν τεχνολογία τῶν ὅπλων καί τοῦ πολέμου. Ὅποῖος διαβάξει στόν Θουκυδίδη γιά τόν ἐμφύλιο πόλεμο στήν Κέρκυρα ἢ τό διάλογο Ἀθηναίων-Μηλίων μπορεῖ νά καταλάβει πολύ καλά τί ἔγινε τὰ τελευταῖα χρόνια στή Συρία ἢ τί εἶδους διάλογος ἦταν αὐτός ἀνάμεσα στίς διαδοχικές ἑλληνικές κυβερνήσεις καί τούς εὐρωπαϊκούς θεσμούς στά χρόνια της οἰκονομικῆς κρίσης. Οἱ ἀλλαγές στήν τεχνολογία, ὅσο κατακλυσμαῖες κι ἄν ἦταν, δέν ἄλλαξαν, μέχρι τώρα τουλάχιστον, τόν πρωτογενῆ τομέα τῆς ἀνθρωπολογίας ἢ τῆς κοινωνικῆς ὄντολογίας. Μέ ἄλλα λόγια, τό ποιός εἶναι κατά βάθος ὁ ἄνθρωπος καί πῶς συγκροτοῦν οἱ ἄνθρωποι τίς κοινωνίες τους παραμένει κατά βάθος ἴδιο ἀπό τότε πού ἔχουμε στοιχεῖα γιά τόν ἀνθρώπινο πολιτισμό.

3) Ἡ πληθώρα τῶν ἐρεθισμάτων καί ἡ ἀδιάκοπη ροή τῆς πληροφορίας δέν ὀδήγησαν στήν νίκη ἐπὶ τῆς ἀνίας ἀλλά στήν πυροδότηση ἑνός τοξικοῦ μίγματος ἄγχους καί διασκορπισμοῦ. Ἡ ἱκανότητά μας νά σκεπτόμαστε νεκρώνεται σιγά-σιγά, πρὸς ὄφελος τῆς ἱκανότητάς μας νά βλέπουμε καί νά ἀκοῦμε, νά γευόμαστε καί νά νιώθουμε ἕνα ὄργιο τῶν αἰσθήσεων πού ἀφήνει ἐλάχιστο περιθώριο στήν πνευματικότητα. Κάθε φορά πού ἀναμετρῶνται ὁ γρήγορος καί ὁ ἀργός χρόνος, κερδίζει πάντοτε ὁ γρήγορος χρόνος. Δηλαδή δέν μποροῦμε ποτέ νά ὀλοκληρώσουμε ὅ,τι σημαντικό προσπαθοῦμε, ἀφοῦ ὑπάρχει πάντα κάτι ἄλλο πού πρέπει νά γίνει προηγουμένως. Τό ἄγχος δέν ταυτίζεται μέ τό νά ἔχει κάποιος πολλά νά κάνει ἀλλά μέ τό νά μὴν μπορεῖ νά κάνει τήν «πραγματική» δουλειά του πρὶν ὀλοκληρώσει προηγουμένως ἄλλες, ἥσσονος σημασίας, ταυτοχρόνως ὅμως ἀναπόφευκτες ἀσχολίες.

4) Ὅπως μπορεῖ εὐκόλα νά διαπιστώσει ὁ χρήστης τοῦ διαδικτύου, τὰ οἰκουμενικά δίκτυα δέν προάγουν τήν πρακτικά ἀξιοποιήσιμη γνώση, ἀλλά πολύ γρήγορα μεταβάλλονται σέ καθρέφτες καί εὐρετήρια τοῦ φάσματος τῆς κοινῆς γνώμης, ἀπό τό ἕνα ἄκρο της μέχρι τό ἄλλο (συνήθως μέ προτίμηση

σπίς απόψεις των άκρων). Μέσα στο άχανές δίκτυο ό ταξιδευτής θά βρísκει μοιραία ξανά καί ξανά τόν ίδιο εκείνο άπέραντο κόσμο πού ύποτίθεται πώς θά ξεπερνούσε χάρι στή γνωστική του βοήθεια. Ή πίστη πώς ή μεγαλύτερη καί ταχύτερη ροή πληροφοριών θά όδηγήσει στήν έπικράτηση του γνωστικού-όρθολογικού στοιχείου στήν κοινωνία βασίζεται σε ένα διπλό σφάλμα. Έν πρώτοις τό σφάλμα είναι λογικό: δέν είναι ή χρήση της πληροφορίας καθ' έαυτής αλλά τό ποιόν της χρήσης πού τήν καθιστούν γνωστικό θεμέλιο της όρθολογικής πράξης. Καί ύπάρχει κι ένα σφάλμα εκτίμησης των πραγμάτων. Ή αύξηση του πλήθους της πληροφορίας, σε συνδυασμό με τί χρονική πίεση στή λήψη αποφάσεων, όδηγεί στο συμπέρασμα πώς έν τέλει συνειδητοί ή άσυνειδητοί μηχανισμοί, ανθρωπολογικά καθορισμένοι, θά λειτουργήσουν ως φίλτρα προκειμένου νά όδηγηθεί ό άνθρωπος στον πρακτικό προσανατολισμό. Με άλλα λόγια βρισκόμαστε καί πάλι στο ίδιο σημείο εκκίνησης πριν τήν έλευση των παροχών της ύψηλης τεχνολογίας.

Ό πολυσύνθετος χαρακτήρας της κοινωνίας κάνει επίσης πιθανότερες τίς ακούσιες καί άπρόβλεπτες συνέπειες της συλλογικής πράξης. Έπιτείνει αυτό πού στή γλώσσα της φιλοσοφίας ονομάζεται «έτερογονία των σκοπών». Με πίο απλά λόγια, ή τελική έκβαση της ανθρώπινης δράσης όχι μόνο δέν όδηγεί προς καμία από τίς κατευθύνσεις των έπιμέρους συνιστωσών πού ή κάθε ατομική πράξη φιλοδοξούσε αλλά ούτε σε μιά άναμενόμενη καί προσδιορισμη συνισταμένη. Γεννά, αντιθέτως, άπροσδιόριστα άποτελέσματα πού βρίσκονται εκτός του ανθρώπινου έλέγχου.

5) Ή φιλοδοξία για μαζική πρόσβαση σε αγαθά, πόρους καί ενέργεια, τά όποια μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν είδη πολυτελείας για τούς λίγους εκλεκτούς, όδηγεί στήν οικολογική κρίση του πλανήτη, τήν κλιματική αλλαγή, αλλά καί σε μεγάλους ανταγωνισμούς για τήν κατανομή όχι μόνο αυτών των πόρων αλλά ακόμα των πίο στοιχειακών αγαθών, όπως ό άέρας ή τό νερό, κάνοντας πιθανή τήν επιστροφή σε συγκρούσεις πλανητικής κλίμακας, τίς όποιες ή φιλελεύθερη ούτοπία έμοιαζε νά είχε έξορκίσει όριστικά.

Ή μαρτυρία των χριστιανών

Οί χριστιανοί είναι σε θέση νά συνειδητοποιήσουν πώς δέν ύπάρχει τίποτα τό πραγματικά καινοφανές στο λόγο περί μετά-άνθρώπου. Δέν είναι παρά μιά επικαιροποιημένη φανέρωση παλιών χριστιανικών αίρέσεων, όπως ό Γνωστι-

κισμός, ο Μανιχαϊσμός και ο Πελαγianiσμός.

Γνωστικισμός ως η πεποίθηση ότι υπάρχει ένα μυστικό τό όποιο θά φέρει στό φως η προϊούσα πρόοδος τής τεχνολογίας και θά είναι σέ θέση νά τό άποκωδικοποιήσει έπ' ώφελεία τής ανθρωπότητας. Μανιχαϊσμός ως η προσπάθεια άπελευθέρωσης από ένα βιολογικό σώμα πού θεωρείται κακό και καταδικασμένο στή φθορά χάριν μιās ψυχής πού παραμένει άενώως άγέραστη και θαλερή και ως έκ τούτου σέ θέση νά άξιωθει τίν άθανασία. Πελαγianiσμός ως η αντίληψη πώς η ανθρωπινή θέληση είναι ικανή από μόνη της νά όδηγήσει στήν τελειότητα τόν άνθρωπο.

Άρκετά από τά έπιχειρήματα έναντίον τών άπόψεων πώς η ύψηλή τεχνολογία όδηγεί τίν ανθρωπότητα σ' ένα ένδοϊστορικό happy-end άποτελούν μετεξέλιξη αντίληψεων πού είναι εύκολα ανιχνεύσιμες στήν χριστιανική παράδοση. Η ιδέα του νόμου ως ευεργετικού όρίου πού άποτρέπει τό χάος κι όχι ως καταναγκασμού πού ύπονομεύει τίν ανθρωπινή αυτονομία, η έννοια τής ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, η ίση αξία κάθε ανθρωπίνου προσώπου μπροστά στα μάτια του Δημιουργού, η συμπεριλήψη όλων στήν κλήση τής Βασιλείας του Θεού, όλα αυτά άνήκουν στήν καρδιά του μηνύματος του Ευαγγελίου.

Σύμφωνα όμως με τό πνεύμα του Ευαγγελίου τό ύψιστο χρέος τών χριστιανών έναντι του κόσμου είναι η *μαρτυρία* και όχι η φιλοσοφική έπιχειρηματολογία ούτε η αντιπαράθεση με τίν τεχνολογία και τίς εφαρμογές της μέσω τής έμπλοκής στήν πολιτική. Οί χριστιανοί όφείλουν νά δείξουν στόν κόσμο με τίν ίδια τί ζωή τους πώς δέν έναποθέτουν τίς έλπίδες τους για τό μέλλον και τό μέλλον τών παιδιών τους στίς φιλοδοξίες τής ύψηλης τεχνολογίας.

Κάτι τέτοιο δέν είναι όμως τόσο άπλό όσο ακούγεται. Προϋποθέτει πώς οί χριστιανοί μπορούν νά άντέχουν κάθε τραγική ένδεχομενικότητα του ανθρώπινου βίου, τής ιστορίας η τής φύσης. Πώς μπορούν, όπως ο Ίώβ, νά μίν χάνουν τίν πίστη τους ότι ο Χριστός είναι ο Κύριος του κόσμου και τής ιστορίας, ακόμα κι όταν δέν έχουν τίς άπαντίσεις σέ όλα τά έρωτήματα πού θέτει η ζωή πριν τίν έλευση τής Βασιλείας. Έρωτήματα πού τίθενται από γεγονότα όπως η έπώδυνη ασθένεια, ο πρόωρος θάνατος, οί φυσικές καταστροφές, η άδικία επί τών φτωχών και καταφρονεμένων. Οί χριστιανοί, σ' αυτή τίν ένδιάμεση φάση τής ιστορίας τής σωτηρίας πού ζούν, όφείλουν νά έπιδείξουν ύπομονή και έλπίδα (στήν άγγλική γλώσσα η λέξη «ασθενής» είναι ακριβώς αυτός πού ύπομένει, ο patient).

Ο Χριστός δέν μας σώζει από τίν περατότητα, τί θνητότητα, τίν παροδι-

κόπτη καί τήν ἐνδεχομενικότητα τοῦ βίου μας, ὅπως τόσο εὐγλωττα μᾶς διδάσκει τό βιβλίον τοῦ Ἰωβ. Ὁ Χριστός, ὁ Θεός πού ἔγινε ἄνθρωπος, πού πείνασε καί δίψασε, πού ἔζησε μί ἔχοντας *ποῦ τήν κεφαλὴν κλίνας*, πού διώχθηκε καί πέθανε θάνατο ἐπώδυνο καί ἀτμωτικό στά χέρια αὐτῶν πού δέν ἀποδέχθηκαν τό Εὐαγγέλιον, μέ τήν πορεία του αὐτή δικαίωσε καί ἀπολύτρωσε αὐτή τήν ἐνδεχομενική ζωή. Τήν ἀνέδειξε ὡς τόν ἀπαραίτητο δρόμον πού ὀδηγεῖ στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. *Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε ἀλλά θαρσεῖτε ἐγὼ νενίκηκα τόν κόσμον*. Ἡ νίκη ἐπὶ τοῦ κόσμου εἶναι ἡ φανέρωση μέσω τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἀνάστασης καί τῆς Ἀνάληψης του πῶς ὁ τρόπος τοῦ κόσμου (ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκός, ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν καί ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, κατὰ τόν Ἰωάννη τόν Θεολόγον) ὀδηγεῖ στό θάνατο. Εἶναι ὁ Ἐσταυρωμένος καί ὁχι ὁ Διόνυσος αὐτός πού ἐγγυᾶται τήν αἰώνια ζωή, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι κάτι τελειῶς διαφορετικό ἀπό τήν αἰωνιότητα ὡς διαίονισι τῆς οἰκειᾶς καθημερινῆς ζωῆς. Ὁ Θεός τῆς Βίβλου εἶναι ἕνας πάσῃ ἀπολυτρωτικῆς καί ὁχι ἕνας ἀπόμακρος παντογνώστης ἀρχιτέκτονας, ὅπως τόν εἶδαν οἱ φιλόσοφοι τῶν Νέων Χρόνων, γιά νά τόν ἀρνηθοῦν στή συνέχεια γιατί δέν ἐκπλήρωνε ἐπαρκῶς τίς προσδοκίαις τους.

Μάρτυρας εἶναι τό πρόσωπον πού καταθέτει τήν μαρτυρία του γι' αὐτό πού ἔχει δεῖ. Ἀρχετυπική φιγούρα μᾶς τέτοιας χριστιανικῆς μαρτυρίας εἶναι ὁ Συμεών πού κρατᾷ στά χέρια του τόν Χριστό τήν ἡμέρα τῆς Ὑπαπαντῆς. Τά λόγια του εἶναι ἀποκαλυπτικά: *Νῦν ἀπολύεις τόν δούλον σου, δέσποτα, κατὰ τό ῥῆμα σου ἐν εἰρήνῃ ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τό σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καί δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ*. Φανερώνουν ὅτι ὁ θάνατος δέν μοιάζει πιά τρομακτικός γιά ὅποιον εἶναι πεπεισμένος πῶς ἡ σωτηρία πού ὑποσχέθηκε ὁ Θεός εἶναι πιά στό πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ μιά ὀρατή πραγματικότητα. Ὁ κάθε χριστιανός, ὡς ἄλλος Συμεών, καί ὅλοι μαζί ὡς Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὀφείλομε νά μαρτυρήσουμε στόν κόσμον γι' αὐτό πού δέν μπορεῖ νά μάθει ἀπό κανέναν ἄλλο παρά μόνο ἀπό τήν Ἐκκλησία: πῶς τό χάσμα ἀνάμεσα στήν ἀναγκαιότητα καί τό ἀγαθό ἔχει γεφυρωθεῖ ἀπό μιά ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, τήν **Ἀνάστασι**.

Ἡ κτίσις πρέπει νά προετοιμαστῆ γιά τήν ἐν Χριστῷ τελειοποίησι, ὅχι νά τελειοποιηθεῖ ἀπό ἑμᾶς πρὸς χάριν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖ καί φυλάσσει τή δημιουργία, δέν τήν ἀναπλάθει ἐκ νέου. Δέν παραμένει ὅμως παθητικός ἐντὸς τῆς ἐξελισσόμενης ἱστορίας τῆς σωτηρίας, ἀλλά ἐνεργεῖ ἀποσκοπῶντας στήν εὐθυγράμμιση τῆς δικῆς του δημιουργικότητας μέ τούς σκο-

πούς πού έχει εγγράψει στην δημιουργία ο ίδιος ο Δημιουργός.

Τά ἔσχατα δὲν εἶναι οὔτε μιά ἐπανάληψη τοῦ παρόντος, οὔτε ὅμως μιά ἄρνηση τοῦ παρόντος, μιά φυγή σέ ἓνα ἀπροσδιόριστο ἄλλο. Εἶναι ἡ ἐκ-πλήρωση τοῦ παρόντος ἡ φανέρωση τοῦ ἔμφυτου σέ αὐτό τέλος, μέ τὴν ἀρχαιοελληνική ἔννοια τῆς λέξης: δηλαδή τοῦ σκοποῦ, *τοῦ λόγου τῶν ὄντων*, γιὰ νά χρησιμοποιήσουμε τὸν ὄρο τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητῆ.

Ἐπίλογος

Ὅλοι θέλουν δικό τους τό τέλος τοῦ κόσμου, γράφει ἓνας μεγάλος σύγχρονος συγγραφέας. Ὅλοι, δηλαδή, θέλουν νά πιστεύουν πὼς τό μέλλον θά τοὺς δικαιώσει. Τί μπορούμε λοιπὸν νά γράψουμε ὡς ἐπίλογο; Μποροῦμε ἄραγε νά τολμήσουμε μιά πρόβλεψη γιὰ τό μέλλον;

Εἶναι καιρὸς νά ξαναγυρίζουμε στὶς τρεῖς μυθικές ἀφηγήσεις μέ τίς ὁποῖες ξεκίνησα. Θά τὴν ἀνοίξουμε, γράφει ἓνας νηφάλιος στοχαστής, ὁ George Steiner, τὴν τελευταία πόρτα στὸν πύργο τοῦ Κυανοπώγωνα, ἀκόμα κι ἂν ὀδηγεῖ, ἴσως ἐπειδὴ ὀδηγεῖ σέ πραγματικότητες πού εἶναι πέρα ἀπὸ τὴν κατανόηση καὶ τὸν ἔλεγχο τοῦ ἀνθρώπου. Ἴσως γιὰ ταυτοχρόνως ἐλπίζουμε πάντοτε πὼς κάποιος πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς θά βρῖσκει τὸν τρόπο νά ὑπερβαῖνουμε τίς συνέπειες αὐτῆς τῆς ὕβρεως. Θά προχωρήσει ἡ ἀνθρωπότητα σ' αὐτὸ τό παιχνίδι τῆς δοκιμῆς καὶ τοῦ λάθους πειραματιζόμενη πάνω στὴν ἴδια τὴν ὑπόστασή της γιὰ τὰ ὀφέλη ἢ τὰ δεινὰ της τεχνολογίας.

Σ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἡ νεωτερικὴ σκέψη προσέφερε δυὸ πιθανές ἀντιδράσεις. Ἀφενὸς, τὴ στωικὴ συναίνεση τοῦ Φρόντ, τὴν βλοσυρὴ ὑπόθεση ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι μιά καρκινώδης ἀνωμαλία, μιά παρέκκλιση ἀνάμεσα σέ τεράστιες περιόδους ὀργανικῆς ἀνάπτυξης. Ἡ προφητεία ἑνὸς μηδενιστικοῦ ἀμετάκλητου τέλους.

Ἀφετέρου, τὴ νιτσεικὴ χαρὰ μπροστὰ στὸ ἀπάνθρωπο, τὴν ἀνίσυχη, εἰρωνικὴ ἀντίληψη πὼς πάντοτε ἡμᾶςταν καὶ παραμένουμε πρόσκαιροι προσκεκλημένοι σ' ἓνα ἀδιάφορο, συχνότατα φονικό, ἀλλὰ πάντοτε γοπητευτικὸ κόσμο. Ἡ ζωὴ ὡς ἀέναος κύκλος καταστροφῶν καὶ ἀναγεννήσεων. Ὁ μύθος τοῦ Διόνυσου μέ νεωτερικὸ μανδύα.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἡ βιβλικὴ ἀφήγησις. Μιά ἀφήγησις πού προβλέπει τὸν ἀέναο πειρασμὸ τῆς παραβάσεως τοῦ θεικοῦ νόμου, τὴ δοκιμασίαν τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὸν Παράδεισο στὸν κόσμο τῆς Ἱστορίας, ἀλλὰ ἀφήνει ἀνοικτὴ τὴν ἔκβαση τοῦ ἐγγεληρίματος. Ἡ δημιουργία συνιστᾷ ἓνα ἔργο ἐν ἐξελίξει, ὅμως τό ἀπο-

φασιστικό συμβάν είναι ήδη πίσω μας στό χρόνο. Τό έχει επιτελέσει ό Θεός. Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἔχει βάλει τόν κόσμο σέ νέες σταθερές ράγες. Δέν χρειάζεται νά μᾶς πανικοβάλει τό γεγονός πώς κάποιοι συνεχίζουν νά θέλουν νά χαράξουν καινοφανείς διαδρομές. Εὐθύνη μας ὅμως εἶναι νά μαρτυροῦμε μέ τή ζωή μας πώς αὐτές οἱ ράγες ὀδηγοῦν στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἔργο τῶν χριστιανῶν εἶναι ἡ *μαρτυρία*, δηλαδή ἡ ἀνάδειξη τῆς Ἐκκλησίας σέ λύχο τοποθετημένο πάνω στή λυχνία, λύχο πού φωτίζει τόν κόσμο μέ ἕνα φῶς πού ὁ κόσμος, μέ ὅλη τήν ἔπαρση καί τήν αὐτοπεποίθηση πού τόν διακρίνουν, δέν μπορεῖ νά βρεῖ πουθενά ἄλλοῦ, καθώς πηγάζει ἀπό τόν κενό τάφο τοῦ Χριστοῦ. Κάτι τέτοιο σημαίνει ὅμως πώς οἱ χριστιανοί ὀφείλουν πρῶτα νά βιώσουν τήν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπινου βίου καί τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, τή φθορά καί τόν θάνατο, τή βία καί τήν ἀδικία μέ τόν τρόπο τοῦ Ἰώβ: μέ ἐλπίδα καί ὑπομονή. Καί βεβαίως μέ τόν τρόπο τοῦ Χριστοῦ: μέ πίστη στόν Θεό-Πατέρα ὁ ὁποῖος παρέχει τήν Ἀνάσταση.

Σημαίνει ἐπίσης πώς οἱ χριστιανοί δέν θά παραδοθοῦν στόν φόβο καί στόν τρόμο μπροστά σε ἐξελίξεις μέ τίς ὁποῖες δέν συμφωνοῦν. Ὅφείλουν, ἀντιθέτως, νά πορεύονται νηφάλιοι σ' αὐτό τόν ἀναστατωμένο κόσμο, ἀκόμα κι ὅταν δέ διαθέτουν τίς ἀπαντήσεις σέ ὅλα τά ἐρωτήματα πού ὁ κόσμος θέτει. Κι αὐτό γιατί ἔχουν τήν μιά ἀπάντηση πού μελλοντικά θά ρίξει φῶς σέ ὅλα τα ἐρωτήματα, ὄντας τό κλειδί πού ξεκλειδώνει τίς θύρες τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία ἔρχεται: ***Ἰησοῦς Χριστός χθές καί σήμεραν ὁ αὐτός καί εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.***

Βιβλιογραφία

- Παναγιώτης Κονδύλης, *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού*, Θεμέλιο, 1991.
- Παναγιώτης Κονδύλης, *Από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Θεμέλιο, 1998.
- Thomas Hylland Eriksen, *Η τυραννία της στιγμής. Γρήγορος και άργος χρόνος στην εποχή της πληροφορίας*, Σαββάλας, 2005.
- George Steiner, *Στόν πύργο του Κυανοπώγωνα*, Scripta, 2002.
- Φράνκ Νταμούρ, *Μακάριοι οι θνητοί*, Μάγμα, 2018.
- Άτουλ Γκαουάντε, *Εμείς οι θνητοί. Τά όρια της ιατρικής και τί έχει σημασία όταν το τέλος πλησιάζει*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2016.
- Μάσιμο Ρεκαλάτι, *Η δύναμη της επιθυμίας*, Καστανιώτης, 2015.
- Μάσιμο Ρεκαλάτι, *Πορτρέτα της επιθυμίας*, Κέλευθος, 2018.
- Ντόν ΝτεΔίλλο, *Zero K.*, Βιβλίοπωλειο της Έστιας, 2019.
- Richard Lewontin, *Δέν είναι απαραίτητα έτσι. Το όνειρο του ανθρώπινου γονιδιώματος και άλλες πλάνες*, Κάτοπτρο, 2002.
- Χάννα Άρεντ, *Η Ανθρώπινη Κατάσταση*, Γνώση, 1986.
- Michael J. Sandel, *Τί δεν μπορεί να αγοράσει το χρήμα*, Πόλις, 2016.
- Nancey Murphy, Christopher C. Knight, *Human Identity at the Intersection of Science, Technology and Religion*, Ashgate, 2001.
- George Pattison, *Thinking about God in an Age of Technology*, Oxford University Press 2007.
- Brent Waters, *From Human to Posthuman. Christian Theology and Technology in a Postmodern World*, Ashgate, 2006.
- Primo Levi, *Τό καθήκον της μνήμης*, Άγρα, 1998.
- Χάνς Φράγιερ, *Τεχνοκρατία και Ουτοπία*, Νεφέλη, 1998.
- James K. A. Smith and Amos Yong (Eds), *Science and the Spirit. A Pentecostal Engagement with the Sciences*, Indiana University Press, 2010.
- Celine Deane-Drummond, Sigurd Bergmann and Bronislaw Szerszynski (Eds), *Technofutures, Nature and the Sacred*, Ashgate, 2015.
- Περιοδικό *Σύναξη*, τεύχος 147, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2018.
- Περιοδικό *Θεολογία* τεύχος 90/3, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2019.

